Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Brasch, Chr. H.
Titel | Title:	Gamle Eiere af Bregentved fra 1382 til 1740.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : i Commission hos C. A. Reitzel, 1873
Fysiske størrelse | Physical extent:	[5] bl., 567 s., 1 tav. :

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 4°

1 1 33 0 4 00454 8

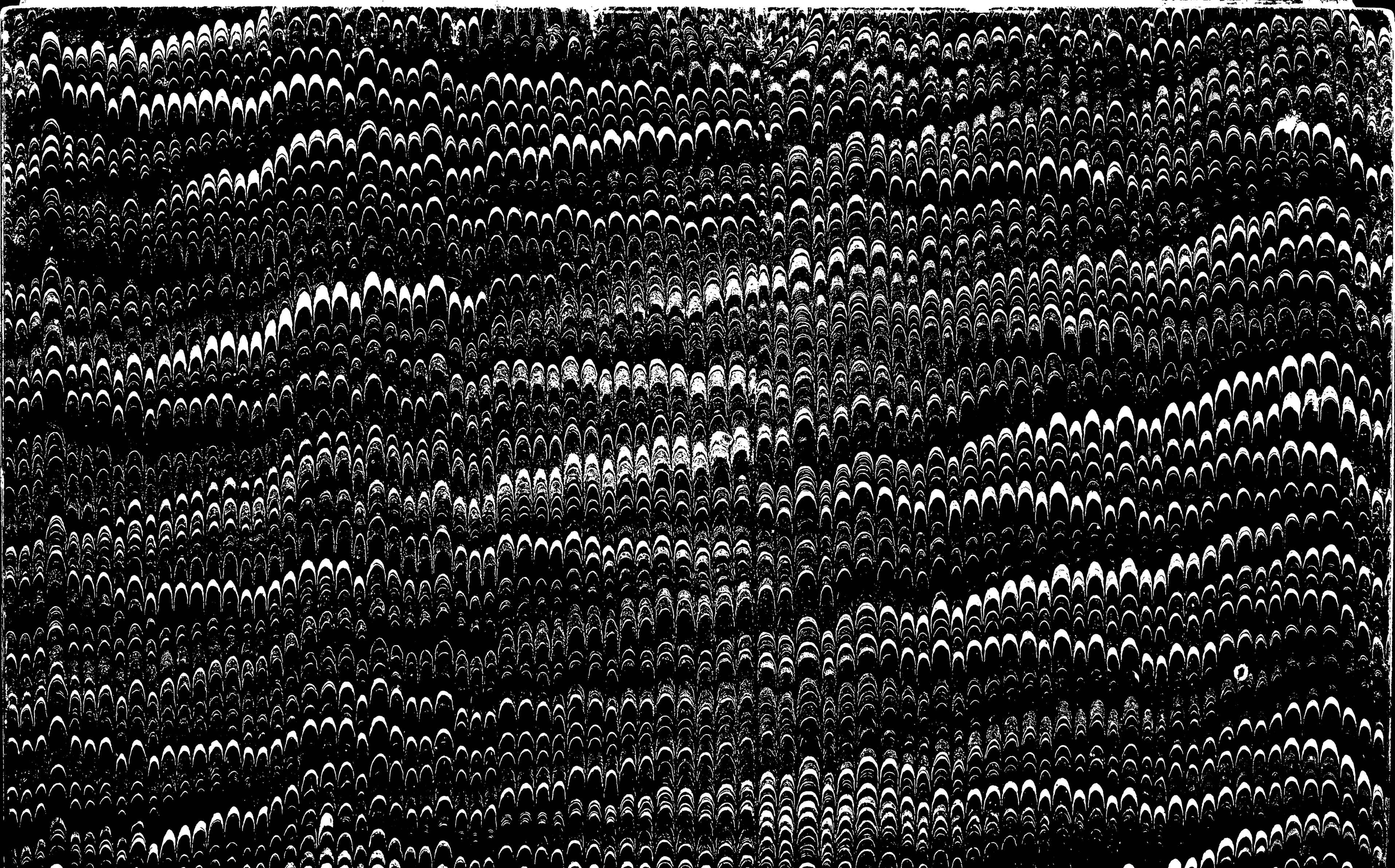

33-133-4

1
Grubbe

2
Bydelsbak

3
Gyldenstjerne

4
Krognos

5
Pödebusk

6
Bille

7
Göye

8
Hardenberg

9
Brahe

10
Urne

11
Ahrenfeld

12
Juul

13
Gabel

14
Lövenörn

15
Moltke

De Slægter

som

have besiddet

Bregentved

fra

det 14de Aarhundrede

Magnus P. fec.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Gamle Eiere

af

Bregentved

fra

1382 til 1740.

Af

Chr. H. Brasch.

Kjøbenhavn.

I Commission hos C. A Reitzel.

Thieles Bogtrykkeri.

1873.

Forord.

Hensigten med dette Skrift har været, at meddele en Samling af Levnetsbeskrivelser over de private Besiddere af det ældre Bregentved, indtil det kom til Moltkerne, og ved dem blev Sædet for det nuværende Grevskab af dette Navn. Disse Beskrivelser have med Undtagelse af de tre første allerede fra Midten af det femtende Aarhundrede kunnet gives saa fuldstændige, som det her søgtes, og da de ikke ere fremkomne ved et spredt Udvalg, men bundne ved et bestemt Sted, saaledes som den ene Besidder her har afløst den anden, frembyde de i deres Rækkefølge et fast fortløbende Tidsbillede, der ogsaa selv er afsluttet ved det Vendepunkt, der indtraadte i Landets indre Historie med Frederik V's Regering. Mellem Beskrivelserne er der indskudt nogle historiske Udviklinger, som høre til dem, men særskilt ere udførte, for at de Forhold, de angaae, tilbørlig kunde fremstilles og oplyses; og efter Beskrivelserne følger der en Beretning om Hovedgaarden, hvori de Efterretninger, der haves om den med Hensyn til de omhandlede Besiddere, ere samlede under et, for at de ikke skulde udstykkes, og det stedlige blandes ind i det almindelige; og hvorved der tillige er optaget en kort Meddelelse om de nærmest liggende Forandringer her, der senere ere indtraadte. At jeg ved Udarbeidelsen af Skriftet ikke har været bunden af Hensyn til dets Udgivelse, er kommen de indskudte Partier til gode, som saaledes have faaet en udførligere Behandling, men dog fornemlig den sidste Levnetsbeskrivelse, som jeg derved har kunnet give det store Omfang, som den krævede fremfor de andre, naar den, ligesom disse, skulde behandles i Forhold til Aktstykkernes Mængde og nye Indhold, den paagjeldende Personligheds Betydenhed i sig selv, og den Stilling, han indtog ikke blot i sit Land, men ogsaa udenfor dette. De enkelte historiske Spørgsmaal, jeg her har været ført til paany at optage Undersøgelsen af, ses af Skriftet selv, og om Behandlingen af de to fremdragne Aktstykker til Middelalderens Sæder skal

jeg kun bemærke, at jeg derved har ønsket, at give et sikkert Billede fra den catholske Tid i de berørte Henseende ved Siden af det Bidrag til Sæderne efter Reformationen og Enevoldsregeringen, som jeg har meddelt i Vemmetoftes Historie. De Documenter, hvoraf jeg har uddraget Efterretningerne om Hovedgaarden, ere saagodtsom alle tagne fra Bregentved, hvor jeg for flere Aar siden har afskrevet dem, men med Hensyn til alle historiske Oplysninger af utrykte Kilder har jeg iøvrigt været henvist til Kjøbenhavn, og for den Brug, som jeg i den Henseende har gjort af Geheimearchivet, og den Imødekommen, som derved er vist mig, aflægger jeg min forbindtligste Tak, som ogsaa for den Beredvillighed, hvormed det Kgl. Bibliotheks haandskrevne Samlinger have været stillede til min Afbenyttelse der.

Det smukke Blad med Vaabenerne af Bregentveds Eiere er udført af Hr. Kobberstikker og antiqvarisk Tegner Magnus Petersen, og viser, at Eierne slutte med Moltkerne, hvortil Skriftet er ført op.

Der er ingen Slægt, der har knyttet sig til Bregentved, som Moltkerne, der nu i 127 Aar have besiddet det i nedstigende Linie fra Fader til Søn, og med hvis Fortjenester af vort Fædreland Bregentveds Navn er baaret ud i dette. Men ligesom der er Mennesker, som Lykken søger hen til, er der ogsaa Steder, hvorved det samme er Tilfældet med Hensyn til Historien, og hvor gjennemgaaende dette kan siges om Bregentved, viser ogsaa dets Fortid, som vi her have for os. Det er nemlig ikke blot Mænd og Kvinder af en fremtrædende Charakter, der møde os blandt Bregentveds her omhandlede Besiddere, men der frembyder sig ogsaa til disse i deres Helhed et saa indholdsrigt og afvexlende historisk Stof, som maaske neppe til Eierne af nogen anden Gaard her. Og til de historiske Navne og Begivenheder i vort Land, hvortil vi føres ved Bregentveds Besiddere før Enevoldsregeringen, have af de fire Eiere efter den, der her ere fremstillede, de tre for deres Tjenester i Staten havt deres Kongers Billeder at bære, og af de Fire, hvortil Frederik IV alene uddelte sit Billede her under hele sin Regjering, bares dette af de to sidste af disse.

Chr. H. Brasch.

Indhold.

		Side.
	I.	
Oluf Grubbe		1—3.
	II.	
Hr. Erik Bydelsbach (Fru Bodil)		3—5.
	III.	
Laurids Erikſen Bydelsbach		5—7.
	IV.	
Hr. Niels Pederſen Gyldenſtjerne		7—9.
	V.	
Hr. Niels Pederſen Gyldenſtjernes Teſtament		10—25.
	VI.	
Mourits Nielſen Gyldenſtjerne		25—41.
	VII.	
Bryllupet paa Bollerup		42—75.
	VIII.	
Hr. Oluf Stigſen Krognos		75—83.
	IX.	
Poul Laxmands Sag		83—99.
	X.	
Hr. Predbjorn Podebuſk		100—109.

XI.

Side.

Fru Ane Mouritsdatter Gyldenstjerne ..... 109—128.

XII. a.

Bent Bille ..... 128—142.

XII. b*).

Hr. Mourits Olsen Krognos ..... 142—146.

XIII.

Fru Elline Goye ..... 147—156.

XIV.

Oluf Mouritsen Krognos ..... 157—171.

XV.

Fru Anne Hardenberg ..... 171—182.

XVI.

Arvestriden om Herlufsholms Skoles Stiftelse ..... 182—201.

XVII.

Christoffer Goye ..... 202—205.

XVIII.

Sten Brahe ..... 205—222.

XIX.

Erik Brahe og Falck Goye ..... 222—223.

XX.

Frederik Urne ..... 223—232.

XXI.

Christian IV's egenhændige Breve til Frederik Urne ..... 232—242.

XXII.

Fru Karen Ahrenfeld ..... 242—246.

XXIII.

Ove Juel ..... 246—275.

*) Da Gjentagelsen af Tallet er overset at rettes, og de følgende Talangivelser bestemte derefter, er Tallet her betegnet ved a, b.

XXIV.

Side.

Rom efter Ove Juels Dagbog 1638 ..... 275—282.

XXV.

Frederik Gabel ..... 282—307.

XXVI.

Christian Carl Gabel ..... 307—349.

XXVII.

Poul Løvenørn ..... 350—497.

XXVIII.

Efterretninger om Bregentved Hovedgaard ..... 498—545.

Bilag ..... 546—558.

1. Hr. Niels Pedersen (Gyldenstjerne) af Aagaards Testament af 13 Januar 1456, S. 546—9.
2. Oluf Stigsens Optegnelse om Bryllupet paa Bollerup, S. 549—51.
3. Oluf Stigsens Vidnebrev af 20 October 1501 om, at han med Trethyltered fralagde sig og flere Erkebiskop Birgers Beskyldning for Forræderi mod Kong Hans paa Sølvedsborg forrige Fastelavn 1500, S. 552.
4. Christian IV's Befaling af 28 Juni 1632 om det Tilhold, der skal gives Fru Karen Sehested angaaende Hofjunkernes Omgængelse med Kongens unge Døttre, S. 552—3.
5. Christian IV's Befaling til Frederik Urne af 3 April 1641 om at fremvise Stenen med hans Navn paa i Frederiksborg Indelukke som »St. Mortens«, S. 553.
6. Christian Carl Gabels Epitaphium i Bramminge Kirke, S. 553—4.
7. Frederik IV's Instrux til Løvenørn i Kjøbenhavn 1716 om hans Besværinger her over Czar Peter, S. 554—5.
8. Kong Frederik af Sveriges Skrivelse til Løvenørn af 21 Octbr. 1720, S. 555.
9. Løvenørns Indberetning til Frederik IV af 10 Septbr. 1730 om, at Kongen af Preussen har nægtet, at give ham Audiens ved sin Tilbagekomst til Berlin fra Slesvig, S. 556—7.
10. Løvenørns Skrivelse til von Hagen af 13 Septbr. 1730 om, hvorledes den preussiske Konge bar sig ad med hvad, der tilhørte Kronprindsen, S. 557—8.
11. Priorinde A. C. V. Østens Optegnelse af Løvenørns Vers til Geheimeraad Østen, S. 558.

Register ..... S. 559—567.

Tillæg og Rettelser ..... 568.

Bregentved Hovedgaard ligger i Sællands Stift, Sorø Amt, Ringsted Herred, Hasle Sogn, paa Grændsen af Faxe Herred. De omliggende Sogne i Ringsted Herred ere Freersley, nu Annex til Hasle, Tersley, Førsley, Testrup og Broby, i hvilket Gisselfeld ligger $\frac{1}{2}$ Mil syd for Bregentved, i Faxe Herred Ulse og Dalby. I en Afstand af 2—3 Mile omgives Bregentved af Kjøbstæderne Næstved, Ringsted, Kjøge og Præstø, nærmest af Ringsted og Næstved.

I.

Oluf Grubbe.

I den lange Række af Næstved Skovklosters Velgjørere, for hvilke der aarligen skulde holdes Sjælemesser i dette, nævnes ogsaa Oluf Grubbe af Bregentved, eller, som Navnet var indført paa Latin i Klosteret, »Olauus Grwbbæ de Brægnetuedh« [1]).

Dette er den første Gang Herregaarden Bregentved nævnes, og det første Navn, vi kjende paa nogen af dens Besiddere. Vi begynde dermed Rækken af disse i Kong Oluf Hagensens Tid, der var Konge i Danmark fra 1376—1387 under sin Moders, Dronning Margretes Formynderskab, som besteg Thronen efter hans Død. I Klosterets Gavebrev anføres Oluf Grubbe i 1382 at have skjænket det 2 Ører Jord, d. e. Jord, som er

[1]) Scriptores rerum Danicarum, Tom. IV: »Obituarium Nestvediense« p. 323, hvor Navnet i den vedføiede danske Gjengivelse skrives „Oleff Grwbbe aff Bregnætved".

skyldsat til 2 Øre, i Vidskjølle By, Tjæreby Sogn, Flakkebjerg Herred, Halvdelen til Præstebordet, Halvdelen til Kirken i Sognet. At dette ikke har været alene for en Sjælemesse til sig selv, kan sluttes af, at Oluf Grubbe s. A. 1382 d. 14 Mai skjænkede til Sorø Klosterkirkes Bygning 2 Brydiegaarde, ligeledes i Vidskjølle By, for sin og sin Hustrus, Margretes, og begges Forældres Sjæle, mod at Brødrene høitideligen skulde ihukomme ham paa samme Maade, som de andre fornemste Velgjørere af Ordenen. Disse 2 Gaarde havde Oluf Grubbe faaet ved Mageskifte med den adelige Matrone, Fru Cecilia, Efterleverske af Ridderen, Hr. Hermann kaldet Tralow, for sit Fædrenegods i Tjæreby, Terslev Sogn, Ringsted Herred, og skjødede dem med egen Haand paa Ringsted Landsthing, idet han paa det kraftigste forpligtede sig til fuld Erstatning for Godset, hvis det nogensinde skulde fravindes ved Lov.

At Oluf Grubbe var Væbner, se vi af et Gaveskjøde, han s. A. 1382 d. flg. 4 Juni fik paa Sællands Landsthing paa Gods i Kundby, hvilket Skjøde bl. a. er underskrevet af de 3 Brødre, Conrad, Ewerard og Hennichen Moltke, der ligeledes vare Væbnere[1]). Forøvrigt bemærke vi kun om hans Slægtskabsforhold, at han ikke synes, at have hørt til de østsællandske Grubber, hvis Stameiendom var Alslev Gaard i Faxe Herred, men derimod til de vestsællandske Grubber, af hvilke vi paa hans Tid træffe Peder Grubbe til Gerdrup i Flakkebjerg Herred. I dette Herred havde Oluf Grubbe ogsaa en Forlehning af Skovklosteret paa dets Gods i Nybølle By, der ligeledes laae i Tjæreby Sogn, og denne Forlehning beholdt hans Søn Peder Grubbe ogsaa efter ham, og skrives til, ligesom Sønnen ogsaa skrives til Vidskjølle der i Sognet. At Oluf Grubbe i 1382 har besiddet Arvegods efter sin Fader nærved Bregentved, fremgaaer af hans Mageskifte for sin Gave til Sorøkloster; men har han ogsaa dengang eiet Bregentved, maa han i det mindste ikke have boet der, thi ved Anførelsen af hans Gave til Skovklosteret, skrives han til Eskildstrup, medens han i Sjælemessen betegnes efter Bregentved, som altsaa har været hans Hovedeiendom ved hans Død, uden at vi vide, hvorlænge han forinden har været i Besiddelse af den. Efter

---

[1]) Suhms Danmarkshistorie, 14 Tom. p. 108. Conrad Moltke skrives her til „Farbeksholm", en forhenværende Hovedgaard i Eiby Sogn, Ramsø Herred; men i „Ældste danske Archivregistraturer" III, p. 343 findes en Antegnelse af et Skiftebrev af 1387 mellem de samme 3 Brødre under Navnene Cort, Effuert og Henrik Moltke, hvor Cort M. skrives til Bjernede, Effuert M. til Hegnede, og Henrik M. til Bavelse.

Oluf Grubbes Død ægtede hans Enke Ridderen Hr. Erik Bydelsbach, men om hvorledes Bregentved derved gik over til ham, og ikke arvedes af Oluf Grubbes Søn, foreligger der ingen Oplysninger [1]).

II.

Hr. Erik Bydelsbach.

(Fru Bodil).

Ridderen Hr. Erik Bydelsbach var af den Slægt, der førte et Vædderhorn i sit Vaaben, og var forskjellig fra den anden Slægt af det Navn, der førte 2 Lillier, og var indkommen i Landet. Om Erik Bydelsbachs Deling med sin Stifføn, den ovennævnte Peder Grubbe, vide vi intet nærmere, kun at vi se, at det i Aarene 1407 og 1408 kom til endelig Opgjørelse mellem dem. Herpaa udstedtes 2 Vidner af Sællands Landsthing, det første af 29 Juni, for at Peder Grubbe „af Vidskjølle" lod Hr. Erik og hans Arvinger løs og kvit for alt Skifte, de havde havt imellem sig til denne Dag; og det andet Aaret efter af 18 Mai, for at Peder Grubbe „af Nybølle", som af Vaaben er, har siddet over et venligt Skifte med Hr. Erik Bydelsbach, Ridder, sin kjære Fader (ɔ: Stiffader) efter sin kjære Søsters Død, Margrete, og kjendes, at Hr. Erik har fuldgjort ham for al Arv, som

---

[1]) Om Oluf Grubbes 2 Sjælegaver forefindes Meddelelser i Scrip. rer. dan. Tom IV, hvor det hedder i »liber donationum beati Petri Nestvediensis« p. 395 u. Witskølle: »Olavus Grubbe de Eskildstorp contulit nobis duas oras terrarum, qvarum dimidietatem ad ecclesiam nostram Tjereby & ½ ad mensam sacerdotis ibidem. Qvi Qvidem Olavus habuit conductive bona nostra in Nöbelle circa Tjæreby. Item unum boel terrarum in Eggesløff litle», 1382. Og i »liber donationum monasterii Sorensis« p. 509: »Nobilis Vir Olavus dictus Grubbe, permotus devotionis affectibus, donavit ad fabricam b Mariæ de Sora duas curias villicales in Witskyle provinciæ Flakkebergs hærit cum attinentiis earum omnibus in perpetuam elemosinam pro amina sua et uxoris suæ Margaretæ ac parentum eorum utrorumqve aminabus, apposita conditione, videlicet qvod Fratres habeant eum perpetuo in solempni memoria sicut aliis præcipuis Benefactoribus suis fieri solet ex Ordine. Has duas curias acqvisiverat a Nobili Matrona, Domina Cecilia, relicta Domini Hermanni dicti Tralow, Militis, commutatione patrimonialium suorum in Tjæreby provinciæ Ringstadehærit; scotavit autem manu propria in communi Placito Ringstadiæ, cum valida obligatione super appropriatione — — —, si qvando legaliter evincantur. Anno Domini 1382 feria qvarta ante ascensionis Domini«.

ham tilfaldt [1]). Der var juſt paa den Tid ſærdeles gunſtige Vilkaar for Adelen til at komme ud af dens forviklede Sameiendomsforholde ved Dronning Margretes ſtorartede Plan med at opkjøbe ſaameget muligt af Adelens Jordegods, og Erik Bydelsbach benyttede ſig af Leiligheden til at faae det Gods ſolgt til Dronningen, ſom han havde i Fællesſkab med ſin Stifføn og flere af dennes Slægt, og var pantſat til Roskilde Biſpeſtol. Vi have et Brev derom fra Biſkopen i Roskilde, Peder Jenſen (Lodehat) af 26 Juli 1408, hvori Biſkopen kvitterer Hr. Erich Bydelsbach og Peder Grubbe og alle deres Medeiere for ſit Pant i det ſaaledes ſolgte Gods. Nogle Maaneder efter have vi en anden Kvittering fra Biſkopen af 9 Novbr., ſom alene er udſtedt til Hr. Erik Bydelsbach, hvori Biſkopen bevidner, at denne har betalt ham 1813 Mark Lybſk [2]). Hvorvidt dette ſtaaer i Forbindelſe med Salget af det ovenberørte Gods, eller af andet paa lignende Maade, ſes ikke, men det lod ſig vel tænke, at Biſkopens førſte Kvittering kun var foreløbig, og at Pantet hos Biſkopen ikke i Virkeligheden blev indfriet, før Pengene dertil vare komne ind fra Dronningen, ſom hun havde lovet at indbetale til Biſkopen, og at det ſaaledes er at forſtaae, naar Erik Bydelsbach faaer Kvitteringen paa Dronningens Vegne, og Biſkopen i den takker Dronningen for „god Beredning" (ɔ: Redegjørelſe) [3]).

Erik Bydelsbach beſad Eiendomme baade i Næstved og Præſtø. I Næstved fik han i 1397, da han allerede ſes at have været Ridder, et Stenhus paa „Kobjerget", hvortil han ſenere tilkjøbte ſig 2 Pladſe, og en øde Gaards Grund [4]). Og efterat Præſtø i 1403 havde faaet Kjøbſtadrettighed, erhvervede han ſig ogſaa der en Gaard, hvad enten det nu var, for at bidrage til den unge Kjøbſtads Anſeelſe, eller fordi det derværende Kloſter til den Hellige Anthonius drog ham og hans Husfrue dertil. Det kunde kun være de nye Borgere af Præſtø ſaare behageligt, at en Mand ſom Erik Bydelsbach vilde have en faſt Beſiddelſe i deres By, og til Gjengjeld udſtedte de u. 16 Mai 1406 et Brev til ham, hvori de paa hans og hans Husfrus Levetid gave den af ham kjøbte Gaard adelige Privilegier til at være fri for al „Byret" (ɔ: Byſkat) til dem. Vi ſkulle nedenſtaaende med-

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktſtykker.

[2]) I Aaret 1403 var 1 Mark Lybſk = 3 Rdl $53\frac{7}{16}$ ß R. M. Jvfr. W. Scharling, „Pengenes ſynkende Værdi" p. 4.

[3]) Danſke Magazin 5 Tom. p. 39, 40.

[4]) Scrip. rer. dan. Tom. IV. p. 376.

dele dette Brev, men bemærke forinden, at „Hilsen" deri er gjengivet med det smukke gamle danske Ord „Kvædie", det oldn. «kveðja«, som efter sin Rod har Betydningen af en kjærlig og hjertelig Bevidnelse, og er et Udtryk for en indre personlig Velvillie. Brevet lyder saaledes:

„Borgemestre og Raadmænd og al den mene (ɔ: menige) By af Præstø sende alle Mænd, dette Brev se eller høre læse, **Kvædie** evindelig med Gud. Det skal alle Mænd viderligt (ɔ: vitterligt) være, de, der nu ere, som de, der komme skulle, at vi alle med en kjær Villie, en hæderlig Mand og en ærlig, Hr. Erik Bydelbach, der Ridder er, have undt en Gaard, der ligger i Præstø, hvilken han kjøbte af Hans Lund, fri og kvit for al Byret, saalænge som han og hans kjære Husfru lever, for den gode Tro, der vi have fundet af ham i alle Maader" ɔc [1]).

Hr. Erik Bydelsbach nævnes endnu i 1410 til Bregentved [2]). Men efter ham træffe vi i 1414 **Fru Bodil** som Eierinde af Bregentved, vel hans Hustru af andet Ægteskab. Fra hende haves et Vidne af Sællands-fars-Landsthing af 14 Juni forn. A., for at Byen Holte, — hvis Navn endnu er tilbage i de store Alleer, der føre til Bregentved, og i de til disse stødende Marker —, skulde gjøre halvt Gjerde med Bregentved, „fordi Holte Mark ligger paa den ene Side af Gjerderne, og Bregentved Mark paa den anden Side" [3]).

III.

Laurids Eriksen Bydelsbach.

Naar Sønnen Laurids Eriksen Bydelsbach, der skrives som Væbner, tiltraadte Bregentved, vide vi ikke, ei heller, hvor stort det Jordegods var, som han arvede til Bregentved; derimod finde vi Underretning om en hel Del Jordegods, som han havde paa anden Maade. Saaledes se vi i 1430, at han har været forlehnet med Gods paa sin og sin Husfrus Levetid af Roskilde Bispestol i Troelstrup (Hasle S.), Kongsted, Fensmark, Helløwe (Her-

---

[1]) C. Molbech og N. M. Petersen, „Danske Diplomer og Breve" p. 245.
[2]) Er. Pontoppidan, „danske Atlas" Tom. III, p. 71.
[3]) Bregentved Archiv.

lufmagle) og Otterup (Bavelse S.)[1]); og at han i 1433 har faaet en betydelig Forlehning af Skovkloster ved Næstved, nemlig, foruden 5 Strøgaarde, det Gods, som Klosteret havde i Nærheden af Bregentved. Hertil hørte Klosterets Gods i det ved Freerslev liggende „Twing", — hvis Navn endnu er tilbage i nogle derfra tagne Lodder —, og alt dets Gods i Freerslev selv, tilligemed Møllen der, som det dels havde faaet i Sjælegave i 1343 af Peder Christernssøns Husfru, Fru Sophie, Hr. Tuwo Rinebæksdatter, dels i Mageskifte i 1357 af Fikke Moltke[2]). Endelig se vi, at han som Pant har besiddet i Tersley Sogn 7 G. i Stenkelstrup og 2 G. i Tjæreby, og i Kongsted Sogn 4 G. i Eskildstrup med Eskildstrup Mølle og 2 G. i Hyllede, foruden mere Jord, og de til dette Pantegods hørende Skove. Dette Pant blev ham imidlertid bestridt af en anden Adelsmand, Henrik Reberg, der ogsaa havde faaet Indførselsbrev deri af Kong Erik (af Pommern); men derom hedder det i et Thingvidne, at „den Tid Henrik Rebergs Ridemænd skulde ride ind for ham i dette Gods, da holdt Hr. Lyder Kabel og Laurids Bydelbach for ham, og truede ham og hans Ridemænd vældeligen fra, saa at de kunde ei indføre ham i fornævnte Gods[3]).

Hvad Laurids Bydelsbach svarede til Roskilde Bispestol af dets Gods, som han havde i Forlehning, ses ikke, men af Skovklosterets Gods

---

[1]) „Eldste danske Archivregistraturer III. p. 342: „Lauritz Erichszenn Bidelsback aff Bregentued och hans høstruis Bekiendelsze paa nogitt gotz j Troelstrup, Kongestedt, Fennitzmarch, Helöwe, Ottrup, som the haffde udj forleening vdj beggis theris liiffstiid aff Bisp Jenus j Roskilde, och schulle effther theris død igienn komme till Bispdommit". datum 1430.

[2]) Scrip. rer. dan. Tom. IV, »lib. don. b. Petri Nestved.« p. 353: fi. 2 »Sophia, filia Domini Tuuonis Rinæbec, uxor Petri Christernssøn, in testamento suo legavit nobis omnia bona sua in Fredersløf, Kannæfell & Leergravæholt, cum omnibus suis adjacentiis. Qve bona ante egritudinem suam scotavit ad locum in placito generali Syelandiæ,« 1344. Ibidem: f. V: »Sophia omnia bona sua in Fredersløff, Kanefelle & Leergraveholt Monasterio contulit et sinu scotavit perpetuo possidenda in salutem anime suæ 1343«. Ibidem f. VII: »Habuimus a Fickono Mölticke bona sua in Frederslöff permutative, et ipse rehabuit a nobis bona in Nytorp, Bisrop, 1357«. Ibidem p. 384, Stwby f. IX: „Laurencius Bydelbach bekender sig vdi leye at haffue aff Closter II garde i Stuby, een gard i Næss, een gard i Awersie, een gard i Olstorp. Item Closters gotz i Twing, alt Fredersløff oc Møllen, og gaff Closter aarligen XVIII pund Korn." Om Fru Sophies Sjælemesse hedder det i Calendarium Nestvediense sstds. p. 322, at der for hendes Gave af Freerslev til Klosteret dagligen skulde læses en Messe for hende ved Alteret for det Hellige Kors. — Om en Gave af Fru Sophie til Sortebrødrene i Næstved s. F. Rasmussen, Gisselfeld p. 348; og om hendes Fader, Hr. Tuwo Rinebæk, s. Frk. Fr. Carlsen, Rønnebæksholm, p. 128, 199 o. fl. St.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

ſvarede han aarlig 18 Pund (72 Tr.) Byg, ſom vel var en lempelig Afgift, men ſaa havde han til Gjengjeld ſkjænket Kloſteret alt ſin Faders ovenanførte Gods i Næstved, ſom han havde arvet efter denne, mod at Brødrene derfor ſkulde holde en aarlig „Begjængelſe“ d. e. Ligbegjængelſe, eller Begjængelſe af hans Død med Meſſe og Bønner for hans Sjæl [1]).

IV.

Hr. Niels Pederſen Gyldenſtjerne.

Laurids Erikſen Bydelsbachs Linie uddøde med ham, og Bregentved kom nu til Hr. Niels Pederſen af den jydſke Slægt Gyldenſtjerne, der førte en ſhvoddet Guldſtjerne i ſit Vaaben. DenneSlægts Stammeſæde var Aagaard, og i hundrede Aar delte Bregentved nu Beſiddere med denne Gaard under den Slægt.

Hr. Niels Pederſens Fader, Hr. Peder Nielſen af Aagaard, var en mægtig og anſet Mand under Dronning Margrete, og ſelv blev Niels Pederſen, efterat have tjent ſom Hofſinde under Erik af Pommern, Ridder, ſom det ſynes i 1441 ved Chriſtoffer af Baierns Kroning i Stockholm [2]). Et Par Aar før var han bleven gift med Fru Pernille Mogensdatter Munck, der tidligere havde været gift med Lage Jenſen Brock til Klausholm, ſom var død efter et kort Ægteſkab, og havde efterladt hende en Søn, Axel Lageſen Brock, med hvem hun havde ſiddet ſom Enke i 11 Aar paa Klausholm, da hun indgik ſit andet Ægteſkab [2]). Hr. Niels Pederſens fædrene Gaard, Aagaard, laae i Jylland i Han-Herred mellem Limfjorden og Veſterhavet, og idet vi forbigaae de ſpredte Oplysninger, der foreligge om det Gods, han her beſad, ſkulle vi kun bemærke, at han ogſaa eiede Hovedgaarden Markie i Skaane med tilhørende Gods, og havde ſom Værge Ingeſtofte Gaard og Gods paa Lolland. At han nu dertil kjøbte Bregentved af Ar-

---

[1]) Scrip. rer. dan. Tom. IV, liber don. b. Petri Nestved. p. 376; XXIX: „Lauris Bydelbach aff Wabn vntthæ, gaff og ſkøttæ alt ßit jorde gotz i Neſtuet, ſom ær eet Steenhws paa Koberg; item een jordemwn ther næſt op tiil; item en jordemwn liggendis øſten og øſten ſynden wet ſteenhwſet; — item een øde gard, ſom hans fader Hær Eric Bydelbac fik af Henric Wille. — — Hærfore ſkullæ brøderne holde een aarlig begængelſe“. 1433. Sammeſteds XXX: «Laurencius Bydelbac de Brængtwet in placito scotavit nobis bona prememorata« 1433.

[2]) Danſke Magazin III R. 3 B. 4 H. p. 297.

vingerne efter Laurids Bydelsbach —, som han maa have gjort, selv om han skulde have været en af de fjerne Medarvinger, hvorom vi intet vide —, kan dels forklares af Kjøbenhavns stigende Betydning som Hovedstad, og den dermed forbundne større Pris, der sattes paa at besidde en Hovedgaard paa Sælland, dels og det maaske nærmere af den Ødelæggelse, der var overgaaet hans fædrene Gaard i den jydske Bondekrig under Christoffer af Baiern. Aagaard laae nemlig paa Tangen, som forbinder den østlige og vestlige Del af Landet norden Limfjorden, og da det var dennes Befolkning, der havde gjort Opstand, havde den kongelige Hær, der var samlet til dens Undertrykkelse, opstillet sig her, for at afskjære de oprørske Landsdele fra hinanden, og den havde ogsaa saa betimeligen indtaget sin Stilling, at den havde naaet sin Hensigt. Men Vendelboerne, der fra det nuværende „Sundby" ligeoverfor Aalborg havde fulgt Fjordens nordlige Bred, lode sig ikke afskrække deraf, og efterat have stukket Ild paa Kongsgaarden i Aggersborg, som de havde gjort ved Herregaardene paa Veien, gik de alene, som det synes, uden at være støttede af noget Angreb fra den anden Side, løs paa den kongelige Hær, og sloge den i et blodigt Slag, i hvilket blandt andre Adelsmænd ogsaa den dem saa forhadte Lehnsmand paa Aalborghus, Hr. Eske Brock, faldt i deres Hænder, hvem de myrdede paa det Grusomste [1]). At Luerne fra Aggersborg Gaard og Herregaardene ved Fjorden maatte være et Varsel for hvad, der forestod Aagaard, hvis Bønderne seirede, kunde Hr. Niels Pedersen saameget mindre tvivle om, som han, ogsaa uden egen Andel, vel kunde vide, i hvilken Grad han var inddraget i Bøndernes Had for det Slægtskabsforhold, hvori han stod til begge de Mænd, der havde været den nærmeste Aarsag til Bøndernes Reisning, nemlig Eske Brock ved sine Udpresuinger, og Biskop Gert i Børglum ved sin Iver for Bispetiendens Indførelse, af hvilke den første var en Broder til Niels Pedersens Husfrus afdøde Mand, og den anden Biskop Gert, eller Gerhard Pedersen Gyldenstjerne, hans egen Broder [2]). Men ikke desto mindre er det et afgjort Bevis paa, hvor lidt man dengang, som senere, ændsede Bondehæren, og troede, at den skulde seire, at ikke det Mindste var bragt i Sikkerhed fra Aagaard, ikke engang Niels Pedersens Adkomstbreve paa hans Eiendomme, og da Seiren var vundet, ilede Bønderne saa øieblikkelig ned mod Aagaard, og bespændte den saaledes strax med

---

[1]) S. Grundtvig, „Gamle danske Folkeviser", III, p. 601 o. flg. Visen om Kong Christoffer og Henrik Tagesen; Vemmetoftes Historie I, p. 24 Anm. 2.

[2]) Vemmetoftes Historie I, 23; Danske Magazin III R. 3 B. 4 H. p. 260.

Ild, at der ikke var Tale om at redde nogetsomhelst, og Niels Pedersen, der havde begivet sig derhen, bjergede kun Livet derfra. Der foreligger herom et Vidne 17 Aar efter af 3 April 1458 fra Han-Herredsthing, at det er „vitterligt, at Hr. Niels Pedersens Gaard og Gods, og alle hans Breve bleve — „wordth" — brændte for Rigets Skyld, saa at han kom af sin Gaard „ikke uden med en Stav i sin Haand" — „icke wthen meth een staff i sin handh" [1]). Og af et andet Vidne mod Aarhundredets Slutning fra et af Thingene sønden Limfjorden se vi, hvorledes hans derværende Gaarde, Pitselhøi, Slemstrup og Raunslykke ogsaa dengang opbrændtes, idet Bønderne her ligeledes reiste sig [2]). Det var den 3die Mai 1441 at Vendelboerne vandt denne Seir og lagde Aagaard i Aske, hvorefter de en Maaned beholdt Valpladsen i deres Magt, og trak nu de vestlig boende Jyder til sig, men dette blev deres Ulykke, idet disse igjen faldt fra, hvorpaa Kongen saa d. flg. 6 Juni angreb deres Forskandsning, og ganske overvældede dem, hvormed den hele Opstand tilintetgjordes. At Niels Pedersen efter Aagaards Ødelæggelse har taget til Klausholm, hans umyndige Stifføns fædrene Eiendom, som han bestyrede, maa antages; men det ligger nær at tænke sig, at Ønsket om at faae en Eiendom i en anden mere rolig Del af Landet, har været medvirkende hos ham ved Erhvervelsen af Bregentved. Og hvad denne angaaer, da se vi, at han har faaet Gaarden, som Laurids Bydelsbach havde havt den, med Pantebesiddelsen af det ovenanførte Gods i Stenkelstrup og Eskildstrup, og at der desangaaende er faldet Dom mellem ham og den ovennævnte Henrik Reberg af Kongens Retterthing i Ringstedkloster d. 6 Juli 1450, at „de Pantebreve, som de (Laurids Bydelsbach og Hr. Niels Pedersen) paaskyde og have paaskudt, bør at fremkomme, og Henrik Reberg Godset indløse efter samme." Henrik Reberg tabte saaledes Sagen, idet han havde paastaaet at ville indføres i Godset, uden at agte Pantebrevene [3]).

Hvad, der videre vedkommer Hr. Niels Pedersens Historie, samler sig i hans Testament [4]).

---

[1]) Danske Magazin anfr. St. p. 261.

[2]) Sammesteds, Vidne af Aars Herredsthing d. 27 Marts 1492.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[4]) Meddelelsen af dette Testament findes i Danske Magazin III R. 3 B. 4 H. p. 297 o. flg., til hvis indledende Bemærkninger ovenfor er henvist med Hensyn til Hr. Niels Pedersens personlige Forholde. Documentet hører til de værdifulde Aktstykker, der ere fremdragne af afdøde Professor Kall-Rasmussen, og foreligge for os med hans sikkre Læsning, og de mange Oplysninger fra hans omfattende og indtrængende Kildestudium, hvormed han ledsagede Alt, hvad han offenliggjorde.

V.

Hr. Niels Pedersen Gyldenstjernes Testament.

Hr. Niels Pedersens Testament er af 20nde Juledag 1456, der, da de 13 første Dage af Aaret endnu regnedes til Juletiden, bliver d. 13te Januar forn. Aar. Det er som den Tids Testamenter kun en Bestemmelse om de Gaver, der skulde uddeles efter hans Død, hvis Udførelse han overdrager til sin Søstersøn, Hr. Erik Eriksen Løvenbälk og sin Stifføn Hr. Axel Lagesen Brok, af hvilke den første har underskrevet og beseglet Testamentet med ham. Hvor Testamentet er skrevet, nævnes ikke udtrykkeligt, men at det er skrevet paa Bregentved, fremgaaer med Bestemthed af de øvrige Vitterlighedsvidner, der have bekræftet det, nemlig Præsterne Hr. Oluf i Hasle, Hr. Bent i Ulse, og Fogeden paa Bregentved, Truels Laurentsen. Testamentet hører saaledes ogsaa fra denne Side Bregentved til, og da det derhos ikke blot giver et Bidrag til den Mands særegne Liv, som her har eiet Bregentved, men ogsaa i mange Henseender fører os midt ind i den Tids forsvundne Forholde i vort Land, og med et Aktstykkes Sikkerhed og Nøiagtighed stiller os baade de kjendte og ukjendte Ting af disse for Øie som nærværende, skulle vi nedenstaaende gjøre dets Indhold til Gjenstand for en udførlig Belysning.

Efter Gaverne maa Niels Pedersens Testament inddeles i 3 Afsnit, de Gaver, han giver til gudelige Formaal, hans Gaver til Slægt og Venner, og Gaverne til hans Tjenere. Under den første Slags indbefattes Gaverne til Kirker, Klostre, de disse vedkommende Personer, og Fattige; og det er disse Gaver, der ikke alene udgjøre den overveiende Del af Testamentet, men ogsaa ved deres store Udstrækning give dette en fremtrædende Plads i Tiden. Gaverne bestaae for største Delen i Penge, som efter den da herskende hollandske Grot-Mønt ere ansatte fra en lødig Mark eller 5 Skilling Grot som det høieste til en Skilling Grot som det laveste, der var den 20de Del af et Pund, ligesom den engelske Shilling, og, som det synes, saavel en halv Gang mere end denne nu. Vi faae herved Indtrykket af, at vi bevæge os i Tiggermunkenes herskende Tid i vort Land, hvor man ved dem blev vant til at fordele sine gudelige Gaver i smaa Summer. Nærmere at gaae ind paa Forskjellen af disse Gaver i Testamentet, har ingen Betydning

for os; hvor Gaverne derfor ikke udtrykkelig ere anførte, underforstaaes der Pengegaver indenfor det her angivne Beløb, dog at disse overalt ere under en lødig Mark, hvor der ikke er tilføiet en Stjerne.

Vi gaae hermed over til Fremstillingen af Testamentets Indhold, men tilføie derved i dets første Afsnit de 4 Landsdele, hvorpaa Gaverne falde efter de 4 Gaarde, Bregentved, Markie, Ingestofte og Aagaard; og i dets andet Afsnit Slægtnavnene paa de der anførte Personer [1]); forøvrigt henvise vi til den i Bilagene ordret aftrykte Meddelelse af Testamentet selv.

(Sælland). Til sit Hvilested eller „Leiersted (ɔ: Leiested) bestemmer Niels Pedersen Sortebrødreklosteret i Næstved, og begynder derfor sine Gaver med denne By, og da naturlig med Sortebrødreklosteret der, hvilket han giver sin Hest og sit Harnisk, og Prioren der sin Sølvske, og efter saa at have bestemt hvad hver Præst og Ungbroder der skal have, gaaer han over til sine Gaver til *Graabrødreklosteret, St. Peders Kirke, St. Mortens Kirke, Helligaandshuset, St. Jørgen, og Byens Fattige, de sidste skulle have 1 Td. Øl, 100 Brød, og 1 Badstuegang. Derefter komme de 4 Kirker ved Bregentved, nemlig hans *Sognekirke i Hasle, Kirkerne i Ulse, Frerslev [2]) og Broby, hvorved han tillige giver sin Sognepræst i Hasle 2 „Vinterlinge" (ɔ: vinter- eller aargamle Ungnød), og Sognedegnen sammesteds en Ko, og Præsten i Ulse sin graa Kjortel. Derefter 2 Kirker i Roskilde, *Domkirken St. Lucius og Kirken St. Dionysius, og 2 Klostre sammesteds, nemlig Sortebrødreklosteret, hvor han ogsaa betænker Præsterne, „for at de skulle have ham i deres Bønner" og Graabrødreklosteret; derefter *Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og Byens øvrige Kirker og Graabrødreklosteret, derefter de 2 Kirker i Kjøge, St. Gertruds Kapel og St. Nicolaus, og endelig Andvorskov Kloster, og Kirken (St. Olaus) i Helsingør, og de derværende Klostre.

(Skaane). Sognekirken til Markie, *Domkirken i Lund, og de 2 Alsted Kirker ved Markie, og, da han ovenfor har glemt Vigersted Kirke ved Ringsted, tilføies den her.

(Lolland). Ingestofte Kirke, Maribo Kloster, der skal have en Jord, han har i Pant, og de 2 til Ingestofte stødende Kirker, Vaabensted Kirke og Saxkjøbing Kirke.

---

[1]) Efter Kall-Rasmussens Anmærkninger til Testamentet.

[2]) Gaverne til disse to Kirker, som til de 2 Kirker og Hospitaler i Næstved, ere ydede i »solidi grossorum« ɔ: Skilling Grot med den latinske Benævnelse, som vel var den bedste Slags af dem, og ellers ikke forekomme her.

(Jylland). Kjætterup Kirke i Han=Herred, som er Sognekirken til Aagaard, til hvilken han giver en Fole, og til Præsten sammesteds, Hr. Mattis, sin brune „leidisk“ (d. e. leidensk Klædes=) Kjortel underforet med Ræveskind, derpaa hver Kirke (af de andre 20) i Han=Herred, saa *Børglum Domkirke, *Vestervigkloster og St. *Johanneskloſteret i Nykøbing paa Mors, saa *Sortebrødrekloſteret i Viborg, hvor hans Forældre ligge, tilligemed *Domkirken, Graabrødrekloſteret og St. Johanneskloſteret, og de Fattige der, som skulle have 200 Brød og 2 Td. Øl [1]) og Skolen 1 Td. Øl, saa Kloſteret i Mariager, der skal have en „Fole saagodsom 10 Mark“, Graabrødrekloſteret i Aalborg og hver Kirke der, *Økloster paa Øland, og hver Præst der, og Jomfru Clausdatter der 10 Al. sort Medelbusk [2]), derpaa St. Jost i Ribe, som han giver 6 Pund Byg, og hvorved han ogsaa betænker Præsten, *Domkirken i Aars (Aarhus) og hvert Kloster og Kirke der, St. Johanneskloſteret i Horsens og hvert Kloster og Kirke der, Graabrødrekloſteret i Randers og hver Kirke der, Vor Frue (Kirke) i Brestenbro, Sortebrødrekloſteret i Veile (Vadle) og Kirken der, og St. Severin i Ry.

Efterat have afsluttet disse Gaver, kommer han til dem, hans Slægt og Venner skulle have, nemlig:

hans Søn Mauricius hans „**Sølvnabe**“ **og en Guldring;**

hans Søstersøn Hr. Erik Eriksen Løvenbalk 60 lybske Gylden, som skulle tages fra den Sum Guld, han gav Arel Mæklebæk i Forvaring i Aalborg;

hans Søstersøn, Peder Eriksen Løvenbalk hans „**bedste Sølvstob**“;

hans Stifsøn, Hr. Axel Lagesen Brock, **et Sølvstob og en Guldring;**

„hæderlig Fader med Gud“, Hr. Oluf Daa, Biskop i Roskilde, **et Sølvstob;**

hans Fætter, Hr. Niels Eriksen Gyldenstjerne, **et Sølvstob**, dennes Hustru, Fru Mette, en **Sølvskaal**, og hendes Datter, Jomfru Ingerd, en **Perlekrands.**

hans Fætter, Hr. Peder Eriksen Gyldenstjerne, en **Sølvskaal**, dennes Hustru, Fru Hebele, en **Sølvske;**

Hr. Knud Henriksen Gyldenstjerne en **Sølvskaal**, dennes Hustru, Fru Hilleborg, en **Guldring;**

---

[1]) I Texten staaer der 200 Td. Øl („c c tønne øll“), der aabenbart er en Skrivefeil, som maa rettes til det anførte „200 Brød og 2 Td. Øl“, der er det dobbelte af hvad, han gav til de Fattige i Næstved, og passer til Forholdet mellem Byerne.

[2]) Medelbusk er Navnet paa en Sort Klæde, som her er sort, da Kloſteret hørte til Benedictinerinde=Ordenen.

hans afdøde Hustrus Søster, Fru Ane Munck, Efterleverske af Hr. Henrik Knudsen Gyldenstjerne, en **Guldring**, og hendes Datter, Fru Sophie, gift med Hr. Erik Ottesen Rosenkrands, en **Sølvske**;

Hr. Engelbreth Albrechtsen Bydelsbach et „**Dyrehorn beslaget og forgyldt**";

Hr. Knud Truidsen Hase en Fole af hans Stald paa Markie;

Brødrene Jep Henriksen og Holger Henriksén Ulfstand, hver en Fole af samme Stod;

ligeledes Brødrene Aage Tulesen og Jep Tulesen Sparre, hver en Fole af samme Stod;

endelig Søster Elsebe Eriksdatter 7 Alen graat **Kulsætter** [1]).

Derefter gaaer han over til sine Tjenere, og nævner da først sine (2) kjære Svende, som have tjent ham „troligen", nemlig Anders Thomsen og Jens Kid, af hvilke den første skal have en Fole og den anden hans „Graaskindskaabe", dernæst hans Foged Lasse (i Jylland), som skal have Ellekjærgaard i Gislum Herred i Himmersyssel, hvilken han længe haver „jættet" (lovet) ham for hans „lange tro Tjeneste", men ville hans Arvinger ikke, skulle de give ham 40 Mark; dernæst hans Foged Truels Laurensen paa Bregentved, som skal have hans „graa Kaabe, Hætte, Hoser og Trøie" [2]); Peder Kjeldersvend sammesteds en Vinterling, Svend Blaamand 20 Mark for 2 Aars Tjeneste; Fogeden paa Markie, Jens Staldsvend, en Fole; hans Foged Tilløf (Ditlef) paa Ingestofte et Par Øxen. Endelig betænker han ogsaa St. Severins Gilde i Tordorp ved Bregentved, og giver et Par Hoser til Præsten, Hr. Peder i Tersley, der vel var glemt i Testamentets første Afsnit.

* * *

Niels Pedersen har hermed sluttet sit Testament, og vi skulle nu tage dets Indhold for os. Vende vi os da til hans personlige Forhold,

---

[1]) At „Søster" Elsebe Eriksdatter har hørt til de „graa Søstre", hvoraf Franciscanerinde Ordenen af St. Clara her var meget anset, er sandsynligt efter de 7 Al. graat Tøi, der gives hende; men det Tøi selv, som her betegnes med „Kulsætter", er os ubekjendt. I det Brev, der anføres i Nye danske Magazin I, I p. 1—8 med en Fortegnelse over de Eiendele, der tilhørte den til Erkebiskop i Throndhjem 1428 udkaarede Biskop Aslak af Bergen forekommer Ordet „Sæter" brugt om Underfoder p. 5, hvor det hedder: „j stort rødt aclædhe — — fodhrat met gult „sæter".

[2]) Hoser = Hosebrog, fodlange Benklæder, der enten kunde være strikkede eller af Klæde, af det sidste havdes de ogsaa af Skarlagen, s. Vedel Simonsen, „de danske Ruder", 1 H. p. 98—99.

lære vi for det første Navnene at kjende paa alle hans nærmeste Tjenere, og se, at han skilles fra dem som en god Herre fra gode Tjenere. Vi faae dernæst Navnene at vide paa ikke færre end 3 catholske Præster i Nærheden af Bregentved, og paa en fjerde ved hans Hovedgaard i Jylland, og lære saaledes ogsaa de Præster at kjende, med hvilke han har holdt nærmere Forbindelse. Vi lære endvidere Navnene at kjende paa 5 Adelsmænd, om hvilke vi maa antage, at de i deres Ungdom ere komne til ham som „Knaber", for under hans Veiledning at uddannes i ridderlig Færd og Skik, idet vi deraf baade kunne forklare os, hvorfor de just alle skulle faae en Hest efter ham, og hvorledes de kunne være komne ind i hans Testament. Endelig betegner han os selv sine Slægtninge i Testamentet, og drages disse fra, blive Navnene tilbage paa 2 Mænd, der, foruden dem, nu synes at have været de eneste i hans Stand, der stode i et særeget Venskabsforhold til ham, nemlig Biskop Oluf Daa i Roskilde og Hr. Engelbrecht Albrechtsen Bydelsbach, og idet vi ogsaa lære dem at kjende, indeholder Niels Pedersens Testament saaledes en fuldstændig Oplysning om alle de Forholde i Livet, der stode ham personlig nær.

Af disse Forhold skulle vi kun fremdrage det sidste, hans Venskab med Biskop Oluf Daa og Hr. Engelbreth Albrechtsen, af hvilke den førstnævnte er den eneste af Landets høie Geistlighed, han har sluttet sig til, og den anden den i Datidens Forhandlinger saa hyppig forekommende Ridder og Rigsraad, Hr. Engelbreth Albrechtsen Bydelsbach til Torbenfelle, det senere Frydendal, der ogsaa var en Ven af Biskop Oluf Daa. Dette Venskab kaster nemlig et Lys over den levende Følelse for Kirken hos Niels Pedersen, idet der foreligger Kjendsgjerninger om begge disse Mænd, der vise, hvor høit de satte Kirken, og at Niels Pedersen saaledes i sit Livs Berøringer har søgt Næring for den samme aandelige Retning, der kundgjør sig i hans Testament.

Hvorledes Engelbrecht Albrechtsen i saa Henseende byggede sit Haab paa Kirken, viste han ved den Rigdom paa Aflad, hvormed han for „sin og sin Husfrus Siæles Saligheds Skyld", fik det Kapel udstyret, som han paa Grund af sin Svagelighed erholdt Tilladelse til at opføre ved sin Gaard, og som senere er bleven Sognekirken for Frydendal Sogn [1]). Og naar Biskop Oluf Daa ved den Engel, som han anbragte i sit Segl med

---

[1]) Hoffmanns Fundatser, Tom. VIII, Tudse Herred, p. 314.

Roskilde Vaaben i den ene Haand og sit Slægtvaaben i den anden, viste hen til, hvorledes han knyttede sit Saligheds Haab til Kirkens Formidling, da stillede han dette endnu stærkere frem ved den mærkelige Torsdagsmesse, som han stiftede for sig ved Domkirken, paa hvilken alle dennes faste Vicarer (ɔ: Bipræster) skulde møde i fuld Dragt (»in habitibus suis«) om Morgenen Kl. 8 ved det Alter, som han havde bygget midt paa Gulvet i den store Gang til Ære for de 12 Apostle, ved hvilket de saa først skulde udføre Messen fra Christi Legemsfest om Guds Forherligelse af Kirken ved dens Naadegave til at gjentage Christi Offer, og derefter alle drage ned i Kirken til hans Grav, og over denne afsynge Psalmen »libera me Domine«, og naar den var endt, da istemme en Collect der til Bøn for de Afdøde. Og han gav Kirkens Magt her et forøget Udtryk ved den Ringhedsfølelse, hvormed han omgav sin Grav, idet han henlagde den allernederst i Kirken i de 10,000 Ridderes Kapel ved Taarnene, ja ikke engang synes at have villet, at den skulde dækkes med noget synligt Minde, der kunde tyde paa, at han efter Døden trængte til nogen anden Erindring end Kirkens levende Ihukommelse, eller var noget uden ved denne [1]).

Hvad Niels Pedersen havde gjort i den Retning, var sket ved hans Sognekirke til Aagaard i fuldt Maal. Her i hans Testament er der hverken Tale om Aflad eller Sjælemesser, ligesaalidt som han, med en eneste Undtagelse, deri omtaler Forbønner for sig. Men ville vi end derfor vist ikke nægte, at han har handlet ud af Tidens Overbevisning, at „hvad man giver til Guds Ære, tager man med sig hisset", og at der „til vel at døe, ogsaa hører at gjøre Testament" (d. e. at give gudelige Gaver) [2]), saa er saameget dog vist, at hans Gaver hverken vilde have havt den Udstrækning, som de have, eller være blevne fordelte, som de ere, naar der derfor ikke havde ligget et personligt Forhold til Grund, som hidrørte fra den Forbindelse, hvori han i sit Liv havde staaet med disse Kirker og Klostre, og det er denne Forbindelse, der har Betydning for os ved hans Gaver.

At Niels Pedersen med Forkjærlighed omfatter Sortebrødrene og Graabrødrene, viser sig nokſom i, at han fortrinsvis betænker deres Klostre, og selv vil begraves hos Sortebrødrene i Næstved, ligesom hans Forældre

---

[1]) Danske Magazin, Tom. 3, 225—229.

[2]) H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen, Tillæg p. 63, Bilag 48; P. Kofod Ancher, den danske Lovhistorie II, 507.

ere begravne i deres Kloster i Viborg, og hans Testament fører os saaledes hen til en Tid, paa hvilken vi maa antage, at disse Ordener ogsaa have havt Fortjeneste af det christelige Liv efter den Stemning, der var for dem, og den Tiltrækning, de øvede. Forøvrigt ligger det nær at antage, at Niels Pedersens Forhold til flere af de her nævnte Klostre, hidrører fra, at han paa sine Reiser om i Landet har taget ind i dem og der overnattet, saaledes som vi vide, at Johanniter-Klostrene, hvoraf her nævnes 3, foruden Hoved-klosteret i Andvorskov, vare blevne almindelige Herberger for reisende Adelsmænd, og som vi se, at dette ogsaa har været Tilfældet med andre Klostre, idet Frederik II, da Andvorskov Kloster fuldstændig inddroges i 1581, og han paalagde Lehnsmanden der, fremdeles at give reisende Adelsmænd en Natstid frit Herberg med Kost som før, og Dagen efter befordre dem videre, tilføiede dette som en Bestemmelse, der ogsaa fremdeles skulde gjelde ved det inddragne Kloster i Sorø [1]).

Af Enkeltheder, der kunne fremdrages af Niels Pedersens Testament om Tilstanden dengang i vort Land, skulle vi først gjøre opmærksom paa, hvorledes Testamentet selv baade anthyder os den Bethydning, som Næstved da havde for denne Egn af Sælland, og stiller os Byens egen Anseelse for Øie med dens 2 store Klostre for Sortebrødrene og Graabrødrene, de 2 Sognekirker, St. Peder og St. Morten, de 2 Sygehospitaler, Helligaandshuset og St. Jørgen, der begge havde Kirker, og vare Grene af Tiggerordenerne, og af hvilke St. Jørgen, der var for Befængte eller Spedalske, laae udenfor Byen i Landsbyen Aaderup. • Hertil viser Testamentet os ogsaa, at der var en offenlig Badstue, som man dengang kunde træffe i de anseligere Byer, og hvorledes man erkjendte, at der til at vederkvæge de Fattige, ikke blot hører at bespise dem med Øl og Brød, men ogsaa at give deres Legem et forfriskende Bad. At Testamentet ikke medtager Skovklosteret ved Næstved, hidrører fra, at dette hørte til Benedictiner-Ordenen, som Niels Pedersen ikke stod i nogen kirkelig Forbindelse med.

Fra Næstved vende vi os til de 4 Kirker, hvorom Testamentets Oplysninger have særlig Interesse for os, af hvilke de 2 vare i Sælland, de 2 andre i Jylland. I Sælland faae vi saaledes Underretning om en Kirke i Roskilde for den Hellige Dionysius, hvorom vi ikke før have havt nogen

---

[1]) An. Eccl. Dan. III, p. 490. Daugaard, de danske Klostre i Middelalderen, p. 279.

sikker Kundskab i de samlede Opgivelser, der foreligge af Kirkerne der, idet den vel har været anført i de ældre, paa hvis Paalidelighed man ikke ubetinget kan bygge, men findes ikke i de senere [1]). Og i Kjøge se vi, at af de 2 Kirker i Byen, St. Nicolaus, der er Byens nuværende Sognekirke, og St. Gertruds Kapel, Byens ældste Kirke, der stod paa dens gamle Grund, har den sidste endnu været til fuld Brug og Gudstjeneste i Aaret 1456, da der ellers ikke vilde være bleven tillagt den nogen Gave, og mindst fra En, der ikke boede længere fra Byen og maa have kjendt den, og at det saaledes er urigtigt, at den skulde have staaet ubrugt i 140 Aar, da den nedreves i 1573 [2]). De 2 Kirker i Jylland, hvorpaa vor Opmærksomhed dernæst henledes i Testamentet, ere „Vor Frue" i Brestenbro, og „St. Jost" i Nibe. Hvad den første af disse angaaer, da er Brestenbro nu kun Navnet paa en Kro i Nim Sogn ved Horsens, men var tidligere Navnet paa en Landsby her, der hed „Brøstrum Bro"; og Anførelsen af denne Kirke eller Kapellet, der stod her, har saamegen større Interesse for os, som vi ogsaa i den senere

---

[1]) Den anføres saaledes i An. eccl. Dan. Tome II, p. 311 paa Fortegnelsen over Kirkerne i Roskilde i den catholske Tid efter Resens Atlas og andre Beretninger; hvorimod den ikke findes i Behrmanns Beskrivelse over Roskilde af 1832 ved de 13 eller egentlig 12 Kirker, som der paavises at have været i Roskilde før Reformationen foruden Klosterkirkerne. Grunden dertil maa søges i, at Behrmann ikke har fundet nogen Oplysning om dens Plads, som ved de andre af ham anførte Kirker; hvortil ogsaa kommer, at der uden en særlig Hjemmel ikke haves nogen Sikkerhed for, at Kapeller i Kirkerne ikke ere forvexlede med Kapeller udenfor Kirkerne. Vi have imidlertid endnu en anden paalidelig Kundskab om denne Kirke, foruden den her givne, som ogsaa viser os, at denne Kirke har havt sin Præst ligetil Reformationen, idet der i Danske Magazin III, 291 omtales et Skjøde, som i 1527 er udstedt af Præsten og Værgen ved den paa et Stykke Jord, der mageskiftedes mellem den og Domkirken. Og ligesom Opmærksomheden paa den Hellige Dionysius's Dyrkelse henledes endnu hos os ved at Efteraars Landemodet betegnes efter hans Festdag (9 Octbr.), saaledes haves der ogsaa ved hans Billede i Krogstrup Kirke til Svanholm i Horns Herred i Sælland et Exempel paa Helgendyrkelsen her endnu i det 17de Aarh., idet Christian IV i 1606 maatte lade hans Billede borttage af Kirken, fordi Bønderne „respecterede" det paa catholsk Vis, og aarligen (paa hans Festdag) „ornerede og udstafferede" det. Danske Magazin I, 96.

[2]) Kapellet nedbrødes efter Kgl. Tilladelse, for dermed at forbedre Sognekirken, An. eccl. D. III, p. 436. Hvad Kapellet selv angaaer, eller St. Gertrud, som det var indviet til, da var hun, ligesom St. Nicolaus, de Søfarendes Helgen, hvortil hendes Gilde viser hen i Helsingør, som skulde lade alle indstrandede Lig høitideligen begrave (Gl. Saml. t. den danske Historie II, 1 H. p. 115), medens et andet Gilde, som hun havde et Par Mile fra Kjøge i Hellested i Stevnsherred, viser, at hun ogsaa var de Veifarendes Helgen paa Landjorden, idet Brødrene af dette ligeledes skulde besørge en høitidelig Begravelse over alle tilflygtende Rømningsmænd (»exules«), som døde paa Stedet uden Frænder og Venner (Gl. Saml. t. den danske Historie I, 2 H. p. 132).

Tid have faaet Oplysning om sammes Tilblivelse[1]), og saaledes nu ere istand til at forklare os, hvad „danske Atlas" beretter fra forrige Aarh. om det Stykke Jord ved en Kilde der, som kaldtes „den gamle Kirkegaard", og om de Grunde, der udgravedes derved, hvorom man ikke vidste, hvorfra de hidrørte, enten fra et Kloster eller et Kapel, eller en anden stor Bygning[2]). Den anden Kirke, St. Jost i Nibe, som nu er Sognekirken der, var dengang et lille Kapel i Byen, der var indviet til den fromme franske Prinds, Jodoce eller Josse af Bretagne, som blev canoniseret, og hvis Hellighed gav Kapellet her et saadant Ry, at dette i den os fra Reformations Tiden bevarede „Historie om Peder Smid og Atzer Bonde" siges at have været blandt de Steder, hvortil der valfartedes, og det derom hedder:

„Somme gaae til St. Jost i Nibe,
og somme til St. Lambrecht i Nibe"[3]).

Og naar der ingen nærmere Kjendsgjerninger hidtil har kunnet fremdrages til Bestyrkelse af den her omtalte Valfart, da synes den særegne og i sin Slags her i Testamentet enestaaende Gave af 6 Pund Byg, som Niels Pedersen skjænker dette lille Kapel, at maatte betragtes som en saadan, og det Fortrin, som han derved giver dette Kapel fremfor andre Kirker, at være et Bevis paa, at han paa anden Maade har staaet i Forhold til dette end til nogen af disse. Heraf kunne vi da ogsaa forklare os, at han ligeledes betænker Præsten der, som vi ogsaa deri kunne finde en Grund til, at han ikke i større Grad ved sin Gave udmærker St. Severin i Ry, hvortil der ellers valfartedes[4]).

Endnu skylde vi Niels Pedersen en Oplysning, der hører til dem der ere særegne for hans Testament, idet vi i Slutningen deraf faae Kundskab om, at der nærved Bregentved til hans Tid var et Gilde til St. Se-

---

[1]) „Ældste Archivregistraturer" II, 165, Nr. 471; „Ett pergamentz fundas paa Brøstrum bro capell y Nymherritt funderit aff bischob boetio och renoverit aff bischob Vlricho. Anno 1426."

[2]) IV Tom. 199.

[3]) Kirkehistoriske Samlinger II, 341, Replik af Peder Smid.

[4]) At den Hellige Just eller Jost ogsaa har havt en anden Kirke her i Landet, hvortil der valfartedes, fremgaaer af de „fyenske Præsters Indberetning i 1623", som findes i Gl. Saml. t. danske Historie I, 1 H. p. 80, hvor det hedder om Jordløse Sogn i Salling Herred i Fyn, at „der ved Kirken er St. Josts Kapel, som tilforn haver været meget besøgt". Hvor udbredt denne Helgens Dyrkelse maa have været i Sverig, kan sluttes af Udbredelsen der af Navnet Gustav og dettes Overgangsformer „Jøste" og „Gøste".

verin i Landsbyen Tordorp, det senere Søtorup, som dengang laae i Hasle Sogn. Der berøres derved en Indretning, hvis Indflydelse særdeles maa tages med, naar man vil stille sig Almuens Forhold for Øie dengang i denne Egn paa Landet, og gjøre sig en Forestilling om den Virksomhed, som Klostrene her udøvede ved Gildernes Broderskab med sig [1]). Thi hvor udbredte Gilderne her vare, ses af, at vi foruden dette Gilde, om hvis nærmere Forhold vi intet vide, have Underretning om 5 Landsbygilder, der stode i Broderskab med Skovklosteret ved Næstved, af hvilke de 2 knap vare en Mil fra Gildet i Tordorp, og de 3 andre igjen kun et Par Mile fra disse, altsaa 6 Gilder i en Afstand af 3 Mile [2]). Vi skulle ikke her gaae videre ind paa disse Gilder eller Broderskaber, da kun Navnet foreligger paa Gildet i Tordorp, og vi ei heller kjende mere end Navnene paa de andre, kun skulle vi bemærke om disse Gilder i Almindelighed, at de vare Foreninger dels til gjensidig Beskyttelse af Liv og Eiendom og anden Bistand, dels til at bevare Forbindelsen med Kirken ved de dermed følgende Forpligtelser til kirkelige Handlinger, og at de vare stillede under en Skytshelgen til Antydning af den høiere Bistand, de trængte til for deres Formaal. Det Mislige ved dem laae i deres Sammenkomster, men disse vare et nødvendigt Onde, for at de kunde bestaae, og man maa ved Bedømmelsen af dem hverken fæste sine Øine paa de Uordener, som kunde gaae i Svang ved disse, og hvoraf deres Love ere saa optagne, ei heller paa de Misbrug, der alene bleve tilbage af dem, da der ikke mere havdes nogen Brug for dem; men paa Nytten af dem i de Tider af Vold og Selvtægt, der komme tilsyne i deres Bestemmelser, hvor det gjaldt om at skaffe den Enkelte et Værn, og faae Baand frivillig paalagte, hvortil der trængtes saa haardt [3]). At det var St. Severin eller Sevren, som han her kaldtes, under hvis Beskjærmelse Gildet i Tordorp var stillet, tyder paa denne Helgens Indgang og-

---

[1]) Ved et saadant Broderskab erhvervede Gildebrødrene sig Klosterets Forbønner, ligesom dette ogsaa omvendt.

[2]) Scrip. rer. dan. Tom. IV, 333. Af de 5 Gilder, som her anføres, vare de 2 i Landsbyerne Skuderløse og Gøstrup, det første i Testrup Sogn, det sidste i Toksvær S., begge „St. Peders Gilder", og af de 3 andre et i Brandelev i Nestelsø S., ligeledes et „St. Peders Gilde", og et i Ladeby ved Skovklosteret, som var et „St. Andreas Gilde", og endelig et i Gundersley S., som var indviet til „Vor Frue" (Høring?).

[3]) Vil man ikke søge Grunden til den større Mængde Drabssager, der foreligger fra Jylland end fra Sælland, udelukkende i Forskjelligheden i Charakteren, turde der være en medvirkende Grund dertil i Gildernes større Udbredelse paa Sælland end i Jylland.

saa hos Almuen i Sælland, hvorvel det dog først var i den sidste Menneskealder før Reformationen, at hans Dyrkelse her ret tog til [1]).

De stedlige Oplysninger i Niels Pedersens Testament ere imidlertid ikke det Eneste, som giver dette et almindeligere Værd for os, men ligesaa meget den Tidens Eiendomlighed i Sæderne, som der møder os fra forskjellige Sider, og i den Henseende indtager Testamentet selv den første Plads. Vi have nemlig der en fuldstændig Gjennemførelse af Bestemmelserne i de gamle Kirkelove for den Slags Handlinger, thi naar det for det første hedder i disse, at man paa sit Yderste (»á døtha dighi«) maa bortgive til „hvem man vil, til Kirke, eller Kloster, eller Biskop, eller Præst, eller anden Mand" [2]), da er denne Ret her benyttet efter Ordene i hele sin Udstrækning. Og naar Lovene dernæst tillade, at man vel bortgiver Jord, man selv har erhvervet for Penge, men ikke Jord, man har arvet [2]), da se vi ogsaa begge Dele her, thi det første er Grunden til, at Niels Pedersen kan give Maribo Kloster sin Ret til den Jord, der er pantsat til ham, og det sidste Grunden til, at han ikke kan paalægge sine Arvinger, at lade hans gamle Svend faae den Gaard, han længe har lovet ham, men kun at give ham en Pengeerstatning, hvis de ikke ville opfylde hans Løfte. Disse ere de 2 eneste Tilfælde, hvorved Jord forekommer i Testamentet, idet alle Gaverne ellers ere af Løsøret, hvorunder ogsaa indbefattedes Penge, og hvorover Bestemmelses Retten var fri, kun at man ikke bortgav mere end Halvdelen af Løsørets Værdi [2]). Denne Frihed med Hensyn til Løsøret var bevirket af Kirken, og betegnedes i Lovsproget med at dette kaldtes „Hovedlod" d. e. den Lod, der hørte til Hovedet eller Personen; og hvorledes som en Følge heraf de personligste Ting, der efter vore Anskuelser just søges bevarede i Slægten som dens Minder, kunde blive unddragne denne, have vi her et Bevis paa, idet Niels Pedersen bortgiver alt af Kostbarheder, der har særlig Erindring om ham, som Noget, der er hans Søn og Arving uvedkommende, og denne derfor ligesom en Udenforstaaende heraf modtager en testamentarisk Gave sammen

---

[1]) Dette skete nemlig først efterat Biskop Niels Skave i 1492 havde prydet „St. Sevrens" Kirke i Holmstrup ved Holbæk med det smukke Chor til Ære for de der skete Undergjerninger, og den almindelige Opmærksomhed saaledes var bleven henledet paa disse, og paa den Yndest, St. Sevren derved havde vist, at han havde for dette Sted. Se F. Fenger om „St. Sørens Holmstrup" i „Kirkehistoriske Saml." II, 31—40.

[2]) P. Kofod Ancher, den danske Lovhistorie I, § 32, p. 483—488.

med Slægtninge og Venner, kun som den første i deres Række, og den af dem, der staaer i nærmest Forhold til ham.

De Kostbarheder, Niels Pedersen bortgiver i sit Testament, bestaae af en „Nabe" af Sølv, 4 Sølvstobe, 3 Sølvskaaler, „et beslaget og forgyldt Dyrehorn", 3 Sølvspiseskeer, 4 Guldringe, og en Perlekrands. Og hvor usandsynligt det end kunde være, at det er Alt, hvad han efterlader sig af den Slags, fremgaaer dette dog med Bestemthed af, at han ogsaa tillægger sin Søn og sin Stifføn, hvad de skulle have heraf. Vi erindres nu herved vistnok om, at Niels Pedersen var en brandlidt Mand, der for ikke 15 Aar siden gik ud af sin fædrene Gaard „ikke uden med en Stav i sin Haand"; men mistede han ogsaa derved Alt, hvad han eiede og kunde have af Kostbarheder fra sin Slægt, og kan han i de følgende Aar have havt store Udgifter ved at gjenopføre sin Gaard, saaledes som den maatte bygges midt blandt en Befolkning, under hvis Oprør den nylig var bleven afbrændt, saa kunne vi dog med den Rigdom, vi maa tillægge ham, kun udlede Grunden til den Tarvelighed, vi finde i hans Efterladenskaber, og som ogsaa viser sig i hans pragtløse Dragt, af, at han ingen Pris satte paa Kostbarheder, og i den Henseende forklarer det omvendte Forhold sig selv, hvor under han fremtræder i sit Testament, og paa den anden Side giver sig saa stærkt et Vidnesbyrd om hvad, han tiltrækkes af.

Saa faa de Gjenstande end ere, som Niels Pedersen har havt af Sølv til sit Bord, have de dog Betydning for os ved den Samling af forskjellige Slags, hvoraf de bestaae, idet de anthyde os Datidens Levemaade, og vi skulle derfor paavise deres Brug. Med Hensyn til de 3 Sølvspiseskeer maa vi først bemærke, at medens vi meget tidlig finde almindelige Vidnesbyrd om Brugen her i Landet af Sølvdrikkekar, er det først senere hen i Middelalderen, at Sølvskeer komme frem, og naar der her ikkun er 3 til de 3 Personer, hvoraf Familien bestod, Mand, Kone og Søn, da viser dette os hen til den da herskende Skik, at alle Fremmede, der kom, førte deres egne Skeer med sig. Hvad dernæst hans „Nabe" af Sølv angaaer, som han skjænker sin Søn, og, som maa antages, at have været det største Stykke Sølvtøi, han eiede, da have vi her et Ord for os, der oftere møder os ved Middelalderens gamle Drikkekar[1]), og er opstaaet ved en sproglig Tildannelse af det tydske „Napf", der betyder en Bolle, Kumme, og hvorved vi altsaa

---

[1]) Se fra 14de Aarh. Suhms Danmarks Historie, XIII, 163; XIV, 170. 193. 221.

maa forstaae en stor Mundskaal, han selv har brugt, der har udmærket sig fremfor de andre Skaaler, ligesom dette ogsaa ses, at have været Tilfældet med et af Stobene, som han betegner som sit „bedste Stob", og som muligen ligeledes har været hans Mundstob, og udmærket sig fremfor de andre ikke blot ved sin Størrelse, men ogsaa ved at være forsynet med Laag og Fødder, som de bedste Stobe havde. Skaalene brugtes som Stobene til at drikke af, og det var 'Tegn til Manddom, at tømme svære Skaaler i et Drag, hvorfor det og hedder i Visen om Hagbard:

„Han fik aldrig saa stor en Skaal,
han drak den jo ud til Grunde".

At det her har været Brug, at drikke Vin af Skaaler, ses ikke, dertil var Vinen vel ogsaa for dyr og for sjelden, men vel at drikke Mjød, som Sveidal siger i Visen:

„Her sidde I, alle mine gode Mænd,
I drikke Mjød af Skaaler" [1]).

Henføres da nu Stobene her til Vinen, idet ingen Bægere nævnes, og kunne vistnok Stobene have været brugte ved Siden af Skaalene ikke blot til Mjød, men ogsaa til Øl, vil det dog ligge nærmest ved det sidste at tænke paa de her anførte Sølvskaaler. Og ligesom det naturligt altid havde været til Ølket at man hovedsagelig havde brugt Skaalene, saaledes se vi ogsaa ved Middelalderens Gilder, at Ølket udskjænkedes i Skaaler, og have Exempel paa, at dette ogsaa har været Tilfældet i Sønderjylland lige op til vor Tid paa Steder, hvor Ølket vedblev at indtage sin gamle Plads blandt Begravelsesskikkene [2]). I denne Brug maa vi ogsaa søge Oprindelsen til den for vort Sprog saa eiendomlige Talemaade, at „drikke en Skaal med En", og „drikke Ens Skaal" d. e. drikke sin Skaal ud til Ære for En, der nærmest synes at maatte føres tilbage til Gildelagene, hvor de drak hinanden til i Skaaler, men derfra har sat sig saa fast i Sprogbrugen, at det allerede i Folkevisen møder os som en almindelig Talemaade, naar Svend Felding vil „tildrikke" sin skjønne Jomfru „en Skaal", eller naar Niels Ebbesens Svende raabe

---

[1]) S. Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser, „Hagbard og Signe" I, 276, 18; „Ungen Sveidal", II, 246, 6.

[2]) S. Grundtvig, Gamle danske Minder, 3, 172.

udenfor Døren til Grev Gerts Kammer, at de ville „tildrikke" ham „en Skaal", hvis han er derinde [1]).

Men til Skaalene og Stobene her kommer endnu „det beslagne forgyldte Horn", der er det nordiske Drikkehorn. Med dette Horn betegnede man Julen paa Primstaven [2]); og hvor der kun er et enkelt Horn, som her, kan det vel antages, at det har været bestemt for Julen, hvor det da til Amindelse om Oldtidens Færd gik rundt ved Bordet med Mjøden, og ikke maatte savnes. Og at man endnu længe efter Niels Pedersens Tid har Exempel paa, at Drikkehornet opbevaredes som en Helligdom, der kun fremdroges om Julen, ses af en Inventariefortegnelse fra Svanholm af 1534, paa hvilken der ogsaa anføres et Horn, hvorom der siges til Forklaring af, at det var der, at „de pleiede at drikke af det om Julen" [3]).

Vi slutte med hvad, der for os frembyder sig selv som Slutning, den gamle Ridders Bestemmelse om sit Leirsted. Og her se vi da, at hans Livhest, der skulde gaae foran hans Lig til Klosteret, ikke skal vende tilbage, men gives Klosteret, og bliver saaledes ved dette; der skal ogsaa hans Harnisk eller Rustning blive, som ligeledes skjænkes Klosteret, og som hans Svend har ført paa sig i Ligtoget foran ham med Hesten, endelig skal ogsaa den Ske, han spiste med, blive i Klosteret, og skjænkes derfor til Prioren: alle 3 de nærmeste Livs Gjenstande, og alle 3 skulde de tilhøre det Sted, hvor hans Støv hvilede. Havde man før ved Døden tænkt paa, hvad der skulde tages med fra Livet i Gravhøien, saa tænkte man nu paa de Livs Gjenstande, der skulde samles ved Leirstedet i Klosteret, — Catholicismen havde forandret Formen, men ikke Tingen.

*
* *

Da Niels Pedersens afdøde Husfru ikke ses at være begravet der, hvor han skulde begraves, maa hun være bleven begravet ved sin første Mand, eller sin Fader, men snarest ved Manden; og skulde man efter Testamentet opstille nogen Formodning om, hvor dette kunde være, maatte man

---

[1]) S, Grundtvig, Danmarks gl. Folkev. „Svend Felding" I, 405, 30; Niels Ebbesen III, 519, 52.

[2]) Norske Magazin, 3, 133, hvortil er føiet en Afbildning af en Primstav.

[3]) Danske Magazin IV R. 2 B. 1 H. p. 11, Inventarium fra Svanholm 22 Mai 1534, — — „Item j horn, som wii plegde at dricke aff om ifflen."

nævne Mariager Kloster efter den sædvanlige Maade, hvorpaa dette Kloster udmærkes ved at faae „en Fole saa god som 10 Mark", der vel kunde staae i Forhold til Værdien af hans Livhest, der kom til hans eget Leirsted. At Niels Pedersen, da han skrev sit Testament, havde trukket sig tilbage fra Jylland, og havde sit Hjem paa Bregentved, beviser Testamentet selv. Hvor længe han har overlevet dette, vide vi ikke, men det kan ikke have været længe, da Testamentet skulde skrives, som ovenfor bemærket, paa Dødsdagen d. e. i Forudfølelsen af den nær forestaaende Død, og var en Beredelse til at modtage Dødssacramentet [1]).

Niels Pedersens Støv hviler nu i St. Bents Klosterkirke i Ringsted, hvor han er jordet i Choret sønden for det gamle Alter, under en Sten, paa hvilken der er udhugget en glathaget bevæbnet Mand, som i sin høire Haand holder et Riddersværd, der ligger op til Axlen, og i sin venstre Haand et Skjold, hvori der staaer en syvoddet Stjerne, ved hans Fod staaer hans Hjelm, hvorover hans Hjelmprydelse er anbragt, der bestaaer af 2 opløftede Arme, som med Hænderne fastholde 2 Ringe ɔ: et Speil [2]). I Randen omkring Stenen staaer med gamle Munkebogstaver:

Hic qviescit Dominus Nicholaus Petri,
Miles de Aagaard in Jutia,
Qvi erat Pr. Maucii ɔ: Pater Mauricii.
Qvorum anime reqviescant in pace [3]).

d. e.

Her hviler Ridder Hr. Niels Pedersen
Af Aagaard i Jylland,
Som var Mauricii Fader.
Deres Sjæle hvile i Fred.

Vi se heraf, at det er efter Sønnen Mouritses Død, at Niels Pedersens Lig er bleven flyttet til Ringsted, hvilket maa være sket, da Sortebrødreklosteret i Næstved blev nedbrudt, og i 1527 gjenopført uden for

---

[1]) P. Kofod Ancher, den danske Lovhistorie II, cap. IV, hvor der tales om den af Biskop Ulrik Styge af Aarhus 1443 udgivne, og af de andre da levende Biskoper bifaldte Kirkelov, og siges p. 507 efter samme Kirkelovs cap. 67 § 10: „at døe uden Testament var det samme, som at døe uden at annamme Sacramentet."

[2]) Det Speil, der saaledes anbringes paa Hjelmen over Vaabenet, er et af Riddertidens Sindbilleder, og en Paamindelse om Æren, som ingen Pletter taaler.

[3]) A. Reyersen, Beskrivelse over St. Bendts Kirke i Ringsted, p. 65.

Byen, hvad der vel skete, for at komme ud af Bybefolkningens umiddelbare Magt paa Grund af de her om sig gribende Bevægelser mod den catholske Kirke, der ogsaa faa Aar efter viste sig saa voldsomme mod de der tilbageblevne Graabrødre[1]). Det maa altsaa have været Niels Pedersens da levende eneste Arving, hans Søns, Mourits Nielsens, Datter, der har flyttet hans Lig, hvilket ogsaa bestyrkes ved den Maade, hvorpaa hendes Fader nævnes, uden nærmere at betegnes, ligesom ogsaa baade Sproget og Stilen i Indskriften vidne om, at denne ikke alene endnu er affattet i den catholske Tid, men ogsaa i den catholske kirkelige Aand, som hun holdt saa fast paa fra sin Slægt; i hvilken Henseende den ved sin Simpelhed viser os en fremtrædende Modsætning til de senere prunkende protestantiske Gravskrifter, og minder os om de Indskrifter, vi saa hyppigt finde paa de gamle christelige romerske Grave, hvor Indholdet ligeledes kun bestaaer af Navnene med de dertil hørende nødvendigste Betegnelser af de Afdøde, og Ønsket, at deres Sjæle maa hvile i Fred.

VI.

Mourits Nielsen Gyldenstjerne[2]).

Mourits Nielsen var, som vi have set, Hr. Niels Pedersens eneste Søn og Arving, og vi kunne ikke tvivle om, at den Hellige Mauricius har været hans Skytshelgen, siden hans Fader gav ham dette Navn, som derefter kom

---

[1]) I Muren paa det nye Sortebrødrekloster sattes med Munkebogstaver følgende Indskrift, der var dannet af Sten i Muren selv, og saaledes var uadskillelig fra denne: »1527 Domus hæc in Jesu Christi nomine est instructa. Hjelp Jesus, Maria, Anna«. Denne Indskrift blev staaende med Muren, da Klosteret 1572 omdannedes af Frn Birgitte Gøye til „Sortebrødregaard"; og da Muren i 1841 blev nedrevet ved Opførelsen af Bygningen der for den Østenfeldtske Stiftelse, bleve, efter velvillig indhentet Oplysning for Forf. af Pastor Listov i Næstved, Murstenene, som dannede Indskriften, forsigtig samlede, og indsendte til det oldnordiske Museum.

[2]) I Forbindelse med det indholdsrige Aktstykke til Niels Pedersens Historie, som afd. Kall-Rasmussen har givet i dennes Testament, har han meddelt en omfattende Kildesamling til Sønnens, Mourits Nielsens, Historie, der bestaaer af 45 Aktstykker, som han ligeledes har ladet aftrykke i danske Magazin III R. 3 B. 4 H., og der findes foran Testamentet fra p. 251—297 under Overskriften „Documenter vedkommende

ind i de Slægter, der nedstammede fra ham. Hvor gammel Mourits Nielsen var ved sin Faders Død, kunne vi ikke sige, men at han ikke var myndig, fremgaaer af en Drabssag i 1457, hvori hans Halvbroder, Hr. Axel Lagesen Brock optræder som hans Værge, og hvorlænge han havde været myndig, da han u. 5 April 1467 kvitterede denne for sit Værgemaal, er ligeledes ubekjendt. I 1468 ægtede han Margrete Turesdatter Bjelcke, hvis Fader var den svenske Ridder og Rigsraad Hr. Ture Turesen Bjelcke til Kraagerum i Smaaland, der er bekjendt som en Tilhænger af Forbindelsen med Danmark, og tjente Christian I som Rigsmarsk paa hans Tog ind i Sverig. Mourits Nielsen fulgte derved Sporet af sin Slægt, der hørte til de danske Adelsæter, der giftede sig ind i svenske, og viste, hvor naturlig den nordiske Forening var, og hvor let og sikkert den kunde have slaaet Rod, havde Tidernes Ugunst ikke været. Som Rigsraad nævnes Mourits Nielsen i 1478, og maa da have været det nogle Aar; men i hans allersidste Levetid er der et Aarstid, hvori han synes at være udtraadt af Rigsraadet, idet Kongen i et Brev tiltaler ham med „Du" og „vor Tjener", men hvis saa har været, maa han igjen være indtraadt i Raadet, da han siden tiltales med „I" og „vor Raad".

Efter sin Fader arvede Mourits Nielsen, som anført, Bregentved, Markie og Aagaard. Med den sidste Hovedgaard ses han, at have forbundet Besiddelsen af flere mindre Hovedgaarde, der laae i Vendsysel, saasom Ellinggaard tilligemed Lerbæk, og Nibstrup, og en Part i den ligeledes der beliggende Hovedgaard Lengsholm, samt desforuden saavel der, som i Han-Herred og Himmersysel, en Mængde af de for Jylland eiendomlige større omspredte Enegaarde, der saameget minde om norske Forhold; og hans Gods her til Aagaard strakte sig mere eller mindre samlet over begge Sider af Limfjorden, og gik fra Bulbjerg ved Vesterhavet til ind i Vendsysels nord-

---

Rigsraaden Mourits Nielsen (Gyldenstjerne) til Aagaard". Og denne værdifulde Samling har han ikke alene forøget med Anmærkninger til Texten, tagne af andre Aktstykker, han har vedføiet til Oplysning af dem og Sammenholdelse med dem, men han har ogsaa indledet sin Meddelelse af Documenterne med et Uddrag af en Mangfoldighed af Retssager angaaende Mourits Nielsens Eiendomme, hvorved Navne, Steder og Forholde paa mange Maader oplyses i Landet for den Tid, navnlig med Hensyn til den Del af Jylland, der ligger omkring Limfjorden og mellem denne og Vesterhavet. — Hvor ingen anden Hjemmel er anført for den her følgende Fremstilling, støtter den sig til disse her meddelte Aktstykker og Uddrag.

ligste Herred, hvor han paa Østsiden havde et „Saltkjedelsted", til at udvirke Salt af Havvandet.

Af Forlehninger havde Mourits Nielsen Han-Herred fra 1470, hvilket han besad som Pantelehn til sin Død. I Forbindelse hermed var han til forskjellige Tider forlehnet med Horns-Herred i Vendsyssel, Aalborghus tilligemed de nærmeste Herreder sønden Limfjorden i Himmersyssel, Nørlyng og Lysgaards Herreder ved Viborg, og Lindenæs ved Ringkjøbing Fjord.

Mourits Nielsen stillede sin Leding til Skibs, og hvor betydelig den kunde være af hans Forlehninger og store Besiddelser, ses af en Befaling af 7de Marts 1487 fra Kong Hans til ham, om at møde i Kjøbenhavn til næstk. 1ste Mai „til Skibs med 30 Tjenere, vel færdige med Harnisk og Værge og Kost og Spisning indtil St. Michelsdag, og at tilsige alle fribaarne frelse Mænd i de Lehn, han har, at de komme med deres meste Magt med ham til Skibs, færdige med Harnisk og Værge, og at han besørger dem, som ikke ere Kronens Lehnsmænd, med Kost, Spisning og Skib". Til Lehnsbyrden hørte ogsaa det kgl. Gjæsteri, og i 1493, da Mourits Nielsen havde Aalborg Lehn, skulde han saaledes holde Kong Hans med „Mjød, Øl og Hestefoder" fra d. 16 Januar, da han ankom til Hadersleb Præstegaard i Han-Herred og overnattede der paa Reisen til Aalborg, og til d. 3 Febr., da han igjen reiste fra Aalborg til Rold. Hvormange Heste Kongen reiste med dengang, anføres ikke, derimod se vi dette paa Kongens Reise i 1505, hvor Mourits Nielsens daværende Enke faaer Befaling til at modtage Kongen paa Aagaard, og laane ham Hus og flye ham Staldrum paa Gaarden og der omkring til 300 Heste. Hvor rigelig Mourits Nielsen imidlertid var forsynet til at efterkomme sin Pligt i denne Henseende, ses af det Forraad af Levnetsmidler, der efter en Optegnelse af 6 Febr. 1495 befandtes paa Aagaard, og som alene af røgede Sulvarer „gammelt og nyt", bestod af 1350 Sider Flæsk, 80 Nøddekroppe, 630 Faarekroppe og 300 Gæs, foruden hvad han havde deraf paa Bregentved.

Der haves et betydeligt Antal Breve fra Kong Hans til Mourits Nielsen, dels i hans Egenskab af Rigsraad, dels af Lehnsmand. Iblandt de første er et Brev fra Bordesholm Kloster i Holsten d. 10 Febr. 1500, Dagen før Kongen brød op med Hæren mod Ditmarskerne, hvori Kongen, efter først at have underrettet Mourits Nielsen om den dobbelte Forbindelse, det kgl. Hus skal indgaae med det markgrevelige Brandenborgske, idet Kongens Datter, Prindsesse Elisabeth, skal formæles med Markgrev Joachim, og

Kongens Broder, Hertug Frederik, igjen med Markgrevens Søster, derpaa fortsætter saaledes: „og agte vi med Guds Hjælp at drage strax imorgen ind i Ditmarsken, og have Stæderne (Hansestæderne) slaaet Haanden af dem og ville dem ingen Bistand gjøre. Naar Gud føier, at vi der i Landet vort Ærinde og Villie skikket have, eller, hvorledes derom ihænde ganger, det ville vi Eder i Fremtiden at kjendegive. Ellers forfare eller finde vi i disse vore Landsender intet uden Fredelighed, Gud des Lov have! bede vi Eder kjærligen, at I udi vor Fraværelse ramme vort og Rigens Bedste". En Uge efter d. 17 Febr. foregik Nederlaget ved Hemmingsted, der var saa fuldstændigt, at der for Øieblikket ikke var andet for Kongen at gjøre, end at opløse Resterne af Hæren, og 3 Dage efter tilskriver han Mourits Nielsen fra Rendsborg angaaende dennes Mandskab, som nu hjemforloves: „kjære Mourits, vider, at de Svende, som I have laant (stillet) os paa denne vor Reise (Tog) have nu været hos os, og bevist dem som gode og tro Karle, saa vi takke Eder og dem, og ville det kjærligen mod Eder forskylde, befalendes Eder Gud". Man ser af det første Brev, at Kongen ikke har delt den overmodige Tillid til det lykkelige Udfald, som de andre havde, og det sidste Brev bestyrker, hvad der siges om den Ro, Kongen skal have bevaret efter Nederlaget, idet han afskediger Mandskabet, som om Intet var sket, — men sit Løfte, at underrette Mourits Nielsen om Udfaldet, opfylder han ikke, det overlader han til Andre.

Ogsaa fra Enkedronning Dorothea haves der et Brev til Mourits Nielsen af 24 August 1493, der er skrevet til ham som en af de Rigsraader, der ligeledes dengang i Kongens Fraværelse forestod Regjeringen. Brevet angaaer et Sammenstød, der har fundet Sted i (Graabrødre-) Klosteret i Randers mellem en af Dronningens Hofsinder, Jep Andersen og en anden Adelsmand Joachim Lykke, som der have „hugget og lemlæstet" hinanden, i hvilken Anledning Dronningen beder Mourits Nielsen at afværge ydermere „Opstød" mellem dem i Kongens Fraværelse. Et andet Brev fra Enkedronning Dorothea, ligesom og et fra Dronning Christine handle om Heste fra Mourits Nielsen, som de begge synes at skulle have til eget Brug, og, som det ikke kan forundre, at de selv maa være sig om, naar man ser, hvad de kgl. Fruer dengang maatte besørge i andre Henseender [1]). Enkedronningens

---

[1]) Kong Hanses og Dronning Christines Regnskabsbøger, dansk Mag. IV R. I, 65—90; 172—183.

Brev er skrevet ved Midten af Juli 1478 fra Kjøbenhavn til Mourits Nielsen, som da maa antages, at være kommen til Bregentved, hvorfra Dronningen beder ham, at sende hende den Hest ind, der er givet hende Anvisning paa af hans Halvbroder, men som Mourits Nielsen synes at ville holde tilbage. Vi skulle anføre Enkedronningens Brev, der ogsaa viser hendes Betænksomhed her, idet hun vel gjerne vil se Hesten, men ikke vil binde sig til at tage den. Hun skriver: — — „Kjære Mourits! Hr. Axel Lagesen skriver os til om en Hest, som I haver og Os tjene kunde, og I hid til Sælland komme vilde udi Eders Ærinde, og forte Hest da med Eder over have vilde, og lade Os den bese. Nu have Vi spurgt, at I hid til Landet kommen er, thi bede Vi Eder kjærligen, at I selv vilde komme til Os med forte Hest, eller sende Os den med Eders visse Bud, at Vi den bese og beskue kunde, derudi gjøre I Os synderligen til Villie. Kunne Vi befinde, at han Os tjene kan, da ville Vi beholde ham, og fornøie Eder til god Rede, hvad I for ham have skulle. Er det og saa, at han Os ikke tjene kan, da ville Vi strax sende ham Eder igjen med forte Bud".

Der foreligger en Mængde Eiendomssager, som vedrøre Mourits Nielsen, hvoraf vi imidlertid kun skulle opholde os ved tvende paa Grund af deres Forbindelse med Tidsforholdene. Den ene af disse er et Herredsthingsvidne, som er udstedt af Vennebjerg Herred i Vendsyssel paa sammes Snapsthing 1480 angaaende Gaarden Krustruplund ved Hjørring, paa hvilken Mourits Nielsen der fik et fuldlovligt Skjøde med opskaaret Jord. At Snapsthinget nu her ikke nærmere betegnes, har sin Grund i, at der ved et Herreds Snapsthing overalt i Jylland forstodes Herredets første Thingdag i Aaret, som faldt i Ugen efter Helligtrekonger d. e. fra 6—13 Januar eller 20de Juledag, der sluttede Julen. Snapsthinget var altsaa Herredets Julething, og naar det paa sine Steder i Jylland ogsaa kaldtes Herredets „Drikkething" [1]), da turde der muligen ligge en Hentydning til Julen i Navnet „Drikkething" efter Talemaaden at „drikke Jul", og Drikkehornet som Julens Sindbillede [2]). Denne Thingdag maatte saaledes være en almindelig Festdag for Herredet, og derved fik de Sager, som behandledes

[1]) I Samlinger til jydsk Historie og Topographi I. 66—79. 431—432 har Overlærer Kinch meddelt en Række af Oplysninger til Benævnelserne Snapsting, Drikting, Allemansting og Søgneting.

[2]) Idet denne Formodning fremsættes, udelukkes ikke derved, at Benævnelsen Drikkething ogsaa fulgte med Udvidelsen eller Forlæggelsen af disse Thing til andre Festtider, hvor det gik til paa samme Maade.

paa den, en større Offenlighed og Høitidelighed, hvorfor det ogsaa var naturligt, at den her foretagne Skjødning foregik paa en saadan, idet den Høitidelighed, der var knyttet til den paa Grund af sin Ælde, derved end mere forøgedes. Den Skjødning, der nemlig her fandt Sted med „opskaaret Jord", var den oprindelige Maade, paa hvilken al Eiendom overdroges her i Landet, — og hvoraf ogsaa Benævnelsen „Skjødning" kommer —, som skete ved at Eieren gik op for Retten med den af Eiendommen saaledes tagne Jord i sin Haand, og her „afhændede" Eiendommen fra sig, og „tilhændede" den til den nye Eier ved at kaste Jorden i Folden eller Skjødet af hans eller hans Fuldmægtiges Kappe, medens de 2 lovbefalede Vidner holdt i Enderne. Det er derfor at det her udstedte Skjøde kaldes „fuldlovligt", fordi alle de gamle Lovformer ere iagttagne derved; og hvorvel denne Skjødning allerede i 1480 var gaaet af Brug, og kun skete undtagelsesvis, er der dog forefaldt Tilfælde af den lige til Christian V's Lov, som ses af et Par Exempler, en nyere Forfatter har fremdraget, det ene af Kjøbenhavns Bything af 1666, og det andet af Lemvigs Bything af 1682, i det første skjødes med „Haand og Mund, Jord og Muld", i det sidste med „Muld optaget med Kniv", der svarer til Udtrykket „opskaaret Jord" fra Snapsthinget her [1]).

Den anden Sag angaaer en Præstegaard i Han-Herred, den saakaldte „Lerup" eller „Lierup" Gaard, hvorom der fra 1461—1521, altsaa i 60 Aar foreligger forskjellige tilbagevendende Retsforhandlinger. Vi skulle heraf fremdrage tvende, der i særegen Henseende have Betydning; af hvilke den ene er et Sognevidne fra 1495, for at „hvo, som haver boet i Lerup Gaard, de have havt den af Præsten til Tranum og Lerup", og den anden et Thingvidne af 1519, for „at Lerup Gaard sønden Lerup Kirke haver været ret Præstegaard fra Arilds Tid" [2]). Af det første Vidne fremgaaer det nemlig ogsaa her, hvad man har betvivlet, at der i den catholske Tid har været Sogne, der have været sammenlagte til et Kald, og ikke først bleve det ved Reformationen [3]), idet dette ses at have været Tilfældet med

---

[1]) H. Matzen, den danske Panterets Historie indtil Chr. V's Lov, p. 228.

[2]) Ældste Archivregistraturer III, 56 Nr. 48: „Ett papirs sognewintne, att huo, som haffuer boet j Lerup gaard, the haffue haffdt thennd aff presten til Tranum och Lerup, 1495". Og 53, 17: „Tingswintne, att Lerup gaard synden Lerup kircke haffuer weritt ret prestegard aff arrildtz tiid 1519".

[3]) Kirkehistoriske Saml. II, 256, hvor F. Fenger i sine Antegnelser „om vore gamle Kirkebøger" bemærker Anm. 3 med Hensyn til at samme Mand nævnes som Præst til 2 Sogne i 1462 og 1473, at derved muligen sigtes til 2 forskjellige Mænd af samme

begge de Sogne, der her nævnes, og det ikke blot i den sidste Tid af Catholicismen, men, som det synes, saalænge som noget derom vides. Og hvorvel vi fra Mourits Nielsens Faders Tid paa Bregentved se, hvorledes den catholske Kirkes Regel der er overholdt i de smaa omliggende Sogne, som hver have sin egen Sognepræst, forefinde vi dog nogle Aar senere end det her omhandlede Vidne ogsaa ved Vemmetofte paa Sælland et lignende Tilfælde med Spjellerup og Smerup, idet disse, ligesom Tranum og Lerup have været annecterede forinden Reformationen; og naar Præsten her kaldes „Sognepræst" til Smerup men ikkun „Præst" til Spjellerup, da antyder dette os den Maade, paa hvilken man har kunnet gjøre disse Undtagelser, idet man da har gjort det ene Sogn til et fast Vicariat af det andet [1]).

Hvad Sagen selv angaaer med Præstekaldets omtvistede Ret til denne Gaard, da føres vi derved hen til den eiendomlige Beskaffenhed med de kgl. Nathold i Præstegaardene i Jylland. Disse hidrørte nemlig fra, at der tidligere havde været Kongsgaarde ved dem med den Slags Fæster, man kaldte „Barfrede" d. e. Fredsværn, hvorved forstodes høie træbyggede Taarne af en sachsisk Oprindelse, der tjente baade til Forsvar og Vagt, og hvoraf Kongerne havde flere rundt om i Jylland til at overnatte i paa deres Reiser. Disse Taarne gik nu siden over til Huse til det kgl. Nathold med Bibeholdelsen af det gamle Navn, og da Nødvendigheden paa mange Steder havde krævet, at Præsteboligerne opførtes paa Barfredenes Grund og under deres Beskyttelse, eller toges af derværende Huse, blev Barfredet her i Tidens Løb kun en særegen Bygning ved Siden af Præstegaarden, og det kgl. Nathold gik under Præstegaardens Navn, om end Kongens egen Bygning stod der til dette, og paa enkelte Steder endogsaa langt ned i Tiden vedblev at beholde sin oprindelige Betegnelse [2]). Dette har nu vel ikke været Tilfældet

---

Navn, „da disse Sogne ellers maa have været annecterede før Reformationen, hvortil ellers ingen Spor forekomme."

[1]) Vemmetoftes Historie I, p. 233—235, Bilag 1—3. Som andre annecterede Sogne i den catholske Tid kunne ogsaa anføres fra Lolland Bursø og Krønge, Nebbelunde og Sæddinge, Vaabensted og Engestofte, og fra Falster Kippinge og Brarup, Nykjøbing og Systofte. Gl. danske Saml. II, 2 H. p. 1.

[2]) Denne Fremstilling støtter sig til de Oplysninger om Barfredene i vort Land, der ere givne af Dr O. Nielsen i „danske Samlinger" 2, 55—59 og i „Saml. til jydsk Historie og Topographi" 2, 201—203. Hvor Barfredet dannede et Led i Fæstningsværkerne ved et Slot var det forskandset med Pæle, og, hvor det kunde ske, med Grave, hvorpaa

med denne Præstegaard, men der har baade været Spor ved den af saadanne Eiendomligheder, som først derved forstaaes [1]), og det ses ogsaa i det Tilfælde, som foreligger, for at Kongen har fulgt Havveien fra Vendsyssel til Thy, som gik derover, hvilket skete med Christian III i 1536, da han efter Paasken reiste fra Thy til Vendsyssel, at der der har været udskrevet Nathold for Kongen, hvad der ikke kunde gjøres i en ugift catholsk Præsts lille Bolig, og mindst paa et ganske enligt liggende Sted, som her, langt fra nogen By, men forudsætter en dertil staaende indrettet Leilighed [2]). At den her omhandlede Lerup Gaard nu ogsaa har været en Kongsgaard, maa ikke alene antages efter dens store Tilliggende og særegne Navn, og den Omstændighed, at den bortforlehnes som en særskilt Gaard, men fremgaaer ogsaa af Sagsøgelsen selv mod Præstekaldet, idet den første Sag af 1495 bestrider Kaldets Ret til at bortforlehne Gaarden, og den anden Sag af 1519 dets Ret til at bruge den som Præstegaard, hvorved man i begge Tilfælde kun kan gaae ud fra, at den er Kronens, hvad der yderligere fremtræder, da Sagen endnu engang kom op i 1521, og der da paastodes, at der havde været svaret Leding af Gaarden, som forudsatte, at den havde været Kongsgaard under Kronen med en kgl. Lehnsmand. Vi kunne slutte os til disse Paastande af de for Kaldet afgivne Vidner, og omendskjønt Sagen bortfaldt, fordi der ved disse godtgjordes, at man ikke kjendte nogen anden Tilstand end den nu bestaaende, at Gaarden bortfæstedes af Præsten, og at denne boede i den, og at den havde været fri for Leding [3]), saa bevistes kun derved, hvor langt denne Forandring gik tilbage i Tiden. Kongsgaarden med

---

haves et Exempel i det i „Vemmetoftes Historie" I, 14 omtalte Barfred. Ordet er dannet af det tydske „Bergfride", i Middelalderens Latin »berfredus«, og betyder ligefrem „Fredsværn" efter sin Sammensætning, idet den første Del af denne kommer af det tydske „bergen", bjærge, dække, værne, hvoraf ogsaa „Burg", Borg, og af samme Sprogrod det græske *πύργος*, *βύργος*, Taarn. S. „Deutsches Wörterbuch v. J. u. W. Grimm.

[1]) Navnlig en svær Kampestenskjelder under Stuehuset.

[2]) Jacobsen om de kgl. Nathold, Borgeleier og Gjæsteri i „Historisk Tidskrift" 2det Bind p. 227, hvor Christian III paa sin Reise i Nørrejylland 1536 ses at ville komme om Onsdagen (efter Paaske) til Lerup hos Præsten; der skulle Bønderne og menige Almue i Han-Herred gjøre Gjengjerd, og holde K. M. 1 Nat"*).

[3]) Ældste Archivregistraturer 3, 57 Nr. 58: „Tings wintne af Hanherritzting, att aldrig gick leiding aff Lerup Kircke og ey heller aff Lerup prestegaard, och att presten icke haffuer (anden) residentz end Lerups prestegaardt". Datum 1521.

*) Gjengjerd — Gengerd (Gjennegjerd?), en (i Hast?) paabudt Gjerd d. e. Udredning, navnlig af Levnetsmidler. De, som forestode Udredningen til og ved Gilderne kaldtes „Gerdemænd". Gl. danske Saml. I, 1 H. p, 71.

Barfredet laae imidlertid ikke i det Dalstrøg sønden for Kirken, hvor Vidnet af 1519 viser os, at Gaarden da laae og længe havde ligget, og endnu ligger, men derimod norden for Kirken paa Ryggen af det Høidedrag, der her hæver sig med dybe Dalkløfter mod Vesterhavet, og hvorfra Gaarden ogsaa havde sit Navn „Lierup" efter „Liden eller Lien", som Høidedraget kaldtes med den gamle nordiske Benævnelse [1]), og hvor Sagnet ogsaa har paavist et Sted med Grundstene som Gaardens gamle Plads. Hvorledes Præsteboligen nu herfra er flyttet til sit nuværende Sted, og Huset til det kgl. Nathold der bygget ved den, efterat Kongsgaarden er blevet øde, vides ikke, men det er til denne tidligere Beliggenhed det Forbehold sigter, som ligger i Vidnet af 1519, der kun afgives for Gaardens nærværende Beliggenhed sønden for Kirken, og derved, — uden at det ændses paa Grund af Ubekjendtskab med Forholdene —, værger sig imod, at ville bekræfte, at Gaarden ogsaa har været „ret Præstegaard", hvor den tidligere laae. Man maa nærmest antage, at Kongsgaarden er blevet øde ved den sorte Pest eller store Mandedød i Midten af det 14de Aarhundrede, hvorefter dens Marker af sig selv ere blevne underlagte Præstegaarden, uden at paaagtes som Kronens Eiendom, eftersom de i Tidens Løb igjen bleve drevne op fra den. Og at man saaledes troede sig berettiget til de Jorder, man opdrev, der havde ligget øde efter Mandedøden, og catholske Præster ogsaa kunde være foretagende nok i deres Landbrug til at gjøre dette, have vi just et Bevis paa ved Mourits Nielsens Nabopræst i Klim, over hvem hans Sognebønder i 1473 indgave en Klage, fordi han og hans Brødre havde pløiet Mesteparten af Klims Bys Udmark, som „ikke havde været bygget (ɔ: dyrket) siden den store Mandedød".

Der haves 3 Drabssager angaaende Mourits Nielsens Svende, som vi nedenstaaende skulle meddele, idet vi forinden bemærke, at der ved Sonen for et Drab forekommer en tredobbelt Bøde til Slægten af Drabsmanden, nemlig den lovbefalede Mandebod, der kun var en Forbod, som indledede Pengeerstatningen for Drabet, Affindelsen af denne med Arvingerne, som var Hovedsagen, og Tilgiften igjen dertil, som var Pantet paa det indtraadte Venskabsforhold, og derfor kaldtes „Feiring" eller „Høviskhed".

---

[1]) Ældste Archivregistraturer, 57, 64: „Ett sogne wintne, att ingenn haffuer brugt eller bjergitt høe vnder Lierup lide — —, vden thennd, som bruger Lierup gaard 1473."

Derefter udstedtes saa en retlig Erklæring for Feidens Ophør, eller Sikkerhed for Feide, der hed „Orfeide" af det oldn. »or«, uden. Den første af disse Drabssager, som her forekomme i Mourits Nielsens Historie, var for hans Faders gamle tro Svend, Anders Thomsen, der kort efter dennes Død blev ihjelslaaet af Biskop Jep Friis's Svende i Børglum; for hvilket Drab der paa Randers Retterthing d. 13 October 1457 blev udstedt en Orfeide af den Dræbtes Arvinger til Biskopen og hans Svende, hvorhos Mourits Nielsens Halvbroder, Hr. Axel Lagesen, paa dennes og egne Vegne kvitterede for Feiringen til dem og Arvingerne. Den anden Sag var et Drab, som Mourits Nielsens Svende flere Aar senere forøvede paa en adelig Lehnsmand under samme Biskop, Jes Kalf eller Kall, der skrev sig til den lille endnu tilværende Sædegaard, Nystrup, i Vang Sogn ved Thisted. Ved Kongens Mellemkomst afgjordes denne Sag ved en Voldgift af Rigsraaden, Hr. Strange Nielsen til Nørholm, der var Lehnsmand paa Ørum Slot, hvorunder Thylands Herreder laae, og nogle Geistlige, hvoriblandt Priorene af Vestervig- og Ø-Klostre; hvorefter Mourits Nielsen d. 7 Marts 1471 i Overværelse af et Par Geistlige og flere Adelige, navnlig Hr. Niels Kaas, Landsdommer i Nørrejylland, og Hr. Anders Nielsen Banner til Kokkedal, gjorde Afbigt for Biskopen i Thisted Kirke, og der afbad af hans Hu „den Skade og Vedervillie om Jes Kalfs Død" med „læg, lærd, fattig og rig, som der da tilstede var", hvorpaa Biskopen erklærede, at han tilgav ham og alle hans Svende, som denne Sag vedrørte, mod at Mourits Nielsen ogsaa gjorde Kongen sin Afbigt, og takkede Kongen for hans Mellemkomst, samt erlagde en passende Høviskhed. Hermed var Mourits Nielsen nu forligt med Biskopen, og 4 Aar efter, d. 8 Mai 1475, fik han Drabet endelig afgjort med den Dræbtes Søn, Henrik Kalf, der var Væbner, og dennes Søskende, som da paa Han-Herreds Thing gave Mourits Nielsen og hans 7 Svende, der havde været om at slaae Jes Kalf ihjel, deres Orfeidebrev, der til Vitterlighed var underskrevet af Hr. Strange Nielsen og bl. fl. a. ogsaa af den nye Eier til Nystrup, Anders Blick, i hvis Slægt denne Gaard nu forblev i over hundrede Aar. — Den tredie Drabssag vedrørende Mourits Nielsens Svende foregik i Kjøbenhavn i Forsomren 1492, efterat Herredagen der var sluttet, som havde varet fra 6 Mai til lidt før Pindse. Og som Mourits Nielsen derefter var taget bort, for, som det synes, over Land ad Bregentved at begive sig hjem, medens hans Svende, der havde ligget med hans Skib for Kjøbenhavn, skulde afgaae med dette, modtog han sand-

synlig paa Bregentved følgende Brev fra Kongen, skrevet Pindseaften den 9 Juni 1492: . . „Kjære Mourits! Siden I for herfra, da gik Eders Svende, som her laae for Byen i Eders Skib, hid op til vor Bøssemester og Tjenere, og sloge der 2 vore Tjenere ihjel, og lemlæstede vor Bøssemester uden al Skyld og Brøde i nogen Maade, og siden kom de ud til Eders Skib igjen. Saa fore strax vore Fogeder og Embedsmænd efter dem og behindrede dem, da udlagde de 5 Svende af dem, som Gjerningen skal have gjort, og de ere grebne derfor, men de andre, som med vare at følge dem til Skibs, have vi ladet til Borgen paa Eders Lempe, at Eders Reise ei skulde forsømmes, og de 5, som ere grebne, ville vi lade sidde disse Hellig-dage over, og siden lade derom fare med, som tilbør. Kom der og en Smaasvend (Hofdreng), som med var i forⁿᵗᵉ Gjerning, der bede vi Eder og ville, at I tager Borgen af ham og holder ham der tilstede, saalænge (til) I kommer Os selv til Ords derom, og lader det ingenlunde."

Der kjendes flere Exempler fra den Tid paa tøilesløse Mennesker blandt Adelen, men det giver Mourits Nielsens Historie en særegen Betyd-ning for vore indre Forhold, at vi ved den gjøre et Indblik i, hvorledes Sædernes Fordærvelse ogsaa dengang greb om sig i de lavere Stænder. Og idet de Voldsomheder, vi ovenfor have berettet om Mourits Nielsens Svende, i den Henseende ere saameget mere betegnende, som der ikke foreligger et eneste Træk af den Slags i hans eget Liv, skulle vi hertil føie et Par endnu mere talende Exempler end disse, som synes at tyde paa en ogsaa overhaand-tagende Utroskab mellem de Undergivne paa den Tid. Vi have saaledes en Sag af 5 Januar 1468 mod en Foged paa Aagaard, hvem Mourits Nielsen ved sit Opbrud til Ledingen det foregaaende Aar havde betroet Tilsynet med Aagaard og alt sit øvrige Gods i Jylland, og givet ham en forseglet Nøgle til en Kiste, hvori hans Adkomstbreve til hans Eiendomme laae og hans Klenodier, og paalagt ham, hvis han skulde bruge bemeldte Breve, da i „gode" Mænds Overværelse bryde Seglene for Nøglen, og udtage Brevene, og derefter igjen- faae Nøglen forseglet med deres Indsegler, ligesom han ogsaa med Hensyn til, hvad han skulde bruge under sin Bestyrelse, og hvad han skulde forsende til ham selv af Penge og Forraad, havde givet ham de nøiagtigste Forskrifter. Men da Tiden kom, at Mourits Nielsen sendte Bud efter Forstærkning hjemmefra, fik han Intet, og hørte, at det han skulde have, var sendt andensteds hen, hvorhos han ogsaa fik Tidende om, at

Fogeden skulde have taget sig en anden Tjeneste, oplaaset hans Kiste og udtaget hans Klenodier og Breve og bortført dem fra Gaarden, for dermed at undvige. Mourits Nielsen forhindrede imidlertid hans Undvigelse, ved at faae ham sat fast, til han kom tilbage, som ikke skete før Tirsdagen før Jul (d. 20 Decbr.), hvor han da fandt sit Hus og Hjem plyndret og bestjaalet, saaledes som Rygtet havde sagt. Han lod saa strax i Begyndelsen af det næste Aar den foranførte Dag nedsætte en Borgestueret paa Aagaard over Fogeden, bestaaende af Han-Herredets Sandemænd, i Overværelse af flere Adelige, nemlig den oftere nævnte Rigsraad, Hr. Strange Nielsen til Nørholm, hans Slægtning, Fru Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne, gift med den ovennævnte Hr. Anders Nielsen Banner til Kokkedal, og 8 Væbnere. For denne Ret indstillede han nu Fogeden til at dømmes; denne vilde imidlertid intet tilstaae, og vel for at vinde Tid i Haab om at undvige, skød han sig ind under Oplysninger om sit Forhold, der baade i den ene og anden Henseende skulde findes i Ø Kloster, og, da det viste sig, at Prioren der var fraværende, kunde Retten ingen endelig Dom fælde, inden det blev bevist, hvorledes det forholdt sig med hans Foregivende. Han blev imidlertid vel forvaret, til dette kom for Dagen, hvorefter han saa hængtes som overbevist om Tyveri, hvad der ikke maa være sket længe efter, thi d. 30 Marts næstflg. lod Mourits Nielsen læse et Kongebrev ved Fogedens Hjemthing, der gav ham Ret til at tage Erstatning for sit Tab i dennes Gods, hvor det fandtes. — Et andet Tyveri ogsaa af en meget betroet Person se vi i 1492, hvor Mourits Nielsen d. 28 Januar fører et fuldt Vidne paa Han-Herredsthing for Tyveri og Forræderi af sin Kjeldersvend paa Aagaard, der er rømt bort med sine stjaalne Koste og Mourits Nielsens Gaardslov og Regnskab, som han havde befalet og antvordet ham paa Tro og Love. — Det værste Tyveri i Mourits Nielsens Hus er dog det, som forøvedes af en Foged, der tjente paa Gaarden, da hans Enke døde der faa Aar efter ham. Da nemlig deres eneste Barn og Arving, Frk Ane Mouritsdatter, der boede i en fjern Del af Riget, derved indfandt sig der, fandt hun sin Moders Foldebur, Skabe, Kister og Skrin aabnede af Fogeden, som havde oplaaset nogle af dem, og opbrudt Laasen paa andre, og deraf udtaget Sølv, Guld, Penge og andre Slags Varer. Frk Ane var imidlertid saa heldig, at komme efter en Mængde af det Stjaalne, der var henbragt til en nærliggende Fæstegaard, som Fogeden havde, og efterat hun 2 Gange med 14 Dages Mellemrum havde opfordret Fogeden til at gjøre Redelighed

og give Forklaring, lod hun nedsætte en Borgestueret over ham, der holdtes paa Aagaard d. 5 October 1507 af Herredets Nævn i Overværelse af Biskopen af Børglum og Prioren af Ø Kloster m. fl. Fogeden gik nu fuldstændig til Bekjendelse, angav selv en Del Sølv og andre Varer, som endnu vare fjælede (gjemte) under Taget af hans Gaard, og erklærede, at han intet Regnskab kunde gjøre, hvorimod han anraabte Fru Ane om, at benaade hans Liv, og de andre, at gaae i Forbøn for ham hos hende, at hun vilde unde ham det, hvilket hun saa ogsaa gjorde for „Guds Skyld og deres Bøns Skyld og en føie Vederlæggelse". Det som nu gjør dette Tyveri saa oprørende, er ikke blot de Forhold, hvorunder det begaaes, men navnlig Maaden, hvorpaa det udføres, idet det hedder sig, at Fogeden havde oplaaset Gjemmerne „*besynderlig med den Nøgle, som Fru Margrete havde paa sin Hals i sin Dødstime*", altsaa taget Nøglen fra den Afdøde, der havde bundet den om sig, for at have den i Sikkerhed. Men denne Omstændighed taler ikke blot om den Afdødes Mistanke til Fogeden, men ogsaa om, hvorledes de andre Mennesker maa have været, som hun havde omkring sig og mellem hvilke hun døde, naar hun har været nødt til at ligge og døe med denne Nøgle, uden at turde betroe den til Nogen.

Begge de anførte Sager mod Fogederne føres for Borgestueretter, og naar Retten i den første Sag sættes af Herredets Sandemænd, i den anden af dets Nævn, da har dette en særegen Betydning i retshistorisk Henseende, idet det har været et omtvistet Spørgsmaal med Hensyn til Jylland, hvor der alene fandtes Sandemænd ved Siden af Nævninger, hvorvidt de første ogsaa brugtes i de sidstes Sager, og vi her se, at Sandemænd paa den Tid ligesaa fuldt toges til at dømme i Tyveri, som Nævninger, uagtet den Slags Sager efter Loven alene hørte under disse [1]).

Om Gaver af Mourits Nielsen til Kirker eller Klostre foreligger intet, thi naar det hedder i et Sognevidne af Kjættrup af 1567 om noget Gods, at det er givet til „Vor Frue Alter i Kjættrup Kirke for Messer og Gudstjenester, som (skulde) holdes derfor, tilligemed alt andet Gods, som Mourits Nielsen af Aagaard, hans ærlige Forældre (ɔ: Forfædre) stiftet haver i gamle Dage", da er Mourits Nielsen ikke indbefattet mellem disse Givere. Og at Mourits Nielsen ei heller senere har givet noget til denne

---

[1]) P. Kofod Ancher, den danske Lovhistorie, II, 456—461.

Kirke, fremgaaer af hans Datters Fortegnelse over dennes Altergods i hendes Jordbog over Aagaard, hvor hun betegner det altsammen som givet af hendes Faders Forfædre. Men naar disse da ogsaa for „Bistandelse" af deres og deres Efterkommeres Sjæle havde skjænket deres Sognekirke et saa betydeligt Jordegods, som man vel sjældent skal finde for Sjælemesser til nogen Landsbykirke, endsige for en enkelt Slægt, af ikke mindre end 11 Bøndergaarde, hvoraf nogle store, da kunde der ei heller være Plads eller Trang til mere i den Retning [1]). Men har Mourits Nielsen intet givet her, og vide vi intet om hvad han ellers har givet, kunne vi kun henstille dette som noget, der er os ubekjendt, idet vi paa anden Maade se, at hans Slægts catholske Aand ikke fornægtede sig i ham, hvorom baade de Geistlige vidne han havde i sit Hus, og det Kapel for den Hellige Jørgen, som vi efter et derom foreliggende Brev maa antage, at han har opført i Han-Herred. Vi se nemlig, at der angaaende dette Kapel er opstaaet en Strid mellem Biskop Jep Friis i Børglum og Mourits Nielsen, som forudsætter, at Kapellet er oprettet af ham, og at han ved et Forlig med Biskopen har maattet forpligte sig til at lade en Præst ansætte ved Kapellet, der skulde gjøre Biskopen Regnskab for Indtægterne ved det, hvad der imidlertid ikke skete, hvorfor Biskopen nogle Maaneder efter under Trusel med Band indskærpede Forliget om enten at afgive de opbaarne Indtægter deraf, eller erhverve hans Minde til at have dem. Det derom af Biskopen udstedte Brev i Aalborg er af 19 Septbr. 1474, og lyder saaledes:

„Vi Jep med Guds Naade Biskop i Børglum Gjøre vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at om St. Valburgis Tid (først i Mai) da vare vi til et Møde med Mourits Nielsen i Aagaard om et Kapel, som op er reist i Han-Herred, med gode Mænds Overværelse, som der tiltraadte vare efter vor naadige Herres Befalelse. Da vare vi og Mourits saa forligte, at der skulde sættes en Præstemand (der-) til, som det Folks Almisse og Gave, dertil givendes vorder, skulde opbære, hvilken Forligelse eller Dagting (Fordrag) ei holdt er, som talet var, thi lægge vi dem Dag for, at de, som for[nte] Gaver eller Almisse opbaaret have siden den Tid eller tilforn, at de lægge dem ud, og gjøre os der Regnskab for, eller have det i vort Minde, inden 15 Dage efter dette Brev er læst, under Band. Hversom

---

[1]) Om de her nævnte Sjælegaver til denne Kirke henvises til „Fru Elline Gøyes Jordbog" i Geheimearchivet.

de det ei gjøre, da kundgjøre vi dem, nu som da og da som nu, i den Hellige Kirkens Band. Item var og nogen, som der havde imod at sige, at dem ikke bør at være i Band derfor, de komme til Hjørring paa næst tilkommende Præstemode, og afvise det, som sig af Rette bør. Datum Aleburgis« o. s. v. [1])

Vi se ogsaa, at Mourits Nielsen opførte et Hus i Sortebrødreklosteret i Viborg, hvilket senere under de kirkelige Bevægelser der ved Reformationen tilskjødedes hans Datter, og hvad enten dette Hus var opbygget af ham til Klosterets Brug, eller til selv at opholde sig der, naar han kom til Byen, viser det hans nøie Forhold til dette Kloster og hans Fortsættelse af sin Slægts Forbindelse med denne Orden.

Vi slutte vor Fremstilling af Mourits Nielsens Liv med at fremdrage den Mandtalsliste fra Aagaard, der haves fra hans Tid af Aaret 1499, og fører os midt ind i hans daglige Forhold og personlige Omgivelser [2]). Ifølge denne bestod Befolkningen da paa Aagaard af 69 Personer, nemlig 50 paa Borggaarden og 19 paa Ladegaarden, hvoraf Kvindernes Antal paa Borggaarden udgjorde 8 og paa Ladegaarden 5, altsaa kun 13 kvindelige Personer mod 56 mandlige. De 8 Kvinder paa Borggaarden bestode, foruden Husfruen, Fru Margrete, og den hos hende værende Jomfru Mette, af 4 ugifte Tyender og en Bagerkone og hendes Datter, og de 42 Mandspersoner paa Borggaarden, foruden Mourits Nielsen selv og en „Styge Olsen", der nævnes umiddelbart efter ham og Fru Margrete, og formodenligt er deres Dattersøn, Stig Olsen, forstørstedelen dels af adelige Svende, som vi se af deres tilføiede Slægtnavne, saasom „Orning, Spend, Smalsen" o. s. v., dels af Borgsvende med Drenge (Karle) og Smaadrenge, hvortil kom nogle andre af særegne Bestillinger, hvoriblandt (Mourits Nielsens) „Skriver", der har en Dreng for sig selv, et Par Kjeldersvende, en Kok, samt en Bartskjærer, og endelig Huscapellanen, Hr. Jens, og „Broder" Arild. De 5 Kvindespersoner paa Ladegaarden vare „Melkedeien" (o: Meiersken), Teglkonen og 3 ugifte, og af de 14 Mandspersoner her hørte de 10 til Arbeidsfolkene, 3 anføres som Almisemænd, og den fjortende og sidste som „Munkens" Dreng.

---

[1]) Af en Paaskrift bag paa Brevet ses, at Kapellet var for St. Jørgen, og laae i det til Aagaard tilstødende Kollerup Sogn.

[2]) Geheimearchivet, topographiske Samlinger, Aagaard.

Denne Mandtalsliste begrunder yderligere det ovenanførte om Mourits Nielsens nøie Forbindelse med Sortebrødrene i Viborg, og forklarer os tillige Sammenhængen af Striden med Biskopen i Børglum om det nye St. Jørgens Kapel. Den her nævnte Broder Arild maa nemlig have været en Tiggermunk af Sortebrødrene i Viborg, som Mourits Nielsen har havt paa Aagaard for at prædike for sig, og som sammen dermed ogsaa har prædiket i Omegnen og derved foretaget Indsamlinger til sit Kloster, da Mourits Nielsen tillige ses, at have underholdt en Karl for ham, der kun kan have været til at hjælpe ham ved disse; og da Forliget om Kapellet gaaer ud paa, at der skal ansættes en Præst derved, som skal gjøre Biskopen Regnskab for Indtægterne, kan dette kun forstaaes saaledes, at Kapellet, uden nogen Forhandling derom med Biskopen, er bygget af Mourits Nielsen, for at den hos ham værende Sortebroder der kunde prædike og samle Gaver og Almisser til Klosteret, og at det saaledes er Sortebrødrene i Viborg, som Biskopen under Trusel af Band forlanger, at skulle tilbagegive, hvad de paa den Maade have opbaaret af Kapellet baade efter Forliget, og tidligere, inden han kom til Kundskab om Kapellet. Forøvrigt se vi ogsaa heraf, hvorledes det gik til ved Tiggermunkenes Indsamlinger her i Landet, at de paa deres Omvandringer her havde en Karl eller Dreng med sig til at bære hvad der gaves dem, medens de vel ogsaa tidligere i Syd-Europa, ligesom senere, have ridt om paa Æsler, hvorpaa dette førtes.

Naar Mourits Nielsen og hans Hustru Fru Margrete Turesdatter døde, vide vi ikke nøiagtig, men da han levede d. 28 August 1503, og hun anføres som Enke d. 16 Febr. 1504, ligger hans Død derimellem; og hendes Død maa være indtruffet ikke længe før den Borgestueret, som holdtes i den Anledning paa Aagaard d. 5 October 1507. De døde begge paa Aagaard, og begravedes ved hans Faders Forældre i Kirken til Sortebrødreklosteret i Viborg, hvor de kom til at hvile i Fred, uden at behøve at flyttes, thi denne Kirke blev staaende ved Reformationen, og lagt til Byens søndre Sogn, hvis Kirke den endnu er.

Monrits Nielsens og Fru Margretes eneste Barn og Arving ved deres Død, var, som vi ovenfor have anført, deres Datter, Fru Ane, der var 2 Gange gift, og i sit første Ægteskab havde Hr. Oluf Stigsen Krognos, der tidligere havde været gift med en Datter af Hr. Knud Truidsen Hase, som var død efter et kort Ægteskab, hvoraf hun kun havde efterladt sig et Barn, Datteren Magdalene Krognos, der ægtede Tyge Brahe, en

Søn af Hr. Axel Brahe til Krogholm, med hvem hun holdt Bryllup paa sin fædrene Gaard, Bollerup, i Skaane nær Ystad. Det er dette Bryllup, som Hr. Oluf Stigsen og Fru Ane Mouritsdatter her gjorde, som gaaer under Navnet „Bryllupet paa Bollerup", og forinden vi gaae videre i den fortløbende Historie skulle vi give en Fremstilling af Tilberedelserne og Udstyrelsen ved dette Bryllup efter den Optegnelse, som derom haves fra Oluf Stigsen. Vi bemærke, at Bryllupet falder i Begyndelsen af det 16 Aarhundrede, og synes at maatte sættes til Aaret 1503. Det maa nemlig antages, at have staaet først i October, og da et Document af 29 October 1501 udviser, at Tyge Brahe ikke dengang var gift[1]), og det af Omstændigheder, der senere her skulle blive skildrede, er usandsynligt, at Bryllupet kan have staaet Aaret efter ved den Tid, henvises vi til det følgende Aar 1503, der ogsaa bestyrkes ved en Retsforhandling mod Tyge Brahe angaaende hans Hustrus Fru Magdalenes Arv af 18 Agust 1505, der ikke kan tænkes at være foretaget allerede Aaret efter Bryllupet. Naar man saaledes tidligere har formodet, at dette Bryllup er foregaaet ved Aaret 1500, falder det bevisligt i Tiden fra 1501—1505.

Den her foreliggende Optegnelse af Oluf Stigsen er allerede offenliggjort i vore historiske Samlinger fra Midten af forrige Aarhundrede, og naar vi her særskilt gjøre den til Gjenstand for vor Udvikling, og ved den hensættes i et Bryllup, der endnu i alt tilhører Middelalderen i vort Land, da er det ogsaa betegnende i den Henseende, at Bryllupet, hvor stort og prægtigt det end er, dog foregaaer i Oluf Stigsens eget Hus, thi det hører med til det stærke Præg, som Middelalderen bar af Familielivet, at dettes store Festligheder ikke blot foregik ved Hjemmets Arne, men netop ogsaa havde deres Betydning ved den Glands, de udbredte over denne, og at Adelsmanden derfor holdt sin Datters Bryllup paa sin egen Gaard, istedenfor at vi senere efter Reformationen se Adelens Brylluper forviste til Kjøbstæderne, da det kom an paa, at gjøre Opsigt i disse, og det ikke længer var Hjemmet, der gav Personligheden sin stærke Bevidsthed, men Adelen overbød sig i hvad den kunde stille til Skue udenfor dette[2]).

---

[1]) Vedel Simonsen, de danske Ruder, 2 H. p. 9, Anmærkning efter Kall-Rasmussen.

[2]) Documentet om Bryllupet paa Bollerup er meddelt i Aaret 1750 i Danske Magazin IV Bind, 46 Hefte, p. 316—320, og har til Overskrift: „Thette efftherskreffne haffwer ieg Oluff Stigsøn kosthet po myn Dotther Magdelenæ hynnes Brøllop". Og i Slutningen af forr. Aarh. har Professor Kjerulf benyttet nogle

VII.

Bryllupet paa Bollerup.

Oluf Stigsen har i sin Optegnelse nøiagtig meddelt sine Udgifter i rede Penge under de Poster, ved hvilke de ere faldne, men hvorvel vi maa søge Grunden til hans Optegnelse i, at han har villet have en Opgjørelse af sine Bekostninger paa den Maade ved Bryllupet, ville vi dog ikke optage disse Angivelser i hele deres Omfang, idet vi hovedsagelig kun ville omhandle Tilberedelsen og Udstyrelsen ved Bryllupet, der vise os, hvorledes dette foregik. Optegnelsen har Oluf Stigsen delt i 4 Afsnit, hvoraf det første og det sidste handle om hans Datters personlige Udstyr, og de 2 andre om Bryllupskosten og Brygningen samt den dermed foretagne Bagning til Bryllupet. Indholdet falder herefter i 2 Hovedafdelinger, den ene om Bruden, den anden om Anretningen, hvortil vi skulle føie en tredie med et Par Enkeltheder om Bryllupet, som desforuden findes paa Optegnelsen, og nogle dertil knyttede Oplysninger. Med Hensyn til den følgende Fremstilling henvise vi forøvrigt til Bilagene, hvor Optegnelsen ordret er aftrykt.

I.

Hvad Anretningen angaaer, hvormed vi først begynde, da er der af Rugmel forbaget 22 Pund, eller 73 Td. 2 Skp., hvoraf 6 Pund (20 Td.) til Smaabrød og Kager, og Halvparten af det øvrige ogsaa til Smaabrød, af den anden Halvpart nævnes Brødet ikke og har altsaa været Grovbrød, derimod nævnes Tiden, da Bagningen af dette gik for sig, og da Bagningen har været i de sidste 3 Uger af September, slutte vi, at Bryllupet er holdt først i October [1]). Foruden de 73 Td. 2 Skp. Rugmel, der ere

---

Enkeltheder af det i en lille Afhandling om „Klædepragten under Unionskongerne", som er indrykket i Tidsskriftet Minerva for Juli Maaned 1796, men videre end til en saadan enkeltvis Anvendelse vides det ikke at være brugt fra dansk Side. Derimod er det i den nyere Tid benyttet i sin Helhed af 2 svenske Forfattere, G. Liunggreen i »Skånska Herregårdar«, VIte Bandet 1861, u. Bollerup, og P. Møller i »Halländska Herregårdar«, 1sta Häftet, 1870, u. Wallen, som begge have givet dets Indhold en Plads ved deres stedlige Beskrivelser for de Oplysninger, som deraf faaes om den danske Adels Liv paa den Tid.

[1]) Bagningen foretoges i den anden, tredie og fjerde Uge efter „Vor Frue Nativitatis« d. e. efter d. 8 September.

forbagede, er der af Hvede til Hvedemel medgaaet 2 Pund, eller 6 Td. 4 Skp., og desuden er der særlig indkjøbt Hvedebrød og Pebberkager.

Af Fedevarer er der brugt 40 „Fløkker" Flesk, 4 røgede Kokroppe, 40 røgede Faar, 5 grønsaltede Oxer, 5 Oxer til fersk Mad, og 60 Lam à 4 Skilling [1]).

Af Fisk (saltet Fisk) 2 Td. Aal, 2 Td. Sild, 4 Td. Torsk; og (af Tørfisk) 8 Vorder Kabliau, 5 Vorder Langer, 12 Vorder Kulmuler; endvidere Flynder for 12 Mark, og 2000 Spidfisk, samt 1 Td. Lax [2]).

Af Smør 6 Td., Eddike 4 Td., skjær Honing $\frac{1}{2}$ Td.

Af Drikkevarer 6 Læster tydsk Øl, 3 Ahmer rhinsk Vin, 5 Ahmer fransk Vin, 5 Fade Emst Øl [3]), 3 Fade Prysing [4]), og 2 Td. Hamborger Øl. Heraf have de 6 Læster tydsk Øl kostet 60 rhinske Gylden, og have altsaa været forskrevne, da de ere betalte i udenlandske Penge; alt det øvrige er betalt i dansk Mønt og altsaa kjøbt her, og Prisen derfor beløber sig til $256\frac{1}{2}$ Mark [5]). Desforuden er der forbrugt dansk Øl af 2 Læster Malt, som er brygget paa Bollerup i September, $\frac{1}{2}$ Læst ugeligen, og af 4 Pund

---

[1]) „Fløkker", som her forekommer, forklares baade i Vid. Selsk. Ordb., og i Molbechs danske Glossarium som „Sider", men da Oluf Stigsen senere i Optegnelsen anfører nogle Haandværkere, som fik 2 Sider Flesk i Betaling for deres Arbeide foruden Pengene, kan man ikke antage, at en Fløkke og en Side ere ensbetydende Benævnelser, og det er derfor sandsynligt, saavel efter Grundbegrebet af Fløkke, som efter den Maade, hvorpaa dette Ord ogsaa ses brugt, at det betegner det fra Benene afhngne Stykke, altsaa i denne Forbindelse „Flanken af Svinet" uden For- og Bagben. — Lammene ere de eneste af de her optegnede Fedevarer, som Prisen anføres paa, hvad der maa forklares af, at Oluf Stigsen har maattet kjøbe dem, og at der altsaa ikke har været holdt Faar paa Bollerup, men kun Geder.

[2]) De 3 her anførte store Torskarter, Kabliau, Langer og Kulmuler solgtes i „Vorder" ɔ: i Halvsnese eller Bundter af 10, og vare hvad vi tørrede kalde „Klipfisk"; af disse benævnes Langer ligefrem saaledes efter deres Længde, medens Navnet „Kabliau" efter V. S. O. er hollandsk eller nedersachsisk og „Kulmule" norsk, og taget efter den Farve, denne Torsk har i Munden. — Af Flynder har Mængden været saa stor, at kun det betydelige Beløb anføres, der er udgivet for dem, og hvad Benævnelsen Spidfisk angaaer, da betegnes derved intet om Fiskenes Art, om derved skal forstaaes Hornfisk, men kun at de solgtes sammenspidede med 24 i hvert Spid.

[3]) Øl fra Embden i Ostfriesland.

[4]) Øl fra (Gammel) Preussen, det samme som ogsaa kaldtes „Danziger Øl".

[5]) Efter W. Scharling om „Pengenes synkende Værdi" p. 12—13 kunne vi i 1487 anslaae 1 Skilling dansk = 7 ß R. M., altsaa 1 Mark dansk = 7 ß R. M., og en „rhinsk Gylden" (i Guld), ligesom en „Gylden" (i Sølv) = 2 Rdl 30 ß R. M., eller omtrentlig = 2 Mark Dansk dengang.

Malt, som kom til Ystad, og „Garden“ lod brygge [1]). Af Mjød er der medgaaet 12 Td. „baade til Kosten og Stegerset“.

Til Drikkevarerne kommer endnu „Klareten“, som omtales, og var en tilberedt Vin af forskjellige Tilsætninger, men hvormeget der var lavet af den, ses ikke.

Ligeledes komme ogsaa til Kosten de „Retter, som Perlestikkeren gjorde“ ɔ: Skuemaden, hvortil de 5 ℔ Vox maa være brugte, som ere kjøbte.

Endelig er der udgivet 10 Mark for 4 Td. Bægere, som maa have været til de grove Folk at drikke af, og som ere modtagne i Fustagerne eller Tønderne, hvori Kjøbmanden har faaet dem, og af hvilke de 2 ere tagne hos en Kræmer i Malmø; men hvor stort et Antal Bægere, der har været i hver Fustage, ses ikke.

Af Havre til Bryllupsgjæsternes Heste er der medgaaet 900 Skp.

Hvad den her givne Fortegnelse af Spisevarer angaaer, kan den ikke betragtes som fuldstændig, idet der ikke deri er indbefattet, hvad Gjæsterne have ydet dertil af Levnetsmidler, da Oluf Stigsen udtrykkelig siger, at den kun angaaer, hvad han selv har kostet paa Bryllupet [2]); men heller ikke i den Henseende er den fuldstændig, idet der ikke er medtaget Vildt og Fjærkræ, og der dertil ikke blot mangler Salt og Krydderier paa den, uagtet de sidste brugtes i en meget stor Mængde, men ogsaa navnligen Risengryn, hvoraf „Brudegrøden“ lavedes, der var Bryllupskostens Hovedret, og hvormed man især maa have levet høit ved et Bryllup som dette [3]). Derimod fremgaaer det klart af Fortegnelsen, at Bespisningen væsenligst har bestaaet af saltet og tørret Havfisk, Flesk, røget Faarekjød, røget og grønsaltet Oxekjød, ferst Oxekjød og Lammekjød, og at Maden saaledes viser os, at Smagen i Levemaaden endnu er den gamle, thi med Undtagelse af den Forandring og Fremgang, der kan have været i Tillavningen, er Levemaaden her ved Middelalderens Slutning endnu som ved dens Begyndelse.

---

[1]) Garden d. e. Guardianen, eller Forstanderen for Graabrødrekloseteret

[2]) Som Exempel paa hvad der saaledes ydedes af en Gjæst til et adeligt Bryllup ved Midten af det 16 Aarh., i hvis Begyndelse dette Bryllup falder, kan anføres hvad Herluf Trolle skriver i et Brev af 27 September 1558 i Anledning af 2 adelige Brylluper, at han synes, at han bør sende et Par Oxen til hvert af dem. Se T. A. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøye, p. 32.

[3]) Endnu har Risengrød og Klipfisk ikke ophørt at være Bryllupets Hovedret hos Almuen paa Sælland, og dens Festret ved Høitiderne til Saltmadsfadet.

Det eneste Nye, der møder os her, er Skuemaden, eller, som den kaldtes med det tydske Navn „Skauessen" (Schauessen), hvis Brug endnu vedblev i Landet til henimod Slutningen af Christian IV's Regjering, da den forbødes ved Recessen af 1643. Vi have allerede anthdet, at disse Skueretter her maa have været af Vox, som ogsaa ligger i, at Perlestikkeren havde kunnet forfærdige dem, men ellers se vi, at de, i det mindste i den senere Tid, foruden af Vox navnligen lavedes af Sukker af Sukkerbagere, og ogsaa udførtes i Gips. De fremstillede alleslags Gjenstande, virkelige og uvirkelige, egenlige og sindbilledlige, og opstilledes i Anretningerne mellem de forskjellige Slags Retter, som ved deres Beskaffenhed eller Tillavning hørte sammen til en Anretning, og hvor lidt forfinede Fødevarerne end den Tid vare, som her ses, vidste man dog at tillave disse paa en Mængde Maader, saa Kogekunsten ved dem derfor ikke var mindre vanskelig, — som ogsaa fremgaaer af, at der her til Bryllupet baade var en Mesterkok og Underkokke, og at den første betaltes med ikke mindre end 20 Mark, de andre med det halve. Naar en Anretning borttoges, og en ny sattes frem med de til den hørende Retter, anbragtes ogsaa et Sæt nye Skueretter mellem dem, og saaledes vexlede disse med hver Anretning, og tjente ikke blot som nye Prydelser paa Bordene, men afgave ogsaa ved deres Fremstillinger nye Emner til Forlystelse og Underholdning for Gjæsterne i Mellemrummene af Spisningen under den lange Bordtid [1]).

---

[1]) Foruden Sindbilleder paa Kjærligheden, lystige Optrin osv. fremstillede disse Skueretter her i den catholske Tid ogsaa Helgener og Legender, hvilke senere i den protestantiske Tid ombyttedes med græske Guder og Gudinder med deres Myther. Vi have en Beskrivelse over Skueretter her, kort før de ophørte, fra det prægtige Bryllup i October 1634, som Christian IV gjorde i Kjøbenhavn for sin Søn Thronfølgeren, den udvalgte Kong Christian, i Schlegels, „Samlungen znr dänischen Geschichte" II, I, 186, hvor det hedder i Oversættelsen af Ogiers Reise til Danmark, at „Tafflet bestod af et langt Bord dækket med Spiser, mellem hvilke der i lige Afstand stod 3 Skueretter, som vare forfærdigede af Vox, Gips eller Sukker, og malede med mange Slags Farver og forgyldte. Arbeidet derpaa var meget konstigt, og forestillede Jagter, Thriumpher, Diana, Venus, Kjærligheds Guder o. s. v." Men en endnu mere betegnende Beskrivelse af Skueretter findes fra den sidste Halvdel af det 16 Aarh. i Karl von Webers, „Anna, Churfürstinn zu Sachsen", Leipzig 1865 p. 115, hvor Indholdet af et Brev meddeles, som Christian III's Enke, Dronning Dorothea skrev til sin Datter Kurfyrstinde Anna i Sachsen i Anledning af den til d. 18 Septbr. 1568 paa Koldinghus berammede Formæling af dennes Broder, den danske Prinds, Hertug Johan, med Prindsesse Elisabeth af Brunsvig, hvori Enkedronningen beder Kurfyrstinden om „baget Sukker i Billeder", saaledes som det bruges i Nederlandene ved de adelige Brylluper d. e. om Bagværk med Fremstillinger af Landskabs Malerier, Genrebilleder o. s. v.; hvorhos Enkedronningen tilføier,

Men med hvormeget Velbehag de Retter nu end kunne have været nydte, som saaledes tillavedes efter Smagens Fordringer den Tid, feiredes dog alle Feste her ikke fortrinsvis ved Maden, men ved Drikkelagets Glæder, og dette var da ogsaa med Hensyn til Brylluper gaaet saaledes over i Sprogbrugen, at man ikke sagde, at „holde Bryllup", men at „drikke Bryllup". Det var derfor ogsaa i Drikkesorterne, at et Bryllup skulde vise sig, og den Fortegnelse, vi ovenfor have set paa disse, viser, hvorledes Oluf Stigsen havde opbudt alt fra den Side, for at gjøre sin Datters Bryllup saa storartet som muligt, at det ret kunde blive drukket med Gammen. Af Vinen maa Klareten have været den fineste Drik, om ikke ogsaa den kostbareste; den var, som bekjendt, en afkogt Krydervin, der lavedes af en Blanding af Kryderier, som sattes paa en sød Vin, og fornemlig var for Bryllupets kvindelige Del. At den her har været blandet i en stor Mængde, kan sluttes af, at Tilberedelsen af den betaltes med 10 Mark [1]). Af Ølket synes især Emster Ølket at have været yndet af Kong Hans, men den første Drik for Mændene af det altsammen var det saa kaldte „tydske Øl", som Oluf Stigsen ogsaa viser, at han giver Prisen, idet han sætter det allerførst paa Optegnelsen ovenfor Vinen. Dog var dette Øl hverken det kostbareste eller stærkeste, hvad derimod Hamborger-Ølket maa have været, som betaltes med 6 Mark for Tønden, en Pris saa høi, at han kun havde taget 2 Td. deraf.

— hvad der viser, at disse Skueretter ogsaa have svaret til Navnet og forestilt virkelige Retter —, at hun ligeledes ønskede af Sukkerværk „Svinefødder, Faarefødder, Hasselnødder, Svedsker, Figener, Krebs, Fisk, Fugle o. s. v." Hvilket Kurfyrstinden altsammen lod sin Sukkerbager udføre, og desuden befalede ham, at han ogsaa skulde gjøre „Skuemad af Sukker og Vox med Springvande". Hertil lod Kurfyrstinden komme et halvt Centner Sukker, saa Bekostningen ogsaa fra den Side nok kunde være saa stor ved disse Skueretter, at det kunde være begrundet i denne, at de tilsidst forbødes.

[1]) Navnet „Klaret" er det franske »clairet«, som er Benævnelsen for en blegrød fransk Vin, der vel som oftest, og fra først af alene, har været brugt til at paasætte de hedende Kryderier, hvorefter Navnet ogsaa er bleven overført paa Blandingen selv. Da der ikke anføres nogen særlig Udgift for Vinen til Klareten, maa denne være taget af de 5 Ahmer fransk Vin. Efter de Kryderier, som tilsattes, kaldtes denne Vin ogsaa „Kardemomevin" og „Nellikevin", som den ogsaa i tydske Skrifter hedder „Nellikenwein", og det er den, der forekommer i Holbergs 91 Epistel under dens da gængse Navn „Lutendrank", som den kvindelige Livdrik i Fortiden sammen med de andre stærke Liqveurer „Sek (Canarievin), Spanskbittervin og Gyldenvand".

II.

Fra Anretningen komme vi nu til det Udstyr, som Oluf Stigsen gav sin Datter, dels til sig selv, dels til sine Gjæster.

Til sig selv fik hun:

Af Guld: Et Hovedguld til 200 Gylden, et Halsbaand til 30 Gylden, en Halskjæde til 60 Gylden, et Span, o: et Brystspan, til 60 Gylden. Ialt 350 Gylden, eller efter den Værdi, vi her gaae ud fra af Gylden ..... 700 Mark.

Af Fløil, Damask og Hermelin[1]: $8\frac{1}{4}$ Alen „gylden Samit" (Guldmor) $82\frac{1}{2}$ rhinske Gylden, 10 Alen rødt Fløil 60 Mark, 16 Al. sort Fløil 96 Mark, 2 Temmer Hermelin 20 Mark, 8 Al. gult Damask 24 Mark, dertil $7\frac{1}{2}$ Al. sort Fløil 45 Mark, $5\frac{1}{2}$ Al. gult Damask til en blaa Kjole $16\frac{1}{2}$ Mark. Desuden 5 Al. Fløil $22\frac{1}{2}$ Mark, og 16 Al. Sindal (Taft) 6 Mark. Ialt for 290 Mark og $82\frac{1}{2}$ Gylden, eller... 455 Mark.

Af Klæde og Graaværk[1]: 10 Alen bedste grønt engelsk Klæde („Engelst") til 2 Klædninger $27\frac{1}{2}$ Mark; 10 Al. rødt engelsk Klæde til en Kaabe og Kjole $27\frac{1}{2}$ Mark, Foder (o: Graaværk) til disse 3 Kjoler og Kaaben 42 Mark; 12 Al. grønt Klæde til 2 Kjoler 33 Mark, 4 Al. grønt Londonsk Klæde („Lundest") til en Underkjole 13 Mark, 5 Al. rødt Klæde til en Kjole med Hermelin 20 Skilling Grot d. e. 15 Mark[2]). Ialt for ..... 158 Mark.

Af Perler og Guldtraad[1]: 27 Alen Perler d. e. Perlelidser til en Perlehue og Tyge Brahes Skjortelad 60 Mark, 1 Unzer Perler til en Byndike og Bøile 28 Mark (det andet Unzer dertil havde hun selv), 6 Unzer Perler til en Perlekjole 172 Mark, 6 Lod forgyldt Sølv 18 Mark, 6 Al. Klæde til Perlekjolen 9 Mark 12 Skill.; 32 Unzer Guld d. e.

---

[1]) For Oversigtens Skyld er Beløbet her opgjort for hver Del efter den i Optegnelsen i det enkelte angivne Pris.

[2]) 1 Skilling Grot er her beregnet = 12 Skilling Dansk. (Om Værdien af Groten her i Landet se B. W. Luxdorph i „Det Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter" IX Bind p. 671 o. flg, og den af ham der p. 691 anførte Forskrivning i Grot af en Borger i Kbhvn d. 13 Decbr. 1425.) Naar forøvrigt det her foreliggende Tilfælde er det eneste i hele Oluf Stigsens Optegnelse, hvor Grot Skilling forekommer, og dette maa forklares af, at det her omhandlede Klæde er kjøbt umiddelbart i Udlandet, da viser dette, hvorledes Grot-Skillingen ganske er forsvunden her i Landet i de 50 Aar, som ligge mellem denne Optegnelse og Niels Pedersens Testament, hvori den er den eneste Mønt.

Guldtraad til Guldstikningen 92 Mark 8 Skill. Til Perlestikkeren for Perlehuen 12 Mark, for Perle=Byndiken og =Bøilen 9 Mark, for Perle=kjolen 36 Mark, for Tyge Brahes Skjortelad 8 Mark, og for 15 smaa Skjortelad 3 Mark 12 Skill. Jalt..... 449 Mark.

Af Lærred: 10 Al. til 2 Bryllupskjorter à 2 Mark Alen, og 95 Alen, ligeledes 5 Alen paa Skjorten, til 3 Sæt Skjorter paa 8—5—6 Stykker, Alen à 18—14—5 Penning d. e. $1\frac{1}{2}$—$1\frac{1}{6}$—$\frac{5}{12}$ Skilling.

En Vogn. For et Stykke Leidensk Klæde til Karmen, Drengen og Pigen 30 Mark, og for 4 Al. rødt Leidensk Klæde à 24 Skilling Alen til den Dreng, som løb bort, 6 Mark; (til Hjulmanden) for Karmen 20 Mark og 2 Sider Flesk, til Maleren 16 Mark og 2 Sider Flesk, til Smeden 16 Mark og 2 Sider Flesk[1]), til Remmesnideren (o: Saddelmageren) 20 Mark, og for Knapperne paa Karmen 9 Mark; desuden til Remmesniderens Svende 6 Skilling og Smedesvendene 4 Skilling og i Fragt over med Karmen 1 Mark. Tages nu Betalingen fra for Beklædningen til de 3 Personer, som hørte til Karmen, og sættes Klædet til denne, efter Forholdet, til 12 Alen à 24 Skilling eller 18 Mark[2]), bliver Prisen paa Karmen foruden de 6 Sider Flesk ..... 100 Mark.

Et Par Heste. Til Spænd for Karmen gaves 2 graa Heste, men, siger Oluf Stigsen, „de ere ikke regnede ved Penninge".

Til sine Gjæsters Modtagelse fik hun „hjem til Boskab med sig":

Af Sengetøi: 3 Herresenge, 3 Par hollandske Lærreds Lagener, 2 flamske Sengeklæder, et engelsk Sengeklæde, et Læderlagen, 3 store Bolster Dyner, 3 Hoveddyner, et Par Silkespærlagener, en rød Damaskes Hoveddyne, et Par Silkelagener til en Seng, 2 røde Puder af Damask, stukne med Guld. Desforuden 11 Par Svendelagener og 17 nye Sengedyner til Svendesenge.

---

[1]) Jevnfør ovenfor p. 43 Anm. [1]).

[2]) Man kan nemlig med Vished antage, at det Leidenske Klæde til Karmen, Drengen og Pigen var af samme Slags som de 4 Al., Drengen fik, der løb bort, altsaa til 24 Skilling Alen; ligeledes, da der brugtes 4 Alen til en Underkjole, at baade den anden Dreng og Pigen hver have faaet 4 Al. af det store Stykke til Karmen, og da dette kostede 30 Mark, maa det, naar 1 Alen har kostet 24 Skilling, have indeholdt 20 Alen, og drages saa derfra 8 Al. til 12 Mark, bliver der 12 Alen til 18 Mark for Klædet til Karmen.

Af Tøi til Stuerne: 2 røde og blaa „Drætter“ omkring hendes Fruerstue, stukne med Guldskind, en syet „Boned“ til Borgstuen, 4 Bænkedyner, 12 nye flamske Hynder med Bænkeklæder omkring hendes Fruerstue, et Sæt Bænkeklæder til Borgstuen, endvidere en silkesyet Dug, 2 silkesyede Haandklæder, et blaat syet Haandklæde, 3 store Herre-Tapeter, og 3 lange hvide Duge.

Af Husgeraad: 10 Gryder, en stor Morter, 2 store Lysestager, og en stor „Mullen“.

Ved intet Stykke af det „Boskab“, som Magdalene Krognos her fik hjem med sig, har Oluf Stigsen anført Prisen, hvorvel der findes de for den Tid kostbareste Ting mellem det, og vi maa forklare denne Udeladelse af, at hans Optegnelse af Prisen kun gjelder hans umiddelbare Udgift til hans Datters Bryllup, og at Boskabet har ligget færdigt hjemme til hendes Udstyr. Ville vi altsaa have et Begreb om Kostbarheden ved hendes Udredelse, ere vi henviste til de personlige Ting, hun fik, og de Bekostninger han derved har anført. Og sammenlægge vi nu de ovenfor her opgjorte Beløb, finde vi, at han for Smykker og Klæder til hende har udredet 1762 Mark, der omsatte i vore Penge udgjøre over 2000 Rdlr. R. M. Men da Pengenes Værdi bestemmes efter Producternes Pris, afgiver dette ingen Maalestok til Bedømmelsen af hans Bekostninger her; en saadan faae vi først, naar vi enten sammenholde disse med den eneste i saa Henseende fuldkommen betegnende Varepris, der angives i Optegnelsen, nemlig at et fuldvoxent Lam da kostede 4 Skilling, eller naar vi tage en anden endnu nærmere liggende Maalestok, som vi have for os i en Opgivelse, der forefindes af Prisen paa Byg fra 1502, altsaa just fra samme Tid, hvorom der her er Tale, hvilken da ses at have været 8 Skilling for Tønden, og hvorefter Oluf Stigsens Udgifter saa for Smykker og Klæder til hans Datter i Anledning af hendes Bryllup, have beløbet sig til Værdien af en 3,500 Td. Byg, og hans Udgifter til hendes Vogn til over 200 Td. Byg [1]). Det er saaledes neppe formeget sagt, naar der er ytret, — hvorpaa der ogsaa er fremført et Exempel fra ikke mange Aar efter —, at dette Bryllup kostede ligesaa meget, som en stor Herregaard kunde kjøbes for [2]).

---

[1]) W. Scharling „Pengenes synkende Værdi“, p. 238, 239, hvor et Uddrag er meddelt af 2 fynske Regnskaber, det ene fra 1502, det andet fra 1510, og i det sidste maa ligesom i det første efter de givne Optegnelser Prisen for 1 Td. Byg blive 8 Skilling.

[2]) G. Liunggreen, der slutter sin Udsigt over Indholdet af Optegnelsen om dette Bryllup efter det der af ham fremdragne Exempel, med, at man saaledes finder, »att dessa bröllopskostnadar motsvarade värdet af ett stort herresäte«.

Hvor store disse Bekostninger imidlertid end vare, blev Oluf Stigsen ingen fattig Mand for dem, og kunde i Sandhed sige, at han „ikke mærkede det", thi fik han end derved en Herregaard mindre, saa havde han Jordegods nok endda, og det glimrende Bryllup, han gjorde, svarede dog kun til hans Rigdom. Men hvorvel denne ogsaa har sin Plads i hans Historie, og enhver storslaaet Brug, der fremkommer af Rigdom, ogsaa har et Præg af Characteren i sig, og det navnlig har sin Betydning med Hensyn til Fru Ane Mouritsdatters Tænkemaade, at hun med saa rund en Haand udstyrede sin Stifdatter, skulde vi dog ikke ovenfor saaledes have fremdraget alle de der opdyngede Enkeltheder, naar det havde været en enestaaende Begivenhed, som vi her havde havt for os, der kun havde angaaet de Vedkommende selv. Men det giver netop Oluf Stigsens Optegnelse det Værd, som det har for os, at den er bleven bevaret og kommen til vor Kundskab, at vi efter hans Rigdom kunne forudsætte, at vi her have en fuldstændig Fremstilling for os af den Tids Fordringer, saavidt de Enkeltheder gaae, som her berøres, saa Tidsalderen deri afspeiler sig for os, og vi indenfor dens Indhold faae Indtrykket af, hvorledes Tilstanden dengang var i vort Land ved Siden af de Skildringer, der møde os fra de andre Lande, som da skreve de ydre Sæder deres Love; og forsaavidtsom vi ikke fra hele vor Middelalder heri have et tilsvarende Aktstykke til denne Optegnelse, har denne fra den Side et særeget historisk Værd for os. Men dette forøges end mere paa anden Maade, thi der er 2 Ting, som vi ikke ville glemme vor Middelalder, at den gav os vore Kirker, og affødte vore Folkeviser, — som vi med Rette kalde dem, thi hvorfra de end hente deres Stof, saa er det dog vor Folkeaands Stemning og Tone, og vort Sprogs Bygning og Udtryk for Tanker og Forhold, som deri tiltale os med en indre Magt —, og det er den Brug, vi kunne gjøre med Hensyn til Folkeviserne af denne Optegnelse, som især kommer i Betragtning ved den. Thi naar vi i Folkevisernes Skildringer af de herhen hørende Livsforhold ikke ere i Stand til at udskille Sandhed og Digt, fordi vi overalt have med en fri Indklædning at gjøre, hvis Grændser vi ikke kunne bestemme, saa viser denne Optegnelse os ikke alene, hvorledes Livet forholdt sig til disse Skildringer dengang, da Folkevisedigtningen nærmede

sig sin Afslutning, men at disse ogsaa have laant deres enkelte Træk fra dette, og at der, hvor maleriske og glimrende de end ere, dog stod en tilsvarende Virkelighed bag dem. Men have vi saaledes et historisk Støttepunkt i denne Optegnelse for en vis Side af Folkevisen, der ogsaa tillader os en Slutning om dens andre Sider af lignende Art, saa drager igjen dette Kildestykke selv sin Fylde fra Folkevisen, thi det giver kun Antegnelser, der først faae Liv og Indhold af dennes Beskrivelser og Fremstillinger. Vi ville derfor, idet vi skulle gjengive den Side af Optegnelserne, der her omhandles, ogsaa paa sine Steder ledsage vor Forklaring af de her foreliggende Antegnelser med Jevnførelser af Folkevisen, og vi kunne dette desto lettere ved den Adgang, der nu er aabnet os til en sikker og udførlig Kundskab til den os bevarede Folkevisedigtning i det store vidt fremskredne Værk, vi skylde Professor Grundtvig over denne, og her kunne følge [1]).

Hvad Smykkerne nu først angaaer, som her anføres, maa det bemærkes, at det er foruden dem, hun selv har havt forinden, eller nu faaet af Brudgommen, saa de hverken vise os alle de Smykker, hun har baaret som Brud, eller havt paa sig de andre Bryllupsdage, men kun dem, hendes Fader bekostede til hendes Bryllup. Og idet Halsbaandet og Halskjæden forklare sig selv, kunde det „Span", som sammen dermed gives hende, vistnok være hendes Livspan d. e. det Spænde, der fastholdt hendes Bælte, efter den Bethydning, som dette havde, idet Bæltets Løsning var den sidste sindbilledlige Handling, der foretoges med Bruden, men hvor stort hendes Livspænde end kan have været, kunne vi dog ikke tænke, at det har havt samme Vægt eller Værdi, som hendes svære Guldkjæde til Halsen, og da dette er Tilfældet her, forstaae vi, som ovenanført, ved det her omhandlede Span hendes Brystspan d. e. det store Guldsmykke, der spændtes i Brystet, og som hos Almuen gik over til de „Sølvmaller og Lænker", der endnu bruges til Stadsbullen af den indfødte kvindelige Befolkning paa Læsø, og ogsaa brugtes til den paa Sælland i Slutningen af forrige Aarhundrede [2]). Baade Halskjæden og Spanet veiede dog kun $\frac{3}{5}$ af det Smykke, hun fik til sit Hoved. Dette Smykke, der afvexler med Guldkronen, kaldtes „Hovedguld",

---

[1]) Det allerede tidligere af os her anførte Værk „Danmarks gamle Folkeviser, udgivne af Svend Grundtvig". Og idet vi ved de enkelte Steder henvise til Kilden, gjengive vi disse efter vor Retskrivning, da vi her kun have Indholdet for Øie.

[2]) Vemmetoftes Historie III, p. 204.

og der kan neppe være Tvivl om, at vi under denne Benævnelse endnu have Kvindens brede Hovedring eller Diadem for os fra den forchristelige Tid. Hovedguldet omtales baade alene og i Forbindelse med Span af Guld, der vel have bestaaet af mindre Led til at fæste paa Hovedguldet som en Besætning til dette, og hvis disse Led have hængt frit ned, har Hovedet ikke blot trindt om skinnet af Guld, men ogsaa raslet med Guld. At der hørte Span med til en Bruds Hovedguld, have vi Vished for, men naar Hovedguldet ellers baade brugtes med dem og uden dem, kunne vi let forklare os, at Oluf Stigsen ingen her kjøbte til sin Datters Hovedguld, da hun kunde faae dem hos sin Stifmoder, Fru Ane Mouritsdatter, der netop vides, at have eiet et Sæt af disse Hovedspan [1]).

Den svære Vægt, som vi her se, at Hovedguldet kunde have, ogsaa uden de tilføiede Span, og under hvis Byrde en Kvinde nok kunde blive bleg, selv om der ikke var anden Aarsag dertil, træder frem for os i Visen om „Kong Valdemar og hans Søster", og begrunder den troskyldige Forklaring, som Jomfruen der giver paa Dronningens Spørgsmaal:

III, A, p. 98, v. 27: „Hvi monne liden Kirsten saa bleg en Kind?"
det svared den Jomfru dydefuld:
„det volder alt hendes Hovedguld".

Baade Ugifte og Gifte, Jomfruer og Fruer, bare Hovedguld og Guldkrone af samme Slags, men medens Konens Haar var „lagt i Ring" og skjultes derunder, bar Møen som Særkjende sit Haar frit-nedhængende derfra. Det hedder derfor om „Mettelille" i „Løn, som forskyldt":

IV, B, p. 165, v. 9. 10: Saa herligt skinner hendes Hovedguld
C, p. 167, v 10: alt over hendes fagre Haar.

---

[1]) Vi have saaledes et Brev til Fru Ane Mouritsdatter, hvori hun tilskrives om sine Span, til dermed at „rede" en Brud, medens en anden tilskrives om Hovedguldet (Vedel Simonsen, De danske Ruder I, 145—6). Og i et Brev fra Christian III af 1537, hvori Eske Billes Hustru anmodes om, at laane Kongens Søster, Frøken Elisabeth, sit Hovedguld, bedes hun dermed, at lade følge „saa mange Span dertil høre, eller saa mange hun har" (Danske Magazin V, p. 4). Som disse Span her tænkes, at kunne have været anbragte ved Hovedguldet, saaledes saaes der paa de gamle Brudesmykker hos Almuen i Jylland flere nedhængende Rækker af skinnende Perler, der fra Hovedsættet faldt ud over Panden og Tindingerne. At disse Hovedspan ogsaa kunne have bestaaet af sammenheftede Led, der dannede ligesom en Krands nedenunder Hovedguldet og for Enderne vare fastgjorte til dette, var vel muligt som Pynt, men i saa Fald forstaaes det vanskeligere, at der til et Hovedguld hørte et bestemt Antal af dem.

Og idet der siges, at hun ikke tør vise sig saaledes, hedder det:

„Hør du liden Mette,
bind op dit fagre Haar."

og atter:

„Du tørst ikke føre Guldkrone
over dit udslagne Haar."

I Visen om „Kong Hanses Bryllup" med Prindsesse Kristine af Sachsen (Meissen) 1478 siges hun ogsaa, at faae et Hovedguld paa, da hun der pyntes, for at indføres for de danske Affendinge, som skulle afhente hende. Saaledes som det hedder:

III, A, p. 621, v. 20.

Otte var de Meissens Fruer
hendes Haar baade børsted' og fletted'.
De vare vel fire Fyrstinder
hendes Hovedguld sætte til rette [1]).

Vi gaae dernæst over til de Dragter, som Magdalene Krognos fik. Her træffe vi da først de $8\frac{1}{4}$ Alen „gylden Samit", Guldfløil eller Guldmor, der ere indkjøbte til hende, og som efter Prisen for hver Alen af 10 rhinske Gylden, der tilsvare en Værdi af 40 Td. Byg, maa have været det kostbareste, hvortil dette Stof kunde forarbeides. At den Overklædning, hun har faaet deraf, ikke har modtaget nogen Tilsætning af de andre indkjøbte Stoffer, falder af sig selv efter den store Forskjel, der var mellem dette Stof og de andre i Kostbarhed, og fremgaaer ogsaa af, at der endnu er indkjøbt $\frac{1}{4}$ Al. af det, for at det kunde være tilstrækkeligt. Overklædningen deraf maa altsaa efter den ringe Brede, hvori saadanne Stoffer udføres, have været kort, og nødvendiggjort en Underklædning, som vi maa søge Tøiet til i de 16 Alen Sindal, der anføres uden nærmere Angivelse af Bestemmelsen dermed. Denne Guldmors Overklædning er hendes prægtige Høitidsdragt som Brud, hendes Brudeskrud, eller „Guldskrud", som den saaledes med Rette kaldtes efter Stoffet, hvoraf den var, og som møder os fra gammel Tid, saaledes som det hedder i Visen om „Ribold og Guldborg":

II, F, p. 360 v. 49.

„Nu saae jeg aldrig saa bleg en Brud,
der førtes saa langt under Gulde-skrud."

---

[1]) I det kun Fyrstinder maatte paasætte Prindsessen hendes Hovedguld, maatte ogsaa kun de fastgjøre det til Hovedet med de Udfyldninger, der anbragtes under det.

Og i den samtidige Vise af 1486 om „Erik Stygesen Rosenkrands“:

III, B, p. 638, v. 25.

Saa toge de liden Kirsten,
slog' over hende Guldskrud,
saa førte de hende til Mattrup,
saa blev hun hans Brud.

Herefter var Brudeskrudet ingen Kjole, da det sloges over hende, lagdes altsaa over hendes Skuldre, som ogsaa passer med Størrelsen af Tøiet her, hvortil der vilde have medgaaet det dobbelte til en Kjole. Det ligger saaledes nær at antage, at dette Skrud var det gamle nedarvede Overstykke, som Bruden skulde bære, og at det, hvorvel Navnet aldeles ikke veileder, ogsaa kan have været gjort som det kirkelige Skrud, til en sindbilledlig Betegnelse af Brudens christelige Indvielse.

Med Hensyn til de andre Klædningsstykker af Fløil og Silke bemærke vi først, at den blaa Kjole, hvortil hun faaer de $5\frac{1}{2}$ Al. Damask, ogsaa maa have været af Fløil, da Damask kun forbandtes med dette. Hun har altsaa havt en blaa Fløiels Kjole og en sort Fløiels Kjole med Tilsætninger af gult Damask, hvori vi se de da herskende burgundiske Moder, som indførte de spraglede Dragter med gult til de andre Farver; foruden disse 2 Kjoler fik hun endnu en tredie, hvortil der var indkjøbt 16 Alen sort Fløil, og som altsaa alene var af dette. Det indkjøbte Fløil til disse Kjoler havde kostet 6 Mark Alen, altsaa det samme som 12 Td. Byg dengang kunde udgjøres i. Dette havde ogsaa det røde Fløil kostet, som hun ligeledes fik, men da hun kun fik 10 Alen af dette, og der hørte 16 Alen Fløil til en Kjole, maa der have været en Tilsætning dertil, og en saadan finde vi i de 5 Alen ringere Fløil og 2 Temmer Hermelin, der anføres, at være kjøbte, uden at deres Anvendelse angives, og vi ellers kunne forklare den. De 2 Temmer Hermelin, hvoraf der gik 40 Stk. paa hver Temmer, maa nemlig dels være brugte til Foder under det røde Fløil, dels til den brede Bræmme omkring dette udenpaa det andet Fløil, som har været sat derunder til Forstykkerne og Nederdelen. Og da den Slags Kjoler maatte være aabne fortil, og noget kortere, som alle Pelskjoler, udfordredes der en let Kjole derunder, hvortil det ovennævnte Sindal da ogsaa har kunnet tjene [1]). Vi have saaledes her den kostbare røde Fløils Kjole med Hermelin,

---

[1]) Temmer er en sproglig Tildannelse af det tydske „Zimmer“, altsaa 4 Dæger eller 40 Skind, og naar der her er medgaaet 80 Stk. Hermelin, da er det bekjendt, hvor lille den hvide Lækat er, hvis Skind gaaer under dette Navn Af de 2 svenske Forfattere

som Magdalene Krognos fik, hvis Pris dengang oversteg Værdien af 200 Td. Byg, og som maa have svaret til Guldskrudet, og være baaret af hende som Æresdragten for hendes Byrd, og naar den viser, at det ikke var først efter Reformationen, at den danske Adels Fruer og Jomfruer smykkede sig, som der siges i Recessen af 1576, „fast ligesom Fyrstinder og ydermere", da turde Følelsen af denne Jevnbyrdighed med Kronen, som derved lagdes for Dagen, endnu have været saa meget stærkere før Reformationen, som den dengang gik upaatalt hen af Kongerne; siger ogsaa i Visen den danske Adelsmand, „Hr. Iver Axelsen Thott", til Kong Karl Knudsen, uden at agte det Spring, som nu er imellem dem:

III, A, p. 607 v. 6.

„Hør I, Hr. Karl Knudsen,
en Høvding over Sveriges Rige,
vil I mig Eders Datter give?
Vi er' hinandens Lige!" [1])

De øvrige Dragter, som Magdalene Krognos fik, vare af Klæde, nemlig 4 grønne og 2 røde Kjoler, og en grøn Underkjole, den sidste var af det fineste Klæde, og maa have været bestemt til at bæres under de lange Fløilskjoler, der efter den burgundiske Mode faldt ud over Foden, og maatte løftes op fortil under Gangen [2]). Af Kjolerne vare de 2 grønne og den ene røde fodrede med Graaværk, den anden røde, hvis Klæde igjen var

---

foreener Liunggreen Guldmoret med det røde Fløil og Hermelinet, Møller derimod det sidste med de 16 Al. sort Fløil til den lange Kjole, og forbigaaer de 2 første Stoffer, begge forbigaae desuden Anvendelsen af det ringere Fløil. Men ligesom dette paa den ovenanførte Maade yder den nødvendige Tilgift til en Kjole af det røde Fløil, har Forbindelsen af det røde Fløil med det hvide Hermelin ogsaa altid fortrinsvis været fremdraget, og hvorvel den heraf fremkomne Klædning, hvor kostbar den end var, dog langt blev overtruffet i Kostbarhed af en anden Klædning her, var den dog det mest betegnende i den Tids kvindelige Klædedragt, og det Stykke, hvorpaa der lagdes størst Vægt, hvorfor Oluf Stigsen ogsaa i sin Optegnelse satte det røde Fløil først efter det gyldne Samit.

[1]) I den ovenberørte lille Afhandling af Prof. Kjerulf om den Tids Klædepragt, hvortil G. L. Baden i sine historiske Afhandlinger III, 231, henviser dem, „der enten", som han siger, „af Ukyndighed eller endnu uværdigere Aarsager ringeagte Undersøgelser af dette Slags", fremdrager Kjerulf ogsaa, idet han hævder Betydningen af Kjendskab til Klædedragt og Levemaade for Kulturhistorien, det Samme om Adelens Stilling dengang, og siger, at „Adelen paa den Tid baade vilde kaldes, og virkelig var Kongernes Lige". Minerva, Juli Hefte, 1796, p. 68.

[2]) Med Hensyn til det her saa overveiende Antal af grønne Kjoler kan bemærkes, at brunt og grønt var Hoffarven under Christian I (Hvidtfeldt p. 236). At forøvrigt det Fortrin, der gaves den grønne Farve, væsenlig laae i Landets Smag selv, ses af, hvorledes den har holdt sig hos Almuen, som ogsaa Junge fremhæver fra sin Egn. (Nordsjællandske Landalmue, 2 Oplag, 1844, p. 139).

noget finere, med Hermelin. Prisen paa hver Alen af Klædet her gaaer fra Værdien af $5\frac{1}{2}$—$6\frac{1}{2}$ Td. Byg; og lader os saaledes forstaae den store Betydning, som Gaver havde, enten af Klæde selv, eller af Klædningsstykker deraf.

Sammen med sine Klædeskjoler fik Magdalene Krognos ogsaa en Kaabe af rødt engelsk Klæde med Graaværk, hvortil der kun medgik 5 Al. Klæde ligesom til en Kjole, men mer end det dobbelte Pelsfoder [1]). Denne Kaabe er det gjennem hele Folkevisedigtningen gaaende „Skarlagens Skind", der brugtes baade af Mænd og Kvinder, og siges, at „axles", eller tages over Skuldrene. At der ved Skarlagen menes Klæde af den saaledes betegnede røde Farve, ses af de forskjellige Sorter Klæde, der opføres i Christian II's verdslige Ordinants, hvoriblandt Skarlagen nævnes allerførst [2]). Dette Skarlagens Skind bærer Ternen efter Jomfruen, og har Jomfruen det paa og gaaer ud, kjendes Ternen paa sin Kaabe, der har en anden Farve. Saaledes i „Ungersvends Runer":

II, A, p. 335, v. 5.

Jomfruen tager over sig Skarlagen Skind,
den Terne Kaaben blaa.

Ved Bryllup bære Brudesvendene det efter Bruden, og da disse ere Riddere ved Bryllupet med Kong Valdemars Søsterdatter, Jomfru Mettelille, hedder det i Visen om hende og Dronning Sophie:

III, A, p. 170, v. 20.

De fulgte Bruden i Salen ind,
efter ginge de Riddere,
de bar' hendes Skind.

Til de senere udenlandske Moder hørte ogsaa den glimrende Perledragt, hvis Kostbarhed steg til det Utrolige, idet Prisen efter alle de

---

[1]) Da der ses, at være gaaet 6 Al. til en Klædeskjole uden Foder og 5 Al. med Foder, og der af et Stykke Klæde paa 10 Alen baade blev gjort en Kjole, der fodredes med Pelsværk, og en Kaabe, gik der saaledes ogsaa kun 5 Al. Klæde til Kaaben; og da Graaværk („Foder") til en Kjole ses at have kostet 8 Mark, og der betaltes 26 Mark for „Foderet" til Kjolen og Kaaben af det røde engelske Klæde, komme altsaa de 18 Mark paa Kaaben. — I Anledning af de 5 Al. Klæde til Kaaben skulle vi endnu bemærke, at det saaledes fremgaaer af Oluf Stigsens Optegnelse, at det ikke blot var den ringere Stand, der kun brugte en 5—6 Al. Klæde til en Kaabe, som Baden formoder i sit anfr. Skr. III, p. 219; og med Hensyn til, hvad der ligeledes stds anføres om Prisen paa en Kaabe, at vi efter hvad, der her foreligger, se, at Klæde og Pelsværk til en fin Kaabe da kostede 31 Mark 12 Skilling dansk.

[2]) Kolderup Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love, 4de Del p. 103, § 54 (om Klæde at krympe). Forøvrigt falder Benævnelsen „Skarlagen" saaledes sammen i Folkevisen med Pelsværkskaaben, at dennes andre Farver ogsaa overføres paa dette.

her nøiagtig opførte Enkelthedèr beløb sig til en Værdi af 900 Td. Byg [1]). Denne Dragt bares af Bruden, anden Dagen efter Bryllupet, og bestod af Perlekjolen og den dertil svarende Perlehue, der var Tegnet paa, at Bruden nu var indtraadt i Konernes Række, og forsaavidt Hovedstykket ved Dragten. At Kjolen var lang, ses af de 6 Al. Klæde, som kjøbtes til den, men at dette hær været af et let og tyndt Stof, fremgaaer af Prisen paa det, og maatte ogsaa være nødvendigt, naar Bruden skulde kunne bære det Perle=dække, som lagdes derpaa. Og den Byrde, hun her underkastedes, hvilede ikke blot paa hendes Skuldre, men hun var fra Isse til Fodsaal i strengeste Forstand indhyllet i Perler overalt, hvor hun bar en Klædningsdel. Og navnlig var Hovedet Gjenstanden for Perleudsmykningen, hvor der foruden den tæt tilsluttende Hue var anbragt et bredt Baand om Panden med Perler, den saakaldte „Perlebyndike", eller „Bennicke" af det tydske „Bändchen", og foran paa Huen mod Ansigtet en Bøile over Hovedet med Perler, der dan=nede det mest fremtrædende af Perlepynten. Og naar Perlearbeidet var saa kostbart, at Perlestikkeren for sit Arbeide her til Perledragten betaltes med 57 Mark, der da tilsvarede en Værdi af 114 Td. Byg, laae det utvivlsomt i den konstige Maade, hvorpaa Perlerne skulde anbringes, som der vel ogsaa var allehaande Fremstillinger, der skulde dannes af dem. Baade Guldskrudet og Perledragten afskaffedes ved Recessen af 1528 her i Landet, men i Tydsk=land vedblev Perledragten, og Prindsesse Sibylla af Sachsen bar anden Dagen paa sit Bryllnp her i Kjøbenhavn 1634 endnu en saadan Perlekjole [2]).

Vi komme herefter til „Skjorteladene", som Perlestikkeren for=færdigede, og hvorved vi strax skulle bemærke, at vi ikke kunne slutte os til den Mening, der er udtalt, at der herved skulde forstaaes „Skjortekraver" [3]). Det er nemlig ikke vist, at Benævnelsen ‚Skjortekrave' ikke ogsaa dengang brugtes, og at vi her have et Udtryk for os, som dengang traadte istedenfor dette; og i alt Fald bestod Kraven paa den Tids Skjorter kun af en smal Bræmme

---

[1]) Deri ere vel baade Perlerne og Arbeidet indbefattede til Tyge Brahes Skjortelad samt de 15 smaa Skjortelad, men da Oluf Stigsen ikke kjøbte det ene Unzer Perler til Hovedpynten, som havde en Værdi af 28 Mark, og Forholdet af Perlerne til Skjorteladet og Perlehuen efter Prisen paa Arbeidet til begge kan sættes = 8 : 12, vil det her udkomne Beløb alligevel blive en temlig nøiagtig Angivelse for Omkostningerne ved en saadan Dragt.

[2]) J. H. Schlegel, Samlung zur dänischen Geschichte, II, 2. p. 35, hvor det hedder i Oversættelsen af Ogiers Reiseberetning om Danmark med Hensyn til Bryllupsfesten anden Dagen: „das Kleid der Prinzessin war über und über mit Perlen besetzt."

[3]) Baade Møller og Liungreen opfatte Skjortelad som Skjortekraver, og den sidste bestem=mer Skjortelad som „sådana skjortkragar, skånska bönderna ännu bruka."

paa Skjorten om Halsen under Hagen. Ei heller havde Moden, som endnu var burgundisk, da indført den spanske udstaaende Krave om Halsen, der ved Reformationen her gik over paa den geistlige Dragt, og endnu mindre den brede franske udfaldende Krave, som senere afløste denne. Trøien eller Kjolen paa Mændenes Dragt var nemlig dengang endnu nedskaaret og sluttede ved Brystet, medens Skjorten gik op derfra og sluttede ved Halsen; til denne Del af Skjorten maa vi derfor henlægge Skjorteladet, og følgelig derved forstaae „Bryststykket af Skjorten", som ogsaa svarer til Betydningen af det tydske „Latz", hvoraf Ordet vel og nærmest er kommen med Pynten, hvorvel det oldnord. »hlad« i sin uegenlige Brug ogsaa lader sig forene hermed [1]). Paa dette aabne Stykke af Skjorten over Brystet ovenfor Klædningen kom nu det guldvirkede og perlestukne Lad frem, som her var paasyet det, og hvoraf Magdalene Krognos gjorde Tyge Brahe den kostbare Foræring til hans Skjorte paa Bryllupsdagen, foruden at der blev gjort 15 andre smaa Skjortelad til hende, men paa alle disse tilsammen kostede Arbeidet ikke det halve af hvad, der betaltes for det ene.

De 15 smaa Skjortelad vare til ligesaamange af de Skjorter, som der kjøbtes Lærred til, og som ialt vare 21, men deraf forsynedes de 6 ikke med Lad. Disse Skjorter bestode af 4 Sæt, alle paa 5 Alen i hver Skjorte, nemlig 2 Bryllupskjorter, hvortil hver Alen betaltes med 2 Mark, altsaa med en Pris, der svarede til 4 Td. Byg, medens Prisen derfra gik saa dybt ned, at de næste 8 kun kostede $1\frac{1}{2}$ Skill. Alen, de 5 derefter $1\frac{1}{6}$ Skill., og de 6 sidste $\frac{5}{12}$ Skilling. Vi have her de Foræringer for os, som Bruden skulde gjøre til sit Bryllup i Skjorter, og af disse vare de 2 kostbare „Bryllupskjorter", — som de fortrinsvis kaldtes —, vel til begge hendes Brudeførere, de andre kom paa Svendene, der gjorde Tjeneste ved Bryllupet for hende, og deraf maa vi henføre de 8 bedste, der vare prydede med Perlelad til Brudesvendene, de 5 følgende, der ligeledes havde Perlelad, til Smaasvendene, og de 6 allerringeste af det grove Lærred, hvortil der ingen Lad var, muligen til Spillemændene ved Bryllupet. Det var en gammel Skik med disse Foræringer af Skjorter ved Brylluperne, og den vedblev her til ind i d. 17 Aarh., da den forbødes ved Recessen af 1615 [2]).

---

[1]) Betydningen, om ikke Roden, nærmer sig saaledes til Udtrykket „Oplæd", som bruges om det tilsvarende Stykke i Kvindens Beklædning.

[2]) Baden siger i sit anfr. Skr. III, 195, at linnede Skjorter istedenfor uldne endnu vare en stor Sjældenhed i Norden ved Midten af d. 15 Aarh., og støtter sig i den Henseende

Paa Oluf Stigsens Optegnelse findes ingen Skjorte til Tyge Brahe til det guldvirkede Perlelad, som der anføres til ham, idet de 2 fine Bryllupskjorter, som der forekomme, maa, som ovenfor sagt, have været til hendes Brudeførere, der vel vare Riddere, maaske endog Rigsraader, og disse Skjorter ogsaa derved betegne sig, at de ere ham uvedkommende, idet de forsynes med Perlelad af samme Slags som paa de andre 13, til Bevis paa at de have samme Bestemmelse som disse, at skulle bæres til Ære for Bruden ved Bryllupet af dem, som derved gjorde Tjeneste for hende [1]). Tyge Brahe maa saaledes tidligere have faaet den Skjorte af Magdalene Krognos, hvortil han nu fik Ladet ved Bryllupet, og idet dette fremgaaer med Bestemthed af denne Optegnelse, have vi heri et historisk Bevis, for at Brylluppskjorten til Brudgommen ikke først gaves ved Bryllupet, men var givet iforveien, og altsaa var en Gave, hvorved Fæstemøen knyttede sig til Fæstemanden, idet hun derved sindbilledligen betegnede, at hun gav sig hen til Foreningen med ham, hvorfor den ogsaa maatte være udført af hendes egen Haand, og udstyret med Arbeide og Fremstillinger, der vidnede om dens Be-

---

til Svenskeren Berch i dennes Skrift om „Svenska Mannsklädar" i Gørvels Samling; men naar han derefter ytrer: „siden blev Linnedskjorten almindeligere og har Berch fundet, at til en saadan Skjorte forbrugtes i 1520 fem Alen," da forelaae der her en dansk Kilde til Kundskab derom endnu før den Tid, som derhos beviste, hvorledes Linnedskjorten dengang havde faaet Indgang, og at den fineste som den groveste var paa 5 Alen, som en fuldvoxen Mandsskjorte ogsaa nu. Og naar denne Optegnelse endvidere viser os Lærred til saa lav en Pris, som de sidste 3 Sæt Skjorter, da kunne vi ikke tvivle om, at dette Lærred har været hjemmegjort, og at ogsaa Hørren eller Hampen dertil har været avlet her, medens den saa overordenlige Pris, der betales for Lærredet til de 2 Bryllupskjorter, viser hen paa Fordringer til en Finhed i det Linned, man bar, som man dengang kunde gjøre, der endnu maa forbause. Og da ogsaa dette Lærred er betalt i danske Penge, og intet til Bryllupet uden det tydske Øl og det gyldne Samit, der betaltes i rhinske Gylben, samt nogle faa Alen Klæde, der betaltes i Skilling Grot, er betalt i udenlandske Penge, alt andet i dansk Mønt, altsaa og kjøbt her, kan man deraf slutte, med hvilke Kostbarheder Kræmmerne i Landet den Tid have været forsynede.

At Spillemændene have faaet det sidste Sæt simple Skjorter, henstilles kun som en Formodning, i Henhold til hvad der berettes ved Prindsesse Sibyllas her ovenberørte Bryllup i 1634, at Musikanterne der ogsaa fik en Æresgave af Prindsessen af en Krands af Sølvtraad til at bære om Armen, ligesom Raadet og de fornemste Herrer ved Hoffet dertil havde faaet en kostbar Perlekrands. Og der kunde vel ligge en gammel Skik til Grund for, at Bruden ogsaa ved sit Bryllup skulde give Spillemændene, der havde ført an til Brylluppsglæderne, en Foræring med de Andre, som havde opvartet hende der. Schlegel anfr. Skr. II, 2. p. 33. Anm.

[1]) I Optegnelsen siges der, at Perlestikkeren fik 4 Skilling for hvert Lad til de 15 Skjorter.

stemmelse. Og spørge vi, naar Tyge Brahe da havde modtaget denne Skjorte, og efter den Vægt, som Middelalderen lagde paa at omgive Livets fremtrædende Handlinger med det Høitidelige, derved maa søge en Anledning, der svarede til Gavens Betydning, maa vi nævne „Fæstens Øllet" eller Trolovelsen som Tidspunktet herfor; og krævede et saadant Arbeide end længere Tid fra Fæstemøens Side, maa det vel erindres, at det at „loves bort" ikke faldt sammen med at „troloves", idet det første kunde ske som Barn, og vel som oftest skete endnu i den umodne Alder, men det sidste skete med Bryllupet for Øie, og var Grundlaget for dette.

Det er denne „Skjorte af Silke", der ogsaa siges at være „sinket med Guld" ɔ: forsynet med en guldvirket Bræmme, som er Elskovs Pantet i Folkevisen mellem Manden og Kvinden, og hvorfor Erik Glipping siger i Visen om „Marsk Stig" til dennes Hustru:

III, A. p. 350, v. 22.

„Her sidder I, skjønne Fru Ingeborg,
og vil I være mig huld,
da syer I mig en Skjorte,
og sinker den med røden Guld."

Og hvorfor Elvekvinden i „Elveskudsvisen" siger til Ridder Ole, da hun med sin Kjærlighed vil lokke ham fra hans Fæstemø:

II, D p. 116, v. 9-10.

„Og hør, du liden Ole, træd i Dansen med mig!
en Skjorte af Silke saa giver jeg dig."

Og han saa svarer:

„En Skjorte af Silke, jeg selv formaar,
thi den har min Fæstemø foræret mig igaar [1])."

Til en Oplysning om, hvorledes det silkesyede Arbeide var, som Kvinden saaledes udførte og bortgav til en Bevidnelse af sin Kjærlighed, og

---

[1]) I Tillæget til III Del af Folkeviserne p. 918 har Professor Grundtvig oplyst at „det er en i gamle Dage viden om i germaniske Lande almindelig Skik, at Fæstemøen syde en Skjorte til sin Fæstemand." Og af de 2 Exempler, der anføres fra Lybæk og Schlesien ses, at Bruden gav Brudgommen Skjorten paa Forlovelsesdagen, og af det sidste tillige udtrykkelig, at det var Brylluпskjorten. At ogsaa den samme Betydning, som det har i de nordiske Folkeviser, at Elskeren ved at bede Kvinden om at sy sig en Skjorte, tilkjendegiver sin Kjærlighed, ligesom hun sin ved at give den, findes i skotske Folkeviser, derpaa anføres sstds. et Exempel, og idet Elveridderen der i Visen forlanger en Underkonst af Møen med den Skjorte, han vil have af hende, hedder det om ham:

— — — make a sark to me
without any cut or seam, qvoth he.

til en Foreſtilling om, hvorledes det øvrige ſilkeſyede Arbeide var, ſom vi træffe i Huſene, og hvorledes Folkeviſens Digtning ligeſom indlagdes i denne Silkeſyning, hvis Udførelſe ogſaa ſelv maatte opfordre til Sangen, der hentedes fra denne, — foreligger der en Folkeviſe, der bærer det hiſtoriſke Navn „Esbern Snare", men iøvrigt ikke tilhører Hiſtorien. I den tales der vel om en Skarlagens Kjortel, ſom Møen ſkal ſkjære og ſy, men Gjenſtanden gjør ingen Forſkjel i den Henſeende, idet det kun kommer an paa Bethdningen af Arbeidet, og den her omhandlede Kjortel træder ganſke i Skjortens Sted. Den Maade, hvorpaa Møen bar ſig ad med det Tøi, hun her ſkulde forarbeide, beſkrives nu ſaaledes:

III, B. p. 184, v. 7—12.

Hun lagde det paa Tillie,
hun ſkar det ud i Roſer og Lillier.

Hun ſkar det under hans Hage,
ret ſom det havde været en Drage.

Hun ſkar paa hans Hærde [1])
en Ridder med dragen Sværde.

Hun ſkar paa hans Sideſøm,
en Snække mod den ſtride Strøm.

Hun ſkar paa hans Bryſt
en Ridder og en Jomfru trøſt.

Slutningslinien her ombyttes i de fleſte andre Opſkrifter med „en Ridder en Jomfru kyſte", hvorved Arbeidets Foranledning faaer ſit fuldkomne Udtryk, ligeſaa tilføies der til Arbeidet i de fleſte „en Ærmekrands", hvori der var „femten Jomfruer i en Dans", ligeſom der ogſaa i en Opſkrift ſættes „ſyde" iſtedenfor „ſkar". Af den Viſen forudſtikkede Indledning ſes det, at der i den islandſke Opſkrift ſættes under Ærmerne:

Það fegursta dýr, sem i skógi rann.

Og at der ogſaa haves et Par nye Fremſtillinger i den ſvenſke Opſkrift af Viſen, hvor det hedder:

Hon sydde uppå hans bröste
två dufvor, som sätto och kyste.

Hon sydde uppå hans Skjortekraga
två skyttar, som gingo i Skogen at jaga [2]).

[1]) d. e. Skulder.

[2]) Den her i det Svenſke forekomne Benævnelſe »Skjortekraga« turde ogſaa hjemle Benævnelſen paa „Skjortekraven" dengang i det Danſke for det derved betegnede Stykke paa Skjorten, hvorom ovnfr. p. 57—58.

Det sidste Stykke, som Oluf Stigsen giver sin Datter til hendes personlige Udstyr, er Karmen med de 2 graa Heste. Ved Karmen omtaler han ogsaa sin Beklædning af de 3 Personer, der ved den høre til hendes Betjening, nemlig hendes Pige eller Terne, der ogsaa skal følge hende, naar hun kjører ud, og hendes 2 „Drenge" ɔ: ugifte Karle, af hvilke den ene er hendes „Vogndreng" eller „Kjøresvend", som han ogsaa kaldtes, den anden hendes „Løbedreng" eller „Løber", der følger med Karmen, aabner og lukker den, og er hendes Bud; at han faaer en Dragt af rødt leidensk Klæde, er overensstemmende med Skikken for den Slags Personer. Naar det forøvrigt tilføies, at han løb bort, da viser dette, at Optegnelsen ikke er affattet strax, men senere, og forklarer, at et og andet kan være glemt paa den, som vi ovenfor have paavist.

Hvad Karmen nu angaaer, da skulle vi for det første derved bemærke, at i Danmark blev Karmen tidlig indført til Brug for de fornemme adelige Kvinder ved høitidelige Leiligheder, medens disse endnu fremdeles rede ved saadanne i Sverig, hvorfor der staaer i Visen om „den danske Kongedatter", der drager som Brud til Sverig (1210), at hun udbryder, da hun er sat i Land, og der bydes hende en Hest:

III, A, p. 230, v 16-18.

„Var jeg i min Faders Land,
da finge jeg Karm og Kjøresvend."

hvorpaa det hedder:

Dertil svared de svenske Fruer:
„I føre os ingen jydske Sæder!"

„Saddel og Sølv, og forgyldte Mile,
saa pleie de svenske Fruer at ride."

Spørge vi dernæst om Karmens egen Indretning, da have vi her saamegen større Grund til at optage dette Spørgsmaal efter de Formeninger, der ere udtalte derom i den nyeste Tid ved Meddelelsen af Oluf Stigsens Optegnelse [1]). Vi ville ogsaa her ty til Folkevisen, og grundlægge vor Forklaring paa nogle Træk fra denne desangaaende, som vi navnlig tage

---

[1]) Liunggreen siger herved: »Vagnarna voro ikke på den tiden täckta utan hade ungefär samma utseende, som för 20 År en förmögen skånska bondes vagn«. Og Møller i væsenlig Overensstemmelse hermed: »Med karm får icke förstås en täckt vagn, såsom nutidens, utan en vagn i likhet med allmogens s. k. karmvagnar, eller de s. k. holsteinare, hvilka då oftå voro försedda med ett tack af läder«.

fra Viſen om „Hr. Jon og Fru Bodil", eller, ſom Navnene lyde i den Opſkrift, vi her følge, „Hr. Bjørn og Fru Mettelil". Det hedder ſaaledes:

III, E. p. 332, v. 15. Det var ſtolten Fru Mettelil,
20. 22. 26. hun rider i Roſenslund,
der mødte hende den hængendes Karm
udi den ſamme Stund [1]).

Og da Fru Mettelil ſaa ſpørger om, hvad det er for et rigt Lig, ſom hun ſer, de føre i Karmen, og om hvorledes hendes Ægtefælle Hr. Bjørn har det, ſom ahnede det hende, at det kunde være ham, og de da ſige, at han har det godt, men nu ſender hendes Karm tilbage fra Ledingen, ſvarer hun:

„Er dette min forgyldte Karm
mig ſendes fra Ledingen iaar,
I ſpænder nu neder det Udhæng!
I lader mig ſe der-paa."

Hvorpaa de aabenbare hende, at hendes Ægtefælle er død, og ſige:

„Slagen er hin gode Hr. Bjørn,
i Karmen der ligger hans Lig,
han er ſvøbt i Silke,
og ſaa i Sindal hvid."

Og idet hun nu afviſer deres Foreſtillinger mod ikke at ſe Liget, hedder det:

„I lukker op den hængendes Karm,
I lader mig ſe der-paa."

Vi føie hertil Viſen om „Kong Valdemar og hans Søſterdatter" Luſelille, hvori der ſiges, da Kongen lader hende afhente i Karmen fra Kloſteret:

III, A, p. 137, v. 21-23. De ſlog over hende løvgrøn Skind,
25. de fulgte hende i Karmen ind.

---

[1]) Roſenslund d: Ros-lunden, ligefrem Lyſtlnnden, af „Ro" i den gamle Betydning af Fornøielſe, hvori det ſaa ofte forekommer i Folkeviſen, og vi endnu have det baade i „Moro" (Modro) og „roſom", morſom. Ved den ſaaledes benævnede Lund betegnedes et Enemærke ved de adelige Gaarde, ogſaa imellem ved en Kjøbſtad, ſvarende til hvad der med et fremmedt Ord kaldes en „Park", hvori der var en Lyſtſkov til at ride, kjøre og jage i, og Træværten derfor mere frededes, altſaa den ſenere Tids „Dyrehave". Udledt af „Roſer" i Betydningen af Blomſter, der da maa være Skovblomſter, betegner Navnet ikke det Særegne for en ſaadan Lund, idet enhver Skov kan tilkomme denne Benævnelſe, forſaavidt den paſſer til nogen efter Skovbundens korte Blomſtring, og baade Betegnelſen af dens Beſtemmelſe til Fornøielſe, og af dens deraf følgende bedre Behandling bortfalder da.

Og da hun saa ankommer, at:

Kongen tog hende i sin Arm,
han løfted' hende af forgyldne Karm.

Han slog over hende løvgrøn Skind,
saa fulgte han hende i Høieloft ind.

Det ovenfor anførte fuldstændiggjøres endelig i Visen om „Mettelille og Dronning Sophie", naar Kongen udbryder:

III, A, p. 170, v. 14. 15. „Jeg skal give hende Guldkarm saa rød".

Og saa gjentager det i det derpaa følgende Vers med de Ord:

„Jeg vil give hende Axelseng."

Lægge vi nu disse Ytringer til Grund for vor Forestilling om Karmen, da betegnes den her for os som en „Axelseng" d. e. en kjørende Seng, der hviler paa Vognaxler over fire Hjul, og dannes af et saa kaldt „Udhæng", der altsaa har havt en Himmel foroven og et Spærlagen, eller Klædes Dække paa hver Side; og naar Karmen lukkes op, da siges Udhænget at blive spændt ned, hvorved der følgelig menes Spærlagenet. Udhænget er saaledes den paa Axlerne anbragte Kasse, og at denne ogsaa har havt Længden af en Seng, ses baade af Liget eller Ligkisten, der her er inden i den, og af, at Karmen maa have været medtaget i Krigen, for virkelig at bruges som Seng. Det ses fremdeles, at Udhænget fuldkommen maa have dækket mod Veiret, idet det har været saa varmt i det, at Pelsværkskaaben tages af, naar Kvinderne komme derind, og kastes paa, naar de igjen løftes ud af det, og at det har dannet et indvendig lukket Rum, er ogsaa klart af, at Kvinderne, naar de bestige Karmen, siges, at følges derind. Endelig betegnes Karmene at have været røde og forgyldte, og hvad deres Brug angaaer, da er det Kvinderne, der færdes i dem, og til hvis Afbenyttelse de ere bestemte. Hermed passer det saaledes fuldkommen, naar Karmene i de historiske Antegnelser kaldes „Fruervogne", og siges, at være „bespærrede" d. e. forsynede med Spærlagen[1]). Og naar Kong Hanses „Kammervogn" omtales,

[1]) Danske Magazin II, 29 anfører ved Ankomsten af Christian II's Dronning Elisabeth til Sælland 1515, at der til at afhente Herrerne i hendes Følge skulde affendes 6 „bespærrede Fruervogne" og ligeledes 2 „bespærrede Fruervogne" til at afhente Jomfruerne. Og at der var Fruer, der endog kunde have 2 Fruervogne til sig, se vi Exempel paa ved Knud Ruds Hustru i hans Optegnelse af hvad han mistede i Grevens Feide. S. Vedel-Simonsen, de danske Ruder I, 98—99.

da have vi Udhænget i samme Skikkelse, kun at det her betegnes som et Kammer indvendig.

Spørge vi nu, hvorledes de ovenanførte Træk om Karmen fra Folkevisen stemme med Oluf Stigsens Optegnelser derom, da forklares det for det første af dem, at der kunde gaae 12 Alen leidensk Klæde til Karmen [1]), idet vi tillige heraf se, at det til denne saaledes indkjøbte Klæde har været til Spærlagenet paa Karmen, hvorved kan bemærkes, at naar det samme Udtryk „Spærlagen" baade bruges om det Dække, der spærrer omkring Sengen, og det Dække, der spærrer om Udhænget paa Karmen, da hidrører dette fra, at Ordet „Lagen" (Laken) efter sin oprindelige Betydning kun betegner Tøi i Almindelighed uden Hensyn til Stoffet [2]). Fremdeles forklares heraf, at der ved Karmen kunde bruges Knapper til Udhænget for et forholdsvis saa stort Beløb som 9 Mark eller 18 Td. Byg, og at Sadelmagerens Arbeide var saa betydeligt, at han betales derfor med ikke mindre end 20 Mark, og naar Maleren ogsaa faaer 16 Mark, da kan dette ligeledes kun forstaaes ved hvad vi se af Folkevisen, at Karmene vare forgyldte, og af den stærke Forgyldning, der maa have været paa denne. At Karmens Farve her ogsaa har været rød, ligesom den er det i Folkevisen, fremgaaer af Løberens røde Klædning, idet de 3 til Karmen hørende Personer skulde have Klædninger af dens Farve, og da disse til de 2 af dem vare af samme Stykke, som Klædet til Karmen, se vi, at ikke alene den har været rød, men ogsaa Klædet rødt, der omgav Udhænget paa den.

Overførte derfor Bønderne end Benævnelsen „Karm" paa deres Konevogne, da de fik dem [3]), og er Benævnelsen „Karmvogn" saaledes hos dem naaet op til Nutiden, har Middelalderens Karm dog aldeles ingen Forbindelse med denne, men ligesom den var vidtforskjellig fra den i det ydre Udseende, der var et Gjenskin af den adelige Kvindes Optræden i Riddertiden, var den ogsaa noget ganske andet, idet det Væsenlige ved Karmen bestod i Udhænget, og den netop var en tildækket Vogn.

---

[1]) Jvnfr. ovenf. p. 48.

[2]) Betydningen af „Lagen" er først senere indskrænket til Dækket i Sengen umiddelbart under og over Legemet, og naar der herved baade tales om „uldne Lagener" og „Silkelagener" viser dette tillige, at Bibegrebet af Linned ikke ligger i Ordet selv, ligesom ogsaa de Spærlagener eller Omhæng, der forekomme ved Sengene, dengang, som nu, kunde være af hvad Slags de skulde.

[3]) At det først var senere, og vel langt senere, at dette skete, viser den Advarsel, der gives de menige Piger mod de adelige Svende, som ikke ville ægte dem, i det gamle Ordsprog: „de ridendes Svende vil have de agendes Møer."

Der er endnu 2 Spørgsmaale med Hensyn til Karmen, som vi ikke kunne forbigaae for dens rigtige Forstaaelse. Det ene angaaer Hovedsagen selv ved Karmen, det saakaldte „Udhæng", der endnu møder os efter Enevoldsregjeringens Indførelse, altsaa langt nede i Tiden, i Udtrykket „Udhængsvogn" [1]), og til hvis Forklaring, der ikke findes nogen Oplysning. Dette Udtryk er imidlertid saa uforstaaeligt i sig selv i den Sammenhæng, hvori det her forekommer, at Forklaringen til det maa søges udenfor denne. Og en saadan tilbyder sig ogsaa i det Udhæng, man havde over Indgangsdøren ved Husene eller Siddepladsene foran dem, som dannedes af et derover udhængende Dække, der enten sprang ud fra Muren eller bares af Støtter, og tjente til Beskyttelse mod Vind, Veir og Sol [2]). Og da den Beskjærmelse, som Karmen ydede de deri siddende Personer mod Veirliget, skete ved at der ovenover Sæderne i den anbragtes et saadant Udhæng, der hvilede paa fire Opstandere i dens Bund, bibeholdtes naturlig ogsaa Benævnelsen her, idet Tingen var den samme, kun overført fra Huset paa Vognen. Vi antage altsaa, at der ved Udhæng her skal forstaaes Dækket, eller „Overet" af Karmen, den senere her, ligesom ved Sengen saakaldte „Himling" eller Himmel [3]). Og da Udhænget var Hovedstykket, hvorunder Beklædningen anbragtes for Ender og Sider, gik ikke alene hele Kassen under dets Benævnelse, men Begrebet af Karmen bestemtes ogsaa derved, som det ovenfor ses i Folkevisen, at de to Udtryk ombyttes, at „spænde Udhænget ned", og at „lukke Karmen op".

Det andet, vi skulle omtale, angaaer Spørgsmaalet om, hvorledes det forholder sig med, at Karmen kaldes „hængende", hvilken Betegnelse man har forklaret saaledes, at „Karmen hang i tykke Læderremmer" (saaledes som Kareter i ældre Tider, og endnu i det 18de Aarh.) [4]). Men ligesom denne Forklaring strider mod de andre Benævnelser, vi have for Karmen, der kun vise hen til Udhænget paa den og dens deraf følgende Brug, men

---

[1]) Bircherods Dagbøger, 1663, p. 93.

[2]) Saadanne Udhæng ved Bygninger have endnu ind i dette Aarh. været at se paa gamle Huse i vore Kjøbstæder, og ere maaskee ikke endnu aldeles forsvundne.

[3]) Vemmetoftes Historie I, 118, Anm. 1).

[4]) C. Molbech, dansk Glossarium over forældede danske Ord, u. „Karm". Samme Forf. forklarer ogsaa i sin „danske Ordbog" Karm som den gamle Betegnelse for Karet, og bestemmer igjen Karet som en „til alle Sider lukket Vogn paa fire Hjul, hvis Fading hænger i Fjedre og har Vinduer." Vidsk. Selsk. Ordb. anfører Betegnelsen „hængende Karm", men uden derved at gaae ind paa nogen Forklaring.

ikke til at der udenfor dette har været noget Særegent ved den fremfor enhver anden Vogn, saaledes maatte man ogsaa, hvis denne Forklaring var rigtig, ikke alene have kjørt i Kareter her i hele Middelalderen, gjennem hvilken Folkevisen gaaer, men ogsaa i al den Tid her have forarbeidet Kareter d. e. Vogne med hængende Kasser i Læderremme, idet man endnu ved Udgangen af det 15de Aarh. ikke kjendte saadanne i Tydskland, og de ved Udgangen af det 16de Aarh. ikke kjendtes i Frankrig, og som en Følge heraf maatte Navnet „Karm" for disse Vogne, naar de saaledes vare særegne her, da ogsaa her have hørt hjemme, istedenfor at det ikke mindre end det senere Navn „Karet", og alle de andre Navne paa dennes Afarter, er et indført Navn, der viser, at hvad det betegner har sin Oprindelse fra Udlandet. Vi føres saaledes ind i et fuldkomment Vilderede ved denne Forklaring, og at ville fastholde den saaledes, at Folkevisen her havde fremstillet Karmen anderledes end den i Virkeligheden var, vilde være et Brud paa den historiske Charakter, som Folkevisen hævder helt igjennem paa dette Omraade. Men ligesom Udtrykket „Axelseng" om Karmen i Folkevisen ogsaa modsiger denne Antagelse, og beviser, at Udhænget paa den har staaet paa Vognens Axler, saaledes ligger der ogsaa en Misforstaaelse af Ordene til Grund for den hele Opfattelse, idet en nærmere Betragtning af den Forbindelse, hvori „Udhænget" sættes med „den hængende Karm", viser, at det sidste Udtryk bruges med Hensyn til det første, og at det er paa Karmens Udhæng der tænkes, og dette, der alene menes, med at Karmen kaldes „hængendes" [1]).

---

[1]) Til en nærmere Begrundelse af det ovenstaaende skulle vi tilføie nogle Bemærkninger. I „Od. Wolffs Journal for Politik III, Juli Kv. 1801 p. 254 siges i en Afhandling om Kareter med Hensyn til Stadsvognene i Frankrig: „De under Henrik IV brugelige Karme („chars") hængte endnu ikke i Remme, havde en Himmel, som hvilede paa nette Støtter, og hele Kassen var omgivet med Forhæng af Klæde eller Læder, som kunde trækkes op i Veiret." Vi have saaledes en Beskrivelse af en Karm i Frankrig dengang, der ganske svarer til den Forestilling, vi komme til om Karmen hos os, ligesom vi ogsaa maa føre det franske „char", der her ses at være brugt om den Slags Vogne i Frankrig, tilbage til den samme Rod, som vort „Karm" nemlig det latinske „carrus, carrum", hvoraf dim. „carrucca", der betegner en firhjulet Reisevogn. Hvad Tydskland i den Henseende angaaer, da finde vi Oplysninger derom i „Karl v. Weber, die Churfürstinn Anna zu Sachsen", Leipzig 1865 p. 356, hvori det hedder, at ifølge det af Gjovanni Gozzadini 1862 i Bologna udgivne Skrift „delle antiche carozze e segnamente di due Veronese" kom „die Kutschwagen" o: Vogne med hængende Kasser i Læderremme, først i d. 16 Aarh. i Brug i Tydskland, hvor de undergik en væsenlig Forbedring i Sachsen, navnlig u. Kurfyrst August, idet man der lærte at forfærdige „in Schwebe-rollen hängende, verdeckte, sanfte Kutschwagen." Og da Kurfyrsten i 1572 var i Kjøbenhavn tilligemed Kurfyrstinden til Frederik II's Formæling, skrev han d. 18 Au-

At Karmene forholdsvis vare let byggede, er vel muligt efter deres Bestemmelse, men hvorvidt man reiste med Hurtighed i dem, maa meget betvivles efter de Veie eller Ikkeveie, som fandtes i de Tider, hvor alle, der færdedes fra Sted til Sted, vare til Hest ligefra Kongen til den ringeste Svend; og naar der dengang hørte en Løber til, som tilfods fulgte Karmen, da var det utvivlsomt ikke blot, for at aabne og lukke Karmen, men for tillige at holde paa den, og vise an, hvor der kunde kjøres mellem Stok og Sten [1]). At Karmen med sine røde Hjul, sit paa rød Grund stærkt forgyldte Udhæng, den røde Beklædning paa dette, og de 2 i rødt klædte Karle med den, naar den de enkelte Gange bevægede sig ud fra Adelsgaarden, og „kom over de grønne Enge", som Folkevisen siger, da afgav et iøinefaldende og pragtfuldt Syn, er nokſom begribeligt.

Den Gave, som Oluf Stigsen i særegen Forstand gav sin Datter fra sig selv til hendes Bryllup, var det Par Heste, hun fik med Karmen, som han derfor ikke vil anslaae i Penge. At dette var et Par Graaskimler, viser os, at den graa Farve ogsaa dengang har været Stadsfarven for Heste; og det er netop denne Farve, der er den fremherskende i Folkevisen for Hestene, hvad enten der rides paa dem, eller de spændes for Karmen. Saaledes siges der i det første Tilfælde i „det tvungne Samtykke":

III, A, p. 294, v. 12: Da var der 30 Riddere,
og alle paa Gangere graa.

Og i det sidste Tilfælde i „Ridderen i Fugleham":

III, A, p, 228, v. 11: Han sendte de Gangere graa,
de kunde saavel for Karmen gaae [2]).

---

gust derfra til Sachsen om 2 af disse Vogne til Foræring for Kongen og Dronningen, hvilke 2 altsaa vare de første Vogne her i Landet af den Slags. Men dermed er det ikke givet, at disse Vogne saa bleve almindelige her, og naar vi endnu finde, at Adelen benævner sine Stadsvogne for „Karme" i Christian IV's Tid (Vemmetoftes Historie I, 119), kan det vel være, at disse ogsaa ere de gamle Axelvogne og ikke Hængevogne, og at vi istedenfor at skulle have havt de sidste gjennem hele Middelalderen, først egenlig have faaet dem her med Indførelsen af „Karosserne" i Frederik III's Tid.

[1]) Undertiden forekommer ogsaa Benævnelsen „Vogndriver" om Svenden, der kjører Fruervognen, som nok kunde tyde paa, at ogsaa denne tidt har maattet gaae tilligemed Løberen. Saaledes meddeles i „danske Magazin IV R. 3 B. 2 H. p. 34 fra 1534 en Regning, i Anledning af Jomfru Margrete Ranzaus Bryllup, paa et livfarvet engelsk Lagen (Stykke Klæde), som hun fik til et Spærlagen over sin Brudevogn, og som Pigerne og Vogndriverne ogsaa bleve klædte med.

[2]) Seletøiet mangler her, og da Magdalene Krognos utvivlsomt ogsaa har havt et eget Seletøi svarende til den prægtige Vogn og Heste, maa dette antages at skulle være Tyge

Vi komme nu til det Bohave, Magdalene Krognos fik hjem med sig til sine Gjæster.

Herved møde vi først de 3 fine „Herre-Senge", hvortil der hørte 3 Par hollandske Lærreds Lagener og 3 Sengeklæder, 2 flamske og et engelsk, hvorved forstodes de kostbare Dækker af Klæde, der skulde bredes over Sengene, dels for at bevare dem, dels og endnu mere til en Prydelse for dem, naar de stode ubrugte; desuden fulgte hermed et Læderlagen, som var en nødvendig Forsigtighed i de Tider, hvor de smittende Hudsygdomme vare saa udbredte, og Herrernes og Borgsvendenes Berøring saa nær, at enhvilkensomhelst var udsat for dem; et saadant Lagen lagdes da umiddelbart under det nederste Lagen og forhindrede Smitstoffet fra at trænge igjennem, som det ogsaa til en nødvendig Sikkerhed førtes med paa Reiser. Dernæst kommer den kostbare Stadsseng, den saakaldte „Silkeseng", der saa ofte omtales i Folkevisen. Til denne fik hun 3 store Bolsterdyner med 3 tilsvarende Hoveddyner, dernæst en rød Damaskes Hoveddyne stukket med Guld, samt 2 røde Damaskes Hovedpuder, ligeledes stukne med Guld, et Par Silkesengelagener, og til Omhænget i lige Maade et Par Silkespærlagener. Silkesengen bedækkedes med et prægtigt Sengeklæde, hvorpaa Ahnerne fremstilledes i deres Vaabener, og andre kostbart udsyede Gjenstande, og naar dette ikke omtales her, og hun altsaa har faaet det paa anden Maade, var det vel en Gave, som Veninderne pleiede at udføre til Bruden, og ogsaa her have gjort det [1]). At der ved Gjæsterne ogsaa tænkes paa Svendene, falder af sig selv, og hun forsynedes derfor ligeledes med nye Lagener og Dyner til Senge, som skulde staae opredte til disse ved Besøgene.

Gaae vi nu over til det, som Oluf Stigsen gav sin Datter til at smykke hendes Stuer med for sine Gjæster, da se vi for det første, at Udsmykningen i disse alene angaaer Væge og Bænke, som overtrækkes og belægges, og derved fra deres daglige Udseende faae et festligt, og dernæst, at begge Hovedstuerne paa den Tids Adelsgaarde vare Fruerstuen og Borgstuen. Til Fruerstuen fik hun 2 „røde og blaa Drætter" d. e. Betræk i rød

---

Brahes kostbare Foræring til hende, saaledes som vi have et senere Exempel derpaa af Eske Brock, der 1608 forærede sin Kone til hendes Karm og Heste et Seletøi, hvorpaa der var 624 Lod Sølv. (Vemmetoftes Historie I, 119).

[1]) I Knud Ruds Optegnelse paa hvad, han har mistet i Grevens Feide, anføres et „silkestukkent Sengeklæde med Fløil og Vaaben", som stod ham i 100 Mark. Vedel-Simonsen, de danske Ruder, I, 98—99.

og blaa Vævning til Vægene, paasyede med Guldskind, og 12 flamske Hynder til Bænkene med Klæde til (Lænet paa) disse; og til Borgstuen 4 Bænkedyner, ligeledes med Klæde til Bænkene foroven, og en syet Klædning til den, kaldet „Bonet" eller „Bonede" af det oldnordiske »bunaður«, som endnu er bevaret i Sproget i „Klædebon", »klæðabunaður«, hvor det gamle Ord (bon af Boned) er hængt til det ensbetydende nye. At denne Klædning ogsaa gik omkring hele Borgstuen, ligesom Dætterne omkring Fruerstuen, siges ikke, og ligger ikke heller i Ordet [1]). Men hvormeget Borgstuen ogsaa i den Henseende holdtes i Ære, fremgaaer af, at den her givne Bonet var „syet" d. e. at der deri var indsyet Prydelser af billedlige Fremstillinger [2]). Foruden Dætterne til Fruerstuen fik hun ogsaa 3 „store Herre-Tæpper", disse vare ei heller til at bedække alle Vægene, men til at ophænges paa de fornemste Pladse, og fremstillede efter deres Navn fornemlig Vaabener af Ahnerne, men ved Siden deraf tillige allehaande konstige og kostbar udførte Billeder [3]). Til Bordene i begge Stuerne fik hun 4 Duge, nemlig en silkesyet Dug d. e. Dug med silkesyet Arbeide paa, og 3 lange hvide Duge, samt 3 Haandklæder ligeledes med Arbeide paa, hvoraf de 2 vare silkesyede, og den 3die „blaa-syet" d. e. med blaa linnet Udsyning, heraf vare naturlig Silkedugen og de silkesyede Haandklæder til Hovedbordet i Fruerstuen. Hvor store disse Haandklæder maa have været, kan sluttes af den „store Mullen", som fulgte med dem. Denne Mullen, hvis Navn forekommer paa forskjellig Maade, saasom „Mullug, Mullog, Mulve, Molling" osv. betegner nemlig et Kar eller Bækken til Vand, som ogsaa paa islandsk kaldes »munnlaug«. Og med dette Bækken med Vand bares Haandklæderne omkring, som det hedder i Visen om „Ridder Stigs Bryllup", hvor der tales om en Opstilling, der stod midt paa Gulvet i Bryllupssalen, og der saa siges:

II, E, p. 312 v. 17: Der stander under de Mollinger fem,
Silkehaandklæder følge alle dem.

---

[1]) Almuen i Jylland har op til vor Tid endnu brugt at beklæde Stuerne ved Brylluper, men kun for Enderne og langs med den indre Side af Bordet.

[2]) I Fortegnelsen af 1429 paa det Gods og „Have", som tilhørte Erkebiskop Aslak Bolt af Trondhjem, og er indført i Nye dansk. Magaz. I, I omtales p. 6 en Boned („Bunadh"), hvorpaa der var fremstillet Løvværk („Sprang") og Billeder af den Hellige Treenighed, den Hellige Olaf, og Sunive.

[3]) Vedel-Simonsen bemærker i „danske Slotte" p. 103, at han har set saadanne Tapeter med Aarstallet 1596, hvorpaa der var Vaaben og bibelske Fremstillinger, og ogsaa 10 danske Herregaarde i deres antike Form, men kun smaa og utydelige. Fra Christian V's Tid kjende vi Tapeter helt syede af Uld, Silke, Guld- og Sølvtraad, hvorpaa ses allehaande Fremstillinger af Mennesker, Dyr, Fugle, Blomster, Skibe o. s. v.

Forinden Maaltidet dyppede nemlig Gjæsterne deres Fingre i Bækkenet, og aftørrede dem paa Haandklædet, hvorfor det hedder i Visen om „Hr Iver Axelsen Thott“:

III, A, p. 607, v. 11: De bøde ham Vand og Haandklæde,
de sætte Hr. Iver til Bords.

Og i den meget ældre Vise om „Dronning Dagmar og Junker Strange“:

III, C, p. 195, v. 12: I Herrer, tager Haandklæde og Vand
I sætte Eder her til Bords [1]).

III.

Endnu findes der i Oluf Stigsens Optegnelse et Par Enkeltheder om Bryllupet, idet han nævner Blusene derved og Musiken, og saa rigtignok siger om den samme Mand, der havde besørget Blusene, at han ogsaa havde gjort „andre sine Tingester“, hvorved maa menes forskjellige Opfindelser til Overraskelse og Fornøielse ved Bryllupet, men hvori disse have bestaaet, antydes ikke. Den her omtalte Mand var Perlestikkeren, og Blusene vare Brudeblusene, der brugtes ved de sindbilledlige Optrin, hvormed Brylluppsdagen afsluttedes. Efter Grækernes Fremstilling af „Hymen“ som Ægteskabets Guddom i Skikkelse af en Yngling med en brændende Fakkel vare nemlig Brudeblusene gaaede over i den christelige Kirke som en Betegnelse for Ægteskabet. Og naar derfor Brudgom og Brud under Ledsagelse af Brylluppsgjæsterne med Musik om Aftenen begave sig til Brudekamret, bares der Brudeblus foran dem, og under en Dans, der sluttede sig til disse, udtraadte da Bruden af Møernes Kreds, hvorpaa hun saa sattes paa Sengen ved Brudgommens Side, og overgaves til ham af hendes Nærmeste. Var Brudekamret i en særskilt Bygning kaldtes denne „Brudehuset“, som der siges i „Ridder Stigs Bryllup“:

II, B, p. 309 v. 42. De tændte op de høie Blus,
de fulgte den Brud til Brudehus.

Og i „Mettelille og Dronning Sophie“:

III, A, p. 171 v. 31 De fulgte Bruden til Brudehus,
for ginge de Riddere, bar' Brudeblus [2]).

---

[1]) Efter hvad der er berettet Forf. skal denne Skik endnu kunne findes i England hos den høieste Adel.

[2]) Denne Skik omtales endnu i 1572 af Niels Hemmingsen i hans „Ægteskabsbog“, hvor det hedder p. 149 om Bruden og Brudgommen, naar de ere indkomne i Brudekamret:

Musiken ved Bryllupet udførtes af Trommeslagere og „Basunere" ɔ: Basunblæsere, og var altsaa af den allerstærkeste Slags. Om Trommerne vide vi, at der gjordes en særegen Brug af dem, til at samle Gjæsterne til Maaltidet, hvoraf vi endnu have Talemaaden, at „tromme til Bords". Og om deres Brug ved Middelalderens Danse haves flere Vidnesbyrd, som vi ogsaa se deres vedvarende Brug til Dans efter Reformationen af det Forbud, der paa Landemodet i Fyn 1560 udstedtes for at Præsterne ikke maatte „danse efter Tromme" [1]). Basunerene eller Basunblæserne, som her nævnes sammen med Trommeslagerne, lære vi at kjende som et kgl. Musikcorps her i Landet under Christian I [2]); og Udtrykket „Krigsbasunen" viser os, hvorledes Basunens Anvendelse i Krigen er gaaet over i Sprogbrugen, og dette fra Udlandet indførte stærkere Blæseinstrument her har fortrængt den gamle danske „Lud" (oldn. Luðr, norsk Lur), der blæstes af „Ludersvendene". Vi finde ogsaa Basunen nævnt i Folkevisen som Musik ved Brylluper, saaledes sammen med Trompeten i det smukke Vers om „Nilaus, Markgrevens Søn":

III, A, p. 286, v. 35:
Det var Glæde at se der paa,
de fulgte den Lille til Strand,
de blæste i Basuner, Trometer,
og Bølgen legte paa Sand.

Hvorimod det hedder i „Hr. Enevolds Søster":

IV, A, p. 293, v. 32:
De blæste i Trometer, de blæste i Lud,
der de komme med Hr. Valdemars Brud.

Oluf Stigsen nævner den Person, som blandede Klareten, og hvad han gav ham derfor, men anfører ikke hvad denne videre gjorde ved Bryllupet for denne Betaling, efterat Klareten var blandet, der paa Grund af den dermed forbundne Afkogning ikke skete under Bryllupet, men hørte

---

„de følges ind med Blus og der følger dem, Mænd og Kvinder, Svende og Jomfruer". Og ved det Bryllup, som stod d. 12 October 1634 paa Kjøbenhavns Slot med Christian Penz og Frøken Sophie Elisabeth, bleve disse ogsaa om Aftenen ledsagede fra Bryllupssalen til Brudekamret, og en Dans opført derinde. Hvorimod Thronfølgeren, den udvalgte Kong Christian, og Prindsesse Sibylla, ved deres Bryllup den forang. 5 October umiddelbart efter Vielsen i Salen førtes hen til en der staaende „Vielses Seng", paa hvilken de sattes, og Prindsessens Fader, Kurfyrsten, overgav hende saa til Prindsen ved sin Befuldmægtigede, som i hans Navn formanede ham til at være hende huld og tro, som Prindsen derpaa ogsaa ved sin Befuldmægtigede mere end lod forsikkre. Efter Tafflet kom Ballet, paa hvilket der opførtes en Fakkeldans, ved hvilken Prindsen og Prindsessen havde Prindser foran og efter sig med Fakler. Se Schlegel, Samlung. z. dänisch. Gesch. II, 1 St. 185. 189. 2 St. p. 40.

[1]) Gl. danske Saml. II, 2 H. p. 144.

[2]) Basunere anføres 1458 blandt Kongens Husfolk i Kjøbenhavn, som ikke skulle svare borgerlig Tyngde, Hvidtfeldt fol. II, 879.

med til Forberedelserne for dette, som det hedder i Visen om „Ridder Stigs Bryllup“:

II, J. p. 315, v. 2.

Stigerlil brygger og blander Vin,
sender han Bud efter Fæstemø sin.

Der behøvedes imidlertid ei heller nogen nærmere Angivelse heraf, thi hans Beskæftigelse se vi tilstrækkeligt betegnet ved Benævnelsen „Hans Wost“, som Oluf Stigsen giver ham, der viser, at Personen er Narren, den tydske „Hans Wurst“, eller som han fuldstændigen kaldes „Hans Braten-Wurst“, der udenfor sit Erhverv som Gjøgler bl. a. ogsaa blander Klaret. At Narren er en uundværlig Person i Middelalderens Forlystelser, er nok-som bekjendt, men naar vi her møde dette Navn paa ham, og saaledes kunne føre den Benævnelse, der er trængt ind i vor Sprogbrug med Narren, der kom herind fra Tydskland, tilbage til Middelalderen hos os, har Navnets Forekomst her derved end mere Betydning [1]).

Vi slutte hermed Fremstillingen af, hvad vi have at fremdrage af Oluf Stigsens Optegnelse, og skulle endnu kun tilføie et Par Oplysninger til dens nærmere Forstaaelse. Den ene af disse angaaer Grunden til at Oluf Stigsen ikke gav sin Datter noget Sølvtøi til hendes Bryllup, som

---

[1]) I Werlauffs „historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs Lystspil“ p. 289 meddeles de forskjellige Benævnelser, hvorunder Narren optræder i den ældre Tids Farcer, nemlig hos Tydskerne, foruden af de 2 ovenanførte „Hans Wurst“ og „Hans Bratenwurst“ eller „Bratewurst“, ogsaa af „Hans Knapkäse“ og „Hans Pikkelhäring“, den sidste ogsaa hos Hollænderne, hos Englænderne af »Jack-Pudding«, hos Italienerne af »Signore Macaroni«; hvorhos det bemærkes efter Holberg (Epistlerne V, 521), at disse Benævnelser hos ethvert Folk synes valgte efter deres Livsspiser. Og naar der herved anføres, at „Hans Wurst“ forekommer allerede hos M. Luther 1541, da forstaae vi dette som Benævnelsen for den komiske Figur i den tydske Farce, og ikke som Navnet paa Narren i Livet. Hos os blev der ved den udvalgte Konges, Prinds Christians Formæling 1634, opført en tydsk saakaldt „Tragedie“, hvori Navnet „Hans Bratwurst“ bæres af den lystige Person, der optraadte i den, og paa Holbergs Tid kom den s. k. „stærke Mand“ til Kjøbenhavn med en Trup, der havde den „Hans Wurst“, hvis Narrehat „Arv“ taler om i »Jean de France« I, 2, og som tillige var Truppens theatralske Udraaber. Hvad Benævnelsen „Hans“ angaaer, som saaledes tillægges Narren baade i Farcen og Livet, bemærker Liebenberg i Anmærkningerne til sin Udgave af „L. Holbergs mindre poetiske Skrifter“ p. 432, at de af Navnet „Johannes“ forkortede Navneformer hos alle Folk have et ringeagtende Begreb, saasom „John, Jan, Jean, Zann, Hans“, og idet han anfører nogle danske Forbindelser af Navnet „Hans“, hvori dette ogsaa kommer frem, synes det derved gjengivne Vers af Bording med Modsætningen mellem »Johannes in eodem« og »Johannes in eâdem«, at maatte forstaaes om Forbindelsen Pigernes „Hans“, hvori Navnet bruges om den, der her gjør Lykke, i Modsætning til, hvad der menes med en „Hans“ mellem Karlene.

laae i, at dette var Bryllupsgjæsternes Gave, som Bruden modtog Morgenen efter Bryllupsdagen, naar hun sad paa Brudebænken ved Siden af Brudgommen iklædt sin glimrende Perledragt, og han først ved sine Nærmeste lod sin Morgengave frembære for hende, hvorpaa saa Gjæsterne, en efter en, traadte frem for Brudebænken, og nedlagde deres Brudeskjænk, saaledes som det hedder i Visen om „Malfred og Magnus“:

II, B p. 130, v. 50: Det var liden Malefred,
hun sad paa Brudebænk,
der gik Ridder' og stolte Jomfruer,
(de bare) for hende Skjænk.

Den anden Oplysning angaaer Spørgsmaalet om, hvorlænge Bryllupet varede, i hvilken Henseende vi bemærke, at paa den Tid varede et saadant Bryllup 5 Dage, som og ses at være overholdt ved Kong Hanses Bryllup med Dronning Kristine, naar det hedder i Visen derom:

III, E. p. 632, v. 64: Saa drak de deres Bryllup,
og vel udi Dage fem.

Sammenholde vi Bryllupstiden med hvad der er forbrugt af Brød til Gjæsterne ved Bryllupet og af Havre til deres Heste, faae vi et Indtryk af Gjæsternes Mængde og det store Antal Heste, der maa have gaaet i Bryllupsskaren. Vi faae tillige af de Dage, hvori Bryllupet har varet, Grunden til de mange nye Kjoler, Bruden fik til dette, efter den endnu hos Almuen paa Sælland herskende Skik, at den velhavende Brud ikke alene skal være iklædt nye Kjoler til hver Bryllupsdag, men og skifte, og paa Brudedagen selv undertiden 3 Gange. Og naar vi ovenfor have bemærket, at dette Bryllup maa være holdt i Begyndelsen af October, kunne vi tilføie, at det har været paa en Søndag, da vi vide, at det var Skikken dengang, saa Bryllupsfesten afsluttedes Torsdag Aften, og Fredagen som Herrens Lidelsesdag var udenfor den. Kong Hanses Bryllup stod ogsaa paa en Søndag, og denne Brug af Søndagen til Ægteskabets Indvielse vedblev langt ind i den følgende Tid; hvorfor det ogsaa hedder i Visen af 1564 om „Arild Urup og Thale Thott“ i Anledning af det Bryllup, som der fremskyndes:

III, A, p. 683, v. 12: De sætte det Bryllup paa en Torsdag,
til Søndag kunde de ikke bide.

*

* *

Med den saaledes udstyrede Brud fulgte som mødrene Arv det gamle skaanske Herresæde „Knudstrup", som var tilfaldt Magdalene Krognos efter hendes afdøde Moders, Fru Gertruds, Fader, den af os tidligere her berørte Hr. Knud Truidsen Hase, og som Tyge Brahe derved bragte over i sin Slægt. Tyge Brahes egen Arvegaard, hvorefter han altid skrives, var Tostrup, som tilligemed Krogholm og Vidskøfle havde tilhørt hans Fader, der allerede var død 1487. Tostrup laae nær ved Bollerup, og der var saaledes derved en Grund mere til den særegne Glæde, vi maa forudsætte hos Oluf Stigsen over dette Bryllup, uden hvilken han vel hverken havde villet anvende saa store Bekostninger paa det, eller bevare Erindringen om Enkelthederne ved disse. At der imidlertid ogsaa dengang har været Omstændigheder i Oluf Stigsens Liv, der herved maa komme i Betragtning, skulle vi senere se.

VIII.

Hr. Oluf Stigsen Krognos.

Oluf Stigsens Slægt førte i sit Vaabenmærke en sort Ørneham med udstrakte Vinger i Guldfelt, og bar Navnet Krognos, hvorunder den gaaer historisk, men kaldtes ved Siden deraf, og vel almindeligvis, lige til det sidste, ogsaa „Stigsen" eller „Stiisen", og dens Medlemmer „de Stiisener", saaledes som enkelte Slægter vedbleve at bevare det oprindelige og mere betegnende Tilnavn, som de enten bare efter Fornavnet af Slægtens Stifter eller af den, som først ret havde grundet Slægtens Anseelse. Slægten hørte hjemme i Skaane, hvor den var en af de ældste og rigeste Adelsæter, og havde til Stameiendom „Krapperup" i det nordvestlige Skaane ved Foden af Kullen, der havde tilhørt den ligefra det første den kjendes; hermed havde den alt tidlig forbundet Besiddelsen af „Karsholm" i det nordøstlige Skaane ved de skjønne Søer, hvor Præmonstratenser Klosteret „Bækkeskov" anlagdes, det nu saa bekjendte „Bæckaskog"; og sammen dermed havde den endelig ved Begyndelsen af det 15 Aarhundrede ogsaa erhvervet sig det store „Bollerup" i det sydøstlige Skaane, som blev Slægtens Hovedeiendom, hvortil den derefter skrev sig; og ved den særegne Omstændighed i denne Slægt, at den

mandlige Arv kun var gaaet fra enkelt Søn til Søn, vare disse Eiendomme vedblevne at være samlede. Stig Pedersen Krognos havde 1401 kjøbt Bollerup, og derefter begynder Slægtens Rigdom ret at træde frem med hans Søn, Oluf Stigsens Farfader og Navne, Oluf Stigsen den Ældre, der førte Tilnavnet „den Rige", og i sit andet Ægteskab var gift med Ellen Axelsdatter Thott, hvis Fader var Hr. Axel Pedersen til Lillø, og som altsaa var en Søster til de bekjendte „Axelsønner" [1]). Deres Søn Stig Olsen var gift med Fru Barbara Brahe („Brade"), som ved ham var Moder til den her omhandlede Oluf Stigsen den Yngre. Fru Barbara overlevede sin Mand som Enke i mange Aar, og udmærkede sig, ligesom Hr. Niels Pedersen Gyldenstjerne, ved sin Gudsfrygt for sin Tid, som hun lagde for Dagen ved fine Gaver til Kirker, saasom til Domkirken i Lund, hvortil hun skjænkede et prægtigt Reliqviegjemme med dertil hørende Reliqvier [2]), og ved Sognekirken til Karsholm, hvor hun lod Prædikestolen opføre, paa hvilken hendes Mands, hans Moders og hendes Navne endnu længe efter vare at læse [3]). Men især fremtraadte hendes kirkelige Tro i de Stiftelser, hun oprettede for Sjælemesser, som omtales baade ved Graabrødrekloſteret i Trælleborg mellem Ystad og Falsterbo, og navnlig ved Karmeliterkloſteret i Landskrone, i hvilket sidste hun stiftede et Alter, hvorpaa der evig skulde brænde Lys Nat og Dag, og hvorved der daglig skulde udføres en særegen Messe, og aarlig holdes 2 Begængelser, den ene for hendes afdøde Mand, deres Forfædre og Efterkommere, den anden for hende og hendes Søn og Sønnekone, hvorhos hun tillige betingede sig i disse Stiftelser, at der hver Dag der skulde synges 2 Hymner til Ære for Jomfru Maria, den ene »o florens rosa« efter Messen ved det Alter, hun havde stiftet, den anden »gaude Maria« efter Messen ved det Alter, den Hellige Jomfru selv havde [4]). Om de Hymner, hun her valgte, hørte til de nye, som den catholske Kirke fik i det Aarhundrede til Jomfru Marias Ære, lader sig ikke afgjøre efter deres Betegnelse her; men selv uden det, maa vi i

---

[1]) Over Krognosſernes her berørte Eiendomsforhold se G. Liunggreen, Skånska Herregårdar, Krapperup, Karsholm, Bollerup.

[2]) G. Liunggreen anfr. Skr. beskriver u. Bollerup hendes Gave her saaledes: »en svart nöt med en silfverfot och ett silfvertorn, uti hvilken förvarades en käft af de 11,000 jungfrur, vidare ett halsstycke, ett refben, en tand samt fyra andra lika utmärkta delar af samma jungfrur, äfvensom en finger af St. Adrianus.«

[3]) Gl. danske Saml. I, 110. Beretning fra 1624.

[4]) Begge de i den Anledning udstedte Forskrivninger af Klosteret af 1481 og 1483 findes i Geheimearchivet.

denne Bestemmelse af hende ikke blot se et Bevis paa den Pris, hun selv satte paa Psalmesang, men ogsaa en Frugt af de Bestræbelser, der gjordes her i Landet i det 15de Aarhundrede for Psalmesangens Befordring, og den Indgang, som Troen derved havde vundet paa den himmelske Glæde over denne [1]).

I disse Stiftelser tog Oluf Stigsen ogsaa Del med sin Moder, og i den sidste af de Forskrivninger, der i den Anledning udstedtes paa Karmeliterklosterets Vegne af 10 August 1483 nævnes han som Ridder og gift med Fru Gertrud, som ogsaa er inddraget i Sjælemessen. Omtrent 1488 maa Fru Gertrud være død, og Oluf Stigsen et Par Aar derefter have indgaaet sit andet Ægteskab med Fru Ane Mouritsdatter. Rigsraad ses Oluf Stigsen at have været 1491 [2]).

Af de Eiendoms Sager, der foreligge i Oluf Stigsens Historie skulle vi anføre et Par, der ere betegnende for den Tids Retsforhold. Den ene er et Vidne af Skaane Landsthing af 19 April 1477, og angaaer den Forurettelse, der var vist Oluf Stigsens Farmoder af hendes Brødre, Axelsønnerne, ved Arven efter deres Forældre, som hverken Oluf Stigsens Fader, eller han selv, havde modtaget det mindste af, hvilket Oluf Stigsen nu paatalte, og i den Anledning udstedtes saa et Vidnebrev for, at „velbyrdige Svend, Oluf Stigsen af Bollerup, ildede og kærede (ɔ: paatalte og klagede) paa sin Faders mødrene Gods, og sagde, at hans Fader, og han selv efter hans Død, aldrig havde faaet en Stage eller nogen Vederlægning for det Gods, hans Fader retlig tilkom efter hans Morfader, Hr. Axel Persen og hans Mormoder" [3]). Den her udviste Fremgang af Axelsønnerne

---

[1]) Med Hensyn til den første her omtalte Hymne kan henvises til „Reyersen, St. Bendts Kirke i Ringsted" p. 33, hvor der anføres, at der paa den udvendige Side af det catholske Høialter i denne Kirke var ved et Mariabillede et opadløbende Baand, hvorpaa der stod: »O florens rosa, Mater Domini speciosa — Ave rosa« . . . Og hvad den anden Hymne angaaer, da skulle vi her anføre Begyndelsen af 3 „Rosarier" ɔ: Rosenkrands Sange til Jomfru Marias Ære, som findes i „F. J. Mone, Lateinische Hymnen des Mittelalters", 2r Band, Marienlieder, Freiburg, 1854, hvoraf de 2 første ere tagne af Hymnesamlinger fra 15 Aarh.

1. Gaude Maria,
Mater Christi pia,
Dives in delitiis.
Tuis gaudiis
Non fuit in cunctis sæculis
Lætitia similis.

2. Gaude Maria, templum
Summæ Majestatis.
Gaude Maria, lex
Testamenti gratiæ.
Gaude Maria, lux
Ornamenti gloriæ.

3. Gaude Maria
Virgo, Dei genitrix,
Qvæ promissis Gabrihelis
Spe devota credidisti.

[2]) Jahn, Danmarkshistorie under Unionen, Tillæg p. 565, Nr. 48.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

mod deres Søster og hendes Arvinger svarer til den Maade, hvorpaa de ellers optræde i Historien, og til det Tilnavn, der gaves den mægtigste og selvraadigste af dem, Oluf Axelsen, af „den Uretfærdige“ [1]). Men at det ikke lykkedes Oluf Stigsen at komme til sin Ret i saa gammel en Uret, kan med Vished antages. Det Samme turde ogsaa været Tilfældet med den anden Sag, der endnu gik længere tilbage, og allerede havde været paatalt i Christoffer af Bajerns Tid af en Anden, og derefter baade af Oluf Stigsens Fader og Moder, inden Oluf Stigsen kom til at føre den langvarige Retstrid om den. Sagen angik et Pant af en Treding (ɔ: Trediepart) i Ingelstrup Hovedgaard nær Bollerup tilligemed 4 Fæstere, hvilket Pant ved Arv efter deres Forældre var tilfaldt 2 Adelsmænd, Per og Jep Lang, der nu vilde tage Hævd paa Pantet til Eiendom, omendskjønt det var vitterligt, at det omhandlede Gods kun var gaaet over til dem som Pantebesiddelse. Efter den Betydning, som Oluf Stigsen tillagde denne Sag, og det Indblik, som derved gjøres baade i hans Modparts Personlighed og i den Slags Sager selv, skulle vi meddele, hvad der her foreligger om denne i de 3 Vidnebreve, der desangaaende ere offenliggjorte i et nyere Skrift [2]).

Det første er et Thingvidne af 13 October 1477 fra Ingelstad Herred, hvori Bollerup laae, og lyder saaledes:

„Alle Mænd dette Brev se eller høre læse, hilse vi Axel Brahe (Brade) paa Tostrup (Tostorp) Ridder, Niels Brahe (Brade) af Vidskøfle, Bent Aagesen af Hjulebjerg (Hywleberg), Væbnere, Laurids Nielsen Sognepræst i Herrestad (Qværestadhe), Mattis Olsen Sognepræst i Bollerup (Bollarp), Jep Nielsen Sognepræst (?) i Ingelstrup (Ingilstorp), — og menige Almue, som den Dag Ingelstad (Ingilsstadhe) Herredsthing søgte, kjærligen med Vor Herre. Gjøre vi vitterligt med dette vort aabne Brev, at den Mandag næst efter St. Dionysii Dag vare vi paa forn^te Ingelstad Herredsthing, og hørte, at velbyrdige Svend „Oluff Stygsson aff Bollarp“ spurgte Michel Jensen ad, som Thingfoged var i f. Herred, om det var ham vitterligt, at en velbaaren Mand, Per Lang, skulde have været paa f. Herredsthing, og taget Brev og Indsegle [3]) af ham paa det Gods, som f. Oluf Stigsen og f. Per Lang havde Trætte om, og ligger i Ingel-

---

[1]) Vemmetoftes Historie I, 20.

[2]) Henning Matzen, den danske Panterets Historie til Christian V's Lov, Tillæg p. 492, 499, 501, Nr. 47, 56, 57.

[3]) Segl, som trykkes ind i vedhængende Vox.

strup (Sogn) i saa Maade, at Dannemænd skulde have vidnet og sagt, at det forskrevne Gods skulde være f. Per Langs rette Arvegods og ikke Pant. Da svarede f. Michel Jensen der saa til og sagde, at han vel mindedes, at f. Per Lang var paa f. Herreds (=thing), og begjærede et Nævn, som skulde granske og lede derom, hvad heller det Gods var hans rette Eiendom, eller Pant. Da mæltes Nævn dertil, og hvilke Dannemænd i Nævnet vare, det vidste han ikke, og ei heller hvad de sagde til eller fra; og sagde f. Michel Jensen, at derefter begjærede f. Per Lang hans Indsegle for et Brev, som f. Per Lang da (havde) ladet skrevet og gjort. Da sagde han sig saa, at have svaret ham, at han ei havde Indsegle, da Per Lang saa svarede: „Jeg vil give dig et Lod Sølv til et Indsegle, lad dig grave et og saa forslet det“ [1]); — (saa) at f. Per Lang ikke fik f. Michel Jensens Indsegle for det Brev. Da spurgte atter f. Oluf Stigsen f. Michel Jensen ad anden og tredie Tid (ɔ: Gang) i alle vores Nærværelse, om han havde nogen Tid (ellers) sat sit Indsegle for noget Brev, som f. Per Lang fik, og lød paa det Gods, de trætte om, (og sagde), at han skulde ei frygte for Trug eller Høsel (ɔ: Trusel eller Skræmsel) og ei gjøre det for Veid (ɔ: Forfølgelse) i nogen Maade, men sige Sandingen derom [2]). Da svarede f. Michel Jensen, at f. Per Lang aldrig fik hans Indsegle for noget det Brev, som lød paa det Gods, som de delte (ɔ: tvistedes) og trættede om; men havde f. Per Lang hans Indsegle, da var det ham uvitterligt, og uden hans Minde og Samtykke i alle Maader“.

Hvorledes det nu forholder sig med Thingfogedens her afgivne Forklaring, ses ikke, og uden at vi vide nærmere om Nævningernes Kjendelse, finde vi 4 Aar efter et Vidne, som Oluf Stigsen lader tage mod den Lovhævd, hvilken Modparten vil gjøre paa Godset efter et derom givet kgl. Dombrev. Vidnebrevet er af 19 Januar 1481 fra Ingelstrup Hovedgaard,

---

[1]) forslet det — „forsletz thet“ — af det gamle Ord „slette“ for „slaa“, som endnu haves i Høslet og Klokkeslet. Ved at Thingfogeden sætter sit Segl under Nævningernes Kjendelse bekræftes denne retlig, eller slaaes ligesom til, og faaer Laas for sig.

[2]) „ey fruckte fore trwg eller hötzel oc ey giøret fore weid i noger madhe, men sye sandingen therom.“ Hermed menes, at hvis Thingfogeden var truet med Vold eller skræmmet med Følgerne, det skulde have for ham, dersom han sagde Sandheden, skulde han ikke frygte i saa Henseende, ei heller, hvis dette ikke var Tilfældet, skulde han holde Sandheden tilbage, fordi han hos sig selv var bange for derved at udsætte sig for Forfølgelse. „Veid“ kommer af det gl. Ord, veide, jage, hidse, forfølge.

der omtvistedes, og paa hvis Grund Modparten derfor skulde aflægge sin Ed til Lovhævd:

„Alle Mænd, dette Brev se eller høre læse, hilse vi David Axelsen paa Svenstrup, Axel Brade paa Krogholm, Riddere, Steen Persen i Ingelstad, Holger Henriksen i Glimminge, Jens Gjordsen i Gjordsnæs (Giersnæs), Væbnere, Jep Haseknag Sognepræst i Loderup (Lødorp), og Jep Nielsen Kapellan i Ingelstrup, kjærligen med Gud. Gjøre vi vitterligt med dette vort aabne Brev, at Aar efter Guds Byrd 1481 paa den Fredag næstfor St. Fabiani og Sebastiani Martyrers Dag vare vi nærværende i Ingelstrup, og hørte en Lovhævd, som velbyrdige Mænd, Jep Lang og Per Lang, Brødre, gjøre skulde om Gods, som ligger i s. Ingelstrup, som er en Treding i Hovedgaarden med 4 Fæstere, om hvilket Gods velbaarne Oluf Stigsen af Bollerup og s. Jep Lang og Per Lang i lang Tid havde havt Dele (ɔ: Tvist) og Trætte om. Da mødte de paa begge Sider efter vor naadige Herres og Konges Dombrev, og efter den Lovtid, som dette indeholdt i s. Ingelstrup paa Gaard og Grund, som det sig burde. Da spurgte s. Oluf Stigsen s. Jep Lang og Per Lang ad, om de vilde gjøre den Lovhævd til Eiendom eller til Pant, efterdi s. Oluf Stigsen havde den levendes Mand tilstede, som s. Per Lang havde i Haand antvordet det Pantebrev, som lød paa s. Gods, som var en ærlig Mand Aage Truelsen, som boede i s. Ingelstrup Hovedgaard, hvilken der aabenbarligen tilstod for os og flere gode Mænd og Svende, som der da nærværendes vare, at han havde det s. Pantebrev s. Per Lang antvordet i god Tro og Love, og sagde han, at s. Per Lang lovede ham det Brev igjen, om han var en Dannekvindes Søn, og bethydede (ɔ: beviste) han ham det paa med 2 sin Husfrues[1]) Arvinger, som vare Lasse Josephsen i Herrestad og Per Jensen i Ingelstrup paa begge deres Husfruers Vegne, som hos vare og saae paa, at s. Aage Truelsen fik (ɔ: flyede) s. Per Lang det Pantebrev, og sagde s. Aage Truelsen ydermere, at der hos vare og vitterligt er mange flere Dannemænd, som baade saae paa og vidste, at han antvordede s. Per Lang dette Pantebrev, og s. Aage Truelsen det Pantebrev aldrig igjen kunde fange. Da svarede s. Jep Lang og Per Lang til det Pantebrev, at de vilde gange deres Hævd efter vor naadige Herres Dombrev og vor Landsdommers Forlægning, og svarede fremdeles s. Per Lang til det Pantebrev, at vilde s. Oluf Stigsen eller nogen anden ham derom ydermere tiltale, da vilde han gjøre ham og dem

[1]) Danske Magazin, I, 19.

Lov og Ret, som det sig burde. Derefter begyndte f. Jep Lang sin Ed, og bad sig Gud til Hjælp og Helgen, at den Gaard og Grund med det andet Gods, han havde der i Byen, var ham rettelig tilkommen i Arv efter sine Forældre. Til den Ed svarede f. Oluf Stigsen saa, at han ei straffede (ɔ: bestred), at dette f. Gods havde været i hans Slægt i nogen Tid for et Pant, men han begjærede, at han skulde sværge sin Hævd til Eiendom, at dette f. Gods havde været i hans Slægt for Eiendom, og ganget fra Olding til Olding for en Eiendoms Arv og ei for Pant. Derefter svor f. Per Lang og bad sig Gud til Hjælp og Helgen, at hans Broder svor ren Ed og skær, han vidste der ei Men i. Til den Ed gav strax f. Oluf Stigsen Straf (Indsigelse)". — Herefter afgav først en Ridder, derpaa de andre Modpartens Vidner en ligelydende Ed, for at Jep Langs Ed var „ren og skær", og at de ingen Men vidste ved den. Hvorpaa Forhandlingen saa sluttedes med Oluf Stigsens gjentagne Erklæring, at han „straffede og vilde straffe af sin yder-meste Magt denne Hævd, efterdi f. Jep Lang ei vilde sværge sin Lovhævd til Eiendom, og sværge, at dette Gods ei var ham og hans Forældre (ɔ: Forfædre) paakommen for Pant i nogen Maade, som det sig burde."

At Oluf Stigsen ogsaa, som han sagde, til det Yderste vilde modsætte sig, at dette Pant ved Hævd skulde blive Eiendom, beviste han sammen med den ovenanførte Forhandling. Der blev nemlig endnu samme Dag i Joseph Truelsens „Stue" paa Ingelstrup Gaard i flere af de ovennævnte Vidners Overværelse optaget et Forhør over 5 Mænd i Ingelstrup By, som „hver var mer end 60 Aar gammel", hvilke bevidnede, at en god Mand (Adelsmand), som hed Esbern Jensen og boede i f. Ingelstrup, altid „ildede og kærede" paa f. Gods, og bød Guld, Sølv og Penninge, for at løse det med, og saanær havde „delt sig ind i det" (ɔ: vundet Sagen med det) i Kong Christoffers Tid, at han skulde have været indført i det, da han saa døde, og at derefter begyndte Stig Olsen at dele paa Godset (ɔ: anlægge Søgsmaal om det), og siden Fru Barbara.

Udfaldet af Sagen foreligger ikke, men hvorvel Oluf Stigsen beviser, at Godset er Pantegods, og at Pantebrevet har været i andres Hænder, vel som Sikkerhed for Laan, og kun ved List er bleven dem fravendt, og at det er saa langt fra at det har været et roligt Pant, at der siden Christoffer af Bajerns Tid har været Rettergang om at faae det indløst, maa det dog betvivles om Oluf Stigsens Bestræbelser lykkedes, at forhindre Modparten at faae Eiendoms Hævd paa det. Under alle Omstændigheder viser

Sagen, hvor store Vanskeligheder det kunde have med at faae et Pant indløst, og ikke ved Pantsættelse miste sin Eiendomsret.

At Hr. Axel Brahe, der her først skrives til Tostrup og siden til Krogholm, i alle disse 3 Retsforhandlinger optræder som Vidne paa Oluf Stigsens Side, og altsaa som hans Ven, forklarer saameget mere det senere Ægteskab mellem deres Børn. Og hvad det daarlige Indtryk angaaer, som man faaer af den her omhandlede Per Langs Personlighed, bemærke vi, at der til samme Tid var en Adelsmand af det Navn, som siges at have forødt alt sit Gods, og formodenligt er den samme.

I det næste Aar efter Striden om denne Lovhævd finde vi atter, at Oluf Stigsen har havt en Sag, der viser, hvorledes han efter Tiltrædelsen af sine Eiendomme fremdrog de gamle Retskrav, han forefandt ved dem; men i dette Tilfælde have vi tillige den bestemte Afgjørelse for, at hans Forsøg paa at gjøre dem gjældende, nu var forgjæves. Sagen her var imod Hr. Ture Turesen, hans senere Husfrus Morfader, og endtes ved et Forlig med denne under hans senere Svigerfaders, Mourits Nielsens Medvirkning, hvorved Oluf Stigsen afstod fra sin Fordring. Der haves derom et Retterthingsvidne af Aaret 1482 under Kongens Kanslers Segl [1]), for at Hr. Ture Turesen, Ridder, og Oluf Stigsen saa forligtes, at Hr. Ture Turesen skal beholde sit Gods i Hammersby i Ingelstad Herred, ligesom før Oluf Stigsen begyndte at dele paa det. Ved samme Leilighed sluttedes der ogsaa en Overenskomst mellem Ture Turesen og Oluf Stigsen om et Smykke, hvilket Oluf Stigsen paatalte, som denne havde faaet af hans Moder uden at vi nærmere se, paa hvad Maade dette var sket, idet de begge med Hensyn til „den Guldbratze, som Oluf Stigsens Moder, Fru Barbara, sendte Hr. Ture Turesen" enedes om, at hver skulde vælge 2 Venner til at forlige dem, og Sagen afgjøres ved en Voldgift af disse [2]). Forliget skete i Erkebiskopens Gaard og eget „Mag" i Kjøbenhavn [3]).

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Bratze, eller Brasse, lat. bracile, et Halssmykke. I danske Magazin IV B. p. 33 ses en Skuepenge med Billederne af Christian III's berømte Feltherre, Johan Ranzau, og hans Husfru, Anna Walstorp, hvorpaa hun er afbildet med den Tids rige Smykker, hvoriblandt en Brasse, der hænger ned over hendes Hals, og er fastgjort i hendes snevre opstaaende Halsbaand.

[3]) „Mag" det tydske Ge-mak. Kong Hans udsteder fra sit eget ‚Mag' i Aarhus Bispegaard 16 Mai 1500 sit Brev angaaende Trætten mellem Biskop Niels Styge af Børglum og Mourits Nielsen om dennes Arv efter sin Farbroder Biskop Gerhard (Danske

Vi forlade hermed denne Side af Oluf Stigsens Liv, for at gaae over til den indre Begivenhed i vort Land, der mest af alt baade i Samtiden og Eftertiden har sat Sindene i Bevægelse ved Kong Hanses Regering, nemlig Mordet paa Poul Laxmand og de Retsforfølgninger, som derefter reistes mod ham. Og naar vi her fremstille denne Begivenhed i Forbindelse med Oluf Stigsens Historie, da er det ikke blot for den Maade, paa hvilken Oluf Stigsen var inddraget i de Omstændigheder, der gik foran og efter Poul Laxmands Mord, men ogsaa fordi Oluf Stigsens Historie faaer en forøget Bethydning ved det Bidrag, som hans Forhold til Poul Laxmands Sag giver til Grundlaget for Sammenhængen med denne.

IX.

Poul Laxmands Sag[1]).

Kong Hanses ulykkelige Rigshofmester, Hr. Poul Laxmand til Valden i Halland, var en Søn af Peder Laxmand og Fru Margrete (Else?) Brahe, en Søster til Oluf Stigsens Moder, Fru Barbara Brahe, og Oluf Stigsen og han saaledes Fættere; og da ingen af dem havde nærmere levende Frænder, som de sluttede sig til, stode de som saadanne i nøie Forbindelse med hinanden. Saaledes se vi, at Oluf Stigsen sælger alt sit Gods i Ods-Herred til Poul Laxmand i Aaret 1491, da denne tilkjøbte sig Asserbo af Oluf Oxe, og her ønskede at erhverve en større Godssamling[2]). Samme Aar underskriver Oluf Stigsen ogsaa det Stiftelsesbrev, som Poul Laxmand udsteder paa et Alter i Frue Kirke i Kjøbenhavn, fordi han kan „mærke og forstaae, at al den Umage, som vi gjøre os for Verdens Gods, kan intet hjælpe os til den evige Salighed, med mindre vi betænke nogen Del til

---

Magazin III R. 3 B. p. 292). Og Frederik I anmoder 1524 Hr. Henrik Krummediges Hustru om at komme til Malmø, for at „drage vort kongelige ‚Mag', som vi selv ligge skulle" (Vedel Simonsen, De danske Ruder I, 150).

[1]) Hvor ingen Hjemmel er anført for de i den følgende Fremstilling fremdragne Enkeltheder, der støtte sig til særegne Aktstykker, ere de tagne af den Samling af disse, der er offenliggjort af Kolderup-Rosenvinge og C. Molbech i deres 2 Afhandlinger om Poul Laxmand i „Historisk Tidskrift" III, p. 575—613.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Gudstjeneste ham til Lov og Ære, som os haver givet Sjæl og Liv, og alt det Gode, vi have“ [1]). Ligeledes have vi Poul Laxmands Underskrift paa Documenter, der angaae Oluf Stigsen, saasom paa det Skjøde, Arvid Trolle udstedte til ham paa Gods til hans Gaard Karsholm, og ved det Tokkeskifte, Oluf Stigsen sluttede efter sin Fader 1496 med sin Søsters Arvinger, Sten Bille til Alinde (Allindegaard ved Skjoldnæsholm) paa egne Vegne, og Væbnerne Hans Bille og Torben Bille paa hendes Børns Vegne med ham. Endelig se vi ogsaa, at Oluf Stigsen og Poul Laxmand begge havde en tredie, som stod i meget nøie Forhold til dem, nemlig Niels Hack til Hækkebjerg i Skaane, med hvem de i Forening kjøbte en Andel i Mogenstrup Gaard paa Sælland [2]), og med hvem de ogsaa begge havde faaet en fælles Fjende i den nye Erkebiskop i Lund, Birger Gunnersen, der var født i en skaansk Landsby af Almueforældre, og d. 7 Juni 1497 havde efterfulgt den adelige Johan Brostorp paa Erkebispestolen der.

Det Uveir, der ulmede mod Poul Laxmand, gav sig først tilkjende, da Kong Hans i September 1501 var vendt tilbage til Kjøbenhavn fra Sverig, og der havde efterladt Landet i fuldt Oprør mod sig med Undtagelse af Stokholm Slot, der var i Dronningens Hænder, og Calmar Slot, som forsvaredes af Poul Laxmands tilkommende Svigerson, Abraham Erikssen Gyldenstjerne. Under den Stemning, hvori Kongen nu var, kom Erkebiskop Birger frem med de landsforræderiske Beskyldninger om Deltagelse i det svenske Oprør, der siden gaves saa frit Løb mod Poul Laxmand, dog rettedes de endnu ikke ligefrem mod denne, men medens Erkebiskopen d. 13 October 1501 indgav en heftig Anklage til det danske Rigsraad mod Poul Laxmand og Niels Hack, der vel kun angik Eiendomstrætterne mellem dem og ham, men hvis Sprog noksom vidnede om hans Stemning mod dem, havde han rettet Beskyldningerne i den anden Henseende mod Oluf Stigsen, og ottende Dagen derefter se vi, at Oluf Stigsen d. 20 October 1501 paa Kjøbenhavns Raadhuus „gav Lov (ɔ: retlig Forsikkring) med trethylter Ed (af) lovfaste Mænd, gæve og gilde, og afvordede (ɔ: afviste) skelligen og klarligen, efter sin Forpligtelse for vor kjæreste naadige Herre, at han intet var skyldig i

---

[1]) H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen. Tillæg p. 104, Nr. 76.
[2]) Danske Magazin, III R. 2 B. p. 256. Brev fra Henrik Krummedige af 1 Marts 1529.

nogen Maade af den Seyen (ɔ: Sigen, Paasagn), som Erkebiskopen skulde tillagt ham med flere gode Mænd, at han og de skulde have været paa Sølvedsborg nu Fastelavn næstforleden var et Aar, og været i Forbund og Raad paa vor kjæreste naadige Herres Argeste og Værste“ [1]).

Erkebiskopens Sag med Poul Laxmand angik kun en Ubetydelighed i sig selv, der vedrørte en Tvist mellem deres Gaarde i Aagerup i Skaane [2]), derimod hidrørte hans Strid med Niels Hack fra hans Iver, for at skaffe det Gods tilbage til Stiftet, som hans Formand enten som Pant eller Forlehning havde overladt til sin Slægt, og da navnlig til Niels Hack, der var gift med hans Broderdatter; men gjaldt end hans Ord i den Henseende nærmest denne, at „aldrig havde St. Laurentius havt hadskere Fjender“ [3]), saa gjorde han dog herved ingen Forskjel paa Niels Hack og Poul Laxmand. Hvad hans Beskyldning mod Oluf Stigsen angaaer, da ses denne at retfærdiggjøre sig derfor ved sin Nægtelseseed, udført efter Lovens Paabud her som en 3 × 12 Mænds Ed med dem, der bevidne ham som en Mand, hvis Ed i saa Henseende staaer til troende. Beskyldningen betegnes klart som forebragt Kongen af Erkebiskopen, og af Kongen igjen sagt Oluf Stigsen med Opfordring til at rense sig for den, saaledes som han gjorde; og det, som den gik ud paa, ramte ikke Oluf Stigsen alene, men foruden ham „flere gode Mænd“, der i Forening med ham skulde have pleiet oprørske Forbindelser, og da dette skulde være foregaaet paa Sølvedsborg „nu Fastelavn næstforleden var et Aar“, skulde det altsaa være sket en halv Snes Dage efter Ditmarsker Nederlaget, ligesom Rygtet derom var kommen til Danmark og Sverig, og til samme Tid som Lybekkerne haanede Kongen i Fastelavns-Optoge i deres Gader.

Det Angreb, der rettedes af Erkebiskopen paa Oluf Stigsen, maatte ogsaa være sigtet paa Poul Laxmand efter det Forhold, hvori de stode til hinanden, og havde Erkebiskopen end ikke nævnet ham udtrykkelig, men kun angivet Oluf Stigsen som Hovedet for en landsforræderisk Sammensværgelse, saa havde han dog udpeget Sølvedsborg Slot, hvis Lehn Poul Laxmand havde i Pant af Kronen, som Stedet for Sammensværgelsen, og

---

[1]) Dette Vidnebrev, der findes i Klevenfeldts Aktstykker i Geheimearchivet, er ordret gjengivet efter Afskriften der i Bilagene til dette Skrift.

[2]) P. Møller beretter i Halländska Herregårdar u. Wallen, at Striden førtes om »rågången (ɔ: Skjellet) mellan deras gårdar i Åkarp«.

[3]) Liunggreen, Skånska Herregårdar, III, Häckeberga.

dermed beskyldt Poul Laxmand for, at hans Hus var et Samlingssted for Misfornøiede, og en Arne for landsforræderiske Stemplinger.

Imidlertid lykkedes det dog ikke denne Gang for Erkebispen, hvor godt han end havde taget Tiden iagt; Kongen lod Oluf Stigsen rense sig med Ed, og Sagen dermed være afgjort for ham; og, hvorvel den skjulte Sigtelse mod Poul Laxmand fik sin Betydning ved hvad, der senere skete og her kunde siges at være indledt, formaaede den dog intet ligeoverfor den levende Poul Laxmand, og der mærkes saalidt til noget Spor af den paa Kongens Forhold til ham i den nu nærmest følgende Tid, at vi u. 15 Febr. næste Aar se, at Laxmand fik et nyt Pantelehn for Forstrækninger, han havde ydet til Udrustningen af den Flaade, der skulde undsætte Dronningen, og at Kongen en Maaned efter udnævnte ham til en af Flaadens Høvedsmænd.

Det er bekjendt, at Toget mislykkedes ved at Flaadens Afgang trak saalænge ud, at Dronningen havde maattet overgive sig og Slottet, som Kongen henimod Midten af Mai ankom med Flaaden, og at Kongen derefter maatte vende hjem, uden at have udfriet hende eller dette. Paa Tilbageveien beordredes Poul Laxmand, at træffe de nødvendige Foranstaltninger, for at Calmar kunde holdes, hvorom han indsendte en Beretning under 13 Juni til Kongen fra Sølvedsborg, da han paa Grund af Sygdom ikke selv kunde fortsætte Reisen til Kjøbenhavn, og idet han henviste Kongen til den udførligere Underretning, han nu kunde faae af Raadet, som havde været der tilstede, tilføiede han slutteligen: „det første jeg vorder noget tilpas igjen skal jeg komme til Eders Raade“ [1]). Men ni Dage efter dette Brev laae Poul Laxmand myrdet i Kjøbenhavns-Slots Grav under Høibro. Og da han d. 13 Juni ikke veed, naar han kan blive saavel, at han kan afreise fra Sølvedsborg, maa han nylig være kommen til Kjøbenhavn, da Mordet foregik paa ham d. 22 Juni 1502. Dette skete, som han i sin fuldkomne Tryghed havde indfundet sig hos Kongen uden Rustning og uden Følge, og derefter vilde gaae hjem fra Slottet over Høibro, hvor han paa stimandsvis blev overfaldt, og efterat være styrtet om ved et Stik i Brystet, taget og kastet ud over Rækværket ned i Vandet, hvorved han strax opgav den Rest af Liv, der endnu var i ham. Mordet udførtes af en jydsk Adelsmand, Ebbe Strangesen, der havde en anden Landsmand og Standsfælle med sig ved Navn Bjørn Andersen, der fulgte efter med draget Værge, men ikke maa

---

[1]) Aarsberetninger fra d. kgl. Geheimearchiv IV B. IV H. p. 208, Nr. 26.

være kommen til at bruge dette, da han senere med tolv Herremænd gjorde Lov paa, at han ei var delagtig i Mordet, hvad der kan forklares af, at Poul Laxmands foregaaende og maaske endnu ikke hævede Sygdom gjorde det lettere for Ebbe Strangesen at overvælde ham, end han havde troet [1]). Ebbe Strangesen var en Søn af den oftere ovenfor i Mourits Nielsens Historie nævnte Hr. Strange Nielsen til Nørholm, og var ligesom Faderen Lehnsmand paa Drum Slot, til hvilket han findes antegnet en tre—fire Aar før han begik Mordet, og hvoraf han endnu ses at have været i Besiddelse en tre—fire Aar efter dette [2]). Slægten, hvis Navn var Strangesen, hørte hjemme i Thy, hvor den havde eiet Drum Slot, før Dronning Margrete kjøbte det til Kronen, og endnu fremdeles vedblev at have Eiendom op til Vesterhavsklitterne [3]); den nedstammede sandsynlig fra en Søhøvding, som den vel ogsaa efter Havet førte et sølvblaat Skjold som sit Vaabenmærke. At Ebbe Strangesen var tilstede i Kjøbenhavn, forklares naturlig af, at han havde stillet Leding til Flaaden af sit Lehn, ligesom ogsaa det særegne Sted, der valgtes til Mordet, og den Maade, hvorpaa dette benyttedes, henter sin naturlige Forklaring fra Søkampen, hvor det strax gjøres af med den Saarede, der styrtes overbord. Hvad der personlig har bevæget Ebbe Strangesen til Mordet, anføres ikke nærmere, uden forsaavidtsom baade eget og Andres Ildestaaende med Poul Laxmand skal have været medvirkende derved; men at dette for Ebbe Strangesens Vedkommende var af en saadan Beskaffenhed, at det fortrinsvis maatte foranledige ham til et saadant Skridt, siges ikke, og Hovedgrunden maa utvivlsomt søges i, at han hos sig selv havde Betingelserne derfor, og at han havde dem, viser ikke blot den Sikkerhed og Kraft, hvormed han førte Stødet, men ogsaa den fuldstændige Ligegyldighed for Gjerningen, som han lagde for Dagen, idet han — sandsynlig til de Omstaaendes Behag — ledsagede den døende, da han kastedes ud over Broen, med en Vittighed om Laxen, der skulde i Vandet. Baade Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen døde tidlig, og hvad Ebbe Strangesen angaaer, da bekræftes dette ved en Gjenpart af et Brev af 25 August 1508 fra hans Enke, Fru Kirstine Klausdatter, angaaende Skiftet efter ham [4]).

---

[1]) Wielandts Nye lærde Tidender for 1728, p. 548. Ogsaa Laxmands Datter anfører alene Ebbe Strangesen som sin Faders Morder. Bjørn Andersen tilhørte den gamle jydske Slægt „Bjørn" paa Stenalt ved Randers, som han ogsaa skrev sig til.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[3]) Hvidtfeldt, I, 644; Danske Atlas V, 487—492.

[4]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker. Christian III's Vidisse 1538 af det Vidnebrev, som Fru Kirstine Klausdatter, Ebbe Strangesens Efterleverske, udstedte angaaende

I denne tidlige Død ser en Samtidig Himlens Straf over denne Gjerning, der ikke blev ramt af nogen menneskelig Straf, og hvorved Landets rigeste og mægtigste Mand, der stod paa den høieste Post ved Kongen, ikke vederfores den Retfærdighed mod sit Liv, der vilde have været vist den ringeste af hans Svende, og det uagtet Gjerningsmanden havde stillet sig selv og sin Gjerning saa aabenlyst frem som muligt, og Kongen havde vist, hvor nær den Afdøde stod ham, ved at bivaane de Messer og Vigilier, der bleve holdte i Kirkerne for hans Sjæl, hvoraf han endog selv havde foranstaltet nogle, og ved at lade sin Kammervogn ved hans Jordefærd ledsage hans Lig til Helsingør. Men hvad Kongen her havde vist, kunde ikke berolige med Hensyn til hvad der kunde ske, og netop den Offenlighed, hvormed Mordet blev begaaet, der maatte synes som tilstrækt ved dette, var en altfor stærk Paamindelse for alle, der stode den myrdede nær, og delte Fjender med ham, om hvad der ogsaa kunde overgaae dem, og maatte navnlig bringe Oluf Stigsen, og de Mænd, der med ham forrige Efteraar havde været anklagede for oprørske Stemplinger i Poul Laxmands Hus, og over hvis Hoveder Sværdet saaledes hang, til at iagttage en fuldkommen Taushed ligeoverfor Mordet, og holde sig saa langt som muligt fra denne Sag. Der blev derfor — trods alt hvad der forelaae — ikke gjort nogetsomhelst Skridt mod Drabsmanden af Poul Laxmands Slægtninge, der alene lode det bero med at tage sig af hans Efterladte. Disse befandt sig dengang alle i Kjøbenhavn, og bestode af hans Enke Fru Kirstine Eriksdatter Banner af Asdal, der var hans tredie Kone, og tre umyndige Børn af hans andet Ægteskab med Fru Ingerd Munck, en Søn og to Døttre, af hvilke den ene, den da sextenaarige Else Laxmand var trolovet med Abraham Eriksen Gyldenstjerne, der, som vi have set, var Høvedsmand paa Calmar Slot. Om hvorledes det stillede sig for Enken i Øieblikket, have vi ingen videre Kundskab, derimod vide vi efter en Beretning af Else Laxmand, at Oluf Stigsen to Dage efter Mordet tog hende og hendes to Søskende til sig i sit Hus, og inddrog deres fædrene og mødrene Eiendomme under sin Bestyrelse.

---

sit Skifte efter ham med hans Broder, Klaus Strangesen til Nørholm. — Bjørn Andersen skal allerede være død Aaret efter, 1503; han havde 1492 arvet Stenalt efter sin Fader, og naar han kaldes „den Gamle", da er det kun som den Ældre i Modsætning til hans Sønnesøn og Navne. (T. A. Becker, danske Herregaarde IV, Stenalt). At han retlig fralagde sig Delagtighed i Poul Laxmands Drab, hvorvel dette ikke forfulgtes, tyder baade paa hans egne og andres Bebreidelser for hans Overenskomst med Ebbe Strangesen om at udføre det.

Hvor berettiget den Frygt var, der havde holdt Poul Laxmands Slægtninge borte fra hans Sag, viste sig snart, thi en Maaned efter hans Død reistes Beskyldningen offenligen mod ham for Landsforræderi; og for at det kunde være desto klarere, at det var med Kongen selv, man vilde faae at gjøre i denne Sag, mødte Kong Hans i egen Person d. flg. 29 Juli paa Sællandsfars Landsthing, og anklagede Poul Laxmand, for at han „med Brev og Bud havde opreist Sveriges Riges Indbyggere imod Kongen og alt Danmarks Rige med Avindskjold", hvorhos han tilføiede, at han allerede havde annammet hans Gods til sig for al den Skade, som derved var voldt, men at han vilde afstaae det igjen, om Nogen vilde staae ham til Rette for hans Klage. Poul Laxmands Gods, som Kongen nu havde beslaglagt, og fordrede sig tilkjendt som forbrudt til Kronen, bestod af hans Slægts gamle Gaard, Valden i Halland, og 4 andre Hovedgaarde, nemlig Aagerup i Skaane, Asserbo paa Sælland, Sandholt og Nielstrup i Fyn, 900 Bøndergaarde, 14 Møller, 9 Kjøbstadgaarde i Kjøbenhavn og andre Byer, hans Pant i Sølvedsborg Lehn og Gønge Herred, foruden at der til hans Eiendom endnu kom 4 store Skibe [1]). At hans Midler i rede og udestaaende Penge, Guld, Sølv, Kostbarheder, Indbo og øvrige Eiendele, svarede til disse Besiddelser, falder af sig selv. Hvad Oluf Stigsen havde taget under sin Bestyrelse som Børnenes fædrene og mødrene Eiendom, havde han altsaa igjen maattet afgive til Kongen; men da Sagen var indbragt for Landsthinget, og det saaledes maatte synes, at den skulde afgjøres efter Landets Love, og Børnenes Eiendom efter disse ikke kunde berøves dem, maatte Oluf Stigsen ligefuldt haabe, at deres Ret ikke vilde antastes deraf. At den gjorte Paastand ei heller lod sig gjennemføre ved de bestaaende Love, synes man ogsaa snart at være kommen til Overbevisning om, thi Sagen standsede som den vel var indbragt for Landsthinget; og om den Forlegenhed, hvori Rygtet gik, at de i den Hensеende vare, haves et Brev af flg. 22 August til Oluf Stigsens Svigerfader, Mourits Nielsen, hvori Brevskriveren beretter, at han „kunde forfare i Kjøbenhavn, at der (gjerne) gaves store Penge til, at det var ubegyndt, med Hr. Laxmand som begyndt er, thi der er fuldt lidt paa at staae (at staae paa)" [2]). At det ogsaa var den almindelige Mening i Landet, at Poul Laxmands Børn ikke kunde, eller vilde blive fradømte deres

---

[1]) Wielandt, Nye lærde Tidender for 1728, p. 548. At Poul Laxmand endnu eiede mere Gods, vil nedenfor ses.

[2]) C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie fra 1497—1535, II, Tillæg og Rettelser.

Arv, maa fluttes af et Brev af flg. 5 Septbr. (1502) til Kong Hans fra den gamle Hofmester Hr. Erik Ottesen Rosenkrands i Mariager Kloster [1]), hvori denne beder Kongen, at han vil antage sig hans Frænke, Poul Laxmands efterlevende Hustru, mod de andre Arvinger, og „være hende behjælpelig til Vished (for), at hun maatte erholde den Del for dem, som hun havde Ret til", da „hun frygter, at Hr. Laxmands Frænder og Børneværge ville være hende for nær i Skiftet efter ham." Den her betegnede „Børneværge" er Oluf Stigsen, og det er mod Oluf Stigsens og de øvrige Frænders Bestræbelser med ham for Børnene, at Hr. Erik Ottesen henvender sig til Kongen for Enken. Selv holder han sin Mening tilbage, og uden med et Ord fra sig at begrunde Beskyldningens Sandhed, henstiller han Spørgsmaalet om „der er nogen Skyld paa Færde med Hr. Laxmand" til hvad, der „siges og Rygtet gaaer", og kun, hvis saa er, udtaler sit Haab til Gud, at hun er udenfor det [2]). Og idet han derfor anmoder Kongen om, at han vil staae hende bi ved Skiftet, viser han, hvor langt han er fra, ogsaa under denne Forudsætning, at tvivle paa, at Arven efter Poul Laxmand jo ligefuldt vil komme til Skifte mellem Børnene og Stifmoderen.

Sagen indbroges imidlertid for Rigsraadet, og det paafaldende heri laae ikke blot i den nye Vending, man gav Sagsøgelsen, som tydeligt nok forraadte, at man derved havde fundet en Udvei til at komme ud af sin Forlegenhed, og iforveien var vis paa Udfaldet, men ogsaa i, at Sagen her kun førtes mod Børnenes 3 nærmeste Frænder, som vare Oluf Stigsen, Abraham Eriksen, og Hermann Flemming, den sidste paa deres Moders Side [3]), men derimod ikke mod Enken, der ikke tilkaldtes, og baade beholdt sit eget Gods, og fik Tillæg i Poul Laxmands Kjøbegods [4]). Sagen foretoges d. 8 Novbr. (1502), og de ved Landsthinget gjorte Beskyldninger mod Laxmand for

---

[1]) Vedel Simonsen, Elvedgaard I, p. 60.

[2]) „Er ther nogen skyld aa ferde med hr. Laxman, som thet sies och röcktet goer, tha hobbes meg jo til Gud, at hwn er ther wskijldig wti."

[3]) Fru Ingerd Muncks Moder var en Flemming fra Møllerup ved Ebeltoft, i hvilken Slægt Tilnavnet Jochimsen eller Jakobsen hørte hjemme, det sidste førte den her nævnte Herman Flemming, der skrev sig til Bavelse. Se Vilh. Skeel „Optegnelser om Familien Skeel" p. 53.

[4]) Nemlig den Del af Giersnæs Gaard og Gods i Ingelstad Herred i Skaane, som Peder Styge Drefeld af Slægten Gjordsen havde bortsolgt til Poul Laxmand, og som igjen kom tilbage til Slægten, da hun indgik et nyt Ægteskab og giftede sig med Gjord Nielsen Drefeld. – Se Vedel Simonsen, De danske Ruder, I, p. 160; Wielandt, Nye lærde Tidender for 1728, p. 548; G. Liungreen, Skånska Herregårdar IV, Gärsnas.

landsforræderiske Stemplinger gjentoges med nærmere Bestemmelse af, at de skulde være forøvede baade med det svenske Rigsraad og Stokholms Indvaanere, og med Tilføielse af, at Laxmand havde sagt i tro Mænds Paahør i Danmark, at Kong Hans „skulde været Danmarks Rige en skadelig Herre og Konge". Der fremdroges hverken Vidner eller Breve for Beskyldningerne, men de støttedes alene paa Kongens Forsikkring, at have „forfaret" det. Uden at røre herved erklærede Oluf Stigsen og de to andre Indstævnte strax, at de frasagde sig Ansvaret for Laxmands Gjerninger, men „kunde de svare noget godt for hans Børn, da vilde de det gjøre." Som Sagerne stode, vilde de altsaa kun indlægge en Forbøn for hans Børn, vel for det, der var deres uimodsigelige Arveeiendom, der var udlagt dem efter deres Moder, og som deres Fader kun havde siddet inde med. Men ikke desto mindre faldt Dommen, at Kongen for al den fordærvelige Skade, Poul Laxmand havde gjort ham og Riget, skulde nyde og beholde alle Poul Laxmands Eiendomme, uden at der gjordes den ringeste Undtagelse ved disse til Fordel for hans Børn.

Kongen havde nu faaet den døde Rigshofmester straffet paa alt sit og sine Børns Gods under en Rettergangsmaade og Forhold, der gjorde det lige umuligt og farligt at føre noget Forsvar. Men man lod det ikke blive derved, og efter videre Overveielse bestemte man sig til i Begyndelsen af det næste Aar 1503, at gjenoptage Sagen ved Landsthinget, for endnu at faae en Dom i den. Til denne Ende bleve da alle Poul Laxmands Arvinger og Frænder indkaldte ved alle Herredsthing paa Sælland til at møde for sammes Landsthing de lovbefalede Thingdage, om de vilde svare Kongen for hans Gjerninger, i hvilket Fald Kongen saa vilde tilbagegive alle hans „løse Ører og faste"[1]). Der meldte sig naturlig ingen, og Sagen skulde have været paadømt d. 15 Marts, men udsattes igjen 6 Uger med ny Indkaldelse ved Herredsthingene, og da denne ogsaa besvaredes med Taushed, optoges Sagen igjen til Dom d. 20 April 1503, som var Landsthingets Søgneting (Almenthing) efter Paaske, og blev da „Freden mælet fra Poul Laxmand for Avindskjold og Forræderi mod sin rette Herre og Konge". Ved denne Dom opnaaede man, at faae Rigsraadets Dom fuldstændiggjort, der kun angik Laxmands Gods, og lod, som det hed sig, hans „Rygte og Mandermaal ukrænket", medens han nu ogsaa var frakjendt Ære og Liv, og man opnaaede tillige, at Ebbe Strangesen sikkredes for al senere retlig Forfølgelse for

---

[1]) Øre det islandske »eyrir« i Flertallet «aurar» Fæ, Fæmon, Eiendom.

Drabet. Men som fældet af en Domstol, der var bundet ved Landets faste Love, var Dommen selv en lovløs Handling, og den forøgede Lovlighed, som man søgte at iklæde den ved den gjentagne Indkaldelse i Sagen, var kun desto forargerligere, jo mere al den Ophævelse skete med Bevidstheden om, at ingen af de Indkaldte vilde møde.

Ligesaavist som det nu er, at Poul Laxmand blev myrdet af Ebbe Strangesen, er det ogsaa, at det var Kong Hans, der efter Mordet forfulgte den døde Rigshofmester paa Gods og Ære, og fik ham som Landsforræder dømt fra begge Dele. Disse Ting ere bekjendte, og det vide vi ogsaa, at det var Erkebiskop Birger af Lund, Biskop Jens Andersen (Beldenak) af Odense, og Biskopen af Roskilde, Johan Jepsen Ravensberg, alle tre Laxmands erklærede Fjender, som vare Kongens Raadgivere og Ledere i denne Sag, navnlig de to første. Men hvad Forhold Kong Hans selv stod i til Mordet, er os derimod ikke bekjendt, og dette Spørgsmaal maa forsaavidt siges, at være en begravet Hemlighed mellem Kongen og hans Raadgivere til denne Dag, som vi hverken have Ord eller Kjendsgjerning fra nogen af Siderne, hvoraf dette med Bestemthed kan besvares. Skulle vi imidlertid her udtale nogen Mening derom, da tro vi, naar de Omstændigheder overveies, der herved komme i Betragtning, at det ikke alene maa benægtes, at Kongen har foranlediget Mordet, men ogsaa antages, at han har staaet uden personlig Forbindelse med det, og at det er forøvet ham uafvidende. Det kan for det første ikke derved gjøres gjeldende, at de historiske Beretninger, der staae Begivenheden nærmest, sigte ham for Andel i det, thi jo nærmere saadanne Beretninger ligge Tiden selv, desto mere ere de, naar de hidrøre fra Udenforstaaende, udsatte for Rygtets og Formodningens Indflydelse, og Paavirkningen af den Dom, Samtiden har havt, der selv er saa langt fra at kjende Sammenhængens lønlige Traade i hvad, der sker for dens Øine. Ei heller kan det anføres som et Bevis paa, at Kong Hans var Part i Sagen, at han hverken lod Gjerningsmanden eftersætte og gribe, eller gjorde noget for at han blev tiltalt, thi Drab blandt Adelen var endnu dengang nærmest en Sag mellem dem selv indbyrdes, som de selv havde at paatale og forenes om, og vel havde Kongen ogsaa Ret til at reise Tiltale, naar det behøvedes, men til her at skride ind for Slægten af Landets høiest staaende Mand, kunde der mindst være Anledning for ham; og naar han ikke foranstaltede Gjerningsmanden anholdt, om han ogsaa strax havde kunnet det, og de Om-

ſtaaende ligeſaalidt rørte ſig, for at paagribe ham, da var dette kun en Fri=hed til at undvige, ſom den herſkende Selvtægt hjemlede fra Fortiden, og be=viſer ſaa lidt, at Kong Hans derfor var indviklet i den forøvede Gjerning, at vi faa Aar efter ved et Drab, der ogſaa her vil komme for, ſom en af hans Lehnsmænd begik hos ham ſelv paa et af hans Slotte, hvor han op=holdt ſig, ſe, at han lod Drabsmanden Leilighed til at rømme, hvorvel han høiligen misbilligede Gjerningen. Og hvad de Beſkyldninger angaaer, der her ere blevne fremdragne, ſom Erkebiſkop Birger reiſte mod Oluf Stigſen for oprørſke Stemplinger, ſom han med flere ſkulde have gjort ſig ſkyldig i paa Sølvedsborg ved Efterretningen om Kongens Nederlag i Ditmarſken, da kan det ei heller ſiges, at der er lagt en ny Sten i Vægtſkaalen for Kongens Delagtighed i Mordet paa Poul Laxmand ved den Mistanke, ſom derved naturlig tilſigtedes at vække hos Kongen mod denne, thi ligeſom den Omvei, ad hvilken Laxmand her angrebes, viſer hvor langt Kongen ſelv var fra at nære nogen Mistanke i denne Henſeende, og hvor varſomt man derved maatte gaae frem, ſaa ſpores, ſom oven anført, ei heller nogenſomhelſt Indflydelſe deraf paa Forholdet mellem Kongen og Laxmand, idet Baandet tvertimod forøges mellem Kronen og Laxmand, og Kongen paa Toget til Sverig giver Laxmand et nyt Bevis paa ſin Tillid ved at udnævne ham til en af Førerne paa dette. Lægger man nu hertil, hvor langt lettere, det havde været for Kongen, hvis han paa Toget til Sverig havde næret en ſaadan Mistanke til Laxmand, da at have faaet ham ryddet af Veien paa en Maade, der ikke havde havt den mindſte Opſigt, ombord paa Flaaden i Aftenens eller Nattens Mørke, og at Ebbe Strangeſen, da han forøvede Mordet ikke med et Ord betegnede, at dette ſtod i den mindſte Forbindelſe med de Beſkyldninger, ſom ſiden reiſtes mod Laxmand, hvormeget dette end ellers kunde have dækket Gjerningen i de Omſtaaendes Øine, og at Fru Elſe Laxmand endelig, idet hun fremdrager den Ære, Kongen viſte hendes døde Fader, ikke paa nogen Maade anthyder efter Kongens ſenere Handlinger, at han ikke dengang ſkulde have ment det oprigtigt, da føres man naturlig til den Antagelſe, at det førſt har været efter Laxmands Død, at man har faaet Kongen bibragt Troen paa Laxmands Forræderi. Paa den Maade finder ogſaa Kongens Æresbevisning mod Laxmand efter hans Død ſin Forklaring ligeoverfor de Beſkyldninger, Kongen ſenere fremkom med, thi, ligeſom denne Æresbevisning ſtaaer i fuldkommen Overensſtemmelſe med det Forhold, der til den Tid fore=ligger mellem Kongen og Laxmand, og der ikke er Nogetſomhelſt i det forud=

gaaede, der berettiger til den Formening, at den skulde have været hyklet, kan den ei heller antages derfor af det efterfølgende, idet Hensigten med den, selv om den havde været Forstillelse, dog vilde have været den samme, at Kongen vilde fremkalde en offenlig Overbevisning om sin Erkjendelse af, at han i den myrdede Rigshofmester havde mistet en af sig og Fædrelandet fortjent Mand, ja en personlig Ven, hvorfor han ogsaa selv foranstaltede særskilte Mesfer over ham, der kun paa den Maade kunde forstaaes. Men hvad Kongen herved havde villet slaae fast i den almindelige Mening, var det Modsatte af hans senere Paastand mod Laxmand, og det Bevis, som derfor fra ham selv kunde udledes mod denne, og ogsaa blev udledt, lader sig ikke fatte paa anden Maade, end at Tanken om Laxmands Forræderi hverken er opstaaet hos ham selv, eller endnu dengang har været bibragt ham. Dette udelukker imidlertid ikke, at Oluf Stigsen og hans Venner saavel paa Grund af Drabet selv, som den udfordrende Maade, paa hvilken det skete, jo strax have følt, hvad der vilde komme frem bag det, medens Laxmands Fjender, der af samme Grund vel vidste, hvad der her maatte holde Oluf Stigsen tilbage og de andre med ham, paa den anden Side kunde forholde sig rolige, til de havde faaet Planen tilstrækkelig beredt, og Øieblikket var der til at forebringe Kongen Beskyldningen. At de herved forestillede Kongen, hvorledes han ved at straffe det Forræderi paa Laxmand, hvorom de nu berettede ham, kunde paa en Gang tilintetgjøre alle forræderske Lyster i Danmark selv, der kunde true ham med ogsaa at miste den danske Krone, synes der ikke at kunne være Tvivl om, naar man læser i Rigsraadets Dom, at Kong Hans derfor her „begjærede Lov og Ret, paa det at Ingen efter denne Dag skulde saa djærves til at gjøre mod sin Herre og Konge, som fornte Hr. Poul Laxmand gjort havde." Og naar Kongen saa herved gik frem med den ubønhørligste Strenghed mod Laxmand og hans Børn, da laae vel ikke blot det Had til Grund derfor, hvortil han nu var optændt mod Laxmand, men ogsaa hos ham selv saavelsom hos hans Raadgivere tillige Tanken, at faae et desto stærkere afskrækkende Exempel her opstillet. Og kunde Kongen ligeoverfor Opnaaelsen af dette blive mindre nøieregnende med Fremgangsmaaden, begribes det ogsaa, at han derfor kunde anse sig forbundet til at belønne dem, der i hans Tanker havde hjulpet ham, til med et Slag at knuse Oprørs Spiren i hans eget Hovedrige. Saaledes overlod han Poul Laxmands Gaard Aagerup i Skaane med hosliggende Bøndergods til Erkebiskop Birger for noget over 6000 Mark, der, om Erkebiskopen ogsaa i Virkeligheden skulde

have udredet Pengene, vel lidet svarede til Værdien; Biskop Jens Andersen af Odense, hans anden nærmeste og i Sagens Førelse væsenligste Raadgiver, fik Poul Laxmands Gaard i Kjøbenhavn, der vel efter sin Eiers Stilling var den kostbareste der, til Forøring af ham, og hvad Ebbe Strangesen angaaer, da ses han endnu samme Aar 1502 at have været optaget af ham i Rigsraadet[1]).

Poul Laxmand havde et stort Parti mod sig i sin egen Stand, og naar de her nævnte 3 høie Geistlige kunne siges, at have staaet i Spidsen for hans Fjender, da er det kun forsaavidt det var dem, der havde den største Indflydelse paa Kongen. Hvor skarpe imidlertid flere af de Stridigheder end havde været, som Poul Laxmand havde havt med Kirken om Jordegods, kunne vi dog ikke deri alene søge Grunden til disse Mænds Fjendskab til ham, men naar Erkebiskop Birgers Formand advarer Biskopen af Roskilde mod atægge ham, og skriver, at „han ei er god, at have imod sig", da maa dette sikkerligen ogsaa henføres til den Magt og Yndest, Poul Laxmand nød hos Kongen, der jo havde givet ham sin Stilling, og der turde derfor vel ogsaa have ligget en væsenlig medvirkende Grund til Fjendskabet mellem dem og ham i deres Bestræbelser efter at beherske Kongen, som ogsaa med Laxmand mistede Modvægten mod deres Paavirkninger. Fru Else Laxmand siger, at det var hendes Faders Rigdomme, der „kastede hans Liv bort", og vi maa saaledes udlede Hadet til ham i hans Stand af den overlegne Stilling, han indtog i den ved sin Rigdom, der dels var en Gjenstand for Misundelse, dels var et desto utaaleligere Tryk for Mange i den, som deres Familiegods var kommen i hans Hænder, enten ved at de selv havde været nødte til at sælge det, eller deres Paarørende ved deres Arvedelinger, og naar denne Forbittrelse voxede hos dem ved de Retssager, de derom anlagde mod ham, og tabte, fordi han havde Loven med sig, hadedes han af dem som den, man ikke kunde komme til sin Ret imod. Men ved den Sandhed, som fra den Side ligger i Fru Else Laxmands Ord, maa det tillige erindres, at Poul Laxmands Rigdom ogsaa lod ham selv grave med paa den Grav, hvori han styrtedes, idet den baade gjorde ham selvtillidsfuld og frittalende, og ogsaa ufølsom ved den Tilstand, som beredtes Andre ved at han fik deres Eiendomme. Vi have et Exempel derpaa med

---

[1]) Geheimearchivets Aarsberetninger IV B. IV H. p. 309, Nr. 27, „Brev fra det danske Rigsraad til Almuen i Sønderho" af 1502, hvor Ebbe Strangesen anføres som den sidste af Raadets Medlemmer.

Peder Styge til Gjordsnæs, der uden hans Kones Vidende bortsolgte alt sit og hendes Gods til Poul Laxmand, og hvis Enke saa efter hans Død sagsøgte Poul Laxmand for at faae det tilbage, men fik intet og døde i Armod [1]). Der turde ogsaa i de ovenanførte Ord, hvormed Poul Laxmand indleder sin Stiftelse af Alteret i Frue Kirke ikke blot ligge en Tilstaaelse af ham selv om „al den Umage", han gjorde sig for „Verdens Gods", men ogsaa en Erkjendelse af, at denne Umage tidt førte ham for vidt.

De Domme, der fældedes over Poul Laxmand, og dømte ham som fredløs efter hans Død og hans og hans Børns Gods som forbrudt, vare, som allerede berørt, ikke hjemlede i vor Lovgivning. At det var Biskop Jens Andersen af Odense, af hvis List og Rænker Kongen betjente sig, for saaledes at faae Laxmand dømt, siges os; men til Forklaringen af, hvorledes dette gik til, have vi hidtil kun havt en Betænkning over Rigsraadets Dom fra Frederik I's Tid, hvori det til-Slutningen hedder, at der for tvende Sager kan gaae Dom paa en død Mands Gods, Rygte og Mandemaal, nemlig, naar han har forset sig mod sin Herre og Konge og Fædrenerige, og naar der findes Kjætteri efter ham. Og da nu Laxmand tiltaltes for Stemplinger mod Fædrelandet eller Landsforræderi, og for de Ord, han havde sagt om Kong Hans, der regnedes for Majestætsforbrydelse, er han dømt herefter. Men hvad det var for en Ret, som derved fulgtes, siges ikke, saalidtsom der derved oplyses, hvorledes Laxmands Børn ogsaa kunde komme til at bøde med deres Arv, og Beskyldningerne mod ham anses for beviste, naar de ikke af dem eller paa deres Vegne bleve gjendrevne. Vi ere imidlertid i den nyeste Tid komne i Besiddelse af en Oplysning, der klarer Rettergangs Spørgsmaalet i Laxmands Sag, idet Professor Paludan-Müller i en Meddelelse, der er offenliggjort, har paavist Romerrettens Bestemmelser for det Slags Tilfælde, hvoraf det fremgaaer, at hele den her brugte Fremgangsmaade ganske stemmer med disse [2]). Der er sagt, at Dommen blev aftvunget Rigsraadet ved Vold og Trusler; derfor foreligger der imidlertid aldeles ingen Bevisligheder, og man behøver ikke at ty til Magten, for at

---

[1]) Vedel Simonsen, De danske Ruder I, 160; Liunggreen, Skånska Horregårdar IV, Gärsnäs. At netop Poul Laxmands Enke giftede sig med den Drefeld, som var Medeier med Peder Styge i Gjordsnæs, har derfor noget paafaldende ved sig som en Tilkjendegivelse af hende mod Poul Laxmand efter det Forhold, hvori han havde staaet til denne Slægt.

[2]) Meddelelsen findes i C. F. Allen, De tre nordiske Riger fra 1497—1536, I, Anmærkn. p. 653—655.

forklare dens Enstemmighed; thi Dommen laae i Loven, hvorefter der dømtes, og forelagt som en anerkjendt Grundsætning, for at straffe det lønlige Forræderi, var enhver Modstand mod den det samme, som at erklære sig skyldig i dette, og derved brudt hos dem, der vidste, at de mistænktes derfor, eller let kunde blive det.

Hvad Beskyldningen selv angaaer mod Laxmand, da antages det, at han virkelig har brugt de ham tillagte Ord om Kong Hans, da Kongen anfører, at de ere sagte i Vidners Overværelse. Og naar vi spørge om Grunden til det Had, der senere opfyldte Kong Hans til den afdøde Rigshofmester, og om den Maade, hvorpaa Laxmands Fjender fik Kongen bibragt Troen paa Laxmands Forræderi, da henvises vi nærmest til disse Ord. Men fordi Kong Hans saae et Grundlag for Oprør i disse Ord, var det dog langtfra Laxmand til derfor at være en Oprører, og naar Laxmand havde kaldt Kong Hans „en skadelig Konge for Danmark" med Følgerne for Øie af hans Nederlag i Ditmarsken, hvori han saa uvedkommende havde styrtet Riget, da var det, hvor stærkt det end kan have ærgret Kongen, jo mere han følte for Landets Vel, dog vel den samme Skade, han herved havde voldt Riget, der forøgede hans mørke Tungsind, naar det brød frem. For at Laxmand havde videre Hensigter hermed, er der intetsomhelst Bevis, tvertimod, ligesom de historiske Beretninger, der staae Laxmand nærmest, ikke med et Ord kaste nogen Skygge paa hans Troskab, saaledes hævdes ogsaa denne ubetinget af de nyeste grundige Undersøgelser. Og i sit store Værk over den Tid i Norden, — under hvis Udgivelse dets utrættelige Forfatter er bortrykket —, erklærer Professor Allen om de Kilder, hvorfra dette Spørgsmaal alene kan afgjøres, at der ikke i de daværende svenske Hovedlederes mest private og hemlige Papirer, der just ere bevarede, findes en eneste Tøddel, som bestyrker Formodningen om Rigshofmesterens Brøde, men at alt derimod tyder paa, at han var uskyldig i den ham tillagte Brøde for Landsforræderi [1]). Med dette Vidnesbyrd maa Beviset siges at være fuldstændiggjort for Poul Laxmands Uskyldighed, og dermed den Sone givet i Historien, som hans Datter Fru Else Laxmand paakalder for hans Uskyldighed, naar hun skriver, at hendes Fader „ligger endnu paa Morderbaare, og der er hverken gangen Løn eller Bøn (for ham), hvilket jeg klager for den almægtigste Gud" [2]).

---

[1]) C. F. Allen, De tre nordiske Riger, I, p. 289.

[2]) Det her forekomne Udtryk „merre baar", som Molbech mener ikke giver nogen Mening, er det samme som „myrre baar", Myrder- eller Morder-Baare, og at „ligge paa

Vi tilføie endnu, at Kong Hans, efterat Else Laxmand og hendes Søskende vare gjorte arveløse, vilde have havt Abraham Eriksen til at hæve Forbindelsen med hende, som han selv havde virket for i sin Tid, men Abraham Eriksen holdt ved sin Tro, han havde givet, og vilde, som hun skriver, ikke forsmaa hende i hendes Fattigdom. Men efter at han det næste Aar d. 10 Septbr. 1503 havde afgivet Calmar Lehn, flyttede han med hende som sin Hustru og hendes Søskende til den gamle Gaard, Demstrup, ved Udløbet af Randers Fjord, som han eiede i Danmark, og levede der, til han ind i Christian II's Tid drog tilbage til sit Fødeland Sverig, hvor hans Fader Erik Eriksen Gyldenstjerne, der var en Søn af den danske Rigsraad Erik Gyldenstjerne til Tim, havde bosat sig efter sit Ægteskab med hans Moder, en Datter af den senere Kong Karl Knudsen. Her lod Abraham Eriksen Gyldenstjerne sit Liv blandt Offrene ved Christian II's morderiske Blodbad i Stockholm, og efter mange derpaa udstandne Gjenvordigheder flyttede hans Enke, den saa haardt prøvede Fru Else Laxmand, ned til Danmark i Frederik I's Tid, hvor hun omsider ved en Herredagsdom af 4 Dcbr. 1526 fik sin og sin Broders Ret anerkjendt til deres Mødrenearv, hvorfor der Aaret efter gaves dem Erstatning i Asserbo og noget Gods i Fyn; men i deres Tilstaaelse for dermed at være fyldestgjorte for deres Arvekrav efter deres Moder, maatte de tillige give Afkald paa Arvekrav efter deres Fader. Dette stod vistnok ikke i Dommen, og ansaaes derfor vel ei heller af dem selv for bindende, men „vi nødtes", siger Fru Else Laxmand, „til at nøies dermed."

Hvad Oluf Stigsen selv betræffer, da lykkedes det ham, saavidt vi kunne se, fuldkomment at afværge Indflydelsen af Mistanken mod sig, og saa stærkt hans Liv og Gods var truet ved Laxmands Dom, kan det ikke være sket uden ved stor Klogskab og Forsigtighed. Men naar Kong Hanses Had til Laxmand saaledes forfulgte Børnene, at han vilde have skilt Else Laxmand ved sin Fæstemand, kunne vi ei heller andet end antage, at han ogsaa har staaet bag den Stilling, Oluf Stigsen efter Rigsraadets Dom indtog til hende og hendes Søskende, som stemmede saa lidt med hans Forhold til dem fra først af, og hans Ytring om dem for Rigsraadet, at disse,

---

Morderbaare" siges om den Dræbte, for hvis Drab der endnu ikke er givet Sone. Udtrykket hidrører fra den oprindelige Skik, at den Dræbtes Lig, saalænge til det skete, stod oven Jorde paa en Baare. Historisk Tidskrift III, 607.

som han der erklærede, at ville svare, hvad godt for han kunde, et Par Dage efter kom ud af hans Hus, og det af den forladte Tilstand, hvori Else Laxmand skriver, at de vare, er klart, at han sammen dermed ganske maa have trukket sig tilbage fra dem.

*

* *

Vi have ovenfor henlagt „Bryllupet paa Bollerup" til Aaret 1503, idet vi ikke kunne antage, at det kan have staaet i October det foregaaende Aar, da Laxmand blev myrdet, og at Oluf Stigsen i den saa faretruende Stilling, hvori han da befandt sig, faa Uger før Rigsraadets Dom faldt, og med Laxmands Børn i sit Hus, ogsaa afset fra den ydre Familiesorg, kan have villet holde et saadant Bryllup, eller endog kunnet faae Gjæster til sig i en saadan Mængde for den Mistanke, de udsatte sig for, at staae i Forbindelse med Laxmand. Derimod var der Intet saaledes til Hinder for et Bryllup, som dette, det næste Aar, og naar Oluf Stigsen da, efter at Laxmands Sag var bragt til Ende, saae sig befriet for at inddrages i den, kunde der vel deri være en særdeles Grund for ham, til baade at vise sin Glæde over sin Datters Forbindelse ved det prægtige Udstyr, han gav hende, og til at samle sine Venner om sig til hendes Bryllup paa en saadan Maade, som han gjorde. At vi ovenfor have ment, at Bryllupet ikke kan henlægges til det følgende Aar 1504, er begrundet i et Thingvidne af 18 August 1505 fra Skaane Landsthing [1]), for at Oluf Stigsen der frasagde sig „Flæd og Fællig" (Fællesskab) med sin Datter Fru Magdalene, Hr. Tyge Brahes, med Hensyn til hendes mødrene Arv, hvilken ikke kan antages efter den Tids Forhandling med Arvesager, at have været saavidt opgjort allerede Aaret efter Bryllupet.

Vi staae hermed ved Enden af Oluf Stigsens Liv, idet den sidste Efterretning, vi have om ham, findes i et Document, der er udstedt 8 Dage efter det ovennævnte Thingvidne d. 26 August 1505 angaaende en Smaasvend, der tjener ham [1]); og i det følgende Aar have vi et Gavebrev af 23 Marts 1506 fra Fru Ane Mouritsdatter som hans Efterleverske. Hans Død falder altsaa derimellem, og sandsynlig nærmere det første Tidspunkt end det sidste.

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Af Oluf Stigsens Lehn skulle vi for det følgende kun anføre hans Pantelehn, af hvilke han besad Laholm Slot i Syd-Halland ved sin Død, og tidligere havde havt Halsnæs og „Byrckit“[1]). Bregentved maa som Markie i Skaane ved Mourits Nielsens Død være gaact over til Fru Ane Mouritsdatter som hendes fædrene Arv, altsaa endnu i Oluf Stigsens Levetid.

Af Ægteskabet mellem Oluf Stigsen og Fru Ane Mouritsdatter kjende vi 4 Børn, 2 Sønner, Stig Olsen og Mourits Olsen, og 2 Døttre, Pernille (Petronelle) og Ane. Men om Sønnen Stig Olsen, som vi ovenfor have nævnet[2]), hedder det, at han drog ud af Landet ad Tydskland til, og Ingen kunde siden spørge ham levende eller død[3]).

X.

Hr. Predbjørn Podebusk.

Fru Ane Mouritsdatter giftede sig igjen med Predbjørn Podebusk, Ridder og Rigsraad, og i et Document af 19 Mai 1515 betegnes hun som Hr. Predbjørns Hustru. Vi kunne imidlertid ikke antage, at deres Ægteskab først er indgaaet det fornævnte Aar, thi da der haves en Dom af Kongens Retterthing i Aalborg d. 16 Febr. 1513, hvorefter et øde Byggested „Ravnslykke“ kaldet blev tilkjendt Predbjørn Podebusk, som beviste, at Mourits

---

[1]) Halsnæs er Halvøen paa Østsiden af Isefjordens Indløb, og naar denne her, ligesom „Byrckit“, ses at have været et kgl. Lehn, da vides der ogsaa, at have været en Kongsgaard paa den til Lehnsmanden. Af en Indberetning til Frederik I over den Rente, der var tillagt Kjøbenhavns Slot, og som er indført i Danske Magazin III R. I, 139, fremgaaer det, at begge disse Lehn senere vare inddragne som særskilte, og tilligemed Bjeverskov Herred og Amager henlagte med deres Indtægter til Kjøbenhavns Slot, og at Indtægterne af „Byrckit“ havde været de betydeligste af disse, men at dette som Amager dengang var ganske forarmet og afbrændt, saa Gaardene deri vare øde paa 3 Byer nær. Som Forbindelsen med Amager udviser, og den Omstændighed at de begge ere øde og afbrændte, der maa tilskrives Kjøbenhavns Beleiring af Frederik I 1523, maa der ved det her fortrinsvis saakaldte „Byrckit“ d. e. Birket, forstaaes „Birket udenfor Kjøbenhavn“ eller „Kjøbenhavns Birk“, som det tilstødende Landdistrict til Byen dengang kaldtes ligesom nu. Jvnfr. O. Nielsen, Kjøbenhavns diplomatarium, 3 H. p. 361, Nr. 237.

[2]) Ved Mandtalslisten fra Aagaard 1499, p. 39.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Nielsen havde „indvordet" (ɔ: indhjemlet) det med sin Lovhævd, maa Predbjørn Podebusk allerede dengang have været gift med Fru Ane Mouritsdatter, naar han paa hendes Faders Lovhævd har faaet Dom for at Stedet var hans [1]).

Predbjørn Podebusk var en Søn af Hr. Klaus Podebusk og Fru Iytte Moltke, og havde tidligere været gift med Fru Vibeke Rosenkrands, en Datter af den ovennævnte Hr. Erik Ottesen Rosenkrands, af hvilket Ægteskab vi kjende 5 Børn, 2 Sønner og 3 Døttre. Af disse blev den ældste Sophie gift i 1506, og da Fru Ane Mouritsdatter siden blev hendes Stifmoder, bemærke vi, at der just er bevaret os et Brev af 2 August 1506 til Fru Ane, hvori hun bliver anmodet om, at laane sine „Span" til at „rede" denne til sit Bryllup, og hvis hun ikke selv kommer til Bryllupet, da at ville sende dem til Roskilde, Løverdagen før St. Bartholemei. Bryllupet har altsaa været den følgende Dag, Søndagen d. 23 August 1506, men da Oluf Stigsen levede Aarsdagen før, og Fru Ane saaledes endnu var i sit Sørgeaar, har hun dog neppe siddet ved sin tilkommende Stifdatters Bryllup her [2]). Vi vide, at Predbjørn Podebusk s. A. fik en evig Messe og aarlig „Begængelse" i det ved Holstebro beliggende Tvis Kloster for sig og Fru Vibeke og alle deres [3]); men hvorlænge han havde været Enkemand, da han giftede sig igjen, er os ubekjendt. De Hovedeiendomme, hvortil Predbjørn Podebusk skrev sig, vare Vosborg, der ved Giftermaal af hans Farfader og Navne var kommen ind i hans Slægt, og hvis egenlige Navn var „Osborg" af det gamle Ord »os« en Munding, fordi det var bygget ved Storaaens Udløb i Nissum Fjord; Bistrup mellem Randers og Aarhus, som han opbyggede, og hvis Navn først bliver historisk med ham; og Kjørup i det nordlige Fyn, som det samme er Tilfældet med [4]). Foruden dem eiede han ogsaa i nogle Aar (1514—1536) en Søsterpart i Aunsberg ved Viborg, som han derefter mageskiftede; hvad Gods hans første Kone havde bragt med i sit Ægteskab, vide vi ikke, vi se kun, at han i 1516 gjorde Paastand paa Arv efter hende i Elvedgaard i Fyn, der havde været en af hendes Faders Eien-

---

[1]) Danske Mag. III R. III, p. 261.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker. Vi have ovenfor berørt dette Brev ved „Bryllupet paa Bollerup" p. 52. i Anledning af de „Span" som brugtes til Hovedguldet.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker. Forsikkringsbrev af Abbeden i Tvis Kloster af 16 Marts 1506.

[4]) Danske Herregaarde XIX, Nørre Vosborg; VII, Bistrup; XIV, Kjørup.

domme[1]). Af hans Forlehninger nævne vi Han-Herred, og fornemlig Riberhus, som han havde fra 1499—1536; Tranekjær Slot (Langelands Lehn) havde han ved sin Død.

Predbjørn Podebusk var en af de mægtigste Mænd i Landet i sin Tid, og den Forbindelse mellem ham og Fru Ane Mouritsdatter, der fortsattes gjennem deres Børn af deres tidligere Ægteskaber, tyder ogsaa paa en god Forstaaelse mellem ham og hende. Men iøvrigt havde han en haard Skal, hvorledes han end ellers kunde være, og han hører til den Tids stædige og voldske Adelsmænd, hvoraf der findes flere i vor Historie, og saa mange i den engelske, der uanset de Egenskaber, de ellers kunde have, hverken spurgte om Fornuft eller Lov og Ret ligeoverfor deres Egenvillie. Vi have i den Henseende en Række Retssager mod ham fra Aarene 1488—1496, altsaa fra hans tidligere Tid, der viser os denne Lovløshed og Halsstarrighed hos ham, naar han havde sat sig noget i Hovedet. Han boede da paa Kjørup, hvorved der var en Vandmølle — Ringe (Ræthinge), som er der endnu —; denne tilhørte Bent Bille til Egede paa Sælland, og hvad enten det nu var Bent Bille, han vilde tillivs, eller det var Møllen, der var ham en Torn i Øinene, fordi den laae der og ikke var hans, nok, han afbrændte Møllen, og, for at give sin Egenmagt mere Eftertryk, indsatte han en Fæster paa Lodden, der skulde yde Landgilde til ham. Der blev nu skridt ind mod ham paa alle Slags Maader, dels ved de stedlige Retsmidler, dels ved gjentagne kgl. Breve og endelig ved Execution, hvorved Møllen blev taget fra ham, og der blev gjort Udlæg til Erstatning i noget af hans Bondergods, alt under fortvarende Modstand fra hans Side. Men efterat 7 Aar vare forløbne hermed, begyndte han forfra med Møllen, dog med den Forandring, at han istedenfor at standse dens Maling ved at afbrænde den som forrige Gang, nu bortledte Møllevandet, hvorved han først lod Stigbordet optage og siden Dæmningen gjennembryde. Da han imidlertid igjen ikke syntes, at det rigtig forslog, uden han satte sig i Besiddelse af Møllen, udrev han ved Trusler Mølleren og satte en anden til Møllen, som han lod male for sig et halv Aars Tid, indtil han omsider i Foraaret 1496 havde

---

1) Fru Vibekes Fader, Hr. Erik Ottesen, havde, foruden Elvedgaard, eiet Bjørnholm (Høgholm) ved Ebeltoft, Boller ved Horsens, og Skjerngaard mellem Randers og Viborg. S. Vedel Simonsen, Elvedgaard I, 73.

løbet Linen ud, og gav Kjøb [1]). Med denne Begyndelse stemme ganske de Klager, der fremkom mod ham 40 Aar senere i Aarene 1535—1536 over hans Forhold i Grevens Feide, for en Mand, som han havde kastet ud af hans Gaard, og taget hans og hans Børns Gods, og „stokket og blokket ham og hans Hustru og Døttre", en Svend, som han hverken havde villet erstatte hans Hest eller „Have" (Bo=have, Gods, Tøi), som han havde mistet i hans Tjeneste i Krigen, eller betale ham hans Klæder og Penge, som han var ham skyldig, og en Borger i Aalborg, som han havde frataget hans Gods, uagtet Johan Ranzau og Erik Eriksen Banner havde givet deres Beskjærmelses Brev paa det [2]). Ogsaa ved Erhvervelsen i sin Tid af den Søsterpart i Aunsberg havde han baaret sig ad paa en ulovlig Maade, idet en af Døttrene af den forrige Eier, Erik Løvenbalk, havde solgt ham den af Armod, mod at faae livsvarig Underholdning af ham med Føde og Klæde, hvorom der senere, efter at han havde bortbyttet den, reistes Sag mod ham, samme Aar han døde, af hendes daværende Værge, idet Loven forbød, at kjøbe mere Jord af „Møbarn", naar hun maatte sælge for Trang, end for $\frac{1}{2}$ Mark Sølv aarlig [3]). Der anføres ligeledes en Strandingssag mod ham i 1512, uden at Sammenhængen med den imidlertid nærmere oplyses, hvorved han vilde behandle et ilanddrevet Skib som Vrag, uagtet Ladningen skulde være i Behold og Skibet kunne bringes ud [4]).

Det var i det næste Aar efter den ovenanførte Strandingssag, at Kong Hans døde i Aalborg d. 20 Februar 1513. Blandt de tilstedeværende der hos Kongen vare ogsaa de 4 jydske Rigsraader, Biskop Iver Munck i Ribe, Biskop Niels Styge i Børglum, Hr. Niels Høg til Eskjær, og Hr. Predbjørn Podebusk. Og naar det tidligere kun har været bekjendt, at de 2 her nævnte geistlige Rigsraader og Predbjørn Podebusk hørte til de Ledere af Opstanden siden i Jylland mod Christian II, fra hvilke hans Afsættelse udgik, saa er det i den nyere Tid oplyst, at disse 3 i Forening med Niels Høg allerede dengang i Aalborg nægtede, at sværge ham Tro og Tjeneste,

---

[1]) Om Enkelthederne i denne Sag henvises til C. E. Secher, danske Herregaarde, XIV, Kjørup.

[2]) Danske Magazin III R., IV, p. 195. 203. 214; VI, p. 64. 70.

[3]) Kolderup Rosenvinge, Gamle danske Domme I, p. 101—105; Danske Magazin III R. VI p. 291; V. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel, p. 93—94.

[4]) Secher, danske Herregaarde, XVI, Aunsberg.

da han efter Faderens Død der vilde tage dem i Ed som Lehnsherre, idet de erklærede, at han først maatte vælges (paany) af det samlede Rigsraad [1]). Dette var efter den Maade, paa hvilken Kong Hans iforveien havde bundet Rigsraadet, ligefrem et oprørsk Svar, og da de fik Besked herpaa som Tiltale, skrede de ogsaa strax til Gjerningen, og indledte uden videre paa egen Haand hemlige Underhandlinger med Hertug Frederik om at blive Konge i sin Brodersøns Sted. For denne var dette imidlertid et altfor pludseligt og uventet Skridt, til at han ikke skulde betinge det af den Understøttelse, de havde for det i Landet. Men hvorvel Rigsraadets og den menige Adels Klager over Kong Hans efter hans Død [2]) ikke blot lede Tanken hen paa en Svøbe, Kong Hans i al Stilhed har holdt under Kongekaaben, og hvorfor de havde ladet alt det gaae over sig, som de nu brøde frem med, men ogsaa paa Skorpionen, som de maaske frygtede under Sønnen, var det dog, hvad de saa frygtede og ønskede at sikkre sig for, langt fra dem til derfor at gjøre Opstand, og bryde de Eder til Sønnen, som de i Faderens Tid havde aflagt, og nys fornyet, ikke at tale om, at der var Egenskaber ved den kongevalgte, som bandt de bedste til ham, og i mange Henseender stemplede ham som en Mand, Forholdene trængte til. Blev det gjorte Skridt derfor end bekjendt underhaanden, vandt det ingen Tilslutning, og Hertugen slog det derfor hen, hvormed Sagen da faldt — for denne Gang.

At se Predbjørn Podebusk slutte sig til et Opstands Parti, og dette handle paa egen Haand, kan ikke forundre efter de Træk, vi ovenfor have anført af hans Charakter. Men naar Spørgsmaalet bliver om, hvad der just kan have foranlediget disse 4 til dette Skridt, der navnlig maa fremstille dem som Misfornøiede i en særegen Grad, og de studsige Ord, hvormed de ledsagede deres Vægring af Eden, at „de havde gjort Tjeneste nok af deres Lehn", vise, at der laae en personlig Ophidselse bag denne, da henledes Opmærksomheden paa den Forbindelse, der kunde synes at være mellem dette Skridt og den Laxmandske Sag. Vi kunne nemlig ikke tvivle om, at det har været Biskop Iver Munck, der her har indledt og ført For-

---

[1]) Det er afdøde Professor Allen, hvem de hertil hørende Oplysninger skyldes, hvorom henvises til hans Meddelelse desangaaende i Vid. Selsk. Skrifter, 1859, og til hans fornyede Behandling af denne Sag i hans Historie om De tre nordiske Riger II, 9—16 samt til Aktstykkerne s. St. p. 584, hvor han har aftrykt den svenske Lagmands, Hr. Ture Jensens Brev derom af 10 April 1513, hvori Navnene findes paa de 4 Rigsraader og det Svar de gave, for ikke at ville afgive den dem afæskede Ed.

[2]) Allen, De tre nordiske Riger, II, Aktstykker p. 589—592.

handlingerne med Hertug Frederik, saaledes som han senere gjorde det med sin Broder ved Christian II's Fordrivelse, og idet vi maa anse Niels Høgs Optræden her for tilfældig efter hans senere Forhold, og ikke kunne lægge nogen Vægt paa Biskop Niels Styges Deltagelse, saaledes som han var, ere vi vel istand til at forklare os, hvorledes Predbjørn Podebusk her har gjort fælles Sag med sin Biskop, naar vi tænke paa, at hans Forbittrelse over Møllen i Ringe, og det Nag, der derefter er bleven tilbage hos ham til Kongen, kan have faaet Næring ved det fjendske Forhold, vi i den ovenberørte Strandingssag se, at der har været mellem ham og en af Kong Hanses Betroede[1]). Og hvad Biskop Iver Munck angaaer, da haves der allerede nogle Dage før Mordet paa Laxmand en Antydning af, at han ikke stod sig godt hos Kong Hans eller hans geistlige Raadgivere, i en Sag angaaende Nonneklosteret i Ribe af 17 Juni 1502, hvori Kongen dømte Biskopen imod[2]). Og ved den Maade, hvorpaa der blev gaaet frem mod Laxmands Børn og disses mødrene Arv inddraget i den Skyld, der tillagdes deres Fader, medens man lod deres Stifmoder beholde alt sit Gods og gav hende mere til, var det egentlig den Munckske Slægt, som dette ramte, og Biskop Iver Munck og hans Broder, den senere i Christian II's Historie saa bekjendte Landsdommer Mogens Munck, vare Fættere paa fædrene Side af Laxmands Børns Moder, hvorfor de ogsaa begge som nærmeste Frænder i 1527 maatte medunderskrive disses Afkald[3]). Men den Braad, som herfra sad i Biskopens Hjerte, kunde ved den Iver, hvormed han tog sig af sin egen Slægt og sørgede for den, kun være bleven end mere forøget ved den Ubønhørlighed, hvormed Kong Hans endnu Somren før sin Død havde afvist det Vidnesbyrd, som Abraham Eriksen skaffede fra det svenske Rigsraad om Laxmands Uskyldighed. Og har Predbjørn Podebusk som Lehnsmand paa Riberhus været nøie indgaaet med Biskop Iver Munck, som deres fælles Optræden viser, og som der ogsaa findes Antydninger til i deres personlige indbyrdes Forhold, og kan saaledes dennes Nag til Kong Hans i den Laxmandske Sag ogsaa være delt af ham efter den Stemning, han selv nærede mod Kongen, og deres Opsætsighed mod Sønnen været et Udtryk af dette, saa havde Christian II ogsaa som Prinds forsaavidt overført dette Nag paa

---

[1]) Den daværende Medeier i Aunsberg, Niels Klementsen, som Kong Hans fra Skriver havde ophøiet i Adelsstanden, og gjort til Rigsraad og Landsdommer i Nørre Jylland.
[2]) Daugaard, danske Klostre i Middelalderen, 426—427.
[3]) Historisk Tidskrift III, 611—612.

sig, som han i Laxmands Sag havde stillet sig paa sin Faders Side. At han havde gjort dette, og Biskop Iver Munck ikke feilet, naar han ikke i denne Sag havde ventet sig andet af ham som Konge end af hans Fader, kom klart for Dagen, da Sagen Somren efter hans Thronbestigelse igjen kom frem i 1513, og der havde været Leilighed for ham til at vinde dem, som den laae paa Hjerte, men han ligesaa ubetinget som Faderen afviste ethvert Hensyn til den nærmere Erklæring, som Abraham Eriksen bragte tilveie af de da i Kjøbenhavn forsamlede svenske Rigsraader om Usandheden af de Laxmand tillagte Stemplinger[1]). Og paa dette Punkt blev han urokkelig, og det var forgjæves, at Abraham Eriksen i sin levende Følelse af sin Svigerfaders Uskyldighed, saalænge han var i Danmark, „tidt og ofte", som Fru Else Laxmand skriver, „for til Kong Christen og kærede hendes store Uret, og mente, at der skulde blive nogen Husvalelse og Naade"[2]). Laxmands Dom var givet, for at afværge lønligt Forræderi, og naar Kong Christian holdt ligesaa ubøilig paa den, som hans Fader, gjaldt hans Modstand i denne Sag utvivlsomt ikke blot Laxmands Børn, men ogsaa dem, der stode bag disse, og hvad han saae i dem. Det kan derfor vel være, at Munckerne og Predbjørn Podebusk i deres senere Virksomhed for Oprøret mod Christian II ligesaameget dreves af Frygt for deres Hoveder efter det stockholmske Blodbad, hvor Abraham Eriksens var faldet, som af Tanken om at udføre deres Plan efter Kong Hanses Død. Men hvorledes dette saa end er, kan man ikke se Laxmands Børns nærmeste Frænder og Oluf Stigsens Børns Stiffader i Spidsen for Christian II's Fordrivelse, uden at Tanken uvilkaarlig føres tilbage til den Fremfærd, der brugtes mod den myrdede Rigshofmester.

De Kjendsgjerninger, der foreligge for os om Predbjørn Podebuskes Character, vise os, som anført, en egenmægtig og haard Natur i ham, hvor det gjælder hans Egenvillie, hvad der ikke udelukker Kraft og Dygtighed i hans Virksomhed, uden hvilke Egenskaber han ei heller kunde have skaffet sig den Anseelse og Rigdom, han blev i Besiddelse af. Ogsaa här det sin Betydning paa en Tid, der frembyder saamange Exempler paa Selvraadighed, der uden Betænkning fører til Drab, at

---

[1]) Begge disse Aktstykker af det svenske Rigsraad om Laxmands Uskyldighed ere meddelte af Kolderup Rosenvinge i Historisk Tidskrift III. 595—599.

[2]) Fru Else Laxmands Klageskrift, meddelt af Molbech, Historisk Tidskrift, 607—610.

dette ikke er Tilfældet med ham, og selv i sin Ungdom paa Kjørup, hvor han i 7 Aar ligger i Krig med Møllen der, afbrænder han den, fordriver den ene Møller efter den anden, bortleder Vandet fra Møllen, men gaaer ikke til den Yderlighed ved alt dette, at gjøre sig skyldig i noget Mord. Saaledes „stokker og blokker" han ogsaa i sin Forbittrelse over en Mand, som vi ikke vide, hvorledes han har fremkaldt den, ham og hans Kone og Børn, men han berøver ingen af dem Livet. Og som vi ingen Tiltale derfor finde mod ham for ulovligt Drab, kan det ei heller undgaae Opmærksomheden, at han ogsaa har vidst i den Henseende at holde de den Tid saa tøilesløse Svende i Tømme. Vi kjende kun en Sag af den Slags, der vedrører dem, men det var med en Mand, der var dømt fredløs, og hvis Liv saaledes stod udenfor Loven, og som de dertil ihjelsloge efter Predbjørn Podebuskes Befaling. Denne Sag afgjordes paa Kongens Retterthing i Gladsaxe i Jerestad Herred i Skaane den 22 Septbr. 1537 [1]), hvor en Borger i Ystad, hvis Husbonde Predbjørn Podebusk var, — der vel eiede det Hus i Byen, hvori han boede —, sagsøgtes af den Dræbtes Søn, for at have slaaet hans Fader ihjel i Forbindelse med Predbjørn Podebuskes Kjøgemester og flere af hans Svende, og hvor den Tiltalte her erklærede, at „hvad gjort var i denne Sag var efter deres Husbondes, Hr. Prøbjørns myndige Befaling", og da det derefter godtgjordes ogsaa ved Vidnesbyrd af Predbjørn Podebuskes Stifføn, Hr. Mourits Olsen til Bollerup, at den Dræbte var allerede for over 7 Aar siden dømt fredløs, og saaledes havde havt lang Tid ud over Loven til at rømme ud af Landet, bleve baade Predbjørn Podebusk og den omhandlede Borger tilligemed de andre, der havde udført Drabet, kjendte kvit og angerløs for denne Sag efter Loven [2]). Der siges ikke, hvad der her har opbragt Predbjørn Podebusk paa den Vedkommende, til at han nu brugte sin Ret over ham, efter at han havde ladet flere Aar gaa hen, siden han fik ham dømt, men idet Predbjørn Podebuskes Folk, som vare Gjerningsmændene, derved skyde sig ind under hans „myndige"

---

[1]) Kolderup Rosenvinge, Gamle danske Domme, II Samling, Nr. 29, p. 45—46.

[2]) Kolderup Rosenvinge bemærker ved denne Dom, at det Hensyn, der ved dens Begrundelse tages til at der er forløbet saa lang Tid fra den Paagjældende blev gjort fredløs og til han nu i Henhold dertil dræbes, sigter til den Frist af Nat og Dag, som den Fredløse havde til at undvige. Hvorved henvises til Christian III's Koldingske Reces cap. 24.

Befaling, og anthyde, at det ikke var med deres Villie at de havde gjort det, viser deres Udtalelse ved Siden af den Underkastelse, hvori de selv holdtes, desto mere Haardheden hos Predbjørn Podebusk, hvorvel Handlingen her ikke selv er noget Drab mod Loven paa sagesløs Mand.

Vi have ovenfor set, at Predbjørn Podebusk oplevede Grevens Feide, og det er i den Henseende bekjendt nok, at han hørte til de streng catholskfindede, der opoffrede Troes Spørgsmaalet, for at slutte sig til den protestantiske Hertug Christian.

Predbjørn Podebusk var med Rigshofmesteren Hr. Mogens Gøye den rigeste Mand i Landet paa sin Tid, og ved Opbudet til Hertugdømmerne i 1525 skrives de begge hver for 16 Glavind d. e. til paa egen Bekostning at udrede 16 fuldrustede Karle med Hest, Harnisk og Spyd; og paa Antegnelsen til Opbud for Krig i Landet selv opføres Predbjørn Podebusk med 20 bevæbnede Karle til Hest og 10 Skytter med Armbørster (ɔ: Buer). Antegnelserne i begge Tilfælde skete efter den aarlige visse Indtægt, for den sidste kjende vi ikke Mogens Gøyes, men den var sandsynlig ens med Predbjørn Podebuskes, ligesom den første, der var begrundet paa de 2 største personlige Formuer i Landet[1]). Af Laan fra Predbjørn Podebusk til Kronen udenfor Panteforlehningerne kjende vi kun et Laan paa 2000 Jochimsdaler, som Christian III fik af ham d. 26 Marts 1541, og hvorfor Kongen i Mangel af Pant stillede Borgen for sig med 4 Adelsmænd[2]).

Det her sidst anførte Aar viser os, hvilken høi Alder Predbjørn Podebusk opnaaede, og da han allerede var i Rigsraadet ved Dommen over Poul Laxmand, paa hvilken hans Navn findes som det sjette blandt de syv Ridderes efter Biskopernes, er det ikke at undre over, at han i sine sidste Aar indtog Pladsen som Raadets ældste Medlem. Han døde det ovennævnte Aar 1541 paa Bistrup Søndag Eftermiddag Kl. 2, „den 14de Dag Juledag" d. e. 14 Dage før Julen d. 11 Dcbr., og blev begravet i Choret i Domkirken St. Clemens i Aarhus[3]).

Af Predbjørn Podebuskes Børn af første Ægteskab blev hans Søn Hr. Klaus Podebusk, der sad i Rigsraadet med Faderen, gift med sin Stif=

---

1) Nye danske Magazin V, 51. 52. 94.
2) Danske Magazin III R., VI, 282.
3) Gamle danske Samlinger II, 3. H., Fru Vibeke Podebuskes Antegnelser, p. 25.

moders yngste Datter, Ane Krognos, og skrev sig almindelig til Kjørup. Hans anden Søn, Hr. Jørgen Podebusk, blev gift med sin Stifmoders Datterdatter, Ermegard Bille, en Datter af Hr. Anders Bille og Fru Pernille Krognos; han skrives almindelig til Svenstrup i Sælland, som han havde i Forlehning af Roskilde Bispestol, men ogsaa ligesom Broderen til Krapperup paa deres Hustruers Vegne, og ved Arven efter Faderen faldt Bistrup paa hans Lod. De tre Døttre, som Predbjørn Podebusk havde af dette Ægteskab, bleve alle gifte med Rigsraader; Sophie, hvis Bryllup vi ovenfor have omtalt, med den i Rigets udenlandske Forhandlinger meget brugte og ansete, Hr. Albert Jepsen Ravensberg, der havde Ellinge (Løvenborg) i Forlehning af sin Broder Biskop Johan Jepsen af Roskilde; Ingeborg med Hr. Tønne Parsberg til Harrested i Sælland, hvilken hun overlevede længe som Enke; og Ane med den rige Hr. Holger Gregersen Ulfstand til Skabersø i Skaane, fra hvem hun døde efter et kort Ægteskab, hvoraf hun efterlod sig en Søn Gregers. Af sit sidste Ægteskab med Fru Ane Mouritsdatter havde Predbjørn Podebusk en Datter, og efter hans Moder, Fru Iytte Moltke, der først maa være død efter Fødslen af hans Døttre af første Ægteskab, siden ingen af dem bar hendes Navn, blev hun kaldt Iytte. Denne Datter Iytte var 2 Gange gift, først med Rigsraaden Niels Brock til Estrup og Vemmetofte, og derefter med den tidligere catholske Biskop i Odense, Hr. Knud Henriksen Gyldenstjerne, der paa hendes Vegne blev Medarving i Vosborg med Søstersønnen Gregers Ulfstand, og senere delte Vosborg med dennes Søn Holger, og derved beholdt den af Predbjørn Podebusk opførte Hovedgaard under Navn af „Nørre Vosborg".

XI.

Fru Ane Mouritsdatter Gyldenstjerne.

Det første Fru Ane Mouritsdatter gjorde som Enke efter sin første Husbondes, Hr. Olufs Død, var at sikkre sig Kong Hanses Naade, ved efter sin Mands Befaling, som hun sagde, at tilbagegive Kongen Laholm Slot uden nogen Udbetaling af de Penge, Lehnet stod i Pant for, kun at disse fremdeles betryggedes Arvingerne deri. Dernæst erhvervede hun sig en Retter-

things Dom af Kongen for de Fordringer, hun havde i Boet efter Hr. Knud Truidsen Hase, hendes Stifdatters, Fru Magdalene Krognosses Morfader. Hun havde derved haabet, at det skulde blive hende muligt, at faae skiftet med Tyge Brahe for hans Hustrus Arv, men hun har selv efterladt os en Beretning om, hvor forgjæves det Møde var, som desangaaende blev holdt med ham paa Bollerup d. 19 Marts 1507. Først, skriver hun, forlangte han Andel i Sagefald og Oldensvin af hendes Børns Skove, samt Opbyrd for de 15 Aar, hvori Oluf Stigsen havde havt hans Hustrus Eiendomme efter hendes Moders Død[1]), og efterat have bemærket, at hun dertil svarede, at naar han vilde efterkomme Kongens Dom mellem dem, og gjøre hende Fyldest, saa vilde hun gjøre ham Fyldest til den yderste Penning, fortsætter hun saaledes: „Item (ɔ: fremdeles) kærede han, at jeg lod Lagholm Slot og Pant op og ikke raadede med ham; dertil svarede jeg, at jeg ikke havde Slotsloven af ham, Min Herre — Gud hans Sjæl glæde! havde Slotsloven af Vor naadige Herre, og han befol mig, at antvorde hans Naade Slotsloven igjen, om ham for stakket (skulde) blive af den Syge, hans Børns Pant uforkrænket; hvis Del ham falder i det Pant er jeg overbødig, at gjøre ham Fyldest, naar han haver fuldgjort Vor naadige Herres Dom i Knud Truidsens Gods. Item fremsatte Tyge Brahe, at Hr. Oluf fik store Penge i Halsnæs og „Bjorkets“ Pant[2]); dertil svarede jeg, at de Penge vare opbaarne og fortærede lang Tid før jeg kom i Boet, og meen mig ikke, at burde svare til de Penge, særdeles (da) det var opbaaret, før jeg kom i Boet, anderledes end hvis Løsøre (ɔ: Boskab og rede Penge), der (nu) findes, (derfor) er jeg overbødig, at gjøre Fyldest, naar han gjør Dommen (af Kongen) fuld. Item sagde Tyge Brahe, at Hr. Oluf kjøbte en Part i Nagaard (ɔ: Aagaard) af Hr. Knud Eskildsen (Banner?) i Sverig; dertil svarede jeg, at min Fader sendte Hr. Oluf Pengene dertil, og Hr. Oluf red op til Sverig før min Faders Død til Hr. Knud Eskildsen, og gjorde dem Contract imellem, og han solgte min Fader den Part i Aagaard, og det var min Faders Penge, Hr. Oluf førte til Hr. Knud, som Brevet derom indeholder, naar den Tid kommer“[3]).

---

[1]) Herefter vil Fru Magdalenes Moders Død kunne sættes, som ovenfor anført p. 77, omtrent til 1488, naar Fru Magdalenes Bryllup stod i 1503, og Oluf Stigsen havde havt hendes mødrene Eiendomme i 15 Aar, da han afgav dem efter dette.

[2]) „Bjorket d. e. Byrckit. Om disse 2 Pantelehn se ovenfor p. 100.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Tyge Brahe gjorde intet andet, end at fremkomme med disse Fordringer, og vilde ikke gaae ind paa noget Skifte nu, idet han holdt sig til Loven og gammel Sædvane, hvorhos han erklærede mod den af Fru Ane paaberaabte Dom af Kongen, dels at han her kun skulde være inde for deres fælles Venner, dels at han ikke vilde undgjelde den paa denne Tid, men „skød sig ind under Vor naadige Herre og Hans Naades Raad med denne fornævnte Vor naadige Herres Dom." Hermed bortfaldt saa den videre Forhandling, idet Landsdommeren og de øvrige Tilstedeværende erklærede: „for saadant Skudsmaal kunne vi ei mere til gjøre, men hver (har) at følge sin Ret"[1]). Efterat flere Møder ligeledes havde været forgæves, indfandt Fru Ane sig paa Skaanes Landsthing d. flg. 13 Mai 1507, og opsagde sit Fællesskab med Tyge Brahe, hvorom det hedder i det desangaaende udstedte Brev af Landsthinget: „og opstod forn^te Fru Ane, og lydelig her idag lyste sig og sine Børn ud af Flæd og Fællig fra forn^te Tyge Brahe og hans Hustru, Fru Magdalene, som hun sagde sig, at have gjort tilforn her i Lund for Vor kjæreste naadige Herre og Hans Naades Raad, som da tilstede var"[1]). Om den her omhandlede Retterthingsdom af Kong Hans mellem Fru Ane og Tyge Brahe, siden blev underkjendt af en Rigsraads Dom, som Tyge Brahe forlangte over den, vide vi ikke, ei heller om det i den nærmeste Tid er kommen til nogen Deling af Løsøret mellem Fru Ane og Tyge Brahe, men er ogsaa dette sket for Fru Magdalenes mødrene Arv, se vi, at hendes fædrene Arv henstod uskiftet, til den kom til Deling mellem alle Arvingerne.

Fru Ane var i denne Sag fremtraadt baade som sin egen og sine Børns Værge, og havde som saadan selv givet Møde paa Thingene i den. Hun havde imidlertid efter Oluf Stigsens Død faaet en dulig Mand til Raadgiver og Bistand i sine og sine Børns Anliggender, idet hendes ældste Datter, Pernille, var bleven trolovet med den allerede da for sin Klogskab og Dygtighed ansete, og senere i vor Historie saa bekjendte Anders Bille til Søholm, der 1505 var blevet Lehnsmand paa Møn. Vi blive bekjendte med denne Trolovelse i et Gavebrev, som Fru Ane d. 23de Marts 1506 udstedte til Anders Bille, hvori hun i den Anledning forlehnede ham med sin Arvegaard Markie. I bemeldte Gavebrev hedder det nemlig, at Fru Ane

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Mouritsdatter, Oluf Stigsens Efterleverske, skjænker sin kjære Søn (ɔ: Sviger-søn) ærlige og velbyrdige Svend, Anders Bille, sin Gaard Markie i Skaane, saaledes som hun arvede den efter sin kjære Fader, Mourits Nielsen paa Aagaard, saaledes, at han skal nyde den som et kjærligt Laan „til des Gud føier, at han fanger hendes Datter Pernille hjem til sig i Ægteskab, og da skal annamme hendes rette Fædrene (=Arv), dog at han for at være til desto mere Nytte, Kjærlighed, og Bistand for hende og hendes Børn fremdeles skal beholde forn^te Markie Gaard 2 Aar efter deres Ægteskab“ [1]).

Samme Aar nogle Maaneder senere havde Fru Ane den Glæde, at se en Æres og Livs Sag for Anders Bille ved Kongens Mellemkomst bilagt paa den hæderligste Maade. Sagen angik et Udestaaende, som Anders Bille havde havt med den tappre Otto Rud fra Hertug Christians Tog til Sverig i Somren 1502, paa hvilket Otto Rud havde ført Fodfolket og Anders Bille Skytset, og Anders Bille just været i Otto Ruds Telt i Leiren for Elfsborg, da Overfaldet skete paa denne af de Svenske, og derpaa forladt Teltet, da de Svenske trængte derind. Denne Sag var nu paany bleven fremdraget af Otto Rud med den Beskyldning, at Anders Bille derved havde opført sig paa en feig og æreløs Maade. En saadan Beskyldning kunde Anders Bille ikke lade sidde paa sig, og da deres Venner forgæves havde søgt at forlige dem, traadte Kongen til, og, som det maa antages, for at forhindre en Udfordring af Anders Bille til Otto Rud, der kunde have havt den Enes eller Andens Drab til Følge, udstedte han u. 5 Septbr. 1506 et aabent Brev til Anders Bille, hvori han, uagtet sin store Yndest for Otto Rud, gav Anders Bille en fuldstændig Æres Opreisning mod denne, idet han i Overensstemmelse med Anders Billes Paastand, at han var gaaet bort, for at indtage sin Befalings Plads ved Skytset, erklærede efter Overveielse med sit Raad og gode Mænd, at Anders Bille paa dette Tog havde forholdt sig efter hans og hans kjære Søns Befaling „ærlig, trolig, og vel, som ham af Rette og Ære burde gjøre“ [2]). Der var saaledes intet nu fra denne Side, der formørkede Glæden over Forbindelsen med Anders Bille; og hvorledes hans Brugbarhed gjorde sig gjeldende i de nye Familieforhold, hvori han var kommen ind, have vi en Anthydning af i et Brev fra ham [3]), der er

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Vedel Simonsen, de danske Ruder, I p. 132—133.
[3]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.

skrevet til Fru Anes gamle Moder, Fru Margrete, Mourits Nielsens Efterleverske paa Aagaard, der endnu Aaret før sin Død var saa rørig, at hun kunde tænke paa at tage til Fyn, hvori han takker Fru Margrete for „den store Ære, hun gjorde ham, sidst, da han var hos hende", og beder hende undskylde, at han ikke kan møde hende i Fyn, fordi han har lovet sin Moder (ɔ: Svigermoder), hendes Datter Fru Ane, at tage til Skaane paa et Skovskjæl, som er af Vigtighed for hendes Børn.

Men som Fru Ane ved sin Moders Død det følg. Aar 1507, og Tiltrædelsen nu af hele sin Arv mest kunde trænge til Anders Billes Bistand, berøvedes hun pludselig denne paa den mest uventede Maade, idet Anders Bille, uagtet den store Opfordring han havde til at tage sig vare efter sin Sag med Otto Rud, og det Offer, Kongen derved havde bragt af sin Yndest for denne, ikke desto mindre i den Grad lod sig henrive af sin Hidsighed i en Trætte, som han sidst paa Julen det næste Aar havde paa Helsingborg Slot med Niels Hack til Hækkebjerg, at han der den 8de Januar 1508 ihjelslog denne, medens Kongen, Erkebiskop Birger, og flere af Rigets Stormænd vare tilstede paa Slottet, hvorved Gjerningen blev saameget strafskyldigere som en Forbrydelse mod Freden i Kongens Gaard under Kongens egen Tilstedeværelse, hvor den Dræbte dog mindst af alt kunde vente, at blive Gjenstand for et morderisk Overfald i en Kiv med en af sine Standsfæller[1]). Vi have ovenfor omtalt Niels Hacks nære Forhold til Poul Laxmand og Oluf Stigsen, og det gjensidige Had mellem ham og Erkebiskop Birger; men hvor mistænkeligt det derfor end kunde være, at ogsaa han skulde ende sit Liv paa samme blodige Maade som Poul Laxmand, og at Oluf Stigsen saaledes skulde være den eneste af disse 3 Fjender af Erkebiskop Birger, der undgik en morderisk Død, foreligger der dog ikke nogensomhelst Antydning af, at Erkebiskopen har havt nogen Andel i den saaledes forøvede Gjerning, men denne bliver alene tilskrevet Anders Bille selv, og den Trætte, han her havde, hvis Anledning er os ubekjendt. At Anders Bille, uagtet de tilstedeværende Forhold, der i Formen gjorde dette Drab strafbarere endnu end Poul

---

1) C. F. Allen, De tre nordiske Riger, II, p. 526, hvor det hedder efter Magni Matthiæ utrykte series regum Daniæ: »Anno 1508 feria II post Epiphanias cæditur Helsingburgi Nicholaus Hack ab Andrea Bilde, præsentibus tum in arce Rege ipso et Archiepiscopo cum aliis nonnullis regni proceribus«. Heri udtales Kongens og de Andres Nærværelse dengang paa Slottet, men ikke dermed, at Kongen og disse ogsaa vare tilstede ved Drabet, som dog vel neppe kan antages.

Laxmands, dog fik Leilighed til at undvige og rømme Landet, er et Bevis for, hvad ovenfor er sagt, at der ikke i den Laxmandske Sag kan uddrages nogen Slutning om Kong Hanses Forbindelse med Mordet fra, at han ikke lod Ebbe Strangesen efterstætte og fastholde. Hvorledes og hvornaar Anders Bilde derefter fik Lov til at vende tilbage med Sikkerhed for sit Liv, og tage til sit Lehn, have vi ingen Kundskab om, men det turde vel være, at Erkebiskop Birger, om han end stod fjern for Drabet, har ydet Anders Bille al sin Understøttelse dertil for den Maade, paa hvilken den forøvede Gjerning kom ham til Gode. Sin Sone med Kirken fik Anders Bille ogsaa afgjort samme Aar, og løstes af sit Band som Drabsmand, efterat have staaet offenlig Skrifte[1]). Sammen dermed havde Anders Bille ogsaa erlagt den lovbefalede Mandebod til Niels Hacks Slægtninge, men dermed vare kun Forhandlingerne aabnede med dem om den Bøde, de selv forlangte for Drabet, og til den Overenskomst, han nu skulde søge med dem, kom Udsoningen, han ligeledes skulde erhverve sig med Kongen, mod hvem han end mer havde forbrudt sig ved Stedet, hvorpaa han havde begaaet sin Voldsgjerning.

Fru Ane Mouritsdatter havde været nær berørt af Mordet paa Poul Laxmand, der ikke blot var forøvet paa hendes Husbonds nærmeste Frænde, og havde været en Trusel mod dennes eget Liv, men ogsaa udført af en Mand, hvis Fader havde været hendes Faders Ven, og selv som kongelig Lehnsmand efter sin Fader var hendes Faders Nabo, og som hun nøie maa have kjendt fra sit Hjem. Men end mere berørtes hun af dette Drab, der her var gjort af hendes tilkommende Svigerson, til hvem hun havde sat sin Tillid baade for sig selv og sin Datter, og som nu kun bød dem en Forbindelse, der førte dem ind i hans Ulykke. Hun veg imidlertid ikke tilbage, og da Tiden til Bryllupet efter Trolovelsen under alt dette var kommen, blev hendes Datter Pernille, efterat Anders Bille var bleven udsonet med Kirken, endnu inden Aarets Udgang viet til ham Advents Søndag d. 3 Dcbr. 1508[2]). Og vi faae et Indtryk af de Forhold, hvorunder dette skete, naar vi se, at hun, der med en saadan Pragt havde holdt sin Stifdatters Bryllup paa Bollerup, og hvis Datter vel dengang var det rigeste Parti i Landet, nu ikke kunde gjøre sin Datters Bryllup i sit Hjem, men

---

[1]) Liunggreen, Skånska Herreg., III, Häckeberga.
[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

maatte tage med hende til Stegehus, hvor Anders Bille boede som Lehnsmand paa Møn, og her lade hendes Bryllup foregaae saaledes, som det kunde, med en Mand, der var udelukket fra offenlige Æresbevisninger, og over hvis Hoved der svævede et uaffonet Drab med Kongens Unaade, og Fordringer, der vilde stilles til ham for dette, hvorom kun saa meget vidstes, at hans Liv vilde blive solgt ham i dyren Domme, om man vilde sælge ham det. Dertil var der imidlertid endnu ingen Begyndelse, og den fjendlige Stemning mellem Partierne, der ogsaa strakte sig til deres Undergivne, viser sig for os i et Thingvidne af Høgs Herred i Syd-Halland af 2 Januar 1509 angaaende et Drab, som Fru Anes Foged paa Krapperup havde begaaet paa 2 Tjenere af Hr. Henrik Krummediges til Valden, Niels Hacks Børns Værge, hvorfor Fogeden og hans Medfølgere d. flg. 17 Februar dømtes fredløse ved Landsthinget der[1]). Men en Maaned efter indtraadte en gunstig Vending i Anders Billes Stilling, idet det lykkedes ham at blive udsonet med Kongen. Dette skete ved et Middel, hvortil vi oftere finde, at Anders Bille har taget sin Tilflugt i sine største Forlegenheder, nemlig kvindelig Forbøn. Den, som Anders Bille her tyede til, var Kongens Datter Prindsesse Elisabeth, der var gift med Kurfyrst Joachim af Brandenborg, hvem han formaaede til i Forening med Kurfyrsten at bede Kongen om Benaadning for sig, og paa deres Forbøn lod Kongen sig da bevæge til at tilstaae ham denne, hvorom der u. 20 Marts 1509 udstedtes et aabent Brev, hvori Kongen gjør vitterligt, at „Vi for høibaarne Fyrste og Fyrstinde, Joachims til Brandenborg og hans Husfrus, Vor kjære Datters Villie og Forbøn haver givet Os Elskelige, Anders Bille, Vor Mand og Tjener og Embedsmand paa Stege, Vort Venskab for den Sag, han kom i Skade for og ihjelslog Niels Hack, og haver han tilsagt Os, at han selv skal fordrage sig med den Dødes Venner“[2]). Der var nu vel forsaavidt en Indskrænkning ved denne Benaadning, som Kongen ved Paalægget til ham, om at udsone sig med Niels Hacks Arvinger, udtrykkelig havde sagt, at han selv skulde gjøre det, og at Kongen altsaa ikke, som ellers, vilde mægle i denne Sag. Men idet Anders Bille nu var stillet til Kongen som før, kunde han roligere se Tingen an med Arvingerne, og under Retsforfølgningen, som disse anlagde mod ham i 1510, var han i de 2 følgende Aar optaget af Møns Forsvar

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Kgl. Bibliothek, danske Adels Brevsamlinger.

mod Lybekkerne, som han udførte med megen Dygtighed, og Sagen stod saaledes hen, til Christian II var kommen paa Thronen, og den lange Rigsdag holdtes Somren derefter, hvor det saa endelig d. 26 Juli 1513 kom til Forlig om den Sone, Anders Bille skulde svare, eller, som det hedder, hans Bod, Vander, og Høviskhed. Forliget lød paa at Anders Bille skulde udbetale 3,500 Mark, udlægge Jordegods til en aarlig Indtægt af 3 Læster Korn, og give en „Høviskhed", der senere sattes til 100 ungerske Gylden[1]). Pengene skulde erlægges i 3 Frister i Løbet af 2 Aar, og 8 Slægtninge og Venner, Halvparten Riddere, Halvparten Væbnere, indestode for Anders Billes Opfyldelse af Betingelserne. Der kjendes maaske neppe en større Pengebod for Drab i vor Historie end denne[2]); og naar Anders Bille nu gik ind paa den, og hans Venner fandt, at han burde det, da viser det baade, at der ikke var Haab om at faae den mere nedsat, og hvor haardt Modparten maa have trængt Anders Bille med at ville have Dom over ham, hvis han ikke gav efter.

Imidlertid var Fru Magdalene Krognos allerede død i 1510, og var saaledes bortkaldt ligesom sin Moder efter et kort Ægteskab, faa Aar efter sit glimrende Bryllup med Tyge Brahe. Hun blev begravet i Sognekirken til Tyge Brahes Gaard Tostrup, hvor han lod lægge en Sten over hendes Grav til hende og sig, hvorpaa de begge vare afbildede[3]). Af de 4 Børn, hun skal have havt med Tyge Brahe, der alle døde som smaa, arvede Tyge Brahe efter Datteren Marine alt hendes Gods, og giftede sig igjen i Aaret 1513 med Sophie Rud til Elvedgaard, en Søsterdatter af Predbjørn Podebuskes første Hustru, paa hvis Børn saaledes Knudstrup og hele Fru Magdalenes Arv nu gik over. Aaret efter dette Ægteskab begynde nu Forhandlinger mellem Tyge Brahe og Predbjørn Podebusk, hvis Indhold vi ikke nærmere kjende, men maa henføre til Skiftet om Fru Magdalenes Arv, og som saaledes ogsaa vise, at Predbjørn Podebusk dengang har været gift med Fru Ane Mouritsdatter. Der haves nemlig et Brev af 28 Juni 1514, hvori Predbjørn Podebuskes Svigerson, Hr. Tønne Parsberg selv anden gaaer

---

[1]) Danske Magazin III R. II B. p. 148. Liunggreen, Sk. Herg. III, Häckeberga.

[2]) Som en meget stor Sone, der dog ikke nær naaer denne, kan anføres Albert Skeels Sone hundrede Aar senere for hans Drab af Niels Juel til Kongstedlund. S. Vilh. Skeel, Optegnelser om Skeelerne, p. 115.

[3]) Paa Stenen satte Tyge Brahe følgende Indskrift: »Sub isto lapide jacet nobilis vir Tycho Bragde & ejus dilecta contoralis D^na^ Magdalena, filia Olavi Stigoti militis, qvæ obiit An. Dni M. D. X. S. Vedel Simonsen, Elvedgaard, I, 76.

i Borgen til Tyge Brahe for „det Brev, som de Bisper og gode Mænd udgave i Kjøbenhavn mellem Hr. Predbjørn Podebusk til Vosborg og Tyge Brahe", desligest ogsaa for „de 3 Skrifter, som begges fælles Venner derpaa gjort have", samt for „den Oppebørsel, som Hr. Predbjørn er ham af Rette pligtig"[1]). Derefter kom det saa i det næste Aar 1515 til den endelige Deling om det skaanske Gods, som foretoges paa Bollerup 3die Pindsedag d. 19 Mai 1515. Skiftet angik de 3 Hovedgaarde, Bollerup, Krapperup, og Karsholm, af hvilke Bollerup sattes til 4 Læster Korn, Krapperup og Karsholm hver til 2 Læster Korn. Disse Eiendomme skulde nu deles i en Broderlod, 3 Søsterlodder, og Fru Ane Mouritsdatters Lod, der gik lig en Søsterlod. Herefter udlagdes saa Bollerup til Mourits Olsen, Krapperup til begge hans Søstre, Fru Pernille, Hr. Anders Billes, og Jomfru Ane Olufsdatter (Krognos), og Karsholm til hans Moder, Fru Ane Mouritsdatter, og hans afdøde Halvsøster, Fru Magdalene, Hr. Tyge Brahes; dog paa den Maade, at Mourits Olsen for det overskydende af hans Part, som han fik ved Bollerup, skulde give Godtgjørelse i Bøndergodset, og at Predbjørn Podebusk og Tyge Brahe, som begge fik Karsholm i Forening paa deres Hustruers Vegne, til næstk. „St. Olufs Dag et Aar" d. c. til d. 29 Juli 1516 skulde lodde om, hvem der skulde beholde den andens Halvpart i Hus og Gaard, til hvilken Ende det saa bestemtes, hvad Gods der af enhver af dem i saa Fald skulde gives den anden til Erstatning. Vi bemærke, at paa dette Skifte fremtræde baade Anders Bille og Tyge Brahe nu som Riddere, Fru Ane Mouritsdatter som Predbjørn Podebuskes Hustru, og Predbjørn Podebusk som hendes, og hendes Datters, Ane Krognosses, samt som Sønnens, Mourits Olsens, Værge, der altsaa endnu ikke dengang har været myndig[2]). Ved den derefter følgende Lodning mellem Predbjørn Podebusk og Tyge Brahe om Karsholm, tilfaldt Tyge Brahes Halvpart Predbjørn Podebusk, der saaledes gav Tyge Brahe den bestemte Erstatning derfor, og blev Eneeier af Gaarden.

---

[1]) Vedel Simonsen, Elvedgaard, I, 72.

[2]) Vi hensætte derfor her Indledningen af Documentet, der findes i Geheimearchivet i Klevenfeldts Aktstykker, og lyder saaledes:

Wii effterschreffne Preben Podbwsk tiil Wosborig paa myn hwstrws oc Mowritz Olß oc Jomfrw Anne Olwffs dotthers wegne, som ieg er wærie for, Thiige Bradhe tiil tostropp oc anders Bille, ridere, paa theris hwstrwers oc Børns wegne gøre witterlig" etc.

Forud for Skiftet havde Tyge Brahe faaet en Del forlods udlagt til sig, hvorom der haves en Antegnelse af Fru Ane Mouritsdatter med den Bemærkning, at „det tykkes hende Uret, at hendes Børn haver intet fanget derudi", som altsaa lader formode, at det af det her udlagte Gods, hvortil denne Bemærkning sigter, endnu har været for Tyge Brahes Andel i Fru Magdalenes mødrene Arv, som Fru Ane ansaae for afgjort, og at dette Skifte med Tyge Brahe, der havde havt saamange Vanskeligheder ved de Anskuelser, som Fru Ane i den Henseende havde, ikke saaledes vilde være kommen istand, naar Ordningen deraf paa hendes Vegne ikke var kommen i Predbjørn Podebuskes Haand. Godset, som Tyge Brahe havde faaet inden Skiftet, bestod af 3 Kjødstadgaarde i Ystad, Malmø, og Lund, endel Indbo og Besætning, saasom en stor „Bryggerpande" til 8 Tdr., et stort „Grydefad" til 10 Gryder, 20 Kør og 16 Oxer. Hvortil han endnu havde faaet et stort forgyldt „Sølvbelte", 2 Sølvstobe, og en „skjøn Sølvkande"; og for hans Andel i en „Sippel", som Mourits Olsen fik, og i et „Belte", som Søsteren Ane fik, var Sølvet bleven ham betalt med 40 Lod og Forgyldningen derpaa med 14 Mark af Predbjørn Podebusk[1]).

Vi have ovenfor omtalt Ligstenene, som Tyge Brahe lod lægge over Fru Magdalene, vi skulle ogsaa anføre, at han stiftede en evig Sjælemesse i Graabrødrekloſteret i Ystad for sin og sine 2 Husfruers, sin Datter Marines og sine Forældres Sjæle, hvorved vi se saa kort før Reformationens Indførelse, baade hvor langt det har været fra Tyge Brahes Tanke, at Catholicismen her skulde blive afskaffet, og hvor uforberedt Protestantismen vel i sin Helhed maa have været faa Aar før den almindelig paabødes, naar denne Messe var som fra den dybest catholske Tid, og Tyge Brahe ved den forpligter Klosteret for Sig og Sine til „en evig, almindelig og

---

[1]) Geheimearchivet, Fru Elline Gøyes Jordebog over Fru Ane Mouritsdatters Gods, og dennes Antegnelser derved. Hvad „Sippelen" og „Beltet" angaaer, som her omtales, og begge ses, at have været af Sølv med Forgyldning, da er Beltet ligefrem Betegnelsen for den kvindelige Gjortel, og forekommer ogsaa saaledes i Folkevisen; Sippel derimod efter det tydske „Zipfel", Spids, Snip, en opstaaende kvindelig Hovedpynt, hvorom der i Vidsk. Selsk. Ordbog, og i Nye danske Magazin II, 274 afgives forskjellige ubestemte Forklaringer. Men ligesom Byndiken og Bøilen, der kunde bruges hver for sig, naar de anbragtes sammen, dannede et Pande- og Hoved-Smykke i Forening, saaledes ses ogsaa „Sippelen" og „Rosenkransen", der ligeledes forekomme adskilte, at være forbundne med hinanden, naar det hedder i Visen om „Ridder Stigs Bryllup":

III, F. p. 343, v. 18: „der ganger de Jomfruer udi en Dans,
og hver med Sippel og Rosenkrands".

daglig Bøn, som skal ske for hans Alter til St. Anna, og skal der (ogsaa) bedes for dem i Prædikestolen og Kapitlet iblandt Klosterets besynderlige Venners Sjæle"[1]). Vi tilføie endnu, at Tyge Brahe tilligemed Anders Bille vare blandt de Rigsraader, som Frederik I udnævnte efter sin Thronbestigelse her i Slutningen af Juli 1523[2]), og at Tyge Brahe faa Uger efter faldt i Spidsen for den skaanske Adel i en Skjærmydsel mod Borgerne og Landsknegtene i Malmø d. 7 Septbr. 1523[3]).

Af Begivenheder, der indtraadte i Predbjørn Podebusks Hus i disse Aar, nævne vi kun hans Søns, Hr. Klaus Podebusks Bryllup med hans Stifdatter, Jomfru Ane Olufsdatter Krognos, som stod paa Riberhus d. 20 Juli 1517, og da vi vide, at hun var født i April 1497 var hun altsaa 20 Aar gammel, hvad der forsaavidt kan mærkes, som Ægteskabet dengang vel sjælden udsattes til den Alder[4]).

Den udprægede catholske Retning, der viser sig hos Tyge Brahe saa nær ved Reformationen, var hos ham kun en Fortsættelse af hvad vi se hos hans Fader, og hvorpaa vi ogsaa have set Bevis ved Oluf Stigsens Moder, der var en Brahe; og vi kunne forfølge en saadan Retning gjennem flere Led i nogle af vore gamle Slægter. Vi have ogsaa paa sit Sted, hvor vi omtalte den Ligsten, Fru Ane Mouritsdatter lod lægge over sin Farfader, der døde paa Bregentved, fremhævet, hvorledes ogsaa hun i den Henseende sluttede sig til sin Slægt saaledes, som vi lære den at kjende gjennem hendes Farfader og Fader. Vi have Beviset derfor i et Brev fra hende, der er skrevet paa Bistrup d. 8 April 1532 til Anders Bille, som nu længst indtog en fremragende Stilling i Landet. Brevet angaaer et Giftermaal, som er i Værk med Anders Billes Datter, Ane Bille, og den unge Knud Henriksen Sparre, der senere skrev sig til Klogerup i Skaane efter sin Moder, men dengang til Søborg Slot i Sælland, som var et Pantelehn,

---

[1]) Vedel Simonsen, De danske Ruder II, 10. Vi have ovenfor p. 2 ved den første anførte Eier af Bregentved, Oluf Grubbe, set, hvorledes han betingede sig for sin Gave til Sorø Klosters Bygning, at skulle ihukommes i Klosteret saaledes som de fornemste Velgjørere af Ordenen bleve det, og vi faae i denne Sjælemesse Oplysning om, hvorledes dette skete ved at der opsendtes Bønner for dem baade fra Alteret, hvor Messen læstes, og fra Prædikestolen og i Kapitlet, altsaa paa ethvert af Kirkens 3 Hovedsteder.

[2]) Genealogisk biographisk Archiv p. 184.

[3]) Vedel Simonsen, Elvedgaard, I, 75.

[4]) Gl. danske Saml. II, 3 H., Fru Vibeke Podebusks Antegnelser p. 27—28.

der var overført paa ham fra hans Fader[1]). Knud Henrikssen var en Slægtning af den daværende Erkebiskop af Lund, Aage Jepsen Sparre, og havde deltaget med Peder Skram i fremmed Krigstjeneste[2]), og var Anders Billes Datter derfor end „en fin Karl værd", som Predbjørn Podebusk skriver om hende, kunde der fra den Side, saalidt som fra hans Stilling indvendes noget mod Partiet med ham. Fru Ane fordølger imidlertid ikke, hvad hun har hørt, der siges mod ham, men advarer ikke desto mindre Anders Bille mod at afvise dette Tilbud, eller „slaae dette Giftermaal løs", som hun skriver, da „Giftermaale nu ere sjælden i Verden", og „han er kommen af godt". Men hun kan ikke slutte Brevet, uden at komme ind paa Religionsstriden, der er Dagens brændende Spørgsmaal, og her lægger hun da Anders Bille følgende Formaning paa Hjertet, der viser, hvor gjennemtrængt hun er af Catholicismen: „Kjære Søn (ɔ: Svigersøn) flyer Messer og Gudstjenester op igjen og Prosæs (ɔ: Processioner), at den evige Gud vil hjælpe os fra **den umilde Mand**". Den „umilde Mand" er Djævelen, og ligesaa langt som hun ved sin Betegnelse gaaer uden om ham og holder sig borte fra ham, holder hun sig ogsaa borte fra Protestantismen, men bag hendes Gru for denne staaer den rigtige Anskuelse, at uden Messer, Gudstjenester og Processioner opretholdes den catholske Kirke ikke[3]).

I Forbindelse med dette Brev staae tvende andre fra Fru Ane til sin Datter, Fru Pernille, Hr. Anders Billes, der begge med dette give os Indtrykket af den Virksomhed, som Fru Ane ogsaa i sin daværende Alder øvede i sin Kreds. Det ene af disse Breve er fra Bistrup et Par Dage efter det ovenanførte, det andet, som er udateret, noget senere. Det første handler ligeledes nærmest om Datterdatteren, Ane Bille, der er i Nonneklosteret i Ribe, hvor Fru Ane ogsaa har en anden Datterdatter, Margrete Podebusk, og begge disse unge Piger staae her under deres Mormoders Tilsyn. Fordi Ane Bille bliver trolovet, skal hun ligefuldt blive i Klosteret, og Fru Ane spørger derfor Moderen, om hun vil have hende høiere op i Klosteret, — enten til „Hiskop" eller „Preysf" —, og om hun i saa Fald vil have, at hun skal forblive i dette Kloster, eller, hvis ikke, til hvilket Kloster hun da vil have hende sendt? hvorhos hun tilføier, at hun med Guds Hjælp

---

1) C. F. Wegener om Ruinerne af Asserbo og Søborg i „Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie" 1851, p. 332—335.
2) Danske Magazin III R. 3 B. p. 83.
3) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

strax om Pindsedag vil reise til Ribe, og tage hende og Margrete hjem med sig, for at se, hvad de have lært, men at Margrete er saa skrøbelig, at hun ikke vil sende hende høiere op i Kloster. Forøvrigt er hun optagen af Herredagen, der nu holdes i Kjøbenhavn paa Grund af Christian II's Landing i Norge og Hylding der, i hvilken Anledning hun, næst at udtale sin Frygt for „Vendelbo Bispedom da alle Herremændene nu ere dragne af Landet til Herredagen", anbefaler et Par jydske Rigsraader til sin Datter under deres Ophold i Kjøbenhavn, nemlig Biskopen af Vendsyssel, fordi han er hende altid til Villie med hendes jydske Gods, og sin Svigerson Niels Brock, der er gift med Fru Pernilles Halvsøster. Om den sidste skriver hun: „og beder jeg dig kjærligen, at du rammer hans Bedste i hves Maade, du kan; du haver Hæder deraf, som godt jeg ved Skjel til det, at han vider dig saa vel, som var du hans egen Søster" [1]).

Trolovelsen mellem Knud Henriksen og Ane Bille foregik paa samme Herredag, hvorom vi underrettes i et Brev fra Kjøbenhavn d. 30 April 1532, hvori der omtales, at der er bleven 2 Fæstemøer paa denne Herredag, hvoraf den ene er Anders Billes Datter, som skal have Knud Sparre, men der tilføies: „og er det saa lønligt, at det er intet aabenbaret, dog er det vist" [2]). Herefter skriver nu Fru Ane sit andet Brev til Fru Pernille, og ønsker, at hendes (øvrige) Døttre maa blive saa vel „forsete" (forsørgede), som det er begyndt. Men da hun ikke har faaet Svar paa sit tidligere Brev til Fru Pernille om Ane Billes Bestemmelse i Klosteret, gjentager hun sit Spørgsmaal, om hun vil have Datteren høiere op i Kloster? samt sin Beslutning, at ville tage til Ribe og se, hvad de (hun og Margrete Podebusk) have lært. Og, — da hun nu synes, at Margrete Podebusk ogsaa skulde forsørges, men ikke vil besvære Fru Pernille med at opspørge et passende Parti for hende —, beder hun denne, at hun vil „sætte En ud paa et Giftermaal" for denne Søsterdatter, og udtaler i den Anledning sin Forvisning til hende, at hun „vil ramme sine Venners Bedste", thi, skriver hun, „de svorne svigte før de baarne" [3]).

Det Kloster, hvori disse 2 unge Piger opdroges i Ribe, var et Benedictinerindekloster til den Hellige Nicolaus, som laae udenfor Byen, og

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Vedel Simonsen, De danske Ruder, I, 231.
[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

kaldtes blot „Fruerklosteret“, da det var Byens eneste Nonnekloster. Og naar det kunde synes noget uforklarligt, at Anders Bille i Sælland og Klaus Podebusk i Skaane sendte deres Døttre til et for dem saa fraliggende Kloster i det Yderste af Jylland, da kan denne Beliggenhed maaske just have været en Anbefaling mere af Klosteret hos dem, ved Siden af det nøie Bekjendtskab, som man i Predbjørn Podebuskes Hus maa have havt til dette paa Grund af hans lange Stilling som Lehnsmand paa Riberhus.

Vi staae her ved Vendepunktet i Predbjørn Podebuskes og Fru Ane Mouritsdatters Liv. Endnu samme Aar, som Fru Ane skrev de ovenanførte Breve, skal en Stormflod fra Vesterhavet have ødelagt det gamle Vosborg, hvorefter Predbjørn Podebusk opførte Gaarden paa et høiere liggende Sted[1]). Men Vesterhavets Stormflod var som et Forbud paa en anden Stormflod af Sorger og Ulykker, der nu brøde ind over dem, og Sporene af denne Stormflod udslettedes ikke. Om det var før eller efter i det Aar, at Predbjørn Podebuskes Svigersøn, Hr. Albert Jepsen, døde, vide vi ikke[2]); men det næste Aar efter Paaske mistede Fru Ane sin saa kjære og ansete Datter, Fru Pernille, Hr. Anders Billes, der uventet blev bortkaldt fra sine mange Børn, hvoraf de fleste endnu vare smaa, d. 27 April 1533 under et Ophold hos sin Svigersøn, Hr. Jørgen Podebusk paa Svenstrup, hvortil hun var taget i Anledning af hans Hustrus, hendes Datters, Fru Ermegard Billes Nedkomst[3]). Lidt over et Aar derefter udbrød Grevens Feide, i hvilken Landet deltes mellem Lybekkernes Parti under Grev Christoffers Anførsel, men med Christian II's Navn paa Fanen, og Tilhængerne af den afdøde Konges ældste Søn Hertug Christian, og der var vel neppe noget Hus i Landet, hvori Borgerkrigen havde skaaret sig saa dybt ind, som i dette, thi i Sælland og Skaane stode her til en Tid 3 Sønner og 2 Svigersønner med deres Nærmeste paa Grevens Side, og i Jylland stod Predbjørn Podebusk selv med Svigersønnen Niels Brock mod dem paa Hertugens. Og medens Fru Anes Hjerte saaledes droges til de modsatte Sider og led under dets egne Ønsker, udbrød i det nordlige Jylland i det gamle Brændpunkt for Bondekrigene, den voldsomme Reisning af Almuen under

---

[1]) Secher, Danske Herregaarde XIX, Nørre Vosborg.
[2]) Om hans Dødsdag s. Danske Magazin III R., 3 B. p. 225, Anm. 28.
[3]) Danske Magazin III R., 3 B. p. 235. Anm. 49.

Skipper Clement og hans medforbundne Førere, som ganske anderledes ødelagde Landet norden og sønden Limfjorden end i hendes Farfaders Dage, og førte til Slaget ved Svenstrup d. 15 October 1534, hvori hendes Svigerson Niels Brock tilligemed Rigsmarsken og andre Adelsmænd blev ihjelslaget af Bønderne, hvoraf mange vel vare hendes egne. Herefter fulgte hendes Stifsøns, Hr. Jørgen Podebusks Død, som gjorde hendes Datterdatter Fru Ermegard til Enke. Han var blandt de Adelsmænd paa Sælland, der slæbtes ind til Kjøbenhavn efter de Greveliges Nederlag ved Helsingborg d. 13 Januar 1535 og den skaanske Adels forudgaaede Frafald, hvori hans Broder var en af Deltagerne; men naar det hedder i et Brev af 5 April 1535, at han kort iforveien var sendt i Forvaring over til Malmø, da synes Bestemmelsen med ham ikke at være kommen til Udførelse, thi da han døde i Kjøbenhavn, er han sandsynligen ogsaa forbleven der [1]). Til disse Sorger for Fru Ane kom endvidere det Udfald, Krigen havde havt for Anders Bille, at hans gamle Lehnslot Stegehus var bleven nedbrudt, hans Gaard Søholm plyndret, han selv med sin ældste Søn og sin Svigersøn Knud Henriksen bortsendt af Landet i Fangenskab, og da han udvexledes af dette, ikke blot var blandt de Adelsmænd, som Christian III kun paa de mest indtrængende Forbønner og mod Forlovere tillod at vende hjem, men ogsaa mere end de andre maatte siges at have fortjent den strenge Behandling, som Kongen udviste mod dem, for den Iver, hvormed han havde tjent Grevens Sag, og den Andel, der kunde tillægges ham i Borgerkrigen, ved den Understøttelse, som Greven havde havt af hans Kyndighed og Indflydelse. Alt dette var sket i Løbet af det korte Tidsrum fra Fru Pernilles Død; og hvad enten Fru Ane saae ud over Kredsen af sine Nærmeste, eller sin Slægts gamle Eiendomme, var det kun et sønderrevet Billede, der frembød sig for hende. Dog var Enden ikke hermed, thi, før Fru Ane, døde endnu, foruden Predbjørn Podebusk, hans 3 Børn, der vare tilbage af hans første Ægteskab og hans sidste Svigerson af dette, først hans Datter, Fru Sophie og Sønnen Klaus Podebusk, som begge døde Aaret før ham, saa Holger Ulfstand, der havde været gift med hans Datter Fru Ane, og døde nogle Dage efter ham, og endelig inden Paaske derefter hans Datter Fru Ingeborg. Saa tomt gjorde Døden tilsidst for den gamle Fru Ane det Hus, hun var kommen ind i [2]).

---

[1]) Danske Magaz. III R. 3 B. p. 235, Anm. 49. Gamle danske Saml. II, 3 H., Fru Vibeke Podebusks Antegnelser, p. 27.

[2]) Gl. danske Saml. II, 3 H., Fru Vibeke Podebusks Antegnelser p. 19—33.

Pesten var da allerede udbrudt i Europa, og ogsaa kommen frem i vort Land, i hvilket den saa idelig vendte tilbage i Løbet af Aarhundredet; og, naar vi se de her anførte Dødsfald, da synes ogsaa disse Tilfælde efter de Paagjældendes Alder at tyde paa en herskende Dødelighed, der naturligst forklares af en ondartet Sygdom [1]).

Fru Ane havde været saa skrøbelig ved Predbjørn Podebusses Død, at hun ikke kunde være tilstede ved Fordelingen mellem Arvingerne af det Guld og Sølv, der tilhørte Boet [2]). Hun forlod nu ogsaa Bistrup og tog til sin Søn, Hr. Mourits Olsen, der var gift med Fru Elline Gøye, en Datter af Rigshofmesteren Hr. Mogens Gøye; og det er en af de stærke Omvexlinger i hendes bevægede Liv, at hun paa sine gamle Dage skulde komme til Datteren af den Mand, der fremfor alle var Catholikerne her forhadt for sin store Indflydelse paa Reformationens Fremgang, og som, naar han i Beretningen om Graabrødrenes Uddrivelse af Næstved d. 16 August 1532 kaldes „den ugudeligste Kjætter, og baade en Tjener og Drabant af Djævelen", — impiissimus ille hereticus Dominus Magnus Gøe, diaboli et servus et miles — [3]), ogsaa maa have staaet for Fru Ane som en saadan, naar hun i sit Brev til Anders Bille nogle Maaneder før opfordrer denne til at gjenoprette den catholske Kirkes „gode Gjerninger", for at den evige Gud kan fri dem fra „den umilde Mand". Ikke desto mindre maa det have været efter hendes eget Ønske, at hun kom til sin Søn, thi, hvorvel denne nu var hendes Værge, stod det hende selv frit at flytte til en af sine Døttre, enten til Fru Ane Krognos, eller Fru Lytte Podebusk, som da boede paa Estrup ikke langt fra Bistrup; og naar hun da foretrak Sønnen, kan det ikke betvivles, at det maa have været Sønnens Hustru, Birgitte Gøyes værdige Søster, der drog hende til Sønnens Hus, saalidtsom det kan betvivles, at hun hos hende har fundet den kjærligste Pleie, og er blevet mere end forsonet med den Protestantisme, hun her lærte at kjende. Her endte Fru Ane Mouritsdatter sin svære men kraftige Livsvei, paa hvilken vi faae det Indtryk af hende, at hun har været en udmærket Kvinde i Raad og Daad af den Tidsalders Præg, som da gik under. Hun døde paa Skjoldenæs (Skjoldenæsholm) i Sælland, hvis Lehn Mourits Olsen dengang havde, 1545 før Paaske,

---

[1]) Molbech, Nordisk Tidskrift, IV, F. V. Mansa, historisk Udsigt over Epidemierne i Danmark fra 1539—1588 p, 75—96.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[3]) Kirkehistoriske Samlinger I, p. 364.

uden at vi nærmere kunne bestemme Tiden, og ligger begravet i St. Bents Kirke i Ringsted i Nærheden af sin Farfader, og ved Siden af sin Søn og her nævnte Sønnekone, der alle 3 dækkes af samme Sten.

*

* *

I Boet efter Predbjørn Podebusk og Fru Ane opstod der 2 Retssager mod Anders Bille, hvorved vi føres hen til hans Stilling dengang. At de Grevelige havde udplyndret ham paa Søholm „til blotteste Jorden, som de ikke kunde faae med", siger han selv[1]), og efter hans Hjemkomst havde Kongen afsat ham fra hans Bestillinger, og inddraget hans Laan til Kronen, saa han var gaaet saa nær, som han kunde gaaes, naar han ikke skulde fradømmes sine Eiendomme. Ikke desto mindre arbeidede han sig igjen op til sin tidligere Stilling i Løbet af en fem—sex Aar. Efterat han nemlig allerede det næste Aar efter sin Hjemkomst havde ægtet den rige Jørgen Lykkes Søster, Jomfru Ane Lykke, som han havde Bryllup med d. 14 October 1537 hjemme hos sig selv paa Søholm[2]), — da han atter, som ved sit første Bryllup var i Kongens Unaade —, og ellers søgt, at faae Alt tilbage, hvad han kunde af Eiendom og Gods, der var gaaet tabt under hans Fangenskab[3]), stillede Forholdene sig saaledes i 1539, at Christian III selv søgte hans Tjeneste, da den stærke Spænding i Tydskland i April Maaned foruroligede ham for et Indfald derfra, medens han ikke var sikker paa Sverig, og derfor maatte være betænkt paa Forsvaret af Sælland, hvilket han saa overdrog til Anders Bille sammen med Knud Gyldenstjerne, og idet han i sit Brev udtaler den Tiltro, han derved sætter til ham, tilsiger han ham, at, hvis han dertil vil lade sig finde velvilligen, da „vil Kgl. M. det med al Gunst og Naade bekjende, og være ham en gunstig og naadig Herre, saa han Kgl. M. skal derfor have at betakke", og til den offenlige Betryggelse, for at Anders Bille igjen har Kongens Naade og Tillid, blive de begge, Anders Bille ikke mindre end Knud Gyldenstjerne, i Bekjendtgjørelsen om, at de ere udnævnte til Høvedsmænd paa Sælland, kaldte „Kongens tro Mænd og Raad"[4]). Stillingens Fare, der utvivlsomt var overdrevet for Kongen,

---

[1]) Annaler for nordisk Oldkyndighed 1853, Dr. Paludan-Müller, Fire Studier til Grevefeidens Historie, p. 111.

[2]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamling.

[3]) Danske Magazin III R., VI B. p. 139. 141. 143.

[4]) Danske Magazin III R., VI B. p. 214.

fortog sig imidlertid straχ, og Udnævnelsen traadte vist neppe i Kraft, ei heller se vi, at den Anders Bille derved tillagte Benævnelse af „Raad", fører til, at han deltager i Raadets Forhandlinger. Men Døren var nu aabnet for Anders Bille, og da han først var kommen indenfor den, gik det raskt fremad: endnu s. A. d. 21 Dcbr. 1539 haves en Forhandling af ham som Lehnsmand paa det ved Arresøen beliggende Dronningholm Slot, hvilket Kongen nu havde overdraget ham[1]). Aaret efter blev han Statholder i Kjøbenhavn, og efterat vi saa det flg. Aar 1541 u. 25 Juli igjen have hans Underskrift som Rigsraad[2]), se vi at han tre Maaneder senere u. 23 October atter forlehnes med Møen, og det paa de gunstigste Vilkaar, kvit og fri, uden Afgift og Borgeleie[3]), og derpaa Aaret efter ogsaa faaer de 2000 Mark igjen, som han tidligere havde laant Kronen paa Lehnet og Kongen inddraget, idet det paalægges Stege By — til sin yderligere Afstraffelse — at tilsvare ham dem.

Der var saaledes ikke Tale om, at Anders Bille befandt sig under trængende Omstændigheder, hvortil der burde tages Hensyn, da Striden Aaret efter begyndte mellem ham og Fru Anes tilkommende Arvinger. Aarsagen til denne Strid var et Livsbrev, som Anders Bille havde faaet af Predbjørn Podebusk og Fru Ane paa noget Gods til Markie, hvortil hendes Arvinger ikke havde givet deres Samtykke eller været adspurgte, fordi Værgemaalet for hendes Gods var overgivet til Predbjørn Podebusk. Gyldigheden af denne Overdragelse erkjendte Fru Anes Livsarvinger ikke, og da der derfor i Vinteren 1543 blev foretaget et Skifte mellem dem over Fru Anes skaanske Gods, som hun vilde afstræde dem, delte de ogsaa dette uden videre mellem sig. Anders Bille var just paa den Tid bortsendt til Hertugdømmerne i Rigets Ærinde og havde erhvervet sig et kgl. Forbud, mod at der foretoges noget i hans Fraværelse vedrørende hans Eiendomme, og paa Grund heraf udkom der saa i Henhold til hans Livsbrev, som han erklærede, at have faaet af Hr. Predbjørn og Fru Ane „i deres Velmagt og af deres frie Villie", et kgl. aabent Brev af 29 Juni 1543, hvorved det gjorte Skifte mæles dødt og magtesløst, og Enhver forbydes, at forhindre Anders Bille i Brugen af dette Gods, „med mindre de kunde vinde det fra ham ved Dom og Retter-

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.
[2]) Danske Magazin III R., VI B. p. 301.
[3]) Nye danske Magazin I B. p. 27—28.

gang“[1]). Hermed stod Sagen hen, men ud paa Efteraaret haves et Brev af 7 Nvbr. til Anders Bille fra hans Svigersønner Knud Sparre og dennes Broder, Jakob Sparre til Svanholm i Skaane, der havde ægtet hans Datter Clara, hvori disse fralægge sig, paa deres Hustruers Vegne at have faaet noget af det Gods, der var indbefattet i hans Livsbrev, og med Hensyn til hvad Anders Bille har skrevet til dem, om at Fru Ane, Klaus Podebusses, ikke vil lade ham nyde Livsbrevet, henvise ham til at stevne hende til næste Herredag[1]). Spørgsmaalet om Livsbrevets Gyldighed blev imidlertid ikke indanket før efter Fru Ane Mouritsdatters Død, som saa skete af Mourits Olsen. Men ved en Retterthingsdom af Kjøbenhavn af 5 August 1545 blev Livsbrevet kjendt ved Magt, uanset Mourits Olsens Erklæring, at han ikke, ved at give Værgemaalet fra sig over sin Moder, havde tænkt, at noget Gods derved skulde forhindres fra at komme til Deling mellem Arvingerne[2]). Den Omstændighed, at Fru Ane havde medforlehnet Anders Bille med Godset tilligemed Predbjørn Podebusk, og at hun overlevede ham, maa herved have gjort Udslaget. Derimod erhvervede Mourits Olsen en anden Retterthingsdom af 30 Nvbr. 1547 angaaende et Livsfæste, som Predbjørn Podebusk alene havde udstedt paa en Mølle, der var af Fru Anes Gods til Aagaard, og ved Skiftet efter hende var tilfaldt Mourits Olsen; hvilket Livsfæste blev erklæret ugyldigt, fordi Fru Ane havde overlevet Predbjørn Podebusk, og Predbjørn Podebusk (selv) „ikke kunde længer hjemle end han levede“[3]).

Den her anførte Retterthingsdom viser hen til det foreløbige Skifte efter Fru Ane Mouritsdatter. Ved dette synes hendes Datter, Fru Ane Krognos, at have beholdt Markie, som hendes Mand, Klaus Podebusk havde været forlehnet med, og hvor han ogsaa var død (7 Nvbr. 1540). Af de 2 andre Hovedgaarde, Bregentved og Aagaard, kom Bregentved til Fru Pernilles Børn med Anders Bille, af hvilke det igjen overdroges til den ældste Søn, Bent Bille, og Aagaard med det dertil hørende store Godstilligende og mindre Hovedgaarde i Vendsyssel deltes mellem Mourits Olsen og Knud Gyldenstjerne, paa sin Hustrus, Fru Ivtte Podebusses Vegne. Men denne Deling var ikke anderledes, end at vi til samme Tid se, at Bent

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.
[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[3]) Kolderup Rosenvinge, Gl. danske Domme I, Nr. 53, p. 106—108.

Bille skriver sig til Bregentved og oppebærer Indtægterne deraf, og at Bregentved ogsaa opføres blandt Mourits Olsens Eiendomme.

Idet Bregentved saaledes overdroges til Anders Billes Børn som deres Moders Arvegods, skulle vi bemærke, at det er muligt, at Anders Bille tidligere har havt Bregentved i Forlehning af sin Svigermoder, saaledes som han havde havt Markie, og at det er sandsynligt, at hans Datter, Fru Ermegard, Jørgen Podebuskes Enke, under hans Fangenskab har boet med hans smaa Børn paa Bregentved, da hun ses, at have opholdt sig paa Sælland udenfor Kjøbenhavn[1]), og ikke kan tænkes, at have havt noget andet Sted dengang, hun kunde være paa end Bregentved, da hendes Faders Gaard Søholm ikke blot var bleven udplyndret af Lybekkerne, men ogsaa bortforlehnet af Kongen[2]), og hendes egen Lehnsgaard Svenstrup under Roskilde Bispestol, som Borgerne fra Kjøge havde plyndret efter hendes Mands Bortførelse[3]), derefter inddraget som Lehn[4]).

XII.

Bent Bille.

Bent Bille, der saaledes træder ind i Rækken af Besidderne af Bregentved, var, som anført, den ældste Søn af Anders Billes Ægteskab med Fru Pernille Krognos, og blev i sin Ungdom bestemt til den geistlige Stand i den catholske Kirke. Dette stemmer vistnok med, at hans Moder endnu ganske ung i de første Aar af sit Ægteskab 1511 af Forstanderen for Anthonius's-klosteret i Præstø blev optaget i den Hellige Anthonius's Broderskab efter „hendes fromme Andagts længselsfulde Begjæring", — pie ejus devotionis affectu exigente —, og for hendes Gave til de Syges og Svages Pleie i

---

[1]) Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1853, Dr. Paludan-Müller, Fire Studier til Grevefeidens Historie p. 110. 111.

[2]) Danske Magazin III R. V B. p. 146. Sigvard Grubbe fik 1535 Følgebrev paa Egede af 20 Juli og paa Søholm af 21 Juli.

[3]) Danske Magazin III R. VI B. p 41. Fru Ermegards, Hr. Jørgen Podebuskes, Stevning over de Kjøge Borgere for hendes Gods.

[4]) Danske Herregaarde VI, Svenstrup.

Ordenens Klostre[1]). Derimod synes det lidet foreneligt med, at det var hans Moder, der siden, da det kirkelige Røre var begyndt, tilligemed hans Fader, Anders Bille, — der vel her bestemtes af hende —, formaaede den daværende Karmelitermunk, og senere lutherske Superintendent i Skaane, Frands Vormordsen, til at besørge en dansk Oversættelse af Davids Psalmer, som han udgav 1528, og tilegnede Anders Bille og Fru Pernille, paa hvis „indstændige Ønske" den var udført[2]). Og det er saalangt fra, at hans Moder igjen maa antages, at have forandret dette Standpunkt, at Mindetavlen over hende i Magleby Kirke ved Søholm gjengiver os hendes Endeligt rent bibelsk christeligt med Christi sidste Ord paa Korset, der tillægges hende, og det Haab, hvori hun fremstilles at være død, om ogsaa at skulle opstaae formedelst Christi Opstandelse af Graven[3]). Men naar Bent Bille ikke desto mindre bestemtes til at indtræde i den catholske Kirkes Tjeneste, da forklarer denne tilsyneladende Modsigelse sig ved, at der under de protestantiske Bevægelser her dannede sig en Retning indenfor den catholske Kirke, som mente, at Skriften ogsaa i den kunde være Troslivets Kilde, og vilde have en renset Catholicisme, men paa det bestemteste forkastede Protestantismens videre gaaende Bevægelse og kirkelige Opløsning. Til denne Retning hørte utvivlsomt ikke faa, og til den maa Fru Pernille og Anders Bille ogsaa have hørt, og saaledes maa det være at forstaae, naar Fru Ane Mouritsdatter vil have Anders Bille til at „flye Messer, Gudstjenester og Processioner op igjen", idet hun i Modsætning til denne reformerede Catholicisme holder paa den gamle, hvori hun alene ser et Værn mod Protestantismen.

Denne Bestemmelse havde imidlertid ikke forhindret Bent Bille fra at faae den almindelige Uddannelse ved den adelige Hoftjeneste, og vi se, at han var Væbner, da han blev optaget mellem Kannikerne ved Roskilde Domkirke af Biskop Joachim Rønnov, og u. 13 Novbr. 1531 udstedte sin Forskrivning til Biskopen om at ville haandhæve ham i sin Stilling, saaledes som denne forlangte af dem, han forlehnede med kirkelige Præbender[4]). Bent

---

[1]) Kirkehistoriske Samlinger II, p 102 - 106.

[2]) Dänische Bibliothek, III, p. 77.

[3]) Paa en Tavle, der er anbragt i Choret, hvor Fru Pernille ligger begravet, og hvis Omskrift bærer hendes Navn og Dødstid, ses Christi Opstandelse af Graven og hun knælende ved denne, idet der tillige vises hen til, hvorledes hun døde i Christi Fodspor, ved de hosføiede Ord: „Min Gud och Skabere, i dine hender befaler jegh min siell." Weinwich, Stevns, 1798, p. 117; Hofman, danske Adelsmænd III, p. 318.

[4]) Knudsen, Joachim Rønnow, udvalgt Biskop til Roskilde, p. 33 Anm.

Bille havde saaledes efter den sig da indsnegne Misbrug opnaaet Kirkens Goder, inden han endnu kunde tjene Kirken; men derefter skulde hans kirkelige Uddannelse begynde, og det maa være Bestemmelsen om at sende ham til et Universitet i Udlandet, som Anders Bille tøvede med at udføre, hvortil den gamle Fru Ane sigter, naar hun i det anførte Brev til Anders Bille af 8 April 1532 angaaende Partiet med hans Datter Ane ogsaa tilføier om Sønnen Bent Bille, at han „vel maa tænke paa, hvorledes det skal være med ham, thi det er skøt (ɔ: snart) paa Tiden." Bent Bille gik nu til Paris, hvor den gamle Moderskole var for den catholske Kirke, og han maa have tiltraadt sin Reise dertil kort efter, at hans Fader havde modtaget denne Paamindelse af hans Mormoder, thi vi have et Brev fra ham til hans Moder Fru Pernille, skrevet Juleaften 1532 i Paris, der forudsætter, at han da maa have opholdt sig der i længere Tid, eftersom han ikke alene har brugt alle sine egne Penge op, men ogsaa 10 Guldkroner saa nær som en, hvilke han har laant og havt Vanskelighed ved at faae [1]).

I Paris var der til samme Tid flere unge danske Adelsmænd, som Bent Bille nævner i Brevet, deriblandt Peder Oxe og Erik Krabbe, og da den sidste vilde drage hjem i Fasten eller strax efter Paasken, lover han sin Moder igjen at ville skrive til hende med ham; man maa derfor antage, at han endnu har været i Paris ved sin Moders Død om Paasken. Der foreligger imidlertid ingen Oplysninger om ham, før Grev Christoffer i Slutningen af Juli 1534 var bleven Herre af Kjøbenhavn, og vi da se, at han nogle Dage efter d. 5 August faaer Forlehningsbrev af Greven paa Degnedømmet ved Kapitlet i Kjøbenhavn [2]), der var et af de 16 Prælaturer, hvortil Kronen havde faaet Patronatsret i Christian I's Tid, og som var bleven ledigt, fordi Formanden M. Christen Hvid ikke vilde underkaste sig Greven, og derfor var flygtet til Jylland [3]). Den Stilling, som Bent Bille herved havde faaet, og ifølge hvilken han ogsaa var Sognepræst ved en af Degnedømmets underlagte Kirker, fjernede den politiske Opmærksomhed mere fra ham under Begivenhederne i Begyndelsen af 1535, og, medens Greven ikke var istand til at beskytte hans Fader eller holde sine Løfter til ham, ja endog nogle Dage, efter at han under 23 Januar havde udstedt et fuldt Beskjærmelses Brev til ham, maatte lade ham indsætte som Fange paa

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.
[2]) Nye danske Magazin V B., 2 H. p. 133
[3]) H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen, 92—93; 109—110.

Slottet i Kjøbenhavn, gik Bent Bille ikke alene fri, men var ogsaa Bud mellem Faderen og Greven, og da denne derpaa i Slutningen af Februar igjen hævede Anholdelsen, men Anders Bille sammen dermed maatte tage mod en Besætning paa Søholm af Grevens Folk under Bastian von Jessen, — enten nu Greven erklærede, at han maatte gjøre det for den herskende Stemning, eller vel endog paanødede det som noget, der var nødvendigt for Gaardens Sikkerhed —, bestemtes det, at Bent Bille skulde følge med, og føre Tilsyn over, at der ingen Vold øvedes, og at der blev ydet Godtgjørelse for Besætningens Underhold, saaledes som det var lovet Anders Bille. Det faldt af sig selv, at Bent Bille ikke kunde udrette noget mod Bastian og hans Bande, og da han saa havde faaet nogle Penge, og tog med dem fra Søholm ind til Faderen, blev han overfaldt i Kjøge af Bastian, der vel var kommen til Kundskab om Pengene, og disse tagne fra ham. Et Par Dage efter, d. 13 Marts, blev Anders Bille pludselig anholdt om Natten i Kjøbenhavn, og bragt over i Forvaring til Malmø, der brugtes til Sikkerhedssted for de opsnappede danske Adelsmænd, man ikke stolede paa, at holde i Kjøbenhavn. Og da Bent Bille derefter gjorde et Forsøg paa at komme bort, og forlangte at tage til Udlandet, for efter sin geistlige Forpligtelse at fortsætte sine Studeringer, greb man ogsaa til at sikkre sig ham, men nøiedes, med at holde ham i et ridderligt Indlager i Kjøbenhavn. I Begyndelsen af det næste Aar 1536 bleve de vigtigste Fanger i Malmø og Kjøbenhavn førte over til Meklenborg, og der indsatte paa Slottene Lübtz og Neustadt; blandt disse vare, foruden Anders Bille, baade hans Svigersøn, Lehnsmanden paa Søborg, Knud Henriksen Sparre, og hans Søn Bent Bille. De danske Fanger, der saaledes forsendtes til Meklenborg, udgjorde ialt 12, og ved Kjøbenhavns Overgivelse d. 29de Juli stilledes der 12 Gidsler til Sikkerhed for dem indtil deres Overlevering, som foregik en Maaneds Tid efter. Alle de fangne danske Adelsmænd i Meklenborg havde staaet paa de Greveliges Side til det sidste, og Christian III var ikke tilsinds uden videre at lade dem vende tilbage. Efter nogen Tids Overveielse bestemte han sig imidlertid til at benaade de 8 af dem, mod at de gjorde Afbigt, og hyldede ham som Konge, samt forpligtede sig til ubrødelig Troskab og Lydighed, navnlig Underkastelse under den begyndte Forandring i Kirken, saaledes som dette nærmere fastsattes i den Revers, hvilken de u. 28de October 1536 underskreve i Kjøbenhavn. Blandt disse 8 vare Knud Henriksen Sparre og Bent Bille, medens Anders Bille selv og med ham

hans Broder, Hans Bille til Egede, hørte til de 4, der bleve udelukkede fra Benaadningen, og som kun paa Forbøn af adelige Fruer og Jomfruer tilstode deres personlige Frihed, der var den eneste Indrømmelse, Kongen vilde lade sig afbede for dem, og det dog alene paa den Betingelse, at de stillede Forlovere for sig [1]).

Bent Bille gik efter sin Tilbagekomst ind mellem Hofsinderne, hvor han tjente med 4 Heste, og stod i 10 Aar, indtil han i 1547 afgik fra dem, og fik Tønsberg Lehn i Norge. Hans Degnedom nedlagdes som Præbende ved Reformationens Indførelse, og u. 12 Dcbr. 1536 overdrog Kongen dets Gods til en Raadmand i Kjøbenhavn som Regnskabs Lehn under Kronen [2]). Derimod vedblev Bent Bille at beholde sit Kannikedom ved Roskilde Domkirke, hvormed det i 1547 ses, at han siden havde forenet tvende andre, det ene ved Domkirken i Lund, det andet ved Domkirken i Aarhus, hvilket fremgaaer af en Fuldmagt, som han det fornævnte Aar udstedte til sin Fader for „alt sit Arvegods, samt hvad han har af Kirkens Forlehning ved Roskilde, Lund og Aarhus Domkirker, saalænge han er udenrigs i Norge“ [3]). De sidste Ord vise, at han da agter at reise op til det ovenanførte norske Lehn, som han havde faaet.

Af Præbenderne, der laae til disse 3 Kannikedommer, skulle vi fremdrage de tvende, Nybølle og Holstrup. Det sidste, hvis egenlige Navn sandsynlig er Holmstrup, laae til Kannikedommet i Aarhus, og maa antages at være den nuværende Avlsgaard Holmstrup i Braband Sogn, der har tilhørt Aarhus Domkirke, og endnu dengang været en Landsby. Det andet Præbende Nybølle laae til Roskilde Domkirke, og maa ikke forvexles med den Landsby af dette Navn i Tjæreby Sogn, hvori Bregentveds her først nævnte Eier havde en Forlehning af Skovklosteret, og som nu længst er nedlagt under Hovedgaarden Basnæs, men var en endnu bestaaende Landsby i Smørum Sogn et Par Mil nordost for Roskilde [4]). Angaaende dette

---

[1]) Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie 1853, Dr. C. Paludan-Müller: „Fire Studier til Grevefeidens Historie“, IV: „Om de Sjællandske og Fyenske Adelsmænd, som i Aarene 1535 og 1536 holdtes fangne i Meklenborg“, p. 83—120.

[2]) H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen, p. 111—112.

[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[4]) Gamle danske Samlinger I, 3 H., p. 111, „Bircherods Samling om Roskilde Kapitel“, hvori Præbendet Nybølle anføres u. Nr. 16 og dets Indtægt opgives til en 158 Td. (Byg).

Præbende haves der en Retterthingsdom af 2 August 1537, som Bent Bille fik mod de to Kanniker, der havde opbaaret Indtægterne af det i de to Aar, han havde været i de Greveliges Hænder, og som nægtede at tilsvare ham Indtægterne i Henhold til den Bestemmelse, at „den Kannik, der ikke residerer der, og gjør Tjeneste hos Domkirken, og ikke studerer ved noget ret Universitet, skal miste sin Præbende-Rente." Denne Bestemmelse kunde imidlertid ikke komme til Anvendelse, da Bent Bille ikke havde havt sin Frihed til at reise bort, som han havde villet, og Dommen faldt derfor, at „efterdi forⁿᵗᵉ Bent Bille havde i Sinde, og hertil beredt sig, at ville give sig ud af Riget til at studere, da han i denne Feidetid blev grebet, fængslet og behindret for sin frie Villie — — —, skal han nyde sin Præbende Rente, ligesom han da studeret havde" [1]). Efterat Bent Bille derpaa i de følgende tolv Aar efter Reformationen fra 1537—1549 ubeskaaret havde opbaaret Indtægterne af dette Kannikedom, og ladet det bestyre for sig ved en af de faste Domherrer ved Kirken, saaledes som de Domherrer skulde, der vare fraværende (absentes), modtog han en Skrivelse fra Roskilde Kapitel af 31te October 1549, hvori det hedder, at han ifølge kgl. Befaling iaar og fremdeles aarlig skal af sit „Præbende Bord" (mensa præbendæ) Nybølle give til Domkirkens Chortjeneres Kost 16 Pund Korn, — — „hvilket han og andre absentes havde forsømt paa ti—tolv Aar" [2]). Dette Præbende ombyttede Bent Bille iøvrigt senere med Præbendet „Egby", eller, som det nu skrives efter Udtalen „Eyby", en Kirkeby beliggende nordlig for Kjøge [3]).

Hvad Bent Billes norske Forlehning angaaer, da have vi ovenfor set, at han i Somren 1547 agtede sig op til Norge, og der foreligger en kgl. Skrivelse til ham det følgende Efteraar af 21 Nvbr. 1548, hvori det indskjærpes ham, ligesom Lehnsmændene i de 4 andre norske Kystlehn, paa det strengeste, at vaage over, at intet Egetømmer til Skibsbrug udføres der fra Havnene til Udlændinger, men alene til Kongens egne Undersaatter, hvilket Forbud Kongen har bragt i Erfaring ikke skal blive overholdt, hvorover han „høiligen forundrer sig" [4]). I Slutningen af Aaret 1551 agtede Bent Bille sig igjen op til Norge, og tilskrev i den Anledning sin Fader

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.
[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[3]) Danske Magazin III R VI B. 3 H., Universitetets Regnskab fra Mai 1556—Mai 1557, p. 260—261.
[4]) Danske Magazin IV R. II B. 2 H. p. 183—184.

Anders Bille et Brev af 23 Novbr. forn. A. fra Harrested paa Sælland, hvor han forinden var taget hen til den daværende Lehnsmand paa Sølvedsborg, R. R. Verner Parsberg, der var gift med Fru Ane Holck fra Barritskov, og hvis Broder Niels Parsberg, der var Lehnsmand paa Vreilev Kloster og Hofsinde, var gift med hans Søster, Fru Sissel Bille. Han omtaler i dette Brev, at det er ham meget om at gjøre, at komme op til Norge, og at det vilde være en stor Skade for ham, om hans Reise skulde forsinkes af Vinteren [1]). I Norge havde han en Sag med Erik Ugerup til Vallen, i hvilken der midt i Februar 1552 udfærdigedes en Bestikkelse af ham til Sognepræsten i Tønsberg, Lagmanden, og begge Borgemestrene der, samt Raadmanden, om at de i den Anledning skulde begive sig for ham til Erik Ugerup. Og efterat disse havde udført deres Ærinde hos Erik Ugerup, og vare vendte tilbage, haves en Beretning fra Præsten Laurids Lauridsen i Tønsberg, hvori denne skriver, at de ved deres Hjemkomst bleve indbudne til et Gjæstebud af Høvedsmanden i Tønsberg, Bent Bille, og at de der vare blevne „ærligen og vel" tracterede, da En gjorde ham et Spørgsmaal, som han ikke vil nedskrive, for at det ikke skal læses af simple og uforstandige Folk, men har sagt Bent Bille, og som var af en saadan Beskaffenhed, at han afslog, at svare paa det, da „det var et Jøde=Spørgsmaal og ikke et Christen=Spørgsmaal", og at han derpaa stod op, og gik bort, „af Frygt for Klammer, som ogsaa skete" [1]). Sagen, som Bent Bille her havde med Erik Ugerup, stod paa til ind i Somren, da den ved en Voldgift af norske Adelsmænd d. 30 Juni 1552 forligtes mellem dem „som gode Venner og Slægt" [1]).

Om Bent Billes Forhold til hans Brødre og Søstre eller disses Mænd foreligge enkelte Efterretninger. Saaledes sendte han i 1550 til sin ældste Broder, Frands Bille, der var Lehnsmand paa Silkeborg, „nogle Harnisker" d. e. Rustningsstykker, som han skulde opbevare for ham, nemlig hans Kyrads med Tilbehør og Dragten dertil, en stor Glavindsstage, 4 lange Odder og 3 korte, samt 5 Par Hatteflanker [2]). Angaaende hans Broder Hans har han efterladt sig flere Optegnelser om smaa Forskud, han til forskjellig Tid har gjort ham, deriblandt 6 Daler, som han fik til et Par

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.
[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Øxen, som han forærede Jørgen Mynter [1]), hvorved maa erindres, at Anders Billes Sønner gik i Skolen i Malmø, da Jørgen Mynter reiste Opstanden der, og at denne saaledes underhaanden maa have modtaget disse Øxen for sin Beskyttelse. Af sin Broder Torben fik han 1549 Fuldmagt for ham paa det Skifte, deres Fader da gjorde med dem og deres Søskende, og for sin Svoger Jakob Sparre gik han 1553 i Borgen for 1000 Joachimsdaler [1]). Med sin anden Svoger Niels Parsberg ses han af det ovenberørte Brev fra Harrested af 23 Nvbr. 1551, at være gaaet i Borgen for den da u. forang. 1 Nvbr. som Lehnsmand paa Saltø afdøde Burchard von Bommerling, eller, som han kalder ham „Borcker" [2]). Og det er sandsynligt dennes Død, maaske ogsaa hans Begravelse, som vi i Forbindelse med Bent Billes Forløfte for ham maa tilskrive det noget paafaldende Ophold, som Bent Bille gjorde hos Verner Parsbergs, uagtet det efter hans egne Ord dengang hastede meget for ham med at komme op til Norge; Harrested laae nemlig i Nærheden af Saltø, og da Bent Bille i Brevet til sin Fader anmoder denne om, at overtage sin Anpart i Forløftet, og sammen dermed ogsaa udsteder en Skadesløsholdelses Forsikkring til sin Fader desangaaende, tyder det paa, at han under sit Ophold paa Harrested i Anledning af Borckers Død har søgt at løses fra sit Forløfte, og da Enken ikke har været istand dertil, og det muligen kunde blive nødvendigt at indfrie Forløftet, derfor vil ordne Sagen med Faderen, inden han reiser bort fra Landet.

Af Bent Billes mange Søskende er der ingen, der saaledes henleder vor Opmærksomhed paa sig i hans Historie, som hans Søster Fru Ermegard, Hr. Jørgen Podebuskes. Hun var paa Søholm hos sine smaa moderløse Søskende, da Anders Bille i Begyndelsen af Januar 1535 paa Grevens Indkaldelse havde indfundet sig i Kjøbenhavn, og Bent Bille nødtes til at blive derinde hos deres Fader, som Greven holdt tilbage. Og det var i denne værgeløse Stilling, hvori hun her befandt sig med de mange Børn, at den senere Kansler Johan Friis kom til Søholm, og derfra om Natten fik en Mand til at ro sig over til Møen, hvorfra han siden undslap til Rygen [3]). Johan Friis vidste, at han vilde blive eftersat af de Grevelige og kunde ikke blive der, men naar han selv beretter, at Fru Ermegard gjerne

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Gl. danske Saml. II, 3 H., Fru Vibeke Podebuskes Antegnelser p. 32.
[3]) S. Nye Samlinger til den danske Historie, III B. 3 H. p. 277.

havde villet holde ham tilbage hos sig, da begribes det, hvor meget hun trængte til En, som kunde have staaet hende bi, medens hun sad der overladt til sig selv, og hendes Mand til samme Tid slæbtes ind til Kjøbenhavn, og Borgerne i Kjøge plyndrede deres Lehnsgaard. Siden da de Grevelige vilde belægge Søholm, og hendes Broder Bent kom derud, for at passe paa Besætningen, kom hun til Kjøbenhavn med Børnene; og da Besættelsen af Søholm endte med dennes fuldstændige Udplyndring, og Anders Bille i sin yderste Nød vilde bevæge Greven til at skride ind mod den ham tilføiede Mishandling for hans Gods, troede han hverken selv eller ved Sønnen Bent skriftligt eller mundligt at kunne udrette dette, men tyede til hende, og skrev et Brev til Greven, som hun skulde overbringe personlig til ham, og saaledes skaffe hans Forestillinger Indgang; hun gik ogsaa med Brevet, men hvorvel Midlet glippede, idet hun ikke fik Lov til at komme ind til Greven, — enten det saa var ham selv, der vilde undvige en Samtale med hende, eller hans Omgivelser, der forhindrede det —, viser det derfor ikke mindre hendes Beredvillighed til Alt, hvad hun kunde gjøre, og den Tillid hendes Fader satte til Indflydelsen af hendes Personlighed. Hvor svært hun har havt det i den følgende Tid under Anders Billes Fangenskab her og i Meklenborg, viser det Brev, som Anders Bille, da han var kommen derover, skrev til sit Søskendebarn, Biskop Ove Bille af Aarhus, hvori han saa indtrængende lægger ham sine „arme, smaa, moderløse, og, som det vel maa hede, ogsaa — faderløse — Børn med" paa Hjertet, og tillige beder ham, at faae andre navngivne formaaende Mænd til at antage sig dem, og derved tilføier om hende: „hvad Ermegard muligt er at gjøre, kan jeg vel tro, hun gjør, men dog er det hende svart at gjøre" [1]). At Fru Ermegard da maa antages at have boet paa Bregentved med sin egen lille Dreng og sine smaa Søskende, have vi ovenfor set, og naar det kunde synes uforklarligt, at Mænd som Ove Bille og dem Anders Bille beder denne henvende sig til, behøvede saa bønlig en Opfordring, for at komme hende til Hjælp i hendes Stilling her, da maa det erindres, at det var endnu midt under Krigen, og 4 Maaneder før Kjøbenhavns Overgivelse. Ogsaa Brevet

---

[1]) An. f. n. Oldk. o. Hist. 1853, Paludan-Müller, Fire Studier, p. 93, Anm., hvor bemærkes, at der paa Udkastet til Anders Billes Brev til Greven af ($\frac{10}{3}$) 1535 er skrevet af A. B., at han først sendte sin Datter Ermegard med Brevet til Greven, men hun maatte ikke komme til ham; og p. 110—112, hvor Anders Billes Brev anføres til Biskop Ove Bille, dateret Lübtz ($\frac{5}{2}$) 1536.

fra Harrested af 23 Novbr. 1551 giver et Vidnesbyrd fra Fru Ermegards senere Aar om hendes opoffrende Sind i sin Kreds, idet Bent Bille deri beder sin Fader, at han vil betænke hans Søster Ermegard paa hans Vegne for alt godt, hun beviste ham under hans „store Sygdom", og som hun skal finde ham villig til at forskylde sig med alt muligt, „dersom," skriver han, „Gud vil spare mig Livet".

Der kan neppe være Tvivl om, at den Sygdom under hvilken Bent Bille saaledes er bleven pleiet af sin Søster, Fru Ermegard har været Pesten, da den baade nævnes i det foregaaende og efterfølgende Aar [1]), og saaledes ogsaa maa have været her i det mellemliggende. Og vi bestyrkes ogsaa deri ved at flere af de her berørte Personligheder ere døde i 1551 og som vi maa tænke os af Pesten, saasom den ovennævnte Borcker paa Saltø, Superintendenten i Skaane, Frands Vormordsen, og Bent Billes egen Søster, Knud Henriksen Sparres Hustru, Fru Ane Bille paa Klogerup [2]); hvortil vi ogsaa kunne føie Provstevicaren i Odense, den lærde Jørgen Gyldenstjerne, hvis Moder var en Søster til Bent Billes Fader [3]).

At Bent Bille saaledes modtog sin Søsters Pleie og trængte til den, havde sin Grund i, at han var ugift. Det samme var ogsaa Tilfældet med hans ovennævnte Fætter, Jørgen Gyldenstjerne. At det hos denne skulde hidrøre fra at han først havde været Munk eller siden som Erkedegn i Ribe været catholsk Geistlig, kan ikke antages, naar han ikke skal komme i Modsigelse med sig selv [4]). Ligesaa lidt kan det antages om Bent Bille, at han ikke giftede sig, fordi han ogsaa som Degn ved Kapitlet i Kjøbenhavn havde været catholsk Geistlig. Man kan nemlig ikke blive staaende ved Spørgsmaalet om, hvorfor disse to Mænd ikke giftede sig dengang, og dertil søge en særegen udvortes eller indvortes Grund for dem; men man maa spørge videre, hvorfor giftede Mænd sig ikke dengang som Rigens Kansler Anthon Bryske, der byggede Langesø, og Kongens Kansler Johan Friis, der byggede Hesselager og Borreby? eller hvoraf kom det, at rige Enker dengang kunde

---

[1]) Molbech, nordisk Tidskrift, IV, Mansa om Pesten p. 83, hvor den omtales i 1550 og 1552.

[2]) Gamle danske Saml. II, 3 H., Fru Vibeke Podebuskes Antegnelser p. 19—33.

[3]) Danske Magazin IV, 42 H., Jørgen Gyldenstjernes Gravskrift i Odense p. 161—174.

[4]) Sstds p. 174—177, hvor hans Bestemmelser for sin slægfrede Datter vise, at han ikke lagde Dølgsmaal paa det Forhold, hvori han her havde staaet.

sidde hen, uden at gifte sig igjen, saaledes som Klaus Podebuskes Enke, Fru Ane Krognos, gjorde med mange Børn, og Jørgen Podebuskes Enke, Fru Ermegard Bille, med en eneste Søn? Og naar vi da derved føres hen til den Bemærkning, som Fru Ane Mouritsdatter gjør i sit tidt nævnte Brev til Anders Bille af 1532, at „Giftermaale nu ere sjældne i Verden," da have vi i denne Udtalelse af en Samtidig ikke blot et Vidnesbyrd om, at saadanne Tilfælde, som de her fremdragne, ikke vare Undtagelser, saameget de end stode i Modstrid til den heri herskende Grundsætning baade før og efter, men at vi her have en Retning i Tiden for os, der forklarer os paa den ene Side det paafaldende Antal i de adelige Slægter, der i dette Tidsrum anføres at være døde som ugifte, og paa den anden Side selv forklares som en uvilkaarlig Følge af Kampen mellem det Nye og det Gamle, der rystede Samfundets rolige Grundlag, og dermed ogsaa de Forhold, der danne sig paa dette. Hvor denne Retning kommer tilsyne, — og den spores ogsaa i vor Tid —, giver Tiden sig derfor selv et Vidnesbyrd om den Brydning, der rører sig i den.

Det som paa en særegen Maade i vor Tid har henledt Opmærksomheden paa Bent Bille, er det Vidnesbyrd, han har efterladt sig i sine Antegnelser om sit Bekjendtskab med Runeskriften, hvoraf vi have flere Prøver i disse [1]). Et Par af dem, der ere udvendige Paaskrifter paa Papirer af særlig Vigtighed, ere noget større, og helt udførte med Runer; andre derimod, der findes ved Regnskabs Bemærkninger, ere mindre, og afbryde kun den almindelige Skrift, hvorved de staae. Selv fremtræde Runerne her kun som Skrifttegn fra Oldtiden anvendte paa det nyere Sprog efter dets da brugelige Stavemaade.

Af de to Paaskrifter er den første fra 1545, og angaaer et Livsbrev, som Anders Billes anden Hustru, Fru Ane Lykke, fik paa alt det Kjøbegods og Pantegods, som Anders Bille efter den Tid maatte erhverve sig, hvilket Livsbrev udstedtes den 6 Marts 1545 paa Søholm af alle Anders Billes daværende myndige Arvinger, nemlig hans to Svigersønner, Knud Sparre og Jakob Sparre, hans Datter Fru Ermegard, og hans Sønner, Bent, Frands, Hans og Torben. Paa en Afskrift af dette Livsbrev, som Bent Bille opbevarede og selv havde taget, har han bagpaa an-

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.

tegnet med Runer: »en copie af thed bref som mine soesking oc ieg gafue min sthifmoder po soeholm hendis lifs thid efther min faders doeth 1545«. Den anden Paaskrift er af 1547, og angaaer hans Præbende Holstrup under Aarhus Domkirke, hvis Bestyrelse han den 30 Januar 1547 overdrog til en derværende Kannik, Mester Thomassen Riber, og paa det Omslag, hvori han havde gjemt Afskriften af den Fuldmagt, han i den Anledning havde udstedt til den Vedkommende og dennes Forpligt derfor, har han skrevet med Runer: »mesther thommessens handthskrifth oc then handskrifth som ieg hannum gifuith hafuer ther udi moed 1547«. Af de mindre Runeskrifter forekomme to uden nærmere Tidsangivelser paa en Seddel med nogle af Bent Billes smaa Regnskabs Poster med hans Broder Hans, og en tredie findes som et »nota bene« i Slutningen af en Optegnelse af Bent Bille fra 1547 om noget Kvæg, der er sendt fra Bregentved til Søholm.

Da Runeskriften af 1547 paa Omslaget til Bent Billes og Mester Thomassens gjensidige Haandskrifter er meddelt af P. Seidelin i Aargangen for 1854 af „Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie" p. 206—211 under Overskriften: „et Runealphabet fra 1547", og da alle de Oplysninger der findes, som staae i umiddelbar Forbindelse med Sagen, skulle vi nedenstaaende gjengive denne Runeskrift:

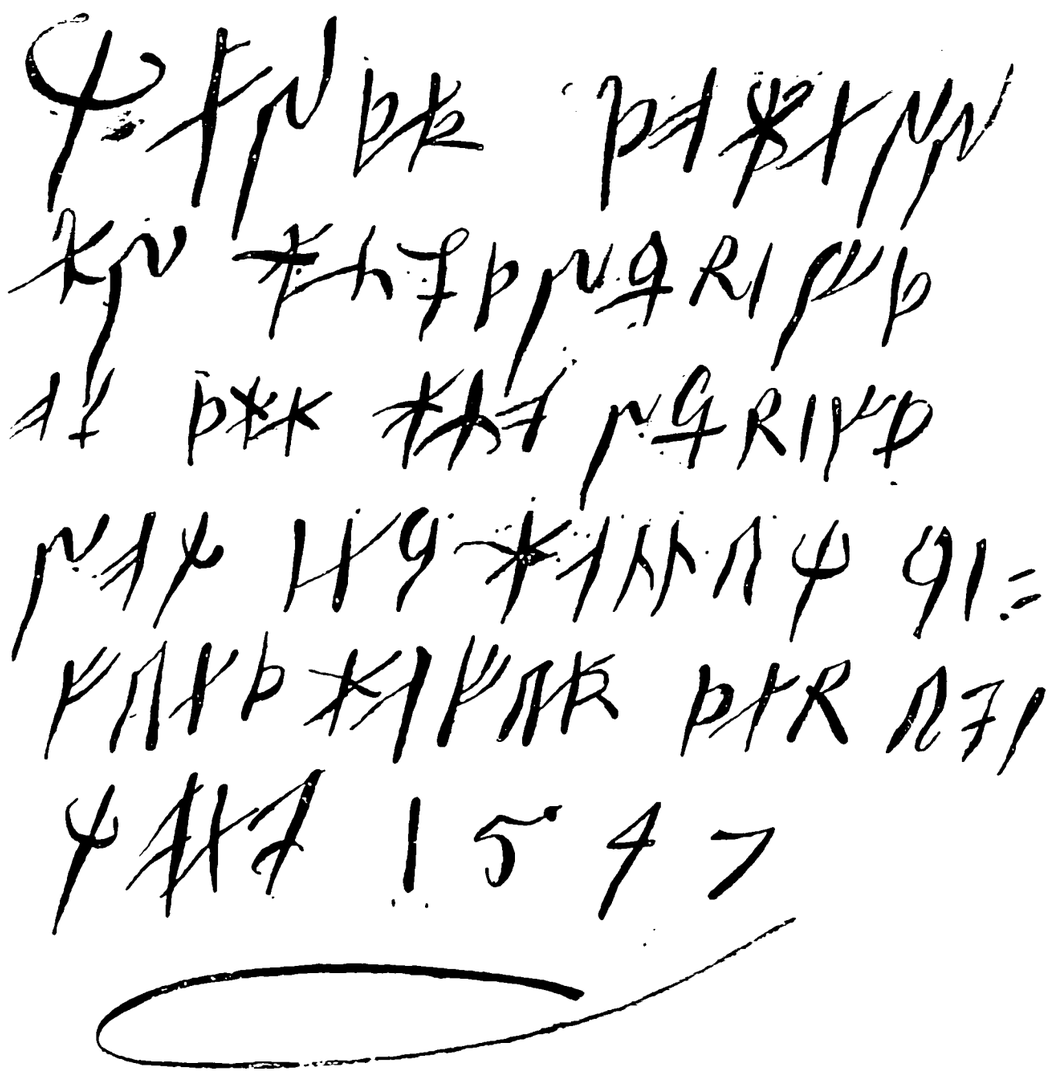

Og idet vi af de andre Runeskrifter skulle fuldstændiggjøre det efter denne Runeskrift opstillede Alphabet, bemærke vi, at den ene af disse

gjengiver »c« med ᛦ og »ng« med ᛜ, og hvad de 3 i Runeskriften af 1547 manglende Runer angaaer for b. l. p., at disse findes i de andre Runeskrifter som ᛒ ᛚ ᛒ [1]). Tilføies saaledes de her anførte Runetegn, bliver Alphabetet, der foreligger hos Bent Bille:

a	b	c	d	e	f	g	(ng)	h	i	k	l	m	n	o
ᛅ	ᛒ	ᚴ	ᛏ	ᛁ	ᚠ	ᚵ	ᛜ	ᚼ	ᛁ	ᚴ	ᛚ	ᛘ	ᚿ	ᚭ

p	r	s	th	t	u
ᛔ	ᚱ	ᛋ	ᚦ	ᛏ	ᚢ

Iøvrigt henvise vi herved saavel til Seidelins Afhandling selv i Annalerne som til Professor Thorsens indholdsrige Skrift om „de danske Runemindesmærker“, hvori ogsaa den her fra 1547 anførte Runeskrift af Bent Bille er optaget tilligemed en anden samtidig Runeskrift af 1543, som først der er fremdraget, og hidrører fra den daværende Admiral Mogens Gyldenstjerne, der med Runebogstaver har nedskrevet Begyndelsen af sin Dagbog over det Togt, han dengang gjorde [2]). Men naar disse Antegnelser med Runebogstaver, som vi her finde, saaledes tilhøre det 16 Aarhundredes første Halvdel, da faae de deres egenlige Betydning, ved at det Kjendskab til Runerne, der møder os i dem, er udgaaet umiddelbart fra Middelalderen og ikke tillært ved de Runealphabeter, der her kom frem efter Aarhundredets Midte, men at de tvertimod forklare os, hvorledes man herfra nogle Aar senere har kunnet faae disse, idet begge de her berørte Mænds Anvendelse af Runeskriften kun kan betragtes som et Vidnesbyrd om en almindeligere tilstedeværende Sands for denne. Hvorledes denne Sands imidlertid er bleven vakt, som vi her se for os, vide vi ikke, men saameget er utvivlsomt, at det har været Følelsen af den aandelige Sammenhæng med sin Folkestammes Grund, hvorfra den fornyede Kjærlighed til dens gamle Skrifttegn er udsprunget, og at vi ogsaa maa sætte denne i Forbindelse med den Tidens

---

[1]) De 2 første af disse 3 Runer findes i Runeskriften af 1545, ligesom ogsaa de ovennævnte Runetegn for c og ng, og alle 3 Runer findes samlede i Ordet „brillup“, Brøllup, der forekommer i en af Bent Billes oven berørte Regnskabs Antegnelser med sin Broder Hans.

[2]) P. G. Thorsen, de danske Runemindesmærker, I Afdel., p. 316—319. Det kan bemærkes, at i Mogens Gyldenstjernes Runeskrift findes, ligesom i Bent Billes, de omvendte Runetegn for l og s, dog findes ogsaa her den ret vendte Form af Runetegnet for l ved Siden af den anden. Ogsaa Runetegnet for c er hos Mogens Gyldenstjerne givet i den sidste her tilføiede Form, hvori det findes hos Bent Bille.

Bevægelse, hvorunder den fremtræder. Og hvad det angaaer, at der her ved Bent Bille og Mogens Gyldenstjerne ikke blot er Tale om deres Kjendskab til Runeskriften, men om den Brug, de selv leilighedsvis gjøre af den i deres Sammenskrift, og som viser deres særegne Færdighed og Sikkerhed i den, da skulle vi med Hensyn til den Overensstemmelse, der var mellem dem baade heri og i et Par Særheder i deres Skrift, dog erindre om, at Bent Bille og Mogens Gyldenstjerne vare kjødelige Fættere, og at Mogens Gyldenstjerne var en Broder til „Vicaren", den lærde Jørgen Gyldenstjerne, der, om ogsaa hans Lærdom hovedsagelig har været theologisk, gjerne kunde have været Udgangspunktet for den Fremdragelse af Runeskriften, som vi fra den Tid have Beviser paa af begge disse Mænd. Herom vide vi imidlertid intet, idet vor Kundskab til Jørgen Gyldenstjernes Lærdom indskrænker sig til, at han efter den Maade, hvorpaa han i saa Henseende betegnes — — »sophiæ studiis ingens« — maa antages, at have forbauset sin Samtid med sine videnskabelige Granskninger, uden at vi kjende disses Omfang [1]).

Da Bent Bille i sit Brev fra Harrested af 23 Novbr. 1551 lagde sin Fader paa Hjertet alt det Gode, hans Søster Fru Ermegard havde vist ham i hans store Sygdom og selv sagde, at han vilde gjøre alt muligt, for at gjengjelde det, tilføiede han: „dersom Gud sparer mig Livet". Der laae i disse Ord af ham en Følelse af, at han ikke vilde faae et langt Liv, og han døde ogsaa en tre—fire Aar efter, 1555, kun nogle og fyrgetyve Aar gammel, dog neppe som en umiddelbar Følge af en Svaghed efter denne Sygdom, men snarere efter et nyt Anfald af Pesten, der vel kun anføres her for de 3 foregaaende Aar [2]), men ogsaa maa have været her i 1555, hvori vi ikke blot finde, at gamle Mænd bortrykkes, som hans Fader Anders Bille, Biskop Ove Bille, og dennes Broder Rigsraaden Knud Bille, men

---

[1]) At Tanken dog ogsaa ad en anden Vei ved dette Spørgsmaal føres hen til Jørgen Gyldenstjerne eller den Kreds, hvori han som Venner eller Frænder havde sine Nærmeste, vil ses af, at Runehaandskriftet af den skaanske Lov vides at have tilhørt Rigskansleren Anthon Bryske (P. G. Thorsen, Skånske Lov, Fortale p. 4), og at det enten var fra ham eller Kongens Kansler Johan Friis, at den engelske Affending her, Daniel Rogers, i 1561 modtog et Runealphbet; men baade Anthon Bryske og Johan Friis stode i det nøieste Forhold til Jørgen Gyldenstjerne, og vare begge hos ham Nytaarsdag 1550 i Odense, da han udstedte sit Gavebrev til sin slægfrede Datter og hendes Mand, hvorved Anthon Bryske medunderskrev Gavebrevet og Johan Friis den Forpligtelse, Datterens Mand derved indgik. (Danske Magazin III, p. 174—177).

[2]) Molbech, nordisk Tidskrift, IV, Mansa om Pesten p. 83—85.

ogsaa se i Roskilde Kapitels Regnskab fra Mai 1556—Mai 1557, at der foruden Indtægten af Bent Billes Præbende i det forløbne Aaadens Aar efter hans Død, opføres Indtægten af 5 andre Præbender, hvis Indhavere ligeledes ere døde, og vel ogsaa have været yngre Mænd [1]).

Om Bent Billes personlige Tænkemaade foreligger ingen Udtalelser, men han synes i den Henseende med sin Søster Ermegard at have slægtet paa sin Moder, og det turde vel være Indtrykket af den Erfaring, han har gjort med Hensyn til sin Fader, som den Livslære skyldes, der paa tydsk findes blandt hans Antegnelser: „Langt hellere leve sikkert i Armod, end pines ved Frygt og Bekymring i Rigdom“ [2]).

XII.

Hr. Mourits Olsen Krognos.

Mourits Olsen var, som vi have set, gift med Fru Elline Gøye, en Datter af Rigshofmesteren Hr. Mogens Gøye, der i sit første Ægteskab med Fru Mette Albrechtsdatter Bydelsbach, som døde 1513 [3]), havde 3 Sønner og 5 Døttre, af hvilke Elline og Birgitte vare de yngste, og i sit andet Ægteskab med Fru Margrete Sturesdatter, der døde 1528 [3]), 3 andre Sønner og 6 Døttre. Hvornaar Mourits Olsen blev gift med Fru Elline, vide vi ikke, men det maa antages at have været i den nærmeste Tid efter Stifmoderens Død.

Ved dette Giftermaal var Mourits Olsen kommen ind i den Mands Familie, der indtog den høieste Plads i sin Stand ikke blot ved sin Stilling, men ogsaa ved sin indgribende Indflydelse i Stat og Kirke og sin overordenlige Rigdom. Men han var derved tillige kommen ind i en Slægt,

---

[1]) Danske Magazin III R., VI B., p. 260—261. De 6 saaledes afdøde, hvis Naadensaar nu opbares, vare M. Hans Black, Iver Lykke, Bent Bille, Herman Skeel, M. Hans Luno og D. Bernt Friis, den sidste havde været Degn i Roskilde. Af de her nævnte var M. Hans Black dog ikke død hjemme, men i Rom d. 30 Juni 1555. (Kirkehistoriske Saml. V, p. 495—496).

[2]) „Vil besser ist in Armuth sicher leben, dan im reichtumb durch forcht vndt sorgfaltigkeit versmähen“. (Kgl. Bibl. danske Adels Brevsaml.).

[3]) T. Becher, Herluf Trolle og Birgitte Gøye p. 6—8.

der baade i Liv og Tro hyldede en anden Retning end hans, og væsenlig bar den nye Tingenes Orden frem, som hans Slægt kun nødtvungen underkastede sig, der stod paa den gamle Tids Grundlag. Mourits Olsens og Fru Ellines Slægter vare saaledes stillede ligeover hinanden som Modsætningerne i indre Henseende mellem det gamle og nye Parti i Landet, og da Mourits Olsen fra den Tid, han havde bosat sig, i en Række af Aar levede fjern fra sin nærmeste Slægt, og derfor vel ogsaa havde afstaaet Værgemaalet over sin Moders Arveeiendomme til sin Stiffader i Jylland, kunde den nye Slægtskabsforbindelse, hvori han indtraadte ved sit Ægteskab, end lettere udskille ham fra hans egen, og bringe ham i et spændt Forhold til denne. Det kom saaledes ogsaa strax efter Predbjørn Podebusks Død til en Retsstrid mellem ham og hans Slægt angaaende hans Moders Andel i Boet, hvori han fik en Retterthingsdom, for at maatte fordre et „nyt Skifte istedenfor det Skifte, som Knud Gyldenstjerne- og de øvrige Hr. Predbjørns Arvinger mellem dem selv havde gjort paa det Guld og Sølv efter ham, som fandtes paa Bistrup og Vosborg, og hvorved hans Moder Fru Ane ei var tilstede paa Grund af sin Skrøbelighed, og ei havde faaet mere end en Søsterlod udlagt, omendskjøndt hun førte mere Gods til Hr. Predbjørn end (alt det), han havde, før de tilsammen kom [1]). Og da senere Skiftet her gjenoptoges under det almindelige Skifte over Løsøret efter Predbjørn Podebusk, fandt han sig ligeledes forurettet derved som sin Moders Arving, og udstedte i den Anledning i 1548 en Herredagsstevning til sin Søster Fru Ane og Søsterdatter Fru Ermegard med deres Værger og alle Predbjørn Podebuskes Arvinger for „Guld, Sølv, Penge, Kjøbegods og Pantegods, og (andet) Løsøre, som de havde skiftet dem imellem, og ikke gjort ham og hans Moder Fyldest deri“ [2]). Denne Stevning besvaredes af dem med en anden til ham til samme Herredag, som var udstedt af Verner Parsberg og Erik Podebusk, for hans Moders Fru Anes, Hr. Predbjørns Hustrus „Bo, Boskab og Løsøre, desligest for Gjeld, Hr. Predbjørn skyldig var, og Hr. Predbjørns Hustru ikke vilde betale“ [2]).

Mourits Olsen tjente som Hofsinde i 1525, da der tillagdes ham noget Gods i Skaane, der havde tilhørt Niels Brahe, som der eiede Vidskøfle og Vandaas, og for sin Deltagelse i Opstanden i Skaane for

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Danske Magazin, IV R. II B., p. 91.

Christian II under Søren Norby i April s. A. den flg. 6 Juli af Rigsraadet var bleven dømt fra Liv og Gods. Der haves herom et aabent Brev af 1 Septbr. 1525, hvori Frederik I tilkjender sin kjære Hofsinde Mourits Olsen for den Skade og Fordærv, han haver fanget paa sit Gods i Skaane i næstforgangne Feide med Hr. Sevren Norby Erstatning i det Gods, som er tildømt ham og Kronen af Danmarks Riges Raad af Niels Bragdes, som førte Avindskjold mod sit Fædrenerige" [1]).

Af Forlehninger ses Mourits Olsen i 1535 at have havt Lyckaa Slot i Blekingen, derefter fik han Skjoldenæs paa Sælland, som han besad til sin Død, og allerede synes at have havt i 1538, medens han endnu havde Lyckaa. Med Skjoldenæs Lehn forbandt han i 1547 Ringsted By, da Kjøbstæderne paa Sælland henlagdes under de tilgrændsende Lehn [2]). Og sammen med sin Forlehning af Skjoldenæs havde han ogsaa fra 1542—1545 Han-Herreds Lehn [3]), som dengang var ham af Vigtighed for hans Moders Arveeiendomme der, som han ved Predbjørn Podebuskes Død havde faaet Værgemaalet over. Der haves her et kgl. aabent Brev til ham af 1542 angaaende Klitgræsset i den Strækning af Han-Herred, der støder til Vesterhavet, der viser os Marehalmen dengang, som nu, paa Sandklitterne der, og hvorledes man dengang ikke mindre end nu, ja endogsaa mere, under den høieste Bøde, vil frede over denne til Sandflugtens Forebyggelse, idet der ved bemeldte Brev under Straf af 40 Marks Skyld forbydes Bønderne i de der liggende Sogne at oprykke Klitgræsset til Tag [4])

Fru Ellines Fader, Rigshofmesteren Hr. Mogens Gøye, døde i 1544, hvorefter hans 2 Hovedgaarde Krankerup og Aunsbjerg gik over paa hans Sønner, medens Døttrene fik deres Arv i hans øvrige Gods, og den store løse Formue gik til Deling mellem dem og Brødrene. Det endelige Skifte efter Svigerfaderen oplevede Mourits Olsen ikke, ligesaa lidt som han oplevede det efter sin Moder. Derimod blev Skiftet i 1546 endelig afsluttet efter hans Svigermoder, Fru Mette Albrechtsdatter Bydelsbach, og af

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Danske Magazin III R., V, p. 92 og VI, p. 159; IV R. I, p 333.

[3]) Danske Magazin IV R. I, p. 12. 107.

[4]) Danske Magazin III R., VI B., p. 339: „Hr. Mouritz Olsen ett Breff tiill Bynderne i Temnerby sogn, Lille sogn, Wost sogenn, Torup sogenn, Clim sogen, Hiortell sogen, Lernp sogen, Tranom sogen oc Suenstrup sogn, at han haffuer berett, at Bynderne wprycke clitte græs tiill tag oc Landdet ther offuer fordervis aff sandt, att ther noger ther mett findes, skall hand straffes ther faare som for xl & sag".

de 4 Hovedgaarde, som hun havde efterladt sig, Klausholm og Skjærsø i Jylland, Gundersløvholm og Torbenfeld paa Sælland, fik Fru Elline nu som en Følge af de Forandringer, som Dødsfald havde gjort mellem Arvingerne, Klausholm tilligemed sin Broder Albert Gøye, og u. 26 April s. A. foretoges i den Anledning en Deling af Bygningerne paa Klausholm mellem Albert Gøye og Mourits Olsen [1]).

Den senere som Rigshofmester saa navnkundige Peder Oxe var Fru Ellines Søstersøn, og ved Skiftet paa det gamle Gisselfeld 10 Febr. 1547, hvor hans Brødre afstode ham denne Gaard i Arv, var Mourits Olsen tilstede og medunderskrev Afstaaelsen [2]). Strax det næste Aar søgte Peder Oxe at tilbytte sig Kronens Gods i de omliggende Byer, Nielstrup, Ulse og Høgerup (Broby Sogn); i hvilken Anledning der paa Kronens Vegne udstedtes et aabent Brev til Mourits Olsen m. Fl. [3]).

Med den øvrige skaanske Adel deltog Mourits Olsen i Frafaldet fra Grev Christoffer, og paa det Brev, som i den Anledning udfærdiges til de Svenske Juleaften 1534 finde vi hans Navn blandt de 7 Riddere, som først have underskrevet [4]). Han maa altsaa være blevet Ridder under Frederik I. Da Christian III d. 7 August 1535 udstedte sit Forsikkringsbrev om at opretholde Adelens Privilegier og Friheder i Skaane, var han en af de 6 skaanske Adelsmænd, hvortil dette Brev rettedes. Ved Kroningen i Kjøbenhavn d. 10 August 1536 var han blandt de Riddere, der tilsagdes til at tournere med Kongen selv, og som til den Ende skulde møde med deres Livhest, Kyrads, og Tilbehør samt medtage en god Rendehest. Ved Prinds Hanses Daab paa Koldinghus d. 17 Mai 1545 indbødes baade han og Fru Elline, til at følge Dronningen ved hendes Kirkegang. Ved Prindsesse Annas Formæling i Torgau d. 7 October 1544 gjorde han Tjeneste i det store ridende adelige Følge, der ledsagede Prindsessen, medens

---

[1]) Danske Magazin VI, 346. Da Mogens Gøye ogsaa havde foretaget en Ombygning her, kan der ikke, som man har gjort, henvises til den her ved Skiftet givne Beskrivelse af Klausholm med Hensyn til Kundskaben om, hvorledes de store Adelsgaarde her vare i Middelalderen, saaledes som det derimod er Tilfældet ved Delingen af Vemmetofte i 1529, hvis daværende Indretning helt maa føres tilbage til denne. S. Vemmetoftes Historie I, 40–43. 238.

[2]) Ryge, Peder Oxes Levnet, p. 65–66.

[3]) Danske Magazin IV R., II, p. 96.

[4]) Valudan-Müller, Grevens Feide, II, Tillæg, p. 470.

Fru Elline var mellem de Fruer, som Dronningen havde med sig, der fulgte Prindsessen derhen[1]).

Fru Ellines yngste og kjæreste Søster Birgitte var i sin Ungdom bleven bunden af sin Stifmoder ved en Trolovelse, som hun siden efter sit Hjerte hverken vilde eller kunde fuldbyrde ved noget Ægteskab, og efter i flere Aar at have opholdt sig hos deres ældste Søster, Fru Sophie Hr. Mogens Billes, var hun ved dennes Død i 1537 kommen i Huset hos Mourits Olsens, hvorefter hun saa blev optaget mellem Dronning Dorotheas Jomfruer, og hendes Trolovelse hævet ifølge en Universitets Betænkning af 10 August 1540, hvori ogsaa Mourits Olsens og Fru Ellines Vidnesbyrd paaberaabtes. At de Bestræbelser, hvori Mourits Olsen og Fru Elline saaledes deltoge, for at Birgitte Gøye kunde komme ud af dette Forhold, ikke stode i nogen Forbindelse med det Ægteskab, som hun senere d. 16 Novbr. 1544 indgik med Herluf Trolle, har denne selv erklæret ved en Paategning paa Skilsmissedommen[2]).

Mourits Olsens Liv afbrødes i hans kraftige Alder, og idet ingen personlige Enkeltheder ere bevarede om ham, faae vi kun Indtrykket af hans Egenskaber og Tænkemaade ved Fru Ellines Sorg over hans Død. Han havde af sit Ægteskab med Fru Elline en Datter Mette Krognos, og en Søn Oluf Mouritsen Krognos. Datteren blev gift med den senere saa ansete Rigsmarsk og Statholder i Jylland, Holger Rosenkrands til Boller og Rosenvold, med hvem hun havde Bryllup 1549; Sællands Biskop Palladius viede dem, og vi have hans Optegnelse om Talens Indhold og Anordning[3]).

Aaret efter bortrykkedes Mourits Olsen under Pestens Udbrud i Landet, og døde paa Skjoldenæs d. 24de Novbr. 1550[4]). Han blev, som anført, begravet i St. Bents Kirke i Ringsted ved Siden af sin Moder.

---

[1]) Danske Magazin III R. V, p. 142 og VI, p. 130; IV R., I, p. 97 og II, p. 87.
[2]) Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøye, p. 8—10
[3]) Kirkehistoriske Samlinger III, „Noget af D. Peder Palladius" p. 694: »concio habita in copulatione Holgeri Rosenkrantz cum filia Domini Mauritii Olai«.
[4]) Kall-Rasmussen, Stamtavle til Slægten Gøye hos Hofmann i det kgl. Bibliothek.

XIII.

Fru Elline Gøye.

Paa den Tid, Fru Elline Gøye blev Enke efter Mourits Olsen, stod den tidligere Generalvicar for Capucinerordenen, Italieneren Bernhard Occhino fra Siena i en lignende Anseelse i den protestantiske Kirke, som før i den catholske, idet han, efterat have forladt Italien for sin Lære mod Catholicismen, og taget sin Tilflugt til Schweitz, derfra var kommen til England, hvor han opholdt sig fra 1547—1553, og virkede sammen med Erkebiskop Cranmer fra Canterbury, der ogsaa havde draget ham dertil, for i ham at have en Støtte i sin Kamp mod den catholske Kirke. Det var som Bodsprædikant at Occhino, medens han var Capuciner, havde vundet sit store Ry i den catholske Kirke, og hans Veltalenhed skildres som saa henrivende, at Høie og Lave strømmede sammen fra hele Italien for at høre ham, og at Byerne kappedes om at overbyde hverandre, for at faae ham til at prædike i dem [1]). Og da Palladius nu vilde sende Fru Elline nogle Bønner til Opløftelse i hendes store Sorg, tog han 2 af Occhinos fra denne Periode, hvilke han udgav i dansk Oversættelse inddelte i 30 smaa Bønner, og med en Tilegnelse af Palmesøndag 1551 til Fru Elline Gøye paa Skjoldenæs, Hr. Mourits Olsens Ridders Efterleverske [2]).

I den Ensomhed og under de Omstændigheder, i hvilke Fru Elline befandt sig ved Mourits Olsens Død, lod hun udføre et Arbeide, der er enestaaende for hende, og hvortil der ikke kan tænkes anden Grund end Kjærlighed til Sagen selv og en Trang til at sysselsætte sit Sind, som hun tilfredsstillede ved det Formaal, hun her stillede sig. Hendes og hendes afdøde

---

[1]) I »Le grand Dictionaire historiqve« par Louis Moreri, Paris, 1759« hedder det om Occhino: »il etait savant, eloqvent, & hardi, & jamais homme n'a prêché avec plus de succés, & avec plus d'applaudissement. Les plus illustres prélats, les princes, les personnes des qvalité, se faisoient honneur de lui marqver à l'envie leur estime. Les plus celebres villes d'Italie le demandoient, afin de l'avoir pour prédicateur. & son nom etoit en si grande reputation, qve les curieux venoient de tous côtés pour le voir et pour l'entendre«.

[2]) Danske Samlinger I, p. 161; Kirkehistoriske Samlinger II, p. 255.

Husbondes Slægt havde begge været de rigeste i Landet og eiet de mest udstrakte Jordegodsbesiddelser, og hvor langt hendes Hjerte end var fra at hænge ved jordisk Gods, satte hun sig dog for, at bevare Mindet herom. Til hvilken Ende hun i Aaret 1552 lod det store Arbeide udføre, der haves under Navn af „Fru Elline Gøyes Jordbog", og bestaaer af 3 andre Jordbøger, hvori hun i den første har samlet sin afdøde Mands og sit Jordgods, i den anden sine afdøde Forældres, og i den tredie sin afdøde Svigermoders, Fru Ane Mouritsdaters Jordgods, altsammen baade fædrene og mødrene, og med en Angivelse over hver Jordbog, at hun har ladet den udskrive i 1552, saaledes som det hedder ved den første: „A. D. 1552 lod jeg, Fru Elline Gøye til Klausholm, Salig Hr. Mourits Olsøns Efterleverske, udskrive og gjøre denne rette Jordebog paa alt min kjære Husbondes, salig Hr. Mourits Olsøns Jordegods baade fædrene og mødrene, som han udi Værge havde, der Gud kaldet ham, — — desligest mit eget fædrene og mødrene Gods, ihvor det ligger i al Danmark" [1]). I disse Jordbøger, der ogsaa ere ledsagede med Henvisninger til Adkomstbreve, er der bevaret en Mængde vigtige Oplysninger med Hensyn til Eiendoms Besiddelser og Stedforholde, og der gaaer en saa gjennemført Orden gjennem Arbeidet i dets Enkeltheder, at det er et talende Bevis paa den Sands for Orden og Nøiagtighed, der ogsaa maa have været blandt de Egenskaber, der prydede Fru Elline Gøye. I et Anhang, der er føiet til Jordbøgerne, har Fru Elline endvidere ladet optegne de Dage i Ugen, paa hvilke Retterne holdtes ved Herredsthingene i Nørre Jylland; ligesom ogsaa Bestemmelsen for Viborg Landsthing, hvorom det hedder: „den næste Løverdag efter alle Snapsthing i alle Herreder i Nørrejylland ere holdne, da holdes Viborg Landsthing, og saa holdes det hveranden Løverdag indtil Juledag" [2]). At Fru Elline Gøye ved den Omsorg og Sands, hun lagde for Dagen i denne Retning, ogsaa mødtes med sin Svigermoder, den gamle Fru Ane Mouritsdatter, og at det er begge i Forening, den ene efter den anden, vi skylde den rige Samling, der er kommen

---

[1]) Jordbogen findes nu i en nøiagtig Afskrift i Geheimearchivet, der er taget efter Originalen, som hører med til de danske Haandskrifter, der som Krigsbytte ere komne til Stockholm, og den er omhandlet af C. Molbech i hans Beskrivelse af „Danske Haandskrifter, fornemmelig af historisk Indhold, i det kongelige Bibliothek i Stockholm", Historisk Tidskift, IV, p. 139—143.

[2]) „thenn neste Løuerdag effther alle snapzthing i alle herrit i Nørre iutlandt er holden, tha holdis Wiborig Landzting oc saa holdis thett huert anden Løuerdag ind till julle dag igienn".

til os af personlige Breve, Eiendoms Adkomster, og Retssager efter Mourits Nielsen Gyldenstjerne, kan der neppe være Tvivl om efter det Indtryk, vi faae af begge ved denne Jordbog.

Den Sysselsættelse, som dette Arbeide gav Fru Elline, udfyldte imidlertid ikke hendes Trang til at søge sin Trøst i Troen, og i det næste Aar se vi, at hun anskaffede sig Luthers Udlægning af den skjønne Bekjendelse i den 118de Psalme, og Sarcerius's lille Bog om Korset, hvorfor Evangeliets rene Lærere, tro Prædicanter, og fromme Christne ikke monne være uden Kors og Lidelser. Hun havde begge Skrifter indbundne i et Bind, og Bogen er endnu bevaret, og har Antegningen: „dene Bog hører elene gøye til, Gud giue hene Syn Nade, 1553". Den tilføiede Bøn viser, som ogsaa Bogen, at Fru Elline endnu var opfyldt af sin Sorg, og at hun i den følte, at hun trængte til, hvad hun bad om [1]).

Vi have ovenfor set, at Fru Elline endnu i det første Halvaar efter Mourits Olsens Død boede paa hans Lehnsgaard Skjoldenæs; men derefter flyttede hun over til sin egen mødrene Gaard Klausholm, medens hendes Søn Oluf Mouritsen overtog sin fædrene Gaard Bollerup, og Bregentved udlagdes i Fællesskab for ham og hans Søster, Fru Mette Holgers. Paa Klausholm var Fru Elline ogsaa nærmere sin Datter, der boede paa Bygholm, som Holger Rosenkrands var forlehnet med. Fru Elline elskede sine Børn usigeligt, de vare hendes to Dienstene, eller Dine, som hun sagde, men Sønnen var fraværende, og hun saae han sjelden, og i 1558 mistede hun sin Datter Fru Mette, der døde, uden at efterlade sig Børn efter 9 Aars Ægteskab med Holger Rosenkrands. Vi have endnu begge de Breve, som hun skrev til Sønnen Oluf Mouritsen i Anledning af hans Søsters sidste Sygdom og Død, der give os et Indblik i hendes Hjertes Dyb. Det første Brev er skrevet fra Klausholm Fredagen før Mikkelsdag d. 23 Septbr. 1558 [2]), og hun beder deri sin Søn, at han vil komme derover, da Gud har lagt Korset saa haardt paa hans Søster, at hun ikke kan komme fra det med Livet, og Gud Almægtige nu vil have hende fra denne Jammerdal til sit evige Rige, hvorfor baade hun og han nu skulle sætte

---

[1]) Bogen findes blandt de Skrifter, Herlufsholms Skole eier efter Fru Birgitte Gøye. Se „Fortegnelse over Herlufsholms lærde Skoles Bogsamling". Af Chr. Listow, I, i Skolens Indbydelses Skrift 1871, p. 9—11.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

deres Villie i Guds Villie. Og for at han ikke skal være bekymret for, hvorledes hun har det, tilføier hun om sig selv, at hun er vel tilpas, saa han ingen Frygt tør nære for hende.

Det andet Brev er skrevet fra Bygholm elleve Dage senere, Tirsdagen næstefter St. Mikkelsdag d. 4 October 1558 [1]), i hvilken Mellemtid hans Søster var død tre Dage efter, d. 26 Septbr., og allerede d. følg. Søndag d. 2 October bleven begravet i Sognekirken — Uth — til Boller [2]). Herom underretter Fru Elline nu Oluf Mouritsen, idet hun tillige som en Følge heraf udtaler sin inderlige Længsel efter snarest muligt at se ham hos sig. Vi skulle nedenstaaende meddele dette Brev, som ved Siden af hendes ydmyge Gudhengivenhed aander en Moderkjærlighed, der slaaer os imøde i saa varme Ord, som vi ellers ikke ere vante til fra den Tid, og lader os føle med hvilken Ret hun deri kan sige: „Jeg ved i Sandhed, at jeg haver vel befunden, hvad et moderligt Hjerte er."

„Kjære Søn. Du formærker vel af det andet Brev, som jeg for otte eller ti Dage haver skrevet dig til, hvor Leiligheden da begav sig. Saa haver nu Gud foranledet det, og kaldet din salige Søster fra denne forgængelige Verden den Mandag næstfor Mikkelsdag, og fik hun en salig christelig Afgang, og haver (jeg) ingen Tvivl paa, at hun ogsaa fanger en glædelig Opstandelse; og blev hendes Lig begraven udi Boller Sognekirke nu udi Søndags, og fik en statelig Begravelse. Gud ved, at jeg havde gjerne set, at du havde været derhos, om Gud havde det forset, at jeg maatte have havt dig for Øie, efterdi Gud nu haver taget det andet (Øie), han haver givet mig. Her er intet sket uden Hans guddomlige Villie og Forsyn; den samme Gud mig haver givet dig, Han opholde dig og bevare dig med sin Aand og Naade, at du kunde leve Ham til Lov og mig til Trøst, (thi) jeg ved i Sandhed, at jeg haver vel befunden, hvad et moderligt Hjerte er baade for dig og din salige Søster. Gud Almægtigste holde endnu sin Velsignelse over dig, og unde dig et langvarendes Liv! Og vil (jeg) bede dig, kjære Søn, at du nu med det Allerførste efter denne min Skrivelse kommer dig til Hænde, vil give dig hidover for mange Aarsagers Skyld, som jeg nu ikke kan skrive dig til; og hvilken Vei du drager, da se dig jo vel for, du kan

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Over hende, Holger Rosenkrands, og hans anden Kone Fru Karen Gyldenstjerne findes et stort Marmormonument i Gravcapellet til Kirken, som ogsaa blev restaureret sammen med den smukke Restauration, som Grev Frijs i Aaret 1869 foretog af Kirken.

ikke tro, som mig længes efter dig; tro vist mig haver ikke lidt møgit vel, siden du drog fra mig, dog er jeg Gud være lovet, nu vel tilpas: Herren haver gjort alle Tings, som Ham vel behager, Ham ske Lov til evig Tid! Jeg kan nu ikke ydermere skrive dig til paa denne Dag; jeg forhaaber nu hver Dag, at Du kommer selv, og haver jeg nu befalet dette Bud, at udtage dig noget Foder, som du skal have til en Kjortel under din Kaabe, thi du vedst ikke, hvor lang Reisen kan blive for dig (tilbage) i Vinter; og maa du vide, at godt Klæde er ondt her at bekomme i Landet, saa kan min Søster hjælpe dig til, at du kan fange saameget (derovre), som du haver Behov, thi jeg gjerne vilde, at du skulde have noget, som ret godt var til den lille fodret Kjortel. Jeg vil nu og altid have dig Gud Almægtigste befalendes, Han bevare dig fra alt Ondt! Datum Bigholm Tirsdagen næstefter sti Mikkelsdag 1558 („m. d. l. v. iij"). Kjære Søn, drager jeg herfra imorgen, og vil stedse blive hjemme, til du kommer.

Elline Gøye.

(Efterskrift.)

„Min allerkjæreste Søn! mig længes saa fast efter dig, og beder dig derfor, at du jo strax vil give dig herover, og se dig vel for, hvad Vei du drager, du est jo ikke meget af mit Sind, thi jeg er nu som den, (der) ikke uden et Die haver. Gud bevare dig sig til Lov og mig til Trøst! —, Ham vil jeg dig befale med langvarigt sundt Liv, Hans Hellige Engle beleide dig, og føre dig paa alle dine Veie! Dette Bud kan nu sige dig, hvor Alting haver begivet sig: Herren haver givet, Han haver og taget, Ham ske Lov og Ære til evig Tid! Sig Erik Rosenkrands mange gode Nætter, jeg kan intet nu skrive ham; Gud haver saa skaffet, at naar han er høiest i Glæden, da er jeg paa det haardeste besøgt med Korset, saa var det ifjor og iaar med. Gud give ham Lykke og Salighed til evig Tid!"

Vi have et Brev af Lund, der er skrevet d. 27 Septbr. 1558, Dagen efter Fru Mettes Død, fra Herluf Trolle til Fru Birgitte Gøye paa Sælland, sandsynlig paa Hillerødsholm, hvori der omtales et Par Brylluper, det ene ogsaa vedkommende en Erik Rosenkrands, der maa være den samme, hvortil Fru Elline sigter i sit Brev, og formodeligt er Holger Rosenkrands's Broder, den som Statholder i Norge bekjendte Erik Rosenkrands til Kjerstrup paa Taasinge og Valsø i Skaane, der dengang har skullet have Bryllup med Helveg Hardenberg til Arreskov, og hvis Trolovelse

med hende saa har fundet Sted det foregaaende Aar [1]). Det samme Brev giver forsaavidt ogsaa en Oplysning til Fru Mettes Død, som Herluf Trolle skriver deri til Fru Birgitte: „det gjør mig og ondt din store Møie og Umage, som du haver med vore Syge i vort Hus. Gud, han være alle deres Hjælp, og han bevare og beskjærme dig i denne farlige og skrøbelige Tid. Jeg har stor Frygt for dig." Den pludselige Død, der bortrev Fru Mette, uden at hendes fraværende Slægt anede nogen Fare for hende, foregik saaledes under en almindelig heftig Sygdom her i 1558, hvad der ogsaa forklarer, hvorfor man ilede saaledes med hendes Begravelse, at den tvertimod Tidens Skik fandt Sted faa Dage efter hendes Død, og vi kunne saaledes ogsaa fuldstændiggjøre de fremdragne Efterretninger om Epidemierne i Aarhundredet med dette Aar, hvorom de intet indeholde [2]).

Ved Fru Mettes Død var en Del af hendes Arvegods overdraget Holger Rosenkrands paa Livstid, hvorimellem hendes Arvepart i Bregentved ogsaa maa have været, og da det allerede forinden hendes Død var bestemt af hendes Broder og hende, at de vilde overlade Bregentved til deres Moder, saalænge hun levede, udstedte nu Holger Rosenkrands og Oluf Mouritsen d. flg. Juledag 1558 nedenstaaende Forlehningsbrev til Fru Elline paa Bregentved Gaard og Gods paa hendes Livstid [3]).

„Vi Holger Rosenkrands Høvedsmand paa Bygholm og Oluf Mouritsen til Bollerup kjendes for alle med dette vort aabne Brev, at efterdi vi nogen Tid siden forleden, udi min for^nte^ Holger Rosenkrands's salige Hustrus Mette Mouritsdatters levende Live, haver bevilliget og sam-

---

[1]) Brevet er meddelt af T. A. Becker i „Herluf Trolle og Birgitte Gøye", Tillæg p. 31—32, og indeholder flere Oplysninger af almindelig Betydning. Det andet Bryllup, som omtales deri, er Eskild Gøyes, som skal have Sibylle Gyldenstjerne, en Datter af Mogens Gyldenstjerne til Stjernholm i Skaane; og naar Herluf Trolle i Anledning af disse Brylluper skriver, at han vel maa sende et Par Øxen til „Erik Rosenkrands og Hr. Mogens", maa Erik Rosenkrands selv have gjort sit Bryllup paa Grund af, at Helveg Hardenbergs Forældre vare døde. At Brylluperne endnu ikke vare holdte d. 27 Septbr., da Brevet blev skrevet, ses af Brevet, og det er saaledes undgaaet Beckers Opmærksomhed, at Brevet selv beviser, at den Tidsangivelse er urigtig, som han anfører i Anmærkningen for Sibylle Gyldenstjernes Bryllup med Eskild Gøye af d. 21 Septbr. 1558, og som haves i Ligprædikenen over Sibylle Gyldenstjerne af Jens Mogensøn Krummerup. (Schønau, Samling af danske lærde Fruentimmer, I, p. 735—736).

[2]) Mansa har i anfr. Afhandl. ingen Meddelelse derom for Danmark fra 1554—1563, Nordisk Tidskrift IV, 85.

[3]) Bregentveds Archiv.

tykket vor kjære Moder, Fru Elline Gøye til Klausholm, sal. Hr. Mourits Olsens Ridders Efterleverske, at mue have nyde og beholde, uden al Tyngde og Afgift til os i nogen Maade, hendes Livstid og saalænge hun lever, Brendtveds Hovedgaard og Gods udi Sælland liggendes, (saa) udi lige Maade under og tillægger vi og nu med dette vort aabne Brev(s) Kraft for^nte vor kjære Moder, Fru Elline Gøyes Datter, Brendtved Gaard og Gods med al sin rette Tilliggelse, intet (undtaget) at have og beholde, som (oven=) for stander skrevet, uforhindret i alle Maader. At saa fast og ubrødeligt holdes skal, have vi med Villie og Vidskab ladet trykke vort Signet underfor dette vort aabne Brev, og venligen tilbeder ærlige og velbyrdige Mand Herluf Trolle til Hillerødsholm, dette vort aabne Brev med os at besegle. Datum Bigholm Juledag Aar 1558 („m. d. l. v. iii").

Holger Rosenkrands. Oluf Mouritsen.

Fru Elline forblev imidlertid paa Klausholm, og giftede sig her med den unge Vincents Juel, der var en Søn af Jens Juel til Hesselmed ved Varde, og som nu ved dette Ægteskab førtes ind paa sin Løbebane. Hun havde den 2 Januar 1560 mistet sin tredie og sidste Helbroder, Eskild Gøye til Gundersløvholm, der døde paa Skanderborg Slot, hvis Lehn han havde, og paa det d. flg. 31 Marts 1560 afholdte Søskende=Skifte efter ham mødte Vincents Juel paa sin Hustrus, Fru Elline Gøyes Vegne[1]), og da hun neppe har været trolovet med ham, da hun blev forlehnet med Bregentved, kan deres Ægteskab ikke antages at have fundet Sted længe før. Vincents Juel nævnes til Klausholm paa det anførte Skifte, men ved hans barnløse Ægteskab med Fru Elline gik naturlig ingen af hendes Arveeiendomme efter hendes Død over paa ham, hvorimod han vistnok ved hende er kommen i Besiddelse af de bethydelige Pengemidler, hvoraf han senere forstrakte Kronen med Laan[2]). Der blev imidlertid mere end nok til Oluf Mouritsen derfor, som nu ogsaa skulde arve sin Søsters Anpart, og de Breve, der haves fra Fru Elline til ham efter den Tid, vise, at hendes nye Ægteskab ingen Forandring gjorde i deres Forhold til hinanden. Ikke heller afdroges Fru Elline derved fra sine aandelige Syssler, tvertimod, idet hun nu var fritaget for Bestyrelsen af sine Eiendomme, synes den Frihed, hun saaledes fik, desto stærkere at have draget hende til Biblen og christelige Be=

---

[1]) Kolderup=Rosenvinge, Gamle danske Domme, III Samling, Nr. 74, p. 192.

[2]) Danske Samlinger, I, Historiske Efterretninger om Vester Horne Herred ved O. Nielsen, p. 355—356.

tragtninger; og at det ikke blot var Opbyggelses Skrifter, som hun forenede med sin Læsning i Biblen, men at hun som en fuld Discipel af Luther ogsaa vilde tilegne sig Lutherdommen i hele dens Omfang, derpaa har hun efterladt sig et Bevis med Hensyn til den store folio Udgave, der udkom af Luthers samtlige Skrifter i Wittenberg efter hans Død, hvoraf endnu 5 Dele ere bevarede, der have tilhørt hende, og hvorved hendes Antegning viser, at hun har anskaffet dem i 1562 [1]).

Samme Aar 1562 opholdt Fru Elline Gøye sig paa Bregentved i Mai og Juni Maaneder, som ses af Breve, hun derfra har tilskrevet sin Søn Oluf Mouritsen. Og vi have endnu et Minde om hendes virksomme Aand fra dette Ophold. Hun har nemlig der dengang ladet opsætte tvende Stole i Hasle Kirke for Besidderen af Bregentved som Hovedgaarden i Sognet, den ene paa Mandssiden, den anden paa Kvindesiden, hvorved Aarstallet 1562 paa den ene endnu udviser det Aar, da de ere indrettede, ligesom de ogsaa begge endnu fra hende bære hendes Mands Hr. Mourits Olsens, hendes, og hendes Svigermoders Fru Ane Mouritsdatters, Navne og Vaabener [2]). Men idet Navnene her, som ellers, ere betegnede med Forbogstaverne, og der derved er brugt den latinske Skrift, gjør det sidste Forbogstav i hendes Svigermoders Navn en Undtagelse, hvorved der er benyttet en Rune, og denne Rune, der betegner Bogstavet M, har ikke den almindelige Form ᛘ for dette Bogstav, som vi ogsaa ovenfor have set hos Bent Bille, men derimod Formen ᛙ, som vi finde baade paa Runeskriften paa Tryggevælde Stenen og begge Jellinge Stenene [3]).

---

[1]) Disse 5 Dele findes i Herlufholms Skoles Bibliothek, og ere anførte af Prof. Listov i hans ovennævnte Indbydelsesskrift for 1871, p. 9—11, hvor de ses at bestaae af 3. 4. 6. 7. 8 Del, hver Del med Antegnelsen: „thenne Bog till hører frw ellene gøie till Claxholm 1562".

[2]) Med Hensyn til den forskjellige Maade, hvorpaa Slægten Krognos skal have ført den sorte Ørneham i sit Vaaben, bemærke vi, at denne her er angivet for Mourits Olsen uden det Tillæg af Hale, Vinger og Hals, som i Adelslexiconet er føiet til Hammen, og at det samme ogsaa er Tilfældet med en Afbildning af Vaabenet, saaledes som hans Søn Oluf Mouritsen førte det, kun med den Forskjel, at der derpaa er sat en Spydodde til Enden af Hammen, der vel skulde være et Sindbillede paa den fældede Ørn. Og hvad Gyldenstjernernes Vaaben her angaaer, da udviser den Tegning, som Cand. theol. Krohn paa Bregentved efter Forfatterens Anmodning velvillig har taget af Vaabenerne og Indskrifterne paa Stolene, at der under Stjernen der er anbragt 3 skraatløbende Guldstrømme, som ellers ikke kjendes.

[3]) Runen ᛙ findes kun en Gang, derimod staaer der paa 2 andre Steder en Figur '{', der indtager dens Plads, som utvivlsomt er et puncteret Runetegn for A, i hvis Sted

Hvorfor Fru Elline nu har benyttet sig af Runeskrift ved sin Svigermoders Navn, er ikke let at sige, naar det ikke skal være, at hun ligesom derved vilde antyde, at Fru Ane Mouritsdatter var en Kvinde af gammel nordisk Sæd, hvad vi vistnok faae Indtrykket af, at hun har været. Men naar Fru Elline saaledes er den anden af Bregentveds Besiddere, der her, ligesom tidligere hendes Mands Søstersøn Bent Bille, henleder vor Opmærksomhed paa sig ved sit Kjendskab til Runeskriften, og dertil viser, at der var Kvinder som Mænd, der den Tid delte dette Kjendskab, da kunne vi vel forstaae, at Fru Elline ogsaa har tilegnet sig dette med den Kjærlighed til Fædrelandets Forhold, som fremgaaer af det store Jordbogs Arbeide, hun lod udføre, og af de mange Oplysninger, der laae udenfor dettes egenlige Indhold, som hun lod optage i det, og som nokſom godtgjør den levende historiske Sands, hun havde, og lader os fatte, at hun med sin Begavelse ikke heller er bleven fremmed for den Sysel med Runeskriften, der synes at gaae som et Røre gjennem den første Menneskealder efter Reformationen.

Men hermed staae vi og brat ved Enden af Fru Ellines Liv, der ogsaa bortreves ved en tidlig uventet Død. Thi vel skriver hun i et af de Breve fra Bregentved til hendes Søn, hvortil vi ovenfor have henthydet, u. 23 Mai 1562[1]) i Anledning af en Begravelse, hun skulde til, at det maatte bero paa, „hvis hun kunde det for sin Helbred," men har hendes Helbred ogsaa været svag, afviser hun dog ikke Tanken derom, som om hun var syg. Og efterat hun igjen var taget tilbage til Jylland, se vi hende ogsaa i Februar det næste Aar opholde sig paa Ringkloster ved Skanderborg, som hendes Søster Fru Birgitte havde i Panteforlehning af Kronen, og hvor hun sandsynlig besøgte denne, som gjerne paa den Tid af Aaret pleiede at trække sig tilbage dertil med de unge adelige Piger, hun opdrog, for ogsaa at leve noget sammen med dem indenfor de Mure, hvor Nonnen havde

---

der saa igjen som en Følge af Forvirringen ved Udførelsen er sat en vilkaarlig Figur „ᛉ" for ikke at lade Pladsen tom. Forbogstaverne A M. i Fru Ane Mouritsdatters Navn skulde altsaa have været satte paa begge Steder med Runerne ᚼ ᛫, medens den første Rune nu staaer paa Mandsstolen, og den anden paa Kvindestolen, hver med det vilkaarlige Tegn for den tomme Plads foran sig. Der findes ogsaa andre Vilkaarligheder ved Arbeidet paa Stolene, som, naar de ikke hidrøre fra en senere Forstyrrelse af dette, maa tilskrives den unøiagtige Maade, hvorpaa det er gjort.

[1]) Kgl. Bibl., den danske Adels Brevsamlinger.

opdraget hende. Vi have et Brev til Fru Birgitte af 10 Febr. 1563 [1]), som ogsaa bestyrker, at hun da er i Ringkloster, idet det er skrevet til hende fra hendes Kapellan paa Herlufsholm, for paa hendes Bud og Brev at give hende Meddelelser derfra, og hvori hun da underrettes om, at hendes og Fru Ellines Halvsøster, Fru Ida Gøye paa Næsbyholm, der var Enke efter Otto Rosenkrands, havde været Døden saa nær, at hun en Aften havde taget Afsked med sine Børn, og ti Dage efterat dette Brev er skrevet, finde vi, at Fru Elline er død i Ringkloster d. 20 Febr. 1563 [2]). Vi kjende aldeles intet til de nærmere Omstændigheder ved Fru Ellines Død eller til Tilstanden dengang der i Jylland, men den Sygdom, hvoraf Fru Ida Gøye havde ligget for Døden, maa have været Pesten, der allerede atter var begyndt, thi Fru Birgitte beroliges i Brevet med, at Søsterens Børn „endnu ved Guds Naade ere karske allesammen."

Naar Fru Ellines Lig er bleven bragt over til Sælland og nedsat i St. Bents Kirke i Ringsted ved Siden af hendes første Mand og hans Moder, vide vi ikke, ei heller, naar Stenen er bleven fuldført og lagt paa deres Grav [3]). Stenen ligger lige ud for det Sted, hvor det gamle Alter har været, og udmærker sig baade ved det smukke Arbeide paa den og ved sin Størrelse, der ikke maaler mindre end $6\frac{1}{2}$ Alen i Længde og $3\frac{1}{2}$ Alen i Brede. Midt paa Stenen er Mourits Olsen udhugget i fuld Rustning med et stort Skæg, hans høire Arm vender til hans Moder Fru Ane og fatter med Haanden om et nedadvendt Sværd, medens hans venstre Haand hviler paa Skulderen af hans Hustru, Fru Elline, der ligesom hans Moder er fremstillet i en sid foldet Klædning med Hænderne over Kors. Forneden af Stenene læses Navnene tilligemed Dødsaarene af de tre, der ligge begravne under den, Fru Ane Mouritsdatter, Hr. Mourits Oluffen, og Fru Elline Gøye, der hver for sig betegnes efter deres Hovedgaarde, Aagaard, Bollerup, og Klausholm, og hvoraf den første anføres som Oluf Stigsens Efterleverske, og den sidste som Mourits Oluffens, men ingen af dem nævnes efter deres senere Ægteskaber. Nederst paa Stenen læses Ønsket om en salig Opstandelse, og øverst staaer paa Latin:

»Surgite mortui & venite ad judicium Déi«.

d. e.

Reiser Eder Døde og kommer til Guds Dom.

---

[1]) Kirkehistoriske Samlinger V, Breve til Fru Birgitte Gøye, p. 570—572.
[2]) Kirkehistoriske Samlinger V, Morten Pedersens historiske Kalenderantegnelser, p. 490.
[3]) A. Reyersen, St. Bendts Kirke i Ringsted, p. 65–66.

XIV.

Oluf Mouritsen Krognos[1]).

Oluf Mouritsen fødtes paa Bollerup 1535 „den 13de Dag i Tor Maaned“ ɔ: d. 13 Marts, og var, som alt bemærket, Hr. Mourits Olsens og Fru Elline Gøyes eneste Søn. Og den Glæde, hvormed hans Fødsel modtoges af hans Forældre, som ogsaa deres Tænkemaade om deres Pligter i saa Henseende, lægger sig smukt for Dagen i de Ord, hvormed hans Opdragelse skildres for os, at hans Forældre erkjendte, hvorledes de ved den skulde „takke Gud, at han havde velsignet dem og givet dem denne Søn“. Hvorledes Fru Elline bevarede denne Følelse, og hvor varmt den gav sig Udtryk hos hende, have vi set ovenfor i hendes Brev til Oluf Mouritsen ved hans Søsters Død, og hvad der gik igjennem hendes og Mourits Olsens Forhold til ham i hans Hjem kan efter Niels Hemmingsens Vidnesbyrd sammenfattes i de to Ting, at han der opdroges til „at frygte Gud“, og at „tjene sit Fædrenerige“. Og som der her lige efter Catholicismen baade var Mangel paa Lærere med Kundskaber, og for alt ingen protestantiske Lærere at faae, der kunde bibringe ham en ren evangelisk Undervisning i Christendommen, blev den lærde Mester Peder Gilbert indforskrevet til ham fra Rostock, og hans Veiledning nød han, til han blev saa stor, at han kunde sættes til Hoftjeneste, hvortil han saa blev anbragt hos Kansler Johan Friis til Hesselager. „Hos denne fromme, vise og gudfrygtige Mand, kunde han,“ siger Niels Hemmingsen, „intet høre eller se andet, end det som var gudfrygtigt, ærligt og godt i alle Maader. Ja kunde vel og mere forbedre sig hos ham end i nogen Skole.“

Her var Oluf Mouritsen, indtil han havde fyldt sit 20 Aar, og i 1555 i Nyborg blev gjort til Riddersvend af Kansleren eller gjort „værbar“ med Hest, Værge og Skænk, hvorefter han da strax begav sig til

---

[1]) Hvor ingen anden Hjemmel er anført for de her i Oluf Mouritsens Liv fremdragne Forhold og Omstændigheder, støtter Fremstillingen af disse sig paa Dr. Niels Hemmingsens Ligprædiken over Oluf Mouritsen, der velvillig har været udlaant til Forfatteren af Roskilde Klosters Bibliothek.

Tydskland. Der var dengang blevet et andet Hjem i Tydskland for unge danske Adelsmænd ved Kurfyrst Augusts Hof i Sachsen formedelst hans Giftermaal med den danske Prindsesse Anna, der, hvor afholdt hun end som Kurfyrstinde gjorde sig i Sachsen, og hvor smukt det Minde er hun der har efterladt sig som „Moder Anna", dog vedblev at føle varmt for sin Herkomst fra Danmark, og ikke alene at bevare et levende Samkvem med sit Fædreland ved Reiser og Breve, og for sig selv at holde paa Skikke derfra, men ogsaa at virke for alt hvad hun kunde, som tjente til dets Ære og Gavn, og at omfatte dets Anliggender med den største Deltagelse[1]). Og naar Oluf Mouritsen nu tog til det churfachsiske Hof, da maatte en Søn af Fru Elline Gøye og Søstersøn af Fru Birgitte Gøye ikke blot være særdeles anbefalet der for disses Forhold til Kurfyrstindens Moder, Dronning Dorothea, men ogsaa for deres egen Forbindelse med den unge Kurfyrstinde fra hendes Hjem, hvorom Kurfyrstinden har efterladt sig skriftlige Vidnesbyrd ved Fru Birgitte. Og efter de Ord, som Niels Hemmingsen siger om Oluf Mouritsens Tjeneste hos Kurfyrsten, at han „disimellem bevandrede og forsøgte sig i mange adskillige Steder, paa det han kunde komme til desto større Forfaring", maa vi ogsaa antage, at Oluf Mouritsen, medens han var der, frit har kunnet tage andre Steder hen, naar han har villet, og at det er saaledes, at han herfra er kommen til at tage Del i de Krigsforetagender, hvortil han paa sit Yderste hentydede med, at han ogsaa havde ført sit Sværd med Ære udenfor sit Fædrelands Tjeneste. Ogsaa fore-

---

[1]) Som Kilde til Kurfyrstinde Annas Liv have vi det af os allerede tidligere her anførte Skrift af Karl von Weber, die Churfürstinn Anna zu Sachsen, Leipzig 1865. Den tydske Forfatter siger deri om hende (p. 27): „wiederholt zog es sie zurück in das theure Vaterland zu ihren Eltern und Geschwistern," og beretter (p. 15), at hun altid holdt en eller flere Jomfruer fra Danmark, som kunde forfærdige allehaande Arbeide og Syværk, som der var brugelig, og at hun ogsaa paa sit Hoved bar „eine dänische Mütze", (p. 172), hvorom hun skriver i et Brev af 23 April 1575 „dazu wir noch von Vaterlands halben gute Neigung tragen". Men navnlig træder hendes Følelse med Hensyn til Danmark frem i et meget bekymret Brev, som hun d. 24 October 1565 har tilskrevet Kansler Johan Friis og Holger Rosenkrands i Anledning af et Rygte, der gjentagende fra forskjellige Sider er kommen hende for Øren, om at man skulde tænke paa i Danmark at afsætte hendes Broder Kong Frederik og overdrage Kronen til Kongen af Sverig. I hvilken Anledning hun nu tilskriver dem (p. 411): „Ihr habt wohl zu erachten, daß uns solche dinge von dem Königreich, daraus wir herkommen, zu erfahren, sehr bekümmerlich und schmerzlich," -- — — „daß wir denn dadurch zum höchsten betrübt werden, denn wir nicht allein unseres Bruders Schaden und Schimpf, sondern unseres gnädigen lieben Herren und Vaters in der Grube, und des ganzen Königreichs Ehre und guten Namen darunter bedencken" u. s. w.

kommer der et Træk i Oluf Mouritsens Liv, der fremhæves ved Kurfyrsten og Kurfyrstinden, og vel kunde tyde paa en personlig Indvirkning af dem paa ham som en Følge af, at han har staaet i nærmere Forhold til dem.

Hvorlænge Oluf Mouritsen saaledes opholdt sig ved det churſachsiske Hof, vide vi ikke, idet Niels Hemmingsen kun omtaler, at han „siden derefter gav sig hjem til Danmark, og kom saa i Hertug Frederiks Gaard". Og det var i denne Stilling som Hofsinde hos Thronfølgeren Hertug Frederik paa Malmøhus, at Oluf Mouritsen befandt sig ved sin Søsters Død i Aaret 1558, ved hvis Slutning vi om Julen have set ham paa Bygholm, hvor han med sin Svoger udstedte Forlehningsbrevet til sin Moder paa Bregentved. Ved Regjerings Forandringen, som indtraadte den følgende Nytaarsdag 1559 ved Christian III's Død paa Koldinghus, gik Oluf Mouritsen med Hertugens øvrige Hofsinder over til at blive kongelige, hvorefter han deltog under Hoffanen om Somren i Toget mod Ditmarskerne, hvormed Frederik II aabnede sin krigeriske Politik. I Kampen foran Heide d. 13 Juni 1559 gjorde Kongen personlig et Angreb med Hoffanen, hvori denne blev stærkt medtaget, og hvorved bl. a. Oluf Mouritsens Fætter, Erik Podebusk, faldt ved Kongens Side. Det har sandsynligt ogsaa været her, at Oluf Mouritsen har været nærved at miste Livet, ved at være bleven omringet, hvortil Niels Hemmingsens Ord sigte om ham i denne Krig; at han „beviste sig der mandeligen som en oprigtig Krigsmand mod sine Fjender, og var der i stor Livsfare, men Gud almægtigste befriede ham, saa han ærligen og vel kom derfra igjen".

„Nogen Tid derefter", siger Niels Hemmingsen, „takkede Oluf Mouritsen af hos K. M., saa at Hans Naade gav ham en naadig Forlov og Afsked". Derefter tog Oluf Mouritsen sit Ophold paa sine fædrene Gaarde, da navnlig paa Bollerup, hvor han, som naturligt, modtog mange Besøg; og det maa være med Hensyn til de ved disse foranledigede Gjæstebude, og det ved den Tids Gjæstebude saa overhaandtagende Drikkeri, at hans Moder Fru Elline i et Brev til ham fra Klausholm af 20 Juni 1560 [1]) beder ham: „ikke at drikke for meget, saameget han kan lade" [2]).

---

[1]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamlinger.

[2]) Som Fru Elline Gøye her viser, hvor bekymret hun er for sin Søn ved Tanken om de mange Fremmede, der komme til ham, og hvorledes hun ved, at der derved skal drikkes, saaledes omtaler ogsaa Weber i sit Skrift om Kurfyrstinde Anna p. 227 den Angst, de fyrstelige Gemalinder i Tydskland havde for Gjæstebudene for deres Mænds

Forøvrigt berettes der her om Oluf Mouritsen, at han „holdt sit Hus, Tjenere og Undersaatter skikkeligen og vel i Gudsfrygt og Høviskhed," og, naar han var Fremmede foruden, at hans meste Idræt saa bestod i gudelig og historisk Læsning, hvorved han mærkede sig Sentenser, Ordsprog og Exempler [1]). Der tilføies ogsaa, at Oluf Mouritsen dagligen havde den Skik paa sine Gaarde, at gaae sig en Tur paa Marken før sit Maaltid, og at hans Bønder eller andre, som havde noget at bestille med ham, her kunde komme til ham og tale med ham, og naar der derved bemærkes, at „han gav dem god og christelig Besked med al Sagtmodighed og god Lempe," da menes der med „christelig Besked", at han i sit Forhold til sine Undergivne ikke glemte, hvad han skyldte dem som Christen.

Dette Liv blev imidlertid snart afbrudt ved Syvaarskrigen med Sverig, der allerede i Febr. 1563, da Oluf Mouritsens Moder døde, var indledet med det første fjendlige Skridt mod Sverig. Og da Kongen derpaa det næste Aar i Vinteren 1564 opbød Adelen og Lehnsmændene i Danmark til at gjøre Tjeneste i Krigen, og deriblandt ogsaa Oluf Mouritsen, efterkom Oluf Mouritsen ogsaa strax Opfordringen, og „lod sig," siger Niels Hemmingsen, „som andre fromme Mænd af Adelen finde mod sin Herre og

---

Skyld; og hvorvel det vistnok ikke havde været nogen god Skole i den Henseende for Oluf Mouritsen hos Hertug Frederik paa Malmøhus, kunde dette dog ikke være noget nyt for Oluf Mouritsen, som kom dertil fra Tydskland, hvor Drikkesygen i den Grad gik i Svang, at det var en Ære baade for Personen selv og for Gjæstebudet, at ende det med at blive beruset, og man efter Sammenkomsterne talte og skrev om den Rus, man derved havde faaet. Weber anfører saaledes oven. p. som Exempler herpaa et Par Breve fra Fyrsten af Anhalt, Hans Georg, hvori denne i det første af 20 Mai 1583 takker Kurfyrst August „für den guten Rausch", som han havde faaet hos ham ved Afskeden i Dresden, og i det andet skriver: „ich bin den guten Rausch noch nicht allerdings los, und die Hände zittern mir so sehr, daß ich die feder kaum halten kann." Og til Exempel paa den Mængde, der dengang ved givne Leiligheder forbrugtes af Drikkevarer, meddeler Weber p 226, at Kurfyrst August for en Nats Ophold paa en Reise i en By d. 29 August 1573 bestilte til sig og medfølgende Herskaber 50 Eimer Vin d. e. 3600 Kander, og at Grev Hans Ernst af Mansfeld daglig, naar han var uden Fremmede, skulde have til sit Bord 31 Kander Vin. — Naar Shakspeare derfor i „Hamlet" skildrer de Danske som saa hengivne til Drik frem for andre, da maa det staae hen, i hvilken Grad Drikkesygen her har fundet Sted, men at den har været her i nogen enestaaende Grad frem for i de andre omgivende Lande, kan sikkert med Rette betvivles.

[1]) Weber, die Churfürstinn Anna, p. 203 fremhæver baade ved Kurfyrst August af Sachsen og Kurfyrstinde Anna at de elskede Brugen af Ordsprog og Tankesprog, saa Oluf Mouritsen har forefundet den Tilbøielighed derfor ved Hoffet der, som han selv saaledes pleiede.

Konge villig og følgagtig i alle Maader", hvad, som bekjendt, ikke var Tilfældet med flere, der her vare alt andet end „fromme" eller føilige. Under den da bestaaende Krigsførelse gik Somren imidlertid hen, uden at der foretoges noget, og Oluf Mouritsen synes at have hørt til dem, Kongen beholdt hjemme i Krigsberedskab, thi vi se ham i Slutningen af Aaret paa Klausholm, men afhængig af Kongens Tilladelse om han kan tage nogetsteds i sine egne Anliggender. Det næste Aar 1565 møde vi ham derimod paa Krigsskuepladsen under Daniel Ranzau, hvor han i et Sammenstød d. 16 August 1565 mellem denne og de Svenske under Carl Mornay i Nærheden af Falkenberg mistede sin Feltvogn, i hvilken Anledning Kongen og Rigsraadet d. flg. 28 Novbr. 1565 udstedte nedenstaaende aabne Brev i Kjøbenhavn: „Vi Frederik o. s. v. Gjøre Alle vitterligt, at Os Elskelige Oluf Mouritsen til Bollerup, vor Mand og Tjener, haver nu været for os og vore elskelige Danmarks Riges Raader, som hos os tilstede ere, og berettet, hvorledes vore og Rigens Fjender, de Svenske, den 16 August i dette indeværende Aar i Falkenberg haver ophugget hans Vogn, sønderslaaet hans Skrin, og borttaget, hvad deri fandtes, hvoriblandt hans Signet er og bortkommen. Thi haver han idag gjort forⁿᵗᵉ hans Signet dødt og magtesløst, og dersom noget Brev dermed beseglet er, siden den Dag, at det kom ham fra Haande, vil han det hverken nyde eller undgjelde"[1]). Den flg. Maaned efter dette Sammenstød haves et Brev af ham af 19 Septbr. fra Daniel Ranzaus Feltleir fire Mile fra Varberg skrevet til Fru Birgitte Gøye som Svar paa et Par Breve fra hende med Anmodning om Underretning fra Krigsskuepladsen. Brevet indeholder en Meddelelse om de Svenskes Indtagelse af Varberg, og hvorledes det derved gik de derværende Danske, og at det nu siges, at Fæstningen er besat af de Svenske med en Styrke af 18 Svadere Rytteri og 30 Fænniker Knegte, hvorimod de i Nat skulle bryde op, og, idet Oluf Mouritsen derved beder, at den „Almægtigste Gud vil være deres Overfeltherre", tilføier han, at „man haver tidt hørt, at en liden Hob haver slaget en stor Hob"[2]). Disse Ord opfyldtes vel ikke dengang, men deres Opfyldelse lod dog ikke vente længe paa sig, og de vare paa en glimrende Maade blevne til Sandhed i Slaget ved Svarteraa d. 20 Octbr. 1565, inden vi en Maanedstid efter dette se Oluf Mouritsen i Kjøbenhavn i

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.
[2]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamling.

Anledning af den ovenomhandlede Sag. I det næste Aar fulgte Oluf Mouritsen ogsaa Daniel Ranzau paa hans vestgothlandske Tog i Somren 1566, der ikke naaede længere end til Lidkjøbing ved Vennern paa Grund af den heftige Pest, der her udbrød mellem Tropperne. Paa dette Tog var det at Frands Brokkenhus og Oluf Mouritsen bleve udskikkede med 60 Heste til Kong Eriks Ladegaard, Dreholm ved Falkjøbing, hvor de forefandt et stort Bytte, deriblandt de 4 store Fyrmøser (ɔ: Mørsere), som siden bragtes til Skara, men mistedes igjen paa Tilbagetoget ved et Overfald i en Braade i en moradsig Skov [1]). Derimod deltog Oluf Mouritsen ikke i det østgothlandske Vinterfelttog, som Daniel Ranzau udførte til og ved Vettern fra 20 October 1567—14 Febr. 1568, thi vi have Breve af Oluf Mouritsen til hans Moders Halvbroder Christoffer Gøye, der ere skrevne fra Bregentved i Slutningen af Februar 1568, og handle om de sidste Beretninger, der ere indløbne fra Felttoget, og hans Glæde over de Danskes Seirvinding paa dette. Og hvor varmt han følte for sit Lands Sag i denne Krig, fremgaar af en Ytring i et af disse, der viser, at han i Slutningen af Toget af sig selv et Øieblik tænkte paa at drage til Hæren, bevæget ved et forurolignde Rygte, thi han skriver: „jeg haver Bud efter mine Heste, kunde jeg komme saasnart, at jeg kunde komme til Hoben, førend at det kom til nogen Handling, da havde jeg paa min Salighed Lyst dertil". Denne Forsikkring, som han her giver saa djærvt, faaer sin Forklaring af den aldeles modsatte Tænkemaade hos hans Morbroder, der ikke kjendte noget til hvad man i den Henseende skyldte sit Land, og som han derfor saaledes vil lade vide, at, hvad han her siger, er hans fulde Alvor. Oluf Mouritsen ses imidlertid ikke videre, at være kommen til at tage Del i Krigen, men synes i den øvrige Tid af denne, at være beholdt til Brug for Kongen i Landet selv. Saaledes skriver han den 12 Juni 1568 til Fru Birgitte Gøye fra Klausholm [2]), hvortil han da er kommen fra Aalborg, at han ikke kan komme over til hende til Sælland, som hun ønsker i Anledning af det Epitaphium, hun er ved at opsætte over Herluf Trolle, da han i Aalborg fik sin Herres Brev, at skulle være hos Hans Naade otte Dage efter St. Hans Dag. Og i det næste Foraar skriver han i et Brev fra Bregentved af 5 April 1569 til Fru Birgitte Bølle [2]), der var gift med hans Morbroder Christoffer Gøye,

---

[1]) H. P. Resen, Kong Frederik II's Krønike, p. 155.
[2]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamling.

at han har faaet sin Herres Befaling og ikke maa tage til Jylland, men skal forblive i Landet (Sælland), hvilket er ham meget imod og til stor Skade for ham, og at han „længes efter snart at vide, om han skal være sin egen, eller ikke."

Omsider kom da i det næste Aar 1570 denne trættende og matte Krig til en endelig Afgjørelse ved Fredcongressen i Stettin, hvorvel Underhandlingerne der vare ligesaa slæbende som Krigen havde været, og varede fra 1 Juli—13 Dcbr.. Freden sluttedes ved de forenede Magters Mægling, i hvilken Anledning de kgl. Hofsinder afsendtes til Congressen, for at gjøre Ærestjeneste paa den, og med dem afgik ogsaa Oluf Mouritsen, der af Kongen og Raadet blev, som Niels Hemmingsen siger, „kaldt og udkaaret" til at være Hofmarskal over dem.

Oluf Mouritsen benævnes i Dommen 1565 over det ham af de Svenske fratagne Signet som Kongens Tjener, og var altsaa Lehnsmand dengang, men efterat han var kommen tilbage fra Fredcongressen, hvor hans Tjeneste utvivlsomt havde været forbunden med store Omkostninger for ham, ventede Kongen kun paa at et af de store Lehn skulde blive ledigt, for at overdrage ham dette. Dette skete ogsaa et halvt Aar efter, idet Rigens Raad Otto Brahe, som var Lehnsmand paa Helsingborg, døde d. 9 Mai 1571, og allerede d. 29de s. M. udnævntes Oluf Mouritsen til hans Efterfølger i Lehnet. Dette Bevis paa Kongens Naade fulgtes igjen af et andet, thi „der Kgl. Majestæt nu i mange Maader," som det hedder hos Niels Hemmingsen, „i Fred og Feide havde forstaaet Oluf Mouritsens Oprigtighed, Fromhed og Forstand, haver han begjæret og udkaaret ham til at skulle være en af Danmarks Riges Raad." Den første Sag, hvorved vi have set Oluf Mouritsens Underskrift som Rigsraad er ved Fundatsen for Maribo Kloster af 17 Juni 1572[1]); men hans Udnævnelse synes at være sket enten i Begyndelsen af det nævnte Aar eller i Slutningen af det foregaaende, og han har sandsynligvis efterfulgt Otto Brahe i Rigsraadet som i Lehnet.

Oluf Mouritsen var ikke Ridder, og det er bekjendt at Rigets fornemste Mænd undsloge sig, for at blive Riddere i Frederik II's Tid, og

[1]) A. Kall-Rasmussen, Musse Herred paa Lolland. 1. Maribo Sogn, p. 175—180.

at saaledes hverken Rigshofmesteren Peder Oxe, Rigskansleren Eiler Grubbe eller Rigsmarsken Holger Rosenkrands vare det.

Ved sin Søsters Død blev Oluf Mouritsen eneste Arving af sine Forældres Eiendomme; og besad saaledes som Arv efter sin Fader, Bollerup, Bregentved, og Lerbæk i Vendsyssel, hvortil der laae 469 Bøndergaarde foruden Møller, hvoraf 276 G. kom paa Bollerup, 165 G. paa Lerbæk som Del af det forrige store Gods til Aagaard, de øvrige paa Bregentved. Efter sin Moder havde han det halve af Klausholm med 83 Bøndergaarde, og 50 Strøgaarde i Sælland, Lolland og Skaane. Han eiede saaledes ialt en 600 Bøndergaarde, foruden de her nævnte Hovedgaarde [1]).

Den inderlige Kjærlighed, der forbandt Oluf Mouritsens Moder med hendes Søster, Fru Birgitte Goye, overførtes ogsaa paa Oluf Mouritsen, og der var et Forhold mellem Fru Birgitte og ham som mellem Moder og Søn. Vi have ovenfor berørt nogle af de Breve, som skyldes dette Forhold, og vi skulle hertil endnn føie et af 20 Dcbr. 1564 [2]), som Oluf Mouritsen skriver til Fru Birgitte fra Klausholm. Der meddeles i Brevet, at „Folk nu begynde at døe flux i disse Kjøbstæder, Aars og Randers," — altsaa at Pesten da er udbrudt der, hvad vi ellers ikke vide —, men at han nu er vel efter sin Sygdom, og agter sig idag til sin Herre, og haaber at faae Lov til at drage over til Skaane. Og idet han nu saaledes fuldkommen kan berolige Fru Birgitte med Hensyn til sit Befindende, forsikkrer han hende, at han vil tjene hende saa tro og villig altid, som hun kunde være hans egen Moder, og at han, saa sandt Gud hjælpe ham! har Længsel efter hende af Hjertet, og er og vil være hende som en Søn. Og hvor gjerne Fru Birgitte ogsaa hørte hans Bevidnelse af disse Følelser for hende til Andre, viser et Brev til hende fra Niels Hemmingsen fra Kjøbenhavn af 12 Juni 1571, hvori han skriver: „talede jeg, min fromme Berete, nu nylig med Oluf Mouritsen, og forstod nu som tilforn, hans gode Hjerte mod Eder, saa han elsker Eder ikke alene som en Mødersøster, men som sin

---

[1]) Historisk Tidskrift 4, p. 141, Uddrag af Fru Elline Goyes Jordbog, hvori hendes og Mourits Olsens fædrene og mødrene Gods er opgjort, der alt tilfaldt Oluf Mouritsen alene efter hans Søsters Død.

[2]) Kgl. Bibliothek, den danske Adels Brevsamling.

allerkjæreste Moder, hvoraf I skulle endog husvale Eder, og tage det for en Benedidelse" [1]).

Den følgende Maaned derefter døde Herlufsholms Skoles første Forstander, Børge Trolle, d. 28 Juli 1571; det faldt saaledes af sig selv, naar Skolen skulde besættes med en af Fru Birgittes Slægt, at Fru Birgitte ønskede og Rigsraadet valgte Oluf Mouritsen til at være Forstander efter ham.

Denne Hengivenhed hos Oluf Mouritsen for Fru Birgitte Gøye bestemte ogsaa det forskjellige Forhold, hvori vi se, at Oluf Mouritsen optraadte til Peder Oxe og Christoffer Gøye, og disse til ham. Oluf Mouritsens Nærmeste havde nemlig hørt til Peder Oxes Modstandere, og ved Peder Oxes Domfældelse i 1558 efter hans Flugt havde Herluf Trolle paa Kongens Vegne ført Tiltalen mod ham. Da Peder Oxe derfor var bleven benaadet i Begyndelsen af 1566, og igjen efter 8 Aars Fraværelse vendt tilbage til Landet, hævde han ikke glemt sit Nag til Herluf Trolle og med ham til Fru Birgitte Gøye og Oluf Mouritsens afdøde Moder; og ligesom han strax efter sin Hjemkomst begyndte at bestride Fru Birgittes Part i den Arv af Kjeldkjær Gaard og Gods ved Veile, som var faldt i hans Fraværelse, og det derover kom til saa heftig en Retsag mellem ham og Fru Birgitte, at Kongen maatte forlige dem [2]), saaledes kom ogsaa Peder Oxes Nag til hende og Fru Elline Gøye til Udbrud mod Oluf Mouritsen, og dennes igjen til ham i en bitter Strid mellem dem angaaende Bregentveds eller Gisselfelds Ret til en lille Bondegaard ved Bregentved, som ligeledes foranledigede Kongen til at lægge sig imellem dem, og u. 22 Januar 1567 at oprette et skriftligt Forlig mellem dem om denne Gaard, „efterdi Vi," siger Kongen, „fast ugjerne se ville, at nogen Usamdrægtighed og Tvist skulde være mellem Vore kjære Undersaatter, men hellere Sagtmodighed og godt Naboskab" [3]). Siden i Slutningen af Oluf Mouritsens Liv, da Peder Oxe saa ganske udsonedes med Fru Birgitte Gøye, bortfaldt ogsaa Uvenskabet mellem Oluf Mouritsen og ham, hvorimod Christoffer Gøyes Adfærd mod Fru Birgitte i Anledning af hendes Skole paa Herlufsholm nu førte til et Brud mellem ham og Oluf Mouritsen.

---

[1]) Kirkehistoriske Samlinger, V, Breve til Birgitte Gøye, p. 580—581.
[2]) T. A. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøye, p. 26—27.
[3]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Vi have set, hvorledes Oluf Mouritsen ikke længe efter Fredslutningen med Sverig fik det store Helsingborg Lehn, og derpaa ogsaa blev Rigsraad. „Nogen føie Tid," som det hedder hos Niels Hemmingsen, efterat han var kommen ind i Rigsraadet, blev han trolovet med Jomfru Anne Hardenberg, der var en Datter af Corfitz Hardenberg til Skjoldemose og Fru Margrete Skram til Urup, og længe havde været Kammerjomfru hos Enkedronning Dorothea, der afgik ved Døden d. 7 Octbr. 1571. Ved de nylig udgivne „Oplysninger om Kong Frederik II's Ægteskabs-Forhandlinger"[1]) ere vi komne til en sikker Kundskab om Grunden til denne Konges sildige Giftermaal, og have set, at dette Spørgsmaal havde staaet paa Dagsordenen i hans Liv ligefra hans tidlige Ungdom, til det i Slutningen af Aaret 1571 paa en uventet Maade fik sin saa heldige Afgjørelse. Men medens det Gaadefulde nu saaledes er opklaret for os i denne Sag med Kongen, staae vi uden nogen Oplysning derom med Hensyn til Oluf Mouritsen, der ikke mindre end Kongen fra sin Side maatte have de stærkeste Opfordringer til et Ægteskab, som den, der med sin Slægts til sig bevarede Rigdom og sine store Besiddelser, var den sidste og eneste, paa hvem hans Slægts Navn hvilede; og det, der forhindrede Kongens Ægteskab tidligere, byder ingen Forklaring indenfor hans Stand til en Hindring for hans. Det kunde saaledes fast synes som han efter det Forhold, der var mellem Kongens Alder og hans, idet han kun var et Aar yngre, og efter den nære Forbindelse, hvori han havde staaet til Kongen, ikke vilde gifte sig inden Kongen, i det mindste gik han derved i Kongens Spor, thi som Frederik II's Bryllup med Prindsesse Sophie af Meklenborg havde staaet paa Kjøbenhavns Slot Søndagen d. 20 Juli 1572, stod ogsaa et halvt Aar efter Oluf Mouritsens Bryllup i Kjøbenhavn med Jomfru Anne Hardenberg Søndagen efter H. tr. K. d. 11 Januar 1573.

Ved sit Bryllup gav Oluf Mouritsen Fru Anne Hardenberg til Morgengave Bregentved Hovedgaard med dens Mølle og fire Bøndergaarde, som hun skulde have paa Livstid, hvis hun overlevede ham[2]). Morgengave-Brevet var underskrevet af Peder Oxe, hans Broder Albert Oxe til Nielstrup, og Christoffer Gøye[2]), og da det ikke var gyldigt, uden det tiltraadtes

---

[1]) Et Leilighedsskrift af Fr. Krarup, Kjøbenhavn 1872, hvis Hovedindhold findes i en Anmeldelse af samme Forfatter i „Historisk Tidsskrift", 4 Række, 2 Bind, p. 900–936.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

af alle de nærmest berettigede Arvinger, gjorde Oluf Mouritsen ogsaa strax Skridt dertil, og modtog allerede en fjorten Dage derefter en skriftlig Indvilligelse deri fra flere af disse, hvoriblandt vi endnu finde hans Faders to Søstre, Fru Ane Krognos, Klaus Podebuskes Enke, og Fru Iytte Podebusk, da Enke efter Knud Gyldenstjerne [1]). En Maaned herefter mødte Oluf Mouritsen d. 25 Februar paa Kongens Retterthing i Ringsted i en Sag angaaende Herlufsholms Skole, og det kunde vel synes at staae i Forbindelse med de fjendske Forhold, der nu vare indtraadte i Familien i Anledning af denne, og den Erfaring, som Oluf Mouritsen herved havde gjort, at vi et Par Maaneder senere u. 7de Mai have et Brev af ham fra Klausholm til Fru Birgitte Gøye, hvori han, for at gjøre sit Gavebrev urokkeligt, ogsaa beder hende at besegle det, og nævner andre af sine Slægtninge, som han ligeledes vil bede derom [1]). Han var dengang nylig kommen fra Skaane med Fru Anne Hardenberg til Klausholm, og bemærker, at der „i Jylland er megen Skrøbelighed og at han derfor vil vide hende forvaret" [1]). Foraaret var saa overordenligt strengt, at der siges, at man endnu Pindsedag d. 10 Mai kunde gaae paa Isen fra Sverig til Livland; det er derfor ikke sandsynligt, at Oluf Mouritsen da skulde have taget til Jylland, naar det ikke havde været, at der var udskrevet en Herredag i Randers til d. 20de Mai, paa hvilken han skulde indfinde sig, og hvor han ogsaa om anden Dagen atter havde en Sag for Herlufsholms Skole.

Det er klart, at Oluf Mouritsen selv har frygtet for, at skulle bortrives af den Skrøbelighed, han omtaler i sit ovenberørte Brev til Fru Birgitte Gøye, og neppe har følt sig vel, da han skrev det. Og man maa ogsaa antage, at dette ei heller har været Tilfældet paa Herredagen i Randers, uagtet det ikke udtrykkelig omtales, thi efterat der paa den havde været afsagt 47 Domme, og Kongen, efterat have sluttet den, d. 28 Mai havde holdt Retterthing et andet Sted [2]), var Oluf Mouritsen dog forbleven i Randers til d. 29de Mai, og saa derfra taget lige til Klausholm. Og

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Domme, III Samling, Fortale p V. Det der anførte Egebjerg, hvorpaa Retterthinget holdtes videre af Kongen med Raadet d. 28 Mai maa have været Landsbyen Egebjerg i Vridsted Sogn $1\frac{3}{4}$ M. fra Skive, da det angik en Sag mellem Kronens Bønder i Egebjerg og Niels Juel til Astrup i Salling.

naar Niels Hemmingsen siger, at han her forblev i Rolighed hjemme til Søndagen d. 14 Juni, ser man, at det var af Nødvendighed, fordi han ingen Anstrengelse kunde taale, thi da hans Morbroder Eskild Gøyes Enke, Fru Sissel Bryske, den Dag skulde jordes i Gøyernes Begravelse i Klausholms Sognekirke i Voldum, og han havde overværet hendes Jordefærd der, og „bevist hende den sidste Ære ved hendes Leirsted", havde han ogsaa dermed udtømt sine Kræfter, og uagtet det var midt i Juni og paa den bedste Aarstid, fandt han sig dog, efterat være vendt hjem af Kirken, saa „mødig af Sygdom", at han om Aftenen mellem 5 og 6 Slet maatte gaae tilsengs, og dermed lagde sig paa sit Dødsleie. Dagen efter om Mandagen blev han aareladt, men allerede Tirsdag Aften sendte han Bud efter Præsten, for at berettes om Onsdagen, som ogsaa skete. Dog var Haabet om, at han kunde gaae Sygdommen igjennem, først opgivet den anden derpaa følgende Onsdag, da han skrev sit Testament. Samme Dag indfandt Christoffer Gøye sig hos ham fra Aunsbjerg, og Oluf Mouritsen sendte da, — hvad der let lader sig forklare af hans Forhold til Morbroderen og Bevæggrunden til dennes Ankomst —, Bud efter sin „gode Ven" Jørgen Rosenkrands paa Rosenholm, at han vilde komme, som han ogsaa gjorde samme Aften [1]). Dagen efter kom ogsaa hans Søskendebarn, Peder Oxes Søster, Fru Pernille Oxe, der var Enke efter Herluf Trolles Eftermand, den brave Otto Rud til Møgelkjær, med hende fulgte ogsaa hendes Svigerson, Oluf Mouritsens Fætter, Henrik Gyldenstjerne til Aagaard. Men en Time efter deres Ankomst døde Oluf Mouritsen Torsdag Eftermiddag d. 25de Juni 1573, i sit 39 Aar, efter kun at have været gift halvsjette Maaned med Fru Anne Hardenberg. Med ham uddøde Æten Krognos paa Sværdsiden i Danmark, der har været en af de fornemste Adelsslægter i vort Land.

De Træk, der ovenfor leilighedsvis komme tilsyne af Oluf Mouritsen i de Beretninger, der ere os bevarede om hans Liv, og det Indtryk, vi faae af ham baade fra hans Moders og Fru Birgitte Gøyes Forhold til ham, og fra de enkelte Udtalelser, vi have fremdraget af hans Breve, foreligge klart for os i hans Testament og i Meddelelserne om hans sidste Øieblikke, der vise os den Aand og Tænkemaade, hvoraf han har været besjælet, og lade os skilles fra ham med et samlet Billede af hans Personlighed.

---

[1]) Rosenholm ligger kun et Par Mil fra Klausholm.

I de Bestemmelser, han gjorde i sit Testament over det af hans Bo, der stod til hans Raadighed, fastsatte han, hvad hans Hustru skulde have deraf, og hvad, der skulde gives i Gaver til Slægt og Venner, samt hvad hans Tjenere skulde have, der havde tjent ham troligen og vel, og at der ved hans Sædegaarde, Bollerup, Bregentved og Klausholm skulde oprettes Hospitaler, hvortil der skulde lægges saamegen Rente og Jord, at nogle fattige og syge deraf til evig Tid kunde opholdes. Hvad hans Begravelse angik, da forlangte han, at hans Lig maatte føres „heden" til Ringsted og der begraves ved hans Fader og Moder, og — mod den da herskende Skik — bad han, at hans Lig ikke maatte staae for længe ubegravet, som ogsaa, at Begravelsen ikke maatte ske med for stor „Pral", og at hans Sværd maatte lægges i Graven med ham, thi han „forsaae sig, at have ført det som en ærlig Mand imod sit fædrene Riges Fjender; og andensteds, hvor Behov gjordes"; ogsaa bad han, at hans „gamle Tjenere, som bedst vidste af hans Levned og Omgjængelse, skulde fremkomme og det berette, at Prædikanten, som skulde tale over hans Lig, maatte faae at vide sand Besked derom, paa det at han ei videre skulde berette ham til Ros, end hvad Sandhed var." Han lod det imidlertid ei blive ved det, han havde givet sine Tjenere i sit Testament, men han anbefalede dem ogsaa til sine Slægtninge, som nu skulde arve ham, og bad dem, at være gode mod de gamle Tjenere, der havde tjent hans Forældre og ham i lang Tid troligen og vel. Men især lagde han sine Slægtninge og Venner sin Hustru paa Hjerte, og bad „tidt og ofte" Jørgen Rosenkrands og Christoffer Gøye, at de for hans Skyld vilde være hende gode; og med den varme Følelse, han havde arvet efter sin Moder, sluttede han sin Hustru gjentagne Gange i sine Arme, og bevidnede deres Kjærlighed til hinanden, og hvor haard denne Skilsmisse var dem. Og da Henrik Gyldenstjerne var kommen med Fru Pernille Oxe, bad han ogsaa ham, at staae hans Hustru bi, og idet han ligeledes rettede denne Bøn til Fru Pernille, at hun vilde være hans Hustru god, tog han begges Hænder, og lagde dem sammen, og begjærede af dem, at de skulde være hinanden tro og hulde til deres Dødsdag. Og da han sidste Gang omfavnede sin Hustru og sagde hende „det sidste God Nat", gjorde han Korsets Tegn over hende, og bad Gud velsigne hende, og saaledes skiltes han under alle de Tilstedeværendes Bevægelse fra hende. Selv paakaldte han Guds Barmhjertighed over sig, og bad de Omstaaende gjøre Bøn om en naadig Forløsning for

sig, og støttet paa sin Fortrolighed med Skriften gik han Døden imøde i den samme levende Tro, som vi have set hos hans Moder ved hans Søsters Død.

Oluf Mouritsens Dødsaarsag angives ikke, men efter hvad der, som ovenanført, foreligger med Hensyn til den, kunne vi ikke andet end antage, at han er bukket under for en af de herskende ondartede Sygdomme i dette Aarhundrede, som med længere Mellemrum før ham havde bortrevet hans Fader, Søster og Moder.

Det Ønske, Oluf Mouritsen havde udtalt, at hans Lig ikke maatte staae for længe over Jorden, blev ikke opfyldt, vistnok fordi det ikke blev Fru Anne Hardenberg muligt under de Omstændigheder, hvori hun nu befandt sig; og vi se af et Brev til Fru Birgitte Gøye fra hendes Broder Falck Gøyes Enke, Fru Ide Ulfstand til Skjærsø, som er skrevet d. 12 Septbr. 1573 fra Aarhus[1]), at de først den Dag ankom med hans Lig til Aarhus. Og vel paa Grund af den nu længere forløbne Tid var der, som hun skriver, „grysseligen faa Folk paa Klaxholm, der fulgte ham hid." Af det kvindelige Følge paa hans Side var der, foruden hende, begge Peder Oxes Søstre, Fru Pernille og Fru Sidsel Oxe; at Fru Anne Hardenberg har været med, falder af sig selv, uden at hun nævnes, og fremgaaer ogsaa af, at der anføres tre Fruer af hendes Slægt, der vare tilstede paa Klausholm[2]). Den følgende 21 Septbr. 1573 foregik saa Oluf Mouritsens Jordefærd i St. Bents Kirke i Ringsted, hvorved hans Vaaben nedlagdes med ham i Graven som den sidste, der førte det; og den Ligprædiken, som Dr. Niels Hemmingsen har holdt over ham, er, som anført, Kilden til vor nærmere Kundskab om hans Liv.

En svensk Præst beretter i Aaret 1729, at der endnu dengang omkring Trappen til det store Stenhus paa Bollerup, hvoraf Murene da alene vare tilbage, stode fire Piller „temlig høie af hugne Sten med vakre Billeder"[3]), hvorpaa følgende latinske Indskrifter vare anbragte:

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Fru Elsebe Hr. Peder Skrams, Fru Margrete Hr. Erik Grubbes, og Fru Mette Morten Krabbes; Fru Mette Knud Hardenbergs, som og havde været paa Klausholm, var fulgt med til Aarhus derfra.

[3]) Meddelelsen om denne Beretning findes hos G. Liungreen, Skånska Herregårdar IV. Bollerup, hvor det hedder om Pillerne: »de fyra pelare omkring trappen, der ingången är, — äro temligen höga af huggen sten med vackra ock sköna beläten.«

Sito, Sito, Sito.
Vanitas Vanitatum, et omnia vana.
Fumus et umbra sumus.
Ipse providebit.

d. e.

Hurtig, hurtig, meget hurtig.
Forfængelighed paa Forfængelighed, og alt forfængeligt.
Vi ere Røg og Skygge.
Ham Selv hører Fremsynet til.

Efter den Brug, som Oluf Mouritsen gjorde af Latinen ved Indskriften paa Ligstenen over sine Forældre og sin Farmoder, og som ogsaa kom frem paa hans Yderste, hvorved han tre Gange bad sit Fadervor høit og derefter gjentog »Sanctus, Sanctus, Sanctus«, og efter hans Kierlighed til Fyndsprog, og den Retning hans Livs Anskuelse havde, kunne vi ei tvivle om, at disse Piller med deres Indskrifter have hidrørt fra ham. Og naar han da i Sten indhuggede de Tanker, der skulde staae for ham, naar han her gik ind og ud ad sit Hus, om Tidens ilende Gang, Altings Forkrænkelighed, Menneskets flygtige Tilværelse, og det Forsyn, i hvis Haand man skal lægge Alt, da bleve disse Tanker et Billede paa hans eget Liv ved hans tidlige Død, og hvad han derved selv holdt fast.

XV.

Fru Anne Hardenberg.

Det var en dybt sørgende Enke, der efter Oluf Mouritsens Død forlod Klausholm, for at tage sin Bolig paa Bregentved, men det var tillige en gudfrygtig Kvinde, der ikke mindre i Tro end i inderlig Kjærlighed havde været forenet med sin afdøde Husbonde. Sin Ligprædiken over Oluf Mouritsen udgav Niels Hemmingsen med et Forord til hende af 1 Novbr. 1573, som omhandler den Gudfrygtiges Trøst i Trængsel, at I, „min fromme Fru Anne", som Niels Hemmingsen skriver, „ i denne Eders Sorg og store Hjerteve, som I haver for Eders sal. Husbonde er Eder frakaldt af den vise Gud, — — ikke fortørner ham ved Utaalmodighed i Eders Kors og Bedrøvelse."

Og til den Formaning, Niels Hemmingsen giver hende deri til at søge Trøst i Guds Ord, har Fru Anne Hardenberg udvendig paa Exemplaret af Ligprædikenen i Roskilde Klosters Bibliothek selv føiet Vidnesbyrd om, hvorledes hun søgte Trøsten. Dette vel bevarede Exemplar, der nu er det eneste der kjendes, er nemlig saaledes udstyret, at det vækker Tanken om, at have været Fru Anne Hardenbergs eget, og bestemt til at haves liggende foran hende paa et Bord, til hvilken Ende Bindet om Ligprædikenen, der er trykt i lille Octav og indbundet med Guldsnit i Læder, er forsynet med tre Skriftsteder, hvoraf det ene er 1 Pet. 5. 7, der handler om at overgive al sin Sorg til Gud, dette Skriftsted staaer derfor paa Bindets Bagside, der skal ligge ned, hvor det er anbragt i Randen af en større Oval; medens de to andre Skriftsteder derimod, der staae paa Forsiden, handle om Forvisningen om det evige Liv for den, der troer paa Faderen og Sønnen, efter Joh. 5, 24, og 3, 46, af hvilke det første Skriftsted, der er det, hvorpaa Øiet fortrinsviis skal fæstes, er trykt i Midten med smaa forgyldte latinske Bogstaver indenfor en forgyldte oval Ring, og det andet i Randen af en stor firkantet Ramme uden om denne. At Skriftstederne her ere anførte paa Tydsk maa være en Følge af, at Fru Anne Hardenberg, den Tid hun var hos Dronning Dorothea, er blevet vant til at bruge den tydske Bibel[1]).

Oluf Mouritsen begravedes paa den nordre Side af det gamle Alter i St. Bents Kirke i Ringsted, ligeoverfor hans Farmoders Farfader. Graven lod Fru Anne Hardenberg ogsaa indrette til sig, og paa Ligstenen over den fremstilles de begge, han i Rustning med blottet Hoved, og med den venstre Haand om Kaardefæstet, og Hjelmen aaben ved den venstre Fod, og hun i en lang sid Kjole ved hans venstre Side. Paa Indskriften under deres Fødder læses hans og hendes Navne med Angivelse af Tid og Sted, hvorpaa han døde, og en aaben Plads til samme ved hendes, som senere ikke er udfyldt.

Hermed forbandt Fru Anne Hardenberg nu to Aar efter et kostbart Gravmæle, der er opsat paa Vægen ligeoverfor Oluf Mouritsens og hendes

---

[1]) Paa Bagsiden (1 Pet., 5, 7): Wirf dein Anliegen auf den Herren, der wird dich wol versorgen. Paa Forsiden i den firkantede Ramme (Joh. 3, 36): wer an den Son gleubet, der hat das ewige Leben, wer den Son nicht gleubet, der wird das Leben nicht sehen. Og indenfor i den ovale Ring (Joh. 5, 24): warlich, warlich ich sage euch, wer mein Wort hört und gleubet dem, der mich gesant hat, der hat das ewige Leben und komet nicht in das gericht, sondern er ist vom tode hindurch zum Leben gedrungen.

Grav. Det var dengang de prægtige Gravmælers Tid, der udførtes her for Landet i Holland, og Fru Anne Hardenberg havde i St. Bent i Ringsted en Kirke, der kunde optage hendes i dets fulde Omfang, uden at det behøvede at deles eller forstyrres. Gravmælet, som i sin Slags er det eneste i Ringsted Kirke, har i sit Hovedparti en Tavle af Alabast, hvorpaa Herrens Opstandelse er udført, og hvorunder Oluf Mouritsen og Fru Anne Hardenberg ses knælende i Bøn foran et lille Alter med Ansigterne vendte mod hinanden, og de to Sentenser ovenover deres Navne:

Her timeligt, der evigt,
derefter rette dig.
Idag Græs, imorgen Hø.

Disse Sentenser svare ganske til Indskrifterne paa Pillerne paa Bollerup, og maa ogsaa være valgte af Fru Anne Hardenberg for den Brug, Oluf Mouritsen gjorde af dem. Forøvrigt har hele dette Parti sit tilsvarende i Fremstillingen i Herlufsholms Kirke af Herluf Trolle og Fru Birgitte Gøye i Bønnen, kun med den Forskjel, at Tavlen ovenover disse gjengiver Dommen, og at Sprogene nedenunder dem ere adskilte for hver især. Paa Indskriften nedenunder Epitaphiet har Fru Anne Hardenberg fuldstændiggjort Gravskriften paa Ligstenen noget nærmere, idet hun ved Oluf Mouritsen har tilføiet hans tre Gaarde, Bollerup, Bregentved og Klausholm, og at hans Slægt uddøde paa Sværdsiden med ham, ligeledes har hun ved sig selv tilføiet sin Fader Corfits Hardenberg til Skjoldemose, samt at denne „Sepultur" opsattes 1575 paa hendes Bekostning, altsaa uden Andel af Arvetagerne af Oluf Mouritsens Slægt. Hun har igjen anført Sted og Tid for Oluf Mouritsens Død, og ladet en aaben Plads dertil for sig selv, som ei heller er udfyldt her.

Vi have ovenfor set, at Oluf Mouritsens Bryllup med Anne Hardenberg stod i Kjøbenhavn d. 11 Januar 1573, og vi kunne slutte os til den store Stil, hvori deres Bryllup har været holdt af alle de Ægter, som Bønderne i Kjøbenhavns Lehn maatte gjøre med Kjørsler derigjennem til det. Der forefaldt imidlertid en Sag angaaende disse, som vi ikke skulle lade uberørt, da den ogsaa for Oluf Mouritsens og Fru Anne Hardenbergs Skyld trænger til nærmere Forklaring. Der haves nemlig et Brev fra

---

[1]) A. Reyersen, St. Bendts Kirke i Ringsted p. 59—61.

Frederik II af 20 Februar 1573, der er skrevet paa Skanderborg Slot, hvor Kongen dengang holdt Hof med sin unge Dronning, til den daværende Lehnsmand paa Kjøbenhavns Slot, Morten Venstermand [1]), hvori der i den Anledning tildeles denne en meget skarp Irettesættelse, der er affattet med en kjendelig Bitterhed. Der foreholdes saaledes deri Morten Venstermand, at Kongen har forsaret, at han, for at gjøre sig et godt Navn i sin Befaling nu „mindre end intet mere agter", hvorledes det er forbudt ham, at lade Kronens Bønder i Lehnet kjøre for Uvedkommende, og derpaa hedder det: „Og berettes Os, at for^ne Vore og Kronens Bønder nu til Os Elskelige Oluf Mouritzens, Vor Mands og Raads Bryllup, nok, om det ikke har været for meget, var trællet med Flytten og Føren, hvilket Du vel veed ikke har været Vor Villie eller Befaling. — — — Kunde (Vi) derfor vel lide, at Du hos din Autoritet (!) noget vilde lade Vor Befaling gjelde, og ikke saaledes Alting søge til Lov og Roes, at hver skulde sige, at Morten Venstermand er en fiin Mand og gjør hver Mand til Villie, derom Kronens Bønder kun lidet skulde takke; og betænke, at saameget Vi Dig haver ophøiet, kunde Vi igjen snart Dig fornedre, som Vi selv vel noksom tilforn har sagt Dig. Maatte det saa være, da saae Vi gjerne, at Du rettede Dig efter Vor Befaling; hvis ikke, maa Du og vist forlade Dig til, naar Gud vil Vi findes, ville Vi takke Dig derfor, som det sig bør, hvorefter Du Dig kan have at rette."

Der er med Føie sagt ved Meddelelsen af dette Brev, at Slutningen af det „næsten suser som Christian den Fjerdes Stok"; men hvor begrundet det end kunde være, at der gaves et alvorligt Tilhold mod den Byrde, som derved paalagdes Bønderne af Lehnsmanden, var denne Brug af disse dog saa almindelig, at en Overtrædelse af Forbudet derimod ikke havde kunnet bringe Kongen saaledes i Harnisk mod en enkelt Lehnsmand, og Tonen i hele Kongens Brev viser ogsaa noksom, at hans Forbittrelse er altfor personlig til ikke at have en anden Grund. Og Spørgsmaalet bliver derfor, hvad og hvem det er, som Kongens Vrede herved egenlig gjelder? At dette nu ikke er Morten Venstermand, hvorvel det er ham, som her maa holde for, er klart af, at Kongen i og for sig havde saa lidt imod ham, at han et Par Aar efter viste ham sin Gunst ved at give ham et større

---

[1]) P. V. Jacobsen, Bidrag til Danmarks Personal- og Tidshistorie i det 16 Aarhundrede i Historisk Tidskrift V Bind p. 438—440.

Lehn[1]), og det kan efter alt, hvad vi maa forudsætte om Kongens Velvillie baade for Oluf Mouritsen og Fru Anne Hardenberg, ligesaalidt være dem, som det ellers kunde synes, at Kongen her vil ramme; derimod kunne vi ikke tvivle om, at Kongens opbragte Sindsstemning hidrører fra den Personlighed, som denne Tjeneste af Morten Venstermand hovedsagelig gjaldt, og som var Fru Anne Hardenbergs Broder, Erik Hardenberg til Thorslunde i Fyn. Vi have nemlig endnu Erik Hardenbergs Indbydelse til Bryllupet til Christoffer Gøyes Hustru, Fru Birgitte Bølle, der er udstedt paa Thorslunde d. 7 Novbr. 1572, saaledes som Skikken var, at Indbydelserne udsendtes to Maaneder iforveien[2]). Heraf se vi, at det er ham, der har gjort sin Søsters Bryllup, da deres Fader Corfits Hardenberg var død. Og til Frederik II's Forbittrelse, over at Kronens Bønder havde maattet kjøre Ægter for Erik Hardenberg her, have vi en tilstrækkelig Forklaring i den Yderlighed, hvortil det var kommen mellem Kongen og ham i Anledning af den svenske Krig. Erik Hardenberg havde nemlig været saa langt fra, at have hørt til de „fromme" Adelsmænd, der ved den vare „deres Herre og Konge i alle Maader lydige og følgagtige", som Niels Hemmingsen sagde, at han tvertimod havde været en af dem, der allerstærkest havde lagt sin Uvillie for Dagen mod den, og gjentagne Gange været Kongens Tilsigelse overhørig om at indfinde sig til Tjeneste i den, saa Frederik II tilsidst i sin høieste Vrede d. 10 Juli 1567 havde udstedt en Befaling til ham om at møde til den, saafremt han ikke vilde fortabe Adels Navn og Frihed[3]).

Om Oluf Mouritsens Ægteskab hedder det, som sædvanligt, at han indgik det „efter sine Venners Raad og Villie"; men der turde her være Grund til at lægge en særlig Vægt paa disse almindelige Ord, idet vi ved hans Venner navnlig maa tænke paa Fru Birgitte Gøye, og anse hende for den, der har bevirket dette Ægteskab efter det særdeles Venskab, der fandt

---

[1]) Samme Forfatter sstds p. 440 Anm.[58]). Lehnet som Morten Venstermand fik, var Ravensborg paa Lolland, hvortil han udnævntes d. 24 Dcbr. 1575.

[2]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker. Erik Bølle paa Tersløse Gaard sendte saaledes ogsaa, da han skulde giftes anden Gang i 1561, Christoffer Gøye d. 22 Juni Indbydelsen til sit Bryllup d. flg. 31 August. (Vedel Simonsen, Elvedgaard, I, 89). Gjæsterne fik altsaa ligesaa lang Tid til at forberede sig til deres Deltagelse i Brylupet, som Tilberedelsen til Bryllupets Anretning varede, der begyndtes to Maaneder forinden, som det ogsaa hedder i Visen om „Mettelille og Dronning Sophie" (Grundtvig III, p. 174, v. 23): „de redetil Bryllup i Maaneder to."

[3]) Jacobsen anfr. Meddelelse i Historisk Tidskrift V, p. 438, Anm.[55]).

Sted mellem hende og Anne Hardenberg, uanset den Forskjel, der maa have været mellem dem i Alder. Vi have derom et bestemt Vidnesbyrd fra Fru Birgitte endnu samme Aar Oluf Mouritsens Moder døde. Der gjemmes nemlig i Herlufsholms Skoles Bibliothek blandt de Bøger, der have tilhørt Birgitte Gøye, ogsaa en tydsk Prædikensamling over Brevet til Galaterne af Georg Major 1558, tilegnet Dronning Dorothea og med det dansk-norske Rigsvaaben og Dronningens Navnemærke i Guld paa Forsiden, hvorpaa Fru Birgitte Gøye har antegnet, at denne Bog er givet hende af hendes „besynderlig gode Ven, Anne Hardenberg, paa Kolding d. 2 October 1563“ [1]).

Kolding Lehn hørte med til Dronning Dorotheas Enkehæving, og Koldinghus Slot, hvorpaa Fru Birgitte Gøye den Gang har været hos Enkedronningen, af hvem hun var forlehnet med Aakjær Slot ved Horsens, forudsætter at Anne Hardenberg, som der gav hende Bogen, da har været i sin Stilling hos Enkedronningen, som hun vedblev at indtage til dennes Død, der indtraf otte Aar efter paa Sønderborg, som ovenanført, d. 7 October 1571. Enkedronningen havde i disse Aar to unge Prindsesser (‚Frøkener‘) hos sig, som hun opdrog, der vel vare Børnebørn af hende [2]), og der synes ogsaa sammen med dem at have været andre Børn, som hun lod opdrage, hvad der vel alt hovedsagelig hvilede paa Anne Hardenberg, hvis Plads hos Enkedronningen selv dertil blev meget anstrengende i Slutningen af dennes Liv, da Dronningens smertelige Onde saaledes tog til, at hun ikke kunde gaae alene, uden at holdes [3]). Ved sin Død havde Enkedronningen ogsaa vist sin Paaskjønnelse af Anne Hardenberg ved at bestemme, at der skulde udbetales 2000 Daler til hende, medens hun ellers ikke havde forordnet noget for Nogen efter sig. Vi se dette af et Brev, som haves fra

---

[1]) C. Listov, Indbydelsesskrift 1871, p. 13. „Auslegung der Epistel S. Pauli an die Galater in 20 Predigt.“ Verfasset durch D. G. Major. Wittenberg 1558. Dronningens Navnemærke er med hosføiet Aarstal 1558 anført i Bogstaverne „D. K. Z. D.“ d: Dorothea Königin zu Dennemarck. Paa Antegnelsen af Fru Birgitte Gøye staaer: „denne Bog hører fru birrette herløf troles tiill och er hiinne giffuen af hiinnes besynnerliig gode wen anne hardenbierg paa Kolig den løffuer dag neſt efftther ſantte mykels dag. A. d. 1563.“

[2]) Formodeligt Døttre af Prindsesse Dorothea, der blev Stammoder for Dronning Victoria af England ved sit Ægteskab 1561 med Hertug Vilhelm af Brunsvig-Lüneburg, med hvem hun havde 15 Børn.

[3]) Karl v. Weber, die Churfürstinn Anna zu Sachsen, p. 14. Dronningen led af den da saa almindelige Sygdom af Nyregrus, hvoraf ogsaa hendes Datter Kurfyrstinde Anna døde.

Anne Hardenberg til Fru Birgitte Gøye, skrevet paa Sønderborg Slot otte Dage efter Dronningens Død, d. 15 October 1571 [1]). Anne Hardenberg havde da efter denne allerede tilskrevet Fru Birgitte to Breve, hvoraf det første havde været sendt til Sælland, hvor hun havde hørt, at Fru Birgitte skulde være; dette Brev her indeholder derfor intet om Omstændighederne ved Dronningens Endeligt, men er et Svar paa et Tilbud, hun imidlertid havde faaet fra Fru Birgitte om efter Dronningens Død at flytte til Aakjær til hende, hvilket Tilbud hun ogsaa taknemligen modtager, men bemærker, at man mener, at hun bør opbie Raadets Ankomst, som Kongen vil sende til Sønderborg, for at ordne Begravelsen, og ogsaa overvære denne, hvilket hun selv finder, hvis den skal foregaae i Kapellet.

Om Fru Birgittes Indbydelse skriver hun: „I skulde have saa megen Tak, for I vilde nu have Eders Bud til mig, og det jeg formærker, at I vilde saa gjerne, at jeg skulde komme til Eder." Og idet hun beklager af den anførte Grund, at det endnu vil blive saa længe, til hun kan komme, og ønsker, at Gud vil styrke Fru Birgitte til ikke at græmme sig, tilføier hun: „thi han ved, I er al min Trøst." Dronningens Gave til sig berører hun kun i Forbigaaende, idet hun siger, at Kongen spurgte Affendingen til ham med Anmeldelsen af Dronningens Død: „om min Frues Naade havde betænkt Nogen nu Hendes Naade skulde døe?" og at denne saa dertil havde svaret: „nei, Ingen uden Jomfru Anne Hardenberg gav Hendes Naade 2000 Daler". Forøvrigt beretter hun, at hun og „Engel", — der maa være den anden Jomfru, der var hos Dronningen —, have „alle Hænder fulde", med at gjøre Linklæder (til Sorgen) for begge Frøkenerne, nu de skulle hen (ɔ: bort), da „vi", skriver hun, „ikke ville gjerne, at de skulle komme hen, saa min Frues Naade skulde have Spot der, for Hertuginden tænker slet intet paa" [2]). Endelig omtaler hun en „Hans Dreers" Børn, der maa have været opdragede hos Enkedronningen, som Kongen har ladet hende tilskrive, at hun skulde tage til sig paa „videre Besked".

Da Fru Birgitte Gøye gjorde Anne Hardenberg dette Tilbud om at komme til sig, havde hun om Foraaret mistet sin Panteforlehning af Ring Kloster, som Kongen havde indløst, og hvor hun hele sit Liv havde havt sin kjæreste Bolig med de Barndoms Erindringer, som knyttede sig der-

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Prindsesse Elisabeth af Brunsvig, hvis Bryllup med Hertug Johan, eller Hans den Yngre af Sønderborg-Glücksborg ovenfor er berørt p. 45.

til for hende, og saalidt som hun kunde tænke, at Kongen nogensinde skulde opslaae et fast Hof paa Skanderborg og for dets Skyld inddrage denne Forlehning, havde hun kunnet ane, at dette Opholdsted nu vilde blive hende berøvet. Under den Bekymring og Modgang, hun derved havde havt og endnu havde, er det at Anne Hardenberg beder hende ikke at græmme sig, men hun skriver tillige i Brevet: „Jeg kan tænke, I haver Bud til Sælland, vilde I lade mig vide, hvad Svar I faaer", og det ligger nær, at Dronningens forestaaende Endeligt havde vakt en ny Bekymring hos Fru Birgitte, idet hun nu ogsaa maatte være i Angst for, hvorvidt hun, naar Aakjær Lehn ved Dronningens Død faldt tilbage til Kronen, da ikke ogsaa skulde miste dette, og dermed det sidste og eneste Opholdssted, hun nu havde. Og har Svaret i saa Fald endnu ikke været et rent Afslag, saa viser den Omstændighed, at hun næste Paaske ogsaa maatte afgive dette Lehn, at Svaret kun har kunnet forøge hendes Frygt. Og det er her et af de mange skjønne Træk i Fru Birgitte Gøyes Liv, at selv allerede halv husvild havde hun endnu Tanke for Andre til at dele sit Hus med dem, saalænge hun selv havde det; og begge Dronning Dorotheas Jomfruer, ikke alene Anne Hardenberg men ogsaa den ovennævnte Engel, se vi efter Dronningens Død saaledes hos hende paa Aakjær. Vi skulle herved anføre et Brev, der er skrevet i Julen 1571 til Anne Hardenberg paa Aakjær af Fru Ide, Falck Gøyes Enke til Skjærsø [1]), af hvis Brev til Fru Birgitte vi ovenfor have meddelt Beretningen om Henbringelsen af Oluf Mouritsens Lig fra Klausholms Sognekirke til Ringsted, og der, ligesom hun i dette udtaler stor Hengivenhed for Fru Birgitte, saaledes ogsaa gjør det her for Anne Hardenberg. Hun skriver:

„Min ganske venlige Hilsen nu og altid forsendt med vor Herre! kjære Anne og kjære Søster, jeg takker dig saa ganske venligen og gjerne for alt saa meget, Ære og Godt, som Du mig og mine altid i saa mange usigelige Maader gjort og bevist haver, hvilket jeg ikke forglemme vil, Gud give det, jeg vidste i nogen Maade at kunne fortjene det og forskylde det, som jeg skulde i alle Maader findes saa huld og godvilligen til, som Du var min egen kjødelige Søster. Min Allerkjæreste Anne, kan jeg ikke fuldt skrive dig til, saa retteligen fast mig længes efter dig, og saa ret ondt det gjør mig, at min Leilighed kunde ikke begive sig saa, at jeg kunde komme i

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

Tale med dig, siden du kom til Aakjær, men dersom du havde været paa Kolding, som du haver været paa Sønderborg, siden Gud kaldte min Salige naadigste Frue, da skulde jeg, som Gud! længe siden været hos dig, endog du kunde ingen Gode have deraf. Men jeg beder dig for Guds Skyld, at du nu ikke sørger og græmmer dig saa fast, at du skal fortørne Gud dermed, for han vil have sin gode Villie i alle Maader. Jeg beder dig og gjerne, at du ikke vil fortænke mig, for jeg haver ikke længesiden skrevet dig til. Saa vil jeg nu ikke umage dig med nogen lang Skrivelse; (men) dersom jeg vidste i nogen Maade, (at) jeg kunde enten gjøre eller bestille noget for dig, som dig til Villie og Tjeneste kunde være, da raad og byd altid over mig som over den, du ingen Tvivl haver paa, (thi) jeg vil i alle Maader findes ganske godvilligen. Vilde du vel gjøre (ɔ: være saa god), og sige Engel mange gode Nætter paa mine Vegne; Margrete og Mette Søye lader sige dig og Engel mange tusinde („m") gode Nætter. Saa vil jeg nu og til evig Tid have dig den Almægtigste Herre Gud befalet, han være altid hos dig med sin Aand og Naade. Af Skjærsø anden Juledag 1571 (m. d. l. x. x. i.)."

Idde, Falck Søyes.

Den Hentydning, Fru Ide gjør i Brevet til Anne Hardenbergs Sorg og Græmmelse, viser os den bekymrede Tilstand, hvori denne da befandt sig.

Under disse Forhold var det, at Anne Hardenberg det næste Aar blev trolovet med Oluf Mouritsen, og at Fru Birgitte Søye af en Slægtning overlodes Sortebrødregaard ved Næstved til Beboelse for Livstid [1]), som Venner hjalp hende med at faa indrettet, og hvortil Kongen saa ogsaa lagde et Par smaa Forlehninger for hende [2]).

Fra Anne Hardenbergs Venskab med Birgitte Søye vende vi os til et andet Venskab, der ikke var mindre hædrende for hende, hendes Venskab med Dronning Dorotheas udmærkede Datter, Kurfyrstinde Anna af Sachsen. Vi have Vidnesbyrd derom i et Par Breve fra Kurfyrstinden efter

[1]) Af den p. 152 anførte Fru Sibylle Gyldenstjerne, af hvem der haves et Brev til Birgitte Søye, hvoraf det ses, at det allerede i Begyndelsen af 1572 har været bestemt, at Fru Birgitte vilde tage til Sælland og boe der, som Fru Sibylle bevidner, er hende en stor Glæde. Vedel Simonsen, De danske Ruder, II, p. 57—58.

[2]) T. A. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Søye, p. 28—30.

Oluf Mouritsens Død, hvori Kurfyrstinden benævner Anne Hardenberg efter hendes Mands gamle Slægtnavn „Stigsen", der, som vi have anført var det almindelige for Krognos, og kalder hende „Anna Stigesens". Det første Brev er af 18 Septbr. 1574, og af Kurfyrstinden tilskrevet den unge Corfits Grubbe, der var en Søn af Anne Hardenbergs Søster, Fru Margrete Hardenberg til Skjoldemose i dennes Ægteskab med Palle Grubbe til Høgested i Skaane, og som paa Kurfyrstindens Bekostning blev holdt i Schulpforta, men nu havde forlangt, at gjøre en Lystreise til Danmark med nogle Borgsvende, som skulde hjem, hvilket Kurfyrstinden afslaaer ham i sit Brev, idet hun derhos erindrer ham om, at det er ham bevidst, at hvad Naade og Godhed, der er vist ham af hende, er sket „for din kjære Moders og saa Anna Stigesens Skyld — um deiner lieben Mutter und dann Anna Stigißinn willen". Det andet Brev er skrevet af Kurfyrstinden i August 1580 til Fru Anne Hardenberg selv. Kurfyrstinden var da saa lidende af sin Moders Sygdom, at hun tvivlede om, at leve ret længe, og skrev i den Anledning til flere af sine kvindelige Venner, at hun ønskede at se dem, deriblandt ogsaa til Fru Anne Hardenberg eller Stigesens, og idet hun udtaler sit Ønske derom til hende, siger hun: „thi det er uvist, om vi ellers nok engang komme sammen i dette Liv — denn es ungewiß, ob wir in diesem Leben sonst noch einmal zusammenkommen". Det berettes, at Fru Anne Hardenberg oftere besøgte Kurfyrstinden i Sachsen, og vi kunne ikke tvivle om, at hun ogsaa efter dette Brev er reist til hende [1]).

Fru Anne Hardenberg overlevede Oluf Mouritsen henimod sexten Aar som Enke paa Bregentved, i hvilken Tid hun i nogle Aar der havde den unge Anne Rosenkrands i Huset hos sig, som 1584 blev gift med Frands Rantzau, og hvis Forældre, den tidligere nævnte Erik Rosenkrands til Kjerstrup og Fru Helveg Hardenberg til Arreskov [2]), havde sat hende i hendes tidlige

---

[1]) Karl von Weber, die Churfürstinn Anna zu Sachsen, p 409. 488. Om Forholdet mellem Kurfyrstinden og Anne Hardenberg tilføies i en Anmærkning til p. 409: „Anna Stigiiß, geb. von Hardenberg, lebte in Dänemarck, stand aber mit der Churfürstinn Anna, welche sie auch öfters in Sachsen besuchte, in sehr freundschaftlichem Verhältniß". — Idet Forfatteren af nærværende Arbeide ikke tiere vil komme til at anføre ovennævnte tydske Levnetsbeskrivelse af Kurfyrstinde Anna, kan han ikke undlade at takke Assistent i Geheimearchivet, Cand. mag. Fr. Krarup, som først har henledt hans Opmærksomhed paa dette indholdsrige og grundige Skrift, og senere har havt den Godhed, at stille sit eget Exemplar af det til hans Afbenyttelse.

[2]) Ovenfor p. 151—152.

Alder til Fru Anne Hardenberg, for at hun af hende kunde faae den Opdragelse, som de ønskede, i Væsen, Begreber og Gudsfrygt [1]).

Af Begivenheder i Fru Anne Hardenbergs Slægt i disse Aar nævne vi, at hendes Morbroder, den tappre Peder Skram døde i en Alder af over 90 Aar d. 11 Juli 1581 paa Urup og blev stateligen begravet i Sognekirken dertil d. flg. 22 August, og at hans Datter, Olive Skram, der var blandt Dronning Sophies Jomfruer, Vinteren derefter d. 25 Febr. 1582 paa Kjøbenhavns Slot holdt sit Bryllup med Johan Due, som Kongen gjorde. Vi kunne vel antage, at Fru Anne Hardenberg baade har været tilstede ved sit Søskendebarns Bryllup, og Morbroderens Begravelse, der foregik Aaret efter hendes ovenanførte Indbydelse til Kurfyrstinden af Sachsen, og bivaanedes, som der siges, af „meste Parten af den fornemste Adel her udi Riget" [2]).

Søndagen d. 6 Novbr. 1586 stod Peder Grubbes og Karen Ruds Bryllup paa Olstrup, nu Lungholm, paa Lolland. Over Gjæsterne til dette Bryllup have vi en Fortegnelse af Peder Grubbe selv, som viser os, hvorledes de Gjæster sad, der havde Plads ved Brudebordet, til hvilket vi efter Betegnelserne ved de kvindelige maa antage, at de ugifte ikke tilstededes. Af mandlige Gjæster var der her 29, hvoraf de 2, vel Brudeførerne, sad paa „Brudebænken" ved Brud-

---

[1]) C. P. Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders ber. Eftermæle, I, p. 490, Ligprædiken over Fru Anna Rosenkrands, hvori det hedder om hendes Forældre, at de „lod hende fra hendes spæde Barndom opføde i Tugt og Formaning til Herren, samt alle christelige Dyder, gode Sæder, og Gjerninger, som pryde saadanne fine velbyrdige Jomfruer og Qvinder; (og) — — betroede hende derfor (til) Æ. og Velbr., nu Sal. Fru Anne Hardenberg, Sal. Oluf Moritzes til Brendtved, at optugte, og venne af Barndom til Gudfrygtighed, Ære og Tugt, og var hun hos hende paa nogle Aars Tiid."

[2]) Danske Magazin III R., III B. p. 81: „Peder Skrams Levnet fortalt af hans Datter", meddelt af Kall-Rasmussen. Det hedder deri efter de ovenanførte Ord om Begravelsen: „og red for hans Ligvogn en af hans Tjenere, som ham daglig varede paa, og førte hans forgyldte Kyrids og hans forgyldte dragne Sværd, med hvilket han red i Kirken og førte for ham og holdt det, saalænge Prædikenen varede og til han var i sin Grav." Med Hensyn til Forstaaelsen af disse Ord maa det bemærkes, at det udtrykkelig berettes ved Frederik II's Ligbegængelse, at Hestene bortfjernedes ved Indgangen til Kirken, og ligesom der her ogsaa maatte have staaet at ‚han red ind i Kirken, naar Hesten skulde have været med derinde, bliver der heller ikke Tale om at Hesten her skal tages med, naar Ordene „med hvilket han red" ved Komma adskilles fra „i Kirken", og Meningen bliver da, at Svenden førte (ɔ: bar) hans forgyldte Kyrids og hans forgyldte dragne Sværd, med hvilket han red (til Kirken), foran ham i Kirken, og holdt det under Ligprædikenen, — saaledes som det ogsaa efter en senere Beretning ses, at Svenden gaaende foran Liget i Kirken frembar den Afdødes Sværd og Rustning.

gommens Side, derefter de andre 27 paa Bænken, der stødte til denne, og lige-overfor dem altsaa paa Bænken til Brudens Side kom de kvindelige Gjæster ligeledes i en Række, af dem var der kun 18, og disse havde altsaa ligesaa-megen Plads som de 27 mandlige, de vare alle Fruer, og som den sidste af dem nævnes Fru Anne Hardenberg, hvad der ikke kan have været efter hendes Rang, da hun som Enke efter en Rigsraad var en af de fornemste, men viser, at Pladsen bestemtes efter Slægtskabet med Brudeparret, og at hun her maa have været den, der længst ude var beslægtet med dette [1]).

Hermed standse de Efterretninger, vi kjende om Fru Anne Hardenberg. Noget over to Aar efter at hun havde været til dette Bryllup paa Lolland døde hun paa Bregentved d. 15 Februar 1589; hendes Lig henstod efter den da herskende Skik en 5—6 Uger, ligesom hendes Morfaders, inden det jordedes, som først skete den flg. 25 Marts i Ringsted, hvor hun da nedsattes i sin Grav ved Oluf Mouritsen [2]).

Fru Anne Hardenberg er den sidste Eier af Bregentved, hvis Støv hviler i St. Bents Kirke i Ringsted, og den sjette i Rækken af dem, der her ere begravede omkring det gamle Alter, der i den catholske Tid var Kirkens Højalter.

XVI.

Arvestriden om Herlufsholms Skoles Stiftelse [3]).

De tvende Retssager, som Oluf Mouritsen førte for Herlufsholms Skole det Aar, han døde, angik de Arvekrav, der gjordes paa det Gods, der var henlagt til den; Skolen var nemlig ikke oprettet paa Kjøbegods, hvorover

---

[1]) Vedel Simonsen, De danske Ruder II, p. 158—160.

[2]) Magazin til den danske Adels Historie I, XII St. p. 110. Som en Modsætning til den lange Tid Adeliges Lig nu stode over Jorde henvises til, hvad vi have Exempel paa i den catholske Tid ved den adelige Kvinde, Fru Bente, der døde i Roskilde 1502 anden Juledag en Løverdag, og blev begravet Mandagen næst efter i Vor Frue Klosters Kirke der. (Danske Magazin I, 19).

[3]) De Retsdocumenter, der umiddelbart vedkomme denne Strid, og hvorpaa dens Fremstilling her begrundes, ere meddelte af Kolderup Rosenvinge i „Gamle danske Domme" III Samling, p. 185. 187. 202. 223. 268 og 282, og Hoveddommen i Fortalen p. XXII—XXIV. Skolens første Fundats findes i „Historiske Efterretninger om den frie adelige Skole Herlufsholm" af H. B. Melchior p 58—62.

Ihændehaveren havde fri Raadighed, men paa Gods, der var ombyttet med arvet, og saaledes var bundet ved sin Afhændelse ligesom dette.

Herluf Trolles og Fru Birgitte Gøyes Gavebrev til Herlufsholms Skole, hvorved denne stiftedes af dem, blev udstedt d. 23 Mai 1565, og stadfæstet af Kongen og Rigsraadet tre Dage efter d. 26 Mai 1565, men en Maaned derefter døde Herluf Trolle d. 25 Juni 1565 som en Følge af sit Saar i det imidlertid leverede Søslag. At Gavebrevet snarest muligt kunde træde i Kraft, var nu bleven en desto helligere Forpligtelse for Fru Birgitte, og allerede Aaret efter, 1566, havde hun faaet Skolen i Gang [1]). Men medens dette ingen Vanskelighed havde havt for hende ved den Beredvillighed, hvormed hun gjorde alt, hvad der udfordredes dertil, og Skolen selv var uantastelig af hendes Arvinger og dem uvedkommende, saalænge hun levede, laae Vanskeligheden i, at sikkre deres Bestaaen efter hendes Død, og inden denne faae den udskilt af hendes Bo. At Gavebrevet var stadfæstet af Kongen og Rigsraadet, støttede Stiftelsen ikke i den Henseende, thi Stadfæstelsen angik kun Bestemmelserne for dens Indretning, ligesaalidt var Stiftelsen betrygget ved, at det i dens Fundats var forment Arvingerne at gjøre Indsigelse imod den, idet det maatte bero paa dem selv, hvorvidt de vilde give deres Samtykke til den, — og her var netop det Skjær, hvorpaa Skolen stødte, og som det kun ved de største Anstrengelser og tilstødende Omstændigheder lykkedes at klare den af.

Sammen med sin Virksomhed, for at Skolen kunde begynde, søgte Fru Birgitte at erhverve sig Arvingernes Indvilligelse i Gavebrevet til den, som vi se af et Samtykke, der er bevaret os fra en af disse af 14 Juni 1566 [2]). Og naar mange af Arvingerne vare utilfredse med dette

---

[1]) T. A. Becker siger i sit Skrift om „Herluf Trolle og Birgitte Gøye" p. 24, at Fru Birgitte ved Skolens Oprettelse indsatte den unge Mag. Hans Michelsen til Skolens første Rector „efter sin Søster Ellines Forslag", men da Fru Elline allerede var død to Aar før Skolens Fundats, kan hun ikke være taget paa Raad med af Fru Birgitte, da hun indrettede Skolen. Derfor lader det sig imidlertid ikke nægte, at Fru Birgitte ved sit Valg af Hans Michelsen kan have gaaet efter Søsterens Omdømme om ham, naar denne kan have kjendt den unge Mand forinden sin Død.

[2]) Naar det hedder hos Becker, anfr. Skr. p. 18, at Herluf Trolle og Birgitte Gøye oprettede Fundatsen for Herlufsholms Skole, „efterat have indhentet deres Slægtningers Samtykke", da kan det vistnok forudsættes, at der har været forhandlet mundligt derom med Slægtningerne forinden, og at ogsaa flere have lovet deres Samtykke dertil, men nogen bindende Forpligtelse kunde ikke gives før Gavebrevet var udstedt, som Forpligtelsen gjaldt, og hvis Arvingernes Samtykke iforveien var sikret, vilde al Strid om Skolen være bortfaldt.

Foretagende, — hvad der fremgaaer af Niels Hemmingsens Ligprædiken over Herluf Trolle [1]) —, og det ogsaa maa indrømmes, at det var en af Landets skjønneste Eiendomme, som derved unddroges Arvingerne, og som de mistede for en Plan, der i sin Tanke var fremmed her, og hvis Udførelse afhang af dertil skikkede Personligheder, saa er det et stort Bevis paa den Magt, som Fru Birgitte Gøye øvede i sin Kreds, og den Agtelse og Ærbødighed, hvormed hun her mødtes, at hun overvandt alle Arvingernes Modstand, og fik dem alle til at samtykke paa en Undtagelse nær, og da denne var hendes eneste da levende Broder Christoffer Gøye til Gundersløvholm, betyder det saameget mere, at hun fik dem med sig mod ham. Men hans Samtykke var desto værre ogsaa det vigtigste for hende, som hun allermindst kunde undvære, og han nægtede baade at underskrive for sig selv, og ogsaa som Værge for sin Søster, Otto Gyldenstjernes Enke, Fru Helveg Gøye til Ormholdt i Vendsyssel, at underskrive det Afkald, som hun havde givet.

Det var saaledes klart, at Christoffer Gøye vilde angribe Gavebrevet, og det blev derfor nødvendigt at gjøre det lovformeligt mod ham. Herved maatte der dels tages Hensyn til, at det paa lidet nær alt var Fru Birgittes Arvegods, der sad i de Skolen tillagte Eiendomme, dels til, at der til et Skjødes Gyldighed udfordredes, at Eiendommen strax fulgte Skjødet som Eiendom. Fru Birgitte oprettede derfor et nyt Gavebrev af 22 Marts 1567, hvori hun selv skjødede og afhændede til Skolen alt, hvad der var tillagt den i deres fælles Gavebrev, og med det samme overgav hun Stiftelsen i Rigsraadets Hænder, idet hun opgav Bestyrelsen af den, som havde været forbeholdt Herluf Trolle og hende paa deres Livstid i Fundatsen, og indsatte derved strax Rigsraadet i den det overdragne Patronatret til at vælge Skolens Forstander, og for at Rigsraadet rettelig kunde indtage en Værges Plads for Stiftelsen, indførtes tillige den nye Bestemmelse, at Skolens Forstander skulde staae Rigsraadet til Ansvar, og aarlig forelægge det Skolens Regnskab; hvortil der endnu føiedes den Forpligtelse for Rigsraadet ved Beskikkelsen af Forstanderen for Skolen, at det dertil skulde vælge en gudfrygtig Mand af Herluf Trolles eller hendes Slægt, — hvad der maa antages, at have været en Fordring, Arvingerne have gjort for deres Afkald, eller i det mindste en Forrettighed, det var fundet passende at yde dem for dette.

---

[1]) C. P. Rothe, Danske Mænds og Qvinders ber. Efterm., I, 546—547.

Christoffer Gøye vedblev imidlertid sin Vægring mod at underskrive, men uden at anlægge Sag, og da fem Aar vare gaaede paa den Maade, og det var klart, hvor langt ugunstigere det vilde stille sig for Skolen, dersom han fremkom med sine Krav, naar Fru Birgitte ikke levede mere, og kunde virke med hele sin Indflydelse for Skolen, eller naar Spørgsmaalet forelaae som en Arvesag efter hende, gjorde Oluf Mouritsen et velberegnet Skridt i Begyndelsen af 1573, for at fremtvinge hans Indsigelse i Tide, idet han indankede Skolens Gods til Laas d. e. til at Skolen kunde faae Eiendomsretten over Godset tilkjendt ved en endelig Dom, der satte „Laas" eller Lukke for ethvert andet Krav til dette. Christoffer Gøye maatte nu indgive sit Gjenbrev eller sin retlige Indsigelse mod Laasen; men hvorledes han var tvunget ind paa dette, ses af, at han, da Oluf Mouritsen øieblikkelig besvarede hans Gjenbrev med en Stevning, og han maatte møde for Kongens Retterthing i Ringsted s. A. d. 25 Februar 1573, forlangte Udsættelse af Sagen, fordi Oluf Mouritsen skulde have stevnet ham hurtigere end han havde Lov til, hvilket Oluf Mouritsen erklærede, ikke at have gjort, og hvori Retten ogsaa gav ham Medhold, og Christoffer Gøye maatte saaledes, uden at faae Henstand strax lade sit Gjenbrev gaae til Doms. Den egenlige Modgrund, som Christoffer Gøye havde fremdraget i dette mod Fru Birgittes Gavebrev, bestod i, at der ikke var gaaet Afkald mellem Fru Birgitte Gøye og hendes Søskende for deres Skifte efter deres Broder Eskild Gøye, og at Fru Birgitte derfor ikke kunde lade tage Laas over noget af sit Gods, eller over hvad hun havde bortgivet deraf, hvori der jo kunde være noget af Arven fra deres Broder, saalængesom denne Arv ikke var berigtiget. Dertil svarede Oluf Mouritsen, at hvorvel der ikke var gaaet Afkald i Skiftet, kunde dette dog betragtes som endeligt, da det var bestemt, at hver skulde beholde den Lod, der var ham udlagt ved det, og Skiftets Afslutning kun var udsat for det Tilfældes Skyld, at der skulde komme noget mere Gods til, som da skulde være til „Jevnet" imellem dem, og hvis Christoffer Gøye havde lidt nogen Brøst i saa Henseende (ved Gavebrevet), da vare Fru Birgitte Gøye, og han, Oluf Mouritsen, vederhæftige, og vilde gjøre ham Udlæg derfor. Retten forkastede herefter denne Indsigelse som ubegrundet, og kjendte Oluf Mouritsen berettiget til videre at forfølge sin Laas, „hvor han den slap".

Det her satte Retterthing var imidlertid ogsaa bleven benyttet af Fru Birgitte og Oluf Mouritsen til paa anden Maade at styrke

Sagen. Oluf Mouritsen var nemlig paa Thinget kun fremkommet med Gjenparter („Vidisser") af de 5 Hovedbreve, der vare udstedte for Skolen, og da Christoffer Gøye forlangte, at Hovedbrevene skulde komme frem, og vægrede sig ved at lide Dom efter Gjenparter af dem, svarede Oluf Mouritsen, at Gjenparterne jo nokkom vare nøiagtige, og at Hovedbrevene ogsaa vilde have komne i Retten, „dersom Tiden ikke havde faldet saa kort". At dette imidlertid ikke kunde være Grunden, er let at indse, da Gjenparterne vare givne af de to Rigsraader og Brødre, Oluf Mouritsens Svoger, Holger Rosenkrands til Boller, og hans gode Ven, Jørgen Rosenkrands til Rosenholm, og udskrevne efter Hovedbrevene d. 16 Februar 1573 paa Skanderborg Slot, altsaa ni Dage før de her fremlagdes paa Retterthinget i Ringsted, saa de meget mere kun med Anstrengelse have været tilveiebragte i Hovedbrevenes Sted, som Fru Birgitte ikke har villet fremlægge i Retten, af Frygt for at de skulde komme ud af hendes Hænder. De behøvede ei heller at fremlægges efter det Skridt, hun personlig havde indstillet sig i Retten, for at gjøre, idet hun her med „levende Røst" vilde afvise enhver Indsigelse med Hensyn til sig selv mod Gavebrevet. Hvilket hun ogsaa udførte med stort Eftertryk, idet hun, efterat Sagens Behandling for og imod var sluttet, traadte frem for Retterthinget, og som det hedder i Domsbeskrivelsen: „mundtligt berettede, at hun med hendes fri Villie og velberaad Hu havde stiftet og funderet samme Skole, og, dersom det ikke allerede sket var, da var hun fuldstændig til Sinde, at ville det fuldkomme, og sagde derhos, at dersom det gjordes i Behov, da vilde hun illigemaade idag for Os samme Gaard og Grund afhænde til samme Skoles Stift og Fundering". Fru Birgitte havde saaledes, ligesom paa gammel Vis, nu ogsaa selv personlig foretaget sin Skjødning til Skolen paa Thinge, og derved opnaaet, at denne nu i Formen var bleven saa urokkelig og lovskraftig som mulig.

Men medens Gavebrevet saaledes ved gjentagne Retshandlinger havde faaet et Skjødes fuldstændige Form, og ikke lod sig kuldkaste under Paaskud af Mangler fra den Side, stod det lige blottet i sin Grund, idet det manglede den Betingelse fra Fru Birgitte, for at være gyldigt, som Loven fordrede ved arvet Gods, der væsenligt betragtedes som Slægtens, og hvorover Ihændehaveren ikke havde fri Raadighed til at lade det gaae bort fra denne uden dens Minde. Og nogle Maaneder efter fremstod der ogsaa en ny Modstander mod Gavebrevet, der rettede sit Angreb mod dets Hovedbrist her, som Christoffer Gøye ikke havde fremdraget, fordi det rette Tids-

punkt dertil ikke var der, saalænge Fru Birgitte endnu levede. Denne Modstander var den bekjendte Fru Ellen Marsvins Fader, den stridbare Jørgen Marsvin til Dybæk i Skaane, Rigsraad og Lehnsmand paa Landskrone. Han hørte personlig ikke selv til Arvingerne, men optraadte paa sin Hustrus Vegne, Fru Karen Gyldenstjernes, en Datter af Fru Birgitte Gøyes ovennævnte Søster, Fru Helveg Gøye til Ormholdt, i dennes første Ægteskab med Otto Gyldenstjerne. Det var Sagen mod ham, som Oluf Mouritsen førte paa Herredagen i Randers d. 21 Mai 1573 for det Gjenbrev, han havde indgivet mod Laasen, hvori han bestred Fru Birgittes Ret til som Enke at forny Gavebrevet i sit Navn, og den Skjødning, hun derefter havde foretaget af Godset til Skolen, som sket mod Loven, der siger, at „Enke ikke maa sit Gods afhænde uden næste Frænders Villie og Samtykke", hvilket Fru Birgitte ikke havde opfyldt. Paa dette Spørgsmaal gik Oluf Mouritsen ikke ind, men afviste Jørgen Marsvin som uberettiget til at indgive noget Gjenbrev, da „han endnu er er fremmed Mand til samme Sag, efterdi Arven ikke er falden, og hans Hustrus Moder (atter) er gift, saa han ikke er hendes Lavværge, og ei heller har nogen Fuldmagt fra hende". Hvorhos Oluf Mouritsen begjærede, at Skolens Forfølgning til Laas efter det Punkt, hvorpaa den nu var, ikke maatte standses ved nogen Dom, men at denne først maatte gives, naar Forfølgningen atter efter Loven gjenoptoges, hvilket Retterthinget ogsaa tiltraadte.

Skolen havde nu to erklærede Modstandere, og dens Brist for Loven efter Fru Birgittes Død stod fremdraget for Retten, hvorledes det end blev med den Vedkommendes Berettigelse til at paatale den. En Maaned herefter bortrykkedes Oluf Mouritsen, hvis Tab syntes ligesaa stort for Skolen, som det var for Fru Birgitte selv, og hvis Bortgang sandsynlig efter denne Sorg snart vilde have hendes egen til Følge. Udsigterne for Skolen vare saaledes mørke, men dens Gjennemførelse var Fru Birgittes Livs Tanke og hun slap den ikke i Haab mod Haab. I Oluf Mouritsens Sted valgte Rigsraadet igjen en Søstersøn af Fru Birgitte til Skolens Forstander, Peder Oxes Broder, Albert Oxe til Nielstrup, og baade Valget og Modtagelsen af Valget maa tilskrives hende. At Fru Birgitte havde ønsket Peder Oxe til Forstander, kan der neppe være Tvivl om, men har han ikke selv villet, saa har han ikke givet hende Anvisning paa Broderen, uden for saaledes desto friere at kunne virke for Skolens Sag, thi han var nu hendes Støtte i Raad og Daad for denne. Og det var Lyspunktet for

Fru Birgitte i denne mørke Stilling, at hun allerede en Tid forinden Oluf Mouritsens Død var bleven fuldkommen udsonet med Peder Oxe, og han og hun nu mødtes i det fælles Beslægtede, som drog dem til hinanden; og hun havde selv saa smukt ligesom til en Sone for det gamle og nye Nag, der havde skilt hende fra ham, en Maanedstid før Sagen kom for mod Jørgen Marsvin, u. 27 April 1573 skjænket ham al den Arvepart, der havde været Gjenstand for saa bitter en Strid mellem dem efter hans Tilbagekomst, — som kunde tilfalde hende i „Kjeldkjærs Gods, Rodtskjærs Enge, Hornstrup, Selle og Knaberup" [1]). Denne Gave fulgtes igjen af en langt betydeligere, der beviste Peder Oxe, hvorledes han traadte i Oluf Mouritsens Sted for Fru Birgitte, og end mere maatte knytte ham til hende og til at gjøre Skolens Sag til sin, som hun, idet Fru Birgitte, da hun nu skulde arve Oluf Mouritsen, og som hans Moders Helsøster var hans nærmest levende Slægtning ved Arven, indsatte Peder Oxe til Arving for sig i sin Part af Oluf Mouritsens Jordegods. Til hvilken Ende hun den følg. 4 August 1573 udstedte et Gavebrev til Peder Oxe i Kjøbenhavn, hvori hun overdrager ham al den Arv, der kan tilfalde hende efter hendes sal. Søstersøn Oluf Mouritsens Død og Afgang i hans efterladte Jordegods overalt i hele Danmark, saavel som i det Jordegods af hans, som (hans Svoger) Holger Rosenkrands og hans Enke Fru Anne Hardenberg have paa deres Livstid [1]), hvilken Overdragelse hun samme Dag til desto større Sikkerhed selv personlig bevidnede paa Kjøbenhavns Slot for Rigets Kansler paa Retterthinget der [1]). Og i Forbindelse hermed udstedte hun d. flg. 12 October 1573 i Peder Oxes Hus paa Gisselfeld en uindskrænket Fuldmagt til ham for sig paa Skiftet [1]), hvori hun, efterat have gjentaget sin Gave til Peder Oxe af sin Arv i Oluf Mouritsens Jordegods, overdrager ham efter Tykke at forhandle om den paa Skiftet, og derefter annamme den til sig, hvorhos hun tillige bemyndiger ham til paa sine Vegne at skifte om Løsøret, og for hende derved at modtage, hvad hun faaer til sin Part i Bo, Boskab, Guld, Sølv, Penninge o. s. v. [2]). Hvorledes Peder Oxe og hans ansete

---

[1]) A. R. Ryge, Peder Oxes Levnet, p. 365—367.

[2]) Idet Fru Birgitte saaledes forbeholder sig selv Arven i Løsøret efter Oluf Mouritsen, kunne vi deraf forklare os de Skrifter af Fru Elline Gøyes, som nu findes i Herlufsholms Skoles Bibliothek, og som maa være udtagne til Fru Birgitte ved Skiftet af de Bøger, som Oluf Mouritsen efterlod sig, der havde tilhørt hans Moder, hvori vi ogsaa kunne finde Grunden til, at Delene ere usammenhængende af den store Udgave af Luthers Værker, uden derfor at antage, at Fru Elline ikke har eiet Udgaven fuldstændig.

Hustru Fru Mette Rosenkrands nu paaskjønnede Fru Birgitte, og hvor behageligt hendes Forhold var til dem, og hvor beredvillig Peder Oxe ogsaa har ydet sine Tjenester i Skolens Sag, og hvor magtpaaliggende denne har været ham, derom have vi skriftlige Vidnesbyrd [1]).

Men den Anvendelse, som Fru Birgitte saaledes havde gjort af sin Arv i Oluf Mouritsens Jordegods, havde alt andet end forbedret Christoffer Gøyes Stemning mod hende og Herlufsholms Skole, og han havde nu aabenlyst stillet sig frem bag Jørgen Marsvin, idet han henimod et Par Maaneder efter Fru Birgittes Gavebrev til Peder Oxe under følgende 30 Septbr. 1573 havde afgivet en skriftlig Erklæring til Jørgen Marsvin, for „at det aldrig haver været med hans Bevilling, (hverken) at samtykke, at hans Søster, Fru Birgitte Gøye, haver funderet og stiftet Herlufsholms Adelsskole, ei heller at hans Søster, Fru Helveg Gøye, det med hende bevilliget og samtykt haver". Og Fru Birgitte Gøyes Gavebrev til Peder Oxe af sin Arv efter Oluf Mouritsen, der ogsaa krævede hans Indvilligelse, havde han i Overensstemmelse hermed ei heller villet godkjende. Men i dette haus Forhold se vi nogle Maaneder efter en fuldkommen Forandring, idet han under 24 Januar 1574 afgiver en fuldstændig Godkjendelse af Gavebrevet til Peder Oxe, der giver Indtrykket af en meget velvillig Stemning saavel imod Fru Birgitte som mod Peder Oxe, til hvilken sidste han stadfæster og samtykker sin Søster Fru Birgitte Gøyes Gavebrev i alle dets Ord, og forpligter sig og sine Arvinger aldrig imod forskrevne hans Søsters Brev nogen Modstand, Hinder, eller Forfang at gjøre [2]). Men under hans Anerkjendelse af Fru Birgittes Gavebrev til Peder Oxe laae ogsaa hans Anerkjendelse af Fru Birgittes Gavebrev til Herlufsholms Skole, hvad der var en ligefrem Følge af hans venskabelige Forhold til Peder Oxe efter dennes Stilling til Fru Birgittes og Skolens Sag, og bevises af den Kjendsgjerning, at enhver Indsigelse af ham mod Skolen bortfaldt i den følgende Tid, og at han, istedenfor at tiltræde og understøtte sin skriftlige Indsigelse mod Gavebrevet, da Jørgen Marsvin fremlagde denne for Retten, lod den taus gaae hen som sig nu uvedkommende. Grunden til dette Omslag hos Christoffer Gøye, og til det Vendepunkt, som dermed indtraadte i Skolens Sag, anføres vel ikke, men forklares tilstrækkeligt af hvad

[1]) Breve fra Peder Oxe og Fru Mette Rosenkrands til Fru Birgitte Gøye, meddelte af Ryge i Fortalen til Peder Oxes Levnet.

[2]) Ryge, Peder Oxes Levnet, p. 367—368.

der nu var foregaaet. Af et Brev til Fru Birgitte Gøye af 11 Dcbr. 1573 [1]) fremgaaer det nemlig, at Skiftet efter Oluf Mouritsen skulde have været holdt inden Julen, men at Peder Oxe for Samfrændernes Skyld var bleven anmodet om, at udsætte det til efter Julen d. 16 Januar 1574, og af et følgende Brev ligeledes til Fru Birgitte Gøye fra Peder Oxe af 14 Januar 1574 ses det, at Skiftet da allerede var aabnet [2]). Paa dette Skifte efter Oluf Mouritsen fik Christoffer Gøye som Oluf Mouritsens Morbroder sin Lod udlagt i alle Oluf Mouritsens tre Hovedgaarde, Klausholm, Bregentved og Bollerup, for Klausholms Vedkommende med hele Oluf Mouritsens Andel i den, som var en Halvpart af Gaarden, i de to andre med Medeiere, i Bregentved med hans tidt nævnte Søster, Fru Helveg Gøye, og i Bollerup med hans Broder Falck Gøyes Børn, hvis Sønner vare hans egne Hovedarvinger. Christoffer Gøye og hans Nærmeste havde saaledes faaet alt Oluf Mouritsens Hovedgods, som derved var gaaet over paa Gøyernes Side, medens Oluf Mouritsens fædrene Slægt intet fik af det, og henvistes med de andre Arvinger alene til Lodder i Bøndergodset. Peder Oxe omtaler i sit ovenberørte Brev til Fru Birgitte Gøye af 11 Dcbr. 1573 i Anledning af det forestaaende Skifte efter Oluf Mouritsen begge dennes Søskendebørn paa fædrene Side, den fra Slaget ved Svarteraa bekjendte tappre Mourids Podebusk til Kjørup, og hans for sin Slægtbog ligeledes bekjendte Søster, Fru Vibeke Podebusk, da Enke efter Ewert Bild til Raunholt, hvis Moder Fru Ane Krognos, Oluf Mouritsens Faster, endnu levede, som vi have set, ved hans Bryllup, og havde underskrevet hans Forlehningsbrev paa Bregentved til Fru Anne Hardenberg, men derpaa var død i Aarets Løb som han. Oluf Mouritsens efterladte Gods i Skaane havde saaledes tilhørt deres Morfader, og Peder Oxe skriver desangaaende til Fru Birgitte, at Mourits Podebusk mener, at alt (Oluf Mouritsens) fædrene Gods kommer ham til i Skaane, og at Peder Oxe derfor „maatte tillade", at han tog Halvparten, men at Søsteren, Fru Vibeke, er haardere, og vil at de skulle have det altsammen, hvortil Peder Oxe bemærker, at han „forser

---

[1]) Dette og det følgende Brev findes blandt de Breve i Fortalen af Ryge til Peder Oxes Levnet, hvortil der ovenfor er henvist.

[2]) Peder Oxe havde altsaa ikke udsat Mødet til d. 16de Januar, der var Mandagen efter Jul, som han var anmodet om, men taget det strax, Dagen efter Jul, som var d. 14de uagtet denne faldt paa en Løverdag. Dette fremgaaer klart af, hvad Peder Oxe skriver i Brevet d. 14de, at han har intet at skrive, „uden at han haver ventet (til) Mødet nu gaaer for sig", nemlig for blot at lade hende vide, at Skiftet nu er begyndt.

sig dog til, at de ikke skulle faae videre end den femte Part, begge to." Peder Oxe tilføier derhos, at Mourits Podebusk ogsaa mener, at Oluf Mouritsens Brev til Fru Anne Hardenberg skal ingen Magt have, endskønt hans Moder haver bevilliget det, efterdi han det ikke og „holdt" d. e. erholdt til Underskrift; men at han dertil svarede Mourits Podebusk, at „vilde han være sin Moders Arving, skulde han og holde hendes Brev". I et følgende Brev til Fru Birgitte nogle Dage efter fra Peder Oxe af 16 Dcbr. 1573 hedder det om Mourits Podebusk: „Du skal ingen Tvivl have, at Mourits Podebusk skal komme til mere, end som han skal have med Rette". Det er ikke sandsynligt, at Mourits Podebusk, der fremhæver at han ikke havde faaet Fru Anne Hardenbergs Forlehningsbrev tilstillet, har villet anthde andet end en personlig Forbigaaelse ved den Indsigelse, han gjorde imod det, som Peder Oxe afviste med sit korte slaaende Svar. Men det Hensyn til hans Moder, Fru Ane Krognos, som Peder Oxe saa syndigt foreholdt Mourits Podebusk, lod Peder Oxe ikke selv ved Skiftet komme Mourits Podebusk til Gode, idet denne, der paa mødrene Side var en Krognos, maatte træde tilbage ved Bollerup for Christoffer Gøye, og se den Eiendom, hvortil hans Moders ansete Slægtnavn i henved 200 Aar havde været knyttet, nu ved Arven efter en Krognos gaae over i fremmede Hænder og komme til en Gøye. Hvad der i den Henseende har bestemt Peder Oxes Optræden synes at fremgaae af den Frygt, som Fru Birgitte har næret, og hvorfor Peder Oxe med de ovenanførte Ord i sit Brev beroliger hende, thi naar denne Frygt ikke angaaer Fru Vibeke Podebusk, hvorvel hun, som Peder Oxe siger, var meget „haardere" i sine Fordringer, men Broderen Mourits Podebusk, da maa dette være med Hensyn til Bollerup, hvorved der alene kunde være Spørgsmaal om ham, og Fru Birgittes Frygt i saa Fald, for at han dog skulde faae Bollerup, være begrundet ved den Indflydelse, det vilde have paa Christoffer Gøye, om han ikke fik sin Fordring herpaa sat igjennem. Saameget er under alle Omstændigheder klart, at Christoffer Gøye her paa Skiftet har faaet sine videste Fordringer opfyldte, og at det Udfald, som derved foreligger for ham i Modsætning til Mourits Podebusk og hans Søster, er bevirket ved Peder Oxe, der vel uden at forurette disse for den Værdi, hvortil deres Arvepart skulde udlægges, — hvad der ogsaa vilde have omstødt Skiftet ved Sags Anlæggelse fra deres Side —, har skaffet Christoffer Gøye sin Lod saaledes udlagt for ham, og muligen ogsaa bidraget dertil ved Ordningen af

den betydelige Andel, som han selv havde i Arven ved sine to Parter, og navnligen ved den Plads, der tilkom Fru Birgittes.

Med dette Skifte for Øie bortfalder saaledes det Gaadefulde i den forandrede Stilling, Christoffer Gøye kom til at indtage i Arvestriden om Herlufsholms Skole, hvorfor man, for dog at tænke sig en Grund, har fremdraget den Jagtrettighed, der blev ham overdraget paa Skolens Eiendom[1]), men hvor ivrig en Jæger Christoffer Gøye end kan have været, var han dog ingen Esau, der bortgav sin Fødselsret for Linsser, og naar han gik ud af dette Skifte med sin Arvelod efter Oluf Mouritsen i Bollerup, Bregentved og Klausholm, og derefter ogsaa skrev sig til disse tre Hovedgaarde foruden dem, han havde iforveien, da havde han fuldtvel vidst, at forene sin Fordel med sit Venskab, naar han for den Bistand, som dertil var ydet ham, havde givet Afkald paa sin Arveret efter Fru Birgitte i det Gods, hun havde givet til Peder Oxe og Herlufsholms Skole, og den Jagtrettighed, som han endnu dertil fik paa Herlufsholms Skoles Eiendom, var kun en Indrømmelse til sin Fornøielse, som han havde taget med som en Tilgift.

Den eneste Kvindelod, der udlagdes i Hovedgods faldt paa Fru Helveg Gøye, som fik Halvparten i Bregentved, og det tør antages, at hendes daværende Mand i andet Ægteskab, Mogens Gøye til Bremersvold, derved afholdtes fra at gjøre den Indsigelse gjeldende mod Gavebrevet, der stod ham aaben paa Grund af, at det Afkald hans Hustru havde givet paa sin Arvepart i Skolens Gods manglede den retlige Begrundelse, idet hendes daværende Værge Christoffer Gøye havde nægtet sin Underskrift til hendes Samtykke i Gavebrevet til Skolen.

Endnu stod Sagen tilbage med Jørgen Marsvin, der foretoges for Kongens Retterthing i Næstved d. 5 Juni 1574. Skolens Forstander Albert Gøye gjentog her Oluf Mouritsens Paastand, om at Jørgen Marsvin var uberettiget til at indgive noget Gjenbrev mod Skolens Laas, og fremlagde til den Ende hans Svigermoders, Fru Helveg Gøyes Afkald af 14 Juni 1566, hvori hun samtykker den Fundats og Ordning, som Fru Birgitte Gøye, sal. Herluf Trolles Efterleverske, haver med hendes Husbondes Villie og Raad i hans levende Live stiftet til at være en Frikole til evig Tid af deres Hovedgaard Herlufsholm tilligemed alt Fru Birgitte Gøyes Arvegods, som ligger i Herlufsholms Birk. Herimod gjorde Jørgen Marsvin gjeldende, at

---

[1]) T. A Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøye, p. 26.

Fru Helveg Gøye havde givet dette Afkald som Enke paa en Tid da Christoffer Gøye var hendes Værge, og at denne hverken selv, eller paa hendes Vegne, havde samtykket Gavebrevet, hvorhos han fremlagde den ovenanførte Erklæring af 30 September 1573, som han havde modtaget af Christoffer Gøye, for at det aldrig havde været med hans Villie, at Fru Birgitte Gøye havde stiftet Herlufsholms Skole, eller at Fru Helveg Gøye havde givet hende sit Samtykke dertil. For Christoffer Gøyes Vedkommende havde denne Erklæring nu ingen Betydning, uden forsaavidt den viste, at han ikke vilde have givet sit Samtykke til Oprettelsen af Herlufsholms Skole, naar han ikke paa anden Maade var bleven tilfredsstillet; men hvorvel Fru Helveg Gøyes nærværende Værge, hendes Mand Mogens Gøye, ogsaa forholdt sig rolig, blev Spørgsmaalet alligevel tilbage, om Jørgen Marsvin ogsaa kunde siges at være uberettiget til at paatale den Arv, der gik bort fra hans Hustru ved Gavebrevet, fordi det ikke blev paatalt fra hendes Moders Side, og Peder Oxe viste ved sin Tilstedeværelse i Retterthinget, at man ikke kunde anse sig betrygget for Udfaldet i den Henseende. Det kom derfor an paa, at Lovbestemmelsen om „næste Frænde" her strengt blev fastholdt, og idet dette ogsaa skete, og „næste Frænde" her var Fru Helveg Gøye selv og hendes nuværende Mand paa hendes Vegne, og Jørgen Marsvin først vilde have været det, hvis hans Hustrus Moder havde været død, afviste Retterthinget Jørgen Marsvins Gjenbrev, efterdi han ikke paa sin Hustrus Vegne er bleven Fru Birgittes Arving, og hans Hustrus Moder har bevilliget og forseglet Fundatsen og Skjødebrevet for sig og sine Arvinger; hvorhos Albert Oxe paa Skolens Vegne kjendtes berettiget, til videre at komme til sin Forfølgning til Laas, hvor han den slap [1]).

---

[1]) Ryge meddeler i sin Fortale til Peder Oxes Levnet et Brev fra Fru Mette Rosenkrands, Peder Oxes Hustru, til Fru Birgitte Gøye, der anføres skrevet i Kjøbenhavn d. 19 Februar 1574. Dette Brev sætter Ryge i Forbindelse med Sagen mod Jørgen Marsvin, der synes at være den eneste, som han kjender. Brevet selv er et Svar paa en Anmodning fra Fru Birgitte til Peder Oxe, om at møde i Ringsted, naar Skolens Sag der skal for Retten, og det bortsendes med et Bud, der kommer „saa hastig afsted", for at Peder Oxe kan faae Fru Birgittes yderligere Erklæring, om han skal komme, hvad han i saa Fald ogsaa skal, omendskønt det „ikke vel kan lempe sig for ham", og han derfor har tilskrevet Rigens Kansler, om Sagen ikke kunde komme for i Kjøbenhavn, for at han der desto lettere kunde være tilstede ved den, naar det behøvedes, og den ikke skulde blive endt; i hvilken Anledning Kanslerens Svar til Peder Oxe medfølger, for at Fru Birgitte derefter kan bestemme sig, om hun anser Peder Oxes Nærværelse for nødvendig, og saa lade ham det vide. Med Hensyn til dette Brev bemærker Kolderup Rosenvinge (Gamle danske Domme, III Saml., p. XXI), at der deraf frem-

Retterthinget var holdt i Næstved, og Peder Oxe havde vel faaet det forlagt dertil, for at Fru Birgitte kunde overvære det, men i saa Fald var det sidste Gang hun sad i Retten for sin Skole. Oluf Mouritsen var død Aaret iforveien en Maaned efter at han havde mødt paa Herredagen imod Jørgen Marsvins Gjenbrev, og sidst i den næste Maaned efterat dette

---

gaaer, at „Birgitte Gøye selv var meget ængstelig for Sagens Udfald i 1574", og idet han følger den af Ryge antagne Sammenhæng med Brevet, henfører han det til Dommen mod Jørgen Marsvin d. 5 Juni 1574, og siger at denne faldt „ikke længe efter, dog ikke i Ringsted, men paa Retterthinget i Næstved". Hvorvel Kolderup Rosenvinge saaledes bygger paa den givne Tidsbestemmelse, og dermed fastholder Ryges Angivelse om Anledningen til Brevet, træder der dog en Tvivl frem hos ham mod Rigtigheden heraf, og han siger i en Anmærkning, ved at omtale Dommen i Skolens Sag mod Christoffer Gøye paa Retterthinget i Ringsted d. 25 Februar 1573, at Mette Rosenkrandses Skrivelse „nok saa godt lod sig henføre til det Aar, dersom man kunde antage Aarstallet 1574 hos Ryge for urigtigt". At dette nu er Tilfældet, og at Fru Mette Rosenkrandses Brev er skrevet 1573 d. 19 Februar, og maa henføres til Sagen med Christoffer Gøye og ikke med Jørgen Marsvin, godtgjør Brevet selv med indre Bevisligheder. Ligesom Brevet nemlig baade med Hensyn til Stedet og Maaneden passer til Retterthinget over Christoffer Gøyes Gjenbrev, og vi, naar der kun var 6 Dage at løbe paa fra 19—25 Febr., kunne forklare os, at det hastede med at faae Bud frem og tilbage mellem Fru Birgitte paa Sortebrødregaard og Peder Oxe i Kjøbenhavn, saaledes se vi ogsaa af Peder Oxes Brevveksling med Kansleren og dennes Svar, der tilstilles Fru Birgitte, Grunden til at hun ikke har forlangt Peder Oxes Tilstedeværelse ved Retterthinget i Ringsted, efter deraf, at have set, at det ikke behøvedes, som vi og deraf kunne forudsætte, at Kansleren har erklæret, at Sagen samme Dag vilde blive paakjendt, og beroliget Fru Birgitte for Udfaldet. Med Dommen i Jørgen Marsvins Gjenbrev d. 5 Juni 1574 er Fru Mette Rosenkrandses Brev derimod aldeles uforeneligt, som ogsaa Stedet viser, idet det nemlig er klart, at det Thing, der var bestemt til at holdes i en indanket Sag sidst i Februar, ikke efter Loven kunde udskydes til først i Juni, og der er ei heller i Retsforhandlingen nogensomhelst Tale om Udsættelse af Sagen, hvad der i saa Fald havde maattet være, saalidtsom der er Spor til, at Sagen før har været til Doms for Retten, men den hele Retsførelse med de derved fra begge Sider af Albert Oxe og Jørgen Marsvin fremdragne Aktstykker viser tvertimod, at Sagen nu først tages for, og at den ei heller tidligere havde kunnet komme for, følger af, at først d. forang. Onsdag (d. 2 Juni) var sjette Ugedagen udløben, inden hvilken den ei maatte optages.

Ikke blot for Forstaaelsen af Fru Mette Rosenkrandses her omhandlede Brev, og for at give det sin rigtige Plads med Hensyn til de to Sager mod Skolen, har det Betydning, at man kommer til Overbevisning om, at dette Aarstal saaledes maa rettes, men navnlig for Peder Oxes og Fru Mette Rosenkrandses personlige Vedkommende, idet man, naar dette Brevs Indhold foreligger fra 19 Febr. 1573, og Fru Birgitte Gøyes første Gavebrev til Peder Oxe udstedes over 2 Maaneder senere, af 27 April 1573, da ser, at Peder Oxes og Fru Mette Rosenkrandses Venskab og Opmærksomhed for Fru Birgitte, og deres Deltagelse med hende i Skolens Sag, ikke var kjøbt af Fru Birgitte med hendes Gaver til Peder Oxe, men var der i Forveien, uafhængig af disse.

nu ved Dom var kjendt ugyldigt, døde Fru Birgitte Gøye paa Sortebrødre-gaard d. 25 Juli 1574.

Birgitte Gøye havde saaledes inden sin Død set alle Angreb nedslaaede, der havde reist sig mod Skolen, og den stod nu grundlagt med alle hendes nærmeste Arvingers Samtykke, betrygget for enhver Indsigelse fra deres Side ved Delingen af hendes Bo, som nu forelaae for dem. Men inden dens Forfølgning til Laas det næste Aar var udløbet, skulde den endnu have den farligste Kamp at bestaae. Jørgen Marsvin udfandt nemlig en anden Vei, paa hvilken han med mere Gyldighed kunde komme Herluf Trolles og Fru Birgittes Gavebrev til Livs, efterat den første var bleven ham afskaaren. Forfølgningen til Laas var gaaet ud fra det af Herluf Trolle i Forening med Birgitte Gøye udstedte Gavebrev som Grundlaget for Skolen, og Fru Birgittes senere Gavebrev havde, uden at hæve dette, stillet sig frem som en Følge af det. Men det Gavebrev, som Herluf Trolle havde udstedt sammen med Fru Birgitte, maatte retligt betragtes som udstedt af ham alene, thi efter Loven var „Manden sin egen og sin Kones Værge", og, hvis saa, havde Herluf Trolle altsaa afhændet sin Kones Eiendom, og da han ingen Børn havde med Fru Birgitte, gjaldt følgelig det i alle Landets gamle Love fastsatte Forbud, at „Bonde maa ei Kone-Jord afhænde, uden at de have Børn sammen," og „afhænder Bonde Kone-Jord, da gjelde Bonden, eller, hvis han er død, hans Arvinger". Og da der ei her, som ved Spørgsmaalet om Fru Birgittes Gavebrev, var Tale om de nærmeste Frænder eller Arvinger, fik Jørgen Marsvin som middelbar Arving gjennem sin Hustru Dom herover mod Herluf Trolles Slægtninge ved Skaanes Landsthing d. 16 April 1575, for at „det er gjort mod Loven, hves bevises kan, at Herluf Trolle haver afhændet af Fru Birgittes Gods til Herlufsholms fri Adelskole". Denne Dom fik Jørgen Marsvin derpaa stadfæstet ved en Retterthingsdom i Kjøbenhavn af flg. 15 Juni, affagt af Rigsraadet i Kongens Nærværelse, saaledes at „Herluf Trolles Arvinger skulde stande ham til Rette for hvad Skade, han kan bevise, at han har lidt ved Herluf Trolles Skjøde".

Herluf Trolles Skjøde, som Fru Birgitte altid havde villet hævde sin Plads i udvortes Henseende, om det end retligt havde maattet forlades, blev nu til en truende Fare for Skolen. Denne Fare afværgedes imidlertid ved en snild overraskende Vending, hvorved Afgjørelsen ren og

fuldstændig blev givet for Skolen. Den følg. 20de October 1575 var nemlig den lovlige Dag, paa hvilken Laasen skulde falde for Skolen; men nu traadte Herluf Trolles Arvinger, navnlig hans Søstersøn, den senere Kansler og Historieskriver, Arild Hvidtfeldt, da Kongens Secretair, op mod Skolen, og stevnede til denne Dag Skolens Forstander, Albert Oxe, som derved lod møde for sig ved Skolens Styrer, Hans Mikkelsen; og, som man vel kunde antage, naar man her ser Skolens Venner dele sig som Part for og imod, faldt ogsaa Forhandlingen, som om den gjensidig havde været aftalt forinden, thi paa Arild Hvidtfeldts Indsigelse mod, at der toges Laas for Skolen efter Herluf Trolles Gavebrev, svarede Hans Mikkelsen strax, idet han samtidig dermed erklærede, at han stod her for paa Skolens Vegne at faae Laas over dens tillagte Eiendom, at han ikke alene søgte denne Laas efter Herluf Trolles Gavebrev, men ogsaa efter Fru Birgittes, altsaa efter en særskilt Kjendelse for hvert for sig. Herefter faldt der saa Dom den Dag angaaende Herluf Trolles Skjøde, for at Skolen efter dette alene skulde have Laas paa det Gods, som Herluf Trolle deri har skjødet af sit eget, efterdi dette efter Rigens Ret lovligen er forfulgt til Laas, men derimod ikke paa det Gods, som Herluf Trolle deri har bortskjødet af Fru Birgittes, efterdi dette er dømt at være gjort mod Loven. Den næste Dag d. 21 October skulde altsaa Dommen gaae for sig om Laasen, og da det nu var afgjort, at der intet var til Hinder, for at Skolen kunde faae Laas efter Herluf Trolles Skjøde, naar samme indskrænkedes til hans eget Gods, blev der altsaa kun Spørgsmaal om, hvorledes det stillede sig med Laasen for Fru Birgittes Gods, og efterat Retterthinget paany havde fremdraget Omstændighederne ved hendes Skjøde til Skolen, og den Dom, som Skolen havde faaet over det Gjenbrev, som Christoffer Gøye havde taget mod Laasen for Fru Birgitte Gøyes Skjøde, dømte Thinget, uden at nævne Gjenbrevet af Jørgen Marsvin mod Fru Birgittes Skjøde, fordi han var afvist med det som en i denne Sag endnu fremmed Mand, Herlufsholms Skole til i Forstanderens Navn, at skulle have Laas **saavel** paa Herluf Trolles eget Gods, **som** paa Fru Birgitte Gøyes Gods. Hvorefter saa Kongen, idet han stadfæstede Kjendelsen, eller „slog Laasen fast", sätte

„evig Tielse paa denne Sag."

Vi have forfulgt Striden om Herlufsholms Skole til Enden, fordi den i en særlig Grad vedrører Bregentveds Eier Oluf Mouritsen, og dennes Arving i Bregentved, Christoffer Gøye. Den første, som den der i sin Egenskab af Skolens Forstander foranledigede, at Angrebet kom frem i Tide, medens det endnu kunde mødes, og den sidste som den, der var Skolens egenlige Modstander og havde Loven paa sin Side til at kuldkaste den, naar Fru Birgitte var død. Dem begge dog hovedsagelig ved det Vendepunkt, der indtraadte i Striden, ved Oluf Mouritsens Død og den Arv, Christoffer Gøye fik efter ham i hans Hovedgaarde, og naar Christoffer Gøye, der utvivlsomt vilde have arvet Herlufsholms Hovedgaard efter Fru Birgitte, derved bragtes til at give Afkald paa denne, da er det ikke til at indse, hvad man skulde have havt at byde Christoffer Gøye til en Erstatning derfor, hvis Fru Birgitte var død før Oluf Mouritsen, og Arven efter Oluf Mouritsen ikke faldt i Mellemtiden, hvorved man fik Midlerne dertil.

Der hengik ti Aar efter Herluf Trolles Død, inden Arvestriden om Herlufsholms Skole endtes, og den Spænding, hvormed denne følges paa sin Gang, hidrører ikke blot fra Stiftelsen selv, som den angaaer, men ogsaa fra den store Klogskab og uafbrudte Anstrengelse, hvormed de paa den saa farlige Angreb imødegaaes og afslaaes. Og denne Spænding standser ikke, som ellers, ved Sagens Afgjørelse, men har paa en enestaaende Maade fortsat sig fra den lige op til vor Tid, idet man ikke har kunnet forene Stridens Udfald med de umiddelbart foran givne Kjendelser, og heller ikke disse med tidligere, og saaledes her har fundet en Forvirring af selvmodsigende Domme, hvortil man ikke har noget tilsvarende i vor Retshistorie. Navnlig har man erklæret Sammenhængen mellem de to sidste Domme paa Kjøbenhavns Retterthing d. 20de og 21de October for at være en uopløselig Gaade, og, som man har fundet, at Dommen efter Fru Birgittes Død gik Skolen imod, og dens Skytsaand derved var veget fra den, saaledes har man ogsaa, for dog at kunne faae en Forklaring paa Skolens Seir, tyet til hendes Mellemkomst igjen, og, idet man har forudsat, at der maatte være kommen et afgjørende Aktstykke til Veie, som havde bevirket det gunstige Udfald, har man overført Forholdet paa Fru Birgitte fra „Moderen under Mulde" i Folkevisedigtningen, der ikke fik Ro i Himmerrige for den Medfart, hendes Børn led paa Jorden, og saaledes ladet Fru Birgitte under den Trængsel, hvori hendes Skole var stedt, aabenbare sig om Natten før den afgjørende Dag for Skolens Styrer, og vise ham det lønlige Gjemme i et

Bord, hvori det Aktstykke laae, der frelste Skolen. Der er imidlertid ikke fremdraget et eneste Aktstykke, uden for dem der strax vare fremlagte ved den første Retsforhandling mod Skolen, og der bleve godkjendte, og der findes ei heller nogensomhelst Paaberaabelse af et saadant, der har begrundet det Udfald, Sagen fik. Men der trængtes ei heller til det, thi det er saa langt fra, at Sagen stiller sig saaledes, at Skolen skulde være dømt til Undergang den ene Dag og frelstes den anden Dag, og at det derfor skulde være ubegribeligt, at den første Dom ikke er tilbagekaldt i den sidste, og igjen bleven udslettet af Dombogen, hvori den var indført, at den sidste Dom tvertimod staaer i den fuldeste Overensstemmelse med den første, og ligefrem er betinget ved den, saaledes som ovenfor er vist ved Sagens Fremstilling. Og hele den Forvirring, der er opkommen i dette Spørgsmaal, opløser sig af sig selv, naar man paa den ene Side fæster Øiet paa den klogtige Maade, hvormed man gik frem ved Sagførelsen, idet man søgte Laasen for hvert Skjøde for sig, og derved fik Birgitte Gøyes Gods uddømt af Herluf Trolles Skjøde, og paa den anden Side vel iagttager, at det er det samme Retterthing, der i to Dage forhandler om Skolens Laas, og at der paa den første Dag intet Laasebrev udstedes, men at den første Dags Dom kun er en Bestemmelse af, eller en Tilladelse til, hvorledes Laasen maa tages for Herluf Trolles Skjøde alene paa hans Gods, hvorefter saa Spørgsmaalet kommer for den følgende Dag om Laasen for Fru Birgittes Skjøde paa hendes Gods.

Vi foranlediges her endnu til en Bemærkning. Ved Jørgen Marsvins Sagsøgelse af Herluf Trolles Arvinger træder det end mere frem, at Skolen er stiftet af Fru Birgitte Gøyes Gods, og vidste man ikke paa anden Maade, hvor gridsk Jørgen Marsvin var efter Gods, kunde man tro, at det var Hensigten, at han vilde have det slaaet fast, at Skolen var Birgitte Gøyes og ikke Herluf Trolles. Men naar Arild Hvidtfeldt, der otte Aar senere blev Skolens Forstander og saa smukt har knyttet sit Livs Aften til denne, i Sagen mod Jørgen Marsvin erklærer med sine øvrige Slægtninge, at Skolen utvivlsomt ikke kunde have været opretholdt, hvis Fru Birgittes Skjødning ikke var kommen til, og at Fru Birgitte derved „mere indtraadte i Fundatsen i Herluf Trolles Sted, ligervis, som hun havde gjort den", saa kan man ikke tro, at Resen i sin Historie af Kong Frederik II kan have havt og fulgt noget efterladt Haandskrift af Arild Hvidtfeldt ved sin Beretning om Herlufsholms Skoles Oprettelse, og at Arild

Hvidtfeldt, saa høit han end med Rette satte sin ædle og udmærkede Moderbroder, Herluf Trolle, alene skulde tillægge denne Æren, som der sker, for Skolens Stiftelse[1]), og ikke med et eneste Ord skulde nævne hende, der gav Midlerne til Skolen, kaldte den til Live, og maatte stride saa haardt for den. Og som den sidste Sag, der reistes mod Skolen efter hendes Død, ikke var opstaaet, naar Skolen alene havde havt hendes Skjøde, vilde hun ogsaa i sin egen Strid for den have været befriet fra en stor Vanskelighed, hvis den blot havde været stiftet af hende, og kun i Stiftelsen baaret hans Navn ved Siden af hendes til et Vidnesbyrd om, hvorledes de begge forenedes ved den i det samme Ønske, blivende at virke til en ædel Opdragelse af Ungdommen i deres Fædreland[2]).

Vi kunne ikke her forlade Herlufsholms Skole, uden nærmere at berøre de Tvivl, der have herskет om Sammenhængen i Rettergangsmaaden ved Arvestriden om den, og forsaavidt ogsaa have gjort Lovmæssigheden tvivlsom af den Dom, der afgjorde Striden til Fordel for Skolen. At Sagnet om Fru Birgittes Aabenbarelse, og det derved i Bordet paaviste Document, er udgaaet derfra, have vi ovenfor berørt, og hvor langt den Anskuelse maa føres tilbage, at Skolen den foregaaende Dag havde tabt sin Sag, som den vandt den efterfølgende, ses af, at dette Sagn berettes af den som Historiker bekjendte Peder Resen, hvis Fader, den senere Biskop Hans Hansen Resen, var Rector ved Herlufsholms Skole fra 1621—1624, og saaledes maa betragtes som Hjemmelsmand fra den Tid for Beretningen af Sønnen, som dertil ogsaa selv viser os, hvor fastslaaet Sagnet, trods nogen catholsk Legende, dengang har været paa Herlufsholm, idet man der paaviste det ved Kammeret, Bordet, og det vedkommende Sted i Bordet, hvilket han alt bevidner selv at have set og undersøgt[3]). Derefter har Sagnet nu gjort sin Vandring omkring med Beretningen om Skolens Stiftelse, og gjentages saaledes i Pontoppidans An. eccl. Dan., Tom. III, 1747, p. 448, Hofmanns Efterretninger om danske Adelsmænd I, 1777, p. 178, og Melchiors Historiske Efterretninger om Herlufsholms Skole 1822, p. 95. 96, idet det forudsættes af vedkommende

---

[1]) P. H. Resen, Kong Frederick den Andens Krønicke, p. 145.

[2]) Efter T. A. Becker, „Danske Herregaarde, IX, Herlufsholm", var det Herlufsholms Skole tillagte Gods, som bestod af Skovklosteret og 126 beboede og 5 øde Bøndergaarde, ved Mageskiftet med Frederik II af 1 Juli 1560 bleven tilskjødet Fru Birgitte Gøye for hendes Arvegods Hillerødsholm med Tilliggende. Hvorimod Herluf Trolle for det Arvegods han havde, som ogsaa ved samme Mageskifte var overdraget Kongen, havde faaet Vederlag i Klosterets Birkeret, hvori der imidlertid ogsaa sad noget Kjøbegods baade af Fru Birgittes og hans. Herluf Trolles egen Anpart i Gavebrevet bestod altsaa i det Gods han havde afgivet af sit eget for Birkeretten, der ogsaa overførtes paa Skolens Besiddelse.

[3]) Det hedder derom i hans haandskrevne latinske Atlas under Herlufsholm: »ipse qvi hæc scribo, eandem vidi mensam, loculumqve, & conclave lustravi, in qvo res gesta est«.

Forfattere, at der ved Sagnet peges hen paa den Retning, ad hvilken Gaaden alene skulde kunne løses, nemlig at der i den mellemliggende Nat er bragt et nyt afgjørende Document tilstede. Og medens man tidligere har ment, at dette Document skulde være det gjenfundne oprindelige Stiftelsesbrev af 23 Mai 1565, men det tvertimod just var den fælles Stiftelse, der bragte den sidste Fare over Skolen, har Melchior med sit nøiere Kjendskab til Sagens Retsførelse søgt Documentet enten i Fru Birgittes Overdragelses Brev af Skolen til Rigsraadet, eller i et Arveafkald for Skolen af Fru Birgittes nærmeste Frænder. Denne Udvei til Gaadens Opklaring har Kolderup Rosenvinge imidlertid afskaaret i sin III Samling af „Gamle danske Domme", hvori han som alt bemærket, ogsaa har optaget alle Dommene angaaende Herlufsholms Skole, Hoveddommen i Fortalen, de andre i Rækken af Dommene efter Dombøgerne. Men idet Kolderup Rosenvinge her fastholder, at Afgjørelsen ikke støtter sig til nogetsomhelst nyt Document, der skulde være kommen frem mellem de to Dages Domme, fastholder han tillige afgjort disses indbyrdes Uforeneelighed som ogsaa Uforeneligheden af Jørgen Marsvins Landthingsdom af 15 Juni 1575 med Dommen over ham det foregaaende Aar. For denne Opfattelse gjøres der udførlig Rede i Fortalen p. XIX—XXIV, hvor Dommen af 15 Juni 1575 i Henhold hertil betegnes som „besynderlig", den første Dom af 20de October 1575 som „noget endnu mere synderligt", og den sidste Dom Dagen efter d. 21de October som „det besynderligste af alt", da de selvsamme Dommere her „gave Skolen Laas paa det samtlige Gods, uden enten at nævne den Dagen forud af modsat Indhold affagte Dom, eller paa nogen Maade at antyde, at nogen ny Oplysning var fremkommet". „Jeg meddeler," siger K. Rosenvinge derfor, „nedenfor denne Dom (ɔ: Hoveddommen), uden at jeg tør paatage mig, at løse Gaaden, men som en Gisning vil jeg alene hensætte, at den første Dom, der unægtelig er urigtig, maaske er holdt tilbage, og at Retten, efterat have opdaget den begaaede Feil, næste Dag har givet en ny Dom, og at kun den er kommen til offenlig Kundskab, og derefter Domsakt bleven udfærdiget." Og hvad den Omstændighed angaaer, at den første Dom ikke omtales i den sidste, endnu mindre gjendrives, da formenes det, at det kunde være et Bevis paa, at den første Dom „virkelig har været bestemt til aldeles at casseres", at den anden Dom, der affiges Dagen efter, „aldeles ignorerer dens Tilværelse". Derimod indrømmes det, at det med den her antagne Forudsætning, er „uforklarligt", at den første Dom, der staaer i Dombogen, ikke er bleven overstreget der, og at den sidste Dom af 21 October, der fandtes i Original i det danske Cancelliarchiv, slet ikke er indført i Dombogen. Men selv naar den første Dom skydes ud, bliver Spørgsmaalet lige ubesvaret, hvorledes Rigsraadet har kunnet komme til at dømme saaledes, som det gjorde disse to Dage efter hinanden i Skolens Sag. Og efterat have anført Dommen af 21 October for Skolens Laas, tilføier K. Rosenvinge endnu: „Jeg kan ikke forlade denne Gjenstand, uden at berøre den bekjendte Tradition, at Birgitte Gøye skulde have viist sig for Magister Michelsen Natten før den Retsdag, da den endelige Dom blev affagt, og peget paa den Bordfod, i hvis hemmelige Gjemme det Document skulde være fundet, som gjorde Udslag i Sagen. Jeg negter ikke, at man kunde være fristet til at kalde Aander til Hjælp, for at løse den Knude, som ligger deri, at Rigsraadet to Dage efter hinanden har givet to modsigende Domme."

Hvad Sagnets Fremkomst her angaaer, da har der sandsynligt været et saadant gammelt Bord paa Herlufsholm fra Fru Birgittes Tid med

et lønligt Gjemme, hvorfra man maa søge dets Udgang, og til Formeningen om, at et originalt Hoveddocument derved skulde være bragt frem, som savnedes under den tidligere Forhandling, haves der en tilstrækkelig Forklaring i de Gjenparter, som Fru Birgitte fremlagde ved det første Retsmøde mod Skolen, og som man ikke har kunnet forene med at hun ogsaa dengang skulde have havt Hovedbrevene til disse. Saameget historisk bliver imidlertid tilbage ved Sagnet, at det viser os, hvor truet Skolens Stilling har været anset for ved Jørgen Marsvins sidste Sags Anlæggelse, og hvorledes denne Frygt, efter saa at være nedslaaet ved Sagens Udfald, igjen har reist sig og fulgt dette som en Gjenganger.

Det var i Aaret 1848, at Kolderup Rosenvinge i sin her nævnte Samling af Gamle danske Domme afgav den ovenanførte Erklæring i Sagen om Herlufsholms Skole, og det er ikke nærværende Forfatter bekjendt, at der dengang eller siden er gjort nogen Anskuelse gjeldende mod den, men ligesom Kolderup Rosenvinge derved slog den gængse Formening fast i denne Sag, er det ogsaa klart, at det er dens Indflydelse, der har forhindret hans retskyndige Øie fra at se Sammenhængen med den Labyrinth, som Indbildningskraften selv her har skabt, og som der ingen anden Ariadne Traad behøves til at finde Udgangen af, end den som ligger i Dommene selv, naar man uhildet sondrer dem efter Tid og Indhold. Og det kommer herved an paa, at fastholde Forskjellen mellem Jørgen Marsvins Gjenbreve før og efter Fru Birgittes Død, og mellem Dommene over Fru Birgittes Gods af 20de og 21de October, og ligesom der ingen Modsigelse er, i at Jørgen Marsvin ikke kjendes berettiget, til at paatale det Skjøde til Skolen, som Fru Birgitte selv har udstedt paa sit Arvegods, men derimod til at paatale det Skjøde derpaa, som i Fællesskab er udstedt af Herluf Trolle og hende, fordi dette retligt betragtes som udstedt af Herluf Trolle alene; saalidt er der ogsaa nogen Modsigelse i, at Skolen kjendes uberettiget til at besidde Fru Birgittes Gods efter Herluf Trolles Skjøde, men derimod dømmes at være i lovlig Besiddelse af det efter det af Fru Birgitte Gøye selv udgivne Skjøde. Dommen af 20de October, der har været den store Anstøds Sten, bliver saaledes ved den deri foretagne Udsondring af Fru Birgittes Gods netop Hovedhjørnestenen for Skolens Frelse, og vidner ligemeget om dens Venner mellem Parterne, der her førte Sagen mod hinanden, og mellem Rigsraadets Medlemmer og de disse Tilforordnede for Kirken og Universitetet, der dømte i den; og har Skolens Styrer, Hans Mikkelsen, i sin Kjærlighed til Skolen ikke sovet Natten mellem Dommene, har det ikke været af Fortvivlelse over Dagens Udfald for Skolen, men om noget, saa af Glæde. At der er en gjennemgaaende Følgerigtighed i vore gamle Domme, kjendte Ingen bedre end Kolderup Rosenvinge, og derfor vise hans Udtalelser, hvor utilfredsstillende det var ham, at skulle blive staaende ved en saadan Selvmodsigelse i Dommene i denne Sag. Men gik Løsningen af denne end ikke op for ham paa Grund af den Forudsætning, han medbragte, har han dog givet Grundlaget for Løsningen ved den Omhu, hvormed han har samlet og meddelt alle Dommene i denne Sag, som vi ogsaa derved kunne sige, at vi gjennem hele Arvestridens Fremstilling føres ved hans Haand, og her, som paa saamange Steder af vort Fædrelands indre Historie, støtte os til de Oplysninger, vi hente fra hans Samlinger af Gamle Domme i vort Land, der indenfor deres Tidsrum ere en af de bedste Kilder i denne, og hvori deres Udgiver, der paa saa mange Maader har erhvervet sig Fortjeneste af vor indre historiske Videnskab, endnu staaer uden Efterfølger.

XVII.

Christoffer Gøye.

Peder Oxe laae paa sit Yderste, da Dommene faldt i Laasen for Herlufsholms Skole, og døde tre Dage efter d. 24 October 1575. Men i hans Dødsbo optraadte igjen Jørgen Marsvin mod Fru Birgittes Bestemmelser, idet han indgav et Gjenbrev mod hendes Overdragelse til Peder Oxe af sin Arv i Oluf Mouritsens Gods, da Peder Oxes Arvinger søgte Laas paa dette, og denne Gang havde han sin Kones Stiffader, Mogens Gøye til Bremersvold, med sig[1]). Ogsaa af Christoffer Gøye have vi endnu et Forsøg paa at kuldkaste en af Fru Birgittes Gaver i en Retssag, som han anlagde mod Sten Brahe til Knudstrup, som d. 13 Septbr. 1575 havde ægtet hans og hendes Søsterdatter, Birgitte Rosenkrands til Næsbyholm. Sagen, der paakjendtes ved en Herredagsdom af 4de Juni 1577[2]), angik en Gaard i Kjøbenhavn, som Fru Birgitte Gøye havde havt, og som hun ved den Tid, Skiftet gik for sig efter Oluf Mouritsen, havde tilskjødet Birgitte Rosenkrands. Gaarden havde været hendes Faders og hun havde selv beboet den med Herluf Trolle, som ogsaa var død i den, og den beskrives som liggende ved „Amagertorv næst østen op til den Helligaands Kirkemur, som kaldes Sigbrits Mur", og ses selv endnu dengang at være benævnet „Sigbrits Gaard" af et Brev fra Peder Oxe til Fru Birgitte Gøye af 26 Januar 1574[3]), hvori han underretter hende om, at han „idag har ladet det Skjøde gaae for sig paa Kjøbenhavns Bything paa Sigbrits Gaard til Berete Rosenkrands." Men da Birgitte Gøye, efterat have bortskjødet Gaarden, fremdeles havde beholdt sit Værelse i den, og var taget ind i den, som før, formente Christoffer Gøye, at Gaarden ikke kunde siges, at have fulgt Skjødet, og at dette derfor skulde være ugyldigt. Retten tiltraadte imidlertid Sten Brahes Paastand, at Gaarden havde været hans Hustrus

---

[1]) Ryge, Peder Oxes Levnet, p. 388 § 12, 5.
[2]) Kolderup Rosenvinge, Gamle Danske Domme, III Samling, Nr. 111, p. 300—302.
[3]) Kolderup Rosenvinge, Gamle Danske Domme, III Samling, Rettelser og Tillæg, p. 358.

fulde Eiendom siden Skjødet, da hun derefter havde opbaaret Husleien af den Mand, som boede i den, og at „det var det mindste, at Fru Birgitte Gøye maatte have et Natleie der paa Gaarden, ellers havde hun fundet Fru Berete meget utaknemlig."

De Hospitaler, som Oluf Mouritsen havde paabudt, at der efter hans Død skulde oprettes ved hans Hovedgaarde, Bollerup, Bregentved, og Klausholm, og hvis Udførelse nærmest havde paahvilet Christoffer Gøye som hans Hovedarving, vare ikke lovbundne Forpligtelser, og kom derfor aldrig istand, idet hans Slægt tog hans Arv, uden hverken at vise hans Navn eller sidste Villie den Ære saaledes at bevare hans Minde. Derimod blev der i Saxkjøbing paa Lolland, hvortil Drebygaard ligger, der tilhørte Fru Birgitte Bølle, Christoffer Gøyes Hustru, stiftet et Hospital til Erindring om ham og hende paa „5 Sjæleboder", hvortil der gaves tusinde Daler, og om hvis Stiftelse der indsattes en Sten i Muren med Aarstallet 1581, og Christoffer Gøyes og Fru Birgitte Bølles Navne, hvorved Christoffer Gøye skrives til Aunsberg, Gundersløvholm, Klausholm, Bregentved og Drebygaard[1]). Men denne for sin Tid betydelige Stiftelse, maa, som ogsaa Stedet viser, hvortil den er henlagt, tilskrives Fru Birgitte Bølle, og ikke Christoffer Gøye, der ingen Vidnesbyrd af den Slags har efterladt sig ved sine Arvegaarde.

Hvad Bregentved angaaer, som Christoffer Gøye her skrives til, da havde han igjen samlet Gaarden paa en Haand ved at udkjøbe sin Søster Fru Helveg Gøye[2]), men naar han endnu dengang ses at være i Besiddelse af Bregentved, maa Hospitalet være stiftet ligeførst paa Aaret 1581 og maaske paa Nyaarsdag selv, thi allerede d. flg. 3 Marts 1581 have vi hans Skjøde til den nye Eier af Bregentved, der var den ovennævnte Sten Brahe til Knudstrup[2]). At Christoffer Gøye derimod ikke eiede Bollerup, da Hospitalet stiftedes, ses af Indskriften, og paa Skjødet af Bregentved til Sten Brahe har ogsaa hans Brodersøn Mogens Falckfen Gøye medunderskrevet til Vitterlighed som Eier af Bollerup; hvornaar Christoffer Gøye har

---

[1]) Er. Pontoppidan, Marmora danica, II, 317 meddeler Indskriften paa Stenen i Hospitalet saaledes: „Aar 1581 lod Ærlig og Velbyrdig Mand Christoffer Gøye til Avendsbjerg, Gundersløfholm, Claxholm, Brendtved, og Orebygaard, som var Hr. Mogens Gøyes, Danmarks Riiges Hofmesters Søn, og hans Husfrue, Birthe Bølle til Orebygaard, som var Erich Bølles Datter, opmure dette Huus. Har givet dertil 5 Sjæle-Boder til ævig Tid og M Daler dertil."

[2]) Bregentveds Archiv.

aftraadt sin Anpart i Bollerup til sin Broder Falck Gøyes Arvinger, vide vi ikke, men den 7 Septbr. 1576 ses dennes Datter, Fru Mette Gøye, der var gift med Axel Brahe til Elved, at være nedkommen paa Bollerup med sin Datter Birgitte [1]).

Christoffer Gøye døde i Viborg, hvortil han var indkommen fra sin Gaard Aunsberg, d. 3 April 1584, og førtes derfra til Gundersløvholm, i hvis Sognekirke han jordedes i et Kapel paa den nordre Side i en Grav, som hans Enke Fru Berete Bølle lod indrette til ham og sig under en stor Sten, hvorpaa de begge vare udhuggede i Legems Størrelse. Sammen dermed bekostede hun et prægtigt Epitaphium af Alabast for dem begge, der opsattes paa den hosstaaende Mur, og hvorpaa de begge vare fremstillede knælende med et Barn mellem sig. Paa Stenen med Indskriften i Epitaphiet anføres hans og hendes Navne tilligemed deres Forældres, og Sted og Tid da han døde, som ikke er udfyldt for hende, hvorhos han betegnes som Eier af Aunsberg, Gundersløvholm, Bollerup, Bregentved, Drebygaard og Klausholm, og det bemærkes om hende, at hun har bekostet Epitaphiet, og at deres lille Søn Mogens bortkaldtes d. 2 Juli 1550. Hvilken bibelsk Handling, der var fremstillet i Epitaphiets Hovedparti, vides ikke; men at dette Epitaphium ogsaa har været nederlandsk Arbeide, og at det baade efter Stenen, hvori det var udført, og de to knælende Figurer i Bønnen, har svaret til de to andre samtidige Epitaphier, som vi ovenfor have omtalt i Herlufsholms og Ringsted Kirker, kan ikke betvivles, og det er saaledes det tredie kostbare Gravmæle af samme Art, der i denne Egn af Sælland dengang har været bekostet af Enker [2]).

Den paa Epitaphiet anbragte Indskrift har med Rette kunnet give Anledning til den urigtige Formening, at Christoffer Gøye besad alle de

---

[1]) Vedel Simonsen, Bidrag til Rugaards Historie, II, p. 36.

[2]) H. Hofmann, Fundationer og Gavebreve, VIII, Øster-Flakkeberg-Herred, Gundersløv Kirke p. 68. 69, hvor Epitaphiet omtales tilligemed en Angivelse af Indskriften paa dette og Ligstenen, hvis Indhold stemmer med den Afskrift, som Sognepræsten Pastor Kaarsberg i Skjelby har havt den Godhed at tage til Forfatteren af den endnu fra Epitaphiet tilbageværende Sten med Indskriften, der er indsat i Muren i Kapellet, hvor Epitaphiet stod, medens Epitaphiet selv, ifølge den dermed givne Meddelelse, er borttaget i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da det var bleven forfaldet, dog menes endnu et Par Statuer af Alabast næsten i Legems Størrelse at være tilbage af det, som ere hensatte i Begravelsen under Kirkeeierens Stole. Ogsaa ses af Meddelelsen, at den af Fru Birgitte Bølle i 1587 til Kirken givne sølvforgyldte Kalk og Disk, der omtales hos Hofmann, endnu haves der, samt at Fru Birgitte Bølle, efter en Indskrift paa den første Mandfolke-Stol ved Kirkens Indgang, i 1584 lod indsætte Stole-stader i Kirken

sex nævnte Herregaarde ved sin Død, da man ikke saaledes pleier at forbinde ihændehavende og afhændede Eiendomme med hverandre, og Bollerup og Bregentved dengang ikke vare i hans Besiddelse. Indskriften af Fru Birgitte Bølle er saaledes kjendelig lagt an paa, at stille Storheden til Skue i Christoffer Gøyes og hendes Stilling, noget, der ved Siden af de personlige Egenskaber, hvormed hun ellers gjorde sig gjeldende, synes at have været et fremtrædende Træk hos hende, hvad der vel ogsaa menes, naar hun betegnes som en „modig" Frue[1]), idet vi utvivlsomt maa tage „modig" i den gamle Betydning af Ordet, der svarer til hvad vi kunne kalde „storfærdig". Herpaa tyder ogsaa Beretningen om det Taarn, som hun vilde have saa høit paa Orebygaard[1]), da hun i de Aar hun overlevede Christoffer Gøye (1584—1595) der som Enke opførte en ny Hovedbygning, som vi ogsaa deraf kunne forklare os det Maleri, der endnu ind i dette Aarhundrede var over en Kamin paa Orebygaard, der fremstillede Christoffer Gøye og hende kjørende til Kirke med et Optog af ridende Borgsvende foran og efter sig[2]).

XVIII.

Sten Brahe[3]).

Fru Anne Hardenberg levede, som vi have set, otte Aar endnu paa Bregentved, efterat Sten Brahe havde afkjøbt Christoffer Gøye Gaarden. Men da Sten Brahe nu ved Fru Anne Hardenbergs Død (15 Febr. 1589) tog

---

[1]) P. Rhode, Samlinger til Lollands og Falsters Historie, udgivne ved Friis, p. 473—474.

[2]) H. Hofmann, Fundationer og Gavebreve, IV, Lollands Stift, Muse Herred, Orebygaard, p. 39. At dette Maleri skulde, som der siges i „danske Herregaarde" V, Orebygaard, være et „satirisk" Billede, som en „senere" Eier havde ladet udføre, er der ingen Grund til at antage, da vi have Vidnesbyrd om, at Adelen havde et ridende Følge af Borgsvende med sig baade ved festlige Leiligheder og naar de kjørte til Besøg hos hverandre (Vemmetoftes Historie I, p. 122). Derfor er det imidlertid ligefuldt betegnende for Fru Birgitte Bølle i den omhandlede Retning, at hun og Christoffer Gøye viste sig i et saadant Optog, naar de toge til Kirke, og at hun, naar hun vilde, at Erindringen skulde bevares om, hvorledes han og hun havde søgt Guds Hus, ogsaa vilde, at Erindringen dermed skulde bevares om dette.

[3]) Over Sten Brahe haves en Ligprædiken af Thomas Cortzøn Wegner, Kjøbenhavn 1621, der ligger til Grund for de personlige Enkeltheder, der her ere anførte uden nærmere Angivelse for dem.

Bregentved i sin Besiddelse, gjorde den tidt nævnte Mogens Gøye til Bremersvold ham Besiddelsen stridig, idet han paastod, at Gaarden ikke havde fulgt Skjødet, fordi Fru Anne Hardenberg havde overlevet Christoffer Gøye. Sagen var først ved Herredsthing, gik derefter i Begyndelsen af det næste Aar til Landsthinget, hvorpaa den u. flg. 1 August 1590 paadømtes ved Kongens Retterthing paa Koldinghus, hvorved baade Christoffer Gøye og Sten Brahe erkjendtes at have været i fuld Eiendomsret over Gaarden, uanset deres Forpligtelse til at holde Fru Anne Hardenbergs Livsbrev ved Magt, og Tiden naar dette udløb[1]). Hvorefter Sten Brahe nu i Slutningen af det næste Aar indankede sit Skjøde paa Bregentved til Laas for Herredsthing, og derpaa i det følg. Aar 1592 til Laas for Landsthinget og Kongens Retterthing[2]).

Sten Brahe var en Søn af R. R. Otto Brahe til Knudstrup, der var gift med Fru Beate Bille, og hvis Fader var Magdalene Krognos's Mand, Tyge Brahe til Tostrup i dennes andet Ægteskab med Fru Sophie Rud. Sten Brahe var født paa Gladsaxe i Skaane, hvis Lehn hans Fader dengang havde, d. 21 Dcbr. 1547 samme Maaned, som hans ældste Broder Tyge, den senere store Astronom, var født Aaret iforveien d. 14 Dcbr. 1546; og da Farbroderen Jørgen Brahe til Tostrup ingen Børn havde af sit Ægteskab med Peder Oxes Søster, Fru Inger Oxe, bortførte han Tyge, da Sten var bleven født, efterdi det var billigt, sagde han, at hans Broder delte med ham, og da Otto Brahe og Fru Beate Bille fik en Børne-Flok af fem Sønner og fem Døttre, blev der ogsaa nok endda for dem at forsørge. Denne Omstændighed førte nu Tyge Brahe ind paa hans videnskabelige Bane, da Farbroderen lod hans udmærkede Anlæg følge deres Drift efter Kundskaber; og dette indvirkede igjen saameget paa hans yngre Broders Stens Undervisning, at hans Fader, hvorvel han ikke vilde, at hans Sønner skulde opdrages til Bogen men til Sværdet, dog satte Sten i Skole i Aarhus, da han var syv Aar, og senere i Aalborg, da han som Lehnsmand forflyttedes til den By. Men videre gik Otto Brahe ikke, og Sten var vel neppe tolv Aar, da han igjen tog ham ud af Skolen, og satte ham til Sten Rosensparre til Skarholt i Skaane, for at „optugtes" til Hoftjenesten. Her var han dog

---

[1]) Kolderup Rosenvinge, Gamle danske Domme, IV, Nr. 44, p. 188.
[2]) Bregentveds Archiv.

kun to Aar, da han saa blev anbragt hos Grev Gynther af Schwarzburg, der dengang var her i Landet. Vi have tidligere savnet nærmere Kundskab om Frederik II's personlige Forbindelse med denne for sin Krigsførelse her saa ringe bekjendte Grev Gynther, men det er nu oplyst, at Kongen gjorde Bekjendtskab med ham i Tydskland i Vinteren 1558 før sin Thronbestigelse, og at han har været en af de Underhandlere, der have været brugte ved Giftermaals Spørgsmaalet med Kongen i 1560, 1562 og senere[1]). At det nu ogsaa har været dette Hverv, der dengang har ført ham herind, ligger nær, men ved Siden heraf har han utvivlsomt tillige benyttet sit Ophold til at underhandle med Kongen om sin Tjeneste i den forestaaende Krig med Sverig, idet Kongen paa Grund af den Modstand, der var i Landet mod en Gjenoptagelse af Unionskrigene, tænkte at sætte Krigen igjennem med Hvervinger. Der gik Ry i Tydskland af Grev Gynthers Krigsdygtighed, der ogsaa har forskaffet ham Tilnavnet i sin Slægt af den „krigerske", og da Otto Brahe ønskede, at faae sin Søn i en god Krigsskole, formaaedes Grev Gynther ved Kongens Mellemkomst til at tage mod den unge Sten som „Edelknabe", der saa fulgte med Greven, da han gik tilbage til Tydskland. Det varede imidlertid endnu halvandet Aar inden Kongen fik sit Forsæt udført med Krigen[2]), vistnok væsenligst paa Grund af den vedblivende Uvillie i Landet mod den; endelig erklæredes den i Somren 1563, efterat det allerede var kommen til store Fjendligheder forinden, og Sten Brahe fulgte nu herind med Greven, der fik Overanførselen tillands. Men hvorledes Stemningen endnu dengang var her, fremgaaer nokſom af Fortællingen om det Barn, der hørtes græde i sin Moders Liv sex Uger før Krigens Udbrud, og som efter sin Fødsel græd bestandig i de faa Timer, det levede, hvilket Niels Hemmingsen siger, ikke skete for dets egen Skyld, men for „det ganske Riges Skyld, som Gud vilde straffe med denne Feide"[3]). Og uden at tænke os, at man i sin Misfornøielse over Krigen og Krigsstyrelsen har undskyldt Greven med Forholdene, kunne vi ikke forstaae, at Sten Brahe ikke blot forblev hos Greven, saalænge han var her, men ogsaa gik til Tydskland

---

[1]) Fr. Krarup, Oplysninger om Kong Frederik den Andens Ægteskabs Forhandlinger p. 11. 22. 23. 25. 26. 33.

[2]) Det hedder i Sten Brahes Ligprædiken, at, da Grev Gynther var her i Landet og Sten Brahe kom til ham, var det „halvandet Aar før den gamle svenske Feide begyndtes."

[3]) Niels Hemmingseus Ægteskabsbog, 1572.

med ham igjen, da det i Slutningen af 1564 blev nødvendigt for Kongen, at skille sig af med Greven, og tage Krigen i en anden Haand. Medens Krigen derefter fortsattes her hjemme i de følgende Aar, var Sten Brahe i Tydskland hos Greven, og kom derved med denne til at tage Del i de Krigsbegivenheder, der i 1567 satte Tydskland i Bevægelse, nemlig Achts-Erklæringens Udførelse mod Hertug Johan Frederik II af Gotha, der var overdraget Kurfyrsten af Sachsen, og hvorved Fæstningen Gotha blev indtaget henimod Foraaret efter en langvarig Beleiring, og Keiser Maximilian II's store Tog ind i Ungarn mod Tyrkerne, der endtes ved Freden i Adrianopel s. A. Paa det sidste Tog havde Sten Brahe ført Grevens Harnisk, og blev nu efter Hjemkomsten herfra tyve Aar gammel gjort værbar af Greven. Og da Grevens Svoger Prinds Vilhelm af Oranien i det næste Aar 1568 samlede den store Hær mod Hertugen af Alba, gik Sten Brahe ind i den, hvor han ansattes som „Opvarter" (Hofsinde) hos Prindsen med 3 Heste, og gjorde saaledes Tjeneste i dennes personlige Følge. Hertugen af Alba undveg imidlertid bestandig Kampen, og efterat være trængt ind i Nederlandene, maatte Vilhelm af Oraniens Hær igjen opløses. Sten Brahe gik herefter tilbage til Grev Gynther, og tjente ham nogen Tid, til han tog endelig Afsked med ham, hvorved han nu fik sin Guldkjæde og Hest. Han begav sig derpaa til Kurfyrst August af Sachsen, hvis Ægteskab med den danske Prindsesse Anna, som alt anført, aabnede Hoffet der for danske Adelsmænd, og her tog han Tjeneste, og havde paa tredie Aar været i denne, da hans Fader Otto Brahe døde paa Helsingborg Slot d. 9 Mai 1571, og han paa sin Moders Ønske, efterat have været hjemme til Begravelsen, igjen udtraadte af Kurfyrstens Tjeneste. Hermed forlod Sten Brahe Udlandet, hvor han i en Række af Aar havde øvet sig i Krigsdygtighed blandt Fremmede, og derhos med Grev Gynther mange Gange besøgt Rigsdage, Keiseres, Kurfyrsters og Fyrsters Hoffer, og derved ogsaa erhvervet sig den Verdens Dannelse, som saadanne Berøringer give, ved Siden af, at han dog ikke ganske havde forsømt at benytte Universiteterne, hvilket ses af et Bekjendtskab, der senere forekommer i hans Historie fra Universitetet i Wittenberg, som det ogsaa synes naturligt, at han paa den Maade noget har været sammen med sin Broder Tyge, der den Tid opholdt sig ved flere tydske Universiteter, og navnlig holdt meget af Wittenberg.

Efter sin Hjemkomst tog Sten Brahe Tjeneste i Kongens Gaard med fem Heste, og blev strax af Kongen udnævnt til Hofskjænk, han tjente imidlertid kun her i tre Aar og opbar allerede Kronens Lehn, inden han forlod Tjenesten. Da han var tredive Aar gammel, blev han paa Herredagen i Odense d. 22 Mai 1578 optaget i Rigsraadet, og i 1593 valgtes han tilligemed Manderup Parsberg til at udfylde de to ledige Pladse i den daværende Mindreaarigheds Regering ved Siden af Kansleren Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands. Dette var vistnok et Bevis paa, at han var et af Raadets dygtigste Medlemmer, men naar der siges om ham, at han i den Tid „med de andre Forordnede havde stor Umage og Besværing", da tydes derved hen til de Ubehageligheder og Besværligheder, der vare forbundne med denne Stilling, som satte Lige over Lige, uden at understøtte dem med den fornødne Myndighed, og som kun altformeget savnede den Ledelse, som ene den kloge Enkedronning kunde have givet den, naar hun havde været stillet i Spidsen for den. Sten Brahe holdt imidlertid selvanden ud i den, indtil man om Foraaret 1596 lod Kongen overtage Regjeringen flere Maaneder før han kronedes, som først skete d. flg. 29 August i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Ved Kroningen førte Sten Brahe Rigsæblet til og fra Kirken, og ved den til Kroningsfesten anstillede Ringrenden viste han den Færdighed, han i sin Tid i Udlandet havde erhvervet i ridderlige Øvelser, idet han var en af de faa, som ved dem vandt Prisen fra den unge deri saa færdige Konge. Da Christian IV's ældste Søn, Prinds Christian, hyldedes som „udvalgt Konge" d. 14 Marts 1610, førte Sten Brahe som ældste Rigsraad Scepteret.

Som en naturlig Følge af Sten Brahes Personlighed og den Uddannelse, han havde modtaget i Udlandet, benyttedes han meget som Rigsraad i de udenrigske Anliggender. Saaledes afgik han i 1585 som Affending til Keiseren, og i Slutningen af samme Aar til Kurfyrsten af Sachsen, og da Prindsesse Anna d. 1 Septbr. 1589 afseilede herfra, for at formæles med den skotske Konge Jakob, udnævntes han til at ledsage hende som hendes Hofmester, og forblev i den Egenskab hos hende, da Flaaden med hende dreves ind til Norge, og Kong Jakob indfandt sig der, og d. flg. 24 Novbr. blev viet til hende paa Aggerhus Slot, og derefter i Begyndelsen af det næste Aar 1590 kom ned med hende til Kjøbenhavn, og først ud paa Foraaret igjen afgik herfra og bragte hende til Skotland, hvortil Sten Brahe ogsaa fulgte hende. Ved den Sendelse, som Aaret efter Kroningen afgik til

Kurfyrsten af Brandenborg, for at anholde om Prindsesse Anna Catharinas Haand til Christian IV, var han en af de dertil udvalgte Rigsraader; ligesom han ogsaa var en af Rigsraaderne, der ledsagede Christian IV paa hans Besøg i Somren 1606 ved det engelske Hof.

Et Par Aars Tid før Sten Brahe kom ind i Raadet, blev Grundstenen lagt til Uranienborg d. 8 August 1576, og de følgende fyrten Aar, til Sten Brahe blev Medlem af Mindreaarigheds Regeringen, vare Tyge Brahes glimrende Tid i sit Fædreland. Men i Løbet af faa Aar fuldendtes nu hans Fald, der gjorde Uranienborg øde og ham til en landflygtig Mand. Allerede samme Aar, 1593, som Sten Brahe indtraadte i Mindreaarigheds Regeringen, udkom den skarpe Paamindelse til ham om Vedligeholdelsen af Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke[1]), hvis store Præbende han opbar, og det næste Aar 1594 d. 28 Juni døde hans trofaste Velynder Kansleren Niels Kaas, og naar han derefter d. flg. 10 August solgte sin Halvpart i Knudstrup til Sten Brahe[2]), dog saaledes, at han fremdeles skulde være berettiget til at skrive sig til Gaarden, og Salget altsaa være hemligt, da kunde dette kun sættes i Forbindelse med den Forespørgsel, han endnu samme Aar gjorde underhaanden til Keiser Rudolf om et Tilflugtssted for sig hos ham[3]), og vise, hvad Tanker han allerede nu gik om med hos sig selv; og efterkom han end den endnu skarpere Paamindelse, som han det Aar i Septbr atter modtog om Istandsættelsen af Kapellet[4]), var hans Stilling ham dog lige klar derfor. Derefter hengik saa det næste Aar, men det følgende Aar 1596 døde hans sidste formaaende Velynder, Regerings Raaden, Jørgen Rosenkrands, d. 9de April, og Regeringen blev nu overgivet til den unge Konge, og dermed var det forbi for Tyge Brahe. Kort efter sin Kroning opsagde Christian IV ham til Michaelis sin Forlehning af Nordfjord i Norge, som var hans vigtigste Indtægtskilde, kun for igjen at lægge dette under Bergens Lehn, og paa hans Henvendelse til Kansleren Christen Friis om at udvirke, at han dog maatte beholde det til næstk. Mai, og at han fremdeles maatte nyde Understøttelsen til sine astronomiske Instrumenters Vedligeholdelse, modtog han tre Uger efter

---

[1]) Danske Magazin II, p. 281.
[2]) Danske Magazin IV R., 2 B. p. 325.
[3]) O. Bang, Samlinger, II, Tyge Brahes Levnets Løb, p. 437; Danske Magazin II, p. 283.
[4]) Danske Magazin II, p. 282.

u. 20 Januar 1597 et fuldstændigt Afslag efter Erklæringen derover af Kongen, der endvidere under 18 Marts befalede Valckendorph, at inddrage de ham aarlig tillagte 500 Daler. Dette var at lukke Observatoriet paa Uranienborg, og efterat Kansleren ifølge en kgl. Ordre af 4de April tillige= med en af Tyge Brahes Brødre havde været paa Hveen, for at undersøge Klage= maalene mod ham i kirkelig Henseende og med Hensyn til Bønderne, forlod Tyge Brahe Uranienborg og tog til Kjøbenhavn, og da Forfølgelsen mod ham ogsaa fortsattes her, idet man forbød ham hans astronomiske Øvelser i sin Gaard ved Volden (Vartou) og Brugen af det hosliggende astronomiske Observa= torium, og gav hans Samling af Instrumenter paa Hveen til Pris for en ukyndig Undersøgelse, blev Bægeret fuldt, og han indskibede sig nu til Ro= stock, hvor han ankom midt i Juni 1597, medens man i hans Fædreland ledsagede hans Bortreise ved at inddrage hans Præbende af Roskilde Dom= kirke fra d. 10 Juni af, vel Dagen for hans Bortreise, og overføre dette til Kansleren Christen Friis [1]).

Man spørger med Rette om Sten Brahes Stilling til denne haarde Omvexling i hans berømte Broders Liv, der just tog sin Begyndelse, som det skulde have synes, at Tyge Brahe maatte have faaet en Støtte mere ved Broderens Indflydelse i Regeringen. Der er imidlertid ikke ytret nogen Tvivl om, at Sten Brahe jo i den Henseende gjorde for sin Broder, hvad han kunde, men han „synes ikke", siger Langebek, „at have havt den Myn= dighed, at kunne formaae noget synderligt til hans Bedste" [2]). Ikke desto mindre bliver det et Bevis for den Indflydelse, der støttede Tyge Brahe under Mindreaarigheds Regeringen, og hvori Sten Brahe ogsaa har sin An= del, at det var først efter den, at hans Fjender fik frit Spillerum mod ham. I Spidsen for dem sætter Tyge Brahe i sine efterladte Optegnelser om Aar= sagerne til sit Fald [3]) Kansleren Christen Friis, om hvem han siger, at han „som burde heller befordre hos Rigens Raad mine Studeringer, haver betaget mig alle mine Indkomster saa aldeles, at han ikke engang har undset sig ved, at drage mit Roskildske Præbende til sig, som ellers er usædvanligt — (dog) denne Forliis havde endda været taalelig, i hvor tung den end var, dersom ikke Kansleren havde skrevet mig til, at det ikke var Kongen tjenligt, at gjøre nogen Bekostning paa de astronomiske Instrumenters Vedligeholdelse, og saa=

---

[1]) Danske Magazin II, p. 310—322.
[2]) Danske Magazin II, p 307—308.
[3]) O. Bang, Samlinger II, Tyge Brahes latinske Brev til Pascalius Mulæus, p. 491—493

ledes haver han ganske ugyldiggjort de Evigheds Breve, som han strax efter vor — høilovlig Ihukommelse! — Kong Frederiks Død haver skrevet paa Pergament, og alle de andre (af Raadet) beseglet under deres Hænder og Segl. — Ja det var mig ikke engang tilladt i mit eget Hus i Kjøbenhavn, og paa min egen Bekostning, at behandle disse (astronomiske) exercitia, hvilket Byfogeden forbød mig efter Hofmesterens Befaling i Kongens Navn, da Kongen dog var i Tydskland". Her anfører Tyge Brahe ligeledes Rentemesterens Christoffer Valckendorphs Forhold mod sig, der ogsaa i vore gamle historiske Samlinger om Tyge Brahe fremstilles som hans Modstander; og ligeoverfor den af Tyge Brahe her selv fremdragne Optræden af Christoffer Valckendorph mod sig, og den Maade, hvorpaa denne i de foreliggende Angivelser er indflettet i de Skridt, der gjordes mod Tyge Brahe, afkræftes denne Anskuelse ikke ved det Brev, som Tyge Brahe Aaret efter sin Landflygtighed skrev til Christoffer Valckendorph fra Wandsbeck d. 28 Mai 1598[1]), thi dette Brev er ikke skrevet som en ren Taknemligheds Bevidnelse til Christoffer Valckendorph, men den Taknemlighed, som der kommer frem, danner kun Indledningen for den Tjeneste, som Tyge Brahe her vil udbede sig af ham; og Tyge Brahe kan ved den Bistand, han her omtaler, at hans Foged paa Hveen har af Christoffer Valckendorph i Sager med Bønderne der, meget vel gjøre lidt til meget, som ogsaa holde Fortids Erindringer tilbage, for at vinde Christoffer Valckendorph for sit Andragende, om at skaffe sig sin tilgodehavende Indtægt af Nordfjords Lehn, som han ikke havde faaet for det sidste Halvaar, og hvorom han vel var henvist til Rentemesteren med sin Besværing; og selv om Christoffer Valckendorph har opfyldt hans Anmodning, hvad vi ikke vide, angik den dog kun en Retfærdigheds Handling, hvorpaa Tyge Brahe havde lovligt Krav.

Men Forandringen i Tyge Brahes Stilling indtraadte med Christian IV's egen Tiltrædelse af Regeringen, og saa ung Kongen end var, saa stærkt tør det vel siges, at han selv strax greb fat i Regerings Tøilerne. Tyge Brahe afholder sig imidlertid ganske fra at drage Kongen frem, men til ham maa Tyge Brahes Behandling i sidste Grund føres tilbage. Og naar Christian IV ikke i øieblikkelig Opbrusen men efter et Mellemrum af henved tre Maaneder u. 8 Octbr. 1597 besvarer Tyge Brahes Tilbud, om paa lidelige Vilkaar at ville vende tilbage og tage Ansættelse i sit Fædreland,

---

[1]) Danske Magazin III R., 3 B., p. 79—80.

med at han skal „derom bede, som en Tjener bør at gjøre“[1]), da viser denne Tiltale, hvormeget Kongen selv var Part i Sagen[2]). Og at dette kunde ske, og Beskyldninger, der i og for sig ikke havde mere Vægt end dem, der fremkom mod Tyge Brahe, saaledes vinde Indgang hos Christian IV, havde en dybere Grund i hele hans Personlighed. Thi hvor omhyggelig en Opdragelse, Christian IV end havde faaet, der i andre Henseender havde udviklet hans rige Evner, var han dog med den stærke udadvendte Retning i hele sin Natur ikke udgaaet fra den med nogen Sands for den egenlig høiere Videnskabelighed, og idet han dertil manglede det, som hans Fader havde vist i saa høi Grad ligeoverfor Tyge Brahe, Følelsen for den Ære, som Tyge Brahe var for sit Fædreland, og den Glands, hans Navnkundighed kastede over dette, saae han myndig, som han selv var, kun det myndige hos Tyge Brahe, uden at se op til Tyge Brahes Storhed. Tyge Brahe siger i et Brev hertil fra Slottet Benach i Bøhmen d. 18 Septbr. 1599 om sin Ulykke, at kun „nogle faa vare Aarsag dertil, men de andre gode Mænd, som ellers lagde sig efter Fædrelandets Ære, og vare mine Venner, saae gjennem Fingre dermed“[3]). At Tyge Brahe nu ei heller har været tilfreds med, at hans Broder Sten ikke kunde støtte ham mere end han gjorde, og at han ligesom hans Venner fandt sig i den Medfart, der øvedes mod ham, er forklarligt; men hvad der saa end kan have været mellem Brødrene i denne Henseende, og ellers i deres personlige Berøringer, hvori de kunne have havt mange og store Modsætninger, maa vi dog forudsætte, at Tyge Brahe ingen Tvivl har næret om sin Broders Sindelag mod sig. Og uden en saadan Tillid vilde Tyge Brahe ei heller have solgt sin Anpart i Knudstrup til Sten Brahe paa den Maade, han gjorde det, thi, hvorvel det er klart, at Tyge Brahe med Tanken om at tage til Udlandet ikke kunde have nogen Betænkelighed ved at bestemme sig til Salget, fordi hans Børn paa Grund af deres mødrene Fødsel ikke kunde tage Arv i Gaarden, som de ei heller gjorde det, eller vides at have fordret det i nogen af Familiens Hovedgaarde, saa maa Tyge Brahe dog derved fuldkomment have stolet paa sin Broder, baade med Hensyn til Hemligheden med sin Plan, at forlade Landet, og til Salget, som skulde skjules. Ikke heller vilde Tyge Brahe, efterat han havde

---

[1]) Danske Magazin II, p. 336—339.

[2]) Efter P. D. Huet, som 1654 var i Kjøbenhavn, tilskrev ogsaa Rygtet der Christian IV selv Behandlingen af Tyge Brahe. Danske Magazin II, p. 322—323.

[3]) O. Bang, Samlinger II, p. 513—514.

forladt Danmark og begivet sig til Tydskland, have tøvet i Rostock, for der bl. a. ogsaa at afvente Sten Brahes Tilbagekomst fra Sendelsen til Brandenborg om Prindsessen, og komme til at tale med ham [1]), hvis han ei havde havt Tillid til sin Broders Deltagelse for sig. Og det fortjener maaske ogsaa, at fremdrages i denne Sammenhæng, at Sten Brahe, da hans to næstældste Sønner et Par Aar efter Tyge Brahes Landflygtighed i 1599 skulde afgaae til Udlandet, for videre at uddanne sig, antog til deres Hofmester en af Tyge Brahes Disciple, den lærde Isak Pontanus, der var født af hollandske Forældre i Helsingør, og tre Aar havde været hos Tyge Brahe paa Uranienborg [2]).

Et andet Spørgsmaal er det om Sten Brahes Forhold til sin høitbegavede Søster, Fru Sophie Brahe, og her have vi et Brev fra hende af 23 August 1602 [3]), som Broderen Tyge var død d. 24 October Aaret før, hvori hun skriver om fire Bøndergaarde, hun havde i Skaane, der vare pantsatte af hende, og derved komne i Sten Brahes Besiddelse, at „han tænker nu at ville beholde dem, men det skal aldrig ske ham; jeg skulde i Sandhed før faae end dem, der vilde løse dem, og beholde dem til Eiendom for de samme Penge, for aldrig skal han beholde dem, det skal være langt fra". Her er der en Bitterhed mod Broderen, der træder desto stærkere frem, som han synes, at have givet fuldt Vederlag for det omhandlede Gods af hendes, og som maa have havt sin Grund i et personligt Forhold. Men derover kan hendes Stemning ikke begrunde nogen Dom i den Stilling, hvori hun her befandt sig, og hvori hun, grebet af Alchymiens forførende Phantomer, opoffrede sig selv og alt, hvad hun havde, for en Forbindelse, der ikke var hende værd. Skulde vi dømme om dette Forhold, maatte vi kjende hendes Følelser mod Broderen paa et senere Trin af hendes Liv, da hun kom ud af alt dette, og levede paa sin Søns Gaard i Skaane, hvor hun rolig og æret tilbragte sin Alderdom, syslende med slægthistoriske Optegnelser. Men have vi end ikke nogen Udtalelse fra hende om Broderen Sten fra den Tid, saa foreligger der et Brev fra hende af 29 Juni 1633

---

[1]) Danske Magazin II, p. 330.
[2]) Vedel Simonsen, Jørgen Brahes Dagbog, p. 8.
[3]) Danske Magazin, III, 26 H., p. 43—53, „Slutning af Fru Sophie Brahes Brev til sin Søster, Fru Margrete Brahe", p. 46.
[4]) Danske Magazin, III, 25 H. p. 12, 26 H. p. 43. Schønau, lærde danske Fruentimmer I, p. 195—266.

til dennes saa ansete Søn Jørgen Brahe[1]), hvori hun kalder sig hans „huldе Farsøster", som hun høiligen „pligtig er", og vi tør vel ogsaa lade Faderen have Del i den Erkjendtlighed, hun saaledes betoner for Sønnen.

Sten Brahe var tre Gange gift og alle tre Gange, som det synes, meget lykkelig. Det første Giftermaal var, som anført, med Birgitte Rosenkrands, en Datter af Otto Rosenkrands til Næsbyholm og Fru Ide Gøye til Skjervad; hun var neppe et Aar gammel, da hun kom til sin Morsøster, Fru Birgitte Gøye, hos hvem hun opdroges og i sit syttende Aar trolovedes med Sten Brahe, som hun ægtede Aaret efter Fru Birgitte Gøyes Død d. 13 Septbr. 1575 i Kjøbenhavn. Hun fødte Sten Brahe tre Sønner, Otto, Erik og Jørgen, og døde d. 9 Septbr. 1588, efterat hun den forang. 16 August var nedkommen med to Døttre, af hvilke kun Datteren Sophie levede, den anden døde strax[2]). Sten Brahes andet Giftermaal var med en Enke, Fru Kirstine Holck, en Datter af Hans Holck til Barritskov og Fru Margrete Rotfeldt til Bratskov; hun havde tidligere været gift med Hans Krasse til Egholm, med hvem hun havde en Datter Margrete Krasse. Sten Brahe ægtede Fru Kirstine Holck d. 6 Septbr. 1590, og gjorde selv sit Bryllup med hende, „dog kun et lidet"; af sit Ægteskab med hende havde han to Døttre, Birgitte og Helveg. Fru Kirstine Holck døde d. 10 Febr. 1599, og berømmes meget for sin store Godgjørenhed og Gudsfrygt, hvorhos der tilføies de to smukke Træk om hende, at hun „gjerne skjulte Tjenernes Feil, for at Sten Brahe ikke skulde faae dem at vide", og at hun „aldrig befattede sig med noget, der ikke vedkom en Kvinde", hvilket ogsaa maa være det, der menes med den „Finhed", der tillægges hende ved Siden af hendes øvrige Egenskaber[3]). Sten Brahes tredie Ægteskab var ligeledes med en Enke, Fru Sophie Rostrup, en Datter af Jørgen Rostrup til Selleskovgaard (Vedelslund) og Fru Margrete Skeel[4]), som tidligere havde været gift med Mads Sandberg til Lystrup[5]); han ægtede hende

---

[1]) Vedel Simonsen, Jørgen Brahes Dagbog, p. 148—151.

[2]) Christen Nielsens Ligprædiken over Fru Birgitte Rosenkrands i Næsby Kirke d. 20de Octbr. 1588.

[3]) Jørgen Jakobsens Ligprædiken over Fru Kirstine Holck i Næsby Kirke d. 24 Marts 1599.

[4]) V. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel, p. 78.

[5]) Fr. Algreen-Ussing i hans efterladte „Efterretninger om Kallundborg" p. 15, mener, at det her nævnte Lystrup er „Østrup", der var en gammel Hovedgaard i Trige Sogn ved Aarhus, som Mads Sandberg ogsaa skrives til (Vedel Simonsen, Jørgen Brahes

d. 30 Juni 1602, og hun overlevede ham, men af dette Ægteskab var der ingen Børn.

Da Sten Brahe d. 10 Mai 1616 skiftede med sine Børn, besad han, foruden Knudstrup og Bregentved, Tersløsegaard, Engelholm, Hvedholm, Næsbyholm, Barritskov, og Bratskov; Tersløsegaard maa han have faaet efter sin Faders Halvsøster Fru Kirstine Bølle, Engelholm havde han arvet efter sin Broder Knud Brahe, Hvedholm efter sin Brodersøn Tønne Brahe; og af de tre sidste Hovedgaarde var Næsbyholm hans første Kones Arv, Barritskov og Bratskov hans anden Kones. Ved flere af disse Gaarde havde han opført nye Bygninger, og paa Næsbyholm Hovedbygningen i 1585.

Sten Brahes første Forlehning var Froste Herred i Skaane, hvilket han allerede fik som Hofskjænk, derefter kom Saltø, saa Halsted Kloster paa Lolland, som han havde sammen med Ravensborg (ved Nakskov), Helsingborg, og endelig Kallundborg. Det sidste Lehn fik han i 1592 og havde i 28 Aar. Paa Kallundborg Slot døde hans anden Kone, og her holdt han Bryllup med den tredie, og døde selv 1620 d. 11 April.

Sten Brahe gik saaledes i sit 73de Aar, da han døde, men var ikke henimod 90 Aar, som Slange i sin Christian IV's Historie angiver hans Alder til, der ogsaa sammen dermed giver os et andet Bevis paa de Unøiagtigheder, vi kunne træffe i hans Historie, naar han beretter, at Sten Brahe udtraadte af Rigsraadet 1613[1]), thi Sten Brahe forblev i Rigsraadet lige til sin Død, og var endogsaa Aaret før mellem de danske Rigsraader i 1619, der deltog i det Møde paa Grændsen med de svenske, som gik foran for Kongernes Sammenkomst i Halmstad. Ikke heller omtales hans Svaghed i Ligprædikenen før ved den Sygdom, som den 4 October 1617 var paakommen ham i Kjøbenhavn, da han tilligemed nogle flere Rigsraader var forskrevet dertil af Kongen. I sit sidste Leveaar laae han vel mest til Sengs, som det synes af Mathed, dog ikke anderledes end at han kunde tage til Kirke, og endnu Dagen før, han lagde sig paa sit Dødsleie, vilde han gjerne have været der. Han laa kun

---

Dagbog p. 8). Men da Mads Sandberg ligeledes skrives til Løistrup ved Randers, der var en Arvebesiddelse i hans fædrene Slægt, ligger det nærmere efter Navnet at tænke paa denne.

[1]) Niels Slange, Christian IV's Historie I, p. 452—453. Hvilken Beretning uden Berigtigelse er gaaet over i J. H. Schlegels tydske Oversættelse af denne Historie. IIItes Buch p. 158.

syg fra d. 7—11 April, da han døde om Eftermiddagen henimod Klokken fire. Efter den nu ved Aarhundredets Begyndelse indførte Skik udsattes Begravelsen ikke længer end fjorten Dage efter Døden[1]), og i Henhold hertil foregik Sten Brahes Ligbegængelse d. flg. 26 April i Kallundborg Kirke, hvor han foreløbig bisattes, og Præsten Thomas Cortzøn Wegner ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, der tidligere havde været hans Præst i Kallundborg, holdt Ligprædikenen over ham, hvorfor hans Livsprog lagdes til Grund af Davids 39 Psalme, 5te og 6te Vers, hvis Indhold samles i de første Ord: „Herre lad mig vide min Ende og mine Dages Maal."

Sten Brahe hørte endnu til Kredsen af de Mænd, der dengang her i Landet udmærkede sig ved deres fortrolige Bekjendtskab med den Hellige Skrift, og det Præg, deres Liv og Anskuelser bare af deres Tro, og hvis sidste Lidelses Dage derfor ogsaa ere saa stærkt opfyldte af Guds Ord, der til Bevis paa den Betydning, de havde for dem selv og deres Omgivende, omhyggelig ere nedlagte af disse i Ligprædikenerne over dem. Men der havde dengang været en stærk Gjæring her i Kirken, hvis Bevægelser endnu ikke vare ophørte, i Kampen mellem den strenge lutherske Retning og en mere reformert Retning, der havde fundet Indgang ved Dr. Niels Hemmingsen, og det utvivlsomt en større skjult Indgang, end der kjendes, paa Grund af Hemmingsens nære Forbindelse med den Tids ansete Personligheder, og den Indflydelse, han øvede paa dem. Til deres Tal hørte ogsaa Sten Brahe, og da der i en Strid mellem Præsten ved Nicolai Kirke, M. Oluf Koch, der stod paa den Side, og Professor, Dr. Hans Poulsen Resen, der var en streng Lutheraner, nedsattes en Commission ifølge kgl. Befaling af 7de Januar 1614, hvoraf ogsaa den bekjendte Provst M. Klaus Christoffersen Lyskander, Præst i Herfølge, var Medlem[2]), skal Sten Brahe i et Brev til Lyskander, have truet ham med, at det „skulde gaae ham ilde, og at han selv skulde komme til at staae som anklaget for Retten, hvis han tog Del i at domfælde Koch"[3]). Denne Retning kommer ogsaa forsaavidt tilsyne i Ligprædikenen med Hensyn til Nadveren, som Sten Brahe her ses at blive paa-

---

[1]) Sigvard Grubbes Antegnelse ved Fru Mette Ulfstands Begravelse d. 16 Mai 1602: »hæ exeqviæ erant postremæ, qvæ celebratæ sunt, veteri patriæ more, ut corpora defunctorum nobilium starent inhumata per 6 septimanas; jam tantum per duas«. Vedel Simonsen, Eske Brocks Levnetsbeskrivelse, II, p. 93, Tillæg efter Kall-Rasmussen.

[2]) Pontoppidan, An. eccl. Dan. III, p. 618.

[3]) H. F. Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, p. 57.

mindt af Præsten om at lade sig berette, og da han saa ogsaa paa dennes Opfordring begjærer, at modtage Sacramentet, derved betegner dette som en „Besegling paa Syndernes Forladelse", uden nærmere at berøre Sacramentets Væsen efter den lutherske Kirkes Opfattelse. Det er ogsaa af den samme reformerte Retning, der kommer til Syne for os hos Tyge Brahe[1]), at vi ved den Uforbeholdenhed, hvormed han lagde sin Mening for Dagen, kunne forklare os, hvorfor han ikke gik til Alters de sidste atten Aar paa Hveen, naar han skulde modtage Nadveren paa luthersk Vis[2]).

Sten Brahes første Hustru havde naturlig draget ham til Næsbyholm, der var hendes fædrene Gaard. Efter hendes Død levede han mest paa Kallundborg Slot fra den Tid, han havde faaet dette Lehn, dog ogsaa imellem paa Bregentved, hvor vi se, at Eske Brock laae en Nat hos ham i Mai 1604, da han reiste til Vemmetofte, for at møde ved Herredagen i Kjøbenhavn, hvorfra Sten Brahe og han senere ledsagede Kongen op til Norge til Herredagen i Bergen[3]). At Sten Brahe ogsaa holdt af Bregentved, og satte Pris paa dets Omgivelser, maa vi slutte af det Lysthus, han havde der, saaledes som det i hans Tid var kommen i Brug, at opføre Lysthuse eller Sommerhuse borte fra Hovedbygningerne, saasom „Lundehuset", det senere Marielyst ved Kronborg, „Sparepenge" ved Frederiksborg paa den anden Side af Søen lige overfor Slottet, og „Stjerneborg" paa en Høi ved Uranienborg. Over Lysthuset paa Bregentved havde Sten Brahe ladet anbringe de første Ord af Jesu Sirachs Bog 7, 32:

»Frygt Gud, og ær en Præst,
og giv ham den Del, som dig er befalet«.

Disse Ord have nu ikke blot den Betydning, at de vise os, hvorledes Sten Brahe selv tænkte og handlede i denne Henseende, og derved give os et Bidrag til hans Charakter; men naar Sten Brahe satte dem som Overskrift paa sit Yndlings Sted paa Bregentved, og vilde, at Enhver, der betraadte dets Tærskel, skulde vide, hvilken Anskuelse, han her havde for sig hos ham, da ere disse Ord af et altfor paafaldende og eiendomligt Indhold, til at han saaledes skulde have opstillet dem, naar der ikke havde ligget en særegen Grund for ham dertil i Tids Forholdene, og det kan i den Henseende ikke tvivles om, at han ved at gjøre disse Ord til sine har villet

---

[1]) O. Bang, Samlinger II, p. 535 om Tyge Brahe, at „han savnede et mere reformert Sind hos dem, der holdt ved den lutherske Religion."
[2]) Danske Magazin II, p. 317.
[3]) Vemmetoftes Historie I, p. 127. 132.

hævde, at de tre her anførte Ting vare uadskillelige, saa det første ikke kunde findes, hvor de to andre forkastedes, i Modsætning til dem i hans Tid, der satte sig ud over begge de sidste Ting, uden at ville synes, at forkaste den første Ting.

Ved den urigtige Beretning, som Slange giver om Sten Brahes Alder og hans Udtrædelse af Rigsraadet i 1613, bemærker han med Hensyn til det sidste, at Christian IV tilskrev Sten Brahe et Brev, hvori Kongen „baade roste og takkede ham for sin Tjeneste", hvad der under de givne Forhold lader formode, at Sten Brahe dengang virkelig har tænkt paa, at udtræde af Raadet, men at Kongen ikke har villet give Slip paa ham, og at Sten Brahe saaledes har opgivet sin Bestemmelse og er forblevet deri. Men har Christian IV udtalt sig paa en saadan anerkjendende Maade om Sten Brahe, da har dette desto større Betydning, som der hørte meget til at blive rost af Christian IV. Og hvad Sten Brahes „Ærlighed og Retsindighed" angaaer, og den Pris, som baade Frederik II og Christian IV derfor siges af Slange, at have sat paa ham, da bekræftes disse Egenskaber hos ham i Ligprædikenen, og han fremstilles der med Hensyn til sin Retsindighed som en Modsætning til dem, der „tage smuge Sæt for Lands Ret" d. e. som omgaaes underfundigen med Retten. Paa sin Godgjørenhed efterlod han sig mange Beviser i Kallundborg ved sine Stiftelser for Kirke, Skole, og Fattige, og især tog han sig af fattige Skolebørn, hvoraf han aarligen opklædte mange, undertiden fjorten, siges der, undertiden flere; ogsaa udsatte han en Sum til at udvide sin Faders Hospital ved Knudstrup [1]). Men han indskrænkede sig ikke til blot at tage sig af Fattige, men hans Hjælp stod ogsaa aaben for andre, naar de kom i Betryk, og han var, som det smukt sagdes om ham: „god mod Borger og Bonde, og naar Dyrtid var, lod han ikke Porten eller Loftet for haardt være tillukket for dem."

I den gamle Levnets Beskrivelse, vi have over Tyge Brahe fra Slutningen af den første Halvdel af forrige Aarhundrede, hedder det om ham for det første, at han „af Naturen var lystig", — hvorved det bemærkes, at ved de Egenskabs Betegnelser, som gives de adelige Slægter, kaldes Braherne „de Lystige" —, dernæst, at han var „snaksom, og noget vredladen, saa at

[1]) Til Hospitalet i Knudstrup gav han 600 Dlr., hvorfor der skulde oprettes to nye Pladse ved det. Til Kallundborg By gav han til forskjellig Tid 100 Dlr. til Kapellanens Løn, 50 Dlr. til Skolens nederste Hører, 200 Dlr. til Skolebørn, 200 Dlr. til fattige og husarme, hvortil han endnu efter sin Død føiede 500 Dlr. Jvnfr. Hofmanns Fundationer VIII, p. 199—201; X, p. 34—37.

han nok gad skose og skemte med andre, men kunde ikke taale, at hans Lige=mænd vilde skemte med ham. Saa siges og, at han var paastaaende paa sine Meninger, i det ringeste saa længe som han holdt for, at de vare de rette, saa han kunde ikke taale, at nogen vilde trætte ham imod" [1]). At det sidste ogsaa, endog stærkt, kunde træde frem ved Sten Brahe, viser Tonen i hans ovenberørte Brev til Lyskander; og paa at Sten Brahe ogsaa havde det samme Hang, som Broderen til at ville „skose og skemte", have vi Bevis i et latinsk Digt, som efter hans Indgivelse skreves af den som Professor afdøde Hallænder, Johannes Alanus, der fra 1597—1602 havde været Rec=tor ved Herlufsholms Skole, og derefter kom til Universitetet i Kjøbenhavn. Dette Skemtedigt handler om Herlufsholms Skoles første saakaldte Inspector, Magnus Bertelsen Dalin, som Sten Brahe havde været sammen med ved Universitetet i Wittenberg, og Digtet er egenlig en Parodi over hans Navn Mogens, paa Latin »Magnus« den Store, der er udført som hans Grav=skrift, i hvilken hans Trolddoms Konster baade i egenlig og uegenlig For=stand berømmes i nærgaaende fortrolig Spøg, og han, der er saa lille af Vext, skildres som et Naturens Vidunder fast i alle Fuldkommenheder [2]).

Vi have endnu et andet latinsk Minde om Sten Brahe, som vi nedenstaaende skulle gjengive med Oversættelse. Det er Indskriften paa den Sten, som han lod indmure paa den nye Hovedbygning paa Næsbyholm [3]):

Steno perantiqva genitus de Stirpe Brahorum,
Virtute et propria Stemmatis altus honos,
Cui Birgitta thoro socia est Rosecransa jugali,
Moribus exsuperans et probitate genus,
Hanc sibi structuram, tibi, posteritasq; [4]) locavit,
Lustra gerens vitæ bis qvater octo suæ.
Det Deus hic seros cum conjuge transigat annos,
Has habitetq; domos plurima progenies.

d. e.

Sten af Byrd af Brahernes ældgamle Æt,
hvis Stamtræs høie Ære støtter sig til egen Dygtighed,
og hvis Ægtesengs Fælle er Birgitte Rosenkrands,
der ved sine Sæder og Retsindighed hæver sig over sin Byrd,
har opstillet dette Bygningsværk for sig, dig, og Efterkommere,
da han ottende Gang var ved at tilbagelægge fem Aar af sit Liv.
Give Gud, han her maa tilbringe Aarene sent med sin Mage,
og talrig Afkom bebo disse Huse!

---

[1]) Tyge Brahes Levnets Løb i O. Bangs Samlinger II, 1744, p. 539—540.
[2]) Pontoppidan, Marmora danica, I, p. 191—192; Melchior, Herlufsholm, p. 102—103.
[3]) Pontoppidan, Marmora danica I, p. 204.
[4]) At vi her have en Feil ved Indhugningen, som saa ofte ved Indskrifternes Udførelse, og maa forstaae »posteritasq;« = »posteris atq;« kan der neppe være Tvivl om.

Vi have optaget denne Indskrift, fordi den staaer i Forbindelse med det Grundtræk, vi endnu skulle berøre ved Sten Brahes Personlighed. Der er nemlig neppe Tvivl om, at Sten Brahe ogsaa har været stolt af Naturen, ligesom Broderen Tyge, og fordi der siges om ham, at han var „mild og beleven i daglig Omgængelse, og talede den fattige med den rige vel til", udelukkes ikke derved, at der jo bag hans jævne danske Væsen kan have ligget en stærk Selvfølelse. Men naar man har forklaret denne Indskrift saaledes, at der maatte være udtalt den mest anmassende Selvros i den [1]), da er dette en fuldstændig Misforstaaelse, der vistnok nærmest tilbyder sig ved det opstyltede Sprog, men som igjen maatte afværges baade ved sin egen Meningsløshed, og ved en nærmere Betragtning af Sammenhængen. Det er nemlig den anden Linie i Indskriften, som man har gjengivet saaledes, at Sten Brahe, der dengang endnu var en ung Mand, kun for faa Aar siden kommen ind i Raadet, deri skulde sige, at han ved egen Dyd var sit Stamtræs høie Pryd [1]), altsaa sige om sig selv, at han var sin Slægts Prydelse, i hvem hans Stamtræs Ære havde naaet sit Høidepunkt, istedenfor at man, ved at sammenholde den anden Linie med den fjerde, vil finde, at det er den samme Tanke, der omskrives paa forskjellig Maade ved Fru Birgitte og ham, og ligesom der siges om hende, at hendes Egenskaber ere høiere end hendes Byrd d. e. at hun udmærker sig end mere ved disse end ved denne, saaledes siges der ogsaa om ham, at hans Stamtræs Ære kun er høi for ham ved hans egen Dygtighed d. e., at han er en Mand, der vel sætter et høit Stamtræ i Ære, men egen Dygtighed endnu høiere, der først skal give dette Værd. Disse Ord tale saaledes aldeles ikke om en Æres Plads, Sten Brahe skulde tillægge sig mellem sine Forfædre, til hvilke han først dengang begyndte Tilløbet, men sige derimod, at han ligesaa lidt som hans Hustru, mener, at kunne hvile paa deres Forfædres Ære, men at begge maa føie egen Ære til deres, skulle de værdigen slutte sig til dem.

Vi have altsaa i denne Indskrift istedenfor en Selvros, man vender sig bort fra, en Tilstaaelse af ham selv, at han bæres af Bevidstheden om, at hans Fødsel forpligter ham til Arbeide og egen Dygtighed. Den samme Tanke indeholdes i det latinske Epigram i Ligprædikenen, der er forudskikket Beretningen om hans Opdragelse:

---

[1]) Danske Herregaarde, VI, Næsbyholm.

Dedecus est natis claros habuisse parentes,
ni studeant illis moribus esse pares.

d. e.

Det er en Beskæmmelse for Børnene, at have havt udmærkede Forældre, naar de ikke beflitte sig paa, i Færd at være dem lige.

Hvorledes Sten Brahe ogsaa erkjendte dette med Hensyn til sine Sønner, viser hans store Omhu, for at opdrage dem til dygtige Mænd, og de Bekostninger, han til den Ende anvendte saa mange Aar paa dem i Udlandet, for at de der skulde uddanne sig under de Mænd, der ledsagede dem.

Sten Brahes Lig blev efter Bisættelsen i Kallundborg Kirke ført over til Skaane, og nedsat i Gravhvælvingen under Choret af Sognekirken til Knudstrup ved Siden af hans Faders. Det var balsameret og lagt i en indvendig Tinkiste, men hvorvel det saaledes skulde synes beskyttet, har det dog, ligesom hans Faders, været Gjenstand for den raaeste Behandling af en af de senere svenske Eiere af Knudstrup [1]).

XIX.

Erik Brahe og Falck Gøye.

Af Sten Brahes Hovedgaarde kom Næsbyholm og Tersløsegaard til den ældste Søn Otto, Knudstrup og Bregentved til Erik, Hvedholm og Engelholm til Jørgen; Barritskov til Datteren Birgitte, gift med Frederik Reedtz til Tygestrup, og Bratskov til Helveg, der et Par Aar efter Faderens Død ægtede Falck Gøye til Skjærsø. Der faldt saaledes ingen af Hovedgaardene paa Datteren Sophie af første Ægteskab, der Aaret, før Faderen døde, var bleven Enke efter Rigsmarsken, Jørgen Lunge, til Odden.

---

[1]) Liunggreen, Skånska Herregårder, I, knutstorp: »knappast två hundrade år fick Otto Brahe hvila i ro i sin graf: på 1730:talet lät dåvarande ägaren, amiral Anckerstjerna, för att i koret rödja plats åt två aflidna slägtingar, sönderslå Otto Brahes kista och vräcka undan benen i en hög. Sonen Sten Brahes balsamerade lik blef beröfvadt den tinkista, uti hvilken det låg, och inkastadt i en trädkista. Dette lik finnes ännu qvar; i en murken trädlår, hvars gaflar utfallit, ser man bland multnade stycken af hans klädnad ligga om hvarandra qvarlevorfna af denne fordom mägtige herre, en af Danmarcks rikes styresmän under Christian IV:s minderårighet«.

Bregentved blev imidlertid ikke i Sten Brahes Slægt, idet Erik Brahe, der efter sin femaarige Udenlandsreise med sin Broder Jørgen [1]), var gaaet i hollandsk Krigstjeneste, og havde ægtet en fornem Hollænderinde, Lucia von Eisinga, derved synes at være bleven fremmed for sit Land, og hvorvel han siden flyttede herind med sin Kone, og Ligprædikenen over Sten Brahe, der udkom 1621, ogsaa er tilegnet dem begge blandt de øvrige Efterladte, dog ikke her ses at have indtaget nogen Plads, og, uden at vi kjende nærmere til hans Forhold efter hans Hjemkomst end at hans Kone døde nogle Aar efter hans Fader, og at han her har havt en Retssag for Gjeld, finde vi, at begge de ham tilfaldne Gaarde en halv Snes Aar efter Faderens Død ere gaaede over i andre Hænder, Knudstrup til hans Broder Jørgen [2]), og Bregentved til hans Svoger Falck Gøye. Falck Gøye skilte sig imidlertid snart ved Bregentved; og solgte allerede u. 23 Juni 1630 Gaard og Gods til Frederik Urne [3]), som da var Lehnsmand paa Frederiksborg og Kronborg Slotte med det derunder Liggende. Efter dette Aar nævnes Erik Brahe ikke, og maa saaledes antages at være død.

XX.

Frederik Urne.

Frederik Urne var en Søn af Knud Urne til Aasmark (Knuthenborg), der var gift med Fru Margrete Grubbe, en Datter af Rigs Kansleren Eiler Grubbe til Lystrup, og i sit Ægteskab med hende havde fjorten Børn, hvoraf Frederik Urne var den ellevte i Rækken af de tretten, der navngives, og maa være født i Tiden fra 1599—1601. Vi kjende ikke de nærmere Omstændigheder ved hans Ungdom, men tør forudsætte, at han har modtaget den samme omhyggelige Opdragelse i sit Fædreland og derefter følgende mangeaarige Uddannelse i Udlandet, som blev hans dygtige Brødre tildel [4]). Herefter indtraadte han

---

[1]) Vedel Simonsen, Bidrag til Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse, p. 8—9.
[2]) Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, p. 58—59.
[3]) Bregentveds Archiv,
[4]) Derom faae vi Kundskab i de Ligprædikener, der haves over tre af disse, Axel Urne, Christoffer Urne, og Jørgen Urne.

blandt Hofjunkerne, som Hofsinderne nu kaldtes, og i denne Egenskab træffe vi første Gang hans Navn 1625, da han ledsagede Fru Kirstine Munck paa det Besøg, hun gjorde herind fra Tydskland, efterat Christian IV var kommen sig for sit Fald med Hesten ved Hameln d. 20 Juli, og hvorved hun fulgtes med Thronfølgeren, Prinds Christian, der fra 5—25 August havde opholdt sig i Verden, for at se til Kongen, og nu i Forening med hende ankom til Asfens d. 2 Septbr., ledsagede af Otto Krafse, Jørgen Kruse og Frederik Urne, af hvilke de to førstnævnte maa have hørt til Prindsens Følge. Det var ved den Leilighed, at det Uheld tildrog sig med Prindsen, der nær kunde have kostet ham Livet. Fru Ellen Marsvin var nemlig med, og da de om Aftenen vilde tage fra Asfens til Dalum (Christiansdal) ved Odense, som hun var forlehnet med, og Prindsen kjørte for Fru Kirstine Munck, skete noget lignende med ham, om end paa en anden Maade, som nys med hans Fader ved Hameln, idet Tømmen gik over paa Veien mellem Bregnemose og Verninge, hvorpaa han ved at springe ned fra Vognen, faldt om, og, — som det hedder i den derom foreliggende Optegnelse —, „slog et stort Hul i Næsen, saa Blodet løb ham svarligens, og Vognen gik over hans Ben, saa de maatte skære Støvlen af“ [1]). Det omtales ikke, at Fru Kirstine Munck kom til noget, saa Frederik Urne og de to andre Hofjunkere, der vel vare ridende, maa have faaet Hestene standsede. Fru Kirstine Munk, der kort efter Kongens Opbrud i Mai til Krigsskuepladsen i Tydskland, ogsaa var afreist efter ham dertil, vendte igjen tilbage efter et Par Ugers Ophold i Hjemmet, ledsaget af Frederik Urne, og i Begyndelsen af det næste Aar 1626 afgik nu Frederik Urne i en diplomatisk Sendelse til Frankrig, et Hverv, der maa være overdraget ham som en Følge af hans Udenlandsreise. Sammen med ham affendtes ogsaa en anden ung Adelsmand af Navn Lorents Wenßin [2]), der skulde til England, og de afgik begge som Kongens „Kammerjunkere“, og skulde overbringe Kongens Andragender til de to Hoffer om at faae Understøttelse fra dem, idet Christian IV, der nu truedes baade af Tilly og Wallenstein, for silde var kommen til at indse, hvor berettiget Gustav Adolfs tilbageholdende Forsigtighed havde været, hvormed han undslog sig for

---

[1]) Vedel Simonsen, Hr. Jørgen Brahes Levnets Beskrivelse p. 21—22.

[2]) Af dette Slægtnavn forekommer en Goske Wenßin til Rolfsdorf eller Rohlsdorf i Aarene 1506—1557 (danske Magazin IV R., 3 B. p. 33); ligeledes forekommer der i Christian IV's Breve fra 1616–1629 en Goske Wenßin, som var hertugelig Amtmand i Gottorp (Molbech, Christ. IV's egenhændige Breve I, p. 41. 386).

at blande sig i en Krig mellem Tydskere, hvad Navn den saa havde, uden betryggende Sikkerhed, for ikke at lades i Stikken. Fra denne Sendelse vendte Frederik Urne tilbage om Foraaret, som ses af et Brev fra Christian IV i Wolffenbüttel d. 8 April 1626, hvori Kongen skriver, at Frederik Urne nu er kommen hjem fra Frankrig, men at han intet har fornummet til Lorents Wenßin [1]).

Det næste Aar 1627 blev det af Christian IV dannede store nordsællandske Lehn ledigt, der var oprettet til et Regnskabs Lehn med Pengeløn og visse faldende Indtægter, og bestod af Kronborg og Frederiksborg Slots Lehne, som 1619 vare blevne sammenlagte, hvoraf Frederiksborg Lehn tillige indbefattede det forrige Abrahamstrup Lehn, som Christian IV efter sin Regerings Tiltrædelse havde nedlagt derunder. Frederik Urnes ældre Broder, den som Rigsmarsk afdøde Jørgen Urne til Alslevgaard, havde havt dette Lehn fra Mai 1623, men da han i Begyndelsen af 1627 forsattes til Christiansstads Lehn i Norge, overdroges Lehnet i hans Sted til Frederik Urne, som u. 4 Febr. 1627 fik Lehnsbrev paa det [2]). Denne Lehnspost var personlig den vigtigste i Landet for Kongen, saavel paa Grund af de Hverv, der forbandtes med den, som vedkom Kongens huslige Anliggender, som for Kongens Ophold paa Frederiksborg, og den til Forlehningen med Kronborg knyttede Varetægt af Oppebørslen af Sundtolden, der var Kongens bedste rene Indtægt. Disse Omstændigheder gjorde imidlertid denne Lehnsstilling meget byrdefuld, og den blev det end mere, dels ved at Lehnsmanden kun førte Tilsynet paa Kongens Vegne, der indtil de mindste Enkeltheder inddrog alt under sig, dels ved de mange Lehnet uvedkommende Sager, hvortil Lehnsmanden brugtes af Kongen. At Frederik Urne derfor i fjorten Aar beklædte denne Post, der uden al Sammenligning var den vanskeligste i Landet i sin Slags, er baade et Bevis paa Christian IV's Tilfredshed med ham og paa de Egenskaber han besad til at fyldestgjøre alle de mangeartede og store Fordringer, der stilledes til ham paa den.

Frederik Urne har selv afskrevet de egenhændige Breve og Memorialer, hvilke han modtog af Christian IV som Lehnsmand paa Kronborg

---

[1]) C. Molbech, Kong Christian IV's egenhændige Breve I, p. 236.

[2]) C. F. Wegener, Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard, Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1855, p. 103—153.

og Frederiksborg Slotte, og vi besidde igjen en Afskrift af disse efter hans egen. Til denne Samling komme nu de kongelige Breve, der udenfor den udfærdiges til Frederik Urne her, af hvilke vi blive bekjendte med flere i det omfattende historiske Arbeide, der foreligger over Abrahamstrup Gaard, af hvis omhyggelige Oplysninger vi ogsaa have taget de her forudskikkede Bemærkninger om Lehnet. Blandt disse Breve nævne vi fornemlig Kongens Brev af 5 Febr. 1629 til Frederik Urne, hans Broder Jørgen Urne, og Iver Krabbe, hvori disse befales at indfinde sig d. flg. 17 Febr. i Helsingborg, for derfra at følge Kongen til Mødet med Gustav Adolf d. 20 Febr. ved Markerød paa den svenske Grændse, hvoraf det saaledes fremgaaer, at det forholder sig rigtigt med Afholdelsen af dette Møde, hvorom der har været Uvished; endvidere et Brev af 16 Dcbr. 1635, hvori vi se, at Christian IV med Hensyn til Erlæggelsen af Bøndernes Afgifter vil optage Gjeldnerens gamle Ret til paa egen Haand at gjøre Indførsel for sit Tilgodehavende uanset Lovens senere Bud, at denne kun maatte skee efter en foregaaende Dom; der befales nemlig Frederik Urne deri, at han — til Bøndernes egen Gavn, som der siges —, uden nogen Retskjendelse selv skal gjøre Udlæg ved „Nam" (ɔ: Indførsel) hos Bønderne i de ham underlagte Lehne for hvad, de staae tilbage med af deres Landgilde, naar han forgæves har paamindet dem om, at indkomme med det. Fremdeles et Brev af 10 Dcbr. 1636, at Frederik Urne med sin Fuldmægtig skal være Fiskemesteren behjælpelig til at „fratage dem Kaaner (Koge?) Baade og Redskab", som befindes at drive ulovligt Fiskeri i Kronens Søer, og dem siden ved Retten lade tiltale; et af 7 Febr. 1637 om en Skovrider, der er antaget, og som skal „med Hest tage Vare paa, — at intet Vildt udkommer, ei heller fremmede Skytter i Vildtbanen indkommer", hvoraf vi se en Skovriders egenlige Bestemmelse, og at han virkelig havde sit Navn af, at skulle være til Hest, for at efterkomme denne, medens Skovfogeden havde sit Navn af, at skulle tage Vare paa Skoven selv og hvad der var i den af Skovsager; et af 20 Mai 1637, hvori der paa Frederik Urnes derom gjorte Indstilling tilstaaes Bønderne paa Abrahamstrup Gods, efter otte Mænds Afsigt, at maatte faae af Kronens Skove, hvad Tømmer, de behøve til deres Gaardes Opbyggelse og Forbedring; og et andet tidligere af 14 Febr. 1628, hvori det tillades Frederik Urne ogsaa paa hans Indstilling, at maatte nedsætte nogle Bønders Landgilde i et Sogn; ligeledes et af 31 Dcbr. 1630, hvori Kongen forlanger Frederik Urnes Erklæring, om der er Grund til at nedsætte

Landgilden i et Par andre Sogne for Misvæxtens Skyld, og hvorpaa Frederik Urne u. flg. 24 Marts indstiller de omhandlede Sogne, til at H. M. „af kongelig Mildhed vil dem forskaane, saameget muligt kan være".

Vi finde ogsaa her Oplysning om en Forandring, som Christian IV nogle Aar, efterat Frederik Urne havde tiltraadt Lehnet, foretog med Abrahamstrup, idet han, efterat Bønderne ikke havde modtaget et Tilbud, han havde ladet dem gjøre ved Frederik Urne om at afløse Hoveriet undtagen for Høhøsten mod et Vederlag i Penge, til Mai 1634 bortforpagtede baade Hovedgaarden og Godset med fuldt Hoveri. Af det desangaaende udstedte Forpagtningsbrev, som udfærdiges d. flg. 24 Juni efter Forpagtningens Tiltrædelse, se vi den betydelige Sum af 2500 „gode enckende Rigsdaler", Kongen fik af et Lehn, som dette, der er et Bevis paa, hvad Kronen aarligen tabte ved sine Lehn efter hvad Lehnsmændene ydede af dem. Ogsaa tilføies der i Brevet et Forbehold, som Kongen gjør, der vedrører de gamle Vinterstod her i Landet; det paalægges nemlig Vedkommende ved Forpagtningen, at skulle „aarligen underholde 12 af vore Foler, som vi naadigst lade did skikke, og baade Sommer og Vinter skal gaae i en særdeles Vang, som dertil er forordnet. Men naar Behov gjøres for Vinterens Haardhed, da skal de med Hø underholdes, saa de ikke vorde forsømte"; Hestene skulde altsaa behandles ligesom Vildtstanden nu i Dyrehaven om Vinteren. Ved denne Bortforpagtning led Frederik Urne endel Afgang i sin Indtægt, men dette blev ham rigelig erstattet, ved at Kongen u. 29 April 1637 ogsaa forlehnede ham med Hørsholm, som han fik til et Afgifts Lehn mod en lempelig Godtgjørelse, og han besad nu en Forlehning, der havde en samlet Udstrækning, som der vel neppe har været under nogen anden Lehnsmands Haand. Man faaer det Indtryk af de ovenanførte Breve vedkommende Frederik Urnes Færd som Lehnsmand, at han har været billig i sit Forhold, og havt Hjerte for Bondens Nød, saa han vel ogsaa har efterladt sig det samme Eftermæle i Lehnet, som hans Broder Jørgen Urne før ham, at han „sig sammesteds saaledes forholdt, at menige Almue hannem derfra unødig vilde ombære" [1]). Men at Frederik Urne ogsaa har været en retfærdig Mand, og ikke skaanet de høiere Stillede for, hvad han lovlig skulde paalægge dem at udrede, have vi Bevis paa i et Brev, der foreligger fra ham af 4 August 1636 angaaende den Skat, hvortil han skulde ansætte Kongens

[1]) C. F. Wegener, Abrahamstrup, Ann. f. n. Oldk. o. Hist. 1855, p. 135.

Tjenere eller Embedsmænd ved Sundtolden i Helsingør, og hvori det hedder om den gjorte Skatteansættelse, at det fastsatte „skal af Forskrevne saaledes udredes, formodendes Ingen sig herudi at vægre; (men) dersom Nogen, — som hidtil sket er —, sig modvilligen herudi dem anstiller, og den forberørte Kgl. M.s Rettighed entholder, vil jeg ei mere befatte mig med Hs. M.s Tjenere i nogen Maade. — Kan de erlange Hs. M.s Frihed for Skat, ser jeg det gjerne, jeg er da for Umagen forskaanet; (men) ellers haver de sig herefter at rette, og for videre Uleilighed at tage sig vare. Og Taxten er lidelig, (og) de, som Skatten skal indkræve, (have) dem derfor at følge (ɔ: forfølge) med lovlig Medfart“ [1]).

Vi kunne ikke forlade Frederik Urnes Stilling her som Lehnsmand, uden at omtale Branden paa Kronborg i hans Tid. Christian IV skriver herom i sin Kalenderoptegnelse for 1629 under 27 Septbr: „Kom jeg til Frederiksborg om Morgenen ved fire Slet, og fandt jeg Børnene der, fordi at de vare dragne fra Kronborg for den skrækkelige Ildebrands Skyld“ [2]). Ildebranden oplyses nærmere i en Antegnelse fra Helsingør, der i den nyere Tid er funden og offenliggjort, hvori det hedder: „Anno 1629 den 24 September imellem Torsdag og Fredag Nat, der Klokken var mellem 10 og 11 om Natten, paagik der Ild paa Kronborg her i Helsingør, og opbrændte det altsammens, og dem, som Ilden kom fra, vare Bastian Kroll Murmester og Morits Stenhugger, og samme Nat rømte Bastian bort og samme Nat blev Morits indsat i Stadens Kjelder“ [3]). Det hedder nu vel i et nyere Skrift [4]), at „Skaden istandsattes snart af Christian IV, som her gav Hollændernes Gesandter Audients i Aaret 1635“. Men at denne Audients, om den ogsaa er foregaaet der, og ikke paa Lysthuset ved Kronborg, i alt Fald intet beviser om Slottets Tilstand dengang, og at den ældre Beretning ogsaa maa være den rigtige, om at det kun var det Ydre, Kongen

---

[1]) Arnholtz, Bidrag til Helsingørs Historie i V. Lassens Indbydelses Skrift til Examen 1866 i Helsingørs Realskole, p. 11. 12.

[2]) C. F. Bricka, Kong Christian IV's Kalender-Optegnelser for 1617. 1629. 1639 i „Danske Samlinger“ V B. p. 69, hvor det af Rasbech i hans Beskrivelse af Frederiksborg p. 237 angivne uforstaaelige Datum af 20de Septbr for Kongens Ankomst ses, at skulle være d. 27de.

[3]) A. Petersen, Bidrag til Kronborg Slots Bygnings Historie fra 1560—1663 i „Danske Samlinger V B. p. 191.

[4]) Arnholtz, Kronborg Slots Historie, 1836, p. 5.

strax satte istand, og at han først 1637 tog fat paa det Indre[1]), fremgaaer af en Skrivelse fra Christian IV til Frederik Urne af 20 Marts 1641, hvori det befales Frederik Urne, at „forskaffe Tømmer til Stillingen, der skal opsættes paa den lange Sal paa Kronborg, (og) Tømmerfolk og Bøssesskytter til at reise Stillingen, samt lade de til Salen fornødne Jern gjøre“[2]). Lehnsmanden havde sin Bopæl paa Kronborg, og der skrives ogsaa efter Branden til Frederik Urne dertil, hvorledes og hvor hans Leilighed der saa end har været. Men ligesom Branden maa antages, at have tilføiet Frederik Urne end større Tab, ved at hans Opmærksomhed ved Siden af hans egen Familie for alt maatte være henvendt paa at frelse Kongens smaa Børn, der vare der under hans Varetægt, saaledes greb den ogsaa paa anden Maade ind i hans Liv, foruden den Forstyrrelse den gjorde i Forholdene paa Stedet, ved at Kongens Børn, der tidligere vexlede Opholdsted mellem Frederiksborg og Kronborg, nu fik Hørsholm anvist istedenfor dette, hvad der maaske igjen blev en medvirkende Grund til, at Frederik Urne senere ligeledes fik dette Lehn.

Med Udgangen af April 1641 aftraadte Frederik Urne Kronborg og Frederiksborg Lehn, som han ombyttede med Silkeborg Lehn, hvorfra han imidlertid efter et Aars Forløb forflyttedes til Throndhjems Lehn, hvilket han nu ogsaa beklædte i fjorten Aar fra 1642—1656. Om hans Virksomhed her vide vi kun, at han ved sit Ophold i Danmark i Anledning af Thronskiftet efter Christian IV's Død u. 1 Juni 1648 udvirkede et Kongebrev tilligemed den anden nordenfjeldske Lehnsmand for at Skatterne skulde nedsættes i deres Lehn[3]), hvoraf ses, at han ogsaa der har taget sig af sine Undergivne. Efter Throndhjems Lehn fik han 1656 Roeskilde Lehn, hvorfor Kongen efter et Aars Forløb 1657 gav ham Halsted Klosters Lehn, som hans Fader havde havt, og som blev hans sidste Forlehning[4]).

Ved en Forretning af 31 Januar 1624 skriver Frederik Urne sig til Hovedgaarden Alslev i Faxe Herred, som fra den ældste Tid uafbrudt havde tilhørt Grubberne, indtil Mandsstammen af dens Besiddere af disse uddøde med Knud Grubbe, og den fra hans Datter, som havde ægtet Frede-

---

[1]) Pontoppidan, danske Atlas, Tom. II, p. 242.
[2]) A. Petersen, anfr. Stykke, danske Samlinger V B. p. 193—194.
[3]) Norsk historiske Tidskrift, I, p. 52.
[4]) Det er saaledes ikke nøiagtigt, naar der siges i Beskrivelsen af Juellinge, Danske Herregaarde IV, at Erik Rosenkrands til Rosenholm var forlehnet med Halsted Kloster fra 1642—1658.

rik Urnes Morbroder, kom over til ham og hans Broder Jørgen Urne. Frederik Urne nævnes endnu til Alslev i sit Lehnsbrev af 4 Febr. 1627, men derimod ikke ved Kjøbet af Bregentved, og maa saaledes forinden have afstaaet sin Part i Gaarden til Broderen. Med Bregentved forbandt Frederik Urne 1656 Kragerup Hovedgaard ved Slagelse, der havde tilhørt Kansler Christen Friis, hvis Søn Hans Friis nu solgte den, da han havde faaet Klausholm med sin Kone.

Frederik Urne var gift med Fru Karen Ahrenfeld, en Datter af Hans Ahrenfeld til Rugaard og Fru Anne Marsvin, en Søster til Fru Ellen Marsvin, Fru Kirstine Muncks Moder. Med hende havde Frederik Urne to Børn, Døttrene Kirstine og Anne, af hvilke Kirstine d. 15 Juli 1648 blev trolovet paa Bregentved med Ove Juel til Lundbæk, efterat hun først skulde have havt Christian Bjelcke, der faldt i en Duel med Bertram Ranzau, siden Christian Sparre, med hvem Forbindelsen hævedes. Aaret efter Trolovelsen stod hendes Bryllup med Ove Juel i Kjøbenhavn Onsdagen d. 13 Juni 1649, hvorved baade Kongen og Dronningen vare tilstede, samt „en mangfoldig høianselig adelig Forsamling“ [1]). Frederik Urne, der var kommen herned fra Norge, for at overvære Hyldingen her, var efter Trolovelsen fulgt op til Norge med Frederik III og Dronningen, for som norsk Lehnsmand ogsaa at deltage i Hyldingen der, som foregik i Christiania d. 24 August, men kom derefter atter herned, for at overvære Kroningen d. 22 Nvbr., og blev nu her til den almindelige Herredag næste Aar var afholdt i Kjøbenhavn, som varede fra 20 Mai—17 Juni, paa hvilken hans Datters Bryllup saa holdtes mellem de syv adelige Brylluper, der foregik paa denne Herredag.

Efter sin Datters Bryllup vendte Frederik Urne tilbage til Norge, og forblev endnu syv Aar der, til han, som anført, blev Lehnsmand hernede. Han levede imidlertid kun to Aar, efterat han havde forladt Norge, og boede paa Halsted Kloster efter sin Forlehning dermed, hvor vi i Nvbr. 1657 se, at han og hans Kone modtoge Besøg af Ove Juels, men det næste

---

[1]) Om hvad Vildt og Fisk, der medgik til dette Bryllup, faae vi Underretning af to kgl. Befalinger, som Frederik Urne udvirkede for sig u. 1 Mai 1649, der kun kunne henføres til dette, den ene, at han for Betaling maatte bekomme af den kgl. Vildbane: 4 store Dyr (ɔ: Kronhjorter), 6 Daadyr, 8 Raadyr og 30 Harer, og den anden, at han ligeledes for Betaling maatte bekomme af de kgl. Fiskerier: 20 Retter Karper, 20 Retter Gjeder, og 20 Retter Brasen. Geheimearchivet, Sjællandske Tegnelser XXXI.

Aar d. 12 April 1658 døde han i sin Gaard i Kjøbenhavn. Hans Broder, Rigsmarsken Jørgen Urne, døde kun 44 Aar gammel, og naar der siges om Frederik Urne ved hans Død, at han kaldtes fra denne „Jammerdal", og dette ikke er at forstaae om Verden i gudelig Henseende, da vises derved ogsaa hen til den legemlige Svaghed, hvoraf han har lidt, og som muligen ogsaa har været Grunden til, at han søgte ned fra Norge, og saa hurtig ombyttede det mere anstrengende Roskilde Lehn med Halsted Klosters. Han begravedes i Hasle Kirke til Bregentved, men hans Jordefærd i Kjøbenhavn foregik ikke, som den ellers havde skullet, fjorten Dage efter hans Død, men omtales først at have fundet Sted den 6te Mai paa Grund af hans Svigersøns, Ove Juels, Fraværelse.

Vi have ovenfor nævnet Frederik Urnes Afskrift af de egenhændige Breve, han modtog fra Christian IV, da han var Lehnsmand paa Kronborg og Frederiksborg, og hvoraf vi igjen have en Afskrift af hans. Og hvorvel vi hverken her kunne optage denne Samling eller give en samlet Oversigt over dens Indhold, kunne vi paa den anden Side ei heller forbigaae den i Frederik Urnes Historie, ikke blot fordi den giver os en Forestilling om, hvorledes den Post var, som Frederik Urne her beklædte, og hvad der deri kunde blive ham paalagt, men endnu mere for den Betydning, denne Samling har med Hensyn til Christian IV selv, hvori vi ogsaa maa søge Grunden til, at Frederik Urne har villet paatage sig det enestaaende Arbeide, han her har udført, for at sikkre den for Undergang. Og ligesom det er med Hensyn til sin Lehnspost paa Kronborg og Frederiksborg, at Frederik Urne er historisk bekjendt, saaledes har Frederik Urne ogsaa indlagt sig en historisk Fortjeneste, ved at vi have hans Afskrift at takke for disse Breve, hvoraf flere høre til de mest betegnende for Christian IV, som vi have fra hans Haand. Og idet vi her ville give et Indtryk af Samlingen fra denne Side, og derved mindre have Frederik Urne selv for Øie, end det Bidrag til Opfattelsen af Christian IV's Personlighed, som vi maa antage, at Frederik Urne har havt for Øie ved sin Afskrift af dem, skulle vi kun tilføie den Bemærkning med Hensyn til Afskriften, om hvis Tilblivelse intet foreligger, at det synes nærmest at antage, at Brevene ikke ere afskrevne af Frederik Urne, som de ere modtagne, men at Samlingen har været afsluttet forinden, og den Ordning derefter foretagen af Brevene, hvori de ere indførte. Og spørges der, naar dette er sket, synes de fjorten Aar, som Frederik

Urne for ſtørſte Delen tilbragte i det nordlige Norge, da han var Lehnsmand der, naturlig at have tilbudt ham baade Leilighed og Anledning dertil, ved under Modſætningen mellem Livet i Throndhjem og Livet paa Kronborg her at gjenleve dette ved en ſaadan Sysſel [1]).

XXI.

Christian IV's egenhændige Breve til Frederik Urne.

Da det af Christian IV's Dagbøger, der nu alle ere trykte, forſaavidt de kjendes, og af de mange Breve fra ham, der paa forſkjellig Maade ere offenliggjorte, er nokſom bekjendt, hvorledes Christian IV tog ſig af alt muligt, der angik Husholdning, Landbrug, Skove, Jagt, Fiſkeri, Veie, Bygninger o. a. d., ſkulle vi her af Brevene kun fremdrage nogle Enkeltheder i den Retning, der vise den Yderlighed, hvortil Christian IV gik, der ikke blot frembyder et, — man tør vel ſige, — eneſtaaende Syn af en Konge i Hiſtorien, men ogſaa neddrog Christian IV til deriblandt at befatte ſig med Ting, ſom vel neppe den ringeſte af hans Lehnsmænd gjorde eller vilde gjøre.

Idet vi nu ved diſſe, ligeſom de nærmeſt efterfølgende Breve, betegne Tids Angivelſerne forkortede med Tal, anføre vi ſaaledes:

„Christian IV's Befaling til Frederik Urne om Meierſkernes Lønning, eftersom de ſlaae Smør til ($\frac{6}{2}$28); om Eftersyn af Folkenes Sengeklæder ($\frac{2}{2}\frac{0}{}$30); om Valle, der ſkal omlades ($\frac{4}{7}$32); om ſur Melk til Oſt for de Kyllinger, der udruges i Hønſeovnen, og om Vildandæg, Svaneæg og Kalkunæg til videre Udrugning ($\frac{2}{6}\frac{6}{}$30); om Varmen, der ſkal paſſes til Hønſeovnen, ſaaledes ſom Kongen har viſt det ($\frac{4}{4}$32); om Svinene og Gæſſene, der ſkulle ſendes fra den lille Ladegaard til den ſtore d. e. fra Hillerødsholm til Faur-

[1]) Afſkriften, der er taget efter Frederik Urnes, hører til de Fosfiſke Haandſkrifter i det Kgl. Bibliothek, og har følgende Paategning: „Copier af de Breve og Memorialier, ſom Kong Christian IV med egen Haand har tilſkrevet Slotsherren paa Cronborg og Frederiksborg Slotte, Velbyrdige Frederik Urne til Brendtved. Udſkreven efter den ſalige Mands egenhændige Samling, ſom tilforn har tilhørt Magiſter Iver Brinck, Sognepræſt til Nicolai Kirke, og ſiden været i Etatsraad Andreas Høyers Bibliothek, paa hvis Auction ſamme A. 1740 blev kjøbt af Hs. Excellence Geheime Conferentzraad G. L. Holſtein".

holm ($\frac{6}{2}$28); om den gamle Kalvehave ved den store Ladegaard, der skal istandsættes til Kalvene ($\frac{2}{4}\frac{1}{}$28); om Bygget, der skal luges og Fremgangs Maaden derved ($\frac{1}{4}\frac{2}{}$31); om Grøfterne, der skulle oprenses i Strødams Engen ($\frac{2}{9}\frac{1}{}$31); om Plove, der skulle gjøres efter en ny synderlig Slags ($\frac{1}{2}$35); om Stenhobe paa den nye Vei til Frederiksborg, der skulle bortskaffes ($\frac{2}{7}\frac{2}{}$30); om Blinde og Lamme, som findes paa Veien mellem Kjøbenhavn og Kronborg, der alle skulle optages og sendes til Vartou ($\frac{1}{6}\frac{1}{}$33); om Krebs, der skulle indforskrives fra Tydskland til at sættes ved Kjøbenhavn ($\frac{2}{3}$34); hvoraf 10,000 Skok formenes at være nok i Forbindelse med dem, der kan faaes fra Sorø og Ringsted Lehne ($\frac{1}{3}\frac{7}{}$34); om Karper og Gjeder, der skulle sættes i Gravene og Dammene ved Kjøbenhavn, og hvorved Antallet skal optegnes af de sunde, og der skal sættes Vagter paa Veien, som kunne „rencontrere hinanden ligetil Volden, at Fiskene vel for Tyve kunne befries" ($\frac{2}{3}$34).

Ved Siden af den Slags Breve, hvoraf de ovenanførte Enkeltheder ere tagne, foreligger der en Række af Breve, hvis Indhold vi nærmere skulle gjengive, der, om end beslægtede med dem, dog ikke saaledes vække den trykkende Følelse af Modsætningen mellem Christian IV's store Evner og hvad han kunde skænke sin Opmærksomhed, som i det Smaa svækkede hans Virksomhed og Die for det Store. Disse Breve angaae Irettesættelser og Afstraffelser, og idet de saaledes berøre en Side, der laae meget nær for Christian IV, give de os Indtrykket af, hvor berettiget Stokken er som et Sindbillede i Christian IV's Haand.

Saaledes tilskriver han Frederik Urne fra Frederiksborg ($\frac{2}{4}\frac{1}{}$28): „Du skal sige til Prindsens Badskærer (ɔ: Bartskjærer), at saafremt han ikke tager Vare paa ham, men ligger der paa sin plaisir, skal han vist blive indkvarteret paa Slottet". Og i en tilføiet Memorial til Brevet hedder det om en Rende, Murmesteren skulde gjøre, at omendskønt han den „færdiggjør, skal han dog sættes i Hullet, fordi han den ikke før haver færdiggjort" [1]).

Fremdeles fra Frederiksborg ($\frac{2}{1}\frac{0}{2}$31) om Badskæreren, at omendskønt det for Dr. Arnicinii Skyld er efterladt, at han for sin Forseelses Skyld intet skulde i Hullet, „saa skal sligt dog staae ham endnu for, saafremt

---

[1]) Denne Murer er den ovenfor p. 228 anførte Bastian, som vel derfor og for mere Mellemkommende hævnede sig paa Christian IV ved Aaret efter at stikke Ild paa Kronborg.

han ikke siger mig, hvem der varede ham ad, at jeg havde befalet, at han skulde sættes i Taarnet".

Endvidere sstds fra ($\frac{8}{1}$32), at Frederik Urne og Hofskænken skal holde Rasmus Melchiorsen for: 1) at han kom løbendes ind udi (Kirke=) Stolen, efterat Tjenesten var begyndt, 2) at Trappen neder (ɔ: ned) til Kirken var ganske intet rengjort, og begge Trappestenene og Trinene belagte med Skarn, som derpaa haver ligget, saalænge han haver været her, 3) at Stolen var ganske fuld med Skarn baade paa Gulvet og Træværket, 4) at Stolen ikke var behængt med det Silketøi, som hænger for Vinduet, 5) at Vinduerne i Sommerstuen sidde fulde af Spindelvæv. Conclusio: det første noget sligt herefter sker, skal han „hugge sin Kaas" (ɔ: stryge af).

Lundehave — ved Kronborg — ($\frac{1}{6}$1 33): „Min Kudsk ved Navn Knud skal sættes i Taarnet, og tracteres efter Leiligheden; han skal sidde indtil Løverdag Middag, saa maa han gaae til Fods, enten henad Kjøben=havn eller Frederiksborg".

Kjøbenhavn ($\frac{1}{7}$9 33): „Der er en Borger i Helsingborg ved Navn Jakob Jensen, som Du skal kalde til Dig, at Du ham haver noget at sige; naar han nu kommer over til Dig, da skal Du lade tage ham, og sætte ham paa Kronborg paa fem Nætters Tid, og tractere ham med Vand og Brød."

Frederiksborg ($\frac{1}{1}\frac{7}{0}$33): „Efterdi den Klokkestiller her paa Frede=riksborg er i sin Bestilling ganske uflittig, naar jeg er tilstede, saa er lette=ligen at eragte, hvorledes han den forvalter, naar jeg intet er tilstede, da skal du befale Fogeden her sammesteds, at han udi min Fraværelse skal give Agt paa ham, og ham for hver Gang, han intet forvalter sin Bestilling ret, sætte udi den spanske Tønde paa en halv Dags Tid. For det at han forsømte at ringe igaar, skal han staae sex Timer i den spanske Tønde imorgen."

Skanderborg ($\frac{2}{3}$34), om Fiskemesteren paa Kronborg, der skal forskrive de Krebs, Kongen vil have fra Tydskland, og opgive, hvad han vil have for hver Skok, som kommer vel til Kjøbenhavn: „og efterdi mig bevidst er, at sligt den ensiede Monsjeur intet vil behage, skal du lade ham advare, at saafremt det intet sker, som herved er befalet, det jo vist skal fortryde ham, naar Gud vil, jeg kommer tilstede".

Glückstadt ($\frac{1}{8}$39): „Denne Brevviser, Borgermester af Aalborg, som Statholderen er befalet at sende hen til dig, enten med det Gode eller Onde, skal Du lade forvare, saa at Solen i disse Hundedage ikke stikker ham paa Hovedet, og, naar han begjærer, at vide Aarsagen til denne store Ære,

som ham vederfares, da skal ham svares, at det er en liden recompense for den Løgn, han haver trykket i Kansleren og Statholderen, at her var oprettet et Compagni, som alle Nationer, ihvem de og vare, til præjudice alene skulde handle med Trælast og Salt. Naar det nu lakker mod den 24 August, at han skal møde for Retten, da skal han slippes ud tre Dage tilforn".

Frederiksborg ($\frac{2}{4}$0 40) om Karen Andersdatter, der ved Kongen var Moder til Hans Ulrik Gyldenløve Aaret før hans Ægteskab med Kirstine Munck, og derefter havde havt Øen Hveen i Forlehning i 24 Aar, som nu var bleven hende opsagt, fordi hun vilde gifte sig, hvisaarsag det befales Frederik Urne af Kongen, at „saafremt hendes Junker kommer der paa Landet, da skal du lade binde Hænder og Fødder paa ham, og lade ham føre til dig, og siden logere ham paa Slottet, som det sig bør til videre Beskeden" [1]).

Rosenborg ($\frac{3}{7}$0 40) i samme Anledning: „Jeg erfarer her i Byen, at Karen Andersdatter er paa Hveen, og haver hendes Junker Snarensvend hos sig, hvilken du skal lade tage ved Hovedet og lade ham adspørge, hvem der har givet ham Forlov, at være der paa Landet? og — — forstikker han sig nogensteds, da skal Pladsen besættes, saa at de kan svelte (ɔ: sulte) ham ud" [2]).

Koldinghus ($\frac{1}{1}\frac{0}{2}$40). Kongen har modtaget Frederik Urnes Skrivelse om Laurits Randulf tilligemed Tolderens Indlæg, og skriver: „naar der er taget Dom over ham, og den fine Mand er strakt til at erfare videre

---

[1]) I et Brev en Maaned tidligere ($\frac{1}{3}$0 40) havde Kongen tilskrevet Frederik Urne, at da Karen Andersdatter nu ved Iver Vind har ladet ham vide, at hun vil gifte sig med en Person ved Navn Nilaus Nilausen, saa skal han og underholde hende, og Frederik Urne derfor opsige hende Hveen til Voldermisse.

[2]) Karen Andersdatter, hvis Fader Anders Hansen Wincke var Skriver paa Bremerholm, bortførtes af Kongen fra et Bryllup i Kjøbenhavn d. 27 Febr. 1613, og forblev ved Hoffet hos ham i 3 Aar til d. 10 April 1616, i hvilken Tid hun fødte en Datter med ham paa Koldinghus og Sønnen Hans Ulrich paa Kronborg (Nye danske Magaz. II B. p 1—8). Som Lehnshaverinde paa Hveen holdt hun nu efter sin Søns Stilling, og den Anseelse, hun tillagde sig selv, en Slags Hofsinde, der vel efter den da indførte Benævnelse for Hofsinder gik under Navnet „Junker", saaledes som Kongen ogsaa her betegner ham, med Tillæg af den gamle Benævnelse „Snarensvend" som Udtryk for hans Stilling. Kongens Modstand mod hendes Giftermaal synes nærmest at have havt sin Grund i, hvad hun derved vilde berøve Sønnen, men siden ses han nok, at ville have havt Giftermaalet, og at have ladet hende spørge ad, hvorfor det ikke kom istand.

om hans Dont, da skal Du uden videre Forhaling lade ham hænge udenfor Byen".

Sammesteds ($\frac{2}{12}41$). Paa den Skrivelse, Kongen derefter igjen har modtaget fra Frederik Urne angaaende Dommen over Randulf, svares: „naar han er dømt til en Falskner, da skal du lade hugge Hovedet af ham, kommer han saa igjen, kan du lade ham hænge" [1]).

Vi slutte ovenstaaende med et Brev, der er tilskrevet Frederik Urne fra Frederiksborg ($\frac{2}{6}39$), og angaaer den af os i Sten Brahes Historie berørte Fru Sophie Brahe, hans og Tyge Brahes berømte Søster, som endnu dengang modtog videnskabelige Henvendelser til sig af de Lærde i sin høie Alderdom af 82 Aar [2]). Kongen paalægger nemlig deri Frederik Urne, at han skal forføie sig over til Fru Sophie Brahe, og befale hende paa hans Vegne, at hun skal lade ham se det Brev, som han er kommen i Forfaring om, at den „latinske" Rosenkrands (ɔ: den lærde Holger Rosenkrands paa Rosenholm) har tilskrevet hende om Menneskenes Retfærdiggjørelse, og at Frederik Urne i hendes Nærværelse skal udcopiere dette Brev, og lade Kongen det tilkomme.

Om denne Egenmægtighed hos Christian IV, der endogsaa i det sidste Tilfælde strækker sig til en aldeles privat Sag, afgive de ovenanførte Breve flere stærke Vidnesbyrd, og vise baade, at det Grundsprog, man senere tillagde Eleonore Christine: „Jeg vil regere efter Behag" — pro lubitu regnabo [3]) —, i alt Fald var arvet fra hendes Fader, og hvormeget det ogsaa har tiltalt Christian IV, saaledes at øve Selvtugt. Men derved ere disse Straffebreve tillige blevne saa gjennemtrængte af Christian IV's Lune og friske Udtryksmaade, at de vel tjene til, at give en Forestilling om, hvor sprudlende hans Vid maa have været, naar han var oprømt.

Til disse to Slags Breve skulle vi endnu fremdrage en tredie Slags, der vedrører Kongens Familie-Sager med Fru Kirstine Munck og hendes Børn. Heraf skulle vi imidlertid kun antyde de to Breve, som Frederik

---

[1]) Om denne Laurits Randulf haves et Brev til Frederik Urne fra Kongen, skrevet i Glückstadt d. 17 August 1637, hvori Kongen lader Frederik Urne vide, at „Toldskriveren Laurits Randulf haver leveret de 12,000 Daler, som Cammerskriveren skulde have ført hid og derpaa faaet qvitance".

[2]) Fru Sophie Brahe var født 1556 og døde 1643, henimod 87 Aar gammel. (F. C. Schönau, Samling af danske lærde Fruentimmer, I B. p. 195—217).

[3]) Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, I B. p. 140.

Urne modtog d. 19de og 20de Februar 1630 om Hofmesterindens Forklaring af hvad, Fru Kirstine Munck havde sagt i hendes Paahør angaaende sin Afreise fra Kongen, da hun forlangte, at tage bort fra ham, og komme hjem til sin Moder. Derimod skulle vi fuldstændig meddele tvende andre, hvoraf det første angaaer Fru Karen Sehested, Hannibal Sehesteds Søster, der 1631 var bleven Enke efter Tyge Kruse til Stenalt, og i Juli s. A. antaget til Hofmesterinde for Kongens Døttre med Kirstine Munck efter Fru Anne Lykke, Frederik Quitzows, der havde været det et Par Aar [1]). Brevet er skrevet paa Tryggevælde d. 28de Juni 1632 som en Instrux for Frederik Urne, og Dr. Christian, den sidste formodenligt Kongens Confessionarius, den saa kaldte Dr. Christian Lars [2]).

Brevet lyder saaledes:

„Eftersom jeg er advaret, at siden den Hofmesterinde haver været til Hove, da haver hun altid udi min Fraværelse næsten hvert Maaltid havt nogle af Hofjunkerne til Bords med Børnene, saa og stedt, at de haver med Børnene gaaet op og neder udi Stuen, saa at Herremændene haver havt Armene om dem, naar de saaledes spadseret haver, til hvilket jeg slet intet haver bestilnet (ɔ: bestillet) hende. De tre ældste ere solgte saa dyre, som de kunne gjelde, og haver med ingen, uden med dem, de ere overladte til, at tale; hvad de andre ud af Herremændenes Omgængelse kunne lære, er let at begribe. Hvorfor I hende sligt skal foreholde, paa det der skal intet udi min Fraværelse anstiftes et nyt Collegium paa Hørsholm af det Selskab hjemme er (paa Frederiksborg). Haver hun for sin Person med nogen at tale, da haver hun dertil Leilighed nok Morgen, Middag og Aften, naar Børnene ere udi Skole, saa at hun haver intet Behov, at lade Herremændene løbe neder udi Børnenes Kammer, som der siges tidt paa Frederiksborg at være sket. At hun skulde tænke, at mig noget dermed tjent er, at hun kan holde Pigerne noget bedre udi Tømme, end den gjorde, som var før hende, og interim vænne Børnene til at discourrere med hver Herremand, det tør hun slet intet tænke, thi dertil haver jeg ingen Hofmesterinde behov. Vale"!

De tre ældste Døttre, om hvilke Kongen her siger, at de „ere solgte saa dyre, som de kunne gjelde" d. e. have gjort saa gode Partier, som de kunne, ere Anne Kathrine 14 Aar, trolovet med Rigshofmesteren Frantz

---

[1]) Molbech, Kong Christian IV's egenhændige Breve, I, p. 392. 471 Anm.
[2]) Schønau, lærde danske Fruentimmer, I, p. 322.

Ranzau, Sophie Elisabeth 13 Aar, trolovet med Christian Penz, Eleonore, eller som hun kaldtes, og selv skrev sig, „Leonora" Christina 11 Aar, trolovet med Corfitz Ulfeld; af de 3 andre er den ældste Elisabeth Augusta, 9 Aar, og Tvillingerne Christiane og Hedevig 6 Aar, og da Leonora var, om ikke trolovet, saa dog „halvt forsagt", da hun var 7 Aar, kan det forsaavidt forstaaes, at i det mindste den ældste af de andre Elisabeth Augusta kan blive draget med i denne Sammenhæng. Men hvor begribeligt det Tilhold nu i og for sig er, som her gives Hofmesterinden, er det dog utvivlsomt nærmest foranlediget ved Kongens Frygt, for at de 3 Ældstes Forbindelser skulde forstyrres, hvad der bestyrkes ved et Brev fra ham af forangaaende 4 Novbr. til Hofmesterinden, hvori han skriver om Datteren Sophie Elisabeth, som da synes at have villet hæve med Penz, at han skal sætte hende med hendes Raadgiver saaledes i Rette, at alle de, som leve i Danmark, skulle spørge, hvorledes det bekommer dem, som agte, at gjøre hans Ord til intet [1]). Og hvorvel han giver Hofmesterinden Skylden, vilde han dog ikke deri have set et Middel til at holde hans Døttre i Tømme, som han siger, naar Hofmesterinden ikke heri havde handlet efter deres Forlangende. At Fru Karen Sehested har havt en vanskelig Stilling som Hofmesterinde, og at den endnu er bleven vanskeligere ved, at hun har havt en svag Forgængerinde, er klart; men at det iøvrigt ikke har manglet hende paa, at sætte haardt mod haardt, fremgaaer noksom af, hvad der berettes om hendes Forhold til Leonora, og de lønlige Mærker, denne bestandig skal have baaret af hendes tugtende Haand [2]). Hvorledes det nu end forholder sig med de nærmere Omstændigheder her, skulle vi kun tilføie, at med al den Frihed, der efter det ovenstaaende maa have fundet Sted i Omgangen mellem de unge Herremænd og Kongens ovennævnte Døttre i deres Opvæxt, se vi dog to Aar senere, at en Udlænding ikke blot roser Sophie og Leonore for deres ualmindelige Skjønhed, men kalder dem endogsaa „uforlignelige", der viser, at de maa have gjort et ikke mindre ualmindeligt Indtryk ved deres Personlighed i det Hele [3]).

Det andet Brev, vi her skulle meddele, er skrevet paa Frederiks-

---

[1]) Molbech, Kong Christian IV's egenhændige Breve I, p. 482—483.
[2]) Schønau, danske lærde Fruentimmer, I, p. 222—224.
[3]) Den franske Gesandtskabs Secretair Carl Ogier i hans Reisebeskrivelse af Danmark 1634, oversat paa Tydsk i J. Schlegels, „Sammlung zur dänischen Geschichte", II B., II's Stück, p. 50. 51.

borg d. 3 April 1641, som Frederik Urne skulde afgaae fra Lehnet, og slutter saaledes Samlingen. Brevet handler om den gaadefulde Sten i Indelukket ved Frederiksborg med Christian IV's Navnetræk og Aarstallet 1628. Denne Sten skal Frederik Urne nu vise til Kongens Søn med Kirstine Munck, den da nittenaarige Grev Valdemar Christian, der efter sit Ophold i Udlandet nu en Tid havde været hjemme. Befalingen derom til Frederik Urne lyder saaledes:

„Du skal lade Grev Valdemar Christian forstaae, dig af mig at være befalet, at vise ham noget i Dyrehaven, naar han nu gaaer eller rider med dig, da skal du vise ham den Sten, som ligger ved den Vei, som gaaer lige ud fra den liden Stald til den liden Ladegaard, udi hvilken Sten er huggen et Sæde. Hvorhos skal berettes, at samme Sten derhen er lagt Mortens Dag det Aar, som paa Stenen hugget er; item, at Mesteren, som hug Sædet i Stenen, hed Morten, hvis Navn ogsaa findes paa Stenen. Saafremt nu Greven vil vide Aarsagen, hvorfor samme Sten ham vises, da kan Du svare ham, dig det at være ubekjendt".

Hvad Stenen nu angaaer, da er den et Minde af Christian IV om, hvorledes han ved Sengetid Mortens Aften 1628 fandt Adgangen spærret for sig til Kirstine Muncks Sengekammer paa Frederiksborg, da han vilde gaae derind, og den ulystelige Mortens Aften, som han havde tilbragt med hende i Nærværelse af Thronfølgeren og et Par af hans Brødre tilligemed den gamle Greve af Thurn, saaledes endte med at hun satte ham Stolen for Døren, hvorfor han tidlig den næste Morgen lod Stenen henlægge paa denne Plads „til Mindelse" — propter memoriam —, og siden lod Sædet med Aarstallet og sit Navnetræk udhugge i den, for at den desto bedre kunde svare til sin Bethydning. Saavel efter den Maade, hvorpaa Kongen omtaler Stenen her i Brevet, som efter den Meddelelse, han gjør om den i sine Indlæg mod Kirstine Munck, maa man tro, at Sammenhængen med den tidligere var ubekjendt, og ligesom neppe nogen har vovet at spørge Kongen om, hvad han taug med, saaledes er det ogsaa efter den mærkelige Grad, hvori Christian IV gik op i sig selv, vel forklarligt, at han har holdt denne Hemlighed hos sig, uden at udtale sig derom; og selv i sit offenlige Indlæg, hvor han meddeler de udvortes Omstændigheder med Stenen, lader han Forklaringen staae hen af sin egenlige Mening med den [1]). Det samme er ikke

[1]) Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, I B., p. 123—140: „Kong Christian IV's Deduction imod Fru Ellen Marsvin, Fru Kirstine Muncks Moder 1641", og p. 191—196: Christian IV's Erklæring paa det, som er forebragt paa Fru Kirstines Vegne.

mindre Tilfældet i Brevet her, thi han siger vel, at den, der huggede Sædet i Stenen hed Morten, og at hans Navn findes paa Stenen, men derved gjør han ikke Frederik Urne mere klog paa Sammenhængen hermed, end naar han befaler ham, at sige Grev Valdemar Christian, at han ikke ved, hvorfor han skal føre ham til Stenen, og vise ham den. Som der imidlertid neppe kan være Tvivl om, at Kongens Handling med denne Sten maa forstaaes paa den ovenanførte Maade, synes der ei heller at kunne være Tvivl om, at, naar Kongen her kalder sig „Morten", — og vi i Overensstemmelse dermed i Randen af Frederik Urnes Afskrift af Brevet se Navnet »St. Mortens Sten« tilføiet som denne Stens rette Navn efter Christian IV —, da er dette en ny Tilsætning til Stenens Betydning, hvilken Christian IV's sindbilledlige Hang nu skaber, og som slutter sig til de Begivenheder, der senere ere indtraadte, og netop indeholde Grunden til, at Stenen paa den Maade skal forevises Grev Valdemar. Brevet er nemlig skrevet i Begyndelsen af April 1641, men i April s. A. har Kongen ogsaa affattet Indlæget mod Kirstine Munck, for at Herredagen skulde dømme ham og hende imellem. Denne offenlige Forhandling af deres Moders Sag var naturlig i høi Grad krænkende for hendes Børn med Kongen og dem meget imod; hvorfor ogsaa Kongen i den Henseende vil retfærdiggjøre sig for Grev Valdemar Christian. Og hans Mening med Navnet „Morten", som han herved giver sig, kan kun være den, at som den Hellige Biskop Morten havde skjult sig, og ikke var kommen frem af sit Skjul, naar ikke Gæssenes Skraal havde røbet ham, og nødt ham til det, saaledes havde Christian IV ogsaa villet skjule sig med sin Skam for Verden, naar han ikke var bleven nødt til, at komme frem med den og paatale den, af Skraalet omkring sig fra Fru Kirstine Munck og hendes Paarørende, da navnlig Fru Ellen Marsvin, over den Uret, han gjorde hende.

At det nu ogsaa havde været Christian IV's Ønske, at Sagen mod Fru Kirstine ikke skulde have kommet saaledes frem, som den kom, og at han efter sin Opfattelse er bleven drevet Skridt for Skridt frem i den af hende selv og hendes Slægt, fremgaaer af, at han, efterat hendes Utroskab stod afgjort for ham ved hendes sidste Datters Fødsel d. 1 Septbr 1629, og han i Stilhed den følg. 30 Septbr havde ladet hendes Barn døbe paa Frederiksborg, dog tillod hende, at blive ved Hoffet og spise med sig og Børnene, mod at hun iøvrigt holdt sig for sig selv, ligesom det ei heller var efter hans Befaling, at hun kom bort et Par Uger derefter d. flg. 15 October,

men hende selv, der med Magt vilde reise. Ja, det kunde endog synes, som han vilde anerkjende Barnet, da han efter hendes Bortreise d. 1 Novbr. holdt Barsel for det, og derved selv har antegnet i sin Dagbog for 1629: „d. 1 Novbr. stod min Datters, Dorothea Elisabeths, Barsel paa Frederiksborg". Om Betydningen heraf kunne vi imidlertid ikke have nogen sikker Mening, da Kongen gjerne kan have gjort Barslet, blot fordi han ansaae det som en nødvendig Tilgift til Daaben, og holdt sig forpligtet dertil, da han dog selv havde ladet Barnet døbe; og hvad Betegnelsen „min Datter" angaaer i Dagbogen, da kommer det an paa, selv om den er nedskrevet med fuldt Overlæg, hvorledes Kongen derved har betonet dette „min" hos sig selv, og med det skarpe, der saa tidt kommer frem hos Christian IV mod andre, kan der deri ligge en bitter Ironi af ham mod sig selv. Men om vi ogsaa saaledes hverken kunne lægge nogen Vægt paa Barslet eller hans Antegnelse derom i Dagbogen, og ogsaa se, at han otte Dage derefter uden Hensyn hertil u. 8 Novbr. tog den afgjørende Bestemmelse med Fru Kirstine Munck, der bestod i, at Fru Ellen Marsvin skulde have hende og hendes Datter hos sig, saa var den her tagne Bestemmelse for Fru Kirstine Muncks Vedkommende dog kun efter hendes eget Forlangende, og, idet han lod Datteren følge hende som noget, hun havde „efterladt", vilde han, uden at fremdrage sine Blottelser af Fru Kirstine Muncks Forhold, at Sagen skulde bero dermed uden videre Forhandling. Men da man ikke vilde dette paa Fru Kirstine Muncks Side, og erklærede hans Mistanke mod hende og hendes Datter for uretfærdig, og vilde have, at han skulde tage dem begge tilbage, saa ansaae han det for sin Pligt mod sig selv og de øvrige Børn, offenligen at bestride dette Barns Legitimitet, og kom saa frem uden Skaansel med alle de Kjendsgjerninger, han her havde samlet og baaret paa, uden derved at agte, hvad hans egen Ære og hvad hans Børns Ære led derunder, hvis Moder det dog var, som han saaledes blottede.

Hvor dybt Christian IV imidlertid selv lige fra først af følte ved dette Forhold, viser den omhandlede Sten, der staaer, hvor han satte den, som et Vidne til Eftertiden om hans indre Grædmmelse, idet den derhos, saavel i sig selv, som ved Stolen, han lod indhugge i den, og det Navn, han gav sig med Hensyn til den, beviser, hvor uadskilleligt Lunet var fra hans inderste Væsen, og at det aldrig fornægtede sig hos ham, selv under hans mørkeste Stemning.

Vi have en Udtalelse af Christian IV om Frederik Urnes personlige Forhold i Sagen mellem ham og Fru Kirstine Munck. Frederik Urne var, som alt berørt, ved sit Ægteskab med Fru Karen Ahrenfeld gift med Fru Kirstine Muncks Søskendebarn, hvilket ogsaa var Tilfældet med hans Broder Jørgen Urne, idet den enes Kone var en Søsterdatter, den andens en Broderdatter af Fru Ellen Marsvin, hvori Grunden maaske ogsaa laae, til at de begge bleve Lehnsmænd paa Kronborg og Frederiksborg Slotte. Men dette Svogerskab maatte bringe Frederik Urne i en ubehagelig Stilling ved det Forhold, der fandt Sted mellem den fra den keiserlige Krig med Christian IV tilbagevendte Rhingreve Otto Ludvig og Fru Kirstine Munck, da hun i Somren 1728 fra d. 24 Juni—26 Septbr. opholdt sig paa Kronborg, og hendes Forhold her blev eftersporet af Thronfølgeren Prinds Christian og hans to slægfrede Brødre, som forebragte Kongen det, hvorover Fru Kirstine saa igjen hevnede sig med sine Beskyldninger mod Kongen og dem, hvilke hun gav saa meget mere frit Løb i Frederik Urnes Paahør, som hun ikke frygtede for, at han skulde bringe dem videre. Frederik Urne blev heller aldrig afæsket nogen Forklaring derom af Christian IV, og blev saaledes med et vist Hensyn af Kongen personlig holdt udenfor Sagen. Dette ses af et Brev af Christian IV fra Kjøbenhavn sidst i April 1637, hvori han skriver: „Hvad for Discours Fru Kirsten gemenligen offenligt havde over Tafflet om Vores Person, saavelsom over Prindsen og de andre tvende Herrer, det faaer Frederik Urne, som ofte det anhørte, vel sige, naar han derom adspørges, om han skønt er hende besvogret. Vi for Vores Person haver i Sandhed aldrig spurgt ham derom, ei heller ladet ham ved Nogen adspørge derom. Hun legede vel saa offenligen Rusk, at man intet behøvede, at lægge mange Penge an paa Kundskab“ [1]).

XXII.

Fru Karen Ahrenfeld.

Frederik Urne var død en sex-syv Uger efter Fredslutningen med Sverig i Roskilde d. 26 Febr. 1658, og under den truede Udsigt med Freden forblev Fru Karen Ahrenfeld derefter i Kjøbenhavn, og var ogsaa saa heldig at være

[1]) Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, I B. p. 116.

vendt tilbage dertil d. 20 Juli fra en kort Udflugt med Ove Juels til Kragerup, da Karl X d. 8 August landede i Korsør, og al Forbindelse med Hovedstaden strax afbrødes ved den paany af de Svenske optagne Krig. Den 27 Maj 1660 sluttedes den anden Fred med Sverig i Kjøbenhavn, der for Fru Karen Ahrenfeld d. flg. 7 Juni fulgtes af hendes Datters, Anne Urnes Død, som var trolovet med Hofjunker Christian Lindenow til Østergaard i Salling. Jomfru Anne Urne maa være bleven begravet i Kjøbenhavn, uden at føres til hendes Fader i Hasle Kirke, da Kjøbenhavns Porte paa Grund af den Mistillid, man nærede til de Svenske efter den Erfaring, man havde gjort, vedbleve at holdes spærrede til d. flg. 11 Juli, da de svenske Tropper begyndte deres Opbrud fra Sælland. Efter dette Dødsfald afhændede Fru Karen Ahrenfeld d. flg. 24 Septbr i Kjøbenhavn til sin Svigerson Ove Juel sin Anpart i Kragerup Hovedgaard og i sin Mands Gaard i Kjøbenhavn, den første for 8000 Rdlr. Species, den anden for 3000 Rdlr. Species, dog forbeholdt hun sig en Leilighed i Gaarden i Kjøbenhavn, bestaaende af to Kamre og en grøn Stue, der var „dyneket" d. e. hvori Loftet var gibset med Stuk, hvad der vel endnu hørte til Sjeldenhederne i Husene.

At Fru Karen Ahrenfeld var i Kjøbenhavn under Krigen, var et Gode baade for hende og for Bregentved, hvorvel hun derved kom til at gjennemgaae den lange svære Beleiring, og hvad der paa forskjellig Maade udstodes i den, thi foruden den personlige Betryggelse, hun saaledes nød, havde hun ogsaa derved sine Midler og Kostbarheder i Sikkerhed hos sig, og undgik den haarde Udpresning, der kunde finde Sted paa Godserne, hvor Fjenden havde Besidderen i sin Magt, og paa den Maade kunde opskrue Fordringerne, naar han vilde.

De Svenske fordelte, som bekjendt, efter deres Besættelse af Sælland, Kjøbstæderne og Godserne mellem deres Regimenter, som stode her, der skulde lønnes og underholdes af de Udskrivninger, som paalagdes hver Inddeling. Til hvilken General og hans Regiment Bregentved Gods har været henlagt, er os ubekjendt; vi se kun, at det hosliggende Gisselfeld, som Kai Lykke havde arvet et Par Aar før Krigens Udbrud, maa have været anvist til General-Feltmarskal Steenbock, da dennes Heste stode opstaldede der, som den 21 Dcbr. 1658 indbragtes til Kjøbenhavn af nogle derfra udsendte Ryttere, hvorom det hedder i Antegnelserne fra Kjøbenhavns Beleiring:

„Vor Rytter kom fra Gisselfelt,
Med Steenbucks Heste, Tøi og Pelt“ [1]).

De udsendte Ryttere skulle have været Kai Lykkes, der i saa Fald intet vandt ved denne unyttige Bedrift, om den end var til Ære for hans Ryttere, uden at ophidse Fjendens Forbittrelse til at hevne sig ved Ødelæggelser paa hans Gaard, der ogsaa tilredte Gisselfeld saaledes, at da de Svenske gik bort, befandtes „Gemacherne overalt øde og aabne“ [2]). At denne Mishandling af Gisselfeld hidrørte herfra, bestyrkes saameget mere ved at Stenbock anføres mellem de Generaler, der berømmes for deres Skaansomhed og som det ansaaes for en Lykke at være henlagt under [3]). Om Bregentved ogsaa har fulgt med Gisselfeld og været anvist Stenbock, maa henstilles, men under alle Omstændigheder er intet sket, som kan have draget en saadan Medfart over det, hvorom der ei heller foreligger nogen Beretning, og hvad Godset angaaer, da udviser en Jordbog, der haves for det følgende Aar efter Krigen fra 1 Mai 1660—1 Mai 1661 [4]), at der ei heller er forøvet nogen Voldsgjerning paa dette, idet det deraf ses, at ikke en Gaard er bleven ødelagt af de Svenske, og, hvorledes Udskrivningerne end have været, maa Tilstanden paa Godset dog endnu siges at have været taalelig efter Krigen, idet Totrediedel af Godset opføres i Jordbogen som istand til at udrede Landgilden, og om de øvrige Bønder der betegnes som „forarmede“, siges ikke, hvorvidt de alene ere blevne dette ved de fjendlige Udskrivninger.

Fru Karen Ahrenfeld kan saaledes ikke siges at være blevne ødelagt ved Krigen, og ses dertil endnu efter den at have været i Besiddelse af en betydelig Del Pantegods af Kronens, som indløstes af denne ved Salg [5]). Men ikke desto mindre gik den Formue, som Frederik Urne skal have efterladt hende, bort i Løbet af faa Aar herefter, og hun kom i en trykkende Gjeld, uagtet de 11,000 Rdr. Specier, hun ogsaa havde faaet ved Salget til Ove Juel. Grunden dertil maa dels søges i et større Godskjøb, hvilket hun gjorde til Bregentved i Aaret 1665, dels og endnu mere i et andet Fore-

---

[1]) Diarium obsidionis Havniensis, 1660, p. 137.
[2]) F. Rasmussen, Optegnelser om Gisselfeld, p. 104.
[3]) R. Nyerup, Efterretninger om Kong Frederik den Tredie, p. 284: „Det vide de alle at berømme, og med Berømmelse at eftertale, som vare asfignerede Wrangel, Stenbuk, Grev Ludvig Løwenhaupt og Fabian Berndes.“
[4]) Geheimearchivet, topogr. Saml.
[5]) Geheimearchivet, topogr Saml. Pantegodset beløb sig til 80 Td. 5 Skp. Hartkorn, som kom til Jægermester Hahn til Egede.

tagende, som hun end mindre skulde have indladt sig paa, baade efter sin Stilling som Enke, og den bestandig stigende Forarmelse af Landet ved de idelige Paalæg, hvormed det overbebyrdedes af Enevoldsregjeringen. Hun bestemte sig nemlig til at udskille omtrent Halvparten af det Gods, der nu var samlet til Bregentved, og deraf at oprette en ny ufri Hovedgaard, hvis Marker dannedes af to smaa nedlagte Bønderbyer, og som efter den ene af disse kaldtes „Pederstrup", men senere fik Navnet „Ahrenfeldsborg" af hende. Den nye Hovedgaards Tilliggende stødte umiddelbart op til Bregentveds, og til dens Bygninger valgtes en malerisk Plads op til Skoven ved Foden af Bakkeskraaningen til den nedlagte Pederstrup By. Om Bygningerne selv vides intet, men det kan forudsættes som givet, at man ikke vilde have ladet en uanselig Hovedbygning prange med Ahrenfeldernes Navn paa en Tid, da en af Fru Karen Ahrenfelds Brødre, Axel Ahrenfeld til Basnæs, kunde rose sig af, der at have opført den prægtigste Hovedbygning, der var i Landet; og det er saameget rimeligere, at Fru Karen Ahrenfeld, om end i det mindre, her er gaaet i sin Broders Spor, som hun ikke, uden en Lyst til at bygge og faae sin Smag tilfredsstillet i den Retning, kan være bleven ledet til et Foretagende, der var saa lidet tilraadeligt for hende. Vist er det, at da hun, som det maa antages, efter tre Aars Forløb i 1668 havde faaet Hovedgaarden opført, var hun i saa stor en Gjeld, at Ove Juel, for at fri hende fra hendes Creditorer, afkjøbte hende Bregentved med det dertil henlagte Gods, hvorpaa hun u. 3 October 1668 udstedte sit Skjøde til ham.

Kjøbesummen for Bregentved gik paa en Ubethydelighed nær med til Creditorerne, men derved fik Fru Karen Ahrenfeld nu Ahrenfeldsborg Gaard og Gods udløst af Gjelden til fri Eiendom. Hun forlod dermed Bregentved og tog til Ahrenfeldsborg, der endnu i en Ansøgning af 29 August 1671 benævnes med det første Navn „Pederstrup", men det næste Aar d. 27 Marts 1672 forekommer med Navnet „Ahrenfeldsborg". Fru Karen Ahrenfeld levede en fire—fem Aar efter Salget af Bregentved, og døde paa Ahrenfeldsborg d. 9 Juni 1673, som hun den følgende 10 Novbr. vilde have fyldt 75 Aar. Hendes Lig henstod paa Ahrenfeldsborg fjorten Dage indtil d. 23 Juni, da Begravelsen af det, ifølge den nu opkomne Skik, foregik om Aftenen derfra i Frerslev Kirke, som var Sognekirken til Ahrenfeldsborg. Hun henstod kun her midlertidig, indtil hun kunde bringes til Grav-Kapellet i Hasle Kirke, hvor Frederik Urne var nedsat, og som hun sandsynligen selv havde indrettet der i Tilbygningen til Kirkens nordre Side;

men da Forholdene nu vare blevne forandrede ved Hasle Kirke, idet Kongen havde bortforlehnet den, maatte der dertil erhverves en særskilt kgl. Tilladelse, som ogsaa skete [1]).

Forøvrigt ere Sporene af Frederik Urnes og hendes Begravelse i denne Tilbygning nu forsvundne, men i Kirken selv findes begges Navne og Vaabener paa Stolene ovenover Oluf Mouritsens og Fru Elline Gøyes.

XXIII.

Ove Juel.

Ove Juel, saaledes som han selv og hans Samtid skrev hans Slægtnavn efter Udtalen, hører ikke til Slægten „Juel", der i sit Vaaben fører en Stjerne over tre Bølger, men til Slægten „Juul", hvis Vaabenmærke er en hvid Lillie, og som paa mødrene Side nedstammer fra de gamle Hvider. Vi ere imidlertid her saameget mere bundne til den Skrivemaade af Slægtnavnet, hvorunder Ove Juel historisk fremtræder, som denne ogsaa er knyttet til den Dagbog, han han efterladt sig over sit Levnet, hvoraf vi skulle gjenfremstille dette. Denne Dagbog omfatter hans Liv fra hans Udenlandsreise i hans Ungdom, hvormed han først begyndte sin Vei i Verden, til han som gammel igjen trak sig tilbage fra Verden i en rolig Stilling, og er forsynet af ham med en kort Indledning over hans personlige Forholde, forinden de fortsættes i den. Hvorvidt den er sammenskrevet af ham efter den Tid, hvormed den slutter, oplyses vel ikke, men det fremgaaer i det mindste af Dagbogen selv, at den er et senere Arbeide, der er forfattet efter foreliggende Optegnelser, og hvis Forfatter deri efter Tidsfølgen har optaget Enkelthederne af sit Livs Jagttagelser og Begivenheder, saaledes som han har villet fastholde dem, og overgive dem fra sig til Efterslægten [2]).

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

[2]) Efter en Afskrift, der tilhører Ove Juels Navne og Ætling, Kammerherre Ove Sehested-Juul til Raunholt, er Dagbogen nu fuldstændigen udgivet af Pastor A. Crone i Historisk Tidskrift, III R., III B., 1862—1863, p. 417—650. Tidligere kjendtes kun et Udtog af den, som Justitsraad Castan Worm, der var Præsident i Ribe, 1748 havde foræret til Etatsraad Langebek, og er indført i „Magazin til den danske Adels Historie, I Bind, 1824, p. 127—150.

Ove Juel var en Sønnesøn af Axel Juel til Villestrup ved Mariager, og en Søn af R. R. Iver Juel, der i sit andet Ægteskab med Fru Ingeborg Parsberg havde 9 Børn, af hvilke Sønnen Ove Juel blev født paa Villestrup 1615 d. 23de October. Ved de Keiserliges Indfald i Jylland reddede Iver Juel sig til Norge, og døde her paa sit Lehn i Kongself 1627 d. 23 Novbr. Da Faderen døde, havde Ove Juel allerede været et Aars Tid paa Sorø, hvor han havde en ældre Broder, der gik paa Akademiet og en yngre, der gik paa Skolen med ham, begge disse Brødre døde imidlertid, den ene efter den anden, i Løbet af de næste tre Aar efter Faderen, og da hans Moder saaledes blev bange for, at lade ham blive paa Sorø, tog hun ham i 1630 hjem derfra til Villestrup, hvor han derefter under en af sine Brødres Lærere fortsatte sin videre Uddannelse til ind i sit attende Aar, da han gik til Udlandet, og vi dermed indtræde i det første Afsnit af hans Liv, hvorfra hans Dagbog begynder.

I.

Fra Ove Juels Udenlandsreise til hans Indtrædelse i Statstjenesten.

Ove Juels Hofmester paa Reisen var Matthias Adolf Zoëga, hvis Farfader var en italiensk Adelsmand af fornem Byrd, der paa Grund af en Duel, han havde havt med Hertugen af Verona over en Eiendoms Trætte, og hvori han havde skudt Hertugen, var flygtet til Tydskland og i Meklenborg bleven gift med en Datter af Hofpræsten og gaaet over til Protestantismen, og af hvis Sønner igjen dennes Fader Adolf Zoëga var kommen til Kjøbenhavn, og der bleven gift med en Dansk, og hans Børn saaledes danske, som Ove Juel ogsaa udtrykkelig bemærker, at hans Hofmester var dansk [1]). Med ham tiltraadte Ove Juel sin Reise fra Villestrup 1633 d. 3 Juni, og tog til Wittenberg, der var det egenlige Maal for hans Studeringer, hvor han opholdt sig henimod tre Aar fra 7 Juli 1633—15 Marts 1536, i hvilken Tid han fornemlig hørte den berømte Philolog Buchner, hos hvem han ogsaa boede. Fra Wittenberg gik han nu med sin Hofmester til Paris, hvortil han ankom d. 2 Juni, efterat have tilbragt Mellemtiden, navnlig med at reise om i Holland, og ogsaa gjort et flygtigt Besøg i London. Efter et Aars Ophold i Paris, hvorunder han ogsaa havde gjort en

[1]) C. Gjessing, Jubellærere III D., I B. p. 408, Tab. I.

Udflugt paa en to—tre Maaneder til det vestlige Frankrig, afreiste han den 11 Mai 1638 fra Paris til Italien, men uden sin Hofmester, som han maatte lade syg tilbage. Over Lyon, Genf, Bern og St. Gothard gik han til Verona, og derfra over Vicenza og Padua til Venedig, hvortil han ankom d. 8 Juli, to Maaneder efterat han havde forladt Paris. I Venedig opholdt han sig en fem—sex Uger, og tog saa derfra d. 15 August tilbage til Padua, hvor han blev en Maaned, til han d. 18 Septbr. igjen over Venedig gik til Ferrara, og derfra over Bologna, Ravenna og Ancona til Rom, som han naaede d. 2 October. Fra Rom gik han efter et kort Ophold d. 13 October over Terracina og Capua til Neapel, hvortil han ankom d. 17de efter en Reise af fire Dage. I Neapel opholdt han sig fem Dage, og besaae i den Tid Vesuv, Puzzuoli, og Bajæ, og de deromkring liggende mærkværdige Sør, Grotter, og Oldtidslevninger, hvorpaa han d. 22de tiltraadte Tilbagereisen over Mola og Frascati til Rom, hvortil han igjen ankom d. 26de October. I Rom var han nu i to Maaneder, og brød saa op, for atter at gaae til Frankrig, hvortil han nu lagde Veien over Viterbo, Montefiascone, Aqva Pendente, Radicofane, og Siena, hvor han var i to Dage, Florents, hvor han var i otte Dage, Lucca, Pisa, hvor han ligeledes var et Par Dage, og Livorno, hvorfra han tog til Søs til Genua, hvor han var i fire Dage, og derfra videre til Søs forbi Nizza, de Hyeriske Øer, og Toulon til Marseille, hvortil han ankom 1639 d. 3 Febr., en fem Uger efterat han havde forladt Rom. Fra Marseille tog han Veien over Avignon igjen til Lyon, og ankom derfra d. 2 Marts til Paris med „den ordinaire Kudsk“ [1]). I Paris omtaler han ikke, at have gjenset sin Hofmester Zoëga, og denne maa saaledes være død i Mellemtiden, som det vel ogsaa havde været bestemt, at han skulde have stødt til ham i Italien, hvis han var kommen sig [2]). Efter endnu at have opholdt sig et Fjerdingaars Tid i Paris, tiltraadte han sin Hjemreise derfra d. 18 Juni, hvorved han igjen aflagde et kort Besøg i London, og d. 21 Juli ankom fra England til Rotterdam, besaae derefter atter Amsterdam og Leiden, og fortsatte saa derfra sin Reise over Embden til Glückstadt, som han naaede d. 11 Septbr, og efter syv Dages Ophold her paa Grund af Kongens Nærværelse gik han

[1]) „Kudsk“ af Kutsche = Kutschwagen, hvorom ovnfr. p. 66—7. Anm. [1]). Heraf ses, at Ordet „Kutsche“ ogsaa har været overført paa Dansk, som benægtes i „Od. Wolffs Journal for Politik“ III, 1801, ved den der p. 254 meddelte Afhandling om Kareter.

[2]) Det er saaledes urigtigt baade med Hensyn til Tid og Sted, naar det hedder sig (anfr. Skr., Gjessing, Jubellærere, III, I, p. 408, Tab. I), at den her omhandlede Matthias Zoëga døde 1636 i Italien.

til Aarhus, hvor hans Svoger Erik Grubbe var Lehnsmand, og han traf sammen med sin Moder; derfra fulgte han med hende til Villestrup, hvortil han ankom d. 9 October 1639, og fuldendte saaledes sin Udenlands Reise, der havde varet paa syvende Aar.

Endnu samme Maaned Ove Juel var kommen hjem, optoges han mellem Hofjunkerne med fire Heste, og i denne Tjeneste var han Aaret efter blandt Følget, som ledsagede Corfits Ulfeld, da denne d. 9 August 1640 gik som Affending til England med Gregers Krabbe, ved hvilken Leilighed Ove Juel denne Gang kom til at gjøre et Ophold i England af otte Uger fra 28 August—20 October, og derefter atter at tage gjennem Holland paa Hjemveien, som lagdes over Glückstadt, hvor Kongen d. 19 Nvbr. modtog Beretningen om Udførelsen af det Affendingerne givne Hverv.

Det følg. Aar d. 19 Marts 1641 blev Ove Juel ansat ved de to Slesvigske Prindser, som Christian IV opdrog, Hertug Frands af Glücksborg og Hertug Bugislav af Norborg, der i Begyndelsen af det næste Aar kom paa Sorø Akademi, hvorhen Ove Juel saa fulgte dem som Hofmester, til de i Somren 1646 forlode Akademiet.

Aaret efter besluttede Christian IV at lade den førstnævnte af de to oven anførte Prindser, Hertug Frands, tilligemed hans Broder Hertug Christian gjøre en Udenlands Reise til Holland og Frankrig, hvortil der saa skulde beskikkes dem en Hofmester, men hvorvel Ove Juel havde billigt Krav paa ikke paany at skulle overtage en Post, hvortil han saa længe havde været bundet, og det var ham meget om at gjøre at fritages for den, da han havde indledet Underhandlingerne om Jomfru Kirstine Urnes Haand, vilde Christian IV dog ikke have nogen anden til den end ham, og han maatte give efter for Kongens „alvorlige" Villie, dog paa den Maade at Reisen ikke skulde vare længer end et Aar.

Den 3 Juni 1647 afreiste han derpaa fra Glücksborg med de unge Hertuger, og tog Veien over Embden gjennem Holland til Calais, hvorfra han d. 9 Juli ankom til Paris, hvor han kun tøvede en Snes Dage, og gik saa til Angers, hvor han forblev fra 9 August—14 Nvbr. for Hertugernes Undervisnings Skyld, hvorefter han gjorde en Tur med dem om i Bretagne og Normandi, og tog derpaa til Paris med dem, hvor han ankom d. 11 Dcbr. og igjen optog deres Undervisning, der saa fortsattes i tre Maaneder til Slutningen af Marts 1648, da den var tilendebragt, hvorpaa han anvendte en Maaneds Tid til at lade dem bese

Omegnen af Paris, og derefter forlod Paris med dem d. 5 Mai, og reiste tilbage gjennem Braband og Flandern til Amsterdam, som han naaede d. 29 Mai, hvorfra han over Oldenborg og Hamborg kom hjem med Hertugerne d. 17 Juni, og derpaa d. flg. 28 Juni afleverede 600 Rdlr. paa det kgl. Skatkammer, som vare i Behold fra de 6000 Rdlr., der vare tilstaaede til Reisen. At Reisen saaledes var bleven indskrænket til det belovede Aar, skyldtes, efter Ove Juels Formening, Christian IV's Død, der, som bekjendt, indtraf d. 28 Febr. 1648.

Nogle Dage efter Ove Juels Ankomst til Kjøbenhavn foregik Frederik III's Hylding der d. 6 Juli; et Par Dage før havde Ove Juel personlig anholdt hos Frederik Urne om hans Datters Haand, hvorefter, som tidligere anført, hans Trolovelse med hende fandt Sted paa Bregentved d. 15 Juli, og hans Bryllup Aaret efter i Kjøbenhavn d. 13 Juni 1649.

Ove Juel tog nu med sin unge Kone over til Jylland til sin Gaard Lundbæk ved Nibe, og efterat have færdedes saa meget paa Reiser i Europas mærkværdigste Lande alene og med andre, og paa en kort Afbrydelse nær i sexten Aar været optaget dels af sin egen Uddannelse dels af sin Virksomhed som Hofmester, henlevede han nu fem Aar her i Stilhed, hvor han kunde nyde en for sin Udvikling gavnlig Hvile efter de mangeartede Indtryk, Livet havde bragt ham. Men da var det, at Frederik III henvendte sig til ham, om at overtage Posten som Resident ved det svenske Hof, og han derved kom ind i det Forhold, hvorved han fortrinsvis dvæler i sine Livs-Optegnelser i sin Dagbog, og hvoraf vi paa den ene Side ogsaa bedst lære hans Følelse at kjende for sine Pligter mod sit Fædreland, og paa den anden Side ogsaa faae den klareste Forestilling baade om hans Begavelse og hans Personlighed.

II.

Ove Juels Statshverv og Stilling til Kong Karl X af Sverig.

Ove Juel var ved en kgl. Befaling den 19 Juni 1654 bleven kaldt fra Lundbæk til H. M. i Kolding, hvor han af Kongen blev anmodet om, at gaae som Resident til Sverig. Han gjorde dette meget nødig under det da bestaaende Forhold mellem Danmark og Sverig, men ansaae det for sin Pligt at bringe dette Offer, og skriver desangaaende i sin Dagbog: „for hvilken besværlig Bestilling jeg i de vanskelige Tider, saa og for

adskillig anden Aarsags Skyld, vel havde havt god Føie, mig allerunderdanigst derfor, ligesom andre, at lade undskylde, men dog haver jeg ikke for nogen privat Commoditet eller egen Nyttes Skyld villet undslaae mig for den Tieneste, jeg min Herre og mit Fædreland var skyldig; og haver fordi (ɔ: derfor) allerunderdanigst lovet samme Bestilling paa tre Aars Tid at antage." Den 15 Juli 1654 udfærdigedes derefter Ove Juels Bestalling i Hadersleb, og d. 30 August fik han Befaling til at afreise, som imidlertid igjen forandredes saaledes, at han forblev paa Lundbæk til d. 13 Febr. 1655, da han tog derfra med sin Familie til Bregentved, hvor det var ham tilkjendegivet, at han i Løbet af tre Uger skulde modtage sin endelige Reise-Ordre; og efter saa at have faaet den, afgik han med Familie d. 24 Marts 1655 fra Bregentved over Sundet til Lands til Stockholm, hvortil han ankom d. 20 April. Den herværende svenske Gesandt underrettede sit Hof d. 6 April om hans Afreise [1]), og bemærkede derved om ham, at han „siges at være en Mand af god Forstand, og ret (ɔ: rigtig) vel studeret." Ove Juels Formand forblev ved Hoffet til Juli, og først d. 2 Juli havde Ove Juel sin Tiltrædelses Audiens, ved hvis Antegnelse han tilføier i sin Dagbog: „og blev jeg strax derefter hel vel anset baade hos Kongen og Raadet, hvilken Yndest jeg og stedse derefter beholdt." Den Leilighed, hvorved dette strax efter skete, var ved Kongens Afreise til Krigen i Polen, som allerede gik for sig Dagen efter d. 3 Juli, men blev opholdt en Uges Tid i Dalarne for Modvind, som Ove Juel saa tilbragte sammen med Kongen og Raadet, med Undtagelse af en Tur, han gjorde ind til Stockholm for at afsende sin Post, hvorefter han igjen vendte tilbage dertil. Ove Juels Ophold i Stockholm varede kun en fire—fem Maaneder, idet han u. 30 August fik Ordre til at forlade Stockholm, og med første Sø-Leilighed gaae lige derfra til Stettin, for at begive sig til den svenske Konge og iagttage hans Bevægelser. Der bød sig imidlertid ingen Skibs Leilighed og Ove Juel maatte gaae til Lands ned til Kjøbenhavn, hvor han ankom med sin Familie d. 20 Septbr; og da hans Afreise forhaledes, reiste han med Kongens Tilladelse over til Jylland, hvor han d. 26 Novbr. ankom til Lundbæk. Her modtog han faa Dage efter Nytaar, d. 6 Januar 1656, Kongens Befaling om at tiltræde sin Sendelse, og afgik derpaa d. flg. 5 Februar over Viborg, hvortil hans Kone fulgte ham, til Hamborg, hvor han d. 5 Marts modtog sin Instrux, der u. forang. 23 Februar, var udfærdiget i Kjøben-

[1]) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering, I, 57.

havn [1]). Den herværende svenske Gesandt havde naturlig med megen Opmærksomhed fulgt Rygterne om denne Sendelse, og den berøres gjentagne Gange af ham i hans os bekjendte Indberetninger, og baade u. forang. 27 October og følgende 16 Januar angives i disse dens hemlige Formaal, at Ove Juel skal gaae til Kongen af Sverig og „residere continue ved Armeen, for, under Skin af at drive paa Alliancen, at give Agt paa Kongens Intentioner og Actioner" [2]). Denne Beskaffenhed med Ove Juels Sendelse og den svenske Konges nøie Underretning derom lader os forstaae, hvad Ove Juel skriver i en Indberetning hertil af 15 Septbr om en Audiens, han u. forang. 12te havde havt, at „H. M. (vel) svarede meget vel til alt," hvad han proponerede, men begjærede at han skriftligt vilde overgive det, „eftersom det var noget vidtløftigt." Herimod erklærede Juel, at han „af H. M.s vidtløftige og gode Svar paa alle Punkter kunde formærke, at H. M. meget vel havde fattet og forstaaet den ganske Proposition," og at han derfor agtede det „ufornødent" at være, noget skriftligt derom at overgive, tilmed han „havde derom ingen Ordre eller Befaling." Dertil taug Kongen, og optog saaledes Forslagene for hvad de vare, men „ellers", skriver Juel, „var H. M. meget fin, og bad mig, jeg ofte vilde komme igjen, og ikkun gaae lige ind" [3]). Da der imidlertid ikke var videre for Ove Juel at gjøre her, og hans Helbred ogsaa stærkt var medtaget, og han dertil hverken for Krigen eller Pesten vidste, hvor han kunde være, ønskede han meget at komme hjem, hvortil ogsaa Frygt for hans Kone og Børn drev ham, og han søgte derfor indtrængende om sin Tilbagekaldelse, idet han tilbød sig at ville gaae derhen senere, om det behøvedes [4]). Den 30 October modtog han Frederik III's Reise-Tilladelse, og Dagen efter d. 31 October 1656 havde han Afskeds Audiens i Fraunburg hos den svenske Konge, som derved paany beviste Ove Juel, hvormegen Pris han personlig satte paa ham, uafhængig af det Hverv, han havde havt hos ham, idet det holdt haardt for ham, som han skriver i sin Dagbog, at slippe, og han baade var til Taffel og Frokost, og maatte love at komme igjen.

---

[1]) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering, I, Rettelser og Tillæg, p. 445—446.
[2]) P. W. Becker, Saml. t. K. Frederik III, I, Nr. 33 p. 81, Nr. 47 p. 92.
[3]) Breve fra Ove Juel i Danske Saml. III, Nr. 12 p. 209—210.
[4]) Sammesteds Nr. 16 p. 214, Nr. 20 p. 217; P. W. Becker, Saml. t. K. Frederik III, I, Nr. 47 p. 359.

Hvorvel Ove Juel nu vistnok ogsaa med sine personlige Følelser gjengjeldte Karl Gustavs Yndest mod sig, iagttog han dog lige skarpt sit Fædrelands Tarv ligeover for ham; men man havde sendt ham til den svenske Konge, for at rette sin Politik efter hans Iagttagelser, og fulgte dog ikke hans Advarsler. At han ikke raadede til Krig efter sin Hjemkomst, tør sluttes af den svenske Gesandts Indberetning til sit Hof ni Dage efter d. 15 Novbr. 1656, hvori han skriver om Juel, at saavidt han kan erfare, er han „modest i sine Relationer og siger, at det ei staaer saa ilde til med Armeen, og at Ed. M. er tilbøilig til Fred og Venskab med Danmark“ [1]). Og hvorledes han det følg. Aar 1657, da Krigen med Sverig besluttedes paa Herredagen i Februar i Odense, ndtalte sig angaaende denne, har han selv berettet i sin Dagbog, hvor han skriver, at han (vel) „demonstrede Hs. Kgl. M. Frederik III den svenske Armees Tilstand i Preussen, som paa de Tider var en hel ringe og slet; ikke desto mindre,“ vedbliver han, „forsikkrede jeg derhos, at saasnart Kongen af Sverig var forsikkret om Rupturen med os, besatte han Fæstningerne i Preussen, Thorn, Marienburg, og Elbingen, og gik med Resten strax lige ad Holsten til og søgte vor Armee, forladende sig paa sine gamle Officerer og Knægte, endog han neppelig kunde blive over 6000 (Mand) stærk til Hest og til Fods. Hvorfor mit Raad var, man strax skulde søge Pommern og der gjøre sig fast, førend han der kunde ankomme; dermed vi Fjenden kunde betage ikke alene den Fordel af Landmilitsen sammesteds, men og af Hamborg og Lybæk. Men andres Tanker vare paa Bremen til vor store Ulykke.“ Det er nokkom bekjendt, at det var Frederik III selv, — der vel heri lededes af Christoffer Gabel —, som for alt vilde benytte sig af Sverigs Stilling, til at faae sit tidligere Erkestift Bremen tilbage fra dette.

Ove Juel ses ikke mere at være taget paa Raad med ved Krigen, indtil det var kommen til det yderste, og Karl Gustav med sin Hær kun stod to Mile fra Kjøbenhavn ikke langt fra Kjøge Kro. Ove Juel var da i Kjøbenhavn, og blev her om Aftenen Kl. ni d. 14 Februar 1658 ved en Drabant kaldt op paa Slottet til Kongen, der vilde vide hans Mening om, hvad der under disse Omstændigheder var at gjøre. Han raadede da Kongen til at sende „en dertil skikket Person endnu samme Nat til Kongen af Sverig

---

[1]) P. W. Becker, Saml. t. K. Frederik III, I, Nr. 110, p 129—130.

med et Creditiv, for at „berede Veien for Gesandter til at tractere, bringe den svenske Armee i saa Maade til at staae stille, og saaledes derved at vinde nogen Tid, baade til at ise om Flaaden og andensteds, saa og at gjøre Anstalt til fornøden Værn baade paa Voldene og i Staden". Kongen bifaldt Raadet, og forskjellige bleve bragte i Forslag, men Kongen vilde have ham selv dertil, eftersom han var vel kjendt ved det svenske Hof: „det jeg mig og," skriver han, „gjerne efter underdanigst Pligt paatog, al Fare for Fjenden, Vinteren, og Natten uagtet." Ove Juels Creditiv hertil blev derpaa strax udfærdiget, og vi følge nu hans Optegnelser i hans Dagbog om hvad, der saa videre fulgte:

„Samme Nat ved Midnatstid," skriver han, „begav jeg mig ud af Staden, Kongen af Sverig at opsøge sine salvo conductu eller nogen Tilkjendegivelse om min Ankomst, alene med en kgl. Trompeter, — som var bange nok —, og en af Kongens Kaner med to Heste for. Lykken var saa god, at efterat jeg mange Gange uskadt havde væltet i den meget dybe Sne, hvor ingen Vei var at finde, kom jeg endelig paa den svenske forlorne (ɔ: yderste) Skildvagt, ikke langt fra Kjøge Kro uden noget Muse- (ɔ: Plyndre-) Parti at møde. Samme forlorne Skildvagt, bestaaende i tvende Ryttere, arresterede mig strax med Pistolen for Brystet; endelig red den ene til det næste Kvarter, og hentede derfra en Ritmester, som varede længe nok; samme Ritmester førte mig videre, og blev jeg saaledes ført af et Kvarter til et andet, indtil jeg om Morgenen før Dag d. 15 Febr. kom til Hovedkvarteret, hvor Kongen var. Der blev jeg efter lang Tøven indført i Feltmarskal Wrangels Kvarter, som da laa i Kongens Kvarter; men jeg fandt ingen Plads for mig formedelst at Gulvet i Stuen var bedækket med sovendes Mennesker, ligesom døde Kroppe, saa jeg maatte holde Hus i Bryggerset blandt Rustvognkudskene, indtil det blev fuldkommen Dag, da jeg mig strax ved Hofmarskallen lod anmelde og begjærede Audiens, som og blev lovet, saasnart Kongen var iklædt. Men som det varede noget længe, brugte jeg den sædvanlige Frihed, ligesom jeg endnu havde været Resident, og gik op i Kongens Kvarter i Forgemakket, hvor mig mødte endel mine gamle Bekjendte, Feltmarskal Grev Wrangel, Rigsmarskal Grev Oxenstjerna, og andre, som alle toge vel imod mig; og der jeg blev Hr. Corfitz Ulfeld var i et Kammer der næst ved, traadte jeg ind til ham, og med faa Ord bad ham nu i Gjerningen at ville lade se, at han havde endnu ærligt dansk Blod om Hjertet til sin egen og rette Konges Tjeneste, og efter en kort

Replik absenterede jeg mig strax igjen fra ham. Lidt efter sendte Kongen mig Bud, (at) jeg ikke vilde lade mig Tiden blive lang, saasnart han kunde lade sig ombinde sin Halsdug, skulde jeg strax komme til Audiens. Strax derefter blev jeg indledsaget til Kongen, og havde offenlig Audiens i hans Raads og Grev Ulfelds Nærværelse; derefter overleverede jeg mit Creditiv. Kongen svarede mig selv meget vel, og gav sig derefter i en vidtløftig Discours med mig; blandt andet spurgte han: „„hvor det befaldt mig, vi der skulde findes?““ Jeg svarede: „„for H. M.s egen Person helt vel, men at Suiten var noget for stor.““ Endelig gav han mig et Recreditiv med Haandbrev til H. M., min Herre; og dermed tog jeg min Afsked, efterat have bragt til Veie, at Armeen skulde i nogle Dage staae stille, og vore Gesandter strax komme ud, at tractere med de Svenske, som og uden Ophold skete."

Den næste Dag d. 16 Febr. blev Ove Juel igjen affendt med et Creditiv til den svenske Konge, der da havde sit Hovedkvarter i Thorslunde, og en Ordre til de danske Gesandter, der forhandlede om Freden; og da der blandt Fredsbetingelserne var indløbet en uventet Fordring paa 200,000 Rdlr. til de Svenske, bad Ove Juel Gesandterne at lade denne Post staae hen, til han kom tilbage fra den svenske Konge, hvis endelige Mening derom han vilde sondere, ligesom af sig selv. Angaaende denne Forhandling beretter han nu saaledes i Dagbogen:

„Den 17 Februar om Morgenen tidlig, efterat jeg havde confereret med vore Gesandter, begav jeg mig strax til Kongen af Sverig, og efter erlangt Audiens og godt Svar paa det, jeg havde at proponere, begyndte jeg at tale med H. M. om Freden, og ved denne Occasion om de begjærte to Tønder Guld, brugendes alle de Motiver jeg kunde optænke til denne haarde Prætensions Afstaaelse. Endelig efter en lang Debat pro et contra sagde Kongen disse Ord: „„Jeg ved ikke, hvorledes det er, jeg kan ikke sige Ove Juel Nei!““ og saa bevilligede (han), at paa samme to Tdr. Guld ei mere skulde prætenderes, men begjærede saa derimod Tractaternes hastige Endskab. Jeg lovede, at gjøre min Flid, at endnu denne Aften vor Concept derom til de svenske Gesandter skulde vorde overleveret. Der jeg nu herpaa vilde tage Afsked, sagde Kongen til mig: „„haver han afsnakket mig to Tdr. Guld, kan han sagt en Gang faae Mad med mig derfor!““ Jeg takkede underdanigst erindrende om Tiden derved at forsømme, som var kostbar, dog havde H. M. naadigst at befale: „„Jeg vilde gjerne imorgen igjen opvarte

H. M., om saameget kunde erholdes, som denne Gang!"" Derved han fik en god Latter, og sendte han strax sin fornemste Secretair Ehrenstein til sine Gesandter, at de ei videre skulde prætendere paa de to Tdr. Guld, som jeg siden formærkede, de ei vare vel tilfreds med."

Efter Middags Maaltidet tog Ove Juel Afsked fra Kongen, og begav sig til de danske Gesandter, for at arbeide paa Udkastet til Freds Tractaten; men en Times Tid efter hans Ankomst her meldtes det, at de svenske Gesandter lode deres sex hvide Heste forspænde, for at tage bort, og afbryde Tractaten. Ove Juel gik derpaa hen til dem, som de allerede sad i Vognen, og forlangte, at vide Grunden til deres Afreise, og da de saa svarede, at der hos de danske søgtes Ophold og ingen Endelighed, og at de derfor vilde efterleve deres Ordre (at bryde af), erklærede Ove Juel dem, at hvad de vilde gjøre „vilde komme paa deres eget Forsvar for deres Herre," men han vilde indestaae dem for, at den danske Concept skulde blive dem forelagt, „inden de lagde sig til at sove denne Aften." De holdt dette for en Umulighed, men stege dog endelig ud af Vognen, og Ove Juel førte dem saa ind til de danske Gesandter, og efter en kort Samtale med dem, gik de igjen til deres egne Værelser, idet Ove Juel bad dem forfærdige deres Concept, efter den danske „skulde de ikke tøve." Derpaa opsattes den danske Concept, og overbragtes dem Kl. ni samme Aften, og ved Midnats Tid afgave de igjen den svenske. Den følgende Morgen før Dag gjennemgik de danske Gesandter nu det svenske Udkast, der vel i Hovedsagen stemmede med det danske, men var saa stødende i Udtryksmaaden, at de Danske tvivlede om en Overenskomst, men ved Ove Juels Mellemkomst bragtes en saadan til Veie, idet man fra begge Sider modtog hans Tilbud om at forene begge Udkast i et fælles. Og i Overværelse af Gesandterne fra begge Partier og under bestandig Conference med dem, hvor der forekom noget vigtigt eller tvivlsomt, dicterede Ove Juel nu en fælles Concept til deres Secretairer, hver i sit Sprog, idet han holdt den danske Concept i den ene Haand og den svenske i den anden og ex tempore sammenarbeidede deres Text, og da det saaledes opsatte Freds Instrument var færdigt i begge Sprog, og Parterne havde gjennemgaaet det, erklærede begge deres Tilfredshed med det i alt, hvorpaa det samme Dag d. 18 Febr. lidt over Middag underskreves i Tostrup af alle Gesandterne.

Men et vanskeligt og meget ubehageligt Hverv med Hensyn til Freds Tractaten fik Ove Juel endnu, idet Frederik III bag efter vilde have,

at den Post om de 2000 Mand, der skulde stilles til Kongen af Sverig, igjen skulde gaae ud af Tractaten, og forlangte, at Ove Juel skulde se, at faae denne Formildelse i den. Herimod forestillede Ove Juel Kongen, at Underskriften vilde holdes og efterkommes, men „skulde han endelig forsøge paa det," maatte hans Creditiv udfærdiges i en anden Anledning, at han her kunde handle paa sin egen Haand, han skulde dog nok gjøre sit Bedste. Kongen af Sverrig var dengang i Kjøge, hvortil Ove Juel saa begav sig, og efter at have faaet et godt Svar af Kongen paa sit offenlige Andragende, gav han sig derpaa, som af sig selv, til at tale om Umuligheden af, at skaffe disse 2000 Mand til Fods til Veie under Tidernes Tilstand, og, hvorvel den svenske Konge demonstrerede vidtløftigen derimod, hvor høiligen de vare ham fornødne, fik Ove Juel det dog „endeligen og med stor Møie" sat igjennem, at „endog det var bevilliget og underskrevet, skulde dog disse 2000 Mand til Fods ikke blive fordret." Efter ogsaa denne Gang at have været til Taffels hos den svenske Konge, reiste Ove Juel tilbage til Kjøbenhavn, hvor hans Beretning blev optaget i største Naade; og det er begribeligt, at Deres Majestæter, — som Ove Juel siger —, ved hans Tilbagekomst fra disse forskjellige Sendelser altid takkede ham allernaadigst, og ham om al kgl. Gunst og Naade blideligen forsikkrede.

I Anledning af de Indvendinger, som de Svenske gjorde mod at efterkomme Roskilde-Freden havde Ove Juel endnu to Sendelser til Kongen af Sverig. Den første var til Gothenborg, hvortil den svenske Konge havde begivet sig, da han her d. 5 Marts havde taget Afsked med Hoffet efter Freden. Ove Juel ankom dertil d. 21 April, og efterat have confereret med de svenske Commissairer, tilstodes der ham i en privat Audiens, at maatte afhandle sit Hverv med Kongen. Det viste sig imidlertid her, at man ansaae Ove Juel for en Mand, man maatte være paa sin Post imod, thi, hvad enten det nu var paa Kongens Befaling eller af egen Frygt for Ove Juels Fremstillings Gave, saa beretter Ove Juel, at, da han ved Audiensen saae sig lidt om, idet han talede, — og han gjorde dette vel neppe, uden for at ville vide, om han kunde være sikker paa, at være alene med Kongen, og derefter at rette sin Tale —, saa blev han Rigens Raad og Felttøimester Grev Stenbock var, som kukkede frem bag et Tapetseri, „dermed," siger han, „jeg mig dog aldeles intet lod mærke;" og det lykkedes ham ogsaa, ligefuldt at fremstille Sagen saaledes, at han betog Kongen den Tro, man havde bibragt ham om de vedkommende Punkter. Ved denne Sendelse modtog Ove

Juel Karl X's Billede rigt udstyret med Diamanter, hængende i en kostbar Guldkjæde, efterat han kort iforveien i Helsingør havde faaet en prægtig Diamants-Ring af Kongen, fordi han havde opvartet ham her ved Hoffet. Men ved Siden af sin egen særdeles Udmærkelse af Kongen var Ove Juel her til samme Tid kommen til Kundskab om en Sag, der maatte anses for meget betænkelig, hvorvel det ikke lod sig sige, om den stod i Forbindelse med en dybere Plan, der var opgivet eller bestod endnu, idet han fra en paalidelig Kilde underhaanden var bleven underrettet om, at Feltmarskal Wrangel havde faaet Ordre til, dersom han ikke alt havde kvitteret Sælland med det svenske Folk, som laae der i Landet, skulde han fremdeles blive staaende der med samme. Ove Juel afreiste d. 5 Mai fra Gothenborg, og ankom Dagen efter til Kjøbenhavn, og ved sin Beretning til Frederik III om sin offenlige Sendelse undlod han ikke, at meddele H. M. den anden Underretning, for hvis Paalidelighed han indestod.

Den flg. 30 Juni affendtes Ove Juel igjen til den svenske Konge, som da var i Gottorp, for paa det mest indtrængende at drive ham til, at trække sine Tropper ud af de danske Stater. Og her var det, at den svenske Konge under Tafflet kom til at forraade sin Plan med paany at angribe Danmark, idet han i Talens Løb ytrede, at naar Brudet skete med Hollænderne, agtede han, at samle sin Flaade mod dem i Kieler Havn. Hvorpaa Ove Juel strax tog Ordet og udbrød: „hvorledes Eders M. i Kieler Havn? inden den Tid skal jo baade denne og alle min allernaadigste Konges og Herres Lande, hvor endnu er svensk Folk, efter Tractaterne være aldeles evacuerede." Kongen, der følte, at han havde fortalt sig, og „gjerne vilde ro i Land igjen", sagde saa noget stammende, — „som han pleiede, naar sligt forefaldt" —, at han mente ikke saa lige Kieler Havn, men Wismar, eller hvor Vinden vilde føie sig. „Men," skriver Ove Juel, „jeg forglemte ikke det, som først blev talt, derom at gjøre allerunderdanigst Erindring ved min Hjemkomst"; og den franske Ambassadør Terlon, der fulgte med Karl X, bemærker ogsaa, at den danske Affending Ove Juel, som havde „en god Forstand", saaledes kom efter den svenske Konges Hensigt [1]).

Ove Juel vendte tilbage til Kjøbenhavn d. 14 Juli, og begav sig Dagen efter med Rigshofmesteren Jochum Gersdorf til „Hirskholm", — saaledes kaldtes Hørsholm nu —, hvor Kongen da var, og efter det paa Got-

---

[1]) Terlon, Memoires 1656—1661, Dellgasts Oversættelse, I, p. 127.

torp forefaldne, raadede han Kongen ubetinget til, at gaae ind paa de svenske Fordringer, „det koste hvad det koste vilde", for at berøve de Svenske det Paaskud, hvorunder deres Tropper tilbageholdtes. Og Ove Juel udvirkede ogsaa en kgl. Ordre til Rigshofmesteren, at denne i Forening med ham skulde, om muligt endnu samme Aften, i Kjøbenhavn lade afholde en Conference med de svenske Underhandlere, og slutte med dem saaledes, som Ove Juel havde sagt. Men, hvad enten det saa var, fordi Ove Juel var de danske Underhandlere for overlegen i Statssager, eller fordi han var dem for afgjørende ligeoverfor deres Betænkeligheder, eller i deres Øine her var en uvedkommende, nok, de henvendte sig ikke til ham, men lode den kgl. Ordre upaaagtet, og Ove Juel skriver, at de (Rigshofmesteren og han) kom til Kjøbenhavn, „men ingen Conference hverken da eller anden Dagen blev holdt med de svenske Gesandter," og naar han saa tilføier, „hvad siden skete, ved jeg ikke, thi jeg var ei derhos," da er dette saameget mere betegnende, som Frederik III otte Dage derefter paa Juels gjentagne Forestillinger paany havde indskærpet Rigshofmesteren, uopholdeligt at efterkomme Ordren.

Det var nu ingenlunde Ove Juels Mening, at der skulde sluttes en endelig og bindende Tractat med de Svenske, men at man i Øieblikket glat skulde gaae ind paa alt, for at „de svenske Tropper kunde komme til at marschere ud af vore Lande, og (man) sig siden engagere med den fremmede Magt, der sagdes, at skulle komme; derefter kunde vi (saa) tage vore messures, som tjenstligst og gavnligst kunde eragtes, naar vi vare Mestere af vore egne Lande." Men at have Øie for Faren, og, om muligt, kjøbe den beleilige Tid til at afvende den, enten det saa var billigt eller ubilligt, laae ikke for de danske Underhandlere og deres Raadgivere, og da nogle Dage vare gaaede igjen herefter, og Ove Juel „fornam det til ingen Endskab kunde komme med Tractaterne," begjærede han Forlov af Kongen til at maatte reise bort og tage over til Jylland; men ved sin Afsked skriver han, at han endnu erindrede om, at saasnart det hørtes, at „Kongen af Sverig samlede sin Flaade i Kieler Havn, da maatte H. M. være forvisset om, at han dermed gik løs paa Sælland."

Herpaa reiste Ove Juel, men han var ikke kommen længere end til Kragerup, da han d. 7 August overraskedes af Rygtet, der strax bekræftedes, om Karl X's Landgang i Korsør tilligemed Feltmarskal Wrangel. Samtidig hermed havde Grev Thott med 2000 Hestfolk sat sig i Bevægelse

henad Veien til Kjøbenhavn, og Ove Juel var saaledes afskaaret fra at vende tilbage dertil, og maatte blive paa Kragerup. Efter forskjellige fjendlige Besøg ankom der her fjorten Dage efter, d. 21 August, en Trop beredne Polakker med deres Officerer, som anmeldte, at Kragerup Gaard og Gods var assigneret til Generalmajor Koretschy, der førte et Regiment hvervede Polakker med henved tredsindstyve Officerer, som skulde underholdes derfra. Og til den Ende paalagdes det nu Ove Juel ugeligen, at sende elleve Vogne til Helsingør, hvor Koretschy stod, med Øl og Proviant efter hans Opskrift, og dertil ligeledes ugeligen udrede firsindstyve Rigsdaler, foruden en Brandskat engang for alle af tre tusinde Rigsdaler for Gaard og Gods. Herved bemærker Ove Juel, at det blev ham paa anden og tredie Haand tilkjendegivet, at han havde sig selv at takke for denne haarde Medfart, fordi han ikke vilde indstille sig til Opvartning hos Kongen af Sverig, som Hr. Hannibal Sehested gjorde, især da Kongen reiste ham paa en Mils Vei nær forbi ved Slagelse, men tilføier han: „som jeg ingenlunde vilde imod den underd. Pligt, jeg var min Herre og Konge skyldig."

Den svenske Konges Hensigt med at overgive Ove Juel til et hvervet Regiment af Polakker, som han fremfor alle nok vidste, skulde tage ham med, var imidlertid ikke blot, at lade Ove Juel undgjelde for sin Stivhed mod ham, men ogsaa at „forcere" ham til at komme til Leiren, og da alle Ove Juels Forestillinger til Koretschy, om dog ikke „ganske" at skulle „ruineres", vare forgæves, og først en, saa to—tre af hans Proviant-Vogne bleve borte paa Tilbageveien fra Helsingør med alt, baade Heste og Karle, maatte han ogsaa, „om det ikke skulde blive jo længere jo værre," bekvemme sig selv til at reise til Leiren, hvor han da tilsidst med megen Anstrengelse fik Koretschy til at nøies med otte Vogne Proviant hver Uge og fyrgetyve Rigsdaler i rede Penge hver Maaned, samt to tusind Rigsdaler i Brandskat, mod at denne saa betaltes inden fjorten Dage, hvortil da hans „Kones Halskjæde og en Del hendes Ringe maatte springe." Denne Udskrivning varede derefter i syv Maaneder, til Koretschy i Slutningen af April 1659 blev afskket.

Koretschy stod dengang ved Hovedkvarteret hos den svenske Konge, som var paa Ibstrup (Jægersborg), hvor ogsaa den svenske Dronning var, og Ove Juel, som var redet fra Kragerup d. 9 Septbr., ledsaget af to Tjenere, ankom hertil d. 10de. Koretschy var da taget til Kronborg med den svenske Konge efter denne Fæstnings Overgivelse; men strax ved Porten mødte Ove Juel den svenske Dronning, der havde Rigsmarskal Grev Oxen-

ſtjerne hos ſig i Vognen, og vilde „kjøre ud at ſpadſere“. Da Oxenſtjerne ſtrax gjenkjendte Juel, lod Dronningen holde ſtille, og ſpørge, om det ikke var Juel? og begjærede da, at han vilde komme til hende, hvorpaa Juel „maatte frem ſaa ſkiden af Dynd“, ſom han var, og kyſſe Hds. M.s Haand, der bad ham fortøve der, til hun kom tilbage om en halv Time, hvorefter Juel, da det ſkete, blev modtaget af hende med al Naade, og havde en lang Samtale med hende. Dagen efter kom Kongen af Sverig med Koretſchy fra Kronborg, og, da han hørte, at Juel var der, maatte Juel ſamme Aften til Taffel. Juel takkede nu H. M. for al beviſt Naade og anbefalede ſig fremdeles i denne; men uden at ſige, at han var kommen, for at hilſe paa H. M., berettede han H. M. aabent, at Aarſagen til hans Ankomſt var Koretſchys Haardhed mod ham, hvem hans Gaard var aſſigneret. Derpaa ſvarede Kongen, at han kunde takke ſig ſelv for det, havde han villet gjort ham den Ære og kommet til ham, helſt efterdi han var kjendt, ſkulde alt hans Gods være bleven frit. Denne Bebreidelſe af Kongen, der tydede paa den Opmærkſomhed, der var viſt Juel, og hvad Kongen derfor havde ventet ſig, imødegik Juel med at ſvare, ſom han ſkriver, at „jeg i den Tilſtand, jeg nu var i, ikke turde underſtaae mig, ſom H. M.s Fange, uden kgl. Ordre mig til underdanigſt Opvartning at indſtille.“ Herimod var intet at ſige, men hvad Kongen end ligefuldt mente om Forklaringen, endte det dog med, at han lovede, at lade Koretſchy befale at bruge Discretion, og at der ſkulde blive tænkt paa nogen Forſkaanſel for Juel, naar Kvartererne igjen bleve ombyttede.

Efter Tafflet ſtod Kongen og talte med Hannibal Seheſted, og da Juel holdt ſig noget til Siden, kaldte Kongen paa ham og ſpurgte, hvorfor han ſtod ſaa langt borte, og bød ham komme til dem. Da Juel ſaa kom, begjærede Kongen, at han vilde ſige ham noget, han vilde ſpørge ham ad; Juel ſvarede i Underdanighed: „gjerne, om det var det jeg vidſte.“ Da bragte Kongen Samtalen paa Bane, der var faldt over Tafflet paa Gottorp, og ſpurgte Juel, om han obſerverede nogle Ord, ſom da uforvarendes faldt af hans Mund, om at han vilde lade ſin Flaade ſamle i Kieler Havn. „Jeg vilde ikke gjerne,“ ſkriver Juel, „til directe at ſvare herpaa, men da jeg dertil blev forceret, ſvarede jeg lige ud, at jeg maatte have været en meget enfoldig Miniſter af min Konge og Herre, derſom jeg ikke ſaadanne importante Ord ſkulde have taget i Agt, derom paa ſine Steder, at gjøre underdanigſt og tilbørlig Relation; jeg og ſtrax, der Ordene vare talte, ſvarede H. M.“

Derved udbrød Kongen, at han tænkte det nok, thi han fandt ikke Alting her i Sælland saaledes beskaffen, som han havde formodet, og det gjorde ham ondt nok, at de Ord paa den Tid faldt ham af Munden, som han gjerne havde villet fortolke anderledes. Paa denne Ytring gav Juel det frimodige Svar, der baade indeholdt en skjult Beklagelse over, at der ikke havde været taget mere Hensyn til hans Beretning herover, end der var, og sammen dermed forekastede den svenske Konge Upaalideligheden af hans offenlige Forsikkringer: „jeg replicerede," skriver han, „at H. M., min allernaadigste Konge og Herre, ikke vilde give Saadant fuldkommen Tro, men forlod sig mere paa den assurance og Forsikkring, jeg gjorde H. M. efter Eders M.s Befaling paa alt fortroligt og naboligt Venskab."

Ove Juels Ophold i Leiren varede en Uges Tid, og i de tre Dage under dette, hvori der skødes mellem den danske Pram ved Kjøbenhavn og det svenske Batteri paa Vartou, skriver han: „var det min store Lyst hver Morgen tidlig at ride ud og se til Prammen, hvorledes den hver Morgen gav dansk Løsen og fordrede de Svenske ud igjen."

Denne Sammenkomst var den sidste, Ove Juel havde med Karl Gustav; og uagtet det ikke kan betvivles, at denne havde villet vinde sig en Tilhænger i Ove Juel ved de Udmærkelser, han havde vist ham før Krigens Gjenoptagelse, og at hans Hensigt med at forcere Juel til at komme til Leiren, gik ud paa det samme, men begge Midler vare lige forgæves, skiltes dog Juel ligefuldt fra ham med Opfyldelsen af sine Ønsker, og fik endog ved Afskeden Forlov til at maatte forsvare sig (mod hans Folk), om Nogen vilde gjøre ham Gevalt. Ei heller glemte han sit Løfte til Juel om Forskaansel, men da Koretschy var bleven aftakket, lod han være at belægge Ove Juels Gaard og Gods med nogen ny Asignation. Et Par Gange truedes Ove Juel vel igjen af General-Kvartermesteren dermed, men frikjøbte sig underhaanden.

Vi tilføie, at Ove Juel efter Fredslutningen i Kjøbenhavn blev en af Commissairene, der skulde paase de fjendlige Troppers Rømning af Sælland, og at han i det næste Aar, da Opgjørelsen skulde finde Sted med de skaanske Godser, der til Erstatning for Bornholm skulde afgives til den svenske Krone, ligeledes her var en af de Tilforordnede [1]).

---

[1]) Jvnfr. P. W. Becker, Samlinger til K. Frederik III's Regering, I, p. 221.

III.

Ove Juels Embeds Hverv og Deltagelse i Landets indre Anliggender.

Nogle Uger efter Fjendens Bortgang samledes den fælles Rigsdag d. 8 Septbr. 1660 i Kjøbenhavn af alle Landets Stænder, hvilken endte med Ophævelsen af Haandfæstningen, og den derpaa d. flg. 18 October foretagne Arvehylding af det regerende Kongehus paa Mands- og Kvinde-Siden. Ove Juel vides paa Rigsdagen at have været Adelstandens anden Taler, og Medlem af det Udskud, som Kongen valgte til at gjøre Forslag til den Forfatning, der skulde forbindes med Arveligheden, men som det saa af Mangel paa Enighed overlodes Kongen selv at give. Der findes ikke den mindste Antydning i Ove Juels Dagbog af hvad, der foregik ved de her førte Forhandlinger, eller af den Andel, han havde i dem, men ligesom man af hans Taushed kan slutte, at han ikke har været tilfreds med nogen af Delene, saaledes er det ogsaa klart baade af den Omstændighed, at han med sin store Fremstillingsgave og sit Kjendskab til Datidens Statsforhold kun valgtes til den anden Ordfører i sin Stand, medens den første Ordfører aldeles ikke var sit Hverv voxen, og af, at han var en af dem, der toges af Kongen til Forfatnings Udskudet, at han har bekæmpet den blinde Forstokkelse, der førte Ordet indenfor de lukkede Døre i Adelstandens egne Forsamlinger, og hvorved man mistede alt, fordi man vilde holde paa alt. At han som Adelens Ordfører ligeoverfor de andre Stænder vilde virke til, at disse søgte en godvillig Overenskomst med Adelen, fremgaaer af de os i den Henseende paa anden Maade bevarede Ytringer af ham, at „selv Kongen kunde ikke paalægge Adelen noget," og at der ogsaa tilkom Adelen en Forret (et »præ«) „paa Grund af dens Byrder"[1]), hvorved han altsaa paa den ene Side vilde have at Stænderne skulde erkjende, at de ingen Ret havde til at foreskrive Adelen noget, thi det havde selv ikke Kongen, men paa den anden Side ogsaa kun forlangte en Forret for Adelen, der igjen støttede sig til desto større Forpligtelser. Han maa saaledes antages, at have hørt til dem i hans Stand, der stode den skete Forandring nærmest, uden at den derfor har været ham med i sin Helhed, og under Kampen forgæves at have søgt, at bringe Partierne til mere Maadehold, for at nærme sig hverandre og undgaae den Spaltning, der førte Forfatningen fra den ene Yderlighed over til den anden.

---

[1]) Suhm, Nye danske Samlinger, II, 131 ; Nordisk Universitets Tidsskrift, 1857, p. 103.

Aaret efter Arvehyldingen tilføiede den nye Kongemagt den danske Adel en dyb Ydmygelse i en af dens ældste og fornemste Slægter ved den Sag, der anlagdes mod den letsindige og mundkaade Kai Lykke for en ærerørig Udtalelse, han havde gjort om Dronningen for flere Aar siden i et privat Brev, der nu var bleven fremdraget, og hvorfor der forlangtes Lovens yderste Straf, og Kai Lykke ogsaa u. 2 Septbr. 1661 blev dømt til at have forbrudt Ære, Liv og Gods [1]). Alt, hvad Ove Juel havde faaet for sine forskjellige Ansættelser og sine Anstrengelser ved og efter Roskilde-Freden, indskrænkede sig til det lille Mariager Klosters Lehn, der nitten Aar efterat han var indtraadt som Hofsinde, var hans første Forlehning. Og da Aalborghus Lehn, tilligemed de samme underliggende Lehne i Vendsyssel, som Kai Lykke havde havt, nu blev ledigt ved Dommen over ham, og Lehnene til samme Tid inddroges, og forandredes til Amter, udnævntes han til Amtmand over Aalborghus d. flg. 12 Septbr. 1661, og i Forening dermed ogsaa til Amtmand over Dronningborg eller Randers Amt, som Henrik Ranzau til den Tid havde havt som Lehn, hvorhos han indtil videre skulde vedblive at beholde Mariager Kloster som Amt, der faa Aar efter i 1664 udlagdes til Albert Balzer Berendtz i Hamborg for Forstrækninger til Kronen. Sammen hermed blev han ogsaa ved Oprettelsen af de nye Regeringscollegier, ligeledes u. 12 Septbr. 1661, gjort til Cancelliraad, og ansat som Assessor i Cancelliet eller Justitscollegiet. Men denne Ansættelse synes ikke at have stillet videre Krav til ham, idet Collegierne foreløbig mere var der i Navn end i Virkelighed, og medens General Schack og Rentemester Gabel, og da navnlig den sidste, vare Kongens Betroede i Landets Anliggender, tilbragte Ove Juel de nu følgende Aar fjern fra Re-

---

[1]) Brevet er skrevet 1656 til en Sophie Abelsdatter, der i C. P. Rothes „danske Mænds og Kvinders Eftermæle" II, p. 296 angives, at have været en gift Adelsfrue, men som efter nærmere Oplysning i „Meddelelser af det norske Rigsarchiv" I B. 1 H. p. 12 var gift med den Peter Börting, der senere i 1669 kjøbte Fossum i Norge. Hun havde som ugift staaet i Forbindelse med Kai Lykke, men trak sig efter sit Ægteskab tilbage fra ham, og da han nu gjorde Forsøg paa, at fortsætte sit Forhold til hende efter dette, og hun maa have undgaaet ham, skrev han hende til, for at overtale hende, med Henvisning til høitstaaende, endogsaa Dronningen, der satte sig ud over ægteskabelig Utroskab. Statholderen Grev Christian Ranzau og daværende Rentemester Christoffer Gabel nedsattes til Commission i Sagens Undersøgelse, hvorved da Gabel har været Hovedmanden, og det er ingenlunde usandsynligt, at det ogsaa er Gabel, der har opsnuset Brevet og bragt det frem, saavel for at ærgre Dronningen, og maaske ogsaa selv hevne sig for Spot af Kai Lykke, som for at bruge det til et Middel, hvorved Kongemagten kunde sætte sig i Skræk hos den danske Adel.

geringen paa sine Godser i Jylland og de ham underliggende Amter, fornemlig Aalborghus.

I disse Aar ses Ove Juel ikke, at være brugt af Kongen paa nogen særdeles Maade, uden naar Hoffet skulde have Repræsentanter hos fyrstelige Personer, der ankom hertil, saaledes sendtes han til Kronprindsen af Sachsens Modtagelse i Kolding, da denne kom herind til sin Formæling i October 1666 med Kongens Datter, Prindsesse Anne Sophie, ligeledes modtog han Aaret efter 1667 Prindsesse Charlotte Amalie af Hessen, da hun i Juni landede i Rødby til sin Formæling med Kronprinds Christian. Men mod Slutningen af det næste Aar fremdroges Ove Juel pludselig paa en meget fremtrædende Maade under et Ophold i Kjøbenhavn, idet han u. 5 Nvbr. 1668 modtog Kongens Billede emailleret paa Guld, og da der ingen Kapsel fulgte med til at lægge det i, saa 300 Rdlr. til at lade denne forfærdige for. Og denne Naade var kun Forløber for et yderligere og større Bevis paa Kongens Udmærkelse, som tildeltes ham nogle Maaneder efter, idet han udnævntes til Geheimeraad, Assessor i Statscollegiet (ɔ: Udenrigscollegiet) og Høieste Ret, samt Vicestatholder i Norge, alt med Bibeholdelse af hans Plads i Cancelliet, men hvorved han naturlig afgik fra sine Amter i Jylland. Paa disse nye Embeder aflagde Ove Juel sin Ed d. 3 Febr. 1669, og i hans Bestalling af 9 Juni tillagdes der ham en Lønning af 3000 Rdlr. Om Grunden til denne store Opmærksomhed, som han saa pludselig blev Gjenstand for, uden at Noget forelaae fra hans Side, der just nu havde Krav paa at fremkalde den, oplyser hans Dagbog os vel ikke ligefrem, men han anfører imidlertid et Par Omstændigheder, der vise hen til den nye tilkomne Aarsag. Han siger nemlig, at Kongens Portrait blev ham overrakt af Gabel, og at han modtog denne „høikongelige Naade," uden derom at have ladet anholde, og da vi senere om Somren d. 8 Juli 1669 se, at Gabels Søn forloves med Ove Juels Datter, og Gabels Glæde derover nokſom viser sig i, at da Ove Juel derefter skulde reise til Norge, maatte han efter „megen og indstændig Begjæring" lade Datteren blive tilbage i Gabels og Fru Gabels Hus, kunne vi ikke tvivle om, at den Ære og Forfremmelse, der nu blev Ove Juel til Del, var Gabels Værk, som derved vilde indlede dette ansete Giftermaal for sin Søn, ligesom vi ei heller kunne andet end tilskrive Gabel for denne Forbindelses Skyld den storartede Maade, hvorpaa Ove Juel afsendtes til Norge, idet et kgl. Orlogskib afgik til Jylland alene for at bringe ham og hans Familie derop. Men skyldtes

end Ove Juels Fremhævelse Gabels egne Planer, var han vistnok selv fuldkommen værdig til den Udmærkelse, der vistes ham, kun, at det havde været Tiden for mange Aar siden, at give ham Frederik III's Billede, da han fik Karl Gustavs, for hans Anpart i Roskilde Freden, thi af hvor kort Varighed denne end var, tvivlede dog vel mindst Frederik III om, at uden den vilde Landet være bleven taget, og den danske Throne gaaet tabt for ham og hans Hus. Og hvad Statholder-Embedet i Norge angik, da udfyldte Juel dette saaledes, at, da Gabel et Par Maaneder efter Frederik III's Død bortfjernedes fra Hoffet og Regeringen, var der ingen, der tænkte paa, at indrage Ove Juel i Gabels Fald, tvertimod da han det næste Aar kom ned fra Norge, udmærkedes han med Dannebrogsordenen ved dennes Oprettelse.

Ove Juels' Udnævnelse til Vicestatholder i Norge var betinget ved at den daværende Statholder, Ulrik Frederik Gyldenløve, var bestemt til at gaae i en Ambassade til England, men uagtet dennes Fraværelse trak Ove Juels Afreise ikke desto mindre ud fra hans Udnævnelse d. 3 Febr. 1669 til d. flg. 2 October, da han afseilede fra Fladstrand, som anført, paa et kgl. Orlogskib, og efter to Dages Seilads d. 4 October 1669 landede i Christiania. Nogle Maaneder derefter d. 9 Febr. 1670 døde Frederik III, og det følg. Aar 1671 d. 7 Juni foregik Salvingen af Christian V, der forherligedes ved de kort iforveien u. 25 Mai oprettede grevelige og friherlige Lehn, og efterfulgtes af Stiftelsen af Dannebrogsordenen, hvis første Uddeling fandt Sted paa Rosenborg d. 8 October 1671. Ove Juel var da u. forang. 20 August efter henimod to Aars Ophold i Norge kommen herned, og nævnes som den tredie i Rækken af de første nitten Riddere, som Dannebrogs Ordenen tildeltes. Paa Grund af flere tilstødende Omstændigheder forlængedes hans Ophold hernede i tre Fjerdingaar for ham, og først d. 4 Mai 1672 tiltraadte han Tilbagereisen til Norge. Her ventede ham dengang et vidtløftigt Hverv, idet de Eiendomme af Kronens, som Huset Marselis der havde i Pant for deres Forstrækninger under Krigen i Frederik III's Tid, nu skulde udlægges til deres faste Besiddelse, og Ove Juel udføre det Syndenfjelds og Kansleren Ove Bjelcke Nordenfjelds. Den dermed forbundne Reise foretog Ove Juel fra d. 20 Mai—30 Juli, da han igjen vendte tilbage til Aggerhus Slot, hvor han boede. Det næste Aar 1673 d. 11 Juni ankom nu Statholderen selv Ulrik Frederik Gyldenløve til Norge, idet han blev tvungen af Griffenfeld til at forlade Hoffet, og der var nu baade Statholder og Vicestatholder sammen i Norge, til Ove Juel det følg. Aar d. 18 April 1674

modtog Befaling fra Regeringen, om skyndsomst at forlade Norge og komme ned til Kjøbenhavn. Han bemærker derved i sin Dagbog, at „dette ikke befaldt hans H. Excel. Gyldenløve vel, baade fordi vi skulde skilles ad, saa og fordi han selv gjerne vilde have været til Danmark igjen". Ove Juel afreiste d. 4 Mai, og Gyldenløve viste ham „den store Ære", at ledsage ham 2 Mile tilsøs til den Skude, hvorpaa han saa afgik, men som for Modvind først d. 19 Mai naaede Helsingør, hvor han gik i Land, og Dagen efter kjørte til Kjøbenhavn.

Hermed forlod Ove Juel nu Norge for bestandig, hvorvel han endnu vedblev at være Stiftamtmand i Christiansand, som før. Der arbeidedes dengang her fra Hoffet paa, at faae Kongens Broder, Prinds Jørgen paa den ledige polske Throne, og det antages, at Bestemmelsen var, at Ove Juel i den Anledning som overordenlig Affending skulde ledsage Prindsen til Polen, hvilket imidlertid ikke kom til Udførelse paa Grund af Johan Zobieskys Valg til Polens Konge. Fra Begyndelsen af det næste Aar 1675 til Slutningen af Mai førtes der her politiske Underhandlinger med Sverig, som til den Ende havde nedskikket en overordenlig Affending hertil, og blandt Medlemmerne af den Commission, som Regeringen her havde udvalgt til at føre disse, var ogsaa Ove Juel; han deltog derefter et Par Maaneder i Høieste Rets Sessionen, og forlod derpaa d. 20 August 1675 Kjøbenhavn, og begav sig over Bregentved til sine Godser i Jylland, hvor han saa forblev rolig fjern fra Politiken og Hoffet, kun optaget af sine egne Anliggender, til han det næste Aar d. 23 Marts 1676 ved en kgl. Befaling strax kaldtes til Kjøbenhavn, hvortil han ankom d. flg. 8 April, og derefter d. flg. 12 April udnævntes til Vicekansler.

Grunden til, at Ove Juel saa pludselig fik dette Hverv, var Sagen mod Griffenfeld, hvis Afgjørelse trængte paa, og for at dække den Skynding, hvori man var kommen til denne Bestemmelse, skulde Ove Juels Udnævnelse regnes en Maaned tilbage fra d. forang. 12 Marts, Dagen efter Griffenfelds Fængsling. Saasnart som Ove Juel fire Dage efter sin Udnævnelse havde tiltraadt Vicekansler Embedet, fik han Befaling, at være Medlem og Formand i Commissionen over Griffenfeld, og afsagde saaledes Dommen her af 24 Mai 1676, hvorved Griffenfeld kjendtes skyldig til Fortabelse af Liv, Ære og Gods. At Ove Juel udnævntes til denne Post med den Sag, der stod bag den, var af de mange ubehagelige Hverv, der havde været ham paalagte i hans Liv, det ubehageligste, han derved underkastede

sig; men i og for sig synes Valget af ham, at have maattet byde sig af sig selv, da han havde været i Cancelliet ligesiden dets Oprettelse, var Assessor i Statscollegiet og Høieste Ret, og efter sin sidste Hjemkomst fra Norge ogsaa havde besørget Kansler-Forretningerne for Peder Redtz under dennes Sygdom. Men naar Kongen d. e. det nu herskende Parti, der havde styrtet Griffenfeld, dog tøvede saalænge med at henvende sig til ham, og dette maa forklares af de Betænkeligheder, Partiet nærede for, hvorledes Juel efter sine Anskuelser vilde tage Sagen, da have disse Betænkeligheder saamegen større Betydning, som det ikke kan feile, at Juel, hvorvel han maa antages fuldkommen at have staaet udenfor Partiet mod Griffenfeld, dog baade personlig har misbilliget meget i Griffenfelds Færd, og ogsaa paa flere Maader har været paavirket mod ham, dels af Gyldenløve under deres Samliv i Norge, der sammen med sin store Opmærksomhed mod ham utvivlsomt desto mere har givet sin Forbittrelse mod Griffenfeld Luft, dels af sin egen Svigerson Frederik Gabel, fra hvem der ogsaa fremdroges et Vidnesbyrd mod Griffenfeld fra hans Faders Tid; ogsaa havde Juel selv havt en Sag, der kunde tilskrives Griffenfeld, og maatte anses for en Ubillighed, om ikke en Forurettelse mod ham, idet Hasle og Freerslev Kirker u. 30 Septbr. 1672 vare skænkede til Grev Schack for hans Slægts Besiddelses Tid af Gisselfeld, uagtet Ove Juel af Hensyn til Bregentved og Ahrenfeldsborg Hovedgaarde, der laae til disse Kirker, indstændig havde ansøgt om, at Kongen enten fremdeles vilde beholde dem, eller, hvis ikke, at han da maatte faae dem at kjøbe [1]). Hvorledes Ove Juel imidlertid for sit Vedkommende begrundede sin Domfældelse af Griffenfeld, har han hverken oplyst eller antydet i sin Dagbog; men han anfører, at Christen Skeels Kjendelse afveg noget fra de Andres i Commissionen, uden at gjøre nogen Bemærkning derimod, og idet han kalder Commissionen „vanskelig", kan han dermed ikke blot mene, at den var det for ham med Hensyn til hans Stilling som Formand, men ogsaa i sig selv med Hensyn til Retsbetragtningen af Skylden.

I Slutningen af Aaret 1679 fik Ove Juel u. 11 Dcbr. ved et Kgl. Missive ventet sin Afsked fra Vicekansler-Embedet formedelst Alderdom og Svaghed. Han var da nylig kommen tilbage fra Jylland, og skriver i sin Dagbog, at det var berettet H. M., at han i Jylland havde været ganske sengeliggende og vel aldrig mere kunde komme til Kjøbenhavn, omendskønt

---

[1]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker.

han ikke havde været svagere, end han der havde reist omkring fra et Sted til et andet. Det er saaledes klart, at Ove Juel tilskriver Andre sin Afsked, som her maa være Storkansleren Grev Frederik Ahlefeld.

Men hvorvel Ove Juels Helbred virkelig var af en saadan Beskaffenhed, at der var al Grund til at besætte hans Post med en raskere Mand, maa hans Afgang dog maaske mindre forklares deraf, end af den Forandring, der nu foretoges med det danske Cancelli, hvorved Grev Ahlefeld, omendskønt han som aldeles tydsk ikke befattede sig selv med dette, dog bragte det paa en ny og dygtig Fod. Ove Juels Afsked kan derfor ikke betragtes som nogen Partisag, ligesaalidt som den var en Følge af nogen Unaade mod ham hos Kongen, og da Ove Juel vidste dette fra Kongens Side, takkede han ogsaa derfor som en Naade, men sammen dermed greb han Leiligheden, til at sikkre sig en ønskelig Stilling for sine sidste Leveaar. Han benyttede sig nemlig af det Hensyn, som her var gjort gjeldende til hans Helbred, og indgav en Ansøgning, om at maatte „forløves" fra Christiansand Stiftamt i Norge, eftersom dette vilde falde ham „endda langt besværligere end Vicekansler Embedet formedelst de meget møisomlige Reiser, der falde til Hest over de høie Klipper," og at han istedenfor dette maatte faae det første Stiftamt, der blev ledigt i Jylland; hvorpaa han ogsaa modtog Kongens Løfte. Kort herefter fik han Ordre til i Forening med sin Efterfølger i Vicekansler-Embedet, Holger Vind, at indtræde i Commissionen for den nye Lovs Revision, og vi se ham nu med megen Flid tage Del i dette Arbeide, ligesom han ogsaa vedblev at beholde sin Stilling som Medlem af Statscollegiet og Høieste Ret. Et Par Aar efter døde Erik Rosenkrands, der var Stiftamtmand i Aarhus 1681 d. 13 October, og fem Dage efter d. flg. 18 October udnævntes Ove Juel til hans Eftermand som „Befalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Aarhus Gaard, Callø og Stjernholm Amter." Og med denne Udnævnelse slutter han sin Dagbog.

IV.

Ove Juels personlige Forhold.

Ove Juels Moder, Fru Ingeborg Parsberg, som han skyldte sin omhyggelige Opdragelse, overlevede hans Fader som Enke i otte og tredive Aar, og døde paa Villestrup 1665 d. 26 Dcbr. Hun var en Kvinde af den gamle Tid, og havde, ligesom Fru Elline Gøye, opdraget sine Børn ved sin egen Paavirkning til at frygte Gud, og ved Kundskaber og Uddannelse

til at tjene deres Fædreland. Hun blev ogsaa begravet paa gammel Dags Vis, idet hendes Lig d. flg. 17 Januar kjørtes fra Villestrup under Ledsagelse af hendes Børn til Viborg, hvortil det ankom anden Dagen, og, som det hedder, „med stor Ceremoni til Hest" blev ledsaget ind i Byen, hvor Høitideligheden saa foregik den følgende Dag i Domkirken under „en meget folkerig Forsamling af Adelen", hvorefter det igjen ledsaget af Ove Juel kjørtes tilbage, og nu bisattes i Familiebegravelsen i Astrup Sognekirke til Villestrup. Ved hendes Død forbandt Ove Juel ogsaa Villestrup med sine øvrige Godsbesiddelser, der, foruden Bregentved, Kragerup og Lundbæk, bestode af Ottestrup paa Sælland ved Ringsted, som han havde kjøbt 1657 d. 22 Dcbr. af Byrge Rosenkrands, og i Jylland af Herregaarden Pandum (Panum) ved Lundbæk, og Rammegaard, Herpingegaard og Udstrup Gaard i det gamle Bøvling Amt.

Af Ove Juels Helbrødre døde de to, Verner og Vincens, paa Sorø i hans Skoletid der, og af de to andre overlevende havde Axel Juel, der blev Secretair i Cancelliet, Kattrup paa Sælland og Volstrup og Kvistrup i Jylland, og Tønne Juel Søgaard paa Sælland, Engestofte paa Lolland og Taarup Gaard i Jylland. Om Tønne Juels Tænkemaade have vi et smukt Vidnesbyrd i den af ham oprettede Stiftelse af Taarup Gaard [1]). Broderen Axel Juels Dannelse og videnskabelige Sands fremgaaer af hans Bibliothek, og den Samling af gamle Penge og Rariteter, som han efterlod sig, og som Ove Juel d. 22 Septbr. 1675 afkjøbte hans Enke tilligemed Halvparten af Bibliotheket, der var udlagt hende efter ham. At Axel Juel, der havde tilveiebragt denne Samling, og selv berømmes for sin Lærdom — »doctrina admodum illustris« — ogsaa har efterladt sig en Fortegnelse eller Forklaring over den, er sandsynligt, og det er derfor rimeligt, at naar Ove Juel har kjøbt denne Samling i sine sidste Aar og hans

---

[1]) Naar vi i Modsætning hertil erindre om Tønne Juels heftige Retssag med Fru Karen Krabbe paa Vemmetofte i Anledning af et Præstevalg i Nørre Jernløse og Kvandløse Menigheder, hvorom handles i Vemmetoftes Historie I, 172—76, og som yderligere er oplyst ved Aktstykker af H. Rørdam i Nye kirkehistoriske Samlinger V, p. 689—93, da føres vi tilbage fra det Træk i Charakteren, der her fremtræder hos os, til Shakspeares Ord i „Kong Henrik IV", 1 D. 3 Akt, hvor Henrik Percy siger (Lembckes Oversættelse p. 73):

— — — „tre Gange større Land
jeg skjænker gjerne til en prøvet Ven;
men gjælder det en Retssag, seer I vel,
da kives jeg om mindre end et Haar."

Dagbog hverken beretter, at han har havt nogen anden, eller ellers givet sig af med denne Retning, saa er det denne Samling, han har faaet efter Broderen, af romerske Kobbermønter tilligemed nogle romerske og andre Antiqviteter, som han vides at have været i Besiddelse af, og at den Beskrivelse, der anføres over den, dels forfattet paa Latin dels paa Dansk, som man har tillagt ham uden nogen anden Hjemmel, end at den er skrevet med hans Haand [1]), har været Broderens, der maaske har foreligget i løse Optegnelser, som han har samlet og afskrevet, og ikke hans egen, som han ei heller har udgivet den for. Af Ove Juels to Helsøstre var den ene, Dorthe, gift med Iver Krabbe til Torstedlund og derefter med Erik Høg til Bjørnsholm; derimod havde Juel den Sorg, at hans anden Søster, Maren Juel, var gift med den ryggesløse Erik Grubbe til Tjæle [2]), der en Tid var Lehnsmand paa Aarhusgaard, og at en Datter, Maren, eller, hvortil Navnet senere forandredes, Marie, af dette Ægteskab slægtede sin Fader paa, og efter at være gift med Ulrik Frederik Gyldenløve d. 12 Dcbr. 1660, hvem hun fulgte op med til Norge, da han i Foraaret 1565 tiltraadte Statholderposten der, skiltes fra ham i 1668 [3]) paa Grund af Utroskab, og saa siden efter et forgæves Forsøg paa at standse hendes Udskeielser ved et nyt Ægteskab, der atter maatte hæves, løb bort med en Ladefoged, og endte sit Liv i Armod og Usselhed under de laveste Forhold i et Færgeværtshus paa Falster [4]). Ove Juel forbigaaer alt vedrørende denne Søsterdatter i sin Dagbog, som han ei heller deri har villet fastholde andre Ubehageligheder i hans og hans Kones Slægt [5]).

Af sit Ægteskab med Fru Kirstine Urne havde Ove Juel sex Børn, tre Sønner, Christian, Iver, og Frederik, og tre Døttre, Ingeborg Kirstine, Ane Kathrine, og Merete Marie. Af disse Børn var Ingeborg Kirstine født paa Lundbæk d. 11 Marts 1650, hun blev d. 6 Juli 1661

---

[1]) Hofman, danske Adelsmænd, II, p. 76 Anm. (g), Rostgaards Catalog.
[2]) Pontoppidan, An. ec. d. III, p. 171—172.
[3]) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering II, 417.
[4]) Hofman, danske Adelsmænd, III, p. 255—256. Anm. (d).
[5]) Saasom om hans Slægtning Fru Else Parsberg, der var blandt de Damer, hvis Forhold til Griffenfeld kom frem i Sagen mod denne, og var en Datter af Oluf Parsberg til Jernet, og Enke efter Corfitz Ulfelds ældre Broder Lars Ulfeld til Egeskov endvidere alt, hvad der angaaer Corfitz Ulfelds Sag, og ligeledes Sagen med hans Kones Søskendebarn, Sophie Urne, en Datter af Rigsmarsken Jørgen Urne, der uden Ægteskab ved U. F. Gyldenløve blev Moder til to Sønner, Valdemar og Carl, som d. 1 Mai 1682 gjordes til Friherrer af Løvendal.

elleve Aar gammel tilsagt Marcus Gjøe (Marqvard Gøye) da øverste Kammerherre hos Dronningen, men døde inden de bleve gifte d. 5 Mai 1669. Sønnen Christian, som kom derefter, var født d. 8 Juni 1651 paa Lundbæk, han blev Oberst, og ægtede d. 28 August 1678 en Datter af den bekjendte rige hollandske Ingeniør, Henrik Ruse (Ryse), der her blev Generallieutenant, og for sine Forstrækninger til Kronen fik Bøvling Slot og Lehn, der blev ophøiet til et Baroni under Navn af Rysensten, og desforuden havde store Besiddelser i Holland, hvilket alt ved hans Død i Holland Foraaret efter hans Datters Ægteskab gik over paa Svigersønnen Christian Juel, som derpaa s. A. d. 15 Dcbr. 1679 her blev gjort til Friherre af Rysensten, og derved stiftede en ny Linie i sin Slægt, der delte sig i Besiddelsen af Rysensten og Lundbæk. Den næste Søn Iver var født paa Lundbæk d. 2 Nvbr. 1652 og døde sammesteds d. 21 Januar 1653. Datteren Ane Kathrine var født i Stockholm d. 5 Juni 1655 og blev d. 8 Juli 1669 forlovet med Kammerherre Frederik Gabel, med hvem hun havde Bryllup i Christiania d. 25 April 1671. Merete Marie var født paa Bregentved d. 21 Septbr. 1657, hun ægtede efter sin Faders Død en Ladefoged paa Kragerup, og forsaavidt gjentog det Samme sig som et Tidens Tegn med Ove Juels egen Datter, som med hans Søsterdatter, uden at hun derfor førte et saadant Liv som denne; hun overlevede Manden, og hendes Børn med ham antoge hendes Slægtnavn. Sønnen Frederik, der var den yngste af sine Søskende og var født paa Aalborghus d. 25 October 1661, blev Etatsraad, og fik Villestrup efter Faderen; fra ham nedstammer Linien „Sehested-Juul", der ved Erholdelsen af Ravnholt efter Geheimeraad Chr. Sehesteds Enke har knyttet Tilnavnet „Sehested" til sit Slægtnavn, og af hvilken Linie nuværende Kammerherre Ove Sehested-Juul har gjenerhvervet sig Slægtens Stammegaard Villestrup.

Ove Juels Kone, Fru Kirstine Urne, døde i Kjøbenhavn d. 16 Februar 1672, og hendes Ligbegængelse foregik der d. flg. 8 Marts om Aftenen i Nicolai Kirke „med en meget stor adelig Forsamling", hvorefter hendes Lig senere d. flg. 16 April indskibedes til Mariager, for at bringes til Villestrup, hvor det saa hensattes i Familiebegravelsen i Astrup Kirke. Hendes Død fremkaldtes af Skjørbugsflod og deraf følgende Svindsot, hvoraf ligeledes hendes Datter, Ingeborg Kirstine, var død, og som muligen ogsaa var en Arvesygdom i hendes Faders Slægt, hvoraf baade han og hendes Søster Anne Urne vare bortrykkede. Paa sit Yderste gav hun Ove

Juel ved Afskeden fra ham det smukke Vidnesbyrd, der havde end mere Betydning ved den da om sig gribende Opløsning af Sæderne i de høiere Stænder: „aldrig, aldrig, ret aldrig har I gjort mig imod.“

Vi have ovenfor ved Ove Juels Afskedigelse fra Vicekansler-Embedet hentydet til hans Helbred, hvorom vi finde flere Oplysninger i hans Antegnelser. I Aarene 1654—1656 var han saaledes paa sine forskellige Reiser og Ophold hjemsøgt af en tilbagevendende hidsig Feber, og det sidste Aar var han ikke kommen længere paa sin Reise til Polen end til Hamborg da han angrebes af den, og Aaret efter da han boede paa Vinding Gaard, det nuværende Fjurendal, som han havde forpagtet af Gunde Rosenkrands, beretter han u. 3 Juli 1657, at han der udstod en stor Sygdom af den „maligne Feber“, og at han senere derfra tog til Bregentved for Pestens Skyld, hvor han saa forblev til Slutningen af Novbr. Siden led han af Podagra i begge Fødderne, der efter hans Antegnelser først synes ret at være kommen til Frembrud under det Ophold, han gjorde hernede fra Norge, medens han beklædte Vicestatholder-Embedet der, og som forlængedes her for ham paa Grund af hans Kones Sygdom og Død, ved hvis Begravelse han maatte ligge til Sengs, uden at kunne følge hendes Lig til Kirken. Paa sin anden og sidste Reise herned fra Norge var han ogsaa besværet deraf, men hans største Svaghed, som han omtaler af dette Onde, indtraf i Foraaret 1679, som han i Slutningen af det Aar afskedigedes fra Vicekansler-Embedet, hvor han laae til Sengs i otte Uger og man tvivlede om hans Liv, da Podagraen var slaaet op, og spændte ham saaledes i Brystet, at han nogle Gange kun med Nød kunde tale forstaaelig. Anfaldet gjentog sig Somren efter 1680, om end af kortere Varighed, og hans Udnævnelse til Stiftamtmand i Aarhus, som nu indtraf det følg. Aar d. 18 October 1681, kunde under disse Omstændigheder kun komme ham desto ønskeligere. Han forblev dog endnu i Kjøbenhavn til det næste Foraar, og solgte her forinden sit Opbrud til Jylland Bregentved til sin Svigerson, Frederik Gabel, hvis Skøde derpaa er thinglæst paa Sællands Landsthing d. 7 Juni 1682. Han levede endnu fire Aar herefter, uden at vi kjende nærmere til hans sidste Afsnit her af hans Liv, end at han ogsaa omtales med Ros for sit Embedsforhold i sit Stift, og døde under et Ophold paa sin Fædrenegaard Villestrup 1686 d. 29 Mai, som han d. flg. 23 October vilde have fyldt sit 71de Aar. I Indskriften, der sattes paa hans Kiste, som staaer i Astrup Kirke, berettes, at han bortkaldtes „med et meget sagtmodigt og saligt Endeligt.“

Ove Juels hele Personlighed foreligger klart for os fra hans egen Haand i de Træk, han har bevaret os fra sine Forhandlinger med Karl X og sin egen Stilling til ham. Men naar Karl Gustav saaledes følte sig personlig hendraget til ham, da laae dette ikke blot i hans Vid og klare Forstand, der tiltalte Kongen, men ogsaa i en indre Overensstemmelse mellem dem i Sæder og Gudsfrygt. Hvad det første angaaer, da have vi, som alt berørt, et Vidnesbyrd i Fru Kirstine Urnes Afskeds Ord til Ove Juel, om at han var en Mand, der holdt Ægteskabet i Ære. Og hans Gudsfrygt træder saaledes frem fra først til sidst under hans egen Skildring af hans Livs Begivenheder, at den nødvendig hører med til Opfattelsen af hans Personlighed, og viser, hvor grundlagt den har været hos ham fra hans Livs tidlige Alder. Han har saaledes selv i den Indledning, han har forudskikket sin Dagbog, bevaret os en betegnende Begivenhed om sig fra sit femtende Aar, da hans yngste Broder blev syg paa Sorø og døde, og han derefter blev taget hjem derfra. Broderens Sygdom var en stærk „Sprinkel", der havde varet med heftige Vildelser til den sjette Dag, men da disse paa den ophørte noget, og han kjendte Folk og talte smukt, „lod jeg," skriver han, „strax Præsten hente, ham at berette. Derover Doctoren blev meget vred, og vilde det endelig forhindre. Jeg vilde ingenlunde lade mig afstrænge, endog Doctoren forsikkrede, at han om anden Dagen skulde staae op. Jeg svarede: „„saameget desto bedre, det hellige Jesu Christi Legem og Blod skader ham slet intet, men tjener ham til Salighed, hvorledes det endog bliver med Sygdommen!"". Derefter modtog Broderen Sacramentet, hvorved han baade aflagde sin Synds Bekjendelse og lydelig sang med før og efter, og faldt saa i Slummer, men da han opvaagnede, begyndte hans heftige Vildelser som før, og da Doctoren saa kom, „spurgte jeg," skriver Ove Juel, „hvad ham nu syntes, om vi ikke havde gjort en god Gjerning ved ham?" Ove Juel vaagede til Midnat, da lagde han sig hel mat og træt i sine Klæder paa sin Seng tæt op til sin Broders, og bad, at de skulde kalde paa ham, om der paakom Noget; men de havde ikke nænt til det, og da han vaagnede den næste Morgen, saae han sin Broder ligge død ene i Kamret ved sig. Og idet vi forbigaae de Maader, hvorpaa hans Tro lægger sig for Dagen i hans Dagbog ved de Livs Begivenheder, der personlig berøre ham, bemærke vi kun med Hensyn til den Betydning, Sacramentet har for hans Troesliv, at vi ikke alene paa flere Steder deri træffe Antegnelser af, naar han har gaaet til Guds Bord, men ogsaa se bestandig, at han,

naar det er muligt, indretter sig saaledes, at han kan gjøre det i Stilhed i de affides Kapeller paa sine Herregaarde paa Landet, først i mange Aar paa Lundbæk, og senere paa Bregentved. Og hvorledes han kun undtagelsesvis gik til Alters i Kjøbenhavn, naar han ikke paa den Tid kunde reise, viser Antegnelsen i hans Dagbog i 1677, hvor han skriver: „den 11 April gik jeg i Jesu velsignede Navn til Guds Bord i St. Nicolai Kirke hos Mag. Michael, eftersom Tiden og Veirliget mig ei bevilligede dette hellige Værk hjemme paa min Gaard Bregentved efter Sædvane at forrette." Dette var i Paaskeugen d. forn. Aar, derimod se vi, at han ved sin Altergang til Nyaar 1681 reiser fra Kjøbenhavn d. 29 Dcbr., for at holde denne paa Bregentved, hvorom han skriver: „d. 1 Januar 1681 gik jeg i Jesu Navn til Guds Bord paa Bregentved tilligemed mine Børn, Jomfru Merete Marie og Frederik Juel." Han blev derefter til Helligtrekonger denne Gang paa Bregentved, og modtog her Julebesøg af sin afdøde Kones Søskendebørn, Fru Merete og Fru Helle Urne, den sidste med begge sine Døttre [1]).

XXIV.

Rom efter Ove Juels Dagbog 1638.

Vi have ovenfor givet en Udsigt over de Steder, som Ove Juel besøgte paa sin store Udenlandsreise, da han efter et næsten treaarigt Ophold i Wittenberg der havde fuldendt sine Universitets Studier under Tilsyn og Bistand af sin Hofmester Matthias Zoëga. Vi tilføie, at han paa denne Reise nøiagtig har optegnet Veilængden fra det ene Hovedsted til det andet, samt hvad Særdeles, han har set overalt, hvor han kom hen, og at han paa samme Maade har givet os Optegnelser angaaende sine andre Reiser, ikke alene med Corfitz Ulfelds Ambassade og som Hofmester med de unge Her=

[1]) Fru Merete og Fru Helle Urne vare begge Søstre og Døttre af Frederik Urnes Broder, Rigsmarsken Jørgen Urne til Alslevgaard; Fru Merete Urne var da nylig bleven Enke efter Oberst Rabe v. Schildern til Lindersvold, og Fru Helle Urne, med hvem hendes to Døttre her fulgte med til Bregentved, var i sit første Ægteskab gift med Frands Ranzau til Estvedgaard, med hvem hun havde Døttrene Helveg og Dorthe Ranzau, af hvilke den sidste 1695 ses at være bleven gift med Niels Mund til Rønnebæksholm i dennes andet Ægteskab. Jvnfr. Frk. Fr. Carlsen, Rønnebæksholm, p. 238. 320.

tuger, men ogsaa over den Reise, han gjorde som Affending til Karl X i Polen, ja endog over sin Reise i det Syndenfjeldske i Norge, da han der skulde udlægge de pantsatte Krongodser. Vi se heraf baade den Lyst, han har følt til at reise, og den Omhu, hvormed han har søgt at drage Nytte af sine Reiser, som lader os slutte til den Del, hans Reiser have havt i hans Udvikling; og da Uddannelsen gjennem Reiser i Forbindelse med Studier spiller en saadan Rolle i den danske Adels Liv før Enevoldsregeringen, saalænge Forholdene tillode den at røre sig efter sin indre Drift, have Ove Juels Reiseoptegnelser ogsaa fra den Side et særeget Krav paa, ikke at lades ubenyttede. Og idet vi, for at give et Begreb om dem, derfor have taget det her angivne Brudstykke af hans Dagbog over hans Ophold i Rom, er dette valgt som det mest tiltrækkende baade for den Tid og vor Tid, og ogsaa i og for sig som det mest betegnende. Og er det saa ulige lettere i vore Dage at bese Rom, saae vi saamegen større Agtelse for den Sands og den Alvor, der har været hos den unge Adelsmand, som ene og i en Alder af tre og tyve Aar dengang kom til Rom, og fra et Ophold der af kun to Maaneder har kunnet medtage, hvad han tog med sig.

Ove Juels Ophold i Rom indtraf i Urban VIII's Tid, der beklædte Pavestolen fra 1623—1644, og var af Huset Barberini, hvis prægtige Palladser i Rom, der beboedes af hans to Nepoter, skyldtes ham, ligesom andre da glimrende Palladser og Villaer i og ved Rom skyldtes hans Forgængere, Poul III af Farnese († 1549), Clemens VIII af Aldobrandini († 1605), Leo XI af Medici († 1605), og Poul V af Borghese († 1621), der før eller efter de kom paa Pavestolen havde opført dem for deres Huse, hvis Slægtnavne de bare. Og idet der sluttede sig flere nye til disse, og Peterskirkens og Kvirinalets Fuldendelse ogsaa først faldt paa den Tid, var det nuværende Rom ingensinde skjønnere end den Gang; hvortil ogsaa kom, at det da stod beriget med sine Mesterværker af den christelige Konst, til samme Tid som Udgravningerne havde givet deres rigeste Høst, og Rom ikke alene havde faaet sine mest beundrede Konstskatte fra Oldtiden, der da, som nu, stode opstillede i Vaticanet, men hvor ogsaa de store Konstskatte fandtes samlede i Rom, som siden fra Palazzo Farnese ere komne til Neapel, fra Villa Medici til Florents, og fra Palazzo Borghese til Paris. Og føie vi her til, at Rom dengang mere end nogensinde kunde kaldes „Vandenes By", ikke blot for de rige Vandmasser, der rundt omkring udstraalede af de store

offenlige Fontaner, men for den mangfoldige Brug, der gjordes af Vandets springende Kraft i Haverne, snart til Forskjønnelse i sindrige Fremstillinger, snart til Spøg i overraskende Gjækkerier, begribe vi, med hvilken Ret Ove Juel i sin Dagbog baade kan betegne alle de Palladser, han der anfører, og deres Haver som „skjønne og lystige", og skildre dem som fulde af Statuer og Malerier.

Vi bemærke hertil, inden vi gaae over til Dagbogens Optegnelser, at Ove Juel ved disse anfører Navnene i den italienske Form, en Omstændighed, der forudsætter, at han har øst sin Kundskab af indfødte Kilder, og været Sproget mægtig, hvad der vel skyldtes den Kjærlighed, hans Hofmester Zoëga havde næret for sin Slægts Modersmaal.

Som vi have anført, havde Ove Juel lagt sin Henreise til Neapel over Rom, og paa Tilbagereisen fra Neapel ankom han igjen til Rom d. 26 October 1638, og fik den samme Leilighed, han forrige Gang havde havt, et »cammera locante alla croce bianca« eller »croce di Malta«. Den flg. 31 October indfaldt Allehelgens Aften, paa hvilken han saae Paven selv holde Vesper i sit Kapel paa Monte cavallo, og d. 7 Novbr. derefter gjorde den keiserlige Ambassadør, Fyrst Eggenberg, sin »cavalcata« eller »intrade« i Rom med stor Pragt og Magnificens. Foran gik tredsindstyve Mulæsler med skjønne Dækkener, stærkt broderede med Guld og Sølv, og alt Tøiet af Sølv; alle Mulæslerne og de tre Biheste vare beslagne med Sølv, og den Hest, Gesandten selv red, med pur Guld, og Stænger og Stigbøiler af det samme. Alle Pager og Tjenere, som vare hel mange, vare klædte i Skarlagen underforet med Fløil og bræmmet med Sølv-Kniplinger. Den 13de flyttede saa Paven med stor Solennitet fra Monte cavallo op i Vaticanet ved St. Peters Kirke, og d. 16de foregik nu her Ambassadørens Audiens hos Paven; ved hvilken Leilighed Ambassadøren igjen holdt en »cavalcata«, der var prægtigere endnu den første, men uden Mulæslerne. Alle Ambassadørens Tjenere og Folk vare klædte i sort Fløiel „bordyret" helt stærkt og bredt med Guld, Kapperne vare underforede med Gyldenstyk og Trøierne af det samme. Ambassadøren, der igjen var til Hest, efterfulgtes af en Karosse ganske med Sølv beslagen, æstimeret, foruden Hestene dertil og Hestetøiet, paa 40,000 Kroner, og efter denne Karosse kom der saa igjen flere andre skjønne Karosser. Ove Juel, der havde sluttet sig til Adelsmændene i Ambassadørens Følge, for desto bedre at kunne faae Alting at se, var senere

ogsaa Vidne til dennes offenlige Audiens hos Paven og Cardinalerne, og hvorledes Ambassadøren, da de gik ud fra den, bar Slæbet („Svansen") af Pavens Kjortel, og siden holdt Taffel i samme Stue med Paven, hvorved der under Taffllet gaves en skjøn Musik, men Paven og Ambassadøren sad „hver særdeles for sig". Samme Tid skulde den franske Ambassadør ogsaa feire Fødslen af en Dauphin, og efterat have omtalt, hvorledes der i begge disse Anledninger gaves Væddeløb med løse Heste, Kaproning paa Tiberen, Fyrværkerier, hvorved ogsaa et paa et Orlogskib paa Tiberen, Fontaner med springende Vin, Comedier o. m. a., optager Ove Inel nu u. 25 Novbr. sin Beskrivelse over de Mærkværdigheder, han besaae i Rom.

Denne Beskrivelse begynder han med Pavens Pallads i Vaticanet ved St. Peters Kirke, hvilket han betegner som en „hel, skjøn, stor og vidtløftig Bygning". Det første han her omtaler, er Vaticaner Bibliotheket — »bibliotheca Vaticana« —, hvori han saae det græske Haandskrift af Chrysostomus († 407) til „Apostlernes Gjerninger", som var paa Pergament, „hel skjønt og med gyldne Bogstaver", og som var foræret Innocens VIII (1484—1492) af Dronningen af Cypern; dernæst de to ældgamle Haandskrifter til Virgil og Terens, begge med store Bogstaver og Figurer, og to andre hel gamle Haandskrifter til disse Forfattere, endvidere den gamle Romerske Alterbog — »missale antiqvum Romanum« — i folio med fortræffelige skjønne „Miniturer" (Miniaturbilleder), samt Evangelierne og Kirkebønnerne i 8vo ogsaa med hel skjønne malede Figurer i; Haandskrifter af Petrarcha, Boccacio og Sannazari, samt et Haandskrift af Dantes Værker, sendt fra Boccacio til Petrarcha, og et af Michael Angelos Vers m. m. a.

Derefter kommer han til Sacristiet, hvor han saae de forskellige Stykker, der høre til Pavens Kirketjeneste, saasom Hynder og Messehagler virkede af Silke og Guld, og af de sidste en Samling ganske besaaet med Perler; en Guld Pokal (Kalk), der bruges, naar Paven communicerer, og et Rør af Guld, gjennem hvilket han suger Vinen af Kalken, et stort Diamants Smykke (Kors), som Paven bærer paa sit Bryst, en Æske af Bjergchrystal, hvori det consacrerede Brød bevares, og et „lidet Kabinet" (Sacramenthuset, forestillende Christi Grav), ligeledes af Bjergchrystal, hvori Æsken indsættes; Pavens Huer, der ere ligesom Biskops Huer, og „hel kostelige med skjønne Perler og Ædelstene"; og Pavens Tøffler af Gyldenstyk og Atlask. Men især omtaler han den store Foliant, der her forevises af Alterbogen til

Evangelierne — »missale dell' Evangelij« —, i hvilken der fremstilles „saa skjønne og konstrige Miniaturer, at intet kan skjønnere males eller ses; Maleren haver hedt Gjulio Glovio (Clovio), og ham til recompens derfor er foræret 15,000 Kroner, som man siger." I Pavens Kapel (det Sixtinske), som han derefter kommer til, omtaler han de skjønne Malerier af Michael Angelo Buonarotta, fornemlig hans Dommedag — »extremum judicium«.

Ove Juel gaaer saa over til Vaticaner Palladset selv, men fremhæver ingen af Malerierne der, og siger kun at han „allesteds" saae „hel skjønne Malninger", hvorimod han nævner Galleriet med det der afbildede Kort af Italien. I Vaticanets Have, Belvedere, omtaler han først den deri værende Vandkonst, at der i en Grotte staaer et Skib af Kobber, som kaster Vand i Veiret til alle Sider, og at man, naar man igjen vil gaae ud (af Grotten), bliver noget blødt (fra de skjulte Vandtryk). Derpaa kommer han til de skjønne Statuer, som findes der, hvoraf han anfører 7, nemlig 1) den døende Cleopatro — »Cleopatra moribunda« —, der ligger som paa en Seng, og er „høit agtet", 2) Laocoon med de tvende Sønner omgivne med tvende Drager, (som) er en af „de skjønneste og konstrigeste Statuer i Rom", 3) la statua d'Apolline Pidio, 4) di Commodo imperadore, 5) Venus, som leger med Cupido, 6) en anden Venus, som kommer ud af Badet, 7) la statua d'Antinoo, og de to Flodstatuer af Nilen og Tiberen. Med Undtagelse af »Ercole torso«, — der vel ikke er taget med mellem Statuerne, fordi den er en lemmeløs Bul af en Herkules, og dens mægtige Natursandhed desuden ei heller aabner sig for det flygtige Blik –, have vi her Vaticanets verdensberømte Antiker, blandt hvilke Meningerne have været delte efter Konstbetragtningens forskjellige Standpunkter i enhver Tidsalder, om Prisen skulde tilkjendes Laocoon med den sønderrivende Smerte, eller Apollo med Gudens levende Foragt i sit Aasyn mod den nys besejrede Modstander, eller ogsaa Ynglingen Antinous med den i hver Legems Del saa gjennemførte Skjønhed. I den her omhandlede Tid bleve imidlertid „den døende Cleopatra" eller, — hvad Statuen vel rigtigere er —, den liggende af Theseus forladte Ariadne, og Laocoon ansete for de ypperste, hvad der ogsaa fremgaaer af de to Tilføininger, hvormed Ove Juel udmærker dem, og de ere ogsaa længe derefter vedblevne at anses for det, ligesom de atter i vore Dage begynde at finde en større Anerkjendelse, efterat de to andre saa afgjort have været dem foretrukne. Af de to berømte Flodstatuer, som Ove

Juel omtaler, er Tiberen, der har Ulvinden ved sig med Romulus og Remus, nu ikke i Vaticanet men i Louvre i Paris.

Efter Vaticanet kommer Ove Juel til Pavens andet Pallads, Kvirinalet, som er paa Monte cavallo, hvorved han bemærker om Kapellet, at det er skjønt malet af Bologneseren, Guido Rheni. Paa Pladsen foran med de to berømte antike Grupper af de to Heste med deres Førere, omtaler han kun Hestene og de Indskrifter, der ere anbragte paa dem, af »opus Phidiæ« paa den ene, og »opus Praxitelis« paa den anden. Ved de private Samlinger begynder han med Villa d'Aldobrandino — »il gjardino d'Aldobrandino« —, hvilken senere er gaaet over til Familien Borghese. Af Statuer anfører han her den bekjendte „Hermaphrodit", og en Venus, som han siger, er „høit agtet"; og af Malere, hvis Arbeider der findes, nævner han Basciano (Bassano), Parma Vechio (Palma Vecchio), Mazellino (Mazzolini), Titian, Michael Angelo, Raphael (hans Elskede, Fornarina, — »l'amarosa di Raphael Urbino« —), Carlo Veneziano, Perugino, og Gjorgjone.

Ved Palazzo Farnese bemærker han først, at i „et lidet Hus udenfor Palladset ses den meget berømte Statue, som kaldes il Tauro di Farnese, og er af en Sten." Den sidste Tilføining sigter til Størrelsen af den Marmorblok, hvori Gruppen er udhugget, der fremstiller Antiopes to Sønner, som binde hendes Medbeilerinde Dirce til Hornene af en rasende Tyr, efter hvilken den navnkundige Statue har faaet sin Benævnelse. Paa Pladsen i Palladsets Gaard siger han, at der ogsaa er skjønne Statuer, fornemlig en Statue af Herkules, „som er meget berømt". Af Statuerne inde i Palladset fremhæver han de tolv Keisere af Marmor, og de græske Philosopher ligeledes af Marmor, samt en Herkules, der dræber Slangen, og en Merkur, begge af Metal. Af Malere, hvis Arbeider der findes, nævner han Cordona (Cortona), Hannibal Corraccio (Caraccio), Francesco Salviati, Andrea del Sardo (Sarto), Raphael Urbino, og Titian. Han omtaler ogsaa det skjønne Galleri der, som er malet af Hannibal Caraccio.

Palazzo Barberini roser han for sin særdeles Skjønhed, men siger, at det ikke var ganske færdigt indvendigt, da han var der, og omtaler kun det deri værende skjønne Bibliothek med dets mange Haandskrifter.

Ved Villa Medici dvæler han især ved Haven — »il gjardino dei Medici« eller »del gran Duca di Toscana«. Af de mange skjønne Statuer i denne fremhæver han fornemlig den store berømte Gruppe af de 15 Statuer, hvori Niobes Historie er udført med de hende her tillagte 14

Sønner (og Døttre), der faldt for Apollos og Dianas Pile, og som alle ere i naturlig Størrelse af Marmor og „hel høit agtede", som han siger. Ved Indgangen til Haven omtaler han den smukke Fontane med en Mercur af Metal, og nævner ogsaa Obelisken der, samt et Galleri, hvori der er 24 gamle (antike) Statuer, som ere „høit agtede", og som hver have et Hoved oven over sig.

Ved Villa Borghese siger han, at Haven er „hel skjøn, lystig og meget stor", med mange Statuer, Fiskeparke, og Fuglehuse, og Palladset ganske ziret med Statuer fra Fundamentet til Taget. Af de Malere, hvis Arbeider der findes, nævner han Tempesta, L'alfranco (Lanfranco), af hvem der er et skjønt malet Galleri, Titian, og Pasqvino (?). Af Antikerne der anfører han „et nøgent Billede med en Pil i den rette (høire) Haand," som er „vel gjort"; en Diana, hvis Hoved, Hænder og Fødder ere af Kobber, men Livet af orientalsk Alabast; en Cupido, som holder Hovedet tilbage, og er „vel gjort"; endvidere (den døende) Seneca i Badet, „gjort hel skjønt" af Pietra Parangone (den sorte Prøvesten), hvori alle Aarene kjendes og med et Baand om Livet af orientalsk Marmor, og endelig en Venus, der ligger paa en Madrasse i en Kiste saa naturlig, at man mener, det er en Seng; samt de tolv Keisere og „mange andre skjønne og rare Statuer". Ogsaa nogle skjønne Søiler af Porphyr, Pietra Parangone og Marmor, og „andet mere, som vel er værd at se."

Han anfører endnu til de ovenstaaende skjønne Palladser med deres Haver tvende andre, nemlig Palazzo dei Matthei, og Palazzo dei Gjustiniani, hvori der ligeledes er mangfoldige skjønne Statuer og ogsaa Malerier af „de allerfornemste Mestere". Men han fremhæver intet nærmere ved disse og slutter sin Omtale af de romerske Palladser med at bemærke, at det vilde være altfor langt, at opskrive de mange andre Palladser han besaae, og at de ere de fornemste, som han har optegnet.

Han anfører derefter, at han ogsaa besaae de syv Kirker i Rom, der ere „de fornemste", nemlig Peters Kirken, Lateran Kirken, Maria Maggjore, San Lorenzo, San Sebastiano, Santa Croce af Jerusalem, og San Paolo. Disse syv Kirker vare Roms gamle Basilicaer, til hvilke der valfartedes i den stille Uge, og hvad den ny ombyggede Peters Kirke herved angik, da saae man i saa Henseende kun den gamle i den med Kirkens store Helligdomme. Iøvrigt omtaler han ikke Kirkerne nærmere, og bemærker kun om Peters Kirken, at den „formedelst sin skjønne Bygning og mangfoldige

Helligdomme agtes at være et miraculum mundi." Senere nævner han endnu Pantheon — »Maria rotunda«, som han siger er „den skjønneste og fuldkomneste Antiqvitet i Rom"; den lille Kirke »ara coeli« paa Monte capitolino med et „Maria-Billede, som St. Lucas siges at have malet"; og Kapellet til den Hellige Trappe — »la scala santa« med de „28 Trappetrin, som Vor Herre Christus siges, at have gaaet ned og opad" i Pilati Pallads.

Af Antiqviteterne anfører han alle de store bekjendte, saasom Trajans og Antonins Søiler, de ægyptiske Obelisker, de tre Triumphbuer, Tempellevningerne paa Forum Romanum, Colossæum, Termerne, Vitellus's Grav, Cestius's Pyramide o. s. fr. Ved Capitolium — »il Campidoglio« — opholder han sig mest ved Antikerne paa Pladsen foran og inde i Gaarden, og i Musæet fremdrager han navnlig „en Statue af Kobber, (der) er høit agtet, hvor En sidder og pilker en Splind af sin Fod." Herved menes den under Navnet »il pastore Marzio« bekjendte Statue, som Senatet lod udføre til Erindring om Faarehyrden Cneius Marcius, der først, da han havde afgivet det Brev til Senatet, som han i største Skynding skulde overbringe til det, udtrak den Torn af sin Fod, som han underveis havde faaet i den, uden derfor at standse sit Løb.

Sin Optegnelse om Rom slutter Ove Juel saaledes: „Dette er det fornemste, som i Rom er at bese, endog der vel findes mange andre Antiqviteter og Rariteter, saa og smukke Palladser og Haver, som jeg, for at fly Vidløftighed, ikke haver optegnet, saavelsom ogsaa mange af dem høit agtede Helligdomme, om hvilke jeg heller intet haver annotteret, thi saadant af os og dem, som bedre ere informerede, ganske ringe agtes."

XXV.

Frederik Gabel.

Frederik Gabel var en Søn af Christoffer Gabel og Fru Ermegard Badenhaupt, der i deres Ægteskab havde sex Børn, hvoraf han var det ældste. Faderen Christoffer Gabel, der var otte Aar yngre end Frederik III, og paa fædrene Side var af en adelig Slægt, der nedstammede fra Thyringen, og

hvis Moder ligeledes var adelig, kom 1631 til Frederik III som Biskop i Verden tre Aar før han tiltraadte Bremens Erkestift, og blev ansat hos ham som Kammertjener[1]), hvorved det maa erindres den særegne Beskaffenhed, som det dengang havde med denne Stilling[2]). Ved Frederik III's Thronbestigelse efter sin Fader 1648 blev Christoffer Gabel Kammerskriver hos Kongen, senere, ved Oprettelsen af de nye Stats-Embeder efter Regerings Forandringen 1660, Medlem af Statscollegiet og Rentemester, og endelig 1664 d. 12 August Statholder i Kjøbenhavn, hvorved han ophøiedes til Første-Minister, og sammen dermed optoges i den danske Adelsstand[3]). Om hans store Indflydelse paa Frederik III, og hvorledes alt saa at sige i Stort og Smaat gik gjennem hans Haand fra denne, skriver allerede den svenske Gesandt her u. 1 Juli 1662, da Hannibal Sehested og Grev Schack ikke længer vare saa formaaende, at „Gabel fører nu Værket alene til Manges Klager"[4]); og om hans Familie hedder det i en senere Indberetning fra det svenske Gesandtskab her af 12 Mai 1669, at „den, som taler noget mod Gabels Familie, bliver Danmark for snævert" d. e. kommer ikke frem der[4]).

Hvorledes vi maa antage, at alle de Æres Bevisninger fra Frederik III, der paa en Gang strømmede ind paa Ove Juel, maa tilskrives Christoffer Gabel, for derved at bane Veien for et Parti mellem sin Søn og Ove Juels Datter, have vi ovenfor set, og af hans Brug af de Midler, som stode til hans Raadighed ifølge hans Stilling til Kongen, maa vi ogsaa forklare os hans Døttres Ægteskaber, hvoraf en blev gift med Grev Conrad Reventlow, den senere under Frederik IV saa bekjendte Storkansler, en med Johan Ranzau til Bygholm, og en med Diderik Schult, der var en Søn af den tidligere Hofmarskal Jørgen Schult til Findstrup (Holstenhus), og blev Oversecretair i Cancelliet, senere Geheimeraad, og døde som Stiftamt-

---

1) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering I, p. 207, Nr. 11—12.

2) Vi henvise i saa Henseende til Vemmetoftes Historie, hvor vi I, 217 se, at den samtidige Kammertjener hos Christian IV, Jochum Irgens, var Dr. med., og II, 209 se hos Frederik IV's Broder, Prinds Carl, at Kammertjeneren og Kammerskriveren delte Bestemmelser i deres Instrux. At nu Christoffer Gabel har været lægekyndig, er der ingen Antydning til, derimod turde der snarere være Grund til at antage, at han ogsaa som Kammertjener har gjort Tjeneste som Secretair.

3) Derved fik han, foruden anden Tilføining i sit Vaaben, to Gaffler eller Forke i Hjerteskjoldet istedetfor en.

4) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering I, p. 298; II, p. 249.

mand i Fyn [1]). Ogsaa Christoffer Gabels Fader, Valdemar Gabel, kom herind, og omtales her som General-Proviantmester [2]).

Hvor og hvorledes Frederik Gabel fik den videnskabelige Uddannelse, vi spore hos ham, vide vi ikke. Vi se kun, at han d. 28 Dcbr. 1668 fra Hofjunker blev udnævnt til Kammerherre, og i Mai var vendt tilbage fra en Sendelse til Frankrig, som han d. flg. 8 Juli 1669 blev forlovet med Ove Juels Datter, Jomfru Ane Kathrine Juel, hvorpaa han et Par Maaneder efter atter afgik til Frankrig i Egenskab af ordenlig Ambassadør. Faderens Unaade efter Frederik III's Død, der havde til Følge, at han allerede sidst i April 1670 ses, at have forladt Hoffet [3]), indvirkede naturlig ogsaa paa Frederik Gabels Stilling, som det vel ogsaa var Grunden til, at Ove Juels gjorde hans Bryllup med deres Datter i Norge, der, som anført, stod i Christiania d. 25 April 1671. Efter Griffenfelds Fald var Frederik Gabel en Tid Envoyé ved det russiske Hof, under hvilken Stilling hans Datter, Ermegard Margrete Gabel, fødtes i Pleskow d. 10 Novbr. 1677. Ved Kjøbet af Bregentved i Mai 1682 nævnes Frederik Gabel som Etatsraad, et Par Aar efter fik han det hvide Baand ved den store Uddeling af Danebrogs Ordenen d. 5 Mai 1684; og i en Contract nogle Aar senere af 16 October 1689 anføres han som Amtmand over Sorø og Ringsted Amter samt Færøerne. Ved Kronprinds Frederiks Formæling med Prindsesse Louise af Meklenborg d. 5 Dcbr. 1695 blev han Geheimeraad, og ved den store Forandring, som Frederik IV foretog i Besættelsen af de høiere Embeder efter Christian V's Død d. 25 August 1699, blev han Vicestatholder i Norge og i Forbindelse dermed Stiftamtmand over Aggershus Stift, hvorhos han vedblev at beholde sin Post over Færøerne under den nye Titel af Gouvernør. Den 3die Febr. 1700 afseilede han derpaa til Norge, for at overtage Vicestatholder-Embedet, hvori han saa forblev til sin Død.

---

[1]) Diderik Schults Fader, Jørgen Schult, var af en adelig bremisk Familie, og havde afstaaet sit Kannikedom i Bremen til daværende Hertug Frederik, der uden et saadant ikke kunde faae Erkestiftet. Jørgen Schult var derefter kommen herind, hvor han blev Hofmarskal, og i 1636 tilkjøbte sig Findstrup, samt senere i 1642 optoges i den danske Adelsstand (Secher, danske Herregaarde XI, Holstenhus). Der siges, at Frederik III havde stor Naade for Diderik Schult, saavel for hans Faders Meriter og Tjenester i Bremen, som af anden Aarsag (Suhm, nye danske Saml. I, 16), — det sidste vel fordi han var gift med Christoffer Gabels Datter.

[2]) Suhm, nye danske Samlinger, III, p. 3.

[3]) P. W. Becker, Samlinger til Kong Frederik III's Regering, I, p. 298, Anm.

Af Godser besad Frederik Gabel, foruden Bregentved, Bavelse paa Sælland, som han arvede efter sin Fader, og Ahrenfeldsborg, som han igjen forenede med Bregentved, men derefter nedlagde.

Frederik Gabel er historisk bekjendt ved de Oplysninger, der haves af ham om Souverainiteten og Kongeloven. Forinden vi imidlertid fremdrage disse, skulle vi berøre det Vidnesbyrd, vi tidligere have omtalt af ham i Sagen mod Griffenfeld, der angik en Advarsel mod at tage Bestikkelser, som hans Fader med Frederik III's Minde ved ham havde ladet Griffenfeld gjøre, da han blev Oversecretair. „Jeg undertegnede," siger han deri, „kan ikke nægte, at da Grev Griffenfeld var bleven udnævnt til Oversecretair af Sal. høilovlig Kong Frederik III, blev jeg i Kongens Nærværelse af min salige Fader befalet paa en god Maade, ligesom af mig selv, at lade Hr. Schumacher forstaae, hvorledes H. M. havde faaet at vide, at han handlede med dem, som søgte Embeder, førend han tjente dem, og tillige som en Ven advare ham, at tage sig i Agt, at Folk ei i Fremtiden fik Aarsag til at fortælle H. M. sligt, om han vilde nyde H. M's. Naade som forhen." Dertil anfører han, at Griffenfeld havde sagt, at han havde „anvendt sine faa Midler paa Studeringer og Reiser, og nu Tiden var kommen til at faae nogen Opreisning derfor, havde han set sig tvungen til at tage mod noget af Suplicanterne, førend han hjalp dem, thi siden fik han intet" o. s. v. [1]). Griffenfeld erklærede med fuldkommen Føie om dette Vidnesbyrd, at det „hverken giver eller tager", men benægtede iøvrigt Rigtigheden af det, idetmindste vilde han med Ed bevidne, at han ikke erindrede det [2]); og at det ogsaa kan være fortrængt af Griffenfelds Erindring ved det meget Andet, som ligger imellem, er nokfom begribeligt, medens Udsagnet selv ved sin fuldkomne Uskadelighed godtgjør, at det ikke er digtet, og idet det maa antages at være afgivet efter Opfordring af Fiskalen, der tog alt med mod Griffenfeld, hvad der kunde opdrives, viser det, at Frederik Gabel, skønt han var en Modstander mod Griffenfeld, og det, han havde at sige, under de foreliggende Omstændigheder hverken gjorde til eller fra, dog ikke derfor forvanskede det, og forsaavidt har Beskaffenheden af dette Vidnesbyrd Betydning med Hensyn til de følgende Beretninger af Frederik Gabel, som vi derved bestyrkes i, at han giver dem, som han har faaet dem.

---

[1]) O. Wolff, Greve af Griffenfelds Levnet, p. 324—325.

[2]) Sammesteds, p. 341. 368.

I.

Frederik Gabels „Udkast til Souverainitetens Historie".

Udkastet, der er skrevet paa tydsk, og forfattet til Underretning for Frederik IV og efter hans Befaling, angaaer ikke Forholdene og Omstændighederne i deres Helhed ved Indførelsen af Souverainiteten, saaledes som man skulde tro efter Benævnelsen, men alene den Andel, som Frederik Gabels Fader derved har havt, hvoraf vi her skulle meddele Hovedtrækkene.

Som Hjemmel for sine Meddelelser anfører Frederik Gabel ikke alene sin Fader, men ogsaa Kongen, og begynder sin Fremstilling med at berette, at det var hans Faders første Forehavende efter Krigen, at indskrænke Hæren, hvorved han, næst Landets Lettelse, fornemlig tilsigtede, at faae den danske Adel bortfjernet fra den militaire Kommando, og at det her ogsaa saameget mere gav sig af sig selv, at det var de danske Officerer, der kom til at takke af, som Feltherre Schack holdt paa de tydske. Han fortæller derpaa, at Stændernes Sammenkaldelse af Kongen skete efter hans Faders Forestilling, og at denne, efterat have forvisset sig ved sine „Kreaturer" om de andre Stænders Had til Adelen, rykkede frem til Borgermester Nansen med sin Plan om, at overdrage Kongen Souverainiteten, og fik ham til at gaae ind paa den, og gjennem ham ligeledes Biskop Svane, hvorpaa han havde tre Sammenkomster med disse, de to i deres Huse, og den tredie i den tydske Kirke, hvor han, Svane, og Nansen ved Alteret svore til Gud for den tydske Præst, at ville staae sammen, for at gjennemføre Souverainiteten. Da et foreløbigt Udkast til denne derefter var vedtaget af dem, og den fattede Beslutning om den kgl. Souverainitet strax paa Borgerstandens Vegne meddelt Rigshofmesteren, gik Christoffer Gabel den næste Morgen før Dag til Hannibal Sehested, og fik ham ved Løfte om Udsoning med Kongen og den Naade, han kunde vente sig, til at love, at ville mægle mellem Borgerne og Adelen paa Kongens Side for Souverainiteten, og fremskynde Sagens Afgjørelse; hvorpaa han gik til Feltmarskal Schack, der var Medlem af Rigsraadet, paa hvis Samtykke han derfor ikke holdt sig forsikkret hvorfor han iforveien havde truffet Anstalter til at fængsle ham; men efterat have afæsket ham et bestemt Svar, om han med Troskab vilde staae Kongen bi, fik han ogsaa ham til, uden videre at erklære sig for Souverai-

---

[1]) Suhm, Nye danske Samlinger III, p. 1—8.

niteten. Derimod førte hans Sammenkomst med Lederne af Rigsraadet ikke til noget, og disse gjorde endog Kongen saa betænkelig ved Sagen, at han erklærede Gabel, at hvis han tog mod Souverainiteten af de andre Stænder, udsatte han sig for, at Udlandet antog sig Adelen. Det var i sit Sovekammer paa Slottet, at Kongen gav Gabel denne Erklæring, hvorefter han altsaa vilde afslaae de andre Stænders Tilbud om Souverainitet af Hensyn til Adelen, og gjorde han dette, var saaledes det hele Foretagende kuldkastet. Saasnart derfor Kongen var gaaet ud af Sovekamret efter denne Erklæring, kastede, skriver Frederik Gabel, hans Fader sig paa en Stol, og „græd bitterlig af bare Harme". Men da Dronningen saa indfandt sig, og hørte, hvorvidt Sagen var kommen og hvad der nu truede Afgjørelsen, løb hun hurtig omkring og kaldte Kongen tilbage, som nu ved hendes og Christoffers Gabels indtrængende Forestillinger indvilligede i, at ville modtage de andre Stænders Tilbud om Souverainitet. Hvilket Kongen saa ogsaa gjorde, men hvorved han, som Frederik Gabel siger, „igjen lovede Stænderne de af dem begjærede Privilegier, ligesom ved en gjensidig Contract." Og hvad disse Privilegier angik, tilføier Frederik Gabel end videre, at omendskønt man ikke maa lade sig mærke dermed for Stænderne, maa man dog vide dem, da der er ildesindede, som mene, at de danne Grundlaget for hele Bygningen, hvilke Griller kun dø bort, ved at Tiden trækkes i Langdrag og man saa lidt som muligt rører op i dem, thi en „sovende Hund maa man ikke vække". Han tilføier endnu, at før disse Privilegier bleve vedtagne, var det ofte under Overveielse, om man skulde begrunde Souverainiteten paa Kongens Magt, eller paa de samtlige Stænders godvillige Resolution.

Til den her givne Udsigt over Frederik Gabels Skildring af hans Faders Stilling til Enevolds Regeringens Indførelse her i Landet føie vi et Par Udtalelser af ham, der give yderligere Bidrag til denne. Den ene, der findes i hans efterladte Papirer [1]), angaaer den Maade, hvorpaa han siger, at hans Fader fik Souverainiteten indført under Betegnelsen af Arve-Regering. Han beretter nemlig, at da hans Fader, efterat have fattet Planen om Souverainiteten, mærkede at Stænderne ikke vilde gaae ind paa den, og at „ingen havde mere Afsky for en souverain eller Enevolds Regering end de Høilærde i Kjøbenhavn," saa bestemte han sig til at bruge Arve-Regering i Steden, og paa den Maade skaffede han sit Forslag Indgang

[1]) Suhm, Nye danske Samlinger I, 230—238.

først hos Hannibal Sehested, saa hos Svane, og derefter hos Nansen. Og efter derpaa at have bemærket, at Biskop Svane vidste paa en artig Maade at fremstille Geistligheden Arve-Regeringens Nytte, og at Borgermester Hans Nansen ei heller manglede Vittighed (ɔ: Snildhed) til at faae Kjøbenhavns Borgerskab til samme Resolution, som han selv var kommen, siger han, at „saasnart disse to Stænder vare blevne enige om, at stadfæste Arve-Regeringen paa Kong Frederik III og hans Afkom, begyndte Hannibal Sehested nu det var den rette Tid, herom at ytre sig for Adelen, som han med Behændighed fik til at trække paa Line med sig, skønt det gik noget langsomt til." Saaledes kom det sig da, at alle Stænder omsider bleve enige om, at ophæve Frederik III's givne Haandfæstning, og tilstaae ham og hans kgl. Hus Danmarks Rige „arveligt". Men skriver han: „videre Indsigt havde Stænderne paa den Tid ikke i det Gabelske System, end ikke den ellers skarpsindige Hannibal Sehested, endnu mindre Biskop Svane og Borgermester Hans Nansen", idet de ikke mærkede, at „Arveregering, arvelig, og Arve-Hylding" løb ud paa det samme som „absolut Regering og Souverainitet", og hans Fader var saa forsigtig, at han ei lod sig mærke med, at det var dertil han stilede. Da Trykningen imidlertid skulde ske af Arvehyldings-Akten, og denne var gjennemset til Rentrykning, lod hans Fader, Kansleren uafvidende, Ordene „arvelig Regering" i Trykkeriet ombytte med „absolut Regering", som Stænderne saa ogsaa siden vedkjendte sig uden nogen Vægring.

Den anden Udtalelse betræffer Advarslen om, at omtale de Rettigheder, der vare tilsagte ved Souverainiteten, idet man skal gaae ud fra, at den souveraine Regering er den lovlige Regering, der er kommen tilbage, som kun ulovlig har været forholdt Kongen, hvorfor alle Krav paa Rettigheder for dens Gjenafstaaelse ere ubegrundede. I hvilken Anledning det Urigtige fremdrages i, at der i Fortalen til den danske Lov (1683) siges, at Souverainiteten er „overdraget" Kongen, fordi Ingen kan „overdrage" til en Anden hvad han ikke selv er i lovlig Besiddelse af, og den souveraine Arve-Regering maa betragtes som den oprindelige, der aldrig er bleven transporteret til Adelen eller Undersaatterne fra Kongen, men kun under Adelens og Herremændenes altfor store Myndigheds Kappe bleven skjult, og af Frederik III igjen fremdraget, og af ham til Kongerne i Danmark taget tilbage, som det deres af Rette var, hvorfor Undersaatterne ei heller have overdraget eller igjen indført Regeringen, men „Kongen, som det ene tilkom, har af Guds Naade, som han med Rette alene skrives af, den igjen oprettet: Gud giver

Konger, og Konger, af Guds Naade satte, give Regerings Maaden, som Undersaatterne sig submittere til" [1]).

Hvad den her givne Fremstilling af Frederik Gabel nu angaaer, da stemmer det fuldkommen med Historien, naar Hannibal Sehested, Biskop Svane og Borgermester Nansen deri fremdrages som dem, der hver i sin Stand satte Regerings Forandringen igjennem, og naar disse igjen siges, at være ledede af Gabels Fader, og Planen dertil at være undfanget af ham og udgaaet fra ham, da havde han i en saa særegen Grad Betingelserne til, hvad der her tillægges ham, at det ligesom godtgjør sig ved sig selv, og vi ogsaa, selv om vi ikke havde hans Søns Ord derfor, vilde føre baade Souverainiteten og den Maade, vi fik den paa, tilbage til ham. Og forstaaer man kun, hvad der ligger for En, er det ogsaa et Bevis paa, at det, der her skete, ikke var sket uden Gabels Fader, naar Frederik Gabel siger, at hverken den skarpsindige Hannibal Sehested, end mindre Svane eller Nansen gjennemskuede det „Gabelske System", som han kalder den Fælde, hvori hans Fader fik alle Stænderne til at gaae, ved under Navn af arvelig Regering med stænderske Rettigheder at indsmugle en virkelig Enevolds Regering strax, og ved dennes Udøvelse saa efterhaanden at kvæle Tanken om de stænderske Rettigheder. At det var Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet, der havde mest Afsky for Souverainiteten, siger Frederik Gabel, og kjende vi end ikke Sammenhængen dermed, vide vi dog, at det ikke forhindrede Professor Villum Lange, at han var konge-valgt Medlem af Udskudet om Forfatnings Maaden, fra i den sidste Time endnu at tage Ordet for Indførelsen af en lovbunden Forfatning under en arvelig Regering [2]). Hvad Gabels Fader stilede til med Souverainiteten, har Frederik Gabel udtalt i sin Fremstilling af Kongedømmet af Guds Naade, der allerede her møder os i hele sin Yderlighed, og hvad de Rettigheder angaaer, som Frederik Gabel vil at Kongen underhaanden skal vide, at de virkelig ere lovede, men offenligen skal tilsidesætte, som ogsaa den Forvanskning han fortæller, at hans Fader hemlig foretog med Trykningen af Arvehyldings Akten, da skylde vi den politiske Moral og Klogskabs Lære disse uforbeholdne Tilstaaelser.

At Frederik Gabel til sin Faders Forherligelse samler hele Souverainitets Historien i hans Andel i den, og ser hans Berømmelse helt

[1]) Suhm, Nye danske Samlinger, I, p. 251—252.
[2]) Suhm, Nye danske Samlinger, I, p. 243—244.

igjennem denne, er vistnok i anden Henseende meget betegnende, men berører i og for sig ikke Meddelelsen selv, der i sin Helhed derfor ligefuldt maa anses for rigtig med Hensyn til de omtalte Begivenheder, om der end er enkelte Træk ved disse, hvis Rigtighed vi maae lade staae hen. Dette gjelder navnlig om de to Beretninger, der fremstille, hvorledes hans Fader bar sig ad med at indvie Sehested, Svane, og Nansen i sine Planer, idet han efter den ene først henvendte sig til Nansen, derpaa til Svane, som Nansen bragte ham i Forbindelse med, og saa først, efterat være bleven enig med disse, til Sehested, og efter den anden gik frem i den modsatte Orden og først begyndte med Sehested, saa gik til Svane, og til sidst til Nansen. Ogsaa kan der opstaae Tvivl om Sammenkomsten med Schack er foregaaet saaledes, som den skildres, idet det synes utroligt, at en Kammerskriver, som Christoffer Gabel da var, skulde og kunde paa sin egen Haand træffe Foranstaltninger til at lade Rigets Feltmarskal fængsle, og derefter optræde paa en saadan Maade ligeoverfor ham; Muligheden deraf tør imidlertid ikke benægtes, naar man ser hen til den Magt, som Christoffer Gabel havde efter sin Indflydelse paa Kongen, og til den overordenlige Dristighed, han besad, hvorpaa han mellem den første og anden svenske Krig gav et saa enestaaende Exempel, idet han, der just havde forladt Karl X i Kiel og var kommen til Hamborg, saasnart han der kom under Veir med de Svenskes Bestemmelse, om at gjenoptage Krigen, reiste lige derfra paa egen Haand til Holland, og her uden nogensomhelst Fuldmagt affluttede Underhandling med Holland om den Flaade, der blev affendt derfra, og ved sin Undsætning frelste det beleirede Kjøbenhavn. Og medens Optrinet i Kongens Sovekammer paa Kjøbenhavns Slot, hvor Gabel kaster sig hulkende paa en Stol, og Dronningen strax kommer til, som Bevis paa, at hun har staaet udenfor, for at passe paa, er saa betegnende og naturligt, at det ingen Tvivl vækker mod sig, kan man vel være i Uvished, om det ikke er en udmalende Tilsætning, man har for sig, med den høitidelige Besværgelse i den tydske Kirke mellem Gabels Fader, Svane og Nansen, der noget paafaldende minder om det natlige Edsforbund mellem de tre Befriere af Schweitz; men paa den anden Side kunde det ogsaa ligge Christoffer Gabel meget nær, at skrue Foretagendet her op til en Efterligning af deres [1]).

---

[1]) Baade Langebek og Suhm have brudt Staven over de her omhandlede Meddelelser af Frederik Gabel, og udtalt sig saaledes mod deres Troværdighed, at al Nytte af dem

II.

Frederik Gabels Beretning om „Kongelovens hemlige Historie".

I Kongeloven nedlagde Frederik III sin „sidste Villie", som det kaldtes, hvorved han slog Souverainiteten fast i hele sin Ubundethed for Danmarks og Norges Konger, og bestemte Arvefølgen i sit Hus til Thronen, som en Besidder gjør det ved en privat Eiendom. Loven er udarbeidet af Schumacher, og er d. 14 Novbr. 1665 underskrevet af Frederik III, der imidlertid holdt den hemlig til sin Død, hvorved den først skulde fremdrages. Den blev derefter oplæst i Kirken ved Christian V's Salving, og igjen fremdraget ved hans Død, hvorimod den fremvistes i Kirken, uden at oplæses, ved Frederik IV's Salving, vel for at undgaae Vidtløftighed. Da den imidlertid som bindende Lov for Landet ikke efter sin Natur skulde være nogen Hemlighed, og den maatte være sikkrest forvaret, ved at bringes til almindelig Kundskab, bestemte Frederik IV sig til, at offenliggjøre den, og den Forklaring, som Kongen i den Anledning ogsaa lod afæske Frederik Gabel om Grunden til, at den ikke var bleven offenliggjort af hans Farfader, er Anledningen til den Afhandling af Frederik Gabel, hvilken han har kaldt „Kongelovens hemlige Historie", som vil sige, den hemlige Sammenhæng det havde, med at Kongeloven ikke var bragt til almindelig Kundskab. Afhandlingen er skrevet paa tydsk, ligesom den om Souverainiteten, og indledes af Frederik Gabel med den Bemærkning, at Kongen (i sin Skrivelse til ham om Souverainiteten) ogsaa omtaler Kongeloven, og med Hensyn til den vil vide hans Formening, om Kong Frederik III ingensinde havde paatænkt, at offenliggjøre den ved Tryk. Dertil bemærker han strax, at den just til den Ende

---

for Historien derved bortfaldt, hvorvel deres Forfatter maatte erkjendes, at kunne have havt den paalideligste Kundskab om, hvad han berettede. Men ligesom baade indre og ydre Grunde, som ovenfor er vist, godtgjøre deres Sandhed i det Hele, er dette ogsaa i den nyere Tid bleven erkjendt af Prof. Fr. Hammerich i den Fremstilling af „Enevældens Indførelse i Danmark og Norge", som han har givet i „Nordisk Universitets Tidsskrift" III Aarg., 1857, p. 55—190, hvori han ikke alene har fremdraget nye Oplysninger til dette Spørgsmaal af sit omfattende Studium af de herhen hørende Kilder, men ogsaa indvundet meget for dets Historie fra urigtige Anskuelser, der her have befæstet sig, hvorunder Frederik Gabels Meddelelser ogsaa høre, ved hvilke han tilbageviser Langebeks og Suhms forkastende Domme. — Vi have ovenfor taget Hensyn til Langebeks Indvendinger, og skulle i det følgende vende tilbage til Suhms, forsaavidt han har anført en yderligere Begrundelse af disse.

[1]) Suhm, Nye danske Samlinger, III, p. 9—13.

er forfærdiget af Frederik III, for at alle Undersaatterne næst Catechismen skulde vide Kongeloven paa deres Fingre, idet de lære af Catechismen, hvad de ere Gud pligtige, og af Kongeloven, hvad de ere Kongen og det kongelige Hus pligtige.

Kongeloven bestemte Thronfølgerens myndige Alder med det fyldte 13de Aar, og kun inden den Tid skulde der være et Regentskab med Enkedronningen i Spidsen under Thronfølgerens Mindreaarighed; da Kronprinds Christian var 19 Aar, da Kongeloven underskreves af Frederik III, var han altsaa længst myndig, og det var dertil endnu udtalt af Kongen i Loven, at han efter dennes Død skulde bestige Thronen som uindskrænket Enevolds Konge. Denne Bestemmelse udelukkede altsaa den da regerende Dronning fra al Andel i Regeringen efter Kongens Død, og deri maa ifølge Frederik Gabels Beretning Grunden søges til at Kongeloven, trods dens Bestemmelse at offenliggjøres, dog blev holdt hemlig af Frederik III til hans Død. Han siger nemlig, at da Dronning Sophie Amalie vidste, at Kong Frederiks sidste Villie skulde være en evig varende og uigjenkaldelig Lov, som alle Undersaatterne havde forpligtet sig til at holde, plagede hun Kongen, for at han skulde indføre deri, at „saafremt hun ikke efter hans Død skulde regere alene, skulde hun idet mindste regere tilligemed Prindsen sin Livs Tid," men at Kongen desangaaende „altid spiste hende af med gode Ord og Haab"; og da nu Kongeloven var Kongens sidste Villie om Successionen og Formynderskabet, og ikke deri stemte („kvadrede") med Dronningens Forlangende, saa kunde Gabels Fader ikke sætte dens Bekjendtgjørelse igjennem hos Kongen, men Kongen opsatte det bestandigt, og sagde, at det var tidligt nok, naar hans Død kom, og at han til den Stund maatte „unde ham Husfred med Dronningen."

Derefter havde Gabels Fader søgt, at faae Kongeloven frem paa en anden Maade, idet han havde begjært, at Kongen vilde give den i Forvaring til Kronprindsen, „siden han ikke vilde publicere sin sidste Villie i sin Livs Tid af Frygt for Dronningens Overhæng og Plage, som endelig vilde have Part i Regeringen." Men da Kronprindsen havde havt den et Par Dage, tog Kongen den tilbage af Frygt for, at han skulde have sagt Dronningen noget om den, eller skulde vise hende den, og alle hans Faders Anstrengelser, for igjen at faae den i Kronprindsens Hænder, vare forgæves, idet Kongen kun svarede, at „Dronningen havde Kronprindsen ganske i sin Magt, og kunde faae af ham, hvad han vilde". Derpaa var Kongeloven

bleven henlagt i den grønne Hvælving, hvor Archivet da var, med Befaling til hans Fader, at han skulde forholde sig saaledes med den, som han senere gjorde.

Da Frederik III var død, lod Enkedronningen strax forhøre hos Gabels Fader om, hvor Kongens sidste Villie var, og hvad Foranstaltning, der var truffet med Hensyn til hende angaaende Regeringen, men hun blev herom henvist til sin Søn Kongen. Gabels Fader havde da allerede strax sendt Schumacher ned i Archivet efter Kongeloven, og da han blev borte, gik han selv derned, hvor han fandt Schumacher sidde grublende, uden at have hentet den, og da han saa selv forgæves søgte den paa sin Plads, styrtede han „ryde", som Sønnen skriver, løs paa Schumacher, og truede at „massacrere" ham paa Pletten, hvis han ikke ufortøvet skaffede Kongeloven til Veie, hvorpaa Schumacher da tog den frem af det Sted, han havde stukket den ind. Gabels Fader ilede nu op med den til den unge Konge, og overgav den her til Kansleren, som saa oplæste den for alle tilstedeværende til skyldigste Efterlevelse.

Hermed forlader Frederik Gabel sin Fader, der kort efter „allernaadigst erholdt sin Dimission", og tager nu fat paa sig selv. Han bemærker da først om Kongeloven, at den igjen blev oplæst ved Christian V's Salving, efter hvad der er berettet ham, (han var nemlig den Gang endnu i Norge efter sit Bryllup); men at dens fuldkomne Publication siden blev modarbeidet, og at han ei heller har erfaret, at den blev oplæst ved H. M's. Salving, (han var dengang taget op til Norge som Vicestatholder); men at H. M. allernaadigst vil erindre sig, at han efter Hs. Hr. Faders dødelige Afgang ufortøvet paa H. M's. Befaling lod sig den bringe fra Archivet af Oversecretair Moth, og overrakte H. M. den. Og om sin egen Formening angaaende det gjorte Spørgsmaal udtaler han sig nu saaledes: „Saasom Kong Frederik III allernaadigst havde bestemt mig engang til min Faders Plads, og til den Ende dels selv, dels ved min Fader grundig havde underrettet mig om Alt, saa er jeg den eneste, der ved Siden af min Fader har vidst Anledningen, Oprindelsen og Forhandlingerne o. s. v. til denne Fundamentallov, hvilket ikke engang saaledes var bekjendt fra første Kilde for Schumacher, og jeg kan derfor med dybeste Sandhed forsikkre D. M., at Kongeloven er forfattet til den Ende, at den skulde publiceres til alle Thing og ved Tryk, som Frederik III's sidste Villie, hvortil alle Undersaatterne evig have forbundet sig, for sig selv, Børn og Efterkommere, saalænge Nogen er

til af Frederik III's Stamme." Han tilføier herved, at det er hans aller=underdanigste Pligt at berette, at det i Fortrolighed er sagt ham, at der skulde være noget i Kongeloven, som Griffenfeld med andre Personers Raad konstig havde udslettet, og derfor igjen indsat noget andet, og at dette er Grunden til, at han altid allerunderdanigst har bedet H. M. at maatte gjennemlæse Kongeloven, og som H. M. ei heller har vist sig utilbøilig til, men hvortil det dog ikke er kommet, og at han, hvorvel der ligger lang Tid imellem, dog er overbevist om, at det skulde gaae „meget subtilt" til, om han ikke skulde opdage en saadan Forandring, hvis der er nogen, „hvad han dog vanskelig kan tro", men der er nu en Gang (i saa Henseende) „sat ham Griller i Hovedet". Og dette er det eneste, der foranlediger ham til, ikke at tilraade Publicationen af Kongeloven, før han har læst den, og set, om det Omtalte er sandt, eller det kun er Medisence. Iøvrigt henviser han til sine Papirer, som han ikke har ved Haanden, hvoraf han grundigen kan godt=gjøre det Sagte.

Hvad Frederik Gabel ovenstaaende meddeler om Dronning Sophie Amalie baade med Hensyn til Frederik III, Kronprinds Christian, og hendes Begjærlighed efter at faae fat i Regeringen, naar Frederik III var død, er saa uforbeholdent, at det nokſom vidner om, hvorledes det Forhold har været, hvori hans Fader har staaet til Dronningen, og om, hvor lidt Frede=rik IV har holdt paa sin Farmoder, naar man kunde skrive saaledes til ham om hende, men som det tillige er et Bevis paa, at hvad, der her siges om Dronningen, er Ting, der vare fuldt bekjendte i den kongelige Familie, saa=ledes stemmer det ogsaa ganske med hendes ydre Optræden i Historien. Der kan derfor ei heller være nogen Tvivl om, at det var for hendes Skyld af den anførte Grund, at Kongeloven ikke kom ud i Frederik III's Tid, lige=saalidt som der kan tvivles om, at Frederik Gabels Fader har gjort sig al Umage, for at det skulde ske, og selv paa Bekostning af Konges Husfred har villet havt Kongeloven frem, idet det efter det Forhold, hvori han stod til Dronningen, og det Die, han vidste, hun havde til ham, fremfor alt maatte være ham magtpaaliggende, at hun ikke som Enkedronning kom til Regering, og han, saalænge som Loven var skjult og ukjendt, altid kunde være i Frygt for, at hun dog skulde komme efter dens Bestemmelse mod sig i denne Hen=seende, og i saa Fald, om ikke faae den hemlig skaffet bort, saa dog faae den forvanskет til Fordel for sig, og den, naar Kongen var død,

da komme for Dagens Lys i en saadan Skikkelse; og hvor lidt Frederik III selv var uden Frygt derfor, viser hans Forsigtighed med at have forseglet den. Deraf kom Ønsket hos Gabels Fader, om at faae den i Kronprindsens Hænder, at denne kunde blive bekjendt med den, og passe paa den; og deraf kom ogsaa hans store Hastværk, med at faae den hentet og oplæst efter Frederik III's Død. Og naar det første, Dronningen gjorde, da hendes kgl. Ægtefælle havde udaandet, var at spørge om, hvad der var bestemt om hende med Hensyn til Regeringens Førelse, og det erindres, hvad der ikke her omtales, at hun forlangte at faae Regalierne, og at hun støttede sin Paastand om Adkomst til Regeringen paa, at hun var hyldet sammen med Kongen af Stænderne, da tør det ogsaa antages, at, naar Frederik III havde befalet Schumacher, at gjemme Kongeloven og efter sin Død give den til den nye Konge, han da sammen dermed havde befalet Gabels Fader, at foranstalte den oplæst, saaledes som det skete, hvad Schumacher efter sin Stilling ikke kunde, og at Gabels Fader, der vidste, hvad Befaling Schumacher havde, derfor kan have sagt til ham, at han skulde hente den. Og hvad det Forhold angaaer, som Frederik Gabel giver os Indtrykket af, at Schumacher satte sig i til Dronning Sophie Amalie efter den Tid, da Kongeloven var skrevet, og som gjorde, at hans Fader ikke ansaae Kongeloven og dens Hemlighed for sikker i Schumachers Haand ligeoverfor Dronningen, da lader det sig fuldvel forklare, at Dronningen kan have søgt Schumacher som en Modvægt mod hans Faders Indflydelse paa Kongen, og at Schumacher ogsaa fandt sin Regning ved ikke at faae hende mod sig. Det Forhold, som saaledes i Slutningen af Frederik III's Levetid blev mellem Gabels Fader og Schumacher, antyder Frederik Gabel selv i sin oven anførte Angivelse i Sagen mod Griffenfeld, hvori han siger, at hans Fader i Kongens Nærværelse befalede ham, at advare Griffenfeld, da han var bleven Oversecretair, at han nu maatte lade være at tage mod Bestikkelser, og at Griffenfeld da han saa derefter mærkede, at Kongen var anderledes mod ham end før, beklagede sig over, at hans Fader „satte ham i Misgunst hos Kongen", hvortil Frederik Gabel vel forsikkrede, at hans Fader var en af hans bedste Venner, men uden at nægte, at det var hans Fader, der havde forebragt Kongen Beskyldningen. Og vi kunne ogsaa kun se et Udbrud af den længe nærede Skinsyge og Mistanke mod Schumacher i det Raseri, som Frederik Gabel beskriver os, der betog hans Fader, da Schumacher ikke kom op af Archivet med Kongeloven, og han saa var løbet derned, og ikke fandt den paa sin Plads; og naar Frederik

Gabel her siger, at hans Fader styrtede løs paa Schumacher, og truede med at myrde ham, om han ikke kom med den, da har det for hans Faders Vedkommende saa meget mindre noget utroligt ved sig, at han saaledes tog paa Veie, som man ikke kan søge Grunden til, at han traf Schumacher sidde grublende dernede med Haanden under Kinden i dennes Svar, at det var, for at overveie, „hvorledes Frederik III's Død skulde føres til Protokols", men meget mere maa søge Forklaringen i, at det var, for at betænke sig paa den Overrumpling, som Gabels Fader her havde beredt ham. Og vilde Schumacher op ved den unge Konge, som det viste sig, at han vilde, og havde han, med Øiet paa sin Fremtid og paa Dronning Sophie Amalies Magt over sin Søn, stillet sig saaledes til hende, at dette vel lod sig forene dermed, var der ogsaa nok, som personlig kunde bringe ham til at betænke sig ved et Skridt, der i Øieblikket kun havde sin Betydning som anlagt mod Kongens Moder, og hvis Indtryk paa hende mod ham kun kunde blive desto stærkere, jo mere hendes Spørgsmaal viste, hvor fast han havde bevaret Kongelovens Hemlighed for hende. Men hvordan Schumacher saa end hos sig selv havde tænkt, at der skulde forfares af den unge Konge med Hensyn til Kundgjørelsen af Kongeloven og navnlig af dens Bestemmelser, der udelukkede Enkedronningen fra Regeringen, saa var der en Maade, at skaffe hende den Andel paa, som hun vilde have i den, uden at hun fik Navnet dertil, og det er neppe at tvivle om, at Schumacher var bleven enig med sig selv om denne, inden han stod op og hentede Kongeloven fra dens lønlige Gjemme, hvori han godt kan have henlagt den netop for Gabels Fader. Hvor høit Schumacher imidlertid end paa den Maade steg under Christian V, uden at standses af Enkedronningen, medens Gabels Fader strax faldt, bliver der dog altid noget tvivlsomt ved hendes Stilling til ham, der gjør det til et Spørgsmaal, om hun nogensinde glemte ham sit Forfatterskab af Kongeloven.

Med dette Optrin i Archivet og den derefter følgende Oplæsning af Kongeloven slutter Frederik Gabel den Del af sin Beretning, som angaaer Forholdene med den under Frederik III og ved hans Død, hvorom han alene var spurgt, og hvorved han har sin Fader til Hjemmel for sig. Og hans Meddelelser her have ikke blot deres Værd med Hensyn til det omhandlede Spørgsmaal, men endnu mere, fordi de give os et utilsløret Indblik i den grændseløse Herskesyge, som fyldte Dronning Sophie Amalie, hvorfor hendes kongelige Ægtefælle skjulte sig, og hvorunder hun fra hans

Ungdom af havde bøiet Sønnen, der skulde regere efter ham. Og hvad vi her have hørt af Frederik Gabel efter hans Fader om Sophie Amalie, har Grevinde Leonora Christine Ulfeldt bekræftet fra sit Fængsel, hvori hun fik hende kastet, og hvorfra Christian V gjentagne Gange ved sine Ministre forgæves bad hende om, at maatte løslade den fangne, hvorpaa han havde givet sit Ord, som hun havde nødt ham til at bryde. Det samme har paaga Christian V's ædle Dronning bekræftet, der med Taarer saae den Behandling, Grevinde Ulfeld for hendes Skyld maatte lide i Fængslet, og som selv i sin Stilling maatte stride saa haardt mod hendes Had og Magt [1]). Det turde derfor ogsaa være en afgjort Fortjeneste hos Frederik Gabels Fader, hvad han tog af mod Dronning Sophia Amalies Indflydelse over Frederik III i hans Regering [2]).

Den anden Del, som derefter følger af Frederik Gabels Beretning, har hovedsagelig kun Betydning med Hensyn til hans egen Personlighed, idet den tjener til at vise, hvorledes han søgte at udbytte denne Sag til derved at gjøre sig gjeldende hos Frederik IV. Beretningen gaaer nemlig ud paa, at fremdrage den Stilling, han selv ligefra Frederik III's Thronbestigelse havde indtaget til Kongeloven, der var en Gjenoptagelse af hans Faders, saaledes som han har skildret den. For det første bringer han Frederik IV i Erindring, at han strax ved hans Hr. Faders Død lod Kongeloven hente op af Archivet ved den daværende Oversecretair efter H. M's. Befaling, — som da vil sige, efterat han ved sine Forestillinger hos Kongen havde udvirket denne til sig —, og idet han antyder, at Kongeloven underfundigen blev holdt tilbage i Christian V's Tid, saavel under Griffenfeld, som under den følgende Regering, er det klart, at han saaledes mener, at have frelst den fra, at bringes i Forglemmelse. Han omtaler end videre, hvorledes han altid har talt med Kongen om Kongeloven, der da maa være med Hensyn til dens Offenliggjørelse, hvorved han vel kan have

---

[1]) Soph. Birket Smith, Leonora Christina Ulfeldts Jammers-Minde, p. 202—3, 244—5 o. fl. a. St.; Vemmetoftes Historie II, p 38—43.

[2]) At Gabels Fader derfor ei heller egenlig hørte til Grevinde Ulfelds Modstandere, følger af sig selv, og som dette ogsaa kundgjør sig paa andre Maader i hendes „Jammers-Minde", fremgaaer det tillige øiensynligt af hendes Antegnelse om hans Endeligt: „Kgl. Ms. Kong Frederik III's Død," skriver hun, „forfremmede Statholder Christoffer Gabels Død. Han følte, at Enkedronningens Had meget mod ham formaaede, ønskede sig Døden, (og) Gud bønhørte ham". (Anfr. Skr. p. 17). Christoffer Gabel døde 1673, men levede endnu i Begyndelsen af Septbr. d. A. (Kall-Rasmussen, Hofmann).

givet Kongen Tanken derom, — hvad man ogsaa efter en senere Udtalelse af ham maa antage —, men han siger tillige, at han altid derved har bedet Kongen, om at faae Kongeloven at gjennemlæse, og idet han nu her ubetinget tilskynder Kongen til, at lade Kongeloven trykke, gjentager han sin Bøn om, at faae den at se, og det er derpaa hele denne Beretning løber ud, at Gjennemsynet af Kongeloven maa blive ham overdraget forinden Trykningen. Som Grund dertil angiver han en hemlig Meddelelse, der er gjort ham i Fortrolighed om, at Griffenfeld med „andre Personers" Raad skulde konstig have forvanskет noget i Kongeloven, og at han i saa Fald nok vil være, og er den eneste, der er istand til at opdage det, da Kong Frederik III havde bestemt ham til sin Faders Efterfølger, og derfor nøiagtig tilligemed hans Fader underrettet ham om alt, saa at ogsaa Anledningen, Oprindelsen, og Forhandlingerne til Kongeloven „ikke engang saaledes vare bekjendte fra første Kilde for Schumacher", som de ere det for ham. At Frederik III engang kan have bestemt Frederik Gabel til sin Faders Efterfølger, om denne døde forinden Kongen, er ingenlunde usandsynligt, i det mindste ikke, at Kongen her kan have gjort ved hans Fader, som han gjorde ved Dronningen, og „spist ham af med gode Ord og Haab", saa han har troet det. Og det er ligeledes ikke utroligt, men endog meget sandsynligt, at Frederik Gabel gjennem sin Fader, — der utvivlsomt har gjennemarbeidet og gjennemforhandlet Kongelovens Bestemmelser i Løndom med Frederik III, inden Schumacher førte dem i Pennen —, kan have været mere bekjendt med de skjulte Bevæggrunde til enkelte af disse end Schumacher dengang, der da kun havde været et Par Aar paa sin Plads hos Kongen, og dertil endnu indtog denne som en Beskyttet af Gabels Fader. Men denne Henvisning har imidlertid ingen Betydning her, hvor Spørgsmaalet kun skulde være om hvad, der stod i Kongeloven, og ikke om, hvorledes dette var kommen derind, og da Frederik Gabel selv nødes til at erklære, at han ikke kan tro den hemlige Angivelse om Forvanskningen i Kongeloven af Griffenfeld efter „andres Raad" d. e. efter Enkedronningens senere Tilskyndelse under Christian V, og ærlig opløser Sandheden heraf til en Grille, der er sat ham i Hovedet, saa viser det sig desto mere, at hele denne Omtale kun er lagt an paa, at gjøre hans Brugbarhed desto stærkere gjeldende for Kongen.

Vi tilføie, at der endnu haves et Udkast af Frederik Gabel til en Fortale til Kongelovens Udgivelse, og en Betænkning af ham over

dens Udgivelses Maade. Den sidste findes i et Brev til Frederik IV, dateret Kjøbenhavn d. 18 Januar 1708 [1]). Heri fraraader Frederik Gabel, at opgive Bestemmelsen om at lade Kongeloven trykke paa almindelig Maade, som først var vedtaget, og istedenfor lade den stikke paa Kobberplader, og finder Forslaget derom „meget suspect", fordi dens Udgivelse derved trækkes ud, tillige advarer han mod dem, der „vel gjerne ville se Kongeloven trykt i den Mening, at kunne raade for Fortalen, og deri indføre hvad de ville". Hermed sigtes til den daværende Geheimearchivar Frederik Rostgaard, hvem Kongen havde overdraget Udgivelsen af Kongeloven, og som allerede Aaret iforveien u. 27 Januar 1707 havde indsendt sit Udkast til Fortalen til den, og siden, efterat Stikningen var begyndt af Randtegningerne og Afbildningerne, hvormed Udgivelsen skulde udstyres, var indkommen med et Forslag om, at Texten til desto større Betryggelse af den ikke skulde trykkes, men ligeledes stikkes [2]). Mod ham maa Frederik Gabels Advarsel her ogsaa være rettet, mod ikke at lade Kongelovens Indhold i Fortalen „overstryge som med en Sminke, og derved forvanske den rette Grundfarve eller endog gjøre den usynlig". Frederik Gabel vil derfor ogsaa her, næst nogle historiske Anthydninger, der hovedsagelig gaae tilbage til de af ham givne Oplysninger, have de to Hovedgrundsætninger fremhævede om Enevældens guddomlige Oprindelse, og den ubetingede Underkastelse under Kongeloven. Det er klart, at Frederik IV mundligt maa have talt med Frederik Gabel om Rostgaards Fortale og Plan med Udgivelsen af Kongeloven, og muligen som en Trøst for ham over, at hans Fortale ikke var bleven antaget, givet ham en Anledning eller Opfordring, til at indkomme med nærværende Betænkning. Men idet Betænkningen saaledes er rettet mod en begunstiget Modstander, drives Frederik Gabel til endnu stærkere deri, at skyde sig frem. Og idet han erklærer, at han ikke ser, hvad man endnu skulde kunne takke Gud for i Fortalen, som der ikke er ydet Taksigelse for i Kongeloven, erklærer han uden Forbehold, at „man istedenfor dette har stor Føie til, inderlig at takke Gud med allerdevoteste Hjerter, for at Kongeloven hidtil er bleven conserveret, og at det ved Guds synderlige naadige Direction skulde blive mig overdraget af D. M. saaledes at tage den ud af Archivet, og allerunderdanigst at bringe D. M. den, og at den Høieste Gud derefter ved anden mellemkommende Tilførelse

---

[1]) Suhms nye Samlinger, I, p. 275.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaards Liv og Levnet, p. 136—137.

(„Schicksal") i sin Tid virkelig har stillet D. M. for Øie, hvor nødvendig Trykningen er af Kongeloven, for saaledes at gjøre dette, ene og alene af Gud udsprungne, og af negligente og utro Folk tilbageholdte Fundament for det samtlige kgl. Huses Velfærd fuldkommen grundfast". At Frederik Gabel nu her mener sig selv som den, der ved en Guds Styrelse er kommen til at overbevise Kongen om Nødvendigheden af Kongelovens Trykning, kan der ikke tvivles om; og idet han helt og holdent ogsaa gjør Kongeloven til Guds Værk, og begrunder hele Kongehusets Velfærd paa den, stiller han sin Troskab og Fortjeneste af dens Offenliggjørelse desto stærkere frem for Kongen ligeoverfor de „utro og negligente Folk", som have holdt den tilbage.

Til Trods for denne Betænkning fik Rostgaard, ikke tre Uger efter, u. 8 Febr. 1708 Befaling af Kongen til, at indkomme med sit nærmere Forslag om Stikningen af Texten til Kongeloven, og efterat dette var vedtaget, sattes det allerede i Værk u. flg. 28 Febr.[1]). Aaret efter 1709 d. 24. Septbr. udkom Kongeloven med Texten i Stik og en Fortale af forang. 4 Septbr. af Rostgaard, uden at der ogsaa ved den var taget Hensyn til Gabels Betænkning. Frederik IV har saaledes ikke alene afvist Gabels Gjennemsyn af Kongeloven og hans Fortale til den, men ogsaa hans Betænkning, og naar han ei heller lod den have nogen Indflydelse paa Kongelovens Udgivelse, da laae dette ikke alene i det Personlige, som Frederik Gabel her indblandede, men ogsaa i Grundsætningerne, ikke at der jo var fuldkommen Overensstemmelse med at gjøre Kongelovens Affattelse til en Guds Foranstaltning, ligesaavel som Enevolds Magtens Indførelse, og at Frederik IV jo selv hyldede de samme Grundsætninger, og kun i altfor meget baade levede og regerede efter dem, men der er Noget, som gaaer i Verden men ikke paa Papiret, og som kan øves og følges i Livet, men hvorom der skal tales saa lidt og saa sagte som muligt, dertil hørte de enevoldsstatlige Grundsætninger, som Frederik Gabel ved enhver dertil given Leilighed hamrede løs paa af al Kraft, uden at betænke sin egen Advarsel, om „ikke at vække den sovende Hund".

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, p. 138.

III.

Frederik Gabel i sin Stilling som Vicestatholder i Norge.

Medens Frederik Gabel var Vicestatholder i Norge, og sandsynlig ved hans Medvirkning, udkom den saa kaldte norske „Slotslov", som Frederik IV udstedte d. 16 Febr. 1704, og hvori han oprettede en Underregering for Norge under Forsæde af Vicestatholderen med fire ham tilforordnede Medlemmer samt en Secretair, hvilken Slotslov han derpaa selv d. flg. 11 Juni med stor Høitidelighed offenliggjorde paa Aggershus. Kongen var d. 30 Mai ankommen til Norge, og forblev der i tre Maaneder til d. 30 August, i hvilken Tid han bereiste hele Norge til ind i det Nordenfjeldske tilligemed Frederik Gabel, der førte ham omkring. Foruden sit Følge havde han til denne Reise medtaget sin slægfrede Halvbroder, den sex og tyve-aarige General-Admiral-Lieutenant, Grev Ulrich Christian Gyldenløve, der da allerede havde et berømt Navn i Flaaden, og af hvis franske Dagregister over denne Reise vi have en senere norsk Oversættelse[1]). Af de heri forekomne Optegnelser se vi, hvor lidt Behag Gyldenløve baade fandt i Frederik Gabels Person og Optræden, og i hans Planer til Havnenes Befæstelse i Norge, hvilket sidste mulig var Grunden, til at Gyldenløve var kommen med. Herom skriver nu Gyldenløve u. 10 Juli, at de den Dag vare tagne til „Nærstrand", fire Mile fra Stavanger, „for at bese en af de Havne, som Sr. Gabel vilde befæste. Han har talt om saa stor en Mængde Havne langs ad Norge, de han vilde befæste, saa det er ikke muligt, at erindre dem alle; det skulde heller ikke være Umagen værd, at have nogen Hukommelse om denne Post." Og hvad Gabels personlige Optræden angaaer, da maa

---

[1]) „Dag-Register over Kong Frederik IV's Reise i Norge 1704" af H. H. E. General-Admiral Gyldenløve, oversat af C. Engelstrup, Christiania 1770. Forfatteren Grev U. C. Gyldenløve var den yngste af Grevinde Moths Børn med Christian V, og født 1678, blev General-Admiral 1711, og døde samme Aar som Moderen 1719, i en Alder af 41 Aar, uden at efterlade sig Børn af sit Ægteskab. Han beretter i Dagbogen, at Kongen reiste fra Kjøbenhavn d. 14de Mai og havde ham i Vognen hos sig, at de overnattede den første Dag i Ringsted, og at han, da Kongen blev der et Par Dage for de derværende Tropper, d. flg. Dag steg til Hest, og red fra Ringsted til Egede, for at besøge sin „Sviger-Søster", som nogle Timer efter ankom. Den næste Dag efterat have spist til Middag, red han saa igjen tilbage fra Egede til Ringsted over Gisselfeld, hvor han spadserede i Haven en liden Tid. — Hans „Sviger-Søster" er hans afdøde Broders, Grev Christian Gyldenloves Enke, Frn Dorthea Krag, der maa have boet paa Egede dengang, medens hans Moder, som det synes, har været fraværende.

den holde for i de stærkeste Ord hos Gyldenløve, saaledes skriver han en Gang: „Statholder Gabel lod os høre en Del af hans sædvanlige Indfald", og en anden Gang: „Sr. Gabel faldt os meget kedsomlig ved sin vanheldige Veltalenhed", og ved Slotsløvens Offenliggjørelse: „Vicestatholder Gabel pludrede en Hoben, som en Engelskmand under en Galge", hvad der vel skal sige, at Gabels Tale var saa ivrig, at den var uforstaaelig; og om et Søuhyre, som beskrives, siger han, at man ikke skal „agte mere om hvad der derom fortælles end om Sr. Gabels Historier". Han latterliggjør ogsaa en Thronhimmel af rødt Fløil, som Gabel havde anbragt i den lave Kahyt i sin Jagt, hvorpaa Kongen seilede, for at „H. M.", siger han, „skulde her, ligesaavel som paa Slottet, finde hvad ham tilkommer efter Hans Høie Stand", og han tilføier herved, da Kongen fandt, at denne Stads var ham til Hinder og lod den borttage, at Sr. Gabel, der bedre „forstaaer, hvad Konger tilkommer end nogen anden", lod den sætte op igjen, saasnart Kongen var ude af Jagten. Og om Reisen, som Gabel havde staaet for, skriver han, da de d. 16 August igjen vare komne tilbage til Christiania: „vi havde Aarsag til at være fornøiede, fordi vi bleve befriede fra Norges Vicestatholders Føring, der hidtil havde trukket os omkring saadan en Mængde Steder, de vi havde undgaaet, hvis det havde staaet til os".

Hvorvel nu de her foreliggende Udtalelser høre til den Slags uforbeholdne Ytringer, der sjælden føres ind i Historien, og den personlige Uvillie, som Gyldenløve har næret mod Frederik Gabel, staaer klart bag dem, gaa de dog hovedsagelig kun ud paa den samme Forfængelighed og Vigtighed hos Frederik Gabel, hvorom han har efterladt sig saa stærke skriftlige Blottelser, og som naturlig til det yderste have været ansporede hos ham ved dette Besøg af Kongen i Norge. Og har Frederik Gabel heri taget Arv fra sin Fader, kan han ogsaa have gjort det med Hensyn til hans Indfald, hvorover Gyldenløve opholder sig, som det ogsaa er rimeligt, at han efter sin Fader har været ligesaa talende, som han var skrivende.

Men med alt det, som saaledes kunde give Anledning til at opholde sig over Frederik Gabel, og hvorved han, naar han fristedes dertil, saa stærkt kunde blotte sig i sin Optræden, kan der ligesaa lidt frakjendes ham Kundskaber og Evner, som Iver og Virkelyst i sit Kald. Og det laae ham i den Hensеende særdeles paa Hjerte, hvad han kunde gjøre for Norges Opkomst; derfor havde han ogsaa de mange Planer med de norske Havne, og nød den Anerkjendelse af Frederik IV, at Kongen trods Veir og

Veie fulgte ham omkring paa den lange besværlige Reise fra Sted til Sted, hvor han havde noget at vise ham, uden at ændse sit Følges Ulyst. Og hvor lidt Frederik Gabel ogsaa selv sparede Bekostninger paa gavnlige Foretagender, vise de Kort, han havde ladet optage over Kysterne af Norge med de deri indskaarne Havne. Ogsaa foreligger der et Bevis, som vi nærmere kjende, paa hans Virksomhed i sin Stilling i de Foranstaltninger, der under hans Medvirkning bleve tagne til Gjenopbyggelse af Bergen efter den store Ildebrand, som den 19 Mai 1702 havde overgaaet denne By, og som ogsaa hørte til de Ting, hvorom der forhandledes med Kongen paa denne Reise og bleve afgjorte af ham, efterat han selv havde været i Bergen, og var vendt tilbage til Christiania [1]). At det ogsaa er sandsynligt, at Frederik Gabel har havt Andel i Udstedelsen af den norske Slotslov, er alt bemærket.

Men vi have endnu et andet Vidnesbyrd om Frederik Gabel fra Norge, der hovedsagelig knytter sig til denne Reise, og i flere Henseender lære os at kjende, hvorledes han var i sig selv udenfor hans Forfængelighed og statsretlige Anskuelser. Ved Karmsund, en tre—fire Mile nord for Stavanger, boede den som „Norges Historiegraph" saa navnkundige lærde Islænder, Tormod Torfesen, der levede her paa sin afdøde Hustrus Odelsgaard Stangeland, og med kongelig Lønning udarbeidede sine berømte latinske Skrifter i den nordiske Oldhistorie. Og ved den Plan, som Frederik Gabel havde udkastet for Kongens Reise, og strax forelagde denne ved hans Ankomst, havde han indrettet det saaledes, at Kongen ogsaa skulde komme til Tormod Torfesen, og overnatte hos ham paa Stangeland. Derpaa gik Kongen ogsaa ind, og allerede Dagen efter Kongens Ankomst til Norge d. 21 Mai udfærdigedes der en Skrivelse til Torfesen med Anmeldelse om Kongens Besøg d. 10 Juli og Natteophold hos ham. Besøget skete ogsaa efter Bestemmelsen, og fra Nærstand, som vi ovenfor have anført, at Gyldenløve skriver, at de ankom til d. 10 Juli, for at bese Havnen, tog Kongen til Karmsund med Frederik Gabel, men uden Gyldenløve og de fornemme Herrer af Følget, hvoraf han kun medtog Marskal Hahn, Eichstedt, der vel dengang gjorde Tjeneste som Adjudant, Kammerjunker Klenow, og Jagtjunker Osten, hans Forskjærer. Tormod Torfesen har paa flere Maader udtalt sin Glæde over Besøget, og som en Naades Bevisning derefter blev hans lærde Haand-

[1]) Norske Magazin II, p. 401, 406—421.

skriver, Islænderen Asgeir Jonssen, forfremmet til et Sorenskriverembede i Christiania Stift. Men Gabels Hensigt med Besøget var utvivlsomt, næst at skaffe Torfesen den Udmærkelse, som derved vistes ham, at give ham Leilighed til at tale med Kongen om sine store Arbeider, han da var optagen af, navnlig hans store norske Historie, hvoraf han foreviste Kongen, hvad der var udarbeidet, og hvis Trykning han ogsaa udbad sig, at Kongen vilde bekoste, i hvilken Bøn Gabel understøttede ham, idet han bevidnede, at Bekostningen derved vilde overstige Torfesens Evne. Der var imidlertid en anden Sag, som Gabel selv bragte paa Bane strax om Aftenen de vare komne, og som vel egenlig var Hoved-Formaalet for ham, og det var om Gjenopdagelsen af det gamle Grønland, med hvis tidligere Bebyggelse Torfesen ogsaa syslede, og som Gabel forlangte, at han skulde udtale sig om, hvorledes man bedst greb dette Foretagende an [1]). Dette Spørgsmaal havde Torfesen ikke nærmere tænkt paa, og svarede foreløbig kun, at den Vei man tidligere havde slaaet ind paa her, ikke syntes ham at være den rigtige, men ved nærmere Overveielse kom han siden til den Anskuelse, som han derefter vidtløftigere udførte, om at Forsøget skulde gjøres fra Island om Vaaren med et Skib, som der skulde have overvintret. Det næste Aar 1705 udkom Torfesens Skrift om det „Gamle Vinland", hvori han paaviste, at Leif Eriksøn fra Grønland var i Erik Jarls Tid kommen til Kysten af det senere Amerika — „et stort Land med selvsaaet Hvede, Skove og Vintræer" —, og at Forbindelsen derefter var bleven fortsat med dette fra Grønlands Østerbøigd og Island, og dette Skrift, der først hjemlede Nordboerne Æren for den nye Verdens Opdagelse, tilegnede Torfesen Norges Vicestatholder, Frederik Gabel, Herre til Bregentved, som har „Overtilsynet med hele Norge, og varetager dette med den største Omhu og paa den heldigste Maade" [2]). Tilegnelsen fremtræder ikke blot som en Tak til Gabel for Kongens Besøg, men ogsaa som en Erkjendelse af den opmærksomme Deltagelse, som Gabel har for alt,

---

[1]) Ved det gamle Grønland forstodes Østerbøigden af Grønland, hvor de islandske Nybyggere havde nedsat sig, og der havde været oprettet et christeligt Bispedømme, og som man antog maatte være paa den ligeoverfor Island liggende Østside af Grønland, som man for Drivisen ikke kunde undersøge fra Kysten, medens det efter de nyere Undersøgelser af Capt. Graa maa antages for vist, at Benævnelsen „Østerbøigd" er at forstaae fra Davids Stræde, og gjelder om Districtet Juliane-Haab paa Vestsiden af Grønland, hvor man har fundet Spor af Kirker og tidligere Beboelse.

[2]) Historia Vinlandiæ antiqva per Thormodum Torfæum, Hauniæ 1705. Dedicationen lyder til: »Illustrissimo Dno Frederico de Gabel, Dno de Bregentved«, som har »totius Norvegiæ inspectio suprema, qvam et summa cura felicissime obis«.

hvad der vedrører Norges Vel, og den Berømmelse, dets Folk i Fortiden har indlagt sig. Ogsaa ses, hvorledes Torfesen henvendte sig til Gabel om den Vanskelighed, han havde ved sine Skrifters Trykning, og navnlig om den Bistand, han maatte have fra Regeringen, for at faae stedlige Oplysninger til sin Jord-Beskrivelse af Norge, hvorom der haves Breve fra Torfesen til Gabel et Par Aar før Kongens Reise, i hvilke Torfesen glæder sig ved den Understøttelse, han kan vente hos Gabel, og den Nytte, han vil kunne have af Gabels Kort over Kysterne. Der forløb imidlertid endnu et Par Aar efter Kongens Reise, inden det paa en ny Ansøgning af Torfesen af 25 Septbr. 1706 lykkedes, at udvirke den fornødne Befaling herfor af Regeringen, som saa skete d. flg. 16 October, som det antages ved Gabels Bestræbelse, hvorved det paalagdes alle Norges Biskoper, at indsende Oplysninger til Torfesen fra Provsterne i deres Provstier. Hvorledes Frederik Gabel ogsaa, som ovenfor anthdet, kjendte og syslede med den ældre nordiske Historie, fremgaaer af Spørgsmaale desangaaende, som skriftligt ere afhandlede af Torfesen med ham, saasom om Sverigs første Bebyggelse, om Snorros Optagelse af Rig og Dan mellem Fælleskongerne, om Frode-Freden o. s. fr. At Gabel nu ogsaa var inde i de Beretninger, som Skipperne og Fiskerne ved Norges Kyster endnu den Gang vare saa fulde af om de Søuhyrer, der i saa forskellige Skikkelser kunde vise sig i Havet, ses af den „forfærdelige Fisk“ under Navn af Søkraaken, hvorom Gabel havde fortalt Kongen ved Besøget hos Torfesen, og hvorom Torfesen skriver til Gabel, at han ikke dengang kjendte dette Navn paa den, men at der findes to andre Navne eller Arter af den blandt de Søuhyrer, han har anført i sit Skrift om det „Gamle Grønland“, og at han for en Tid siden har modtaget Meddelelse om et ligedant Uhyre, der har været set. At det ogsaa er saadanne Fortællinger af Gabel, som Gyldenløve mener ved, hvad han kalder „Gabels Historier“, fremgaaer baade af den Sammenhæng, hvori det forekommer, idet der derved tales om en Beretning om et Søuhyre, som han siger, er ikke mere troværdig end disse, og af at Gyldenløve umiddelbart derefter just omhandler den ovennævnte Søkraake, som Torfesen skriver, at Gabel talte med Kongen om, og hvorved Gyldenløve bemærker, at han betvivler, at et saadant Hav-Uhyre „findes nogen Steds uden i Folks Indbildning alene“ [1]). Udtrykket „Historier“ er saaledes brugt med Hensyn til den Gjenstand, hvorom der tales, og

[1]) Erichstrup, Gyldenløves Dag-Register, p. 53—6.

ikke med Hensyn til Gabel, som om der derved skulde betegnes, at han i Almindelighed havde for Skik, at komme med Forvanskninger og Opdigtninger af sig selv [1]). Men afgave disse Fortællinger af Gabel end Stof til at opholde sig over for Gyldenløve, der ikke dyrkede Indbildningskraften paa det Vidunderliges Omraade, kan man ikke tvivle om, at de i Norge vare en Trossag, som det gjaldt for Fritænkeri at bestride, og at man gjerne led, at Gabel baade hørte efter dem og troede paa dem; og gik Gabel herved ind i Folke-Troen, havde han den lærde Tormod Torfesen til Hjemmel for sig, der i den Hensеende gjorde det samme, og i sine Skrifter, som vi ovenfor have set, fastholdt deslige Fortællinger [2]).

*
* *

Frederik Gabel døde samme Aar, han havde indgivet sin Betænkning over Planen for Kongelovens Udgivelse. Han efterlod sig en stor Gjæld, som vel for en Del kan have hidrørt fra, at Indtægterne gik bort fra Godserne under deres bestandige Forringelse, men dog vistnok fornemlig maa tilskrives hans Lyst til at leve paa en stor Fod, ligesom hans Fader havde gjort [3]). At den Stilling, Frederik Gabel beklædte i Norge, i den Hensеende maatte være en stor Fristelse for ham, er klart, og det kan neppe feile, at han jo har ødelagt sig ved Frederik IV's Ophold i Norge med de store Bekostninger, han derved har havt, for at indrette alt saa fyrsteligt som muligt for Kongen, uden at spørge om sin Evne, og vistnok uden at modtage nogen Erstatning

---

[1]) Det er Gyldenløves Dag-Register, som Suhm paaberaaber til Støtte for Langebæks Mening om Utroværdigheden af de af Frederik Gabel ovenfor anførte Meddelelser efter hans Fader; men med Oplysningen om, hvad Gyldenløve her forstaaer ved „Gabels Historier", ses, at Gabels Meddelelser ikke ved det her brugte Udtryk kunne stemples som upaalidelige fra hans Side.

[2]) Om dette Afsnit henvises til Torfesens »Vinlandia antiqva«, Conferentsraad Erichsens Biographi af Tormod Torfesen i Minerva 1786—1788, Carl Deichmanns Optegnelser i Norske Magazin I, 1 H., Torfesens Brevbøger i Universitets Bibliothekets Arne-Magnæanske Samling, navnlig hans Memorial til Frederik Gabel om Opsøgelsen af det Gamle Grønland m. m. — At Forfatterens Opmærksomhed først er bleven henledet paa Fr. Gabels Forbindelse med T. Torfesen, skylder han Professor P. G. Thorsen.

[3]) Den herværende svenske Gesandt skriver saaledes u. 6 Mai 1669 fra Kjøbenhavn, at efterat Statholder U. F. Gyldenløve Aftenen iforveien havde taget Afsked med Kongen og Dronningen, for at afgaae til England, blev han „regáleret af Statholder Gabel, og tilbragte hele Natten hos ham med stor rejouissance", og uden at komme tilbage til sit Hus, afreiste han saa den næste Formiddag lige fra Gabels. (P. W. Becker, Saml. t. K. Frederik III, II, p. 248).

derfor af Frederik IV, der gjerne lod sine Embedsmænd lægge ud. Det kan derfor vel være, at den uforbeholdne Maade, hvorpaa han i sin Betænkning fremdrager sin Mening om, hvad der skyldes ham, staaer i Forbindelse med hans Trang til nogen Gunst-Bevisning af Kongen med Hensyn til hans Omstændigheder, idet mindste se vi, at der Aaret før var overgaaet ham en Høiesterets Dom for Gjæld, og at denne Dom samme Aar d. 11 Juni 1708 paakjendtes til Indførsel i Bregentved kort før hans Død [1]). Han var nemlig syg, da Kjendelsen forkyndtes ham i hans „Logement" i Kjøbenhavn, og kunde ikke faaes i Tale, og ti Dage efter døde han d. 21 Juni 1708.

Af sit Ægteskab med Fru Anne Kathrine Juel havde Frederik Gabel fem Børn, nemlig tre Sønner, Christian Carl Gabel, hvis Levnetsløb vi nedenfor skulle fremstille, Frederik Vilhelm Gabel, der døde som Præsident i Over-Admiralitets-Collegiet, og Valdemar Gabel, der døde ugift som Oberst-lieutenant af Cavalleriet, og to Døttre, den af os tidligere nævnte Ermegard Margrete Gabel, der var født i Rusland, og blev gift med Generalmajor Vincents Bude i Norge, og Ovidia Gabel, der blev gift med Conferentsraad Iver v. Ahnen.

XXVI.

Christian Carl Gabel.

Som en Følge af den Tilstand, der var efter Frederik Gabel, blev Bregentved sat til Auction efter ham og d. 28 Februar 1709 tilslaaet Sønnen, Søcapitain Christian Carl Gabel, for det høieste Bud, i hvis Beløb med Fradrag af Gjælden han og hans Søskende saa fik deres Arve-Part udlagt. Bregentved blev saaledes endnu i Familien, hvad der derimod ikke var Tilfældet med Bavelse, der sandsynlig ligeledes paa Auction samtidig hermed kjøbtes af Kammerjunker Engel Gotfred Bülow, som Aaret efter 1710 ses, at have solgt Bavelse til Frederik IV, der forenede Bavelse med Næsbyholm til et Grevskab, kaldet „Frederiksholm", hvoraf han u. 19de April 1710 ophøiede Frøken Charlotte Helene v. Schindel til Grevinde.

---

[1]) Bregentveds Archiv.

Christian Carl Gabel var født i Kjøbenhavn Mortens Aften d. 10 Nvbr. 1679, og bestemtes til Søkrigstjenesten, i hvilken han allerede var Capitain en tre—fire Aar, før Faderen døde, et Par Aar efter blev han Commandør-Capitain og det følgende Aar 1711 Commandør, hvorpaa han d. 29 Juni 1714 i en Alder af 35 Aar rykkede op til Schoutbynacht, der svarede til Contre-Admiral, og hvorved større Delinger af Flaaden nu kunde underlægges hans Commando til selvstændige Foretagender.

I.

Christian Carl Gabels Virksomhed som Eskadre-Chef, navnlig hans Søseir over de Svenske ved Femern.

Som Schoutbynacht fik Gabel d. 2 April 1715 Commandoen over den Flaade, der da udrustedes til Østersøen, og bestod af 8 Linieskibe og nogle dertil hørende mindre Tjenesteskibe, hvortil der endnu skulde komme 3 Fregatter fra Nordsøen. Med denne Commando begynder med Rette Christian Carl Gabels Historie for den saa lykkelige Bedrift, han udførte i den, der hører til vor Flaades hæderfuldeste Minder, og blev Udgangs Punktet for den store Anseelse og Indflydelse, som han selv i en Række af Aar besad i vort Fædreland.

I Slutningen af Nvbr. 1714 havde Karl XII pludselig og uformodet indfundet sig i det beleirede Stralsund, og idet han nu paa tydsk Grund optog Krigen med alle de mod ham forenede Magter, Danmark, Rusland, Preussen, Sachsen, Hannover og England, gjaldt det fornemlig for ham, at faae Overhaand til Søs over Danmark, for derved at sikkre sig Hjælpen fra Sverig. Han fik derfor ogsaa tidlig i det næste Foraar 1715 en Flaade udrustet i Karlskrona af 4 Linieskibe og 2 Fregatter, der overdroges til Schoutbynacht, Grev Karl Hans Wachtmeister, der var en Søn af den berømte General-Admiral, Grev Hans Wachtmeister, i Kampen mod hvem Iver Hvidtfeldt i 1710 var sprunget i Luften i Kjøge-Bugt, og en Svigersøn af den i Krigs Historien saa bekjendte Feltmarskal Grev Magnus Stenbock, som d. 16 Mai 1713 havde maattet overgive sig i Tønningen. Flaaden var ikke alene bestemt til, at holde Forbindelsen aaben mellem Skaane og Pommern, men skulde ogsaa hindre de Danskes Udrustninger paa alle Maader, ved at optage Krydsere og Handels-Skibe, og gjøre Landgang paa Kysterne, for at hærje og brandskatte, til hvilken Ende den endogsaa var forsynet med Sadler

og Bidsler, som skulde bruges til Streifstoge med Bøndernes opsnappede Heste; det var ogsaa bestemt, at den skulde bringes op til en større Styrke ved Skibe, der skulde udrustes i Gothenborg, og derfra forene sig med den i Østersøen. Følgerne af denne Flaades Virksomhed spordes ogsaa strax, idet den havde erobret Fregatten Ørnen under Rygen, indesparret 2 Fregatter i Travemynde, bemægtiget sig et Par Handels Skibe, og plyndret paa Femern.

Det gjaldt saaledes om snareste muligt, at sætte en Modstand mod denne Flaade, hvormed Karl XII vilde slaae Danmark sit første Slag, og Udrustningen af den danske Flaade, der under Gabel skulde sendes mod den, fremskyndedes ogsaa med en saadan Kraft, at Gabel allerede d. 17 April kunde stikke i Søen. Den danske Flaade hindredes imidlertid af Taage og stille Veir i, at opsøge den svenske, og først efter en Del Dages Forløb kom den i Sigte af den i Farvandet mellem Femern og Kieler Fjord, det saakaldte „Kolberger Heide", og her stod saa Slaget Dagen efter d. 23 April 1715[1]). Wachtmeister, hvis Flaade kun havde det halve Antal Linieskibe mod den danske, om end to af dem vare betydeligt større, vilde gjerne have undveget Slaget, men Gabel havde saaledes taget Vinden, at det var ham umuligt, og under de ugunstigste Forhold med en Kyst bag sig og Vinden mod sig tog han nu mod Gabels Eskadre, der med fulde Seil i Slag-Orden holdt lige ned paa ham for Vinden.

Slaget begyndte Kl. $2\frac{1}{2}$ Eftermiddag og varede til Mørket. Men de Svenske gjorde saa tapper og dygtig en Modstand, at Mørket adskilte de kæmpende, uden at noget Skib paa den svenske Flaade havde strøget eller var skudt i Sænk, uagtet dens Tilstand klart forraadte sig af dens Skibes matte Skydning og den Uorden, hvori de trak sig bort, efterat Wachtmeister ogsaa havde gjort et forgæves Forsøg med sit Flag-Skib paa, at bryde igjennem den danske Linie og redde sig. Det danske Linieskib „Lolland" paa 50 Kanoner, — der fornemlig havde været i Kast med det ene af de to store svenske Skibe „Nordstjernen", der var en Tredækker paa 76 Kanoner, og ogsaa havde lidt mest paa sit Mandskab, idet det havde 28 Døde og 70 Saarede —, synes at have havt den hedeste Kamp at bestaae ved Siden af Gabels Flagskib „Prinds Christian", der var gaaet løs paa det andet

---

[1]) Hovedkilden for Slaget er Beretningen derom i „Casper Peter Rothe, Tordenskjolds Levnet og Bedrifter", I, p. 196—238, og i Forbindelse dermed „Extracten af Capitain Høyers Journal paa Orlogskibet Lolland", i „Udkast til IVde Friderichs Historie" af A. D. Riegels, II, p. 503—520.

store svenske Skib „Prindsesse Hedevig Sophie", hvorpaa Wachtmeister førte sit Flag. Gabels Flagskib havde gjort 1765 Skud i Slaget, og ved det første Sammenstød mellem Flagskibene havde disse saaledes givet hinanden deres glatte Lag, at det svenske havde faaet 6 Grundskud, og det danske 3 sammen med at dets Tougværk til Seilene var bleven forskudt; siden havde det danske endnu faaet 3 Grundskud til og næsten alle Raperterne ødelagte til sine 24 Pundiger paa Styrbords Side, hvorfra det fyrede, medens det svenske endnu havde faaet 11 Grundskud til og Mersseilet forskudt samt hele det glatte Lag agter ind af det danske Flagskib, da Wachtmeister henimod Kl. $6\frac{1}{2}$ „gik over Stag" (o: vendte), og Gabel derefter ogsaa. Ved Nattens Frembrud beordrede Gabel Capitain Peter Wessel, — som han havde ønsket, at faae med sig til Krydser ved sin Eskadre —, at holde Brandvagt med sin Fregat ved den svenske Flaade, at den ikke skulde undvige, og gik derpaa et godt Stykke Nord=ost fra den til Ankers med den danske, idet han brugte Natten til, saa godt gjørligt at udbedre Takkelagen paa sine Skibe, da han ventede at komme til at optage Kampen paany den næste Morgen. Dertil var der imidlertid ingen Mulighed for de Svenske, der havde udtømt sig; og da det ogsaa viste sig, at alle Skibene med Undtagelse af Fregatten „hvide Ørnen", der havde lidt mindst, vare i en saadan Tilstand, at man maatte opgive Haabet om, at kunne bruge Nattens Mørke til, at seile bort med dem, var det besluttet, at overlade Forsøget til Fregatten, men lade alle de andre, for ikke at erobres paa Søen, og i sødygtig Stand, saasnart det dagedes, løbe paa Land og Masterne saa kappes paa dem. Denne Afgjørelse maa snart være taget paa den svenske Flaade, thi den svenske Fregat var allerede tre Mile til Luvart fra de øvrige svenske Skibe, da det blev saa lyst, at Wessel kunde øine den, som saa øieblikkelig sammen med den anden danske Fregat, der ogsaa var lagt i Brandvagten, satte alle Seil til, for at indrende den. Under Forfølgningen af denne saae Wessel nu hele den øvrige Flaade rette sit Løb mod Land, men hvorvel han strax formodede Hensigten hermed, blev han dog ved, at sætte efter Fregatten, til han vandt op over den, og nødte den til, at holde af, hvorpaa den saa styrede lige ned paa de andre svenske Skibe, der allerede vare løbne paa Land $1\frac{1}{2}$ Mil norden for Frederiksort mellem store og lille Bülck, hvor den saa ogsaa satte sig bag ved Flagskibet, og til Wessels Sorg kappede sin Stormast, ligesom de andre havde gjort.

Saasnart Wessel havde kastet Anker, heisede Wachtmeister det hvide Flag, som Wessel ogsaa strax besvarede med det hvide Flag fra Fregatten,

til Tegn paa Fjendlighedernes Ophør. Men Wachtmeister, der i sin Harme i Slaget havde skudt med skarpt efter det første af sine Skibe, der holdt af, — som han dog strax efter selv nødtes til at gjøre —, og siden havde ladet alle de Kanoner paa Skibene, der kunde det, styrtes overbord, og Skibene for fulde Seil løbe paa Land, for at de desto stærkere kunde stødes, og gjort i den Tid, han havde, hvad han kunde, for at forringe Værdien for de Danske af de prisgivne Skibe, lod endnu i sin Forbittrelse, efterat have givet Signal til Overgivelse, to Kanoner affyre ned i Storlugen af sit Skib, som knuste Bunden af det. Om Wachtmeister havde givet en saadan Ordre til de andre Skibs Chefer, eller om det vel snarest var en øieblikkelig Indskydelse af hans Stemning, vides ikke, men Exemplet blev i det mindste ikke fulgt af dem. Capitain Wessel, der, som det siges, „selv vilde have den Ære, at bringe den fangne svenske Schoutbynacht ombord til det danske Flagskib", og til den Ende strax affendte en Lieutenant fra sin Fregat med Chaluppen, for at afhente Wachtmeister og hans Flagcapitain, lod ogsaa Wachtmeister erklære i Gabels Navn, at hvis Skibene bleve ødelagte, vilde ikke en svensk Mand beholde Livet. Wachtmeister gik nu ned i Chaluppen med sin Flagcapitain, men sin Kaarde vilde han ikke overgive fra sig til Nogen, og inden han naaede Fregatten, kastede han den i Søen med de Ord: »då du i min hand varit så olycklig skall du hädanefter icke bäras af mig eller någon annan« [1]). Paa Fregatten vilde Wessel beværte ham, og bød ham adskillige Forfriskninger, men han var, som begribeligt, kun lidt oplagt til at nyde. Under Salut satte Wessel derpaa af med Wachtmeister og hans Flagcapitain i Chaluppen til Gabel, der, uden at vide, hvad der var sket, havde styret ned med Flaaden i Slagorden mod de svenske Skibe, og nu ved Middags=Tid laae til Ankers med den udenfor disse paa en Dybde af 10 Favne. Gabel modtog Wachtmeister med al den Ære, hans tappre Kamp fortjente, stillede sig selv ved Faldrebet, da han gik op i Skibet, og førte ham derpaa ned i sin Kahyt, og, hvorvel det i sig selv var en Krænkelse for ham, at Wachtmeister havde bortkastet sin Kaarde, uden at ville give ham den, saae han dog ganske bort derfra, og viste Wachtmeister paa det smukkeste sin Høiagtelse, ved strax at tage sin egen Sølvkaarde og selv fæste den til ham. En større Ære kunde ikke vises en Anfører, der havde tabt et Slag, end derefter at modtage af Seirherren den Kaarde, han havde

---

[1]) Fryxel, Karl XII, 26 Delan p. 53.

ført mod ham i Slaget; og denne Opreisning af Gabel i dette Øieblik gjorde ogsaa det største Indtryk paa Wachtmeister, der takkede „hel forbindtlig" for Gaven. Gabel behandlede ligeledes alle de svenske Orlogschefer med Udmærkelse, lod dem beholde deres Kaarder, og tilsikkrede dem alt deres eget Gods paa Skibene. Alle de svenske Skibe bleve siden gjorte flot, paa Flagskibet nær, der maatte hugges op som Vrag, og Prisepengene, der fordeltes mellem de Vedkommende, beløb sig til noget over 75,000 Dlr., hvoraf 34,000 Dlr. kom paa Skibene og det øvrige paa Materiellet. Tabet af Mennesker beløb sig paa dansk Side til 66 Døde og 220 Saarede, og af de 2—3000 Mand, som den svenske Flaades Besætning skal have udgjort, anføres 1835 som fangne, Resten som døde og saarede. Frederik IV, som da var i Hertugdømmerne, ankom d. 13 Mai til Byen Slesvig, og lod Gabel her kalde til sig Dagen efter, og ophøiede ham til Viceadmiral, ligesom Gabel, der ogsaa var Kammerjunker hos Kronprindsen, tillige blev Kammerherre. Den flg. 18 Mai lod Kongen sig melde til, at spise hos Gabel ombord i Eskadren, ved hvilken de erobrede Skibe laae med de svenske Flage og Vimpler strøgne under de danske; og efterat Kongen her havde udtalt sin Tak til de samtlige Orlogschefer, og forfremmet enhver til en høiere Grad, lod han sig ro omkring til de svenske Skibe, som han alle besaae, og forlod derefter Eskadren. Den flg. 19 Mai blev Gabel med alle Orlogscheferne tilsagte til, at indfinde sig paa Slottet i Kiel, hvor Kongen leverede Gabel 8 store og 5 smaa Guldmedailler, de 8 store vare til Cheferne, der havde ført Linieskibe, de holdt hver 50 Ducater og vare prægede med Kongens Brystbillede og Overskrift deromkring paa den ene Side, og paa den anden med Krigs Gudindens og Omskriften: »virtute et vi dec.« (-oratus); de mindre, der vare halv saa store, vare til Flagcapitainen og de andre Capitainer, og bare Kongens Brystbillede paa den ene Side og Krigs Emblemer paa den anden; hvorhos der befaledes, at de alle skulde bæres som et Naades Tegn. Men Kongen udmærkede senere Gabel endnu yderligere, ved til Medaillen ogsaa at give ham sit Billede at bære, besat med Diamanter, en Ære, som Gabel var den første, der modtog af Frederik IV, og som beseglede den personlige Yndest, Kongen fra nu af bar for ham.

Frederik IV paaskjønnede saaledes i fuldeste Maal denne Seir, der under de givne Forhold ogsaa havde saa megen større Betydning. Og hvad Seirvindingen selv angaaer, da er det vel saa, at den svenske Styrke omtrent forholdt sig til den danske som 3 til 5, og at de Danske dertil havde

Vinden med sig, men det er Gabels Fortjeneste, at han saa godt vidste, baade at sikkre sig Fordelen af Vinden fra først af, og at beholde den under hele Slaget, og at han ligeledes vidste, at bruge sin overlegne Styrke saa vel, at den kom til fuld Anvendelse, og derhos ikke alene at betage de to store svenske Skibe Fordelen af deres sværere Skyts, ved at føre Angrebet paa saa nært et Hold, men ogsaa derved at bruge sine lavere Skibe til, at give disse desto flere Grundskud. Ogsaa det store Misforhold mellem Tabet af Døde og Saarede paa dansk og svensk Side viser, hvor godt Gabel har forstaaet, at føre sine Skibe, og at ikke et eneste fjendligt Skib undslap, hvorvel det vist var Formaalet for ethvert bestandig, at se at bryde igjennem, maa ligeledes regnes til Sjældenhederne, selv i et Slag under de Omstændigheder som her, og dertil med en Modstander, som den Gabel havde for sig. Ogsaa de Svenske erkjendte deres Flaades tappre Kamp ligesom den danskes: „Hver og en", siger Karl XII's samtidige Historieskriver, „gjorde sit bedste, saasom brave Folk paa begge Sider" [1]); og Wachtmeister selv blev i sit Fædreland efter Krigen ophøiet til Viceadmiral.

Vore offenlige Aktstykker om dette Slag have for nylig modtaget en høist værdifuld Berigelse, fra den afgjørende Kilde derom fra svensk Side, ved Offenliggjørelsen af Schoutbynacht Wachtmeisters egen Raport om Slaget til Kong Karl XII, skrevet to Dage efter dette paa Gabels Flagskib, Prinds Christian, 1715 d. 15 April (gl. St.), som her er fundet blandt opsnappede svenske Breve fra disse Krigsaar [2]). Man ser deraf, at Hovedspørgsmaalet ved Kampen dreiede sig lige fra først af for Wachtmeister, om at faae Vinden, og seile Gabels Skibe ud af den, men skriver han: „hvorvel jeg gjorde min Flid, for at faae Luven af dem, saa forebyggede dog deres Forsigtighed mig saadant" [3]). Og efter derpaa at have berettet, at Slaget varede fra Efterm. Klokken halv tre til Mørkningen, siger han om den Tilstand, hvori hans Skibe befandt sig ved Slagets Ophør, at de „vare saa tiltaklede til Rundholt, staaende og løbende Gods, at Ingen var capabel behørigen at

---

[1]) Nordberg, Karl XII (C P. Rothe, Tordenskjold I, p. 234): »Hvar og en gjorde sit Bästa såsom braf Folk å både Sider«.

[2]) Bidrag til den nordiske Krigs Historie, meddelt af Otto Vaupell, danske Samlinger II R. 1 B. 3 H. p. 255—7. Originalen i Geheimearchivet under „Intercipirte Schwedische Briefe de Anno 1709—19" vol. I.

[3]) »ehuru iag min flyt giorde att få lofwen af dem, så förebygde dock dheras försichtigheet mig sådant«.

kunne regere sit Skib, foruden (at de havde) mange Grundskud“.[1]), og at det derfor var ugjørligt for os, at „indlade os i nogen videre Action med Fjenden, hvis vi ikke vilde løbe Fare for, at overgive Eds. Kgl. Ms. Skib i deres Hænder“[2]); og efter derpaa at have omtalt, at de ikke kunde reparere for Fjendens Nærhed, og hvorledes der i hans eget Skib bestandig maatte arbeides med fire Pumper for Grundskudene, og Krudt og Kugler mestens der var bortskudt, og af Besætningen nogle og halvfjerdsindstyve saarede og døde, „resolverede jeg mig“, siger han, „i denne usle Tilstand, i Brist af noget Middel til at kunne salvere Skibene, til at sætte dem paa Stranden, samt saaledes forhindre, at de ei skulde komme Fjenden til Nytte“[3]); hvorpaa han beretter, at han effectuerede dette d. 14de, sættendes (dem) neden for Kiel ved Bölcken Hoved, og at han derhos gav sit Skib to Grundskud gjennem Bunden, samt paa ethvert Sæt gjorde det uduligt til videre Tjeneste. Med Hensyn til Besætningens Officerer og Menige erklærer han, at han skylder dem den Retfærdighed, at de have „i denne Action gjort alt hvad trofaste og redelige Tjenere og Undersaatter tilkommer og muligt haver været“[4]); og hvad sig selv angaaer, siger han: „Gud er mit Vidne, det jeg alt hvad gjørligt og muligt var, har anvendt min Ulykke at undgaae, men, Allernaadigste Konge, vi have for en dobbelt og fast større Magt maattet cedere, hvilke som brave Soldater sig og comporteret, og ere altsaa allesammen fangne, dog kan jeg i denne min Ulykke hue mig deraf, at Hr. Schoutbynacht Gabel behandler mig saa honnet og civilt, at jeg saadant ikke tilfulde kan bevidne“[5]).

---

[1]) »iag så wähl som dhe andre med mig varande skeppen blefvo så tiltaklade till rundhold. stående och löpande godz att ingen war capabel behörigen kunna regera sit skepp, uttom mångå grundskått«.

[2]) (och) »befantz, att det för os ogiörlt war att inlåta oss i någon wydare action med fienden, där wy intet wille löpa den faran att lembna Eders Kongl. May. Skepp i dheras händer«.

[3]) »I detta usla tllståndet, resolverade iag mig, i brist af något medel till kunna salvera skeppen, att sättja dem på stranden, sampt således förhindra, att dhe ey fienden till nytta komma skulle«.

[4]) »Jag kan ey underlåta att giöra Eders Kongl. May. officerare och gemene den justice det dhe wdhi denne action alt giordt, hwad trogne och redelige tiänare och undersåtare tillkommit och möyeligit warit«.

[5]) »Gudh är mitt wittne, det iag allt, hwad giörligit och möyeligit, anwändt, min olycka att undgå, men, Allernådigste Konung, wy hafwa een dubbel och fast större mackt måst cedera, hwilcka som brave soldater sig och comporteradt, och äro altså allesammens fångne, dock kan iag i denne min olycka hugna mig deraf, det H. Schoutbynachten Gabel mig så honnet och civilt bemöt, det iag sådant ey tillfyllest kan förklara«.

En tre—fire Maaneder efter Slaget ved Femern forefaldt det blodige Søslag under Rygen ved Proner-Vig d. 8 August 1715 mellem hele den svenske Flaade under Admiral Sparre og den danske under Admiral Raben. Slaget var uafgjørende, hvorvel den svenske Flaade havde lidt mest, og derefter ogsaa forlod det Pommerske Farvand, som var Hoved-Hensigten for den danske. Men den danske Flaade havde tvende Uheld ved dette Slag, for det første at den tappre Vice-Admiral Jost Juel faldt i Slaget, som var et meget stort Tab, dernæst at Vice-Admiral Gabel formedelst Sygdom ikke kom til at deltage i det, hvorom det hedder i Rabens Rapport: „den ærlige (ɔ: berømmelige) Gabel var bleven syg tilbage paa Stevns af en hidsig Feber, saa jeg havde sat paa hans Skib Commandør-Capitain Lars Ulfeld [1]). Hvornaar Gabel igjen overtog sin Tjeneste, vide vi ikke, men mod Slutningen af Aaret se vi, at Gabel er kommen sig saa fuldstændig, at han i det strenge Vinter-Veir i Dcbr. krydsede med en Flaade mellem Pommern og Sverig, for at afskære al Undsætning derfra til det af de Danske og deres Medforbundne beleirede Stralsund. I Forbindelse med den Commando, som Gabel da havde i denne Del af Østersøen, havde han ogsaa beordret Capitain Wessel med sin Fregat og tre andre Fregatter, samt hvad han kunde faae af bevæbnede Baade, saaledes at indeslutte Indløbet til Stralsund, det saakaldte „Gellen", at ingen Fartøier kunde undkomme; og naar Karl XII ikke desto mindre om Natten til d. 31 Dcbr. blev udiset derfra i en Rende, og tre Dage derefter landede ved Trælleborg i Skaane, da siges der, at hvis det „efter Viceadmiral Gabels Ordrer og Anslag var bleven behørig iværksat, havde den svenske Konge aldrig kunnet undgaae, saaledes som han gjorde" [2]). Men kun Wessel indfandt sig paa Posten med sin Fregat, de andre udebleve, og derved blev det Wessel umuligt, at udføre sit Hverv.

Følgen af, at Karl XII var kommen tilbage til Sverig, var, at Danmark nu trak hele Krigen med ham fra dets Medforbundne over paa sig. Og efterat han faa Uger efter sin Tilbagekomst havde besluttet, at benytte den strenge Vinter, hvormed Aaret 1716 begyndte, til en Landgang over Sundet og Angreb paa Kjøbenhavn, men denne Plan var bleven tilintetgjort, ligesom der skulde skrides til Udførelse af den, ved det i Februar indtraadte Tøbrud, vendte han sig mod Norge, og besatte allerede her Chri-

---

[1]) H. G. Garde, Efterretninger om den danske og norske Sømagt, II, p. 313.
[2]) C. P. Rothe, Tordenskjolds Levnet, I, p. 317.

stiania d. 21 Marts. Under disse Omstændigheder gjaldt det for alt om, hurtigst at skaffe Tropper op til Norge herfra, og med Commandoen over Nordsø-Eskadren, som Gabel havde faaet, skulde han nu besørge Troppernes Overførelse, som han ogsaa udførte saaledes, at han allerede midt i April landsatte de tre norske Regimenter i Norge og efter dem senere fire Bataillioner af den jydske Landmilits. Han bidrog derhos med Flaadens Mandskab til, at undsætte Aggerhus og Frederiksstad Fæstninger, og til at tilbageerobre Mosf, som hans Svoger Brigader Budde indtog d. 23 April, og hvis Besiddelse var af megen Vigtighed for det derværende Hovedmagazin for de Svenske og det Bytte, som de der havde ophobet. Herved var Karl XII kommen i en mislig Stilling, og for ikke at blive afskaaret, brød han op fra Christiania d. 29 April, og trak sig saa hurtig han kunde tilbage til Grændsen, hvor han befæstede sig ved Svinesund, og lagde sine Tropper for Frederikshald. Der siges, at Gabel foranledigede Karl XII til, at foretage sin Tilbagegang i en saadan Skynding, ved Seirsskydningen fra Aggershus d. 28. April, der skete paa hans Foranstaltning, for at feire Wismars Overgivelse d. forang. 19de til de Danske og deres Medforbundne, men som Karl XII antog, var for Ankomsten af den forventede danske Transport, — hvorom Gabel vel havde udspredt et Rygte. For sin ogsaa her saa heldige Virksomhed lod Kongen Gabel under 5 Mai bevidne sin Tilfredshed [1]).

Karl XII forblev imidlertid liggende for Frederikshald, for at afvente det fornødne Proviant og svære Skyts, han skulde have fra Sverig, som skulde tilføres ham paa en Skærgaards Flaade, der skulde afgaae fra Gothenborg, og kunde løbe ind til ham i Svinesund, hvorefter Krigen da med al Kraft skulde optages mod Norge. Herom fik Gabel Underretning, og da han ikke med Flaadens store dybtgaaende Skibe kunde gaae ind mellem Skærene, og Krigens Gjenoptagelse vilde forhindres, om denne Tilførsel enten kunde afskæres eller ødelægges, skrev han ned til Kjøbenhavn, at man strax maatte sende ham de fladgaaende Fartøier og Pramme, der havde været brugte ved Stralsund; disse vare imidlertid forblevne Vinteren over ved Pommern og ankom ikke før d. 18 Juni til Kjøbenhavn, hvor man da ogsaa strax tog fat paa Udrustningen af dem, men da det bestemtes, at Commandoen over dem skulde overgives til Tordenskjold, — som Wessel nu hed,

---

[1]) H. G. Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt, II, p. 326—327; A. Hojer: Friederich IV, I, p. 305.

efter at han d. forang. 24 Febr. var bleven optaget i Adelstanden —, forsinkedes Udrustningen ved en Plan af Tordenskjold om, dermed at forbinde et større Foretagende mod Svinesund, der da igjen opgaves paa et nyt indtrængende Brev fra Gabel med Efterretning om, at Skærgaards-Flaaden allerede var løbet ud af Gothenborg. Tordenskjold afgik nu den 2 Juli med de færdige Skibe, bestaaende af to Fregatter, to Stykpramme og tre Galleier, hvoraf han efter Omstændighederne skulde sende den ene eller begge Fregatterne til Gabel med Underretning om hans Ankomst, og selv forblive udfor Koster eller Dynekilen med Prammene og Galleierne til nærmere Ordre af Gabel. Den svenske Skærgaards Flaade var imidlertid allerede ankommen til Dynekilen, hvor Karl XII havde besøgt den d. 3 Juli fra Frederikshald, der kun er tre Mile derfra, og den maatte saaledes ventes ved første Leilighed, at ville sætte sig i Bevægelse, for at naae sit Maal, som den nu var saa nær. Gabel, der havde henlagt tre Linieskibe og en Fregat i Magø Havn, der er to Mile nordligere end Dynekilen, for at holde Øie med Skærgaards Flaaden, opbiede saaledes i ængstlig Forventning Tilsendelsen af de forlangte Skibe. Men Tordenskjold, som ikke synes at have havt nogen særdeles Hast, havde under Opseilingen taget et Par Priser, som sinkede ham saaledes, at han ikke før d. 7 Juli ankom til Koster. Og da han nu ved at afhøre en Jolle fra et af Linieskibene i Magø, erfarede, at Skærgaards Flaaden laae i Havnen ved Dynekilen, og denne Efterretning bekræftedes for ham paa anden Maade, hvorved han ogsaa fik at vide, at Officererne paa den svenske Flaade om Natten skulde til Gjæstebud, besluttede han den næste Morgen, da han kom der udenfor og Vinden stod ind efter, at forsøge paa en Overrumpling af Flaaden inde i Havnen, og uden Hensyn til Gabel at føre sig selv Leiligheden til Gode. Saaledes vandt Tordenskjold d. 8 Juli 1716 Seiren ved Dynekilen over den der liggende svenske Skærgaards Flaade, der i sin Slags er noget af det mest glimrende, nogen Søkrigs Historie kan opvise: af de 44 Skibe, hvoraf Flaaden bestod, reddedes ikke et eneste, 30 erobredes, hvoraf 19 vare Handels Skibe, der toges med hele deres Ladning af Krigs Tilbehør og Levnets Midler, og de øvrige ødelagdes ved Ild [1]). Først efter Udførelsen underrettedes Gabel derom, der sendte Tordenskjold selv ned for at afgive sin Indberetning, og foreløbig Dagen efter desangaaende tilskrev Overkrigs-

[1]) Om Ovenstaaende se C. P. Rothe, Tordenskjold, II, p. 26—80.

secretairen, Kammerherre Eichstedt, nedenstaaende Brev, dateret Frederiksstad d. 9 Juli 1716 [1]):

„Jeg kan ikke efterlade Eders Excell. at raportere, at vore Pramme og Galleier ere arriverede, (og) at Capit. Tordenskjold og Capit. Lemvig derpaa igaar straxens indseilede udi Dyenekilen, og attaqverede den svenske Flotille. Attaqven begyndte Kl. 8 om Morgenen og Kl. 12 faldt den saa lykkelig ud, at den hele Flotille med alt hvad der inde (var), blev bezired med Danske Flag, saa de kan sige, at de har været her; hvilken Coup, jeg tror, skal give de Svenske stor Eftertanke. Der var inde (i Dynekilen af Krigs Fartøier) 10 Galleier og (Stykprammen) Stenbukken; Jeg roede derfra Kl. 12, da havde vi allerede faaet 2 Galleier og Stenbukken af Grunden; hvor mange de siden har faaet, er mig uvitterligt" osv.

Ved den her udførte Bedrift var det Gabel, fra hvem Planen var udgaaet om at forhindre denne Tilførsel til Karl XII, og hans indtrængende Forestillinger det skyldtes, at de dertil skikkede Skibe bleve affendte, og at de kom i rette Tid; men i Æren for Bedriftens Udførelse havde han ingensomhelst Del, og dennes Virkning forstørrede end mere Tordenskjolds Berømmelse her, idet Karl XII, der faa Dage før, d. 4 Juni, havde lidt det store Nederlag for Frederikshalds Fæstning, hvis Borgere anførte af Peter Colbjørnsen og hans Broder opbrændte deres By over ham, nu maatte opgive sit Foretagende mod Norge, og Dagen efter d. 9 Juli brød op med sin Hær og forlod dette.

Ogsaa i Kjøbenhavn forhøiedes Glæden end mere over Tordenskjolds Seir ved den tvivlsomme Stemning, hvormed man der saae Ankomsten imøde af den russiske Czar Peter til den forenede Landgang med Frederik IV paa Skaane [2]). Og hvad Frederik IV selv angik, viste han sin Paaskjønnelse af Tordenskjold ved nu at forfremme ham til Commandør, og give ham den store Guldmedaille fra Gabels Seir, hvorved hans Seir stilledes ved Siden af dennes; som Tordenskjold ogsaa paa sin Ansøgning fik Guld- og Sølv-Medailler til dem, der havde udmærket sig i deres Tjeneste her under haun.

Czar Peter ankom til Kjøbenhavn d. 17 Juli 1716, men Tiden gik ubenyttet hen til ind i August, fordi Modvind opholdt Gabels Eskadre,

---

[1]) O. Vaupell: Danske Samlinger, II R. I B. 3. H. p. 250.
[2]) Vemmetoftes Historie II, p. 101—2.

uden hvilken intet kunde foretages; efter hvis Ankomst Czaren saa sidst i August gjorde det korte Togt med den forenede dansk-russiske og engelske Flaade, hvorpaa de russiske Troppers Overskibning begyndte i Septbr. Til Dækningen heraf saavelsom af Troppernes Tilbageførelse i October forblev Nordsø-Eskadren hernede under Gabels Commando, men derefter overdroges Commandoen over denne u. flg. 14 Novbr. til Tordenskjold, hvorimod Gabel det næste Aar 1717 fik Commando over Østersø-Flaaden, men fritoges paa sin Begjæring for denne d. 30 Mai „paa Grund af Sygdom", som det hed sig. Imidlertid udtraadte Gabel hermed af sin personlige Stilling i Flaaden, idet han nogle Dage efter u. 4 Juni 1717 beskikkedes til Overkrigssecretair [1]), og den hidtilværende Overkrigssecretair, Geheimeraad Valentin Eichstedt, derefter igjen til Amtmand over Kronborg og Frederiksborg Amter. Sammen med denne Ansættelse modtog Gabel en yderligere Naadesbevisning af Kongen, ved u. flg. 18 Juni at udnævnes til Ridder af Danebrog [2]).

II.

Christian Carl Gabels Forhold til Overbestyrelsen af Flaaden, navnlig hans Stilling til Tordenskjold.

Som Overkrigssecretair var Gabel Kongens Kabinet-Chef i alle de Sager, der vedrørte Flaaden og Hæren. Denne Post aabnede saaledes Adgang til en umiddelbar Indflydelse paa disse Sager, saavel ved Forestillingen af dem for Kongen, som ved Affattelsen af Kongens Beslutninger i dem, og med Kongens Tillid til Gabel, og den Maade, hvorpaa Kongen i sine Afgjørelser hævdede sin Souverainitet ligeoverfor alle vedkommende Embeds-Myndigheder, maatte Gabels Indflydelse her blive saa meget større. Og ligesom Tordenskjold i de nu følgende Aar af Krigen er Hovedpersonen i denne, der saa godt som udelt henleder Opmærksomheden paa sig, er ogsaa Gabels Stilling til Tordenskjold den mest betegnende Side for Gabels Virksomhed her.

At Tordenskjold var kommen saa stærkt frem, som han var, og at han ogsaa, — som det vist med Føie er ytret efter et fra ham fundet Brev —,

---

[1]) Garde, Efter. o. d. dansk-norske Sømagt, II, 123—4. 345.
[2]) Chr. Bruun, Falsteriana, p 47.

paa sin egen dertil givne Hentydning var bleven adlet, skyldtes ved Siden af hans kjække Bedrifter og tiltalende Personlighed for Frederik IV, utvivlsomt tillige General-Admiral Gyldenløves store Ynde for ham, og Gyldenløve, der i sin oven anførte Dagbog saa uforbeholdent viser, hvor lidt han kunde lide Admiral Gabels Fader, var heller ikke Admiral Gabels Ven, og maa ogsaa væsenligt tænkes, at have bidraget til, at Tordenskjold i Efteraaret 1716 fik Commandoen i Nordsøen, der dengang var den eneste der lokkede med Udsigt til Bedrifter ved Karl XIIs vedblivende Planer mod Norge; og var Gabel kommen tilbage til denne, da havde han vist ikke givet den fra sig „paa Grund af Sygdom", som det hed sig om ham ved den anden. Men idet Tordenskjold saaledes havde faaet sit hede Ønske opfyldt om, at faae frie Hænder til sine Foretagender i Nordsøen, fik han paa den anden Side nu i Kongens personlige Raad en skarp Dommer mod sig i Gabel, hvem han ikke blot havde frataget den Bedrift, hvortil hans egen glimrende Berømmelse nu knyttede sig, men i hvis Seir ved Femern han ogsaa ved Siden af den betydelige Tjeneste, han havde gjort, havde tiltaget sig en Ære, der ikke tilkom ham, ved at ville bringe Wachtmeister som sin Fange til Gabels Flagskib. Forat Tordenskjold ikke skulde gjøre sin Anpart for stor i Seiren, havde Gabel utvivlsomt ogsaa dengang bortsendt ham med en Raport til Kjøbenhavn, inden Kongen kom ud til Flaaden, hvilket igjen havde til Følge, at Tordenskjold fra Kjøbenhavn selv sendte en Indberetning til Kongen, om hvad han havde udrettet i denne Action, hvorfor han bad H. M. have sig i Erindring, da han ikke „havde nydt den Lykkalighed, at see sin allernaadigste Konge"[1]). At Tordenskjold ogsaa formente, at burde have været forfremmet derefter, ses af en Skrivelse fra ham til Kongen nogle Maaneder senere[2]), hvori han beklager sig over, at han da blev forglemt, og erindrer Kongen paany om, hvad han havde gjort ved den Leilighed, som ogsaa i andre Actioner i Aaret, hvorfor Ingen med Billighed kan fortryde paa, om „Deres M.", siger han, „behagede at kaste Naade paa mig", — hvad der da ogsaa skete paa det fuldkomneste det næste Aar, da Tordenskjold blev adlet. Men hørte Tordenskjold saaledes alt andet end til dem, der finde sig i at gjøre Arbeidet, og lade andre nyde Lønnen derfor, og ønskede han ikke efter sin Erfaring fra Slaget ved Femern, at forhjelpe Gabel til en ny Seir, der ikke skulde komme ham

---

[1]) H. G. Garde: Efter. o. d. dansk-norske Sømagt, II, p. 303—4.
[2]) O. Vaupel: Danske Samlinger, II R. I B. 3 H. p. 242—44.

selv til Gode, forklares let hans Forhold ved Dynekilen, og var han end bleven adlet, var han dog ikke bleven forfremmet i Tjenesten, og dreves saaledes kun desto stærkere derefter. At Gabel vistnok i sin Raport om Tordenskjolds Seir ved Dynekilen erkjendte denne Seirs afgjørende Betydning, og at han ikke ved nogensomhelst Hentydning til sig selv eller dertil knyttet Bemærkning forringede Storheden af den forbausende Bedrift, som Tordenskjold havde udført, have vi ovenfor set, men dette forhindrede ikke, at han, afset fra Udfaldet, saavel efter sin Stilling som Overstcommanderende, som efter sit personlige Forhold til Udrustningen og dens Hensigt, fandt Tordenskjolds Fremfærd utilbørlig mod sig, og at det Held, der saa fuldstændig havde ledsaget dette Forehavende, ikke derfor i hans Øine retfærdiggjorde, hvad der vovedes ved den Slags Foretagender [1]).

Hvad Gabel saaledes dømte hos sig selv om Beskaffenheden af et saadant Angreb, som det Tordenskjold havde udført i Dynekilen, fik han, saasnart han var bleven Overkrigssecretair, Leilighed til i Kongens Navn at foreholde Tordenskjold ved det mislykkede Angreb, som Tordenskjold allerede forinden d. 14 Mai 1717 havde gjort paa Gothenborg, og som et Par Maaneder efter d. 19 Juli efterfulgtes af et lignende paa Strømstad. Tordenskjold havde ved begge disse Foretagender villet ramme Hovedpuncterne for Sverigs Rustninger mod Norge og den Fare, Norge truedes med fra disse. Men hvorvel Angrebene udførtes med det største Heltemod, maatte han dog med Tab vige tilbage for Overmagten. Og til hans Uheld for Gothenborg kom endnu det Sammenstød, han i Forbindelse med dette havde havt med en ældre og anset Chef paa en af de ham underlagte Fregatter, som havde forhindret den Samvirken, der var den første Betingelse for et heldigt Udfald af en Styrke, der, som hans, stod i et saadant Misforhold til den Opgave, han satte sig dermed. Admiralitetet, hvis Præses Gyldenløve var, gav ham imidlertid u. 22 Mai en meget gunstig Erklæring om hans Forhold ved denne Leilighed, ønskede ham til Lykke med, at han var kommen saa vel fra et Foretagende, hvorved han havde havt en saadan Overmagt mod sig, og misbilligede ganske hans Fregat-Chefs Opførsel, kun at det tilraadede ham, ikke paa eget Ansvar at indlade sig i saa ulige en Kamp. Men ikke desto mindre modtog Tordenskjold u. flg. 8 Juni en meget skarp Skrivelse

[1]) C. P. Rothe: Tordenskjold, II, p. 73.

fra Gabel i hans nye Stilling som Overkrigssecretair, hvori denne i Kongens Navn foreholdt ham det Urigtige, ved at indlade sig paa et saadant Foretagende, og, foruden andet, paalagde ham for Fremtiden ved Sager af Vigtighed, at indsende sine Planer til Bemyndigelse, inden han udførte dem, samt at vise en billig Omgang mod de ham underordnede Officerer. Og da desuagtet de samme Anker mod Foretagendets Beskaffenhed vendte tilbage ved Angrebet paa Strømstad, blev Commandoen over Nordsø-Flaaden frataget Tordenskjold, og u. 29 Juli overdraget Schoutbynacht Rosenpalm. I Slutningen af Aaret kom Tordenskjold ned til Kjøbenhavn, men blev koldt modtaget af Kongen, der sagde ham, at han havde handlet „uden Raison" ved Strømstad; og da Tordenskjold saa det næste Aar 1718 sidst i Febr., for at komme ud af denne pinlige Stilling, indgav en skriftlig Begjæring til Kongen, om at der maatte træffes en Anordning til Afgjørelse af hans Forhold ved denne Sag, tilsendte Gabel u. 14 Marts Admiralitetet en af Kongen underskrevet Ordre, til at indkomme med en Betænkning over, hvorvidt Tordenskjold ved bemeldte Foretagende var gaaet frem med behørig Forsigtighed og Agtsomhed, og havde handlet med tilstrækkelig Bemyndigelse, og om hans Forhold kunde gjøres til Gjenstand for en formelig Krigsret. Admiralitetets Svar herpaa faldt igjen saa aldeles ud til Fordel for Tordenskjold, at det endog gik saavidt, at erklære, at Tordenskjold „snarere havde fortjent Søfiskalens Tiltale, om han imod Pligt og Skyldighed havde efterladt det mod Strømstad foretagne Angreb".[1])

Efter det Tilhold, der i Kongens Navn var givet Tordenskjold for hans Angreb paa Gothenborg, traadte Admiralitetet saaledes ligefrem ved denne Erklæring op mod Kongen selv, og det ses heraf, hvilken uforbeholden Stilling, Gyldenløve indtog paa Grund af sin Anseelse og sit Slægtskabs Forhold til Kongen; men egenlig var det Gabel og Gyldenløve, der her stode mod hinanden, og Gyldenløves Misfornøielse med Gabels Indflydelse, der herved gav sig Luft. Og da Sagen derefter vedblev at staae hen, uden at hverken Tordenskjold eller Admiralitetet modtog nogen Tilkjendegivelse af Kongen med Hensyn til den indgivne Betænkning, vendte Tordenskjold sig til Gabel som den egenlige Mand, uden hvem han ikke kunde komme ud af sin ubehagelige Stilling, og tilsendte u. 9 Juni (1718) Gabel et Brev, hvori han beder ham om, at han vil „beværdige" (ɔ: beære) ham med et Par

---

[1]) C. P. Rothe, Tordenskjold, II. p. 188—190. 214; III. p. 5—20.

Linier om H. M. i Henhold til Admiralitetets Erklæring er tilfreds med hans udviste Forhold ved Strømstad, da han, uden at vide dette, lever „mellem Frygt og Haab". Men uagtet Tordenskjold i Brevet havde paakaldt Gabels „sædvanlige Godhed" for sig, og udbedt sin Respect formeldt til „Naadig Frue", kom der dog ikke en saadan Tilkjendegivelse, ligesaalidt som Tordenskjold fik Gabel til at opfylde sit Ønske i Brevet om, at komme bort fra Østersø-Flaaden, hvorunder han nu var lagt, og ved „Guds og Eders Hjælp", som han skriver, at maatte se sig om mellem Øland og Gulland eller udenfor Gothenborg, istedenfor han, hvor han nu var, ikke saae andet at udrette, end at æde og drikke vel, saalænge man havde noget, og undertiden komme til at „toste" (ɔ: toaste, ved Skaaler drikke) sig fuld, „en Krydsning, der ikke er saa synderlig" [1]). Hvorvel der imidlertid ikke skete nogen Forandring i Tordenskjolds Stilling efter Brevet, og han fremdeles maatte finde sig i at blive i Østersøen, blev Brevet dog neppe uden Virkning med Hensyn til hans Forhold til Gabel, og i Slutningen af October lod Gabel Tordenskjold kalde op til sig; og bethydede ham, at det var Kongens Villie, at han skulde indgive en nærmere Forestilling om den Plan, han da var fremkommen med, om at oprette en Flaade-Station i de forestaaende Vintermaaneder ved Christiansø, hvorfra man baade kunde iagttage Sverigs Søudrustninger, og forhindre Forbindelsen mellem dette og Tydskland. Tordenskjold indgav sin Forestilling d. 30 October 1718, og i det Haab, som nu opfylder ham, om at gjenvinde Kongens Gunst, udtaler han, at han vel ved, at H. M. i nogen Tid har behaget (at nære) de allernaadigste Tanker, at han skulde have risikeret uden Raison ved Strømstad, men at han holder sig forsikkret om H. M.s Retfærdighed, der kan ei andet end have Naade for ham herefter, som for en Tid tilforn, og han slutter paa sin vittige Maade, med at bede sig erindret i Kongens Tanker, som „en Bold, der hvor den end tumles og kastes, dog falder ned for sin Herres Fødder" [2]). Kongen billigede Forslaget, og de Skibe bestemtes, som til den Ende skulde udrustes til ham; men imidlertid fik han d. flg. 14 Novbr. Ordre fra Gabel i Kongens Navn, om at opsnappe nogle sagkyndige Folk i Skaane, der kunde give Underretning om Karl XIIs Rustninger til Krigen mod Norge, og da Kongen faa Dage derefter fandt det nødvendigt, at sende en større Undsætning op til

---

[1]) Danske Magazin III R. 3 B. p. 38. c.
[2]) C. P. Rothe, Tordenskjold, III. p. 37—41.

Norge, fik Tordenskjold Ordre til, at dække Overførslen af den. Dette førte nu Tordenskjold i den beleiligste Stund op til Norge, som han ogsaa vidste at benytte. Han var afgaaet d. 16 Decbr. fra Fladstrand med Overførslen, og efter to Dages Seilads ankommen til Norge, hvor Karl XII d. forang. 11 Decbr. var faldt for et Skud ved Beleiringen af Frederikshald Fæstning; og saasnart Tordenskjold fik dette at høre, tænkte han kun paa, at kunne forekomme Beretningen derom, saavel fra Statholderen i Norge som fra Chefen paa Nordsø-Flaaden, og ilede paa sin egen Haand strax tilbage til Kjøbenhavn, som det ogsaa lykkedes ham først at naae, idet han efter fire Dages Seilads d. 28 Decbr. om Aftenen Kl. 10 ankom dertil. Han gik strax op paa Slottet, og meldte sig hos Kongen, som allerede var i sit Sovekammer, og lod ham der komme ind til sig; og da Kongen blev slaaet af Efterretningen, og i første Øieblik ikke ret kunde skænke den Tiltro, udbrød Tordenskjold: „Han ønskede kun, at H. M. saa vist vilde gjøre ham til Schoutbynacht, som det var sandt“ [1]). Dette lovede ogsaa Kongen, og saaledes blev Tordenskjold Schoutbynacht, hvortil hans Bestalling udfærdigedes et Par Dage efter, og da der ikke laa nogen Bedrift til Grund for denne Forfremmelse, hed det sig i Bestallingen, for ikke at støde de ældre Commandører, at de skulde beholde deres Plads over ham, naar de bleve Schoutbynachter. Det nu følgende Aar 1719 fuldendte Tordenskjolds Berømmelse først ved Indtagelsen af Marstrand d. 23 Juli og Overgivelsen af dens Fæstning, Carlsten, tre Dage efter, dernæst ved den i Gothenborg Havn d. 8 October udførte Bedrift, der kostede de Svenske to Batterier, som ødelagdes tilligemed deres Skibe i Havnen, samt en erobret dansk Gallei, der tilbagetoges. Ved Indtagelsen af Marstrand tilintetgjordes hele den der liggende svenske Eskadre, hvoraf 9 Skibe paa 133 Stykker Skyts erobredes, 2 opbrændtes, og 8 Skibe paa 312 Stykker Skyts boredes i Sænk af de Svenske, da de flygtede fra dem. Der haves et Brev fra Tordenskjold til Gabel to Dage før hans Angreb paa Marstrand af 21 Juli 1719 [2]), hvori han omtaler sine Forberedelser til dette, men kun fremstiller Angrebet som rettet mod at ødelægge de der liggende Skibe og Galeaser, og idet han derved skriver til Gabel: „jeg skal lægge Grundvolden for Eder“, opfordrer han ham til, snart at staae med Hæren

---

[1]) C. P. Rothe, Tordenskjold, III. p. 59—63.

[2]) Dette Brev, hvoraf et Brudstykke er anført i C. P. Rothes Tordenskjold III, p. 133, hører ogsaa med til de vigtige Aktstykker til den nordiske Krig, som Oberst Vaupell har meddelt i Danske Saml. II R. 1 B. 3 H., hvor det findes anført u. VI. p. 257—9.

for Broen til Hisſing Den, hvorfra de videre Foretagender, ſaavel ved Gothenborg ſom Marſtrand, da ſkulde udføres af den; hvorhos han tilføier, at han ikke ſkriver til Kongen om Noget, ſaa Gabel kan vide, at han ikke gaaer uden om ham, ſom han ogſaa i ſin Tiltale bruger Udtrykkene „hjerte Gabel“ og „allerkjæreſte Gabel“ for det Forhold, der nu er mellem Gabel og ham. Men idet vi heri have en Bekræftelſe paa, at Tordenſkjold igjen vandt Kongens Naade, ved at komme paa en god Fod til Gabel, og ſe, hvor varmt og oprigtigt Tordenſkjold nu ſynes at have det med Gabel, har Tordenſkjold ikke derfor ſkiftet Natur, thi det var lige ſaa lidt hans Henſigt her, at vente paa Gabel med Hæren, ſom han ventede paa ham med Flaaden for Dynekilen, eller at lægge Grundvolden for ham her, ſom det var det der, men, medens han ſkriver ſaaledes, ſtaaer han ſelv i Begreb med at udføre det Hele, og det løber kun med under hans ypperlige Stemning ved den Bedrift, ſom han nu har Følelſen af, at have i ſin Haand. Det behøvedes imidlertid ikke heller, da han her var fuldkommen fri i ſin Stilling, og den Artighed, hvormed han lægger Hærens Foretagender under Gabel, viſte altid, hvad Indflydelſe han tillagde ham. Det er bekjendt, hvilken levende Glæde Marſtrands Indtagelſe vakte hos Frederik IV, der dengang var rykket ind med Hæren i Bohus Lehn og ſtod i Strømſtad, og da Kongen ikke kunde komme ſtrax til Marſtrand, udfærdigede Gabel foreløbig en Skrivelſe til Tordenſkjold undertegnet af Kongen, hvori Kongen ved Siden af ſine Beſtemmelſer om den erobrede Fæſtning bebudede, at han ved ſin Ankomſt til Stedet vilde være betænkt paa, med Naade at belønne Tordenſkjolds „Zele og Bravour“, ſaavelſom ogſaa de andre Officerers Nidkjærhed og Flid, der havde ſtaaet under hans Commando. Dette ſkete ogſaa ſaa fuldt, ſom det kunde, da Kongen d. 17 Auguſt derefter indfandt ſig i Marſtrand, og efterat have lykønſket Tordenſkjold ſom Viceadmiral, tog — hvad der kun kan have været ſket efter Aftale med Gabel, og var et Bevis paa dennes Anerkjendelſe af Tordenſkjolds Bedrifter - ſit Billede, ſom Gabel bar, af Gabels Bryſt, og hængte det paa Tordenſkjolds, hvorefter Gabel ſenere fik et andet rigere beſat med Diamanter. Hertil lod Kongen endnu en Guldmedaille præge, hvorpaa Marſtrand med Fæſtningen Carlſten (under det tidligere Navn „Chriſtiansſten“) var fremſtillet paa den ene Side og Kongens Billede paa den anden, begge med Omſkrifter. Medaillen ſkulde bæres i et blaat Baand, og var til en Værdi af 32 Ducater for Officererne og for Tordenſkjold ſelv af det dobbelte. — Endnu ſkulle vi tilføie, at der ikke kan tvivles om, at Gabel har

været blandt dem, der meget fraraadte den Udenlandsreise, hvilken Tordenskjold det næste Aar efter Freden var saa ivrig paa at komme til at gjøre, og hvorom der siges, at Kongen var ei meget tilfreds dermed, da han frygtede, at Tordenskjolds „megen Levenhed skulde bringe ham i Fortræd", som ogsaa kun viste sig altfor sandt, saasnart Tordenskjold var kommen ud af Landet, idet han d. 7 Septbr. 1720 afreiste fra Kjøbenhavn, og et Par Maaneder derefter d. 12 Novbr. faldt i en Duel i Bispedømmet Hildesheim.

At Gabels Stilling som Overkrigssecretair ogsaa angik Hæren, have vi ovenfor set; vi skulle imidlertid ikke opholde os derved, da de herhen hørende Enkeltheder ere en Fag-Sag, der saa meget mindre kan være betegnende for Gabel, som den laae udenfor det Kald, hvortil han havde uddannet sig. Derimod bemærke vi med Hensyn til den Stilling, Gabel indtog til Flaadens Bestyrelse efter Freden, at Gabel d. 14 Juli 1721 ogsaa blev Præses i Admiralitetet, hvorunder Flaadens Commando- og Retsvæsen laae, og nogle Maaneder forinden ligeledes var bleven Præses for Generalkrigscommissariatet, der besørgede Udbetalingen og alt vedrørende Flaadens Udrustning og Forsyning. Gabel samlede saaledes hele Flaadens Bestyrelse i sin Haand ligefra Kongens Kabinet, hvad der kun kunde være den ønskeligste Ordning under en dygtig Ledelse. Med Hensyn til Gabels Virksomhed her da har en sagkyndig og upartisk Forfatter i vor Tid bevidnet den som en „indsigtsfuld" Bestyrelse, og givet Gabel en hæderlig Anerkjendelse ligeoverfor den Dadel, hans Modstandere her saa uretfærdigen have udslynget imod ham [2]). Og idet vi følge de Oplysninger, der herom efter Aktstykkerne fremdrages for os, se vi, at Gabel, da han efter Krigen overtog Flaadens Bestyrelse, først for alt lod sig det være magtpaaliggende, at bringe Lønningsvæsenet ved den paa en ordenlig Fod, der havde været taget paa den uforsvarligste Maade under Krigen, uden at Folkene havde faaet deres Tilgodehavende, og at han saaledes søgte at hæve den Opløsning, der som Følge deraf havde grebet om sig i Flaadens Betjening, ved at skaffe de Vedkommende Afbetalinger paa deres udestaaende Sold, og tage den samme Regelmæssighed til Mønster for Lønningsvæsenet ved Flaaden, som var indført ved Hæren; og at Gabel

---

[1]) C. P. Rothe, Tordenskjold, III, p. 120—211; p. 210—276; H. G. Garde, Efterretn. o. d. dansk-norske Sømagt, II, p. 411—11.

[2]) H. G. Garde, Efterretninger om den dansk-norske Sømagt, III, p. 40—74; og samme Forfatters „Dansk-norske Sømagts Historie fra 1700—1814", p. 145—6.

sammen dermed ogsaa foretog hensigtsmæssige Forandringer og Indskrænkninger med Flaadens Befalingsmænd, og gjorde Skridt til en begyndende videnskabelig Uddannelse af dem; at han igjen indførte Indrulleringen, for at sikkre Flaaden det nødvendige Mandskab, og først begyndte med Fastsættelsen af en bestemt Mundering; at han endvidere udvidede Retspleien ved Flaaden, traf Anstalter til en forbedret Skibsbygning ved at lade Flere reise til Udlandet, for at gjøre sig bekjendt med Krigsskibenes Bygning i de Lande, hvor denne stod høiest, at han ogsaa havde sin Opmærksomhed henvendt paa, at skaffe gode Materialier til Flaaden, og endelig henlagde de forskjellige Skibe i Flaaden under deres eget faste Mandskab, for at dette desto bedre skulde kjende dem og behandle dem. Hvorhos det ved Siden af hans Virksomhed her vel maa erindres, at alt dette skete under det spændte Forhold, der indtraadte med Rusland efter dettes Fredslutning med Sverig i 1721, som nødte ham til i tre Aar, at holde Flaaden udrustet, til at tage mod et Angreb af den russiske, og hvorved han saa godt som muligt maatte sætte de gamle opslidte Skibe, hvoraf Flaaden bestod, i kampdygtig Tilstand, og at han her, saavel ved sine Reformer som sine Udrustninger, var henvist til aldeles utilstrækkelige Pengemidler.

Men kun fem Aar efter Krigen vedblev Gabel med denne Virksomhed, da han styrtedes baade fra sin indflydelsesrige Stilling og sin Anseelse ved Hoffet, og d. 18 October 1725 afskedigedes fra alle sine Embeder[1]); han fik derefter u. 26 Novbr. 1725 Stiftamtmands Posten i Ribe[2]), i hvilken han henlevede Resten af sit Liv.

III.

Christian Carl Gabels Unaade og Fald.

Som en af de væsenligste Grunde hertil anfører en samtidig Historieskriver Gabels „sælsomme Negotiationer" gjennem den danske Minister Westphalen i St. Petersborg, idet denne i Vinteren og Foraaret 1725 pleiede Underhandlinger med det russiske Hof og Hertugen af Holsten-Gottorp, om at Hertugen, mod at Danmark sikkrede ham Thronfølgen i Sverig, skulde fratræde sine Fordringer paa den indlemmede Del af Slesvig, hvilke Forslag Gabel uden Conseilets Vidende skulde have faaet Kongen til at lade ham gjøre,

---

[1]) H. G. Garde, Efterr. o. d. dansk-norske Sømagt, III, p. 74.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 371.

og Westphalen indbragt efter Gabels Befaling, men ikke under Kongens Navn, saaledes at man altsaa vilde føle sig for med dem, og Kongen var holdt udenfor dem, om de forkastedes. Og da dette skete, og Forslagene senere angaves for det engelske og franske Hof, blev Conseilet ogsaa nødt til, ganske at fralægge Regjeringen dem. Det er oplyst, at Gabel dengang har ført en hemlig Brevveksling med Westphalen, der udfærdigedes i Kongens Kabinet, og at han, for at Landet skulde betrygges mod den Fare, der truede fra Rusland i det slesvigske Spørgsmaal, var for en Forbindelse med dette, hvori han antog, at de gjensidige Fordele kunde mødes [1]), og det er saaledes ogsaa sandsynligt, at det her gjorte Skridt maa tillægges Gabel, som det ei heller efter den Maade, hvorpaa det skete, kan tænkes at være udgaaet fra nogen anden. Forsaavidt som dette Forslag inddroges i Gabels Fald, er det altsaa Conseilet, der har virket til dette, og gjort Gabel ansvarlig for, at have givet Kongen et farligt Raad, som ogsaa Tilfældet var paa anden Maade med en ligeledes høitstaaende Mand, der stod i det nærmeste Embeds-Forhold til Gabel, og hvis Fald fulgte paa hans [2]). Og Conseilet turde ogsaa, med Kongens fremherskende Tilbøielighed til at handle paa egen Haand, saameget mere være tilskyndet hertil, som Forslaget selv kun var en Gjentagelse af, hvad Kongen allerede i 1719 havde ladet Hertugen tilbyde og denne afvist, og dets Afvisning derfor her igjen havde maattet ligge nær, og hermed ogsaa den Fare, som dets Offenliggjørelse i saa Fald kunde have for Englands og Frankrigs Garantier med Hensyn til Slesvig, paa Grund af disse Magters Stilling dengang til Rusland. At der imidlertid ogsaa har blandet sig personligt Fjendskab mod Gabel i denne Sag, navnlig fra Storkanslerens Grev Ulrik Adolf Holsteins Side, kan man ikke andet end antage efter den Fod, hvorpaa Gabel stod til ham og hans Broder, den en Tid hos Dronning Anna Sophie som Overhofmarskal ansatte Christian Frederik Holstein [3]).

Men inden dette i alt Fald kunde styrte Gabel, maatte hans Stilling hos Kongen først paa anden Maade være rystet, og i den Hensende

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard og hans Samtid, I, p. 366–68.

[2]) A. Hojer, König Friderich IVten glorwürdigstes Leben, II, p. 182, hvor det hedder angaaende Admiral Judichærs Anlæg af Søfortet „Tre Kroner" ved Kjøbenhavn, som Judichær droges til Ansvar for, at han vel beraabte sig paa H. M.s mundlige Approbation, men at det alligevel paa ingen Maade var at undskylde, at han turde tilraade H. M. et saa farligt Værk uden Andres Tilkaldelse.

[3]) Vemmetoftes Historie, II, p. 113.

vide vi med Bestemthed, hvilken Fjende Gabel havde, fra hvem Stødet mod ham her udgik. Denne Fjende var nemlig den daværende Biskop Bartholomæus Deichmann i Christiania, der havde havt Gabel til sin erklærede Modstander i de Foretagender, Regeringen da havde for i Norge med Skyldsætningens Forandring og Salget af Kirkerne og det ligeledes paatænkte Salg af Præstegaardene, hvorved Deichmann spillede en Hovedrolle, navnlig ved den nye Skyldsætning. Denne var nemlig, under Forsæde af Dronningens daværende Overhofmarskal Chr. Fr. Holstein, bleven overdraget ham at udarbeide tilligemed Etatsraad Nobel, fra hvem Planen til den først var udgaaet, men ved hvis Udførelse Deichmann senere blev Hovedmanden. Skyldsætningen var omgjort paa Grundlag af Hartkorn ligesom i Danmark, og da den var færdig og indsendt til Kongens Vedtagelse, blev den forinden overgivet til Bedømmelse af en Commission, hvoraf Gabel var Medlem, men denne Commissions Erklæring gik saa aldeles imod den, at den derefter blev opgivet som grundet paa en uhensigtsmæssig og ubillig Fordeling af Skattebyrden, og et kgl. Rescript udstedt u. 8 Decbr. 1724, for at det skulde forblive ved den gamle Matricul i Norge og de tidligere Skattebreve der. At nu ogsaa Gabel, som man har sagt, har havt en væsenlig Indflydelse paa Forfattelsen af denne Matricul [1]), ja, at det endog er ham, der hovedsagelig har modarbeidet den, er bleven godtgjort i den nyeste Tid ved et Brev fra Gabel til den daværende Statholder Wibe i Norge, der medfulgte den kgl. Befaling af 12 August 1724 til Wibe om, at møde i Kjøbenhavn tilligemed et Par andre navngivne Mænd til denne Commission. Gabel skriver nemlig deri til Wibe, at Sagen skal holdes hemlig, da den alene er mellem Kongen og ham, og udtaler derhos ligefrem, at „Matriculsagen er falden i hans Hænder", og at „Biskopens Forretning" her er en „forvirret Ting og Lapperi", hvad han skal godtgjøre, og han tilføier endogsaa, at „denne Matricul-Forretning skal over Ende, om Alting ellers skal gaae vel", og idet han paa det stærkeste gjentager sin Paastand om dens Urimelighed, siger han: „som og Kongen Gudskelov begriber ligesom jeg." [2])

---

[1]) A. Hojer, Friederich IV. II, p. 87—96.

[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard og hans Samtid II, Nr. 131, p. 219—220, hvor det herhen hørende Brev findes; og I, p. 273—289, hvor Matricul-Sagen, tilligemed Salget af Kirkerne og Planen over Præstegaardenes Salg afhandles med nye fremdragne Oplysninger.

Men indløste Gabel nu ogsaa sit Ord, og fik Deichmanns Værk kuldkastet, veg Deichmann dog kun for ham her, for igjen desto stærkere at komme over ham, og da Rescriptet udkom, der lagde Deichmanns Matricul-Arbeide til Side, bar Deichmann allerede paa den Plan, der lagde Grunden til Gabels Fald. Der hengik nemlig kun en Uge derefter, inden han u. 15 Dcbr. fik en hemlig Befaling til, at anstille Efterforskninger om dem, som havde modtaget Penge eller Gaver i deres Embeds Stillinger af de Ansøgende, hvilken Befaling underhaanden var fremkaldt af ham ved Angivelser, han havde gjort om Misbrug, som i den Henseende vare komne til hans Kundskab under hans Ophold her i Anledning af Commissionen over hans Matricul. Han havde dertil ladet sig forlyde med, at der ogsaa skulde være dem, som benyttede Dronning Anna Sophies Navn, til at skaffe sig Betaling for Ansøgninger, idet Pengene sagdes, at gaae til Dronningen, for at hun skulde anbefale dem. Derved vare nu baade Kongen og Dronningen paa det stærkeste satte i Bevægelse ved disse Meddelelser, og efterat have skaffet Kongen personlig Vished om Tilværelsen af disse Rygter og om Penge-Fortjenester, en navngiven høitstaaende Embedsmand gjorde sig af sin Stilling, lod Kongen saa under Deichmanns Forsæde nedsætte en saakaldt „hemlig Commission", der fik Myndighed til, i Kongens Navn at indstævne hvemsomhelst for sig, og ved en forud afæsket Ed at binde Enhver paa det mest indtrængende, baade til at forklare alt, hvad der forlangtes, og til at skjule for andre, hvad der forefaldt ved Commissionen. Det sidste anordnedes af Kongen, for at holde det hemligt, som maatte komme frem med Hensyn til Dronningen, og var Anledning til Commissionens Navn, som da ogsaa alle de tilføiede Anstalter, der udstyrede Commissionen som et Inqvisitions-Tribunal, bleve tagne, fordi Dronningen var indblandet i Beskyldningerne, og der herved forelaae en Majestæts Forbrydelse, som til det yderste skulde efterspores. Ved Forestillingen herom fik Deichmann Kongen og Dronningen ind i sit Garn, og udvirkede en Regerings Foranstaltning til sig, der er den uhyggeligste Handling, som nogen Konge har foretaget i vort Land, og hvorved paa den ene Side manges Samvittighed er bleven besværet ved en Ed, der bandt dem til Angivelser, som strede mod deres Ære og Pligt, eller paalagde dem en Fortielse, som de ikke vare istand til, og paa den anden Side Angiverier lønnede og fremlokkede mod Mænd, der vare i Stillinger, hvori de ikke kunde undgaae, at skaffe sig Fjender. Hvad Majestæts Forbrydelsen angik, som herved skulde finde Sted, da viste den sig paa en

to—tre intetsigende Tilfælde nær, der opdreves, at være et rent Opspind, idet ikke en eneste af de Mænd, gjennem hvis Hænder Bevillinger gik fra Kongen, derved havde brugt Dronningens Navn, for at faae Penge for dem. Men idet denne Forbrydelse forgæves efterspordes, havde Foregivendet om den ligefuldt gjort sin Virkning, og tjent til, at give Commissionen den Magt, til at gaae frem uden Persons Anseelse, og skaffe sig Tilstaaelser, som var Deichmann nødvendig mod dem, paa hvilke han fornemlig vilde lade den komme til Anvendelse. Og saaledes blev der da derved bragt Vanære og Ulykke over flere høitstillede og i andre Henseender fortjente Mænd, der ved det her fremdragne Forhold i deres Embeder havde fulgt en Skik, der gik for en Slags Rettighed, om end mod Lovens bestemte Forbud.

Den første, der inddroges i Commissionens Undersøgelser, var den af os i Frederik Gabels Historie nævnte Geheimearchivar, Frederik Rostgaard, hvis Udgivelse af Kongeloven og Fortale til den, vi der have berørt; og som med sin Stilling af Geheimearchivar i tre Aar havde forbundet den saa vigtige Post af Oversecretair (Præsident) i det danske Cancelli, hvori han nu ved de Pengegaver, der vare tilflydte ham for Udfærdigelser, strax blev et Offer for Commissionen. Vi have i den nyeste Tid faaet en udførlig Levnets Beskrivelse over denne Mand, der, under de saa forskjelligartede Sider, hvorfra han viser sig i sit Liv, har givet sig sit rette Mínde i den Kjærlighed, han havde til historisk Kundskab om vort Land og Folk, og det vedblivende Bevis, han har efterladt sig paa denne. Og til de mange Oplysninger, der ere fremdragne i den her givne Levnets Beskrivelse, til at berigtige og udfylde de tidligere Beretninger om Forholdene i hans Liv og hans Tid, høre ogsaa de Meddelelser, vi deri have faaet om den hemlige Commissions Forhandlinger, der ere uddragne af endnu bevarede Aktstykker, hvis Indhold har været ubekjendt. Vi ere ogsaa derved først komne til Kundskab om Commissionens Virksomhed med Hensyn til Gabel af de Angivelser, som der ses, at være indsendte af Commissionen om ham, og have herved faaet Nøglen til Forklaringen af Omslaget i Kongens Forhold til Gabel[1]).

Hvornaar de herhen hørende Undersøgelser begyndte om Gabel, og hvorledes de gik frem, vide vi ikke, men vi have en Anthydning i den Retning i et Par franske Meddelelser i det anførte Skrift, der ere tagne af Breve fra Gabel til hans fortrolige Ven, den ovennævnte danske Gesandt

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard og hans Samtid, I—II, Kjøbenhavn, 1870—1871.

Westphalen i St. Petersborg[1]), hvori Gabel skriver i det første Brev af 16 Januar 1725: „Der er en Djævels Larm, for at forhøre alle dem, der have taget mod Gaver (Haandskænk), og Ulykken derover er faldt paa Rostgaard, hvem Hoffet blev forbudt igaar“[2]). Han tilføier derved den under saadanne Omstændigheder nærliggende Sandhed: „Lykkelig den, som har sin Samvittighed ren“, hvorved han i det mindste vil, at Westphalen skal berolige sig for hans Vedkommende. At han ogsaa selv dengang troede, at ville gaae fri, maa antages efter den Andel, man vil tillægge ham i Bevæggrunden til Rostgaards Flugt, som fandt Sted to Dage efter Brevet[3]). Men hvorledes hans Stilling derefter er bleven i den nærmest følgende Tid, ses af det andet Brev, der er affendt et Par Maaneder senere d. flg. 13 Marts, hvori han skriver: „Der gaaer ingen Maaned, saagodtsom ingen Uge, uden man laver ny Opspind mod mig, for at sværte mig i (min) Herres Omdømme, men jeg foragter alt dette, idet jeg fortrøster mig til den gode Gud og Kongens Retfærdighed, og paa min egen Bevidsthed, og at Kjærligheden til min Konge og Fædrelandet skal lade mig træde alle disse Usselheder under mine Fødder. Det er vist, at saadanne Ting ere ærgrende, men, som jeg har sagt, Kjærligheden, min hengivne trofaste Iver for min Konge skal lade mig undertrykke alle disse falske Beskyldninger, men alligevel, saadanne Ting ere haardere end til Døden.“ Hvorvel Gabel nu her beraaber sig paa Gud og sin Samvittighed, som maa være med Hensyn til hans Beroligelse ved, at han ikke har gjort noget ulovligt for Gavernes Skyld, er det dog klart, at han føler, at det er hans trofaste Hengivenhed og hans Iver for Kongen, der især skal holde paa ham. Han siger imidlertid selv i Brevet, at „Kongen dræber sig ved Arbeide og Ærgrelser, som de Uslinger plage ham med, for at indynde sig“, og anthyder derved nokſom, hvorledes Kongen gaaer op i disse Sager, og Veien er banet for hans Fald, om han end bortskyder Tanken om dette. Hvor stærk hans Forbittrelse ogsaa nu var paa Deichmann, lagde han aabent for Dagen i Anledning af et Skamskrift, som u. 14 Marts var udkommen mod Deichmann, hvorved han ytrede, at Forfatteren „gjorde meget vel“, og at han „ønskede Deichmann al Ulykke“[4]). Det er en halv Snes Angivelser,

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 369—370.
[2]) Samme Dag, Rostgaard blev forbudt Hoffet, gaves der Ordre til at forhøre dem i Portene, der kjørte ud (Chr. Bruun, Fr. Rostgaard I, p. 344).
[3]) A. Hojer, Friederich IV, II, p. 173.
[4]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 334.

vi have om hvad, der saaledes er tilflydt Gabel fra Forskjellige, for at faae deres Ansøgninger bevilligede[1]); deraf ere flere af Angivelserne fra Norge, hvortil Deichmann var taget op ved den her anførte Tid midt i Marts, og nu skulde forestaae den hemlige Commission der, og vi se ogsaa, at en Angivelse mod Gabel, der undtagelsesvis er dateret, har været nedsendt af ham fra Norge i April. Hvorledes Forfølgelserne her til samme Tid maa være tagne til mod Gabel fra Commissionen, og hvorledes denne søgte, at skaffe sig Tilstaaelser mod ham ved hvad Midler, den kunde, antydes i et Brev af 6 April til Dronningen fra et Medlem af Commissionen i Anledning af en Ansøgning fra en Deputeret under Gabel, der kaldes dennes „meget betroede Svend", i hvilket Brev det formenes, at man ved Benaadning og en høiere Rang nok kunde faae den Vedkommende til, „at skrifte rent ud" (om Gabel)[1]).

Var den Tilstand, hvori Gabel befandt sig, nu saa pinlig i Marts, som hans Brev viser, og synes Forfølgelserne mod ham endnu at være blevne personligere i April, har hans Stilling til Kongen vistnok ganske været undergravet, da Underhandlingerne om det ham tillagte Forslag i Mai førtes med det russiske Hof, og Følgerne af dettes Afvisning droge nye Modstandere frem, mod hvis Angreb han ikke længer, som før, var dækket hos Kongen. Ikke desto mindre har Frederik IV dog givet et stort Bevis paa sit Hensyn mod Gabel, idet han ikke har villet, at Gabel skulde krænkes ved nogen Domfældelse, som Tilfældet var med de andre Hovedpersoner, og hvorvel det er klart, at Gabel har været bekjendt med de Beskyldninger, Commissionen indsendte mod ham, er det dog ikke vist, at han selv er bleven underkastet noget Forhør desangaaende for Commissionen, idet der ikke i de forhaanden værende Aktstykker findes noget saadant for ham, som for de øvrige, og det kunde ogsaa synes, at vi have en Bestyrkelse derfor i den paafaldende Taushed, hvormed Gabels samtidige Historieskriver, Andreas Høyer, aldeles forbigaar Commissionens Angivelser mod Gabel, og ikke med et Ord omtaler, at Gabels Embeds Forhold i den Henseende har været underkastet nogen Undersøgelse, uagtet han viser, at han er vel underrettet om Commissionens Forhandlinger[2]), og ellers ikke skaaner Gabel[3]).

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard I, p. 335–339.
[2]) Sammesteds, I, p. 321.
[3]) Høyer giver saaledes Gabel Skylden for de Forbrydere, som bleve sendte til Grønland (Friederich IV, II, p. 103); men dette skete ikke 1724, som Høyer siger, men først tre

Gabel vedblev desuagtet sin Stilling, og da den truende Krig med Rusland nu syntes uundgaaelig i Somren, udfoldede han den største Virksomhed, for at møde den, hvorunder hans trykkede Stemning vel kan være lettet ved Haabet om, at gjøre sin Dygtighed gjældende, i det mindste være adspredt for ham ved Arbeidet, som her tog ham i Beslag. Krigen gik imidlertid ogsaa over for denne Gang, og idet de andre Sager saa paany fremdroges, vendte den hemlige Commission sig igjen til Flaaden, hvor den slap, og da det især var Holmens Chef, Admiral Judichær, man vilde have for, og han, som Høyer siger, „ikke vilde ud med Sproget", var det, at Kongen i October 1725 bragtes til at afskedige Gabel[1]), hvorved det maa staae hen, om det derved gjordes gjeldende, at Judichær saa kunde udtale sig mere aabent om Gabels Bestyrelse, naar Gabel var borte, eller at man kunde faae friere Hænder i Undersøgelserne mod Judichær, naar han ikke støttedes af Gabel.

Var det af Hensyn til Flaaden, at Kongen havde betænkt sig paa at bortfjerne Gabel, og havde det været Baandet, der endnu tilsidst holdt ham, er det begribeligt, at hans Modstandere ogsaa kastede sig med deres Beskyldninger over hans Bestyrelse af denne. Men naar Formanden i den to Aar senere (1727) nedsatte Commission over Flaaden, Baron Chr. Ranzau, uanset, at han i sin Tid var fortrængt fra sin Post i Marinevæsenet af Gabel, erklærede, at saavidt det stod til ham, vilde han afvise enhver Klage mod Gabel for Flaadens Tilstand under ham, selv om den maatte være nok saa grundet, kunne vi kun deri se en upartisk Bedømmelse af Gabels Marine-Bestyrelse i sin Helhed, der anerkjendte, at den ikke fortjente, at Gabel af nogensomhelst Grund skulde sættes under Anklage for den[1]), og idet baade Kongen og den almindelige Mening bifaldt denne Udtalelse, maa dette ikke blot have været til Ære for Ranzaus Retsindighed, men ogsaa til Retfærdiggjørelse for Gabel overfor hans Modstandere. Og hvad den daarlige Forfatning angaaer, som disse lagde ham til Last, at Flaaden befandtes i ved hans Afgang, da havde Gabel hverken havt Tid, Ro, eller Penge, til at skabe en ny Flaade, og hvorledes Flaaden saa end var, vise de Kjends-

---

Aar efter Gabels Afskedigelse (H. G. Garde, den danske og norske Sømagt, 1833, III, p. 110.) Og antages det end, at det er en Hukommelses Feil, som derved indløber for Høyer, er Beretningen dog holdt paa en nedsættende Maade, der er lige betegnende for Høyers Standpunkt overfor Gabel.

[1]) A. Hojer, Friederich IV, II, p. 180. 123.

Gjerninger, der ere fremdragne i vor Tid, med hvilken Iver og Indsigt Gabel antog sig dens Forbedring. Skulde noget i den Henseende udsættes, — og det forekommer os, at det kan det —, da er det, at Gabels Reformer vare for mange i den korte Tid, og under de givne Forhold. Ogsaa kan det vel være, at Gabel ligesaa lidt i Flaadens Bestyrelse, som i sine egne Anliggender, har forstaaet, at tage det knapt, og ret at fordele og begrændse Udgifter efter Indtægter.

A. Høyer siger om Gabels Afskedigelse, at hans russiske Negotiation var en af de „solideste" Grunde til den[1]), og betegner saaledes, at den anden Grund, han slaar paa, men hvorved han rigtignok skyder sig ind under andre, nemlig Gabels slette Bestyrelse af Flaaden, ikke er meget solid, eller med andre Ord ikke kunde gjøres gjældende. Og tage vi denne Dom af en Mand, som Høyer, der har været nøie bekjendt med Gabels offenlige Virksomhed, og overalt i sin Historie viser, at han i det mindste ikke er nogen Ven af Gabel, kunne vi vel betragte den som et Vidnesbyrd om, at man hverken kan søge Grunden til Gabels Afskedigelse i noget, der kan lægges ham til Last med Hensyn til hans Hæderlighed eller Dulighed i hans Stilling, thi den af Høyer anførte Grund bliver dog kun et politisk Misgreb, om dette ogsaa maa bedømmes strengere, fordi det tillige var et politisk Overgreb. Forøvrigt tro vi, at der bag denne Grund maa læses en anden, som Høyer ikke vil udtale, og det er, at det egenlig var Storkansleren Grev U. A. Holstein, som fik Gabel styrtet ved den russiske Negotiation, og det er ogsaa bekjendt, at han efter Gabels Fald steg i Frederik IV's Yndest, og fra den Tid havde størst Indflydelse paa ham.

Vi tilføie, at Deichmann og de øvrige Medlemmer af den hemlige Commission sluttede deres Hverv d. 23 Marts 1726, og at der derved gaves dem Sikkerhed mod al Tiltale for den, „endog af de kongelige Souverainer"[2]). Deichmanns store Indflydelse hos Frederik IV naaede sit høieste i denne Sag, men var og brudt med den, og han maatte erfare, at man ikke mere ønskede hans Nærværelse her, da han Aaret efter søgte om, at maatte komme ned fra Norge, for at forsvare sig mod sine mange Fjender, men det afsloges ham, som det vel hed, for hans Forretningers Skyld, uden at det skulde være af Unaade. Og Christian VI var neppe kommen paa Thronen,

---

[1]) A. Hojer, Friederich IV, II, p 183.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 377—381.

før der u. 18 October 1730 udfærdiges et Rescript, der fratog ham hans Embeds-Førelse, hvorefter der indlededes Undersøgelser mod ham for ulovlige Opbørsler, der standsedes ved hans Død (9 April 1731), da den første Indberetning derom skulde affendes[1]). Ligesom Deichmann bleve ogsaa saa godt som alle bortfjernede fra deres Embeder, der havde taget Del i Commissionen, og, idet dens Protokoller ogsaa bleve opbrændte, tilkjendegav Christian VI paa det stærkeste sin Afsky for den hele Sag, og sin Dom over de Angivelser, som derved vare fremkomne, hvad han ogsaa for Gabels Vedkommende yderligere beviste, ved u. 20 Juli 1731 at udnævne ham til Geheimeraad[1]).

IV.

Det sidste Afsnit af Christian Carl Gabels Liv, hans private Forhold, og Charakter.

Gabel blev Stiftamtmand i Ribe efter Geheimeraad Henrik Ernst Calneien, der forinden fra 1703—1710 havde været Overhofmester ved Ridder-Akademiet i Kjøbenhavn, og derefter beklædte dette Embede, som han endnu havde d. 19 Juli 1725. Om den Glæde, som Gabel efter sin Ankomst til Ribe følte ved denne Forandring i sin Stilling, foreligger der et fransk Brev af ham fra Ribe d. 8 Febr. 1726 til hans Ven Westphalen i St. Petersborg[2]), der meget længtes efter at komme bort fra den fortrædelige Post, han der havde. „Deres Behagelige af 20 Novbr.“, hedder det deri, „har fornøiet mig uendeligt, og De har ikke Uret i at sige, at Hoffet sædvanligvis er et Sted, hvor Redeligheden let kommer paa Grund; hvad mig angaaer, da takker jeg den gode Gud for min Lod, hvor jeg i Sandhed kan smage Frihedens Glæde, og sige: „betragter, jeg beder Eder, om nogensinde en Retfærdig er omkommen, eller, om de, der have et ret Hjerte, ere udslettede“? saa lad dette være vor Trøst! Og hvilken Glæde for mig, om jeg en Dag kunde se Dem her i Nabolaget i en Post, som min! Jeg ønsker Dem dette af Sjæl og Hjerte, og jeg beder Dem bevare mig Deres kjære Venskab, og fra Tid til Tid betænke mig med Deres Efterretninger.“ Og som et Vidnesbyrd igjen om det almindelige Omdømme i Ribe med Hensyn til Gabel, baade i Begyndelsen af hans Virksomhed der

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 377—381.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, II, p. 277.

og senere, kunne vi betragte nedenstaaende Udtalelse i den samtidige latinske Beskrivelse over Ribe af den gamle Lærde Peder Terpager, hvori det hedder om Gabel: „vi ønske hver for sig desto indstændigere, at vi længe maa hvile under hans Beskærmelse, jo visere vi stole paa, at denne heltemodige Mands Dygtighed i de borgerlige Sager vil være ligesaa heldig for vor By og hele vort Stift, som hans Dygtighed i Krigs Sager hidtil har været heldbringende for hele Fædrelandet“ [1]).

En fem sex Aar efterat Gabel var kommen til Ribe, mistede han i 1731 sin Kone, Fru Frederikke Christiane (eller Amalie) Schult [2]), der var en Datter af den ovennævnte Geheimeraad Diderik Schult og Gabels Faster, Fru Ermegard Sophie Gabel, og i sit Ægteskab med Gabel havde havt otte Børn, der alle vare døde som smaa. Samme Aar, som hun, døde ogsaa Generallieutenant Christian Ranzau til Bramminge, der efter sin Moder, fra hvem han arvede Bramminge, havde optaget Navnet „Friis“, og var gift med Fru Anna Benedicte Stensen, som fik Bramminge efter ham, da deres Ægteskab var barnløst. Med hende holdt Gabel igjen Bryllup Aaret efter, 1732 d. 28 April, men havde ingen Børn af dette Ægteskab. Gabel kom nu i Besiddelse af Bramminge, der ligger et Par Mil fra Ribe, og derefter blev hans Opholdsted, hvor han indrettede sig et smukt Herresæde ved at forbedre Borggaarden og Ladegaarden, og anlægge en stor Frugthave [3]). Og ligesom Gabel, saasnart han var kommen til Ribe, bekostede det prægtige Pulpitur til sig i Ribe Domkirke, der fuldførtes d. 23 Juli 1726 [4]), saaledes tog han sig ogsaa strax, efterat han var kommen til Bramminge, af Kirken der, som han indvendig lod „zirlig pryde“, og hvor han ligeledes lod

---

[1]) P. Terpager, Ripæ Cimbricæ, Flensburgi 1736, p. 582: »Sub cujus præsidio, ut diu acqviescamus, tanto impensius singuli optamus, qvanto certius virtutem togatam hujus Herois Urbi & toti nostræ diæcesi tam salutarem fore confidimus, qvam virtus ipsius sagata hactenus toti Patriæ fuit salutifera & gloriosa«. — Manuskriptet til dette Værk var færdigt fra Forfatterens Haand 1 August 1726, altsaa Somren efter Gabels Ankomst til Ribe, og oversendtes til Kjøbenhavn for at trykkes, men forgik forinden i Ildebranden 1728, hvorefter Terpager udarbeidede et nyt, der lagdes til Grund for denne Trykning, og var sammendraget efter de Optegnelser, han havde bevaret, hvoriblandt ogsaa de her anførte Ord om Gabel maa have været; som han fremdeles gjør til sine.

[2]) Paa Gabels Gravskrift kaldes hun „Frederikke Amalie“, men ellers angives hendes Fornavne altid for Frederikke Christiane.

[3]) Pontoppidan, Danske Atlas, V, p. 704.

[4]) P. Terpager: Ripæ Cimbricæ, p. 317, hvor han omtaler det af Gabel opførte »summopere splendidum« (pulpitum).

indrette en Stol til sig[1]), og over Indgangen i Vaabenhuset, under sit og Fru Anna Stensens Navne og Vaabener i Alabast med Aarstallet 1734, sætte Indskriften: „Herre Zebaoth, bevar Din Kirke, og giv mig og mine en glædelig Opstandelse, det er mit Ønske"[2]).

Hvad Gabels Liv her iøvrigt angaaer, da indskrænker vor Kundskab om dette sig til de Oplysninger, der ere os bevarede om hans Forhold til den daværende Rector ved Latinskolen i Ribe, Christian Falster. Men det Venskab, som forbandt Gabel med Falster, er et talende Bevis for Gabel selv, thi det, som har gjort Falster saa anset, er ikke blot den Plads, han hævdede for sin Tid i Sproglærdom, og det Navn, han har faaet ved sine Digte mod Tidsalderens Daarligheder, men ogsaa hans personlige Anskuelser og Tænkemaade, og frem for Alt den inderlige Livs Sag hans Skole var ham[3]).

Forholdet mellem Gabel og Falster træder først frem for os ved det Legat, eller, som det kaldtes, »Communitet«, hvilket Gabel stiftede i 1729 for Ribe Latinskole paa 2000 Rdlr., der skulde fundéres med Capitalen efter hans Død, men hvoraf han aarlig, saa længe han levede, vilde tilsvare 100 Rd., som Renten deraf, hvilken Falster skulde uddele til sex værdige trængende Disciple. Herom haves et Par Digte af Falster, der vise, hvorledes han paaskjønnede Gabel, og af nogle smaa Leiligheds Breve, der ere os bevarede fra Gabel til Falster[4]), se vi ogsaa den Pris, som Gabel igjen satte paa Falsters Person og Omgang. I det første Brev af 24 Marts 1732 berører Gabel sit „Communitet", og siger, at dette allerede er indført i hans Testament, og med Guds Hjælp skal staae uryggeligt. Og af det næste Brev fra det følgende Aar d. 15 Juli 1733 fremgaaer det, at Gabel dengang har taget sine to Broderbørn til sig, Christian Carl og Frederik Christian, der vare Sønner af hans Broder Frederik Vilhelm Gabel, som var Overpræsident

---

[1]) Pontoppidan: Danske Atlas, V, p. 688. Stolen var nederst i Kirken over den aabne Begravelse, hvori bl. a. ogsaa Kai Lykkes Lig var hensat.

[2]) Hofmann, Fundationer, IV, p. 582.

[3]) Den Aand, hvori Falster saaledes forestod Skolen, har sit fulde Udtryk i hans Circulaire af 1 August 1735 til Skolens Hørere, hans tidligere Disciple, hvori han paaberaaber sig det skjønneste Vidnesbyrd af dem, der kan gives for en saadan Virksomhed, og ikke kan læses, uden at man drages til ham med den samme Følelse, der udgaaer fra ham: „Hvorledes jeg", skriver han til dem, „i Eders Ungdom haver opdraget Eders Studeringer i Kjærlighed, hvorledes jeg haver antaget Eder til mine Medtjenere af Kjærlighed, hvorledes jeg haver altid omgaaedes Eder med Kjærlighed indtil denne Dag, er Eder Alle vitterligt". (Chr. Bruun, Falsteriana, p. 12).

[4]) Chr. Bruun, Falsteriana, p. 47—53.

i Admiralitetscollegiet, og døde 1731, og at de begge have været i Huset hos Falster i Ribe, hvorfor Gabel skriver: „Min Taksigelse følger her med en evindelig Erkjendtlighed for den store Umage, som Dem behager at bevise mod mine Børn“[1]). I samme Brev omtales ogsaa en Frøken Foss, der er i Besøg hos Gabels paa Bramminge, som tilligemed sin Moder, Fru Ane Margrete Foss, der var en Datter af Biskop Svane, og Enke efter Cancelliraad Assessor i Høiesteret Jens Foss, hørte til Falsters nærmeste Omgangskreds i Ribe, hvor Moderen boede, hvis anden Datter var gift med den derværende Præsident Justitsraad Casten Worm[2]). Fra Foraaret 1735 haves fem saadanne Haandbilletter, hvoraf et Par paa Vers, og et Par andre, som vi nedenstaaende skulle meddele, angaae en Indbydelse til Falsters om, at tilbringe Pindsen paa Bramminge, og ere begge skrevne den forangaaende Fredag d. 27de Mai. I den første skriver Gabel: „Dersom De med Kjæresten ei bedre ved at passere disse Helligdage, som (ɔ: end) hos os her paa Bramming, da skulde det glæde min Kone og mig, at se Dem her, og maa vi have den Fornøielse, da skal min Chaise med sex Heste indfinde sig i Ribe, om Gud vil (i Dag) paa Fredag Aften til at betjene Dem paa Løverdag. Det hosfølgende lille Vers fandt jeg forleden Dag i en Bog, som jeg beder, at præsentere Frøken Foss“. Og efterat have modtaget Falsters Svar, skriver han saa med Vognen: „Herved sender jeg min „Berliner“ med sex Heste til Deres Tjeneste, at komme herud i Morgen; kunde De overtale Madame Foss og Frøken Foss at følge med, da vilde det i Sandhed være en artig surprise for min Kone, i det ringeste kunde Frøken Foss sagte følge med, som jeg beder meget at hilse med hele Worms Hus“. Det var i Løbet af Aaret 1735, at den da herskende pietistiske Retning greb saaledes om sig mellem Hørerne ved Ribe Skole, at Falster saae sig nødsaget til, at skride ind mod den, og da dette ikke frugtede, henvendte Falster sig det næste Aar 1736 til Oversecretairen i det danske Cancelli, J. L. Holstein, om at der maatte blive truffet Foranstaltninger derimod, da hans Skole derved truedes med Forfald, hvortil Holstein svarede, at skulde der gjøres noget derimod, maatte der indsendes nærmere Underretning om Tilstanden, og et „godt og billigt Forslag“

---

[1]) Af disse 2 her nævnte Brødre blev den ældste, Christian Carl Gabel, Hofmester hos Christian VII's Søster, Prindsesse Louise, og var siden Amtmand over Skivehus Amt i Salling fra 1775—1789, og maa sandsynlig derefter have levet i Aalborg, og opført den anselige Gaard der, som bærer Navn af „Gabels Gaard“. Han døde i Aaret 1800.

[2]) Chr. Bruun, Falsteriana, p. 47—53.

til, hvorledes Sligt paa bedste Maade kunde afhjelpes[1]). Aaret havde saaledes været tungt for Falster, det samme var ogsaa Tilfældet for Gabel, der havde været nødt til at opgive sin Forsørgelse af sine Brodersønner, der som Følge heraf nu havde forladt Falsters Hus. Og da Falster til Nyaar 1737 havde sendt Gabel sin Lykønskning, for at det kommende Aar maatte blive bedre end det sidste, svarer denne ham u. 8 Januar 1737: „Jeg takker for Deres gode Nyaars Ønske, som jeg og af Hjertet ønsker Dem mere Fornøielse for den tilkommende Tid end som i den forbigangne, og kunde jeg noget dertil contribuere, skulde det være mig en særdeles Glæde og Fornøielse. Ellers sender jeg her et Brev fra Christian Carl, og som han deri melder om Erkjendtlighed, altsaa beder jeg, De vilde lade mig vide, om han eller Frits haver siden deres Bortreise tilskrevet Dem og takket, og erindret sig den Godhed, som De har bevist dem". Og idet han tilføier, at han ellers vil foreholde dem det, udbryder han: „Gud bevare de Børn og alle for en indbildt hellig Hoffærdighed"!, som om der efter Brevet allerede kunde være Grund til, at frygte for dem i den Henseende. Af de to Breve, som endnu derefter haves fra Gabel til Falster, er det ene af 5 Januar 1740, det andet af Juni 1741, i det første taler Gabel om den Svækkelse i Aands-Evnerne, som han nu føler med Alderen, men „Gudskelov", siger han derved, „Hjertet kan Alderen ikke røre, thi det bliver altid opfyldt af Redelighed og Kjærlighed mod Dem og alle mine Gode Venner".

Trykkede Alderen paa den Maade allerede Gabel dengang, forstaae vi saameget mere, at det kan siges om ham i hans Gravskrift, at han var „mæt af Dage", da han henimod 69 Aar d. 3 August 1748 døde paa Bramminge. Han nedsattes paa Bramminge Kirkegaard i en stor muret Grav, der er omgivet af Trær, i hvilken Grav hans første Kone ogsaa er nedsat, og ligeledes hans anden Kone, der døde 1756. Nogle Aar efter hendes Død, og som det maa være efter hendes Bestemmelse, og for de af hende dertil efterladte Midler, opsattes der i Bramminge Kirke et prægtigt, — endnu vel bevaret —, Epitaphium over Gabel, der er udført i Marmor, og fremstiller hans Brystbillede paa et Fodstykke $3\frac{1}{2}$ Alen høit, hvori der er udhugget en Indskrift i forgyldte Bogstaver, som indeholder hans vigtigste Levnets Omstændigheder, og slutter med, at tillægge ham et udødeligt Navn,

---

[1]) Chr. Brunn, Falsteriana, p. 17—18.

og beklage Savnet af ham for Kirker, Skoler og Hospitaler, hvorhos han betegnes i sit Liv som „grudfrygtig, retsindig, beleven, from, mandig og tro“[1]).

Med Hensyn nu til de her anførte Egenskaber hos Gabel, da have vi ovenfor hørt, hvorledes han under Forfølgelsen mod sig trøster sig ved Bevidstheden om sin Troskab mod sit Fædreland og mod sin Konge, „hvem“, som han skriver i Foraaret 1718, „alt tilhører, hvad jeg eier“. Og hvad hans Mandighed angaaer, da var den ikke blot Pligtens Mod, men han siger selv, at Krigen var hans Natur[2]). At han ligeledes baade i Ord og Gjerning besad en oprigtig Gudsfrygt, kommer paa flere Maader frem i hans Liv, og at han i saa Henseende misbilligede den Tids yderlige Retning, have vi ovenfor set, som dette ogsaa var en nødvendig Betingelse for hans Venskab med Falster. Og naar han i sin Gravskrift siges, at have været „from“, hvorved forstaaes „mild og deltagende“, da faae vi ogsaa det Indtryk, at han har været afholdt af sine Undergivne, ligesom hans Menneskekjærlighed ei blot lagde sig for Dagen i hans Gavmildhed mod Kirker og Hospitaler, og i hans Hjælpsomhed, hvor han kunde, men ogsaa i den Omsorg, der med Rette er bleven fremdraget, som saa hædrende for ham, hvormed han i sin Bestyrelse af Flaaden efter Krigen først for alt lod sig det være magtpaaliggende, at Mandskabet ordenlig fik sin Lønning, som saa hensynsløst havde været tilsidesat. Og for hans „Belevenhed“ foreligger der et talende Vidnesbyrd i Wachtmeisters ovenanførte Raport til Karl XII, der viser, at denne Belevenhed ikke blot har været Fornemhedens ydre afslebne Væsen hos ham, men ogsaa forenet med en indre Finhed i hans Optræden, naar han kunde behandle den Mand, der havde sat hele den ham betroede Flaade til i Slaget mod ham, og bar et saa glimrende Navn i sit Fædrelands Sotjeneste, som det Wachtmeister havde arvet fra sin Fader, saaledes, at denne skrev til sin Konge, at han ikke nokſom kunde paaskjønne Gabels Adfærd imod sig.

Tilkommer der derfor Christian Carl Gabel en Plads blandt vort Fædrelands udmærkede Mænd, baade ved den Glands, der knytter sig til hans Navn fra hans saa fuldstændige Sø-Seir, og ved det omfattende Blik for Flaade-Væsenet, som hans Foranstaltninger derved vidne om, saa

---

[1]) Angaaende dette Epitaphium og den herpaa anbragte Indskrift henvises til Bilagene til dette Skrift, hvor den Meddelelse er indført, som Sognepræsten til Darum og Bramminge, Pastor Gad, paa Anmodning af Forf. har havt den Godhed derom at tilsende ham.

[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 367.

var han dertil ogsaa i mange Henseender i Besiddelse af en ualmindelig Personlighed, og de Fortrin, han saaledes forenede, ere fuld vel istand til, at bære hans Mangler, om vi end paa en Maade kunne sige, at vi i dem gjenfinde Gabellernes Feil. Er der nemlig vel ikke Tale ved ham om den Forfængelighed og Vigtighed, der var hos hans Fader og Farfader, se vi dog en meget stærk Selvfølelse hos ham af sin Dygtighed, og hvor uforbeholdent denne kommer frem, viser baade den Medaille, han selv lod præge for sin Seir ved Femern, og de Ytringer, vi møde i et Brev til Westphalen i Febr. 1725 om Czaren og Hertugen af Holsten-Gottorp, hvor han siger i Anledning af den russiske Flaade, som det da truede til, at de skulde komme med: „maaske jeg saa skulde vise dem Maneuvrer, som de en Dag vilde ønske, at kunne efterligne“ [1]). Det Hang til Pragt, der var hos Faderen og Farfaderen, gjenfinde vi ligeledes hos ham, og hvorledes dette ogsaa fulgte ham i hans affides Liv i Jylland, se vi af Terpagers Beretning om det saa pragtfulde Pulpitur, han lod indrette til sig i Domkirken i Ribe; og naar Falster og hans Kone til Pindsen 1735 afhentes til Bramminge i hans „Berliner“ med sex Heste for, da se vi ogsaa, paa hvor kostbar en Fod hans ydre Optræden i den Henseende har været. At han endvidere har været drevet af den Lyst til Indblanding, der var et saa fremtrædende Træk i hans Farfaders Liv, og saa rigelig kommer til Orde hos hans Fader, kan der ei heller være Tvivl om efter de uvedkommende Ting, hvori han saa stærkt inddroges, og som der havde været al Grund for ham, til at holde sig borte fra med hans egne næsten uoverkommelige Forretninger, om end hans Evner tillode ham med nok saamegen Lethed at sætte sig ind i Alt, og han derved havde de bedste Hensigter for Sagen selv. Og vistnok udmærkede Gabel sig som Orlogschef i høieste Grad ved sin Forsigtighed, og hans Berømmelse for Seiren ved Femern er ikke mindst knyttet til den Maade, hvorpaa han i den Henseende førte sin Flaade, uden at lade sig forlokke af Overmagten, som ogsaa Wachtmeister selv i sin Raport anfører Fjendens Forsigtighed som Hovedgrunden til den Stilling, han maatte holde i Slaget; og naar det derfor var Gabels Anke over Tordenskjold, at Tordenskjold ikke forenede Forsigtighed med sit Mod, da var Gabel derved i fuldkommen Overensstemmelse med sig selv. Men ikke desto mindre turde Gabel dog have havt sin Andel i den Umiddelbarhed til, at handle efter pludselige

---

[1]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I, p. 367. Anm. [1]).

Inskydelser, der, saa at sige, bestemte hele hans Farfaders Optræden, idet det ogsaa laae for ham, hurtig at binde sig til en Mening, og at slaae den fast i Udførelsen. Og ogsaa afset fra det Overilede ved den russiske Negotiation, der tillægges ham, foreligger der et Tilfælde fra hans eget private Liv, der, hvis det forholder sig, som det berettes, viser, hvor dyrt han i dette kom til at bøde for den Ensidighed, hvormed han forfulgte sin personlige Tilskyndelse, uden derved at overveie Følgerne. Naar Høyer derfor siger om Gabel, at han „ved saa mange Forretninger distraheredes over Evne, og ogsaa uden Nød indtraadte i mange høist vigtige Statssager", da er dette vistnok fuldkommen begrundet, som Høyer ogsaa kan have Ret, naar han tillægger Gabel „et hidsigt og til hurtige Beslutninger tilbøiligt Geni" [1]), og der ved „hidsig" forstaaes den Ivrighed, hvormed Gabel greb alt an. Hvorvidt Ordet „Geni", som Høyer her bruger, ogsaa skal tages i personlig Forstand som en Betegnelse for Gabel, maa henstilles, men, hvis saa var, kunde Indtrykket af Gabel vel svare dertil [2]).

Vi have ovenfor set, hvor daarlig Formues-Tilstanden var efter Gabels Fader, og, hvis Pengene forsloge bedre for hans Farfader med dennes

---

[1]) Hojer, Friederich IV, II. p. 113. 181.

[2]) I „Mnemosyne" I, 1830, p. 171—311 har J. Møller leveret en Levnets Beskrivelse over Biskop Deichmann, hvori Gabel naturlig ogsaa omhandles, men idet Forfatteren sætter sig for, at ville skildre Deichmann »sine ira et studio« (p. 172), viser Fremstillingen, hvorledes han fritager sig for denne Forpligtelse med Hensyn til Gabel, hvem han betegner med de mest ærerørige Beskyldninger, der uden nye Aktstykker fornemlig støtte sig til, hvad han har faaet ud om Gabel af Høyer med Bistand af Riegels (p. 258), hvis Hjelp han ogsaa tager med, uagtet han iforveien (p. 232) har erklæret ham for „altid rede til at fremføre ubevislige Beskyldninger", hvad der imidlertid ikke mindre her, og saa ofte, gjelder om den i sig selv saa rettænkende Forfatters egne Fremstillinger ved de hurtig udkastede Stemnings Billeder, der gives os i disse. Og efterat han her har talt sig varm mod Gabel, gjentager han et Par Aar senere sin forkastende Dom paa det stærkeste over Gabel i sin Skildring af Dronning Anna Sophie i det „Skandinaviske Litteratur-Selskabs Skrifter" **XXIII**, 1832, p. 124—125, hvori han ogsaa, uden at godtgjøre det med nogensomhelst Hjemmel, beskylder Gabel for en underfundig Adfærd i sin Stilling i Ribe. Af alle Gabels Forfølgere er J. Møller den værste, men ogsaa den grundløseste, og den Agtelse, der næres for hans personlige Sandhedskjærlighed, har ladet hans Dom om Gabel gaae over i senere skriftlige Fremstillinger, indtil Forfatteren af „Frederik Rostgaard og hans Samtid" nu, dels har udvidet Grundlaget for Bedømmelsen af Gabels Forhold og Charakter ved nye Aktstykker, dels, ved Siden af den Gjendrivelse, der fra anden Side er givet af Beskyldningerne mod Gabels Marine-Bestyrelse, har vist hen til det Forbehold, hvormed de øvrige Beskyldninger maa forstaaes, der ere fremførte mod ham af Høyer.

Maade at leve paa, kan det kun tilskrives, hvad der tilflød ham ved Frederik III.'s Gunst. Men ogsaa for Christian Carl Gabel var Penge-Spørgsmaalet en bestandig Anstødssten i hans private Liv. Vi se dette allerede ved Kjøbet af Bregentved, som det varede fem Aar, inden han den 9 Decbr. 1713 fik Skødet paa, og altsaa havde været istand til at opfylde de derfor nødvendige Udbetalinger. Og just som han afgik med Eskadren i 1715 mod Wachtmeister, haves der en Ordre fra ham, Dagen før Eskadren lettede, dateret „Prinds Christian d. 16 April 1715", og stilet til Bregentved, hvori han, sandsynlig for at klare paaløbne Udgifter der, opfordrer til at skaffe Penge paa Credit [1]). Og efter hans Afskedigelse blev der ogsaa i 1726 — paa Dronningens Forbøn, der saaledes søgtes — eftergivet ham et Beløb af henimod 5000 Rd. fra Krigsaarene 1713—1715, som der ikke havde kunnet gjøres Regnskab for i hans Udgifter, og som senere havde staaet hen, uden at være afbetalt af ham [2]). Grunden til denne Mangel ved hans Regnskab dengang kunde vel ligge i, at han var for optagen af Krigen, og vi se ogsaa, at hans egne Gods-Regnskaber hverken bleve eftersete i disse Aar, eller i den Tid, han endnu derefter var til Orlogs [3]). Men det maa overhoved betvivles, hvorvidt Regnskabsvæsenet var et Punkt, som Gabel tog nøie, thi dertil holdt han for lidt paa Penge, og spurgte for lidt efter Indtægterne ved Udgifterne, og sagdes der med Rette om ham, at han havde for mange Forretninger i sine offenlige Stillinger, til at kunne bestride dem i enhver Henseende, gik der ogsaa i hans private Liv en saadan Masse Eiendomssager gjennem hans Haand, at det ikke indses, hvorledes der ved dem kunde føres et ordenligt Regnskab.

Vi komme herved ind paa Gabels Gods-Besiddelse eller rigtigere hans Gods-Handler, som vel neppe Nogen i samme Række af Aar har drevet i saa stor Maalestok, som han. Med sin første Kone, Fru Frederikke Schult, havde han faaet Christiansdal ved Odense, det forrige Dalum Kloster, som hendes Fader Geheimeraad Schult eiede sammen med Findstrup (Holstenhus), og til Ære for Christian V havde givet det nye Navn. Med Christiansdal og Bregentved forenede han i 1716 Oregaard ved Bogense, det vil sige,

---

[1]) Bregentveds Archiv.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard, I. p. 371.
[3]) Fra 1713—1719 bleve Gods-Regnskaberne ved Bregentved ikke eftersete.

Halvparten af den, som Kongen skænkede ham for hans Seir ved Femern, og som han, vel til Erindring om sit dobbelte Held paa den Maade, derefter kaldte „Gabels-Lykke“ [1]). Disse tre Eiendomme besad han til 1718, med hvilket Aar hans Omsætninger begynde, og i Tidsrummet fra 1718—1720 ere nu følgende Eiendomme, dels solgte, dels kjøbte af ham: for det første solgte han i 1718 Christiansdal og Bregentved til Kongen, den ene for at indlemmes i det fynske Rytterdistrict i Odense, den anden i det sællandske Rytterdistrict i Ringsted [2]), og kjøbte s. A. Enggaard ved Bogense, og 880 Tdr. Hartkorn af det gamle fynske Ryttergods, hvoraf han fik Sædegaards-Privilegium for 200 Td. [3]). Derpaa solgte han i 1719 Enggaard og Gabels-lykke [3]), og muligen dermed de 880 Tdr. gammelt Ryttergods og det derpaa givne Sædegaards Privilegium, hvorimod han s. A. kjøbte Giesegaard ved Ringsted [4]). Og i 1720 kjøbte han Spanager ligeledes ved Ringsted [4]), og det store Ringsted Kloster med det derunder hørende Kjærup [4]), og desforuden i Fyn 600 Td. Hartkorn Bøndergods, og 5 Kirker tilligemed Konge-Tienderne af disses Sogne [3]). I Løbet af de her anførte 3 Aar havde han saaledes, dels solgt, dels kjøbt, 8 Herregaarde med deres Godser, og, foruden dem, 1650 Td. Hartkorn Bøndergods, og endnu 5 Sognes Kirker med deres Kongetiender. Hvornaar han igjen solgte Kirkerne med Kongetienderne, og de sidst kjøbte 600 Td. Hartkorn Bøndergods, have vi ingen Tids-Angivelse for, idet vi kun vide, at han i 1724 afhændede Ringsted Kloster med Kjærup [4]), og at han derpaa i 1725 kjøbte Ottestrup til Giesegaard og Spanager [4]), til hvilke tre Hovedgaarde han skrives ved sin Afgang fra sin Stilling ved Regeringen og Tiltrædelse af Stiftamtmands Embedet i Ribe.

Hvorvidt Gabel nu tjente noget ved disse Eiendomme, kan der vistnok være Tvivl om, men var dette end ikke Tilfældet, har hans Besiddelse af dem, hvor flygtig den ogsaa var, dog havt en væsenlig Betydning saagodtsom for dem alle. Han har saaledes for Gods, som han afstod til

---

[1]) Oregaard var dengang delt i 2 Halvparter, hvoraf den ene tilhørte Landraad Blome i Holsten, og den anden, der ved Giftermaal var tilfaldt den bekjendte Baron Gørtz, var ved de senere med ham indtraadte Omstændigheder bleven Kongens, som, sammen med Overdragelsen af den til Gabel, skal have tilstaaet en stor Skatte-Nedsættelse i det store Hartkorn, hvormed den var overbebyrdet. S. Vedel Simonsen, Elvedgaard II p. 94. 98.

[2]) Bregentveds Archiv; Danske Herregaarde XV, Christiansdal.

[3]) Vedel Simonsen, Elvedgaard II, p. 101—104; p 107; p. 143.

[4]) Danske Herregaarde VII, Giesegaard.

Kongen i Fyn, erhvervet det Sædegaards-Hartkorn til Bregentved, hvoraf de nu dertil liggende Hovedgaarde Sophiendal og Mariehøi senere ere blevne oprettede; og Grevskabet Gyldensten i Fyn er grundlagt paa Enggaard og Gabelslykke, nu igjen kaldet „Dregaard", med det dermed følgende Gods, som han solgte til den, her først til Baron siden til Greve ophøiede rige franske Flygtning, Jean Henry Huguetan, som deraf i 1720 oprettede Grevskabet. Ogsaa det senere stiftede Stamhus Giesegaard, hvori Spanager og Ottestrup ere inddragne, staaer i Forbindelse med hans Besiddelse af disse Hovedgaarde, hvorved de først samledes paa en Haand. Han udvidede endvidere Tilliggendet baade til Giesegaard og Spanager, navnlig til Giesegaard, hvis Marker han afrundede paa en meget fordelagtig Maade, som denne Gaard ogsaa i andre Henseender vidnede om hans Lyst og Die for Forbedringer og Forskjønnelser, idet han der opførte nye Ladebygninger, anlagde en smuk Have og anselige Fiskeparke m. m.; at ogsaa Bramminge havde ham at takke for bedre Bygninger og et betydeligt Haveanlæg, have vi ovenfor set, og hans Navn er endnu bevaret ved en af de store Fiskeparke omkring Bregentved, som han har ladet udgrave.

Aaret efter sin Afsked optog Gabel et Laan paa 50,000 Rdlr. Courant i Giesegaard, Spanager og Ottestrup [1]), og, hvorvel vi ikke kunne tvivle om, at der har indestaaet Prioriteter i disse Eiendomme, som derved ere indløste, er det Tidspunkt, hvorpaa dette Laan gjøres, dog altfor paafaldende, til at vi kunne andet, end sætte det i Forbindelse med Udbetalinger, som Gabel har havt efter sin Afgang ved hans Regnskaber, som nu skulde afgives. Laanet fik Gabel af den rige Grevinde Schack, født Ranzau, til Gram og Nybøl, der var Enke efter Grev Hans Schack til Schackenborg i dennes andet Ægteskab, og er bekjendt fra den hemlige Commissions Historie, fordi det var en af Beskyldningerne for Bestikkelse, der gjordes mod den daværende Justitiarius i Høieste Ret, Etatsraad Scavenius, at han i en Sag, som Grevinden førte mod sine Bønder i Møgeltønder, havde modtaget i Foræring af hende et Par Øre-Smykker af Brillanter til en Værdi af 1200 Rd. [2]). Endnu mere paafaldende end denne Gave var dog den Godhed, som Grevinden havde fattet for Gabel, og som hun havde drevet saavidt, at

---

[1]) Danske Herregaarde VII, Giesegaard.
[2]) Chr. Bruun, Frederik Rostgaard I, p. 333.

hun havde bestemt Gabel til Arving af hele sin personlige Formue, skønt hun var ti Aar yngre end Gabel, og han ligesaalidt efterlod sig selv Børn, som hun; og da Laanet herefter skulde falde tilbage til Gabel eller hans Bo, vilde Panteforskrivningen i hans Eiendomme saaledes ikke faae nogen Betydning.

Dette Venskab mellem Grevinden og Gabel slog imidlertid om til det bittreste Fjendskab, uden at vi kjende den indre Sammenhæng dermed, idet Sagen saaledes, som den foreligger, kun viser, at Gabels Forbittrelse er gaaet saavidt, at han nægtede, at udlevere hende et Smykke af Perler, der tilhørte hans Broderdatter, Fru Ernestine Margrete Gabel, der var gift med Grevindens Stifsøn, Grev Otto Diderik Schack til Schackenborg, og nogle Juveler, som han havde efter en afdød Dame, og hun kunde gjøre Fordring paa. Følgen heraf var, at hun lod Gabel tiltale for sine Penge-Krav paa ham, og at han maatte udlevere hende Smykket og Juvelerne, afstaae hende sine tre Hovedgaarde, Giesegaard, Spanager, og Ottestrup, for hendes Pant, samt desforuden erstatte hende 3000 Rd. med en orientalsk Perlebesætning, han eiede fra sin første Kone, og dertil endnu give hende en Obligation paa 9000 Rd., som hun, ved at indløse en Fordring, et Handelshus i Hamborg havde paa ham, fik indsat i Bramminge paa anden Prioritet efter 10,000 Rd., som stode uopsigelige paa første [1]). Det er til det her foreliggende Tilfælde, vi ovenfor have sigtet som Bevis for, hvorledes Gabel kunde handle efter sin umiddelbare Indskydelse, uden at tage Følgerne deraf i Betragtning; men hvor opbragt Gabel end kan have været paa Grevinden, gik dette kun til det yderste ud over ham selv, om han end derved viste, hvor lidt Hensyn til hans egen Fordel var bestemmende for ham. Om den første Grund til Udbrudet af dette Fjendskab turde vi finde Underretning i et Brev af 27 April 1735, som Falster har tilsendt en unavngiven fornem Dame, der maa være Grevinden, og som er skrevet i Anledning af den saakaldte „Taksigelses Kvittering", som Falster havde forfattet for en særlig Gave af 300 Rd., som han havde modtaget af Gabel til Ribe Skole, og hvori Falster havde talt om Vintræet, som Urtegaardsmanden lader staae, medens han omhugger Abild Træet, som kun kan „bryste sig af sin anselige Størrelse og Omfang", og derved forklaret Abilden som den, der „samler og ei nytter", men Vintræet som den, „hvis Gode er til Del". Herved havde Vedkommende nu følt sig truffen, og idet

---

[1]) Om denne Sag henvises til „Danske Herregaarde", VII, Giesegaard.

[2]) Danske Samlinger, I, p. 314. 315; Chr. Bruun, Falsteriana, p 146—147.

hun formente, at der sigtedes til hende ved Abilden, havde hendes Vrede naturlig dermed ogsaa kastet sig paa Gabel, der skulde besynges som et Vintræ ligeoverfor hende, og hvorvel Falster i Brevet fralagde sig enhver personlig Hentydning med de af ham brugte billedlige Betegnelser, bevistes dette ikke dermed for hende [1]).

At vi ogsaa maa henlægge den første Anledning til Gabels Strid med Grevinden til dette Tidspunkt, og antage, at det ovenfor anførte Udfald af denne Strid for Gabel har fundet Sted i det følgende Aar 1736, fremgaaer ikke alene af Gabels Brev til Falster fra Nyaar 1737, hvoraf vi se, at hans Forsørgelse af hans Brodersønner nu er ophørt, og at Falster for det nye Aar har ønsket Gabel mere Glæde end i det gamle, men ogsaa af Tilbagetagelsen i 1737 af Gabels Gavebrev for det af ham stiftede Communitet for Disciple i Ribe Skole. Denne Tilbagetagelse skete paa Falsters indtrængende Forestilling til Gabel, eller paa hans „Opsigelse", som han udtrykker sig, og er beskrevet af Falster i et af ham udgivet Digt, som ogsaa derved viser hen til den store Forandring i Gabels Stilling, idet Gabel deri nu kun skrives til sin Kones Gaard, Bramminge [2]). Beskrivelsen begynder med, at Falster fortæller, at han under et Besøg for en Tid siden paa Bramminge forfattede et Mandtal over Folkeholdet paa Borggaarden og Ladegaarden der, og, hvorvel han siger, at han ikke fandt flere, „end der behøves til saa høi en Ridderbo", henstiller han dog først saaledes med al Varsomhed en Indskrænkning heri til Gabels Overveielse. Og idet han derefter gaaer over til

---

[1]) Vi turde ogsaa have et andet Bevis for, hvor vanskeligt Gabels Venskab med Falster lod sig forene med hans Forhold til Grevinden. Falster har nemlig en Beretning om en ung Greve, der, inden han skulde tiltræde sin Udenlands Reise, blev sendt til ham af sin Stifmoder med sin Hofmester, for at overhøres, og da han kunde tale mange Sprog, men ikke Dansk, og hans Hofmester lod haant om dette for ham, erklærede Falster, at det var Troløshed mod sit Fædreland, at foragte dets Sprog. Denne Paamindelse af Falster til den unge Greve blev hemlig, siger Falster, af Ondskab forebragt Stifmoderen, som saa vilde retfærdiggjøre sig med, at hendes Stifsøn kunde lære sit Modersmaal af Tjenestefolkene, hun holdt, der størstedelen vare danske. (Chr. Falster, Amoenitates Philologicæ, II, 13, de jure lingvæ patriæ, jvnfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie, IV. p. 284—86.) At Stifmoderen til den unge Greve, hvis Kundskaber Falster skulde prøve, er den oven omhandlede Enkegrevinde Schack, kan vistnok med Sikkerhed forudsættes, som ogsaa, at hun ikke har glemt Falster hans Bebreidelse, fordi hendes Stifsøn ikke kunde tale Dansk, og havde en Hofmester, der foragtede det.

[2]) Titelen er: Hs. Excel. — — Christian Carl Gabels til Bramminge — — „Naadige Gave-Brev med underdanigst Tak og Ære tilbageleveret af Christian Falster." Kjøbenhavn 1737.

Communitetet for Skolens Disciple, hvilken Udgift det staaer Gabel frit for at inddrage, hentyder han, i Løbet af sin Forestilling herom, paa sin vittige og spøgende Maade til, at han og hans Disciple, dersom de aade Gabel op, vilde være Menneskeædere (»anthropophagi«), men da de ikke ere dette, ønske de Gabel fri for denne Udgift til sig, som han siger:

„Kjære Herre, jeg og mine
er' ei Anthropophagi,
at opæde Dig og Dine,
nei, vi se Dig heller fri".

Og idet han derefter bevidner, at Gabel erkjendte baade hans Skjønsomhed mod sig og sin egen Lettelse derved, skildrer han saaledes den Overvindelse, det kostede Gabel, at gaae ind paa hans Forslag:

„Der blev i hans Gemyt en Strid paa begge Sider
imellem egen Tarv formedelst onde Tider,
samt Ømhed over os, som han saa gjerne saae,
af sine Løfter Frugt i mange Aar at faae".

Som Slutning tilføier han et „Tak for Mad" fra sig og sine Disciple, hvori det hedder, idet de nu forlade Gabels Bord:

„Utallig tusind Tak for hver en Skilling,
som Du har taget fra Dig selv og din Bestilling".

Vi staae hermed ved Enden af Fremstillingen af Christian Carl Gabel. Og naar Dommen over ham i Historien fra hans Samtid er kommen til os gjennem en Modstander, der kun fremdrager hans Feil og Misgreb i visse Henseender, uden at have Ord til Paaskjønnelse af hans Fortrin og Fortjenester, og denne Dom af en vor Tid nær staaende Forfatter i misledet Sandheds-Iver er bleven til en saa fuldstændig Fordømmelse, som det lod sig gjøre, da føres vi tilbage til det Digt, hvori Falster til Ribe Skoles Fest d. 24 April 1732 besang Gabels Bedrifter, og billedligen betegnede, hvorledes disse trygt vare gjemte i Historien. Og, hvorvel det synes, som dette mindst af alt er sket her, kunne vi dog, idet vi søge Historien i Aktstykkerne, og have modtaget saa betydelige Berigelser af disse i vor Tid til Gabels, med den Dom for Øie, der begrundes paa dem, ogsaa gjentage Falsters Ord i Digtet til Gabel:

„Historien dit Lagen er,
det raadner ei som Linned".

XXVII.

Poul Løvenørn.

Frederik IV havde, som anført, kjøbt Bregentved i 1718, for at gjøre det til Ryttergods, og det Regiment, til hvis District det henlagdes, fik nu sin Oberst paa Bregentved tilligemed hans Stab og to Compagnier Ryttere af Officerer og Menige, ialt med en halvtrediehundrede Heste. I Hovedbygningen maa der have været forbeholdt Kongen en Leilighed, da vi se, at Prinds Carl og Prindsesse Sophie Hedevig d. 23 April 1722 toge fra Vemmetofte til Bregentved, og der spiste til Middag hos Frederik IV og Dronning Anna Sophie, og at Kongen og Dronningen d. 26 Juli 1725 besøgte Prindsen og Prindsessen paa Vemmetofte, ligeledes fra Bregentved, og den Gang opholdt sig der tre Dage [1]). Efter Frederik IVs Død d. 12 October 1730 ophævedes imidlertid Indretningen med Ryttergodserne, og et af de første, der afhændedes af disse, var Bregentved, som d. 14 Septbr. 1731 af Christian VI blev tilskødet den daværende Overkrigssecretair Geheimeraad Poul Løvenørn, af hvis Liv vi her skulle give et Omrids [2]).

Poul Løvenørn er født i Horsens i Jylland d. 5 April 1686 [3]), og dimitteret fra Latinskolen der til Universitetet i Kjøbenhavn. Hans Fader, der tidligere drev en Haandtering og senere blev Bedemand [4]), maa være den

---

[1]) Vemmetoftes Historie, II, p. 146. 151—152.

[2]) Om Løvenørns Levnets Omstændigheder haves der Antegnelser af E. Pontoppidan i »Gesta & Vestigia Danorum extra Daniam«, Tomus III, 1741, p. 484—490, og af T. Hofman i „Historiske Efterretninger om vel fortjente danske Adelsmænd, III, 1779, p. 211—218. En særskilt Levnets Beskrivelse af Løvenørn er udgivet 1847 af H. P. Gjessing. — Den her følgende Skildring af Løvenørns Liv støtter sig hovedsagelig til de store haandskrevne Samlinger vedkommende Poul Løvenørn, der findes i det Kgl. Bibliothek og Geheimearchivet, hvis Indhold havde Krav paa en fuldstændig og omhyggelig Undersøgelse og Bearbeidelse, som Forfatteren beklager, ikke at have kunnet foretage, der selv indenfor den Begrændsning, som Fremstillingen her krævede, kun har havt et indskrænket Maal af Tid til sine Efterspørgelser.

[3]) Angivelsen derom findes baade paa Løvenørns Gravskrift og paa Kobberstikket af hans Billede.

[4]) Geheimearchivet, Klevenfeldts Aktstykker. Jvnfr. Gjessing, Løvenørn, p. 75.

Thomas Poulsen, der boede i Hospitalsgaden i Horsens, og i Kirkebogen anføres i April 1686, at have havt en Søn til Daaben, som blev kaldt Poul, og er den eneste, der det Aar er døbt med dette Navn i Horsens [1]). Løvenørns Navn efter hans Fader var saaledes Poul Thomsen, som ogsaa stemmer med Oplysningerne fra Universitetet, der udvise, at der d. 20 Mai 1705 er indskrevet en Student under dette Navn fra Horsens, og at en Student, der hed saaledes, ogsaa det følg. Aar u. 28 April 1706 har taget philosophisk Examen [1]). Naar Løvenørn imidlertid skrev sig Poul Vendelbo — eller egenlig efter Udtalen „Vindelbo" —, forinden han blev adlet, og kun træder historisk frem for os under dette Binavn før denne Tid, men Binavnet hverken er hjemlet ved hans Faders Benævnelse ved hans Daab eller ved Antegnelserne om ham selv ved Universitetet, maa vi forudsætte, at hans Fader i den gængse Tale er gaaet under Navnet „Thomas Vendelbo", og at han har optaget den derfra almindelige Betegnelse for sig selv som et fast Binavn.

Hvorledes Poul Vendelbo, som vi altsaa kalde ham, er kommen ind i Latinskolen, vides ikke, saalidt som der kjendes nogen særlig Velynder, der har antaget sig ham. Men det er klart, at den samme besynderlige Drift, til at komme frem og udfolde sine Evner, der gaaer igjennem hans senere Livs mangfoldige Stillinger, ogsaa har aabnet ham sin Vei fra Dreng af. At han imidlertid først senere er kommen ind i Skolen, laae i Sagens Natur, og fremgaaer ogsaa af den efter hans udmærkede Begavelse for den Tid høiere Alder, som han havde, da han blev Student [2]), der træder saameget mere frem, som vi maa antage, at han kun kort har gaaet i Skolen, eftersom den Umage omtales, som hans Lærere gjorde sig med hans Undervisning [3]). Men medens vi nu intet vide om, hvad han da har været anbragt til, forinden han kom i Latinskolen, siges det os derimod, at det ikke blot var hans store og sjældne Naturgaver, der indtoge hans Lærere for ham i Skolen, men ogsaa de smaa Tjenester, han vidste at bevise dem [3]). Denne

---

[1]) Gjessing, Løvenørn, p. 5—8.

[2]) Vendelbo var dengang fyldt 19 Aar, og som en Modsætning dertil kan anføres, at Løvenørns Samtidige og Ven, Normanden Thomas von Westen, der var født 1682 d. 13 Septbr., i sit 10de Aar kom til Universitetet i Kjøbenhavn og i sit 12te Aar tog theologisk Examen med bedste Charakter. H. Hammonds Nordiske Missions Historie med Thomas v. Westens Levnet p. 37. 41.

[3]) Hofmann, danske Adelsmænd, III, Poul Løvenørn, p. 211.

sidste Omstændighed kunne vi ikke andet end fremhæve, idet hans Øie og Greb, for at være til Nytte, er et Træk, der kommer saa mærkeligt frem i hans følgende Liv, og som det derfor har saamegen større Betydning, at det ogsaa møder os hos ham ved den Maade, hvorpaa han fremtræder fra sin tidligste Tid.

Om hvorledes han førtes ind paa den Vei, der bragte ham til sin store Anseelse, haves der en noget romantisk Fortælling, der i sig selv ikke er usandsynlig, og mindst i hans Liv. Han skal nemlig, som naturligt var, have været bestemt til at blive Præst, men være bleven afholdt derfra ved hvad der tildrog sig med ham paa et Besøg i Norge hos en Broder, han havde, der var Byskriver i Skien. Han var dengang nylig kommen fra Akademiet, og da han nu, som der berettes, vilde prædike der; og en kvindelig Person, som han havde Godhed for, var i Kirken for at høre ham, gik han fra sin Prædiken, da han saae hende, listede sig ned af Prædikestolen, og forlovede ikke mere at komme paa dette Sted [1]). Dette skal have været Anledningen for ham, til at kaste sine Tanker paa Krigstjenesten, og han siges, at have gjort flere Tilløb til den her hjemme, inden han gik til Udlandet, for at søge sin Lykke i den. Dengang dette skete, levede han sammen i Kjøbenhavn med den senere for sin Virksomhed som Missionair i Finmarken saa hædrede norske Præst Thomas von Westen. Denne, der havde taget theologisk Examen flere Aar, før Vendelbo endnu kan antages at være kommen i Horsens Latinskole, var, om ikke i Alder, saa dog i Uddannelse, langt forud for Poul Vendelbo, og naar Vendelbo senere i sit Liv viste, hvor stor Pris han satte paa von Westen, var det vistnok ogsaa for, hvad han personlig havde været for ham, og ikke blot for den Godhed, han havde vist ham i deres Samliv. Der kan nemlig neppe være Tvivl om, at det var von Westen, der delte sit Kammer med Vendelbo, og ham, der eiede den gamle sorte Klædning, hvori de begge skiftedes til at gaae ud, og at von Westen, hvor yderligen han end selv bjergede sit Ophold ved Laan, dog var den, der ogsaa derved maatte komme Vendelbo til Hjælp [2]). Under disse Forhold indtraadte der paa en

---

[1]) Meddelelser af det norske Rigsarchiv I, Deichmanns Optegnelser, p. 24.

[2]) Hammond, nordiske Missions Historie, p. 44, hvor Contubernalskabet omtales mellem Vendelbo og von Westen, men uden at Sammenhængen dermed nærmere berøres fra von Westens Side, som denne ikke har villet fremdrage, men om hvis her anførte Beskaffenhed vi saa meget mindre kunne tvivle, naar vi se, at det var et Træk hos von Westen, at hjælpe fattige Studenter med sine Klæder, idet der berettes om ham

Gang et Vendepunkt baade i von Westens og Vendelbos Liv ved Ankomsten til Kjøbenhavn af den dansk fødte russiske Oberst Nicolai Lange, der var affendt hertil af Czar Peter vel nærmest, for at hverve Officerer til Krigen mod Sverig, men ogsaa Folk, som Czaren ellers kunde have en særegen Brug for[1]). Langes Opmærksomhed blev nemlig her henledet paa von Westen for dennes classiske Lærdom og Kundskaber i de østerlandske Sprog, og han henvendte sig da til ham i Czarens Navn om, at overtage et Professorat i Veltalenhed og Sprog i Moskow, hvorfor der tilbødes ham fri Reise og en betydelig aarlig Løn m. m., mod at han forpligtede sig for Posten paa sex Aar. Dette Tilbud formaaede Vendelbo von Westen til at modtage, og den derom sluttede Overenskomst mellem von Westen og Lange udfærdigedes i Kjøbenhavn den 2 Januar 1707, med en Tillægsartikel af følgende Dag om at von Westen midlertidig strax skulde indtræde i Langes personlige Tjeneste. Sagen kom imidlertid ikke til Udførelse, idet von Westen ikke kunde tilfredsstille sine Creditorer, der truede med, at ville lade ham sætte fast, og da en rig Enke, — som han senere ægtede —, af Godhed mod ham saa befriede ham fra dem, for at han kunde komme afsted, tilbødes der ham en Kgl. Befordring med Tilkjendegivelse af, at man ikke ønskede, at miste ham[2]).

Vendelbos Overtalelse af von Westen, til at bestemme sig til at gaae til Rusland, viser, hvor gjerne han selv vilde det, naar han blot kunde. Men Omstændighederne vare anderledes med ham, idet han ligesaalidt kunde hverves som Videnskabsmand, som han uden Indsigt i Krigstjenesten kunde

---

s. Skr. p. 61, at han senere, da han var kommen ud af sin Nød, havde for Skik, naar han var iført en ny Klædning, og mødte en Student paa Gaden med en gammel og pjaltet, da at gaae affides med ham og bytte Klæder. Naar det iøvrigt ved den Maade, hvorpaa Løvenørn senere i sit Liv saa varmt og aabent vedkjendte sig sit tidligere Forhold til von Westen og offenligen omfavnede ham som sin „Ven og Broder", fremhæves p. 44, hvor høit Løvenørn da som Ridder af Elefanten og General stod over von Westen, skulle vi kun bemærke, at Løvenørn ved von Westens Død 1727 endnu ikke havde opnaaet nogen af disse Værdigheder, uden at det vistnok vilde have havt den mindste Indflydelse paa hans Optræden ligeoverfor von Westen, om det havde været saa.

[1]) Som en Officer, Lange dengang hvervede her, nævne vi en af Tordenskjolds ældre Brødre, Henrik Wessel, der i 1707 gik til Rusland, hvor han giftedes med en Datter af en russisk General von Sweden, og blev Commandør i den russiske Flaade, af hvis Tjeneste han udtraadte 1722, og vendte tilbage til Norge, hvor han levede i Throndhjem til sin Død. Bernt Moe, Tidsskrift for den norske Personalhistorie, 1 Række, p. 111—112.

[2]) Hammond, den nordiske Mission, p. 59—60.

hverves som Officer; og den Beretning, der haves om, at Lange i den sidste Egenskab skulde have capituleret med ham[1]), er saaledes urigtig, som den ogsaa ligefrem gjendrives ved den Maade, hvorpaa Vendelbo begyndte sin Løbebane i Rusland, der viser, at han kom dertil paa sin egen Haand, uden at være sikret nogensomhelst Stilling iforveien[2]). Det gjaldt saaledes ikke blot ved Vendelbo, som ved von Westen, om at slippe bort fra sine Creditorer i Kjøbenhavn, men tillige om, at skaffe sig Penge til Reisen. Og idet det nu lykkedes Vendelbo at overvinde begge disse Vanskeligheder, skulle vi med Hensyn til den første her bemærke, at naar det siges, at von Westen efter sit Bekjendtskab med Enken navnlig fik Vendelbo understøttet[3]), da har det sandsynlig været med Hjelp til at faae sin Gjeld betalt, og hvad de Midler angaaer, som Vendelbo maatte have til sig selv, for at komme til Udlandet, da siges der, at han senere tilbagebetalte det Beløb til en Mand i Jylland, hvorfor han derfra reiste til Rusland[4]).

---

[1]) Kaalunds Optegnelser hos Gjessing, Løvenørn, p. 12, hvor det hedder, at Vendelbo capitulerede med Løvenørn om en Lieutenants Plads i Czarens Tjeneste, og at han i Moskau strax ved Garden til Hest blev employeret.

[2]) E. Pontoppidan, Vestigia, III, p. 484 siger ogsaa kun, at Vendelbo tilligemed to andre danske Studenter, Rye og Helt, reiste til Rusland »invitante ac persvadente populari Langio«, altsaa blot efter Langes Opfordring og Tilskyndelse, uden derfor at være antagne af ham i Czarens Tjeneste.

[3]) Hammond, nordiske Mission, p. 60.

[4]) Dette berettes os paa en Maade, der viser, hvilken Rolle Partihadet dengang spillede i ærerørige Beskyldninger. Vendelbo kom nemlig senere som Løvenørn i et nøie Venskabs Forhold til den som Statholder i Norge afdøde, tidligere saa formaaende Minister hos Frederik IV, D. Wibe, og hørte, saavel derved, som ved sin Stilling til Kronprinds Christian og hans Kreds, til Modpartiet mod Biskop Deichmann i Frederik IV's Tid; og i de Optegnelser, der haves af dennes Søn Carl Deichmann († 1780), og ere offenliggjorte i „Meddelelser af det norske Rigsarchiv" I, p. 24, hedder det, — rigtignok som noget, der kun *siges*, altsaa med det Forbehold, hvorunder enhver Bagvaskelse kan indføres, der udspredes af Modstandere —, „at, da han (Løvenørn) opholdt sig hos en vis Mand i Jylland, savnede denne en Sum Penge. Løvenørn blev usynlig, gik til Rusland, og efterat han var kommen nogenledes istand, remitterede han forbemeldte Mand sine Penge, som blev forundret, da han ikke formodede, enten at han paa den Maade var bleven af med sine Penge, mindre tænkte, at faae dem igjen". — Intet kan tænkes mere uforeneligt med Vendelbos Charakter, saaledes som den foreligger, end at han skulde have tilvendt sig Penge her paa en saadan Maade, og dertil ikke alene gjort dette, uden at vide, om de nogensinde skulde blive erstattede, men ogsaa saaledes have skilt sig fra en Mand, der maa have været en af hans Velgjørere fra tidligere Tid, og til hvis Godhed for sig, han her har tyet, for atter at hjelpes. Og paa den anden Side maa det erklæres for ligesaa utænkeligt, at den Mand, der stod i et saadant Forhold til Vendelbo, at denne under disse Omstændigheder opsøgte ham, skulde, selv om det virkelig var sket, have villet fortælle det, efterat han først var kommen til Kundskab

I.

Vendelbos eller Løvenørns Løbebane i Rusland, hans tvende russiske Sendelser hertil, hans midlertidige Ansættelse her til hans Afsked af Czarens Tjeneste.

Tage vi de her berørte Vanskeligheder i Betragtning, og den Maade, hvorpaa de bleve afhjulpne, kan Vendelbo ikke antages, at være kommen til Rusland før om Foraaret 1707, og har da været 21 Aar gammel. Og som Vendelbo hjemme havde skaffet sig frem ved sig selv, kom han ogsaa frem ved sig selv i Rusland, idet det lykkedes ham, at komme til at fremstille sig for Czarens Yndling, Fyrst Alexander Menzikow, og ved den Anbefaling, hans vindende Ydre gav ham med hans anselige Vext og opvakte Ansigt[1]), at blive antaget til Lærer for Fyrstens Søn, og fra denne Stilling efter kort Tids Forløb at blive ansat som Lieutenant ved Cavalleriet, hvorover Menzikow som General førte Overbefalingen. At faae Menzikow til sin Velynder, var den sikkreste Vei til Befordring i Rusland, men har Vendelbo sat sig for, at ville gaae den, uden at tage Tjeneste som Menig, hvad de to andre Studenter vel maatte, der afreiste med ham, og har han her gjennemført en forud lagt Plan om paa den Maade, han gjorde det, først at vinde Fodfæste hos Menzikow, og saa derved, saasnart han kunde det, at komme ind i Krigstjenesten, er han unægtelig her gaaet frem efter en dristig Indskydelse, som Lykken er kommen imøde[2]).

Men laae der saaledes et andet Formaal for Vendelbo bag den Ansættelse, han havde opnaaet hos Menzikow, da vidste han ogsaa, at bruge den Stilling, han havde faaet, til at stemme Menzikow for sit Ønske[3]). Hvorledes han gjorde dette, berettes vel ikke, men vi kunne ikke tvivle om,

---

derom ved at faae Pengene tilbage, og ikke meget mere paa det omhyggeligste vilde have skjult det, for ikke derved at tilføie Vendelbos Ære noget Skaar.

[1]) E. Pontoppidan, Vestigia, III, p. 485 siger udtrykkelig, at Menzikow alene antog Løvenørn paa hans »muta ingenuæ frontis ac proceritatis commendatione«.

[2]) Idet Pontoppidan vil give et Indtryk af Vendelbos ualmindelige Begavelse, siger han ogsaa, at hans Evner vare ligesaa overordenlige som det Held, der fulgte ham, som det hedder om ham, at han udmærkede sig »non minus dotibus plane egregiis, qvam obseqvio fortunæ« Vestigia III, p. 485.

[3]) Hertil henvise ogsaa de Ord Pontoppidan bruger om den Plads, Vendelbo fik i Menzikows Hus, at det var »qvoad ex sententia ac voto nostri, oblata opportuniore occasione, res cederet«. Vestigia ibd.

at det ogsaa her var hans Opmærksomhed paa Alt, hvormed han kunde være til Nytte, der banede ham Veien, og bragte Menzikow til saa hurtigt at tage ham fra sin Søn, for paa anden Maade at anvende ham. Og efterat han var bleven ansat, svarede han ogsaa saaledes til Menzikows Forventning, og gjorde en saadan Fremgang i sin Dulighed i Krigstjenesten, at han endnu inden et Aars Forløb forfremmedes af Menzikow til Capitain. Han higede nu kun efter en Leilighed til at udmærke sig ved en krigerisk Bedrift, og hans stærke Ønske i den Henseende opfyldtes ogsaa for ham, idet han under Menzikow kom til at deltage i Slaget ved Liesna d. 8 October 1708, hvor Peter Czar overvandt den svenske General Leionhufwud, og denne, for at komme bort, maatte tilintetgjøre hele sit Tros med alt det Forraad af Krigs Tilbehør og Levnetsmidler, som han skulde tilføre Kong Karl XII. Denne Seir, der, som Czaren sagde, var en Moder til Seiren ved Pultawa, var det første større Held, hvormed Lykken nu begyndte at vende sig mod Russerne, og Vendelbo havde her udmærket sig paa en fremtrædende Maade ved en Bro, som Svenskerne skulde over, idet han med en mindre Styrke ved et modigt Angreb paa dem, hvorved Hesten under ham blev skudt, havde kastet dem saaledes tilbage, at Broen kunde afbrændes, og Overgangen derved afskæres. Denne Begivenhed erhvervede Vendelbo Czarens Ynde st, som allerede havde begyndt at mærke sig ham for sin Dulighed. Og hvorledes Erindringen om den ogsaa fulgte Vendelbo gjennem hele hans Liv, baade for den Betydning, den saaledes havde havt for ham som det egenlige Opsving for hans Bane, og for, hvor voveligt hans Foretagende derved havde været, har han selv betegnet ved at lade den fremstille paa Foden af det Billede, der toges af ham kort forinden han døde[1]).

Som Belønning for sin her udviste Tapperhed maa Vendelbo antages at være bleven forfremmet til Major og Adjudant hos Menzikow, og deltog nu om Somren Aaret efter 1709 d. $\frac{27 \text{ Juni}}{8 \text{ Juli}}$ i Slaget ved Pultawa, i hvilket Menzikow efter en Udtalelse af Vendelbo i et senere

---

[1]) Om denne Kamp siger Pontoppidan, Vestigia III, 485—6, at Vendelbo derved erholdt en »diu multumqve optatam exserendæ virtutis ansam», og at han, da han beordredes mod Fjenden, der truede Russerne med Overgangen over en Flod »exiguo militum manipulo stipatus mascule se objecit, hostilemqve eo nsqve repulit ac retardavit exercitum, donec ponti subderetur ignis, et hostilia hunc in modum eluderentur molimina,« og der tilføies, at Vendelbo ved denne udmærkede Bedrift »non solum omnium admirationem provocavit, sed, qvod caput erat, ipsius Magni Ducis, cui sua virtute innotescere coeperat, amorem«.

Brev maa have ført Overbefalingen over den russiske Hær, og hvori Vendelbo selv som Adjudant uafbrudt red frem og tilbage med Befalinger og Meldinger i den heftigste Ild. Vendelbo havde ved de Forhold, hvorunder det Slag her holdtes, paa tredie Dag saagodtsom uafbrudt været bundet til Hesten, og efter Slaget fulgte han Menzikow, som ilede fra Kamppladsen, for at opsøge den tilbageblevne Rest af den svenske Hær under Leionhufwud, som tre Dage efter d. $\frac{30.\text{ Juni}}{11.\text{ Juli}}$ indhentedes ved Perewolotzky, hvor Menzikow lod den opfordre til Overgivelse ved Vendelbo, der kunde tiltale Svenskerne i det danske Sprog. Dette Hverv udførte Vendelbo med en saa indtrængende Skildring af Stillingen for Leionhufwud, at denne overgav sig paa de gjorte Betingelser til Menzikow med alle sine Tropper. Der haves en Fortegnelse mellem Vendelbos Papirer over „alle de Fanger, som her paa Accord overgave sig til Hans Fyrstelige Durchlautighed Alexander Menzikow", hvorved de vaklende Beretninger herom berigtiges, idet det deraf ses, at de svenske Fanger ialt udgjorde 16,264 Mand med 142 Faner og Standarder og 32 Stkr. Skyts[1]). Den russiske Styrke var mindre, og selv om Forholdet havde været omvendt, maatte Udfaldet af en Kamp ligefuldt have været tvivlsomt mod de dygtige svenske Hærførere, der vare her. Czar Peter havde derfor den høieste Grund til sin Glæde over saaledes uden Sværdslag at være bleven Herre over den sidste Rest af den Hær, hvormed Karl XII var trængt ind i Rusland. Og først nu efter den Fortjeneste, som Vendelbo havde indlagt sig ved at bringe denne Capitulation istand, og senere ved hans Virksomhed med Hensyn til Ordningen af den, maa det være, at Czaren ophøiede ham til sin Generaladjudant, sammen med at udnævne ham til Oberstlieutenant. Men Vendelbo havde allerede forinden paa anden Maade ogsaa duliggjort sig til denne Post, ved at lægge sig efter det russiske Sprog, der var en Betingelse, for at han kunde affendes hvorsomhelst til russiske Befalingsmænd, og som dertil gjorde ham vel set blandt de russiske Store, som om han kunde være en af deres Egne.

I Lidet over to Aar var Vendelbo saaledes blevet Oberstlieutenant af Cavalleriet og Generaladjudant hos Czar Peter, sammen med, at han havde ombyttet sit Modersmaal med det russiske, og var han end reist til Rusland med en ubestemt Tanke om den Fremtids Udvikling, som der vilde byde sig for ham, maatte det dog staae som et Under for ham, der

---

[1]) Kgl. Bibliotheks Haandskrifter, Løvenørns Papirer.

mere lignede en Drøm end Virkeligheden, at han nu der indtog en Plads blandt Czarens personlige Omgivelser, og gjaldt som en Indfødt blandt Russerne selv[1]).

Slaget ved Pultawa førte til Danmarks Gjenoptagelse af Alliancen af 1699 med Rusland d. 22. October 1709, hvorefter Krigen d. flg. 28. October erklæredes Sverig af Frederik IV. Det var fornemlig Polen, der havde lokket Danmark til Fredsbrudet med Sverig, og derved draget det ind i den Krig, som det med Rusland førte mod Karl XII. Men af Polen kunde Danmark ingen Subsidier vente sig, og da det selv manglede baade Penge, Tropper, og Skibe, til at gjennemføre den Krig, i hvilken Kongen saa uforberedt havde kastet det ind, blev det til Ruslands Bistand, at det i saa Henseende skulde støtte sig. Men Czar Peter, der Aaret før Slaget ved Pultawa havde gjort Danmark de største Tilbud, for at faae dets Alliance, vilde nu, da hans Stilling ikke længer truedes, ingen Forpligtelser indgaae i den Henseende for Frederik IV's Forbund med sig, og ved Afslutningen af dette var Spørgsmaalet om de Subsidier, der skulde gives Danmark, stillede hen til senere Afgjørelse. Men da Frederik IV trængte paa, indvilligede Czaren, uden at ville gaae ind paa videre Forpligtelser, i at forstrække ham til Krigen med Skibsudrustningsgjenstande fra Archangel for 50,000 Rubler, stille et Hjælpecorps paa 6000 Russere i Danzig, som derfra kunde afhentes, og tilstøde en rede Sum af 200,000 Rubler.

---

[1]) Hvad Vendelbos Udnævnelse angaaer til Major og Adjudant hos Menzikow, der, som her anført, maa antages, at have fundet Sted efter Slaget ved Liesna paa Grund af Vendelbos der udførte Bedrift, da maa baade Pontoppidan (Vestigia III, 486), og Hofman, (danske Adelsmænd, III, Løvenørn, 214) berigtiges derved, idet de begge lade Vendelbo efter dette Slag strax blive Oberstlieutenant og Generaladjudant hos Czaren; men ligesom Vendelbo i saa Fald ikke vilde have faaet nogen Belønning af Czaren for hans Istandbringelse af Leionhufwuds Capitulation, saaledes modsiges det ogsaa ved at Vendelbo baade ved denne og i Slaget ved Pultawa gjorde Tjeneste som Menzikows Adjudant, foruden at Mellemledet ellers vilde mangle mellem Vendelbos Stilling som Capitain og Udnævnelse til Oberstlieutenant. Dette Mellemled findes vel i Kaalunds Optegnelser hos Gjessing (Løvenørn p. 48), der rigtig have Meddelelsen om Vendelbos Udnævnelse til Major og Ansættelse som Adjudant hos Menzikow, men saa igjen feile ved først at henlægge denne Udnævnelse til Slaget ved Pultawa, og derpaa umiddelbart derefter at lade Vendelbo paa Grund af Capitulationen af Leionhufwud (Löwenhaupt) blive Oberstlientenant og Generaladjudant hos Czaren, hvorved begge disse Udnævnelser komme ovenpaa hinanden, og Vendelbo først efter Slaget ved Pultawa beskikkes til den Post, som han beklædte i dette, ikke at tale om, at hans Bedrift i Slaget ved Liesna, saa vilde være bleven ubelønnet, hvis Betydning for sig han selv saa afgjørende har fremhævet.

Krigen var imidlertid aabnet fra dansk Side fjorten Dage efterat den var erklæret, og en Hær landsat i Skaane, som efter tre Maaneders Forløb fordreves derfra ved Nederlaget for Helsingborg d. 11 Marts 1710. Og Hærens Uheld fulgte Flaaden, der i September affendtes for at overføre de 6000 Russere fra Dauzig, men tilredtes saaledes af Storm og Uveir, at den maatte vende om, uden at have naaet sin Bestemmelse, og opsøgtes derpaa i Kjøge-Bugt af den svenske Flaade, der var gaaet ud efter den, og i det Sammenstød, der saa her fandt Sted, var det, at det danske Orlogsskib Danebrog sprang i Luften, med Commandør Iver Hvidtfelt og 700 Mand d. 4 October 1710. Det første Aar af Krigen havde saaledes medtaget Danmarks svage Kræfter paa det sørgeligste, medens det vel havde bundet Sverigs Hænder ligeoverfor Rusland, som derved var bleven istand til, i Mag at indtage Riga og Reval, bemægtige sig Den Øsel, og lade sin Flaade under General-Admiral Apraxin rolig lægge sig for Viborg i Finland, hvilken Fæstning ogsaa erobredes. Men den Fremgang, som Danmark saaledes paa sin egen dyre Bekostning havde aabnet Russerne, kunde, da det nu selv var nødt til at føre Krigen til sit Forsvar, ikke bevæge Czaren til at yde det nogen yderligere Hjælp, der endogsaa var vedblevet at trække det ud med at udbetale de 200,000 Rubler, indtil Menzikow d. 22 Febr. 1710 havde faaet Elefant-Ordenen, som overbragtes ham d. flg. 9 April af en Courer, der affendtes med den fra Danmark, og han saaledes var vundet til at stemme Czaren for Udbetalingen[1]).

At Frederik IV kun med den største Overvindelse har bekvemt sig til at ty til Menzikow og give ham Elefant-Ordenen, for dermed at vinde hans Indflydelse for sig, kan med Sikkerhed forudsættes. Og uagtet vi ikke kjende de derom førte Forhandlinger, have vi al Grund til at antage, at Vendelbo har foranlediget dette Skridt, hvad enten Menzikow selv mere eller mindre tydeligt har ladet sig forlyde til Vendelbo med sit Ønske om at faae Ordenen, der stod i megen høi Anseelse, eller Vendelbo paa Grund af Menzikows Forfængelighed af sig selv har forestillet det som nødvendigt, at give ham Ordenen, hvis det ikke blot skulde blive til noget med den henstaaende Udbetaling, men man i det Hele vilde skaffe sig Øre hos Czaren for sine videre Anmodninger. Med Danmarks Inddragelse i Krigen mod Sverig

---

[1]) N. Jonge, den danske Vice-Admiral, Just Juels Levnets Beskrivelse, p. 156.

var nemlig Rusferen ganſke traadt tilbage i Vendelbo, og ſkulle vi dømme efter Ytringer i Vendelbos Breve har han under de Anſtrengelſer, Danmark nu gjorde for at Rusland ret ſkulde antage ſig det, brugt ſin Stilling, ſaa godt det ſtod til ham, til ſit Fædrelands Fordel og Underſtøttelſe, og givet Hoffet her, ſelv, eller paa anden Haand, enhver ham mulig Underretning derfra, ſom i den Henſeende kunde tjene det. Og hvor høit Vendelbo end var ſteget i Rusland, og hvilke videre Udſigter han end der kunde have, ſynes det fra nu af, at være bleven en Gjenſtand for hans lønlige Tragten, at ombytte ſin Stilling i Rusland med en Anſættelſe i ſit Fædrelands Tjeneſte. Dette lykkedes ogſaa Vendelbo ved en Sendelſe, ſom han førſt paa Efteraaret 1710 fik fra Menzikow til Frederik IV, og ſom ved ſin Beſkaffenhed nokſom viſte, at han var inde i Sammenhængen med Ordenen til Menzikow, og de Løfter, der fra Menzikows Side knyttede ſig til den, idet han derved ikke alene ſkulde overbringe Menzikows ſkriftlige Takſigelſe for Ordenen, men ogſaa, næſt at afgjøre en Penge-Udgift ved den, tillige afgive mundlige Forſikkringer fra Menzikow om den ruſſiſke Hjælp. Saaledes gjordes det nu muligt for Vendelbo, at kunne gjenſe ſit Fædreland, og perſonlig forhandle der for ſit Vedkommende, men hvor vanſkeligt det maa have været for ham, at ſkaffe ſig dette Ærinde, og trænge igjennem med ſine Foreſtillinger om denne Sag hos Menzikow, kan ſluttes af, at der hengik et halvt Aar, efterat Menzikow havde faaet Ordenen, inden Sendelſen kom iſtand.

Da Vendelbos Sendelſe angik et perſonligt Ærinde for Menzikow, ſom ikke vedkom Czaren, maatte Vendelbo have Orlov hos Czaren til den, og efterat have erholdt denne, afgik Vendelbo fra Petersborg til Danzig, hvor han havde en Ordre fra Menzikow til den ruſſiſke General Noſtitz[1]). Fra Danzig tilſkrev Vendelbo Menzikow om den ham her befalede Sag, og ſendte ſamtidig dermed et Brev til en ruſſiſk „Broder" Weſſelowſky[2]). Denne Weſſelowſky modtog kort efter endnu et Brev fra Vendelbo, hvori han beder ham tilſkrive ſig til Danzig under Adreſſe af den danſke Envoyé,

---

[1]) Friederich Hartwig, Friherre af Noſtitz af Linien Neudorf, havde været Oberſt i danſk Tjeneſte, og kom derefter i Czarens, hvor han blev Generallieutenant, og udmærkede ſig ved Indtagelſen af Elbing d. 7. Febr. 1710.

[2]) At denne Weſſelowſky, ſom Vendelbo her paa ruſſiſk benævner „Broder", er den ſamme, der i Auguſt 1709 kom til Danmark med Czarens Generaladjudant, for at overbringe den offenlige Anmeldelſe om Seiren ved Pultawa, er der neppe Tvivl om, men naar han herfra anføres ſom Czarens Secretair (A. Hojer, Friederich IV, I, p. 177), da var han ſnarere Menzikows, og er kun for Formens Skyld her gaaet for Czarens.

Baron Schack, til hvem Vendelbo saaledes der har holdt sig [1]). Dette sidste Brev er dateret Danzig d. 24 Oktober 1710, og er den første Tids Bestemmelse, der foreligger fra Vendelboes Reise. Reisen selv skulde nu gaa videre, men inden den kunde tiltrædes derfra, var der en meget vanskelig Sag, der skulde bringes i Orden. Preussen og Hannover m. fl. holdt nemlig endnu meget strengt paa Neutralitets Forbundet ligeoverfor de krigførende Magter, og da Færdslen var afskaaret gjennem deres Lande mellem disses Undersaatter, kom det altsaa an paa, om Vendelbo kunde faae Lov til at reise derigjennem. At nu det russiske Cancelli derfor skulde sætte sig i Bevægelse, vidste Vendelbo under de Omstændigheder, han reiste, at han hverken kunde vente, eller vente paa. Han maatte altsaa se, om det kunde lykkes ham, at skaffe sig de fornødne Pas til Reisen gjennem den danske Regering, hvilket foranledigede flere Skrivelser mellem denne og Vendelbo i Danzig, hvoraf Vendelbos ere rettede til den vedkommende danske Minister i Kjøbenhavn. Vi kjende disse Skrivelser, som og den sidst berørte Skrivelse til Wesselowsky, der alle ere affattede paa tydsk, af Wendelbos Udkast, som han ligefra den første Tid med den sjeldneste Nøiagtighed gjorde, og opbevarede af sine Forretnings Breve. At disse Udkast her, som oftere, ikke indeholde Navnene paa dem, til hvem Brevene ere skrevne, ligger i Sagens Natur [2]).

Det første af Udkastene er udateret, hvori Vendelbo anholder om det preussiske Pas, som det hovedsagelig kom an paa for ham. Den danske Minister underrettes deri om, at Vendelbo af Hs. Fyrstl. Durchlautighed Menzikow er beordret at gaae til Kjøbenhavn i „vigtige Affairer", og nu er ankommen til Dauzig, hvor han har opholdt sig nogle Dage for en Commission til General Rostiß, men at han, efterat have fortsat sin Reise fra Petersborg dertil, nu har hørt, at Passagen er meget vanskelig gjennem de preussiske Lande, og siden ganske afbrudt, hvorfor han beder Hs. Excell., at

---

[1]) Grev Otto Diderich Schack til Gram havde en Søn, Ulrich Friederich Schack, der var født 1681, og førte Benævnelsen af Baron.

[2]) Disse Udkast, der have saa megen Betydning for Oplysninger om Vendelbos Liv og de Forhold, hvormed han kom i Berøring, findes i det kgl. Bibliotheks haandskrevne Samlinger efter Løvenørn, og idet de ere gjemte af Løvenørn til hans Underretning, er deres Overensstemmelse i Hovedindholdet med de afsendte Breve derved godtgjort, medens det Overstregede i dem ofte kan give en Kundskab om Noget, der ikke forekommer i Rettelsen. De ere skrevne paa ethver Stykke Papir, der har været ved Haanden, ofte flere paa samme Stykke, og overalt rundt omkring paa det, hvorved deres Læsning, saavelsom ved Rettelserne og den hurtige Skrift, paa sine Steder ikke er uden Vanskelighed.

ville skaffe sig et Passeport, da han har „meget importante Breve til Kongen af Danmark“ [1]).

Efter derpaa at have modtaget det Svar, at de Forsøg, man havde gjort paa at skaffe ham Passet, havde været forgæves, skriver han i et følgende Udkast fra Danzig af 5 Nvbr. 1710, at han havde haabet mundligt, at kunne have takket Hs. Excell. for den havte Umage med Passet, men da det synes, som Passet ikke kan faaes, maa han nu skriftlig aflægge sin Tak derfor, men skal ikke »manqvere«, som alt er sket, saa og fremdeles, at bevidne for hans Naadigste Herre, Fyrst Menzikow, Hs. Excell's ham derved udviste Godhed. Hvorhos han tilføier, at han (foruden de oven omtalte Breve til Kongen,) ogsaa har nogle »particularia«, som han mundligt skulde berette, og „ikke kan betro Papiret;“ og sluttelig bemærker, at det vel er Hs. Excell. bekjendt, at Reval har overgivet sig til Czaren d. 10 October.

Disse mundlige Meddelelser, der saaledes stilledes i Udsigt, forøgede nu Anstrengelserne fra Regeringen her, og i et flg. Brev af 8 Nvbr. kunde man udtale Haabet, at Passet skulde faaes. Dette Brev modtog Vendelbo d. 12. Nvbr. i Danzig, just som Posten skulde afgaae, og i sin store Glæde over denne Underretning, der nu lod ham øine Fædrelandet, svarede han øieblikkelig tilbage med Bevidnelsen af sin særdeles Taknemlighed i den Anledning. Men i al den Hast (»raptim«), hvori hans Svar er skrevet, som dets Affattelse ogsaa udviser, undlod han ikke, yderligere at fremdrage sine mundlige Meddelelser, for at anspore Bestræbelserne herfra. Han skriver, at han just i dette Øieblik ved Postens Afgang modtog Hs. Excell's. Ærede af 8 ds., og er Hs. Excell. uendelig forbunden (»infinement obligiret«) for hans Omsorg med Passet, hvorved han haaber, snart at have den Lykke, at kunne gjøre Hs. Excell. sin Opvartning. Men skulde han være saa ulykkelig, ikke at erholde noget Pas, som han dog ikke haaber, vil han tage sig den Frihed, at bede Hs. Excell. om et Ziffersystem, da han saa i Henhold til sit Løfte til Hs. Excell's. Hr. Fatter skal berette alt, hvad Hs. Excell. ønsker at vide om vort Hofs Tilstand (med Hensyn til Rusland), og at han ogsaa, naar Gud vil at han kommer til Kjøbenhavn, (skal gjøre dette, ligesom han fremdeles) altid skal meddele, hvad Nyt, som passerer der (i Rus-

---

[1]) Vendelbo har formodeligt ogsaa havt Brev med fra den danske Affending i Petersborg, Just Juel.

land), og hvorledes det videre i Fremtiden gaacr der med vore Affairer [1]).

Men uagtet de gode Udsigter, man nu mente at have til at skaffe Løvenørn et preussisk Pas, maa det dog have varet til Udgangen af Nvbr., inden han fik det. Hvorefter han saa forlod Danzig, og nu uhindret over det Preussiske fortsatte Reisen videre gjennem Mecklenborg, der stod udenfor Neutralitets Forbundet, til Boizenborg paa Grændsen af Fyrstendømmet Lauenborg, men da dette som hannoversk Besiddelse hørte til Forbundet, kunde han ikke naa længere, og maatte paany skrive til Kjøbenhavn om at sættes istand til, at fortsætte Reisen gjennem de 4 Mile, han her skulde over til det Holstenske; hvilket da ogsaa skete. Og efter saaledes at have overvundet alle de Hindringer, hans Reise fra Rusland havde at kæmpe mod, saae han sig omsider ved sine Ønskers Maal, og ankom d. 17 Dcbr. 1710 til Kjøbenhavn.

I Henhold til Vendelbos private Sendelse fra Menzikow tilskrev han nu ogsaa denne alene sine Indberetninger om den. Af disse Indberetninger ere saa godt som alle, der angaae hans Ophold i Kjøbenhavn, bevarede os i hans Udkast, der ere paa tydsk, saaledes som Indberetningerne altsaa have været.

---

[1]) „Sollte" hedder det, „ich aber so unglücklich seyn, und keinen Pass, — das ich doch nicht hoffen (will) — erhalten, werde ich mich die freiheit nehmen, Ihr. Excellentz umb einen Ziffer bitten, Da ich mein versprechen nach an Dehro Excellentz Hr. Vetter, Alles, was Ihr. Excellentz von unseres Hoffes zustande zu wissen verlanget, gehorsamst berichten werde, und auch, wenn Gott will, ich nach Kopenhagen kommen werde, (dieß thun, wie auch ferner) allezeit fleissig mittheilen was neues dorten passiret, und wie das mit unseren Affairen hinführo dorten gehen wirdt".

At de her i Klammer med spærret Skrift indskudte Ord maa underforstaaes viser Sammenhængen, ligesom ogsaa „dorten" viser, at der ved „unseres Hoffes" skal forstaaes det danske Hof og ved „unseren Affairen" de danske Affairer. Vendelbos Meddelelse om det danske Hofs Tilstand (med Hensyn til Rusland) vil altsaa sige om, hvorledes det staaer sig med den Understøttelse, det danske Hof kan vente sig af Rusland. — Brevet slutter med en compliment til Ministerens Gemalinde, og Underskriften

»je suis et serai toujours avec fidelité
Votre Excellence
trés humble &.

Dantzig 12 Nvbr. 1710 raptim. P. Windelboe.

Den første af de Indberetninger, som Menzikow herfra har modtaget af Vendelbo, er dateret Kjøbenhavn d. 18 Dcbr. 1710. Og med Anmeldelsen af sin allerærbødigste Raport, som han hermed afgiver i underdanigst skyldigste Respect til Hs. Høifyrstl. Durchlautighed, fortsætter han nu saaledes:

„Efterat Jeg igaar er ankommen her i Kjøbenhavn, har Hs. Fyrstl. Naade, Vor herværende Ambassadør, Fyrst Dolgurucki, taget mig med sig til Hoffet, hvor jeg da har aflagt Hs. Kgl. M. Deres Fyrstl. Durchlautigheds compliment og Taksigelse for Elefant-Ordenen, og ogsaa overgivet Hs. M. Deres Duchl's. Brev. Hs. Kgl. M. svarede, at det vilde være ham behageligt, om Han dermed havde vist Deres Durchl. en plaisir, og videre at have Leilighed dertil. Den samme Aften har Hs. Kgl. M. med Hds. Høie M. Dronningen drukket paa Hs. Stor-Czariske M.s, Deres Høifyrstl. Duchl.s, Hds. Durchl. Fyrstindens, og Deres lille Prinses Sundhed [1])."

Derefter gaaer Vendelbo over til, hvad han videre har at forebringe, at han ogsaa fra Hs. Høie Excellence Gyldenløve skal forsikkre, hvorledes han vilde ønske, at kunne vise Hs. Durchl. nogen behagelig Tjeneste; at Pengene for Elefant-Ordenen ere betalte til Etatsraad Lerche, og at denne bad, at Hs. Durchl.s fyrstelige Vaaben og Symbol med det første maatte blive oversendt, og bevidnede, at han hele sit Liv vilde være en tro Ven af Hs. Durchl.; at Hs. Excell. Hr. General Scholten [2]) bad sig anbefale og forsikkrede, at han skattede sig lykkelig ved at føre Tropper, som vare blevne capable under Hs. Fyrstl. Durchl.s høie conduite. Og efterat have bemærket, at de her ere meget beskæftigede med Armeen, oprette Magaziner og forsyne Flaaden med Proviant, tilføier han til Slutningen, at Hs. Høie

---

[1]) „Nachdem ich gestern hier in Copenhagen angekommen, hat Ihr. fürstl. Gnaden, unserer hiesiger Ambassadør, Fürst Dolgorucki, mich mit Sich nach hoffe genommen, alwo ich den Ihr. Königl. Mayst. Ihr. fürstl. Durchlautigkeit compliment und Danckſagung wegen den Elephanten-Orden abgestattet, auch Ihr. Hohe Durchl. Brief an Ihr. Mayst. übergeben. Ihr. Königl. Mayst. antwortete: „das wäre Sie sehr angenehm; wenn Sie Ihr. H. Durchl. einige plaisir damitt erwiesen hatte, (und) noch weiter (dazu) Gelegenheit zu haben." Denselben Abend haben Ihr. Königl. Mayst. mit die Hoheit Mayst. die Königin Ihr Groß-Czarische Mayst., und Ihr. hochfürstl. Duchl., und Ihr. Durchl. die Fürstin, und Ihren kleinen Prinzen Gesundheit getruncken"

[2]) Navnet er uthydeligt, og kunde nærmest læses for „Schultze" eller „Schultz", af hvilket Navn her vel fandtes en Generalmajor, men at det, som anført, maa være Scholten, viser den Maade, hvorpaa den nævnte omtales.

Excell. Gyldenløve og Hr. Geheimeraad Krabbe have bedet ham, at intercedere underdanigst hos Hs. Fyrstl. Durchl. for Oberst Kruse[1]).

Af Ovenstaaende ses det, at Vendelbo samme Dag, han kom til Kjøbenhavn, har været til Audiens hos Kongen, og derefter om Aftenen været tilsagt til Hoffet, hvor der i Anledning af hans Ærinde fra Menzikow har været Taffel, og Kongen udbragt en Skaal for Fyrsten og hans Familie. Og ligesom den Uvished, der har været om Tiden for Vendelbos Ankomst til Kjøbenhavn, nu er hævet ved Vendelbos egne Beretninger[2]), saaledes er ogsaa Beskaffenheden med hans Sendelse bragt for Dagen ved disse, idet det fremgaaer af dem, at Vendelbo hverken kom hertil, som man har ment, for at anmelde Rigas Indtagelse af Czaren[3]), der allerede var foregaaet midt om Somren, eller i nogen anden Anledning for Czaren, endnu mindre i et ubekjendt vigtigt Ærinde for ham[4]). Endelig foreligger ogsaa her Vendelbos egenhændige Beretning om hans Audiens ved hans Ankomst hos Frederik IV, som kan sammenlignes med den Kilde, hvoraf den hidtil gængse Formening om den er øst. Denne Kilde er Vendelbos Samtidige, Erich Pontoppidan, der beretter, at Vendelbo ved Audiensen først forebragte sit Ærinde paa russisk, og derefter, uden at ville uleilige Tolken, selv gav sig til, at gjengive det paa Dansk, og gjorde dette saaledes som en Indfødt i Sproget, at Kongen aldeles blev i Vilderede med, hvad Landsmand han var, og da han paa sit Spørgsmaal herom erfarede, at det var en født Dansk og Undersaat af sig, som han her havde for sig, og derefter ytrede til Vendelbo, om han da ikke hellere vilde lade sig bruge af sin egen Konge og

---

[1]) Den her nævnte Oberst Kruse maa være den fra Karl XIIs Indfald i Norge i 1716 berømte Oberst Ulrik Christian Kruse, der fangedes ved Høland d. 9 Marts 1716 efter den heltemodigste Kamp (A. Hoyer, Friederich IV, I, p. 303—4), og var gift med Fru Christina Maria Krabbe, der senere eiede Lindersvold, og var en Datter af den anførte Minister, Geheimeraad Otto Krabbe til Holmegaard. Kruse døde 1727 i Norge som Generalmajor i Cavalleriet, og maa, efter hans Svigerfaders og Gyldenløves Forbøn her, som dansk Officer i svensk Tjeneste være kommen i russisk Fangenskab, som vi ogsaa se, at der ved Capitulationen af Leionhufwuds Hær ved Perewolotzky befandt sig en Generalmajor Kruse i denne.

[2]) Hoffmann (Eftrr. III, 212—13) omtaler Slaget ved Pultawa som forefaldt 1710, og siger, at „noget derefter, men endnu samme Aar" kom Vendelbo til Danmark, uden Angivelse af Tiden paa Aaret. Kaalund hos Gjessing (Løvenørn, p. 64) siger, at det var i Aaret 1711, og Pontoppidan (Gesta III, 488), at det var efterat Vendelbo i Rusland havde gjort fulde 4 Aars Krigstjeneste — »integri jam qvadriennii stipendia«.

[3]) Kaalund hos Gjessing (Løvenørn p. 65.)

[4]) Hofman (Eftrr. III, 213) kalder det et Ærinde af „yderste Vigtighed for Czaren selv"; Pontoppidan (Gesta III, 488) betegner det uden yderligere Angivelse som en »causa majoris momenti«.

Fædreland, som vi Alle ere skyldige til, svarede Vendelbo, at han var tilfreds med sin allernaadigste Czars Tjeneste, efterdi han hidtil ikke havde havt mindste Grund til at fortryde den i sine Forhold, men at han ikke desto mindre, naar det kunde ske med hans Herres gode Minde, med største Billighed vilde træde over i sit Fædrelands Krigsstand og sin indfødte Konges Hverv[1]).

Om alt dette indeholder Vendelbos egen Beretning nu ikke det mindste, ikke engang saa meget som en fjern Antydning. Men en Ting ses af den, som herved har megen Betydning, og det er, at Audiensen foregik i den russiske Ambassadørs, Fyrst Basilius Dolgoruckis, Overværelse. Og skulde Frederik IV have gjort Vendelbo det Spørgsmaal, hvad Landsmand han var, ved at høre ham tale Dansk, vilde det ikke blot have været en ren Forstillelse baade efter de Forhandlinger, der over en Maaned vare førte om Vendelbos Reise, og Vendelbos Forbindelse iforveien med den danske Regering, men det vilde ogsaa have været en ren utænkelig Forstillelse ligeoverfor den russiske Ambassadør, som stod ved Siden, og med hvem den danske Regering naturlig ogsaa maa have forhandlet om, hvorledes den skulde skaffe Vendelbo Passet, for at røgte det ham af Menzikow overdragne Ærinde. Og at Vendelbo først skulde have givet sig Udseende af, at være en Russer, der maatte møde med Tolk, og derpaa, for at frembringe en virkningsfuld Overraskelse paa Kongen, fra russisk være slaaet over til dansk, er en saa beregnet Optræden, der i og for sig hverken var værdig eller passende, og ligesaalidt kan tænkes fra Vendelbos Side, som at han i den russiske Ambassadørs Tilstedeværelse, der utvivlsomt ikke forstod dansk, skulde have gjengivet et russisk Ærinde i et af denne uforstaaet Sprog. Men er dette saaledes ikke sandsynligt, kan det afgjort benægtes, at Kongen i Dolgoruckis Paahør har indledt en Forhandling med Vendelbo om at forlade Czarens Tjeneste og træde i sin, der var et saa kildent Spørgsmaal ved en Fyrste som Czar Peter, der for alt satte Pris paa dygtige Mænd, og som ogsaa noksom viste sig her ved den

---

[1]) Gesta et vestigia Danorum extra Daniam, III, p. 488: »Admissus (Vendelbous) in regiam, habitam primum Russice coram Rege Orationem, adstanti interpreti ferias facturus, mox Danice repetiit, Rex, cui Orator in utroqve et qvidem tam diverso idiomati disertissimus admirationi merito erat, cujatem se ferret? interrogans, responsum tulit: »Danicum se esse Sacræqve Regiæ Majestati sorte subjectum.« Rogatus proinde, malletne proprio Regi patriæqve, cui omnes debemur, se impendere? regressit Vendelbous: »Contentum se ministerio Clementissimi sui Imperatoris, qvippe qvod rebus suis hactenus minime sensisset poenitendum, nihilo tamen minus, modo bona Domini sui pace id fieret, in militiam patriam et genuini sui Regis ministeria lubentissime transgressurum«.

Maade hvorpaa man senere ad Omveie og paa anden Haand kom frem med Ønsket herom for ham. At der derfor er forefaldet mere eller andet i den Audiens hos Frederik IV, som Vendelbo strax havde ved sin Ankomst hertil, end hvad Vendelbo siger i sin Indberetning om den til Menzikow, kan ikke antages, og istedenfor at tænke sig, at Vendelbo ved denne har talt russisk og dansk, vil det være sikkrere at antage, at han hverken har talt det ene eller det andet, men at han ved Audiensen har talt tydsk med Frederik IV, der var dennes almindelige Omgangs Sprog, og det Sprog, hvori vi se, at de russiske Forhandlinger her den Gang førtes, som Vendelbo ogsaa selv skrev sine Indberetninger til Menzikow paa tydsk, og vi have en paa tydsk udfærdiget Instrux til ham fra det russiske Cancelli[1]). At Vendelbo derimod har talt russisk med Dolgorucki og de øvrige herværende Russere ved Gesandtskabet, falder af sig selv, da han kunde det, og det kan vel forstaaes, at det ved hans første Fremtræden her om Aftenen ved Hoffet kan have vakt desto større Forundring hos Kongen og de Andre her, at høre ham indbyrdes med disse tale dette fremmede og vanskelige Sprog, jo mere han efter sin danske Udtale endnu syntes at høre hjemme i Jylland. Ogsaa kan det vel være, at der samme Aften ved Hoffet er forefaldt en hemlig Samtale mellem Kongen og Vendelbo, hvilken Vendelbo selv synes, at have maattet søgt for sine mere fortrolige Meddelelser, og at de Ord derved kunde være vexlede mellem Kongen og ham, som henlægges til Audiensen, men ses der hen til, hvormeget der i det første Øieblik maatte være at tale med Vendelbo om med Hensyn til Menzikow, og hvormeget Vendelbos egen Beretning ogsaa viser, at Samtalen fra alle Sider den Aften har været optaget af Menzikow, er det langt rimeligere, at det først siden er kommen til denne Forhandling, og at Kongen underhaanden har vidst Vendelbos Attraa, efter at komme i dansk Tjeneste, forinden han gjorde ham nogen Forespørgsel derom. Hvad Vendelbos fortrolige Meddelelser fra Menzikow angaaer, som denne ikke vilde give paa Papiret, da fremgaaer det af Scholtens Ytring, som Vendelbo beretter Menzikow, i hvad Retning disse gik. Og med hvor stor Spænding, Vendelbos Ankomst hertil end maa have været imødeset efter hans forudskikkede Breve, giver hans Indberetning os dog fuldkommen Indtrykket af, at man

---

[1]) At Vendelbo mødte med den russiske Tolk ved Audiensen, og først der fremsatte sit Ærinde paa russisk, har Kaalund ei heller noget om, men naar han alene beretter (Gjessing, Løvenørn p. 65), at Vendelbo ved Audiensen brugte „vores gode danske og **jydske** Tungemaal, da kan dette endnu mindre være sket af Hensyn til Dolgorucki.

ikke følte sig skuffet i sine Forventninger, idet vi af de Personligheder, han nævner i den, kunne slutte os til den Opmærksomhed, han var Gjenstand for.

Det var endnu ikke fire Aar siden, at Vendelbo som en fattig, ukjendt, og uformaaende Student for fremmede Penge var reist til Rusland, og det Omslag, som der i den Tid var foregaaet i hans Stilling, træder desto stærkere frem ikke blot ved det Sted, hvor han nu tilbragte den første Aften efter sin Hjemkomst til Kjøbenhavn, men end mere, naar vi her se Gyldenløve og Krabbe henvende sig til ham om ved sin Mellemkomst at understøtte en Forbøn fra dem hos Menzikow.

Efter et Brev af følg. 24 Dcbr. tilskrev Vendelbo igjen Menzikow fra Kjøbenhavn d. 2 Januar 1711. Deri beretter han, at der siden hans underdanigste Indberetning af 24 Decbr. intet er indløbet uden den ubehagelige Tidende om Tyrkernes »ruptur«[1]), hvorved han ønsker, at Czaren, der saa lykkeligt og gloriost har seiret over sine (andre) Fjender, ogsaa ved Hs. Fyrstl. Durchl.s høie conduite og Tapperhed maa „regalere" disse med en „Pultawisk Expedition". Og efterat have bemærket, at Pesten er meget stærk i Sverig, og gjentaget sine to tidligere Anmodninger fra Etatsraad Lerche, og fra Gyldenløve og Krabbe, tilføier han, at „alle Folk her, høie og lave, ønske meget at se Hs. Fyrstl. Durchl.s Person her, og at mange spørge, om Hs. Fyrstl. Durchl. ikke vil komme og anføre Armeen, thi saa vilde Svenskerne ufeilbart snart blive slagne."

I sine Forhandlinger med Vendelbo var man snart bleven enig om, at Kongen skulde benytte ham som mundligt Sendebud fra sig til Czaren, og Vendelbo igjen vende tilbage hertil med Svaret fra denne; hvorved det vel tør antages, at Ønskerne fra begge Sider vare udtalte om, at Vendelbo skulde komme her i Tjenesten, og at Vendelbo, idet han havde faaet Forsikringen om, at en Ansættelse her skulde staae ham aaben, derved havde opnaaet det Formaal, han havde med sin Reise. Vi have et Udkast til et Brev, der er skrevet, som Vendelbo saaledes beredte sig til at afgaae. Udkastet, der er stilet til en svensk Generalmajor, som ikke er navngiven, er paategnet »Copenhagen« og underskrevet »P. Windelboe«, men ikke dateret. Vendelbo beder deri den Vedkommende, at han vil skaffe en Capitain Schack

---

[1]) Efterat Karl XII fra Slaget ved Pultawa havde begivet sig til Tyrkiet, erklærede dette Rusland Krig d. 21. Novbr. 1710.

af Grenadererne, som sidder i svensk Fangenskab, Tilladelse for en Tid til at vende tilbage til Danmark med det første, og, idet Vendelbo bevidner, hvorledes han derved vil forbinde sig ham, tilbyder han det samme med en Svensk i russisk Fangenskab, og ellers at ville gjengjælde det mod de svenske fangne Officerer i Rusland, hvorhos han bemærker, at han ogsaa har tilskrevet Generalmajor Taube derom. Han tilføier, at dersom det samme kunde ske med Capitain Viereck, vilde han forbinde sig ham endnu mere. Svaret til sig beder Vendelbo adresseret til Major von der Lühe i Garden, og slutter med, at han „snart selv skal gaae igjen til Mosco, og vender tilbage derfra til Foraaret."

Dette Brev turde imidlertid være det sidste, som han har underskrevet „P. Windelboe", thi det kan kun have været faa Dage derefter, at han blev optaget i den danske Adel med Navnet „Løvenørn". Dette skete nemlig d. 14 Januar 1711, og det Vaaben, som derved tildeltes ham, betegnedes ved selve Navnet, og angav træffende det Velbehag, begge de Herskere havde fundet i ham, hvis Rigs-Mærker her vare forenede. Det nye Navn føiedes til det tidligere, og han skreves derefter „Poul Vendelbo Løvenørn", men senere bortkastede han „Vendelbo" som et kun antaget Binavn, og kaldte sig alene:

Poul Løvenørn.

Idet vi fra nu af ogsaa her ombytte „Poul Vendelbo" med „Poul Løvenørn", kunne vi ikke tvivle om, at Frederik IV ved den Udmærkelse han her tildelte Løvenørn, fornemlig tilsigtede, at henlede Czarens Opmærksomhed paa den Adkomst, han med en ældre Ret ogsaa havde til Løvenørn, og at Løvenørns Ophøielse i Adelstanden derfor maa betragtes som det første Skridt til at løsne ved hans Forhold til Rusland.

At belønne Løvenørn i Danmark for hvad han havde gjort i Rusland, var en Tjenstvillighed af Frederik IV, som ikke kunde være Czar Peter kjær, saalidt som den Anledning, Løvenørns Sendelse havde givet dertil, kunde være Menzikow en behagelig Overraskelse. Begivenheden selv maa den russiske Ambassadør have indberettet til sit Hof, da Løvenørn i sin næste Skrivelse til Menzikow underskriver sig med sit nye Navn, uden at forklare, hvorledes han er kommen til det, hvorimod han ved, paa det stærkeste at fremhæve sin Taknemlighed mod Menzikow saavel for, hvad han ellers har gjort for ham, som for den saa særdeles kgl. Naade, der her er ham veder-

faret paa Grund af hans Anbefaling, søger saa godt som muligt, at glatte paa Sagen hos ham. Brevet er ikke dateret i Udkastet, men maa sættes til d. 22 Januar, og er det første igjen af Løvenørn til Menzikow fra Kjøbenhavn efter det ovenanførte af 2 Januar. Det omhandler først Forsinkelserne ved hans Afreise, at han havde ventet at reise efter Jule-Helligdage (ɔ: 14 Januar), men dette var ikke sket, fordi „man ved dette Hof er overlæsset med mange Expeditioner", hvorfor han havde maattet blive videre otte Dage, men tilkommende Mandag d. 26 (Januar) vil han begive sig paa retour med fuld Expedition, og haaber da at nyde den saa længe ønskede Lykke, at gjøre sin underdanigste Reverens for sin Naadigste Fyrste og Herre, og give sin underdanigste Beretning om alle particulariteter her. Derpaa kommer saa Henthydningen til den kgl. Naade mod ham, som ikke nærmere angives, og Bevidnelsen af hans Taknemlighed mod Menzikow, at han, foruden at takke for alle andre „overflødige" af Hs. Høifyrstl. Durchl. beviste Naadestegn, ikke nokſom kan beskrive, hvorledes han for den ham givne Recommendation til herværende Høikgl. Majest., som har bevirket ham al stor kgl. Naade overflødigen, til sin Død vil være taknemlig.

Frederik IV lod det imidlertid ikke blive ved det første Skridt, men samme Dag, Løvenørns Afreise var bestemt, gjorde han et andet mere afgjørende, idet han, for at give Løvenørn fuldkommen Sikkerhed for sig selv, og dermed tillige en gyldig Grund, han kunde beraabe sig paa ved sit Andragende om Afsked fra den russiske Tjeneſt, udstedte nedenstaaende Forsikkring til ham, der er dateret Kjøbenhavn d. 26 Januar 1711, og tilskrevet

„Os Elskelige, ædle, og velbyrdige Povel Vendelbo von Løvenørn, Hs. Czariske Majestæts Oberstlieutenant og Generaladjudant":

„Vor Naade tilforn! Eftersom Vi udi allernaadigst consideration og Hensigt til den zele og Nidkjærhed, som du udi Hs. Czariske Majestæts Tjeneste haver beteed, af særdeles kgl. Naade ere sindede, at conferere dig en virkelig Obrist-Liutenants charge udi Vores Tjeneste, naar du efter denne Krigs ophørelse med bemeldte hans Czariske Majestæts consens og Tilladelse er bleven dimitteret, saa have Vi dig slig Kjendetegn paa Vores Kgl. Naade hermed villet kundgjøre."[1])

Endelig d. 31 Januar 1711 udfærdigedes den Skrivelse til Czaren, som Frederik IV vilde sende tilbage med Løvenørn[1]), hvori denne bemyndigedes

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

for Czaren til de mundlige Meddelelser, han havde at gjøre fra Kongen. Skrivelsen foreligger i Løvenørns egen danske Oversættelse, og indeholder naturlig intet om Kongens personlige Ønsker med Hensyn til Løvenørn.

„Durchlautigste, Stormægtigste Czar,
Elskelige kjære Hr. Broder, Ven, og Nabo."

„Som Eders Majestæts og Kjærligheds Obrist-Lieutenant Paul Vendelbo von Løvenørn, hvilken sig med Deres permission her en tidlang opholdet haver, nu staaer færdig sin tilbagereise igjen at antræde, haver Jeg hannem i hensende til hans meriter og gode conduite ei vildet dimittere, foruden hans Persohn Eders Majestæt og Kjærlighed til Deres høie Naade at recommandere, og efterdi Jeg hammen haver committeret hos Eders Majestæt og Kjærlighed paa mine Vegne et og andet mundtligen at andrage, saa anmoder Jeg Eders Majestæt og Kjærlighed, Broder og Nabo, venligen hannem derudi saa fuldkommen tro, som mig selv at ville tilstille. Jeg forbliver stedse Eders Majestæts og Kjærligheds

tro Broder, Ven, og Nabo
Friderich.

Berørte denne Skrivelse nu ikke Forholdene med Løvenørn, fik Løvenørn derimod en anden med, der alene handlede om dem. Denne var fra Frederik IV til Menzikow, og har det kostet Frederik IV Overvindelse, at give Menzikow Elefant-Ordenen, har det utvivlsomt endnu kostet ham mere Overvindelse med hans overordentlige Selvfølelse som Konge, at skrive til Menzikow som sin „Fætter". Men skulde det lykkes, at faae Løvenørn ud af den russiske Tjeneste, maatte det ske gjennem Menzikow, der ikke alene selv maatte forsones med Sagen, men ogsaa antage sig den hos Czaren. Og da ingen bedre end Løvenørn kunde kjende det virksomste Middel dertil, greb Kongen ogsaa til det. Brevet er paa fransk, og dateret Kjøbenhavn d. 27 Januar 1711[1]). Det anbefaler Løvenørns Ønsker til Menzikow, uden at

[1]) Brevet findes mellem Løvenørns Papirer i det Kgl Bibl., og har Paategningen: «Copie Dennmarckisen Schreibens an den Fürsten von Menzikow sub dato Copenhagen 27 Jan. 1711. Det hedder i Texten:

»Mon Cousin. I'ay eté tres satisfait du rapport, qve l'adjudant General Windelboc de Løwenørn m'a fait de la bonne disposition, qv'il a toujours trouvé auprès de Vous pour mes interets, et c'est en votre consideration, qve je n'ay pas voulu hesiter a lui accorder d'abord ce, qv'il a tres humblement demandé de moy. Comme il est presentement sur le point de s'en retourner aupres de Vous, j'ay voulu encore l'accompagner de cette lettre, pour le recommander a Votre bienveillance, et afin qv'il jouisse par la des avantages, qv'il souhaite d'obtenir

sige, hvori de bestaae, som overlades til ham selv, og det fremstiller dem for Formens Skyld som noget, han selv har ansøgt om hos Kongen. Dets Indhold er saaledes:

„Min Fætter! Jeg har været meget tilfreds med den Meddelelse, som Generaladjudant Vendelbo de Løvenørn har gjort mig om den gode Stemning, hvilken han altid har fundet hos Dem for mine Interesser, og det er i Betragtning af Dem, at jeg ikke har villet tøve med strax at tilstaae ham det, som han underdanigst har begjært af mig. Da han for Tiden staaer i Begreb med, at begive sig tilbage til Dem, har jeg endnu villet ledsage ham med dette Brev, for at anbefale ham til Deres Velvillie, og for at han derved kan nyde de Fordele, som han ønsker ved Deres Bistand, og ved den Forbindtlighed, med hvilken han er Dem ganske hengiven. Iøvrigt, min Fætter! smigrer jeg mig ogsaa med, at De vil gjøre Dem en Fornøielse af, at bidrage til alt det, som er til min Gavn for Hs. Czariske Majestæts egen Tjenestes Skyld, hvilket jeg altid skal søge at paaskjønne, og vise Dem i Gjerningen, at Jeg er, Min Fætter,

Deres Gode Fætter og Ven
Friderich R.

Løvenørn kom imidlertid ikke til at afreise fra Kjøbenhavn før d. 4 Februar 1711. Han opholdt sig derpaa nogle Dage i Hamborg, og tog saa til Berlin, hvorfra han igjen u. 17 Febr. 1711 tilsendte Menzikow en Indberetning, i hvis Slutning han kalder Menzikow sin Protector og Lykkesskaber („Glücksgeber"), og bevidner sin Taknemlighed mod ham til sin Grav („Sterbegrube"). Fra Berlin gik han igjen til Danzig, hvorfra han i et Brev af flg. 11 Marts beretter, at Generallieutenant Bruce er kommen til Danzig, og at Czaren forlanger 600,000 Rubler af Byen, som den ikke vil betale. Den 15 Marts derefter var han i Riga, og ti Dage senere haves et Brev af ham fra St. Petersborg.

I Petersborg traf Løvenørn Menzikow, og efter nu ved sine egne skriftlige Udtalelser at have forberedt sin Modtagelse hos ham, forfeilede

---

par votre moyen et par l'attachement, avec le qvel il vous est entierement devoué. Au reste, Mon cousin, je me flatte aussy, qve vous vous ferès un plaisir de contribuer a tout ce, qvi est de ma convenience pour le Service mesme de Sa Majestè Czarienne, ce qve je tacheray toujours de reconnoittre et de vous faire voire en effet, qve je suis, Mon Cousin,

Votre bon cousin et amy
Friderich R.

à Copenhague ce 27e Janvier 1711.

Kongens Brev ikke sin Virkning paa Fyrsten tilligemed hvad Løvenørn ellers kunde sige ham i Kongens Navn. Menzikow skrev strax tilbage til Kongen, og hans Svar, der er dateret Petersborg d. 26 Marts 1711, haves i en Afskrift[1]). Han lover deri Kongen at ville »facilitere« den bevidste Sag hos Hs. Czariske Majestæt, ligesom han ogsaa derom har forsikkret den tilbagevendte „von Løwener". Menzikow vilde altsaa tage sig af Løvenørns Andragende, og Løvenørn havde saaledes atter opnaaet, at faae en Støtte for sig i Menzikow for den anden store Vending i sit Liv, hvorvel det med Flid af Menzikow valgte Udtryk om hans Bistand for Andragendet vistnok ingen bestemt Udsigt gav for det, og nokſom viste, baade hvor vanskeligt det var, at komme frem med denne Sag for Czaren, og at man maatte berede sig paa, at der for det første ikke kunde være Tale derom. Dette ventede Løvenørn vel ei heller efter de nu indtraadte politiske Forhold, idet den paa Slutningen af forrige Aar erklærede Krig af Tyrkiet mod Rusland, som var trukket hen, nu skulde til at gaae for sig; og i et Brev, som Løvenørn skrev Dagen før det ovennævnte til den forrige danske Minister i Rusland, Mr. Grund, og som er dateret Petersborg d. 25 Marts 1711[1]), omtaler han de mislige Udsigter, det har med de 40 Skibe, som Hs. M.s Envoyé Juel i Petersborg har forlangt at faae til Kongen ved Riga, og at Hs. Czariske M. ei heller kan forstrække Kongen med Subsidie-Pengene paa Grund af Krigen med Tyrkerne. Forøvrigt tilføier Løvenørn deri, at „Wesselowsky nu er Factotum hos Fyrsten", vel for at give et Vink, hvis der i den Henseende skulde udrettes noget gjennem Menzikow.

Men medens Menzikow strax havde svaret Kongen, gav Czaren utvethydigen sin Stemning tilkjende, ved at lade over to Maaneder hengaae, før Kongen modtog noget Svar fra ham, indtil han omsider, da han skulde til at bryde op mod Tyrkerne, fandt sig foranlediget til at sende Løvenørn tilbage til Danmark med Svaret fra sig paa de politiske Andragender, denne mundligt havde havt til ham fra Kongen, og idet Kongens Bistand nu var ham af særdeles Vigtighed, da han blottede sine Grændser mod Sverig, i det mindste deri opfylde Kongens Ønske med Hensyn til Løvenørn, for at dette kunde bøde paa det Afslag, Kongen fik paa sine egne Forlangender til ham. Den Løvenørn medgivne tydske Skrivelse fra Czaren til Frederik IV er dateret Jaroslaw d. 30 Mai 1711 (gl. St.) og af følgende Indhold:

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

„Durchlautigſte, Stormægtigſte Konge,
venlig meget elſkede Broder, Ven, og Nabo.

Eders Kgl. Majeſts. og Kjærligheds venſkabelig afgivne Skrivelſe til Os ved den i Vor Tjeneſte ſtaaende Oberſtlieutenant og Generaladjudant Vendelbo von Leuwenørn have Vi for nogen Tid ſiden vel erholdt, og ogſaa ladet Os videre foredrage af ham, hvad Eders Mayeſt. og Kjærlighed haver givet ham i Hverv, og da Vi nu igjen have fundet det nødigt, at affende ſamme til Eders Kgl. Mayeſt., have Vi ogſaa tillige meddelt ham Vor Reſolution derpaa, ſom han da vil have den Ære, at forebringe Eders Mayeſt. og Kjærlighed tilligemed andre ham paalagte Hverv. Forøvrigt er bemeldte von Leuwenørn beordret af Os, at opholde ſig en Tidlang ved Eders Kgl. Mayeſtæts Hof og Hær. Og (bede Vi) ikke alene, at forunde ham dette, men ogſaa at laane ham et gunſtigt Øre til det, ſom han nu (og) efter yderligere Inſtruction paa Vor Ordre vil foredrage Eders Mayeſt. og Kjærlighed“ [1]).

Inſtructionen, ſom Løvenørn fik med, er ligeledes dateret Jaroslaw d. 30 Mai 1711. Den er ſkrevet paa tydſk, ſom Skrivelſen til Kongen, og udfærdiget af Storkansler Golofkin, der med ruſſiſke Bogſtaver har underſkrevet den [2]). Det paalægges deri Løvenørn, at han ved ſin Ankomſt til Kjøbenhavn ſkal forſikkre Kongen om Czarens beſtandige Venſkab, og at Czaren meget gjerne fornemmer, at Kongen vil føre Krigen med al vigeur mod Sverig; ſamt at Czaren ſaameget ſom muligt vil gribe Kongen under Armene, ſaavidt han kan under den dobbelte Krig, og jo ogſaa

---

[1]) Det hedder i Originalens Afſkrift i d. Kgl. Bibliothek:

„Durchlautigſter, Großmägtigſter König,
freundlich viel geliebter Bruder, Freund und Nachbar.

Ewr. Königl. Mayſt. u. Liebd. durch den in unſeren Dienſten ſtehenden Obriſtlieutenant u. Generaladjudanten Windelboe von Leuwenørn an uns abgelaſſenes freundliches Schreiben haben wir wohl vor einiger Zeit erhalten, auch uns weiter von Ihm vortragen laſſen, was Ewr. Mayſt. u. Liebden demſelben in commissis gegeben, undt da wir vor nöthig gefunden denſelben anitzo wieder an Ewr. königl. Mayſt. abzuſchicken, haben wir ihm auch zugleich darauff unſere Reſolution ertheilet, welche Er dan die Ehre haben wird Ewr. Königl. Mayſt. u. Liebden nebſt anderen auffgetragenen commissis zu hinterbringen. Es iſt ſonſten gedachter von Leuwenørn von uns beordret ſich eine Zeitlang an Ewr. königl. Mayſt. hofe und bei der Armee aufzuhalten; welches (wir bitten) ihm dan nicht allein zu vergönnen, ſondern auch dehme, ſo er anitzo (und) nach ferner Inſtruction auff unſerer Ordre Ewr. königl. Mayſt. u. Liebden vortragen wird, geneigtes Ohr zu verleihen“.

[2]) D. kgl. Bibliothek.

havde remitteret Hs. M. forlængst 200,000 Rubler og i forrige Aar skænket ham Skibs-Materialier for 50—60,000 Rubler, men at det ikke nu er Czaren muligt, at forstrække H. M. med en Million, hvorimod han, naar Kongen paa anden Maade kan reise disse Penge, vil garantere for dem. Hvad Skibene angaaer, som Kongen trænger til, da vil Czaren, naar de kan kjøbes i Dünkirken, sende nogle kyndige Folk til Kjøbenhavn, som til den Ende kunde følge derhen med Kongens. Iøvrigt skal Løvenørn udtale, at Hs. Czar. M. venter, at H. M. Kongen vil tiltræde den Concert, han har indgaaet med Kongen af Polen, og at Czaren raader Kongen, at foretage sine Krigs Operationer enten i Skaane eller fra Norge, og for alt se, at vinde fast Fod i en eller anden Provinds, inden han indlader sig paa en Hoved-Action, som han ikke skal gjøre uden i den yderste Nød. Løvenørn selv skal indtil videre opholde sig i Danmark og følge den danske Hær i Felten, og om alt, som forefalder, og er til Hs. Czar. M.s Interesse eller Præjudice, give flittig Underretning, saavel til Hs. Czar. M.s Ambassadør i Kjøbenhavn, som hertil (Storkansleren), og heri rette sig efter Ambassadørens Ordre og Instruction, og han derhos fortrøste sig til Hs. Czar. Ms. Naade og Avancement.

At Løvenørn strax er afgaaet fra Czaren med denne Sendelse, kan med Sikkerhed antages, og naar han da her en sex—syv Uger senere blev ansat som Generaladjudant hos Frederik IV, kan det ikke være sket ifølge den, men efter en ny Forhandling med Czaren, der har støttet sig til det Fingerpeg, som i den Henseende laae i det længere Ophold, han skulde gjøre ved Kongen og Hæren, idet hans Ansættelse i Virkeligheden kun var en forandret Form for dette, om han end var beordret dertil paa Czarens Vegne. Og der kan herved neppe være Tvivl om, at Løvenørn har faaet et Vink underhaanden fra Menzikow til Frederik IV, om at Kongen kunde opnaae dette, naar han selv personlig henvendte sig derom til Czaren, og kun forlangte Czarens »consens« eller Tilladelse til en midlertidig Ansættelse hos sig af ham, og at denne Tilladelse saa ogsaa er givet, ved at Frederik IV strax efter Løvenørns Ankomst til Danmark har begjært den af Czaren, naar Czaren skulde gjøre Regning paa hans Bistand i Øieblikket mod Sverig, uden at kunne yde ham de forlangte Subsidier. Efter Menzikows Løfte til Kongen om, at ville facilitere hans Ønske, at faae Løvenørn i sin Tjeneste, kunne vi ikke tvivle paa, at det er Menzikows Forestillinger hos Czaren, som det skyldtes, at denne paa en Tid, hvor han selv kunde have saa stor Brug

for Løvenørn, lod Løvenørn saaledes komme fra sig. Men at Czaren, om han end erkjendte, at han handlede i sin egen Fordel, ved ikke at støde Frederik IV fra sig i denne Sag, dog ikke dermed var at bevæge, til at give Afkald paa Løvenørn for bestandig, viste den Maade, hvorpaa han strax i Creditivet havde betonet, at det var i hans Tjeneste, at Løvenørn stod, for at Frederik IV kunde vide, at der kun kunde være Tale om, at Løvenørn kunde faae Orlov, men ikke Afsked fra den, som det samme da ogsaa var betegnet for Løvenørn selv i Instruxen, ved at han der fremdeles var henvist til sit Avancement hos Czaren.

Saasnart Czarens Tilladelse er ankommen hertil, maa vi antage, at Løvenørn har faaet sin Bestalling som Generaladjudant hos Frederik IV, der er udfærdiget i Rensborg d. 27 Juli 1711, hvorefter Løvenørn for sin Tjeneste aflagde Troskabs Ed til Frederik IV som Souverain efter den almindelige Formel [1]). Kongen stod dengang færdig til at bryde op med Hæren, for at angribe de svensk-tydske Besiddelser ved Østersøen, og Løvenørn fulgte Kongen med Hæren til Stralsund, hvortil den ankom d. flg. 7 Septbr, og strax begyndte Beleiringen af Fæstningen fra Landsiden i Forbindelse med de derværende polsk-sachsiske Tropper under Kong August og en mindre russisk Styrke. Under de fire Maaneder, hvori denne Fæstning forgæves beleiredes af de forbundne Hære af Mangel paa tilstrækkeligt Artilleri hos dem alle, var Løvenørn her hos Kongen med Undtagelse af de Sendelser, som herfra gaves ham af denne. Saaledes affendtes han d. 26 Septbr. til Czaren [1]), der ved Freden i Husfi $\frac{10}{1}$ Juli 1711 heldig havde kjøbt sig fra den Fare, hvori Tyrkerne ved hans egen Uforsigtighed havde bragt ham, og som derpaa, efter vel at have trukket sin Hær tilbage, havde lagt den ind i Polen, og nu derfra begivet sig selv til Karlsbad. Czaren tog meget vel mod Løvenørn, og udtalte sit særdeles Venskab for Frederik IV, men paa Subsidierne vilde han ikke gaae ind, og da han nu ikke kunde skyde sig ind under Tyrkerkrigen, skød han sig ind under en Sammenkomst, han først forinden maatte have med Frederik IV. Paa den af Løvenørn herom afgivne Beretning udnævnte Kongen sin da saa betroede Minister og Raadgiver Geheimeraad Wibe tilligemed Baron Schack til at forhandle med Czaren, da han ikke selv vilde indlade sig paa Sammenkomsten, og i et Møde af disse d. 22 Oktober med Czaren henviste denne navnlig til den Hjælp, Kongen

---

[1]) D. kgl. Bibliothek.

det næste Aar skulde have af ham i Pommern. Efterat Løvenørn d. flg. 25 Nvbr. igjen havde havt et klg. Ærinde [1]), og var vendt tilbage fra samme, modtog han u. 15 og 26 Dcbr. Ordrer om at bringe Artilleri fra Grønsund til Rostock og Travemünde [1]). Ved Stralsund havde man nemlig ventet paa det danske Artilleri til midt i Nvbr., da man modtog Halvdelen af det dertil bestemte, hvorved det ogsaa var forbleven, og da Jørgen Ranzau havde tilføiet den svenske Besætning i Wismar et fuldstændigt Nederlag ved dennes Udfald d. 6 Dcbr. og derefter forlangte Beleiringsskyts, for at kunne indtage Wismar, skulde dette tilsendes ham af det tilbageblevne Artilleri i Danmark. Men Stenbock, som just d. 6 Dcbr. var ankommen til Stralsund med Undsætning fra Sverig, traf derfra Anstalter til at komme Wismar til Hjælp, og inden Ranzau endnu fra dansk Side var bleven fat istand til at foretage videre, indløb den svenske Forstærkning. Dette skete d. 7 Januar efter Nyaar 1712, og da der under de nu givne Omstændigheder hverken kunde udrettes noget ved Stralsund eller Wismar, brød Kongen samme Dag op med Hæren fra Stralsund, og paa en mindre Styrke nær, der efterlodes begge Steder, førte han Hæren tilbage til Holsten, hvor den derpaa den flg. 29 Januar 1712 fordeltes i sine Vinter-Kvarterer.

Kongen tog derefter til Kolding, hvor han opholdt sig paa Koldinghus fra Febr.—Juli 1712, i hvis Slutning han igjen brød op til Krigen, efter at have tilbragt et halvt Aar her, dels med Forberedelser til Krigen, dels med Forlystelser, hvoraf den Maskerade kom til at kaste en saadan Kamp ind i hans egne Livs Forholde, paa hvilken hans Lidenskab vaktes for den afdøde Storkansler Reventlows Datter, Comtesse Anne Sophie Reventlow, som han senere ud paa Somren d. 26 Juni 1712 bortførte fra sin Moder paa Klausholm, og lod sig vie til som sin Elskerinde ved venstre Haand.

I dette Halvaar var Løvenørn i Kjøbenhavn i den Tid, der gaves ham mellem Udførelsen af de idelige Hverv, hvormed han sendtes fra det ene Sted til det andet. Saaledes fik han u. 21 Marts 1712 Ordre fra Kongen om Artilleriskibene [1]), der, da Hæren forlod Stralsund først i Januar, ogsaa havde indtaget største Delen af det der brugte Artilleri, og, efterat have bragt det tilbage, for Islægningens Skyld vare forblevne i Korsør,

---

[1]) Geheimearchivet.

hvortil Løvenørn nu skulde afgaae paa en af Fregatterne fra Kjøbenhavn, for at bringe dem der op til. Herpaa kom en anden Ordre fra Kongen af flg. 2 April [1]), idet det nu var bestemt, at Kongen i det forestaaende Felttog i Somren 1712 skulde forsyne Sachserne og Russerne med det nødvendige Artilleri til at indtage Stralsund og Rygen, og Løvenørn derefter conferere med Admiral Sehested om, hvorledes Artilleriet nu igjen paa bekvemmeste Maade kunde blive transporteret tilbage til Pommern. Denne Ordre modtog Løvenørn, som han d. 8 April var kommen tilbage til Kjøbenhavn fra Korsør [2]), og u. 16 og 19 April skriver han om de Vanskeligheder, han og Sehested have med at faae de fornødne Skibsrum dertil [2]), men strax derpaa u. flg. 24 April beordres han til, at gaae til Lolland angaaende Sygdommen mellem Mandskabet [1]). Den 21 Mai indløber der en ny Ordre til ham om Besørgelsen af Geværene til Hæren [1]), og syv Dage efter u. 28 Mai en anden Ordre om Korn til Magazinernes Forsyning [2]), hvorpaa han u. 11 Juni beordres til at faae Heste overførte til Frederiksort [2]), og denne Ordre følges igjen af en anden om det grove Artilleri, der ligeledes skal overbringes dertil [2]).

Løvenørn havde saaledes i den korte Tid, han nu havde været Generaladjudant, tilfulde lært, hvorledes man i den Egenskab kunde blive taget i Brug af Frederik IV, og under disse saa lidet tilfredsstillende Anstrengelser er det ikke at undres over, at han i en Skrivelse af 19 April 1712 fra Kjøbenhavn [2]), hvori han beretter, at han har havt Brev fra Menzikow, som agter snart at være i Elbing, udtaler, at han er forsikkret, at han der kunde gjøre Hs. M. mere allerunderdanigst Tjeneste end her. Med den Anvendelse, Kongen saaledes gjorde af ham, maatte det imidlertid gaae som noget, der beroede paa Kongen, og Løvenørn var ikke den, der sparede sig selv, men hvad der pinte ham, var den Pengeforlegenhed, hvorunder han led, ved ikke at kunne faae sin Lønning, og i et Brev af 29 Marts fra Korsør Red [2]), da han afhentede Artillerifibene, skriver han, at han bærer sin Capital i Lommen, og i et andet Brev af flg. 10 Mai besværer han sig over sin endnu ubetalte Lønning [3]).

---

[1]) Geheimearchivet.

[2]) Det kgl. Bibliothek.

[3]) Hermed kan sammenholdes hvad Scholten skriver u. 31 Januar 1712: „Nu er den femte Lønnings Termin gaaet, i hvilken Regiments- og Compagni-Cheferne selv have gjort Udlæg og Forskud til lidt Penge til Mandskabet.“ O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 445.

Disse Klager anthyde allerede, hvor urigtig den Beretning er, der hidtil har været fastholdt om, at Løvenørn til samme Tid har opbaaret Løn=ning af Frederik IV og Czar Peter, idet han i saa Fald ikke vilde have været afhængig af sine Indtægter her. Og denne Antagelse gjendrives ogsaa fuldkommen ved et Brev fra Løvenørn selv, hvis Udkast er udateret, men skrevet, medens Menzikov endnu stod i Elbing [1]), hvori Løvenørn endog taler om, at ville træde i russisk Tjeneste igjen, naar han ikke kan faae sin Løn=ning her, hvad han ikke vilde gjøre for Lønningens Skyld der, naar han iforveien havde den. Løvenørn ses i Brevet, at have sin Lønning til Gode fra 11 August 1711, da den altsaa først, en fjorten Dage efter hans An=sættelse, maa være bleven bestemt for ham. Og idet han nu indtrængende andrager paa at Lønningen skaffes ham hos Kongen, skriver han:

„Thi, hvis ikke, maa jeg — målgré moi bede om, at faae min Dimission, at jeg kan komme i Czarens Tjeneste igjen." Hvor=hos han i saa Fald anmoder om, at hans Dimission maa blive ham saa tidlig til=stillet, at han endnu kan komme til Fyrst Menzikow, inden denne igjen reiser fra Elbing. Og han tilføier derved: „har jeg end ei til Dato havt Leilighed, at hazardere mit Liv, saa har jeg dog ei sparet dets Fundament (Helsen og Helbred), men uden Gage er det umuligt at tjene."

Fra Løvenørns Lønning maa hans Diæter adskilles, som han maatte have til sine Reiser, og uden at vide, hvorledes det gik med hans dengang tilgode havende Lønning efter den ovenfor givne alvorlige Erklæring, som imidlertid neppe kan have forfeilet sin Virkning, da hans Forsæt ikke kom til Udførelse, maa vi henføre det til Diæterne ved den Sendelse til Cza=ren, der da var ham overdraget, at han d. 1 August 1712 indgav en Be=gjæring om 300 Rdl., som Dagen efter anvistes ham af Finanserne, og d. flg. 10 August bevilligedes ham udbetalte af Kongen [2]).

Da denne Anvisning bevilligedes til Løvenørn, havde Kongen allerede tiltraadt sit Felttog mod Stiftet eller Hertugdømmet Bremen, hvis Erobring fra Sverig var overdraget ham af hans Medforbundne, og som ogsaa i Løbet af en Maaned fra Begyndelsen af August til ind i Begyndelsen af Septbr. faldt i hans Hænder efter Indtagelsen af Stade d. 5 Septbr.

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

[2]) Hofman, danske Adelsmænd, III, Poul Løvenørn, p. 213.

1712. Løvenørn var derimod, som ovenberørt, da gaaet som Affending til Czaren, der i Forening med Kong August stod i Pommern for Stralsund, til hvis Beleiring den danske Flaade først i August landsatte et stærkt Artilleriskyts i Greifswalde [1]). Der havde ogsaa Czaren sit Kvarter, og Løvenørn ses her i Greifswalde d. 7 August at være ankommen til ham [2]). Formaalet med Løvenørns Sendelse var fornemlig, at paase, at Czaren udførte sin Forpligtelse med Kong August at indtage Rygen og Stralsund, og at det danske Artilleri baade blev anvendt efter sin Bestemmelse, og at der blev ydet det en betryggende Dækning. Dette Hverv var imidlertid meget vanskeligt, fordi Russerne og Polakkerne nu vilde have Stettin og opgive Rygen og Stralsund, vel fordi Besiddelsen deraf ikke kunde faaes eller holdes uden en Søstyrke, og det blev endnu vanskeligere i Begyndelsen af Septbr. ved den Frygt, som nu kom til, for at den danske Flaade ikke skulde være istand til at forhindre Overførslen af den Hær, der var udrustet i Sverig og vidstes at skulle landsættes paa Rygen, og som, hvis den ankom, antoges, at ville gjøre den svenske Styrke større end den russiske og sachsiske, som ikke beløb sig til det, den efter Overenskomsten skulde være, og som allerede iforveien havde gaaet frem med en saadan Lunkenhed i sine Foretagender, at den kun havde brugt sin Stilling til at holde sig paa Landets Bekostning, og nokſom viste, at den ikke selv vilde foretage sig noget alvorligt. Men som Forholdene nu vare, blev Czaren bange for sin Stilling, og forlangte enten, at Frederik IV skulde sende ham en Forstærkning af de Tropper, han nu kunde undvære efter Bremens Erobring, eller, hvad han hovedsagelig ønskede, at faae en Sammenkomst med Kongen paa dennes Tilbagereise fra Bremen, hvorved der kunde træffes en Aftale om en forenet Virksomhed. Frederik IV, der nu havde opfyldt sin Forpligtelse med Hensyn til Bremen, vilde imidlertid hverken afgive nogen Forstærkning til Czaren eller holde nogen Sammenkomst med ham, hvorvel Løvenørn indtrængende tilraadede denne, og baade selv og ved andre opbød alt, for at bevæge ham dertil. Og om Frederik IV end kunde have Grund til her at lade sine Med-

---

[1]) Efter O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 449, bestod Artilleriet af 1 Artilleri-Compagni, 60 Kanoner med 600 Kugleskud og nogle Kardætskskud til hver Kanon, 60 Morterer og 10 Haubitser med 300 Bomber til hver Morter og Haubits samt en stor Del Brandgods, 80 Haandgranatslynger med 4000 Granater. Af Kanonerne vare 20 paa 24—18—12 Pundiger, og af Motererne 20 paa 50—100—200 Pundiger.

[2]) Kgl. Bibliothek.

forbundne rede for sig selv, da han havde gjort Sit, viser dog Løvenørns bestemte Erklæring om, hvad Kongen kunde have vundet af Czaren, der i dette Øieblik følte sig i Knibe, at Frederik IV atter bar sig ad, som ved sin Alliance med Russerne, og ogsaa nu forsømte Leiligheden, da han kunde have faaet de Fordele af Czaren, som han hidtil under Krigen forgæves idelig havde søgt om, og siden ligesaa forgæves vedblev at søge om under den, men her kunde have opnaaet ligeoverfor en Fare, som Czaren mente der truede ham, men som siden kom til at gaae ud over Frederik IV selv.

Vi skulle nedenstaaende efter Løvenørns Udkast meddele hans Breve fra Greifswalde om disse Forhold her, der beredte ham saa store Vanskeligheder, og hvori han blev saa personlig inddraget, at de endte med, ganske at hæve hans Stillings Forbindelse til Russerne.

Til Gyldenløve skriver han d. 7 Septbr. 1712: at Hs. Høie Excell. ved, hvorledes Czaren først efter Menzikows persvasion havde forandret sine desseins, og istedenfor at attaqvere Rygen og beleire Stralsund, havde besluttet at blive liggende for Stettin, hvori Kongen af Danmark ingenlunde havde consenteret, men givet Ordre til Sehested, at han ei skulde lade affølge ringeste Del af Artilleriet, naar det ei skulde bruges for Stralsund og Rygen; og at det da her i den sidste conference er besluttet af Czaren, saa dog at ville gjøre det.

Til Kongen d. 9 Septbr. 1712 angaaende Czarens Ønske om Sammenkomsten med Hs. M.: At Hs. Czariske M. paa Grund af den svenske Transports mulige Ankomst ikke turde fjerne sig saa langt fra sin Armee, men strax, da han hørte om denne, sagde: „der er intet andet for, end at jeg maa tale selv med Ed. M." og at Løvenørn saa havde foreslaaet Oldeslohe til Sammenkomsten, men Czaren Rostock eller Wismar.

Til Wibe s. D., hvori han besværger ham om Nødvendigheden af, at Kongen kommer til Rostock eller Wismar, og beder, at Westphalen, — der havde efterfulgt Jost Juel som Affending hos Czaren —, for Guds Skyld ikke maa faae at vide, hvad han skriver.

Til Kongen d. 12 Septbr. 1712 igjen om Czarens Ønske, at Kongen ikke efter Stades Erobring vil tage tilbage til Danmark, uden at have havt en Sammenkomst med ham, og med Hensyn til Czarens Mening, at denne kunde finde Sted i Rostock eller Wismar, at den ikke vil tage mer end fem eller sex Dage, og at Løvenørn saa tror, at Kongen kan faae Alt, som han vil have det; samt at Czaren beder Kongen om, at skikke sig nogle

af hans Tropper, ifald de Svenske skulde komme i Land med deres Transport, og saa vilde være stærkere end ham, og at Løvenørn ogsaa, hvis Czaren og Kongen af Polen trække sig tilbage, den sidste, for at forhindre Expeditionen af de Svenske ind i Polen, frygter for Kongens Artilleri, men at Czaren, hvis Kongen vil sende Tropper, saa strax vil angribe Stralsund og Rygen.

Til Wibe s. D. i Forbindelse med Indberetningen til Kongen: „Jeg vilde hellere ønske, at Jeg ei skulde skrive saa tidt i Henseende til, at jeg, Gud bedre det! altid har slige commissioner, som ei kan give mig andet end fortrædelig materie. Enfin! jeg er derfor, og maa deran i, og Gud i Himlen og ærlige Folk, som have været her, kan være mit Vidne om, hvad jeg her har talt og arbeidet. Men jeg skriver det, som det er, og Eders Excell. kan forlade sig paa, at hvad jeg har refereret, er og bliver sandt og vist, om ikke nogle af vore Tropper komme hertil, eller Kongen resolverer sig til en entrevue mellem Czaren og sig. Uden det, jeg har refereret fra Czaren, saa sagde han og til mig om entrevuen, — hvilket jeg ei har villet eller turdet berette Hs. M. —, at „Kongen kunde gjøre den store Reise til Italien for sin plaisir, hvorfor kunde han da ei gjøre tyve Mile for min Skyld, da det dog er saa høit nødigt; og dersom han ei gjør det, saa troer jeg, han ei æstimerer mit Venskab eller min Person saa meget, at han vilde reise en, siden (ɔ: mindre) tyve Mile (derfor). Er det muligt, naadige Herre, saa persvadér Hs. M. dertil, saa er jeg forsikkret, at alting gaaer vel, hvis ikke, beder jeg om Svar, hvad jeg skal gjøre." — Derpaa omtales, at Wibe havde lovet, at sende ham en courér — in diminutivo — om Stades Indtagelse, og at Løvenørn er forsikkret, at Hs. Excell. hellere havde undt ham den present end Klepping, som nu ikke er sket, men at Løvenørn ikke desto mindre istedenfor 300 Ducater, som Czaren vilde give Klepping, skaffede Klepping Czarens Portrait, som er 600 Ducater værdt, saa Klepping kan se, at han ei har været misundelig: „saaledes sætte I Bier Honning, men ikke for Eder selv — sic vos non vobis mellificatis apes. Kongen af Polen gav Klepping 200 Ducater". Herefter gaaer Løvenørn nu over til sin personlige Stilling til Czaren i denne Sag, og skriver derom: „Gaaer affairerne ei, som han ønsker, er jeg den første, han revancherer sig paa, og om jeg havde hundrede Creditiver, gjør han mig dog en sensible tort. Han blev paa sin Vis vred igaar, at jeg ei vilde reise til Kongen med disse puncter, som han nu har givet Klepping med. Jeg mærkede nok, at han gjerne saae, her var Ingen, som passede paa deres demarcher

og Streger, hvorfor jeg svarede, at han vel selv vidste, jeg var kommen her med et Creditiv fra min allernaadigste Konge, og førend jeg fik Ordre, kunde jeg umuligt gaae tilbage. Dette mente han, var noget extraordinairt, at jeg refuserede ham."

Til Wibe 15 Septbr. 1712: „Oberst Klepping reiste herfra om Morgenen d. 13de over Trebsen (o: Tribsees paa Grændsen af Pommern og Meklenborg), hvorfra han tog videre med en Eskorte af fem og tyve Mand, men igaar ankom her Tidende fra en i Trebsen commanderende Officer, at af samme Eskorte vare fire Mand komne tilbage med den Efterretning, at Oberst Klepping med Eskorten to Mile fra Trebsen var attaqveret af et fjendligt Parti, og at Eskorten var slagen; om Oberst Klepping vidste de ei noget sikkert at sige, om han var død eller fangen, dog havde de set, at Hestene for hans Vogn vare ihjelstukne. De medhavende Breve og Papirer saavel fra Kongen af Polen (og) Czaren, som og mine, vare alle uden Chiffre, eftersom man formodede, at som han reiste under Eskorte, havde man saadan ulykkelig accident ei at befrygte." Efter derpaa at have bemærket, at han hermed sender duplicat af Indberetningen, som var afgivet, og kun skal tilføie ved den, at der er rykket en Bedækning ud, for at beskytte de Batterier fra Landsiden, som skulle beskyde de svenske Skibe, naar Admiral Sehested angriber dem fra Søsiden, fortsætter han nu: „Som alt er at befrygte, at mine Breve med Oberst Klepping ere faldne i onde Hænder og Deres Excell. deraf nokkom ser, at min zele haver bragt mig til at bruge Expressioner og skrive Sandhed, som, ifald de af Svensken skulde blive publicerede, hvortil de ere slemme nok, ei skulde gjøre mig angenem ved disse Hoffer, saa beder jeg ydmygst, at Deres Excell. mig herudi vilde raade, saa og, om noget fortrædeligt derover skulde kunne møde, da hjelpe, at jeg udi Tide kunde komme herfra med Æren og begge Øren, thi ellers faaer jeg nok en Ulykke."

Til Wibe d. 20 Septbr. 1712: „Saa god en Moskowiter, som jeg var før (i mit Sind), saa ond er jeg nu, men „Vrede uden Magt er tom" — vana est sine viribus ira. Dog har jeg publiqve sagt dem, at der hverken var Tro eller Love hos dem. Jeg har gjort og talt alt hvad en allerunderdanigst tro Tjener var muligt[1]). Og min zele for Kongens

---

[1]) Hertil er i Udkastet tilføiet, og senere igjen overstreget som noget Løvenørn dog ikke har villet, at man skulde vide, men som giver et Bidrag mere til at vurdere Løvenørns Optræden her: „og jeg har talt saa meget, at jeg derover har mistet mine 1300 Rub-

Tjeneſte obligerede mig, at jeg i den ſidſte conference med Czaren, Kongen af Polen, Menzikow (og) Grev Flemming maatte udbryde med disſe Ord, at jeg endnu var forſikkret, at de, ſom havde bragt Czaren paa disſe Tanker, maatte komme engang til at betale det med deres Hoved, og da Menzikow ſpurgte, og vilde vide, hvem jeg mente, gav jeg følgende (Svar), at jeg mente dem, ſom vare driſtige (til) at vide (ɔ: paaſtaae), at det ei var Czarens Interesſe, at maintenere ſig i Pommern, men at det var bedre, han marſcherede til Polen derimod, hvor Hs. Czariſke M. dog efter Fredstractaten med Tyrkerne ei kunde med ſin Armee forblive[1]). Og derſom jeg havde vidſt Hs. M.s allernaadigſte Villie, ſaa havde jeg ſikkert for Gud declareret Prinds Menzikow rentud for en Fjende af Hs. M., at han ei mere havde at forlade ſig paa Hs. Ms. Venſkab. Jeg har og viſt ham, at det han gjorde, ei kom overens med hans forrige Løfter, og om det var recompense for alle de marqver, ſom min allernaadigſte Konge havde givet ham af ſit Venſkab[2]). Hvorpaa han mig ſvarede, at han maatte kun (være) ſin Herre tro, og om det var Ret, at Kongen ei vilde betro Czaren en Bagatel af 60 Kanoner[3]). Jeg maatte ſvare, at jeg ſkulde beviſe contrarium, at de (Kanonerne) bleve brugte for Stralſund og Rygen, ſom Tractaterne paabøde, han ſelv havde underſkrevet i Dresden. Herpaa ſvarede han mig, at det var Løgn, han havde ikke underſkrevet i Dresden, at attaqvere Stralſund og Rygen. Jeg maatte høre og lide, at han ſtraffede mig en Løgner, men jeg forſikkrede dog, at jeg havde ſet hans egen Haand derfor. Her blev han meget vred, og ſvor, at han vilde beſvære ſig over mig, og ſkrive til Kongen. Eders Excellence ved bedſt, hvad jeg har tilforn talet om

---

ler, ſom Fyrſt Menzikow var mig ſkyldig." Herved ſigtes ſandſynlig til et Tilgodehavende, Løvenørn har havt hos Menzikow for ſin Andel i Krigsbytte, vel navnlig fra Capitulationen ved Perewolotzky.

[1]) Czaren havde ved Freden i Huſſi forpligtet ſig til, ikke at blande ſig i Polens Anliggender, og maatte ſaaledes ikke heller føre ſine Tropper dertil; men holdt, ſom bekjendt, ingen af de ved den indgaaede Forpligtelſer, idet han her, ſom overalt, fulgte den „ſtore" Politiks Grundſætninger, at handle, ſom Tractaterne ikke vare der.

[2]) Dette ſynes at forudſætte, at Menzikow ogſaa har opbaaret Pengeſummer fra Frederik IV, for derigjennem at virke paa ham.

[3]) Kanonernes Antal udgjorde netop 60, ſom vare overbragte fra Danmark til Pommern (p. 380 Anm. [1]). Og da Czaren forlangte, at faae dem til at beleire Stettin, gav Frederik IV Ordre til, at hvis de ikke bleve brugte for Stralſund og Rygen, ſom det var beſtemt, ſkulde ikke alene det hele Artilleri igjen føres tilbage til Kjøbenhavn, men ogſaa alle Transportſkibene, der laae ved Pommern. — O. Vaupell, den danſk-norſke Hærs Hiſtorie, p. 449.

Fyrst Menzikow og taget hans Parti, saa De deraf naadigst kan se, at jeg har maattet været stik imod, til at gjøre det, jeg har gjort. Og Baron Lilliencrone, Mr. Meyer, og alle, som have været her, skal være mit Vidne, at jeg har anvendt al Flid, for at faae ham (Menzikow) omvendt, men jo mere jeg flatterede, jo mere forbandet blev han, hvorfor jeg maatte sige ham Sandhed. Ifald han nu turde være saa ublu, og klage mig for Hs. M., saa begjærer jeg intet mere, end det maatte komme til en Erklæring, og dersom jeg har Uret, saa begjærer jeg ingen Pardon: Jeg haaber dog, at det skal frugte mere end alt andet." Efter herpaa at have berettet, at Czaren nogenledes antog, at det ei var Kongen muligt, at skikke ham Tropper, men at det ei blev til noget med entrevuen gik ham haardt til Hjertet, at Garden skulde marschere derfra imorgen eller overmorgen, og at de andre havde Ordre, til at holde sig marschfærdige, tilføier han til Slutningen: „Jeg kom nu fra Czaren, hvor jeg længe og vidtløftigt havde stillet ham for Øine, hvad deraf vilde følge, om han gik bort med hele Armeen, og ei lod saa mange af sine Tropper blive tilbage, at man kunde maintenere Artilleriet. Hvorpaa han bad mig, jeg skulde komme imorgen til ham igjen, men til Afsked sagde jeg ham dette, at „„ifald han forlod Pommern, og deraf siden fulgte, at min allernaadigste Konge maatte tage andre messures, havde jeg Ordre, at sige ham hermed, at Hs. M. saa aldeles vilde for ham og alle andre være fri"". Og denne declaration skal frugte mere end tyve Conferencer! — Nu fik jeg Bud fra Czaren, at han vilde lade Grenadererne blive her."

Dagen efter d. 21 Septbr. lod Czaren Løvenørn forsikkre, at hele Armeen skulde blive der paa Garden nær, som samme Dag marscherede, og to Dage senere erklærede Czaren Løvenørn, at naar den danske Flaade kom, skulde vist og sandt descenten gaae for sig paa Rygen. I den herom af 23 Septbr. afgivne Indberetning tilføier Løvenørn, at han selv afreiser med den næste Indberetning til Kjøbenhavn over Falster.

Men det Haab, som havde gjort Czaren saa mild d. 23 Septbr., om den danske Flaades betimelige Ankomst, glippede, og den svenske Flaade, som d. 26 Septbr. landsatte Stenbock paa Rygen med den første Afdeling af den svenske Undsætning, der udgjorde 10,000 Mand [1]), maa allerede d. 24 Septbr. være set krydse nord for Rygen, og Forberedelserne der begyndte

---

[1]) O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 450—51.

til Troppernes Landsætning, uden at den danske Flaade endnu var i Sigte. Øieblikket var der altsaa, hvor det Uveir fra Czaren maatte bryde løs over Løvenørn, som han havde forudset, og hvorvel Løvenørn ikke nærmere antyder, hvori den »sensible tort« vilde bestaae, som han vidste, at Czaren i saa Fald vilde tilføie ham, om han saa havde „hundrede Creditiver", lader han os dog ane, hvad han her mener med »sensible«, naar han i det følgende Brev taler om, at kunne komme bort fra sin Sendelse til Czaren „med Æren og begge Øren" d. e. saa han bragte begge sine Øren med Ære derfra. At dette nu ogsaa er sket, som Løvenørn saa afgjort forudsaae, at ville vente ham af Czaren, kunne vi ikke tvivle om, naar vi se, at Løvenørn, som endnu ligetil d. 23 Septbr. ikke taler et eneste Ord om sin Afskedigelse fra Czaren, den næste Dag d. 24 Septbr. paa sin Begjæring er udtraadt af Czarens Tjeneste, som kun kan forstaaes saaledes, at Løvenørn øieblikkelig efter det Optrin, der har fundet Sted, har forlangt sin Afsked som en Følge af den ham udviste Behandling, og at denne saa ogsaa er givet ham [1]). Afskeds Patentet, som endnu haves i Original [2]), er affattet paa russisk, og meddeler simpelt hen Afskedigelsen i den derved brugelige Form; det er udstedt af Czaren under det russiske Statssegl med hans egenhændige Underskrift, og dateret „Grypswalde Aar 1712 d. 13 Septbr. d. e. 24 Septbr. N. St." [3]).

Det Document, som vi saaledes have om Løvenørns Afskedigelse af Czaren, giver Løvenørns Historie en Fasthed, som den hidtil i saa Henseende har savnet, idet det baade hæver den Uvished, der har været i Spørgsmaalet om Løvenørns blandede Forhold til Frederik IV og Czar Peter, og angiver med Bestemthed Tiden, naar Løvenørns undersaatlige Forhold til Czaren ophørte. De Omstændigheder, hvorunder dette skete, ere de mest spændende, der foreligge i Løvenørns Liv, og for saa vidt ganske det Modsatte af hvad man har sagt, at Czaren af Venskabs Hensyn til Frederik IV

---

[1]) At Udbrudet af Czarens Forbittrelse her har været bekjendt, maa ogsaa antages efter »Theatrum Europæum,« Tom. XIX for Aaret 1712, p. 489 b, hvori der sandsynlig sigtes til det i den Anledning foresaldne Optrin med Løvenørn, naar der siges ved Beretningen om de svenske Troppers Landsættelse paa Rygen: „Man sagte, es sey der Czaar sehr unwillig gewesen, daß die Schwedische Flotte nicht von der Dähnischen angegriffen worden, ehe sie noch den Succurs überbringen oder ausetzen können."

[2]) Det kgl. Bibliotheks haandskrevne Samlinger vedkommende Poul Løvenørn.

[3]) Den russisk-græske Kalender efter den Julianske Tidsregning var da 11 Dage bag efter den Gregorianske; i indeværende Aarhundrede er Forskjellen 12 Dage mellem den nye Stil og den gamle Stil efter den.

indvilligede i Løvenørns Afsked [1]). Og er det et Bevis paa Løvenørns Gave til at gribe Leiligheden, at han øieblikkelig benyttede den Stilling, hvori han var bragt af Czaren, til at faae sin Afsked, som han før ikke havde kunnet, saa viser hans Beretning fire Dage før om hans Sammenstød med Menzikow hen til et ligesaa fremtrædende Træk ved hans Charakter i den Djærvhed, hvormed han der optræder, sammen med at den tillige viser, at den Hengivenhed, han bevidner i sine Breve for Menzikow, har været sand, og svaret til hans Udtalelser om Menzikow til Andre, hvad der igjen væsenligt forklarer Menzikows Forhold til ham [2]).

Det er bekjendt, hvor løs Haanden sad paa Czar Peter, men ogsaa hvor hurtig hans Vrede, naar den var kommen til et saadant Udbrud, kunde slaae om mod dem, han holdt af [3]). Dette var ogsaa allerede Tilfældet mod Løvenørn, endnu inden hans Afskeds Pas udfærdigedes, som imidlertid vel neppe er sket endnu samme Dag, som han fik sin Afsked, om det end, som naturligt, er dateret efter den. Afskeds Passet bestaaer nemlig af to sammenbukkede Blade, af hvilke Afskedigelsen paa den ovenanførte Maade findes foran paa det første, og indvendig paa det bagerste Blad en ærefuld Anbefaling for Løvenørn af Czaren, der er skrevet paa tydsk, og til sin Bekræftelse henviser til det foranstaaende Patent med Czarens Underskrift og det russiske Statssegl. Vi gjengive Anbefalingen i Oversættelse med Vedføielse af den tydske Text.

---

[1]) E. Pontoppidan, Vestigia, III, p. 488 siger, at Czaren indvilligede til Frederik IV i Løvenørns Afsked „ægre licet et in singularis amicitiæ documentum“; og T. Hofman, danske Adelsmænd, III, p. 213 overensstemmende hermed, at Czaren efter fire Aars Tjeneste gav Løvenørn sin Afsked, „i Kraft af det Venskab, som han stod i med Kongen af Danmark.“

[2]) Med al den Forfængelighed, Pengebegjærlighed, og Svigagtighed, der beherskede Menzikow i hans Velmagt, og kom frem i hans offenlige Liv ved Siden af hans store Kløgt og den Dulighed, hvortil han havde svunget sig op ved sine overordenlige Evner, berømmes Menzikow i sit private Liv for sin Kjærlighed mod sin Familie og sin Velvillie mod sine Undergivne, og „forglemte“, som der siges, „aldrig en ham bevist Tjeneste“ af dem, der vare ham hengivne. (General von Mannsteins Memoirer, Riises Archiv, 47 Bind, Menzikoffs Fald, p. 393—94).

[3]) Da Czar Peter saaledes engang paa Grund af nogle opdagede Underslæb af Menzikow havde indfundet sig i hans Pallads om Morgenen tidlig og tugtet ham i Sengen paa en meget følelig Maade, og ved sin Bortgang mødte en Mængde Mennesker, der kom, for at lykønske Menzikow til hans Navnedag, vendte han strax tilbage til Menzikow med dem, for at spise Frokost hos ham i Dagens Anledning, som om intet var forefaldt. (Heinrich Doering, Ruslands Helden, Riises Archiv, 63 Bind, Alexander, Fyrste af Menzikow p. 127).

Vi Peter af Guds Naade Czar og Beherſker over alle Ruſſere p. p. p. Gjøre herved vitterligt:

Hvorledes Foreviſeren heraf, den Velbaarne, Vor kjære tro, Poul Vendebo von Løvøren, henimod otte Aar lang har ſtaaet i Vor Tjeneſte, og tilſidſt ſom Virkelig Oberſt og Generaladjudant, og under den Tid og det ved alle occasioner ſig ſaa forholdt, at Vi med hans Opførſel og udviſte bravour til enhver Tid have været meget tilfreds. Men da han nu, for at ſøge — ‚proseqvere‘ — ſin Lykke andenſteds og det i ſit Fædreland, har gjort underdanigſt Anſøgning om ſin dimission, ſaa have vi ham ſaadan ikke villet forholde, men ville meget mere herved bekjende for Andre de Ds altid (af ham) tro ydede Tjeneſter, og Samme ogſaa anmode om, at lade ſig ovenmeldte von Løvenørn paa det bedſte være recommanderet ſom en dygtig og brav officier. Som vi ogſaa, til yderligere Bevidnelſe paa alt dette, have ladet ſaadant udfærdige under Vor egen Haands Underſkrift og Vort foran trykte Rigs-Indſegl.

Saaledes ſket i Grypswalde d. $\frac{1}{2}\frac{3}{4}$ September 1712“ [1]).

Hvad de otte Aar angaaer, hvortil Løvenørns Tjeneſtetid i Rusland her ſættes, uagtet det kun var paa femte Aar, ſiden han ankom dertil, da maa det henſtilles, hvorvidt det er en uforſætlig Feil, ſom derved er indløbet, eller om Løvenørn ved ſin Indtrædelſe i den ruſſiſke Krigstjeneſte ſkulde have indgaaet nogen Capitulation, og denne været affluttet paa det Antal Aar, ſom derfor her angives ſom udløbet, for at hans Afſkedigelſe kunde finde Sted i Overensſtemmelſe med hans Capitulation.

---

[1]) „Wir Peter von Gottes Gnaden Czaar und Beherscher aller Reussen p. p. p. Fügen hiermit zu wissen: Wie dass Vorzeiger dieses, der Wohlgebohrne Unser lieber Getreuer, Paul Wendeboe von Löwören in die acht Jahr lang in Unseren Dienſten und zuletzt als würcklicher Obrister und General Adjutant gestanden, auch wehrender solcher Zeit, und zwar in alle occasionen sich so verhalten, daß Wir mit dessen Aufführung und erwiesenen bravour iederzeit sehr zufrieden gewesen. Weilen Er aber nun sein Glück anderwertig und zwar in seinem Vaterlande zu proseqviren umb seine dimission gehorsambst Ansuchung gethan, Als haben Wir Ihm solche nicht vor enthalten, sondern vielmehr hiedurch die uns allezeit treugeleiſte (=ten) Dienſte anderen bekänd (ɔ: bekennen), auch Selbe darneben ersuchen wollen, obgedachten von Löwenören als einen tüchtigen und braven oficier sich bestens recommendiret seyn zu lassen. Wie (Wir) dan zu mehrer Beglaubigung dieses allen, solches unter Unseren eigenen Hand-unterschrifft und Vordruckung Unseres Reichs-Insiegels ausfertigen lassen.

So geschehen in Grypswalde d. $\frac{1}{2}\frac{3}{4}$ September 1712“.

To Dage efter Løvenørns Afskedigelse havde den svenske Flaade, som anført, allerede udskibet Stenbock med 10,000 Mand paa Rygen, og under saadanne Omstændigheder kunde Løvenørn ikke reise. Czarens Frygt for hans Stilling i Øieblikket maatte imidlertid formindskes dels ved at den fjendlige Styrke, der var landsat, og kun udgjorde den første Afdeling af Undsætnings Hæren, endnu ikke var større, dels ved at den danske Hovedflaade under Gyldenløve, som d. 28 Septbr. var ankommen til Høiden af Rygen, Dagen efter bemægtigede sig de af de svenske Førselsskibe med Korn og Krigsfornødenheder, som laae, og endnu ikke havde udlosset[1]). Herpaa gik den svenske Flaade tilbage, og medens den danske, som havde fulgt efter den, tog Leie i Kjøge-Bugt, forblev Admiral Sehested, dækket af denne, med sin Eskadre i de pommerske Farvande, og støttede saaledes Russerne.

Løvenørn kunde nu tiltræde sin Tilbagereise, og modtog i den Anledning nedenstaaende Skrivelse fra Czaren til Frederik IV, som vi gjengive efter den tydske Text med samme hosføiet. Skrivelsen er dateret Greifswalde 1712 d. 26 Septbr. d. e. 7 October N. St.

„Durchlautigste, Stormægtigste Konge,
venlig meget elskede Broder og Ven.

Efterat for mig Eders Ms. og Kjærligheds til mig forskikkede Generaladjudant Poul Vindelbo von Løwenørn har givet tilkjende, hvorledes han har Ordre til at afskedige sig hos mig, og igjen begive sig tilbage til Ed. M. og Kjærlighed, har jeg ved denne Leilighed ei kunnet undlade, at forsikkre Ed. M. og Kjærlighed om mit bestandige Venskab, og tillige bevidne Samme, at bemeldte Deres Generaladjudants Person har været mig be-

---

[1]) De fra den danske Flaade udsendte Skibe og Chalupper, som satte ned paa de svenske Førselsskibe, kom for en Sydvest og afskare dem fra den svenske Flaade, tildels paa Grund af, at Skipperne vare i Land. Af de Svenske angives Antallet af de tabte Førselsskibe til 30, af de Danske til henved 80, hvoraf 40 ødelagdes og 15 toges. (H. G. Garde, Den dansk-norske Sømagts Historie fra 1700—1814, p. 42. O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 450—51). I »Theatrum Europæum«, Tom. XIX for Aaret 1712, p. 489 b. angives de Svenskes Tab til 26 Transportskibe, der opbrændtes, og 13, der toges og bragtes til Kjøbenhavn. Men tilføies der: „das Meiste und das Beste war doch würcklich auff der Insul Rügen an Land gebracht".

hagelig, og Jeg været særdeles tilfreds med dennes hersteds førte conduite, som Jeg og ellers

uafladelig er
Ed. M.s og Kjærl.s
tro Broder og Ven
Peter“ [1]).

Czarens Skrivelse indeholder saaledes intet uden de Høfligheds Bevidnelser, der gaves Affendingerne tilbage til deres Hoffer. Men efter Frederik IV's indtrængende Bestræbelser, for at formaae Czaren til, at afstaae Løvenørn til sig, og Czarens Vægring ved i den Henseende at kunne gjøre mere for Kongens Ønske, end midlertidig at overlade ham Løvenørn, vilde Czaren vist ikke have undladt, at fremhæve for Kongen, at han nu ganske havde givet Afkald paa Løvenørn, naar den Maade, hvorpaa Løvenørns Affkedigelse var gaaet for sig, kunde have været benyttet som et Venskabsbevis af ham, og den fuldkomne Taushed, hvormed Czaren her forbigaaer denne, viser derfor nokfom hen til den Grund, Czaren har havt dertil i Sammenhængen med den. Hvorimod Czarens Bevidnelse af sin særdeles Tilfredshed med Løvenørns Forhold under de givne Omstændigheder baade maa anses for en personlig Retfærdiggjørelse, der herved ydes Løvenørn, og for en Erklæring fra Czarens Side, at det fremdeles vil være ham behageligt, at forhandle med Kongen gjennem ham.

To Dage herefter fik Løvenørn u. 9 October Czarens Meddelelse om, hvad han skulde forebringe Kongen fra ham, og ved Affkeden gav Czaren ham sit Portrait rigt besat med Diamanter. At Menzikow nu ikke stod udenfor den Anerkjendelse, som Czaren baade paa den ene og anden

---

[1]) Det kgl. Bibliotheks haandskrevne Samlinger vedk. Poul Løvenørn:

„Durchlautigster, Großmächtigster König,
freundlich viel geliebter Bruder und Freund.

Nachdem mir Ewr. May. u. Liebden der mich abgeschickt gewesener General-Adjutant Paul Windelbo von Löwenörn zu erkennen gegeben, welcher gestalt Er Ordre habe sig bey mir zu beurlauben, und wieder zu Ewr. May. u. Liebden gehen. Alß habe Ich bey der gelegenheit nicht umbhin gekont, Ewr. May. u. Liebden meiner beständigen freundschaft zu versichern, und zugleich Deroselben zu bezeugen, daß mir ged. Dero General-Adjutanten persohn angenehm gewesen, und Ich mit dessen hieselbst geführter conduite gar wohl zu frieden seye. Alß der Ich sonsten unausseţlich bin

Ewr. May. u. Liebden
getreuer Bruder und Freund
Peter“.

Maade viste Løvenørn, kan med Vished antages, og denne er saaledes ogsaa et Bevis paa, at det ei heller kom til noget Brud mellem Løvenørn og Menzikow for den uforbeholdne Besked, hvilken Løvenørn havde sagt Menzikow om hans politiske Upaalidelighed, som det da ogsaa falder af sig selv, at Frederik IV ikke kunde have vedblevet at bruge Løvenørn i sine Sendelser til Czaren for hvad, han der skulde udrette, naar han havde havt Menzikow mod sig [1]).

II.

Løvenørns videre Virksomhed under Krigen, hans Hverv til Czaren i Kjøbenhavn, og Afslutning af Freden med Sverig.

Løvenørn, der hidtil kun havde været en russisk Officer i dansk Tjeneste, og været brugt til en Generaladjudants Forretninger, uden virkelig at være det, traadte nu efter sin Afskedigelse af Czaren ved sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn ind i Hæren som dansk Officer, og udnævntes til virkelig Generaladjudant i Oberst Kleppings Sted, der forsørgedes paa anden Maade, og vel afgik fra Posten paa Grund af det Uheld, han havde havt som Courer paa Veien fra Tribsees, hvorved han dog ikke maa være bleven fangen. Sammen hermed fik Løvenørn ogsaa Charakter af Oberst af Cavalleriet i Henhold til hans Afsked som Oberst af Czaren, hvad der muligen

---

[1]) Idet Menzikow ikke alene lod sin Trusel, fare med at ville klage over Løvenørn, men ogsaa sin Vrede paa ham, erindres vi derved om hvad der siges til Menzikows Berømmelse, at „havde han først stiftet Venskab med Nogen, saa vedblev han, at være hans ivrige Ven*), men naar der tillige siges om ham, at han „var en uforsonlig Fjende“ og „ikke kunde fordrage Nogen, der vilde optræde som hans Overmand eller Ligemand mod ham“*), da forklarer dette, at Løvenørn i sin Uvished om, hvorvidt Menzikow efter det Foresaldne mellem dem nu var hans Ven eller Fjende, ogsaa kunde vente sig det allerværste af ham. Iøvrigt hørte det med til det store Omslag, der indtraadte hos Menzikow, da han efter Keiserinde Catharinas Død forvistes af Peter II, at han villig indrømmede, hvor uretfærdig han havde været i sit Fjendskab**), som hans Forsængelighed og Havesyge ogsaa nu vege for en dyb religiøs Alvor og den største Nøisomhed i den Nød, han underkastedes, hvorunder han ogsaa selv erkjendte, at hans Sind var friere og roligere end det havde været i hans Velmagts Dage, og idet han kun var bekymret over den Lod, han havde bragt over Sine, paa sit Yderste bad sin efterlevende Søn og Datter, at de „vilde se paa de Exempler, han her havde givet dem“ i sin Ydmygelse**). Han overlevede kun sin Forvisning i to Aar, i hvilke han baade mistede sin Kone og ældste Datter, og døde d. 2 Novbr. 1729 i Beresow i det nordligste Siberien nær Ob Floden.

*) Mannsteins Memoirer (Riises Archiv, 47 Bind, p. 394).
**) Chantreau (Riises Archiv p. 349. 356. 359.

hørte med til Czarens Gunstbevisninger mod ham ved denne. Den herpaa givne Bestalling til Løvenørn er udfærdiget i Kjøbenhavn d. 28 October 1712 [1]).

Den Hær, som Stenbock landede med paa Rygen, var udrustet i Sverig, for at gaae til Polen, hvor den skulde støde til Karl XII, der skulde bringes dertil af Tyrkerne, og saa føres tilbage med den. At det nu ogsaa var den oprindelige Plan, at Stenbock paa Rygen skulde have opbiet den yderligere Forstærkning, der paatænktes, hvis det behøvedes, ligger nær. Det var imidlertid ikke muligt for Stenbock, at blive længe paa Rygen, og han begyndte allerede ind i October i al Stilhed at overføre sine Tropper til Stralsund, og da de sidste vare ankomnne der om Aftenen d. 29 October, og han havde modtaget en betydelig Forstærkning til dem af de i Stralsund værende Tropper, lod han den saaledes samlede Hær bryde op mod Nord fra Stralsund, for gjennem Passet ved Damgarten at gaae over Recknitz Floden ind i det neutrale Mecklenborg, idet han samtidig i et Manifest af 1 Novbr. erklærede, at han for sine Troppers Forpleinings Skyld var nødt til at søge sig en fredelig Gjennemgang (»innoxius transitus«). Det antoges, at Stenbock ikke var gaaet lige mod Syd fra Stralsund paa Grund af den Stilling, de russiske og sachsiske Tropper indtoge i de af dem omkring Stralsund opkastede Værker, og at det nu var hans Hensigt ved en omgaaende Bevægelse at ville fordrive dem, og saaledes søge Polen. Hertil gjorde Stenbock imidlertid intet Skridt, og vedblev at rykke vest efter til Rostock, som han d. 14 Novbr. nødte til at tage mod en svensk Besætning.

Czar Peter havde forladt Greifswalde d. 9 October s. D., som han havde affærdiget Løvenørn til Frederik IV, og var derpaa om ad det preussiske Hof taget til Carlsbad. Den russiske Hær i Pommern stod saaledes under Menzikow, og i Forening med den sachsisk-polske fulgte den langsomt efter de Svenske, for at være dækket, til at afskære deres forventede Bevægelse. Paa Grund af disse Begivenheder var Løvenørn, kort efterat han havde modtaget sin nye Bestalling som Generaladjudant, igjen bleven affendt til det russiske Hoved-Kvarter, som endnu d. 12 Novbr. stod ved Nutzkow i det østlige Mecklenborg umiddelbart op til den pommerske Grændse, hvorfra der af forn Dat. haves et Udkast til et Brev fra Løvenørn til Geheimeraad

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

Wibe [1]). Brevet angaaer Løvenørns Diæter, som han endnu ikke har faaet til Opholdet ved det russiske Hoved-Kvarter, hvorfor han beder Wibe forhjælpe sig til sin »subsistence« hos H. M., da han „ikke længer kan holde det ud", men hvad han har udlagt (til sin Underholdning hidtil) vil han gjerne lade staae indtil videre [2]). Hvorhos han tilføier, at han „ei har tiltalt Prinds Menzikow for det Brev, han debiterer, at have faaet fra H. M. Kongen, da han endnu er importeret for Hs. M.s Interesse."

Imidlertid aftaltes der underhaanden, at den danske Hær ogsaa skulde rykke ind i Mecklenborg vestfra, for at understøtte den sachsiske og russiske Hær, og for at vinde den fornødne Tid til den danske Hærs Udrustning og Indrykning, søgte man, at faae en Stilstand bragt tilveie, til hvilken Ende der blev foranstaltet en Sammenkomst i Gustrow, hvor det sachsiske Hoved-Kvarter da var, mellem Stenbock, Menzikow og den sachsiske General-Feltmarskal, Grev Flemming, og to „danske Oberster" [3]), hvoraf Løvenørn maa have været den ene, og Meyer, som var ved det sachsiske Hoved-Kvarter, den anden. Den flg. 30 Novbr. afsluttedes herefter Vaabenstilstanden paa 15 Dage fra 1 Decbr. medregnet, under hvilken den svenske Hær paa den ene Side, og den russiske og sachsiske paa den anden Side skulde holde sig indenfor de vedtagne Linier. At Stenbock nu ogsaa ønskede en Stilstand var ikke blot med Hensyn til den offenlig angivne Grund, for at hans Tropper kunde udhvile efter deres Anstrengelser, men stod i Forbindelse med hans hele Bevægelse ind i Mecklenborg og Besættelsen af Rostock, der sikkrede ham Havnen ved Warnemünde, idet hans Plan gik ud

---

[1]) Det kgl. Bibliothek. Navnet paa Stedet er ikke skrevet nøiagtigt i Udkastet, og synes, at skulle læses „Nustrow" istedenfor „Nutzkow". Stedet, hvis Beliggenhed Løvenørn angiver til et Par Mil fra Trebsen eller Tribsees, laae ved Omdreiningen af Recknitz Strømmen, hvor dennes østlige Løb vender sig, og gaaer mod Nord. Strømmen har her Nutzkow paa sin sydlige Side, og Sulte eller Sultze paa sin nordlige Side ved „das Sultzer Moor", som tjente Russerne til yderligere Dækning for sig bag Strømmen.

[2]) Om Lønnings Tilstanden i Hæren skriver General Scholten fra forang. October: „Dronningens Regiment har 7000 Rdl. til Gode, Zepelins og Staffeldts Regimenter deres Lønning for otte Maaneder, og Lewetzaus Regiment Rekrutpengene for hele Aaret." Ligeledes var Regimenternes Beklædning i den maadeligste Tilstand, saa Scholten endog siger, at „Dronningens Regiment gaaer i Pjalter". (O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 454). Der var saaledes rigelig Anvendelse for de 240,000 Rd., som Hamborgerne d. flg. 14 Novbr. for forskjellige Ankeposter mod dem nødtes til, at udrede i Krigs Bøde til Frederik IV, og hvorved der vel ogsaa blev hjulpet paa Løvenørns Krav.

[3]) Theatrum Europæum, Tom. XIX, for Aaret 1712, p. 494 a. b.—495 a.

paa der at kunne afvente Undsætning fra Sverig og udtrække Tiden, indtil han ved den tilførte Forstærkning sattes istand til, at tiltvinge sig Gjennemgangen til Polen med Karl XII's fordrevne polske Konge Stanislaus Leßcinsky, som befandt sig i hans Hær.

Den 3 Dcbr. afreiste Frederik IV fra Kjøbenhavn til Oldeslohe, der skulde være Hoved-Kvarteret for Samlingen af den danske Hær til dens Opbrud ind i Mecklenborg, og Dagen efter d. 4 Dcbr. indfandt Czar Peter sig ogsaa ved sin Hær [1]). Den 9 Dcbr. affendtes Løvenørn fra det russiske Hoved-Kvarter, som da var i Wardow [2]). Han medbragte en egenhændig Meddelelse til sig fra Czaren paa hvad han skulde forestille Frederik IV fra ham, som kun var affattet til Løvenørns personlige Underretning, og desaarsag skrevet paa russisk [3]). Af den Oversættelse, som Løvenørn selv har vedføiet Meddelelsen, ses, at Stenbock nu, da Vaabenstilstanden var ved at løbe ud, og den forventede Forstærkning ikke var ankommen, under Angivelse af sine Troppers Udmattelse vilde have Vaabenstilstanden forlænget paa tre Maaneder, hvorved man altsaa fra Sverig vilde faae rigelig Tid til Understøttelsen af ham, hvorimod Czaren mener, at det nok kunde stemme med de Allieredes Fordel, at tilbyde Fjenden en Vaabenstilstand paa en to—tre Uger under Henvisning til hans Hærs Overanstrengelser, men fremhæver forøvrigt Vanskelighederne af, at forhindre Fjenden fra at gaae mod Syd, da han ikke er afhængig af Passer, hvori Modstanden kan samles mod ham. Czaren skriver:

„Vor Mening om Efterfølgende stilles Hs. M. Kongen af Danmark for:

Saasom Stilstanden gaaer til Ende, og vi ei endnu ere conjungerede, (og) Fjenden endnu søger Stilstand i tre Maaneder, men denne

---

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XIX, for Aaret 1712, p. 494 a. b.—495 a.

[2]) Wardow ligger i nordostlig Retning for Güstrow og i sydostlig for Rostock paa den sydlige Side af Recknitz Strømmen, en fem Mile sydvest for Nutzkow. Stillingen her dækkes endnu mere ved et nordligt Tilløb til Strømmen fra en Sø, og mod Vest ved Strømmens Omdreining sydfra. Russerne spærrede saaledes Veien mod Syd for de Svenske ved deres Stilling bag Recknitz Strømmen paa hele dennes Løb fra Sydvest til Nordost gjennem Mecklenborg.

[3]) Det kgl. Bibliotheks haandskr. Saml. vedk. Poul Løvenørn. — Ved den russiske Text er antegnet: „Dette er skrevet med Hs. M. Czarens egen Haand, som han gaf mig med pro memoria, da jeg var afskicket til Hannem udi Mecklenborig, og Kongen marcherede med Sin armée fra Holsten til Mecklenborig, for at attaqvere den svenske armée under Stenbocks Commando.

P. de. Löwenörn.

ſtore prolongation ei er os nyttig, men os (derimod) tykkes, om det end ſkulde gjøres, det da maatte være paa to eller tre Uger, paa det i den Tid en ſaa ud=fatigueret Armee kunde hvile ud, og mellem os efter Conjunctionen conveneres om, hvad nu og i Fremtiden er at gjøre, thi Fjenden, ſom det er øienſynligt, ſøger at gaae til Polen, hvilket ved de foranſtaaende Moradſer det ſkal blive vanſkeligt at tage i Agt, ſaaſom man der ei har Paſſer. Og værende (ɔ: under) Stilſtanden ſkal han da være tvungen til at holde ſig ſtille. Hvilket Altſammen vedlægges til Hs. M.s Overveiende.

Givet udi Wordo (Wardow) d. 28 Nvbr. (9 Dcbr.) 1712.

Peter".

Men medens Czaren gik frem med den ſtørſte Forſigtighed mod en Feltherre ſom Stenbock, og Tropper, ſom han havde dannet, og ſnarere overvurderede end undervurderede Vanſkelighederne ved ſine Foretagender, var dette ikke Tilfældet med Frederik IV, og uden at den af Czaren foreſlaaede Vaabenſtilſtand kom istand, for at Foreningen derved kunde have været bragt til Veie af den ruſſiſke og ſachſiſke Hær med den danſke, ſtod Frederik IV d. 15 Dcbr. med denne ved Gadebuſch [1]). Imidlertid var Stenbock ved en opſnappet Courer fra Czaren til Frederik IV kommen til Kundſkab om de Anſtalter, man havde truffet, for ſaaledes fra alle Sider at trække ſig ſammen om ham [2]), og idet han allerede forinden Vaabenſtilſtandens Udløb havde ſkudt ſin Hær nærmere mod Wismar, men ingen Udſigt havde til i ſaa Fald at kunne holde ſig i denne Fæſtning, beſluttede han at ſkaffe ſig Luft, ved ſtrax at kaſte ſig over den danſke Hær [3]).

---

[1]) Der ſiges ogſaa, i Overensſtemmelſe med Czarens ovenanførte Brev, i den Retfærdiggjørelſe mod Danmark, ſom den holſtenſk=gottorpſke Adminiſtrator Chriſtian Auguſt udſtedte d. 17 Juni 1713, hvad Slaget ved Gadebuſch angik, at man havde erfaret, at den danſke Konges Allierede havde tilraadet ham, „ikke at hazardere nogen Bataille, før Armeerne havde conjungeret ſig"; og hvad den fyrſtelig gottorpſke Regering ſelv angik med Henſyn dertil, da havde den ganſke fraraadet Kongen Indrykningen i Mecklenborg, og ſøgt at overtale ham til at indtage en Stilling med Armeen bag Traven, for at dække Holſten mod et Indfald af Stenbock, hvis han befrygtede et ſaadant, hvad man iøvrigt vidſte, at han i ſaa Fald kunde være tryg for. (Theatrum Europ. XX, 1713, p. 607, b—608, a).

[2]) Theatrum Europ. XIX. 1712, p. 495, a.

[3]) Theatr. Europ. XIX, 1712, p. 504, b—506, a, hvor Stenbocks Manifeſt anføres af 31 Dcbr. 1712 ved hans Indrykning i Holſten, og Grunden angives til, at han forlod Stralſund og gik ind i Mecklenborg, og ſiden vendte ſig der mod de Danſke.

Denne Beslutning havde Stenbock med en saadan Kraft forberedt Udførelsen af i den korte Frist, der var ham givet til Vaabenstilstandens Udløb, at han samme Dag dette skete, og den danske Hær ankom til Gadebusch, ogsaa brød op mod den, og ved at befordre Fodfolket ved Rytteriet og Vogne allerede d. 19 Dcbr om Aftenen stod med sin Hær noget syd for Gadebusch ved Udspringet af den der forbiflydende Radegast Aa. Den danske Hær var forberedt paa Angrebet [1]), og ventede det med en saadan Tillid, at en Tilstedeværende i den skriver, at den kun „ønskede, at komme til at slaaes, inden Russerne og Sachserne kom", og „misundte Andre Del i den forventede Victoria", og at Geheimeraad Wibe, Kongens Fortrolige, da Hæren rykkede ud til Slaget, lod sin Bagage forblive i Gadebusch, „saasom han var forvisset, at de Danske vandt Bataillen" [2]). Denne Tillid gik saaledes op til det øverste, men hvorpaa den begrundedes, siges ikke, om det var paa Bremens saa let kjøbte Indtagelse, eller paa Formodningen om den svenske Hærs daarlige Tilstand, hvorom man intet nærmere vidste, eller om det vel var paa Frederik IV's Tilstedeværelse her, under hvilken der maatte gives Hæren en Opreisning for Nederlaget ved Helsingborg, hvor han ikke havde været ved den. Men hvad der saa bar den, var den lige løs, og det Slag, der nu her leveredes ved Gadebusch d. 20 Dcbr. 1712, staaer som en sørgelig Advarsel i den danske Krigshistorie mod den Slags Tillid.

Der mangler ikke Grunde til at forklare det Udfald, Slaget fik for den danske Hær, ogsaa afset fra Forholdet mellem den og den svenske Hær, for det første vare Tropperne i en forkommen Tilstand, da Kampen begyndte Kl. 12 Middag, de vare purrede Kl. 1 om Natten i Leiren og brøde op fra den Kl. 4, for at besætte Slagpladsen ved Landsbyen Wackenstedt, en halv Mil syd for Gadebusch, og fra Kl. 6 til Kl. 12 ventede de her i Blæst og Slud, inden Slaget begyndte, og vare allerede Kl. 10 i en saadan Stemning over at skulle staae gjennemblødte og i Dynd til over Skoene, at de ikke vilde gjøre Honneurs for Kongen, der, for at opmuntre dem, nogle Gange red op og ned foran Linierne [2]). Dernæst var Slagpladsen for snever, navnlig for Rytteriet til at udfolde sig, og blev det endnu mere, da det sachsiske Rytteri paa 4000 Mand stødte til ved Slagets Begyndelse,

---

[1]) O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, p. 456, Anm.

[2]) Suhms nye Saml. til den danske Historie, II B., Eric Torms Antegnelser til Kong Frederik IV's Historie, p. 16—19.

og af den sachsiske Overgeneral Grev Flemming skødes ind mellem de danske Linier. Hovedaarsagen laae imidlertid i to Ting, dels i Hærens Opstilling, hvorved der manglede det fornødne Infanteri og Artilleri baade paa Fløiene til deres Beskyttelse og foran Fronten til dennes Understøttelse, dels i, hvad Stenbock navnlig fremhævede, at de store Fordele, som Terrainet frembød til at molestere hans Fremrykning, ikke bleve benyttede [1]). Den danske Hær førtes af General Scholten som Øverstbefalende, men under Frederik IV, der ogsaa forsaavidt deler Ansvaret for Slagpladsen, som han derved sluttede sig til Scholtens Valg mod den dygtige General Dewitz's bestemte Indsigelse og Tilraadning, at trække sig tilbage til en anden bedre i nogen Afstand derfra. Og Skylden for Udfaldet har Scholten ogsaa skudt fra sig, fordi Frederik IV efter Grev Flemmings Raad, der var ankommen et Par Timer før Slaget, forandrede hans Opstilling, saa Hæren, der havde staaet i sex Timer og ventet paa Slaget, var i Uorden, da dette begyndte [2]).

Føies hertil, at den svenske Hær var en Trediedel større end den danske, der kun udgjorde en 11—12,000 Mand, og med det sachsiske Rytteri endnu var noget mindre end den svenske, og at denne ikke blot var i en udmærket Feltherres Hænder, men havde en dygtig Befaling helt igjennem, kan man ikke undres over, at Stenbock i mindre end to Timer havde vundet Slaget, og sprængt den danske Hær med Tabet af dens halve Styrke [3]). De Flygtende forfulgtes, til Mørket standsede Forfølgelsen, og hvorvel Stenbock den Dag var saa syg, at han kun med Møie kunde sidde paa Hesten [4]), forblev han dog Natten over paa Valpladsen med sin Hær og besatte først Gadebusch den følgende Dag. Frederik IV reddede sig fra Slaget til Byen Mølln i Lauenburg, og Løvenørn tilligemed den anden Generaladjudant, Grev Friis, der maatte følge Kongen, søgte at faae de flygtende Ryttere til at vende tilbage, der joge afsted med dem, men de trak Pistolerne mod Løvenørn og Friis, og erklærede, at de ikke stode under Generaladjudanternes

---

[1]) Stenbock erklærede saaledes, at hvis den danske Hær havde besat Skoven og Bakken foran dens Fløie med tilstrækkeligt Fodfolk og Kanoner, vilde hans halve Hær være bleven nedskudt, inden den kom over Mosen. O. Vaupell, den danske Hær, p. 461.

[2]) Der siges vel, at Grev Flemming, saasnart han kom, saae Manglerne ved den danske Hærs Opstilling (Theatr. Europ. XIX, 1713, p. 500 b.), men den Forandring, han saa fik gjort i den, forbedrede den ikke (O. Vaupell, den danske Hær, p. 460), og blev i Øieblikket et Uheld mere for Hæren.

[3]) Tabet beløb sig til 2,500 døde og saarede og henved 3000 usaarede Fanger (O. Vaupell, den danske Hær, p. 467.

[4]) Theatrum Europ. XIX, 1712, p. 501 a.

Commando [1]). Den følgende Dag kom Kongen til Oldeslohe, hvor Grev Flemming ogsaa indfandt sig.

Sin Seir benyttede Stenbock ikke til nu at søge Polen, hvortil Veien vilde have staaet ham aaben, men lokket af den forrige svenske Statholder i Bremen, Grev Moritz Vellingk, der brændte efter at hævne sig paa Frederik IV, vendte han sig mod den danske Konges Stater, og gik d. 31 Dcbr. over Traven ovenfor Lybæk ind i Holsten, idet han samtidig i et Manifest erklærede, at da han hverken for Aars Tidens Skyld eller de Stillinger, Russerne indtoge i Mecklenborg, derfra kunde komme til Polen, vilde han nu her forfølge sin Konges Fjende i dennes eget Land. Men han drog Russerne efter sig, og Altonas Brand, hvormed han Natten mellem d. 8de og 9de Januar 1713 her aabnede sit Felttogs Bedrifter, blev Varslet for den forsmædelige Udgang af hans egen Krigerbane, hvormed dette fire Maaneder senere endte for ham selv.

Czaren var nemlig taget med et Magtsprog til at komme Frederik IV til Hjelp, idet den kjække General Dewitz var sendt til ham i Mecklenborg med en Eskorte af 2000 danske Ryttere, og havde erklæret, at hvis Czaren ikke fulgte med ham tilbage, skulde han gaae til Karl XII, og faae Freden sluttet med ham, hvad Sachserne ogsaa vilde, i hvilket Fald Czaren da vilde være alene om Krigen. Dette virkede, og trods de Ord, hvormed Czaren i sin Vrede modtog Dewitz: „Nu kan I søbe, hvad I have brokket sammen“ [2]), lod Erklæringen ham dog ikke noget Valg, og saa gjerne han end havde overladt Frederik IV til sin egen Undgjeldelse, brød han dog op med sin Hær, der nu var ved Criwitz, sex Mile østen for Gadebusch [2]), og stod tilligemed de øvrige sachsiske Tropper d. 9 Januar ved Grande paa holstensk Grund, hvor han modtoges af Altonas rygende Tomter [3]). Stenbock, der nu havde en Hær efter sig, der foruden de Danske, bestod af en 30,000 Mand, hvoraf de tre-fjerde Dele vare Russere, trak sig tilbage nord for Eideren med Hoved-Kvarter i Husum, og med sin vante, langsomme og forsigtige Fremrykning førte Czaren den forbundne Hær efter ham af Russere, Danske og Sachsere, de første under Menzikow, Danskerne under Scholten, og Sachserne under Flemming, og d. 22 Januar 1713 foretoge Hærens Fortropper sig en Bevægelse gjennem Rensborg. Den

---

[1]) Suhms nye Saml. til den danske Historie, II B., Eric Torms Antegnelser p. 18.
[2]) O. Vaupell, den dansk-norske Hær, p. 470. 471. 474.
[3]) Theatr. Europ. Tom. XX, 1713, p. 562 a.

flg. 28 Januar ankom Frederik IV til Rensborg fra Fredericia, hvortil han ved Stenbocks Indrykning i Holsten havde forlagt sit Hoved-Kvarter, og hvorfra han allerede d. 10 Januar havde affendt Løvenørn med Ordre til de Officerer, som befandt sig i Hadersley, Flensborg og Rensborg [1]).

Stenbocks Stilling forværredes imidlertid saaledes, at han d. 15 Febr. 1713 besluttede, at gjøre Brug af den Raadighed over Fæstningen Tønningen, som hemligen var givet ham af den holstensk-gottorpske Regering, og til den Ende indlagde en Besætning i Fæstningen, for at støtte sin Stilling til en Forbindelse med den. Efter den Gang, som det var at forudse, at Felttoget nu vilde tage, opgav Czaren herpaa sin personlige Deltagelse i det, og efterat have stillet sin Hær under Frederik IV's Overbefaling, afreiste han d. flg. 25 Febr. over Glückstadt og Stade til Hannover og Brunsvig, og derfra over Berlin til Petersborg.

Ved at aabne Tønningens Porte for Stenbock havde den gottorpske Regering tvertimod sine Forpligtelser og Forsikkringer taget Parti mod Frederik IV med hans Fjender, og Frederik IV lagde som Følge deraf strax Beslag paa alle det gottorpske Huses Besiddelser i Hertugdømmerne. Til den Ulykke, hvori den gottorpske Regering saaledes havde styrtet sig selv, kom ogsaa dens Andel i Skylden for Stenbocks Stilling, idet Stenbock havde anlagt sit Felttog efter dens lønlige Raad og Tilskyndelse. Men som det nu mod Slutningen af Marts viste sig klart, at Stenbock hverken kunde redde sig selv eller den, og Udsigten i høieste Grad blev betænkelig til Hjelpen for dem begge fra Sverig, optænkte den paa Udveie af alle Vanskeligheder saa snue gottorpske Minister, Baron Gørtz, en Plan til at skille den gottorpske Regering fra Forholdene med Stenbock, og at fri Stenbock selv ved foreløbig at lade ham falde; og med den samme Snuhed, hvormed Gørtz havde udkastet Planen, vidste han ogsaa at skaffe den Indgang. Vi kjende denne Plan fra den Forpligtelse, som Frederik IV indgik d. 30 Marts 1713, for at det gottorpske Hus — under Forudsætning af Rigtigheden af dets Forsikkring, at Commandanten mod dets Vidende og Villie havde indladt Stenbocks Tropper i Tønningen —, skulde have alle sine Besiddelser tilbage, naar Stenbock ved den gottorpske Regerings Mægling gjennem

---

[1]) Geheimearchivet.

Baron Gørtz bragtes til at overgive sig paa tilfredsstillende Vilkaar [1]). Alle de originale Documenter, der vedrørte Indladelsen af de svenske Tropper i Tønningen, vare dengang i Gørtz's Magt, saa han var tryg fra den Side, og hvad Forslaget angik for Stenbock, da vilde hans og hans Hærs Overgivelse kun medføre et kort Fangenskab, naar den skete mod Ret til snarest muligt at udvexles eller løskjøbes, og de fornødne Penge til det sidste sikkredes; endelig vilde baade Stenbock og Gørtz derved vinde Tid, om Stillingen skulde forandres ved indtrædende Omstændigheder, da Gørtz jo havde det i sin Magt, at udtrække Capitulationen [2]).

Da det imidlertid var gaaet saaledes hen til ind i Slutningen af April, toge de Forbundne de Svenskes Stillinger udenfor Tønningen, og gjorde derefter Tilberedelser til Fæstningens Beleiring og Beskydning. Overgivelsen maatte saaledes snart medføres af sig selv, og da det var Frederik IV meget om at gjøre, at faae Gørtz bort forinden, for derved at komme ud fra sin indgaaede Forpligtelse for hans Mægling, benyttede han som Overstbefalende en modsigende Forklaring af Gørtz om, hvorledes Stenbock var sindet med Hensyn til Capitulationen, til at bortfjerne ham. Hvorefter saa Løvenørn, der var vendt tilbage fra Kjøbenhavn, hvor han havde været fra 5 Marts—12 April for at paase Flaadens Udrustning, hvis de Svenske vilde undsætte Stenbock, nu beordredes af Kongen til at indhente en afgjørende Erklæring fra Stenbock, om han godvilligen vilde overgive sig eller tages med Fæstningen, da der ikke blev givet længere Henstand til ham. Efterat have modtaget det Ultimatum fra Kongen, som Løvenørn havde overbragt ham, forlangte Stenbock u. 6 Mai en Sammenkomst, hvorefter Underhandlingerne aabnedes om Capitulationen alene mellem de svenske og danske Befuldmægtigede paa Grund af Kongens Stilling som Overstbefalende for den forbundne Hær. Efter otte Dages Forløb afsluttedes Capitulations Vilkaarene mellem disse, og underskreves af dem d. 16 Mai, hvorpaa de Dagen efter d. 17 Mai 1713 stadfæstedes af Stenbock og de tre Over-

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1713, p. 603 a. b.

[2]) Gørtz, Heinrich Georg, Baron, af Stamhuset Schlitz i Vogelsberg, hvis Intriger fra nu af gjennemkrydsede den nordiske Krig, henrettedes d. 12 Marts 1719 i Stockholm, efterladende sig et Navn som sin Tids mest forslagne politiske Hoved, der med sin Kløgt forbandt den fuldkomneste moralske Hensynsløshed i at opfinde og udføre sine Expedienter, og, som det hedder om ham i en samtidig Beskrivelse (Theatr. Europ. T. XXI, 1716, p. 450 b), „ikke sparede Penge, Løfter, Eder, Sandhed og Usandhed, men anvendte alt, hvad der kun kunde hjælpe ham, til at sætte sine Diemed igjennem."

generaler i den forbundne Hær, Hertug Carl Rudolf af Würtemberg, Prinds Menzikow, og Grev Flemming, hvoraf den første, der havde været General ved det danske Rytteri i den spanske Successionskrig, nu, efterat være vendt tilbage, af Frederik IV var gjort til Generallissimus vel for hans fyrstelige Forrang ligeoverfor de to andre Overgeneraler. Capitulationen lød paa, at Stenbock overgav sig og sin Hær med Krigstilbehør til Kongen mod Ret til snarest muligt at udvexles eller løskjøbes af den svenske Regering. Den capitulerede Hær bestod af 11,000 Mand med 2000 Heste og 19 Kanoner, og tre Dage efter Capitulationen, d. 20 Mai, skulde Modtagelsen af Fangerne begynde. Denne skete paa en Plads ved den lidt nordfor Tønningen i Oldenswort Sogn beliggende Herregaard, Hoyerswort, hvor Kongen havde sit Kvarter, og foregik foran en Paradeopstilling af danske og russiske Tropper, ved hvilken Kongen holdt med de danske og russiske Generaler i sit Følge. Først kom Stenbock ridende ud af Tønningen med fire af sine Officerer, saasnart han kom til Stedet, hvor Generaladjudanten (Løvenørn?) var, der skulde tage mod ham som Fange, steg han af Hesten, og førtes derpaa af Generaladjudanten hen til Kongen, hvem han nærmede sig under mange Forbøininger med Hatten i den ene Haand og sin Kaarde i Skeden i den anden, men da han naaede Kongen og til Tegn paa sin Underkastelse greb Kongens Stigbøile, for at kysse hans Fod, rakte denne ham sin Haand dertil, som han med megen Ærbødighed tog imod, hvorpaa han overgav Kongen en Rulle over alle sine Tropper. Han førtes derefter af Kongen selv til Hoyerswort, idet han igjen paa Kongens Opfordring besteg sin Hest, og red i Følget efter Kongen derhen, her gav Kongen ham en kort Audiens med Hertugen af Würtemberg hos ham, hvorunder Stenbock klart og bestemt besvarede de Spørgsmaal, Kongen gjorde ham, og udtalte sit Haab, at Capitulations Vilkaarene maatte holdes ham ligesaa fast, som han selv fra sin Side skulde efterkomme dem. Da Audiensen var forbi, red Kongen tilbage til Pladsen, for at modtage de tre Regimenter, der den Dag skulde afgives, som derpaa rykkede ud af Fæstningen efter hverandre, ligesom Afleveringen af hvert var gjort. Derefter blev der holdt Taffel paa Hoyerswort, hvori Stenbock deltog[1]).

Til det Taffel, som Frederik IV her gav, var der fire russiske Generalspersoner tilstede, nemlig Generalissimus Prinds Menzikow, General Hallard („Allardt"), Fyrst Dolgorucki Generallieutenant ved Fodfolket, og

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1713, p. 602 a.

Bauer Generallieutenant ved Rytteriet; af disse havde Hallard, der var en Tydsker, gjort sig berømt ved sit Forsvar af Fæstningen Pultawa, som han holdt, til Czaren kom med Menzikow og her slog Karl XII, og Bauer, der var en Slesviger, udmærket sig ved Erobringen af Liefland og Esthland[1]). Af Kongens eget Følge var der ligeledes fire, Hertugen af Würtemberg, Hertugen af Glücksburg, Storkansleren Grev U. A. Holstein, og General Jobst Scholten, der helt igjennem havde ledet den forbundne Hærs Samvirken mod Stenbock. Med Stenbock var der saaledes ialt ni Gjæster tilstede[2]).

---

[1]) Forfatterens Broder, f. v. Collaborator, O. M. Brasch, har henledt hans Opmærksomhed paa Peter Henry Bruce, Esq., Memoirs, London 1782, hvilket Skrift indeholder flere Oplysninger med Hensyn til Russernes to Toge hertil under Czar Peter, og hvori ogsaa den herskende Ubestemthed fuldkomment hæves om Bauers Fødeland og Herkomst, idet man af den der p. 72 givne Beretning om Bauer ser, at han var en Møllerson fra Nærheden af Husum, og at dette netop kom for Dagen ved Felttoget her mod Stenbock. Det hedder nemlig deri, at Bauer, der i sin tidlige Ungdom havde ladet sig hverve til Soldat og forladt sit Hjem, siden havde tjent sig op i den russiske Hær, uden at Nogen der vidste noget om ham, eller hans Slægt havde hørt fra ham, men da han nu var kommen til sin Fødeegn, og havde faaet Kvarter i Nærheden af Husum, havde han en Dag gjort et Selskab for Officererne af sin Stab og andre, og dertil ogsaa indbudt en hosboende Møller med sin Kone, og ved Bordet sat sig mellem dem som sine Æres Gjæster, og sørget med særdeles Omhu for dem. Han havde derpaa i Talens Løb udspurgt Mølleren om dennes Søskende, og da Mølleren saa ogsaa tilsidst paa hans Spørgsmaal, om han ikke havde flere end de anførte, havde sagt, at han endnu havde havt en Broder, der var draget bort som Soldat, men fra hvem de siden aldrig havde spurgt noget, og som forlængst maatte være død, havde han til Møllerens og alle Tilstedeværendes Forbauselse tilkjendegivet sig som Møllerens forsvundne Broder, og nu selv fortalt flere Erindringer fra sit Hjem her. Der tilføies, at han Dagen efter havde dem alle til Gjæst i Møllen, for at de skulde se det Hus, hvori han var født, og at han siden udviste megen Omsorg for sine Slægtninge. — Selv blev han forøvrigt optaget i Adelsstanden, og efterlod sig kun en Datter i Rusland, der døde som Enke paa et Gods i Liefland.

[2]) Det Værelse paa Hoyerswort, der i Traps statistiske Beskrivelse af Slesvig, 1864, I, p. 294, siges, endnu at forevises der som benyttet af Frederik IV under sit Ophold dengang paa Gaarden, maa være den Sal, hvori dette Taffel holdtes, og da Anordningen af dette Taffel er fremstillet i Theatrum Europ. (Tom. XX, 1713, p. 602 a.), og ogsaa giver et Bidrag til Frederik IV's fremtrædende Følelse af sin kgl. Værdighed, hvortil vi oftere have havt Anledning til at hentyde, skulle vi nedenstaaende gjengive den der fremstillede Afbildning af samme:

Til høire:	Kongen	Til venstre:
	o	
Prinds Menzikow	o	o Fyrst Dolgorucki.
Grev Stenbock	o	o General Hallard (Allardt).
Hertugen af Würtemberg	o	o General Scholten.
Hertugen af Glücksburg	o	o GenerallieutenantBauer.
Grev Holstein	o	o Forskæreren.

At der ingen sachsiske Generaler var ved Tafflet, hidrørte fra, at Grev Flemming var bleven vred, som der siges, over Delingen af Byttet, hvorfor der ei heller havde været sachsiske Tropper med ved Paraden, men disse vare forblevne i Byen Oldenswort[1]). Den Krænkelse, Kongen derved led, kunde nok være ham ubehagelig, men havde intet at sige mod denne Dags Opreisning for ham, ved nu at se den Mand i sin Magt, der havde tilføiet ham to saa beskæmmende Nederlag. Hvad Stenbock selv angaaer, da beherskede han sine Følelser, og der siges, at alle ved Tafflet vare enige om, at rose hans Holdning, og den Forstand, hvormed han tilsyneladende fandt sig i det menneskelige Livs Tilskikkelser[2]).

Efterat de Forbundnes Tjeneste nu ikke mere behøvedes, gjaldt det om snarest muligt at faae dem bort, og baade Menzikow og Flemming forpligtede sig ogsaa til, at skulle være ude af Kongens Lande sexten Dage efter Fæstningens fuldstændige Rømning af Svenskerne. Og efterat Frederik IV havde belagt sit Ønske om Afreisen med kostbare Foræringer til de russiske Generaler, og da navnlig øst ud til Menzikow[3]), tiltraadte begge de forbundne Hære ogsaa deres Tilbagetog i Begyndelsen af Juni, hvorved Sachserne ikke førte deres Krigsbytte med sig, som de hjemsendte til Skibs, medens Russerne ved Opbrydningen med stor Opsigt stillede deres frem[4]). Og da den russiske Hær d. 4 Juni satte sig i Bevægelse fra Frederiksstad med

---

[1]) Suhm, nye danske Saml., II, Eric Torms Antegn., p. 25. 26. Grev Flemmings Misfornøielse, som der siges at hidrøre fra, at han ikke havde faaet nogen Del af det Erobrede, maa enten forstaaes om den Del af Byttet, som paa den Dag blev uddelt, eller om de 2000 Heste, som Russerne alle toge til sig med deres hele Oppakning, da Sachserne iøvrigt fik deres Anpart forholdsvis med de andre, baade i den Andel, der skulde indkomme for Fangernes Løskjøbelse og i Trophæerne, hvoraf Sachserne bekom 30 Faner og 2 Feltstykker, Russerne 47 Faner og 6 Feltstykker, tilligemed 27 Standarter, der fulgte med de svenske Rytterheste.

[2]) At Stenbocks Haab om, snart at skulle komme løs og faae Erstatning for denne Dag, ogsaa har bidraget til at hæve hans Stemning her, er naturligt. Det gik ham imidlertid ikke bedre med hans Capitulation her end med Leionhufwuds ved Perewolotzky, idet Bestemmelserne i Capitulationen for hans og hans Troppers Tilbagekomst til Sverig ikke førte til noget. og han døde fire Aar efter Capitulationen d. 23 Febr. 1717 i Citadellet i Kjøbenhavn, hvor han var bleven indsat d. 18 Nvbr. 1714 for de Planer, han havde lagt til at undvige til Sverig.

[3]) Suhm, nye danske Saml. II, 28; Theatr. Europ. T. XX, 1713, p. 616 a. Menzikow fik en Guldkaarde, Stok, og Tobaksdaase til 59,000 Rd., foruden mere, som anføres; ligeledes omtales Foræringerne til „andre Moskowitiske Generaler og høie Officerer". Sachserne derimod ses ikke at have faaet noget.

[4]) Theatrum Europ., Tom. XX, 1713, p. 615 b.—616 a.

Menzikow i Spidsen, blev der til Forherligelse af dette Felttog for de russiske Vaaben løsnet tre og tyve Kanonskud, og givet en tredobbelt Salve af hele Fodfolket, da Menzikow red over Broen over Eideren [1]). Med hvilken Lettelse Frederik IV saae sine Forbundne drage bort, kan sluttes af et Brev af forang. 20 Mai fra hans Broder Prinds Carl, hvori denne skriver i Anledning af Capitulationen: „Gud hjælpe os ogsaa til, snart at blive de Allierede kvit, hvorover Hs. M., min Hr. Broder, ligeledes meget beklager sig, at vi ikke mere behøve deslige Venner" [2]).

Gørtz havde aldeles draget Flemming over paa det gottorpske Huses Side mod Frederik IV og med ham ogsaa Menzikow, saa Frederik IV for deres Skyld nødtes til at antage hans Mægling med Stenbock, og nødtes siden ogsaa af dem ved Capitulationen til at forpligte sig til, at Tønningen ikke til Aarets Udgang skulde blive beleiret af ham, som de ogsaa, uagtet Gørtz's Fraværelse ved Capitulationen, holdt paa, at det skyldtes Gørtz, at de havde faaet Stenbock og hans Hær ved Capitulation, og i Henhold hertil i deres to enslydende Forsikkringer angaaende deres Udmarsch henviste til Frederik IV's Forpligtelse nu efter Capitulationen at tilbagegive de gottorpske Besiddelser [3]). Frederik IV satte imidlertid Fif mod Fif, og idet han gik ud fra, at naar Tønningen skulde blive i den samme Tilstand til Aarets Udgang, maatte det ogsaa være ligeoverfor ham, og da dette ikke kunde ske uden den indesluttedes uden fra, udstedte han d. 3 Juni, Dagen før Menzikow brød op fra Slesvig, en Bekjendtgjørelse om, at Fæstningen i den omhandlede Tid vilde blive blokeret [3]), og hvad Beslaglæggelsen af de gottorpske Besiddelser angik, erklærede han, at Betingelserne for hans Ophævelse af denne ikke forelaae, og da hverken Menzikow eller Flemming havde nogen Ordre fra deres Regeringer om at foretage noget herved, vedblev han med den, som før. Gørtz, der saaledes var kommen tilkort i begge Henseender, saae nu, at der maatte skrides ind med Magt mod Frederik IV, hvis hans Planer skulde udføres, og kastede sine Øine i saa Henseende paa Preussen.

---

[1]) Theatrum Europ., T. XX, 1713, p. 615 b.—616 a.

[2]) Haandskriftsamlingen paa Ledreborg, fol. Nr. 276, Prinds Carls tydske og franske Breve til J. G. Holstein. — Suhms nye Saml. II, Kr. Torm p. 27, hvor Sachserne dog siges at have været de værste for Bønderne, saa disse hellere vilde have „ti Russere end to Sachsere".

[3]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1713, p. 604 a.—606 a; 634 a–635 b.

Det blev imidlertid ved Ord med Preussen, og han vendte sig derfor til Polen, men da dette ikke kunde føre til noget, kom han igjen tilbage til Preussen, og idet han bestandig understøttedes i sine Planer af Menzikow og Flemming, fik han ved Menzikows Indtagelse af Stettin i Forbindelse med Sachserne et Middel til at gjøre Preussen betalt for sin Hjælp til det gottorpske Hus, hvilket ogsaa slog an, og d. 6 October 1713 sluttedes nu desangaaende et Forbund med Preussen i Schwed, hvorefter dette skulde have Stettin i Seqvester mod at udbetale en betydelig Pengesum til Menzikow, som han og Kong August delte, og tillige forpligte sig til med Magt at gjenindsætte det gottorpske Hus. Men ogsaa dette førte til intet, da Czaren nægtede at anerkjende Menzikows Tractat, og den russiske Storkansler Grev Gallofkin u. 12 Dcbr. 1713 erklærede Preussen i Czarens Navn, at man ikke fra russisk Side vilde taale nogetsomhelst Angreb paa Kongen af Danmark for hans Inddragelse af de gottorpske Besiddelser, som Czaren fandt fuldkomment berettiget, og som den gottorpske Regering havde sig selv at takke for, og at Czarens egen Fordel ogsaa var knyttet hertil for den Bistand, han skulde have af den danske Konge mod deres fælles Fjende[1]). Den preussiske Konge, som nu havde Stettin i sin Magt, og hellere end gjerne vilde spare sine Tropper, foretog herefter intet hverken mod Beslaglæggelsen, eller mod Blokeringen af Tønningen. Og da Frederik IV havde indvilliget i, at ville forsyne Tønningen med Nærings Midler paa korte Frister, mod at han alene blev Herre over den Tilførsel, som Fæstningen modtog, men den gottorpske Regering desuagtet i Januar 1714 gjorde et Forsøg paa ved engelske Skibe, at skaffe en betydelig Undsætning af alle Slags ind i Fæstningen, fremkaldtes derved det endelige Skridt af Frederik IV mod den.

Frederik IV's Forpligtelse, ikke at maatte indtage Tønningen, var ophørt med Aarets Udgang, og Grunden til den Undsætning, man havde villet skaffe Fæstningen, var at man nu kunde vente, at Kongen vilde bemægtige sig den. Den Anledning, som ogsaa tilbød sig dertil, benyttedes derfor strax af Kongen. Og Løvenørn, som efter Stenbocks Capitulation havde været beskæftiget med Anbringelsen af de svenske Krigsfanger, og derefter fra 4 Septbr.—12 Nvbr. været paa Sendelser i de gottorpske Anliggender, beordredes nu af Kongen d. 22 Jan. 1714 til at gaae til Tøn-

---

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1713, p. 604 a.—606 a; 634 a—635 b.

ningen, og forlange Fæstningens Overgivelse, eller, hvis ikke, da erklære, at Kongen lod den indtage. Det var Kongen i flere Henseender magtpaaliggende med det Gode at komme i Besiddelse af Fæstningen, navnlig med Hensyn til Commandanten for de Oplysninger, han enten mundligt kunde give eller skriftligt være i Besiddelse af om Spørgsmaalet angaaende den gottorpske Regerings Stilling til de svenske Troppers Indladelse i Fæstningen, hvorpaa Inddragelsen støttede sig af de gottorpske Besiddelser. Løvenørn var derfor udrustet med Fuldmagt til at gjøre Commandanten og Besætningen de videste Indrømmelser, men, hvis disse ikke modtoges, skulde han beordre den i Eiderstedt staaende danske Brigader Kneyl, under hvis Commando Afspærringen udførtes, til med alle sine underhavende Tropper at foretage et samlet Angreb paa Fæstningen fra alle tre Sider. Det lykkedes nu ogsaa Løvenørn at bringe Capitulationen istand paa de Betingelser, man ønskede, idet Commandanten Wulff paa Grund af den Nød, hvori han befandt sig, og med sin ringe og udtærede Besætning, modtog Løvenørns Tilbud om at overgive Fæstningen til Kongen, mod en ærefuld Afmarsch for sig og Besætningen og andre Indrømmelser for dem, hvorefter Capitulationen saa underskreves d. 7 Febr. 1714 i Tettenbüttel af Commandanten med Kneyl og Løvenørn. Capitulationen indeholdt i den første Artikel en Bestemmelse om, at ogsaa alle Brevskaber, der forvaredes paa Slottet, rigtig skulde afleveres efter en nøiagtig Fortegnelse, og i Slutningen af den var der tilføiet, at de i bemeldte Artikel anførte Ting Dagen efter d. 8 Februar vilde blive modtagne af kgl. Commissairer, som til den Ende skulde indfinde sig paa Slottet. Troppernes Udmarsch fandt Sted d. 10 Febr., hvorefter Løvenørn d. flg. 13 Februar ankom til Kjøbenhavn, og kunde da ikke blot bringe Kongen Efterretningen om, at Tønningen nu var i hans Besiddelse, men ogsaa den endnu bedre Efterretning om de af Commissairene hos Commandanten forefundne Brevskaber, der beviste den gottorpske Regerings Forbindelse med Stenbocks Besættelse af Tønningen, og hvorledes den havde søgt, at maskere sine Befalinger i den Henseende. Da Commissairene nemlig gjennemsøgte Commandantens Skatol, og havde faaet fat paa nogle Breve, udbrød Commandanten, at der havde de hele Hemligheden — „das ganze Secret“ —, og da Brevene, som vare otte i Tallet, kun bestode i Afskrifter, og de spurgte ham, hvor Originalerne vare, svarede han, at dem havde Baron Gørtz taget bort med sig, men at han til sin egen Retfærdiggjørelse havde taget (disse) bekræftede Afskrifter af dem. Forøvrigt tilstod Commandanten ogsaa mundligt,

at han paa Administratorens Ordre havde aabnet Fæstningen for de Svenske, og at dette var sket frit uden nogen Tvang af disse[1]).

Man haabede nu her i Landet, som man ønskede, at den egenlige Krig skulde være endt, om end Freden kunde trække ud. Og under de Udsigter, som man mente, at have hertil, fuldbyrdede Løvenørn sit hidtil opsatte Giftermaal den næste Maaned efter sin Hjemkomst fra Tønningen, og holdt Bryllup i Kjøbenhavn d. 23 Marts 1714 med Ingeborg Dorothea Vinding, en Datter af den afdøde ansete og rige Høiesterets Assessor og Professor, Etatsraad Poul Vinding[2]). Der var ei heller videre Krigs Foretagender her i dette Aar, og Løvenørns Reiser indskrænkede sig til Sendelser i Landet selv, navnlig angaaende de svenske Krigsfanger. Men inden Aarets Udgang vare de fredelige Udsigter brat forsvundne med Karl XII's Tilbagekomst fra Tyrkiet til Stralsund d. 22 Nvbr. 1714, og alt vendte sig nu mod det blodige Affnit, der endnu forestod i den nordiske Krig. Vi have ovenfor set i Christian Carl Gabels Historie, hvorledes Krigen det næste Aar 1715 aabnedes til Søs af Karl XII mod Danmark, og at Gabel d. 24 April 1715 erobrede hele den svenske Flaade, der her var udrustet, og Virkningen af denne Seir greb ind i hele Krigens følgende Gang, idet den afskar Karl XII fra Sverig, just som han selv begyndte Fjendlighederne fra Stralsund, og var optaget af Tanken om at bryde igjennem til Polen. Et Par Uger herefter udfærdiges der u. 9 Mai Passer til Løvenørn baade til Warschau og Rusland[3]), hvor Czaren maatte være, og da det ilede med hans Reise, bevilligedes hans Diæter ham samme Dag. Den flg. 15 Juni samlede Kongen allerede Hæren paa Heden ved Grande i Holsten, hvorfra den skulde bryde op mod Stralsund, og paa Veien afgive Tropper mod Wismar. Forbundet mod Karl XII var nu bleven udvidet til Preussen og England-Hannover, og ved Ankomsten til Stralsund d. 15 Juli forenede den danske Hær sig med den preussiske og et sachsisk Hjælpecorps. Under Stralsunds Beleiring af den forbundne Hær iværksattes d. 15 Nvbr. 1715 den saa længe omhandlede Landgang paa Rygen. Og da de landsatte Tropper den næste Dags Morgen i Mørkningen paa det heftigste bleve angrebne af Karl XII, der var sat over fra Stralsund efter dem, opstod der en morderisk

---

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1714, p. 357 a; 362 a.—366 b.
[2]) Hofman, danske Adelsmænd III, Poul Løvenørn, p. 218, Stamtavle.
[3]) Geheimearchivet.

Kamp udenfor deres Stilling, i hvilken Karl XII's Hest blev skudt under ham af en Kanonkugle gjennem Halsen, og det danske Rytterregiment Jylland sloges saaledes mod Svenskerne, at dets Døde „laae som saaede" paa Stedet. Herefter maatte Carl XII trække sig tilbage med sit paa Rygen staaende Rytteri, men et betydeligt Corps af dette under Generallieutenant Marschall, som endnu ikke Dagen efter d. 17de Nvbr. var kommen over, og stod ved det gamle Færgested („Olde Vehr") fra Rygen til Stralsund, blev her indhentet af et Par Afdelinger af de forbundne Tropper, hvorved den danske og preussiske Konge befandt sig, og efterat Generallieutenant Marschall var opfordret til Overgivelse, afsluttede Løvenørn selvanden Capitulationen med ham endnu samme Aften Kl. 10[1]). Hvor naar Løvenørn var vendt tilbage fra Czaren, vide vi ikke, men det er bekjendt, at Czaren hverken var at formaae til, at trække sine Tropper ud af Polen, eller til at rykke ind i Pommern, ogsaa efterat han i Greifswalde d. 17 October 1715 havde tiltraadt Tractaten om England-Hannovers Meddeltagelse i Krigen. De Forbundne fortsatte saaledes Beleiringen af Stralsund uden ham med deres egne vistnok dertil mer end rigelige Styrke. Og da Fæstningen ikke længer kunde holdes, afreiste Karl XII til Søs til Skaane om Aftenen Kl. 10 d. 21 Dcbr., og Dagen efter Kl. 2 Eftermiddag blev der slaaet »chamade« — Signal til Overgivelse — over den ene Port, hvorpaa Forhandlingerne om Capitulationen begyndte, som sluttedes d. følgende Dag, og d. 24 Dcbr. 1715 underskreves Capitulationen, hvorved Fæstningen skulde være rømmet inden tre Dage.

Løvenørn var ikke, som ellers, med ved denne Capitulation, da han forinden var affendt til Kjøbenhavn, hvorfra han igjen afgik d. 24 Dcbr. Juleaftens Dag til Søs med Tordenskjold, og landede d. 26de ved Pommern[2]). Den 27de tilendebragtes de svenske Fangers Udlevering, hvorved

---

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1515, p. 357 b; 377 b.

[2]) Ved Landsætningen her tildrog der sig en Begivenhed med Tordenskjold, hvorfor han maatte døie nogle Løier med sig af Løvenørn og de andre høie Officerer. Da Tordenskjold nemlig under den svære Søgang mente, at Løvenørn kunde have godt af en Pris Tobak, og tog sin Guldbaase op, som Frederik IV havde givet ham, for at byde ham en Pris af den, og vel holdt Daasen for frit i Haanden, for at den kunde komme til tilbørlig Ære, faldt den ud af hans Haand ved en Slingring af Chaluppen og gik overbord, hvorpaa Tordenskjold øieblikkelig styrtede sig ud efter den i Vandet i Haab om, at vende triumpherende tilbage med den fra Bunden, men i dets Sted dukkede han noget efter op uden den, og maatte trækkes ind i Chaluppen af det iskolde Bad, han saaledes forgæves havde taget, hvorover der siges, at „de andre lo, men Tordenskjold var ærgerlig". Men Tordenskjold gav ikke desto mindre derved et Bevis paa sin Jern-

disse fordeltes mellem de Danske og Preussерne, da Sachserne gave Afkald paa deres; samme Dag gav Frederik IV Afskeds Taffel for den preussiske Konge Frederik Vilhelm, og efterat denne havde gjengjeldt dette den næste Dag d. 28de, forlod Frederik IV Dagen derpaa Stralsund, efterat have staaet her fra 15 Juli—29 Dcbr. 1715[1]).

Ved dette Felttog tog Preussen det store Bag-Pommern i Besiddelse med Stettin, Danmark Rygen og For-Pommern med Stralsund, England, o: Hannover Bremen og Verden, hvorfor Danmark fik en Pengegodtgjørelse, samt Tilsagn om at sikkres det gottorpske Slesvig, — hvortil Fordringen paa de gottorpske Besiddelser nu indskrænkedes —, og at forhjælpes til en fordelagtig Fred. Endvidere havde Czaren under Stralsunds Beleiring tiltraadt en Tractat med Frederik IV om et forenet Angreb det næste Aar paa Karl XII i Sverig saaledes, at hver skulde rykke derind fra sin Side og Czaren desforuden understøtte Frederik IV med et Hjælpecorps.

Dette saae tilsyneladende godt ud for Frederik IV, men i Virkeligheden havde han kun bragt sig ind i den mest faretruende Tilstand. Han havde ved sin Bistand faaet Løven dreven ud af Tydskland tilbage til Norden, og vilde nu her komme til at optage Kampen med den, men ingen af hans tydske Vaabenfæller fra Stralsund agtede at tage over Østersøen, for igjen at staae ham bi i denne; Preussen havde faaet, hvad det vilde, og blev hjemme, for at passe paa dette, og med Sachsen var det forbi[2]). Og hvad Tractaten med Czaren angik, da var det intet godt Varsel for den, at Russerne, der kort før Stralsunds Capitulation havde indfundet sig i de Forbundnes Leir, for ogsaa at tage Part med i Fordelene, ytrede deres Misfornøielse over, at de Danske alene skulde besætte Rygen og Stralsund, og at man ikke vilde indrømme dem, at de her havde et Ord at tale med[3]).

Frederik IV maatte ile forud for Hæren i Pommern tilbage til Kjøbenhavn, som han naaede d. 6 Januar 1716, da Karl XII istedenfor at

---

natur, ved at beholde sine drivvaade Klæder paa i det barske Vinterveir, og reise i de samme til Kongen i hans Kvarter. (C. P. Rothe, Tordenskjold I, p. 327—8).

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XX, 1715, p. 377 b.

[2]) Dette kom klart tilsyne efter Capitulationen, da den preussiske Konge baade tilsendte de sachsiske Generaler kostbare Foræringer for deres her ydede Bistand og deltog i det sachsiske Festtaffel for Capitulationen, men Frederik IV hverken gjorde det ene eller det andet. (Theatr. Europ., T. XX, 1715, p. 378 a. b.

[3]) Leben Frederici Augusti, Königs in Pohlen, von D. F., Hamburg u. Franckfurth, 1733, p. 720.

tage til Stockholm, forblev i Sydsverig, hvor han baade til Lands og Vands lagde Haand paa Rustningerne til Krigen mod Danmark. Og da Vinteren nu begyndte med stærkt Islæg, bemægtede han sig d. 16 Januar Øen Hveen, som de Danske havde taget i Besiddelse, for derfra, naar Isen tillod det, at gjøre Landgang paa Sælland og angribe Kjøbenhavn. Og til den Tid, han ventede at være færdig, anordnede han en Bededag i Sverig til d. 7 Februar, hvorpaa han bestemte, at der skulde prædikes over Ps. 18, 36—44, hvor det hedder i det 38te V.: „Jeg vil forfølge mine Fjender og gribe dem, og ikke vende om, før jeg har ødelagt dem." I disse Ord laae den Kamp, som nu her skulde optages med ham; men medens man fra dansk Side, saa godt det var muligt, uden at kunne faae Hæren samlet paa Sælland, beredte sig til Forsvaret mod ham, nødte det med d. 4 Febr. stærkt indtrædende Tøveir Karl XII til at opgive hele dette Forehavende, hvorpaa han strax vendte sig mod Norge, i hvis Erobring Sverig skulde faae Erstatning for de udenfor dets Grændser tabte Besiddelser.

Under Tilberedelserne til Kjøbenhavns Forsvar mod Karl XII, skulde Admiral Chr. Sehested i Forbindelse med Admiralitetet udføre Planerne til Pallisaderingen og Dækningen af Byen; og hvorledes Løvenørn her maa være brugt mellem Kongen og ham, kan sluttes af en Antegnelse, som Sehested har efterladt sig, hvori han bl. a. ogsaa fremdrager det Arbeide, som dette Hverv voldte ham, og derved paaberaaber sig Løvenørns Erindring som den, der saaledes maa have været fuldt bekjendt med det [1]). Det var imidlertid ikke blot sin Tjeneste hos Kongen, som Løvenørn i de Dage skulde besørge med alle dens Anstrengelser, men Løvenørn var tillige valgt til Anfører af Studenterne, der havde stillet sig til Byens Forsvar, og maatte saaledes ogsaa forestaae deres Udrustning og den nødvendige Indøvelse af dem. Men medens dette skete, tildrog der sig en Begivenhed, der hører hen under Historien om Frederik IV's private Liv, og hvad han her bød det kgl. Hus og sine Undersaatter, at være Vidner til. Den af ham til Grevinde af Frederiksholm med Næsbyholm og Bavelse Godser ophøiede Frøken Charlotte Schindel var nemlig just i den Tid hemlig nedkommen ved den daværende Amtmand paa Andvorskov, Generalmajor Bülow, og Barnet bleven anbragt hos et Par Husmandsfolk i Nærheden af Andvorskov, hvor Grevindens

[1]) Danske Samlinger, III, „Smaastykker", Nr. 7, p. 272—74.

Nedkomst var foregaaet. Og da Kongen, efterat Comtesse Reventlow havde fortrængt hende hos ham, forgæves havde søgt, at faae hende til at gifte sig, for at komme ud af sin Stilling til hende, fandt han nu Øieblikket skikket til at sætte dette igjennem, og med den Tilsidesættelse, som han saa ofte viste den almindelige Stemning, kastede han sig, saasnart Faren var forbi for Karl XII og Tøbruddet havde bragt Kjøbenhavn til at aande frit, lige fra Landets Velfærds Sag ind i denne, og gjorde dette paa en Maade, der kun kunde drage Dommen fra Forholdet tilbage mod ham selv. Han tvang nemlig ikke blot Grevinden og Generalmajoren til at gifte sig, men straffede dem med Forvisning, Inddragelsen af de 2000 Rd., hun aarlig opbar i „Pension", og Tilbagetagelsen af hendes Godser, hvorpaa han selv havde givet hende Eiendomsret. Tingen behandledes som en Tjenestesag, og ovenpaa alt, hvad der nys havde optaget Løvenørn, beordredes han nu u. 7de Februar til at reise ud til Andvorskov, forsynet med Fuldmagt til „at bruge alle Midler, for at fuldføre den ham overdragne Sag". Og efterat Løvenørn her af Generalmajoren havde faaet Tilstaaelsen om Forholdet, som Grevinden ikke havde villet vedgaae, oplæste han den kgl. Ordre til, at Grevinden strax uden videre Omstændigheder skulde lade sig vie til Generalmajoren, som ogsaa skete nogle Timer efter ved en Præst fra Slagelse, som Løvenørn lod hente, og for hvem Ordren forinden oplæstes, hvorhos Barnet ogsaa bragtes tilveie. Idet de Paagjældende nu saaledes havde opfyldt Befalingen om Ægteskabet, og Grevinden efterkommet hvad Kongen fra først af havde forlangt af hende, mente de, at Kongen forøvrigt vilde vise Naade imod dem, og at Udvisningen foreløbig maatte bero og Grevinden fremdeles beholde den hende engang tillagte Pension, og hvad Grevindens Gavebrev paa Godserne angik og Eiendoms Adkomsterne paa disse, som Løvenørn skulde affordre dem, da undskyldte de sig for at udlevere disse Documenter, da de ikke kunde bringes tilstede. Efterat Løvenørn derpaa ved sin Tilbagekomst havde afgivet sin Beretning, modtog han u. 10de Febr. en ny Ordre til igjen at reise derud, ledsaget af følgende kgl. Rescript[2]).

„Vor Naade tilforn! Paa hvis Du angaaende den Dig befalede commission allerunderdanigst haver refereret, gives Dig herved allernaadigst Svar, at Du Grevinde Bülow, saavelsom hendes Mand, Generalmajoren

---

[1]) Geheimearchivet. Suhm, nye danske Saml., I B. »Amores Frederici IVti«, p. 147—48.
[2]) Geheimearchivet.

straχ skal give tilkjende, at Vi uden nogen videre Indvending eller Undskyldning vil have de Breve og Patenter, som Grevskabet Frederiksholm concernerer; det dependerede af dem slige Documenter godvilligen at extradere, eller ogsaa være ventende, at de bleve søgte, hvor de fandtes. Hvad Pension eller Benaadning, vi agtede at tillægge, dependerede af Vores Naade, og hvoraf (ɔ: hvorom) de, saasnart de vare ude af Vores Lande, — hvor de ei længere end Grevindens Tilstand det permitterede, kunde forblive —, videre skulde blive informerede og forsikkrede. Givendes dem derhos at forstaae, at, efter hvis, som er passeret, de kan æstimere sig lykkelige, at Vi dette med Lemfældighed tracterer, og ei det ringeste med nogen Ret kan prætendere, men alt af Vores Naade og compassion dependerer. Hvorefter Du dig allerunderdanigst haver at rette, og foreskrevne at sætte i Værk, paa det ved din Hjemkomst bemeldte Documenter af dig rigtigen kan blive indleverede. Dermed sker Vores Villie, befalendes dig Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn d. 10 Februar 1716"[1]).

Ved de Forsvars Anstalter, som bleve trufne mod Karl XII's Indfald i Norge, se vi, at Løvenørn ogsaa har været forsendt derop, hvorfra han igjen d. 8 April vendte tilbage med Tordenskjold fra Drammen til Kjøbenhavn. Han er derefter utvivlsomt taget til Wismar, som capitulerede d. flg. 19 April 1716 til den forbundne Hær af danske, preussiske og engelske Tropper, der havde indesluttet den, og hvorved Antallet af de svenske Fanger igjen blev forøget for de Danske. Efter Besørgelsen af disse maa Løvenørn være reist til Hertugdømmerne, hvorhen Frederik IV efter den Meddelelse, han havde faaet fra den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, allerede havde begivet sig d. 16 April til det Møde, som han skulde have med Czaren, for at træffe nærmere Aftale om det i Tractaten f. A. ved Stralsund bestemte Angreb paa Sverig, hvilket Frederik IV blev ved at holde fast paa, uagtet hvad der var forefaldet mellem ham og Russerne ved Stralsunds Capitulation, og det Samme i en endnu stærkere Grad havde gjentaget sig ved Wis-

[1]) Der gjordes gjentagne forgæves Forsøg af Bülow paa, at faae disse Bestemmelser tilbagekaldte, men baade Eiendommene og Pensionen inddroges, og om Foraaret toge han og Grevinden til Hamborg, hvor de bosatte sig, og Bülow faa Aar efter døde. I den Armod, hvori Grevinden efterlodes af Bülow, fik hun Pensionen tilbage, der under Christian VI blev nedsat til det halve, som hun siden beholdt. Efter Bülows Død opholdt hun sig paa forskjellige Steder, først i Schlesien, hvorfra hendes Fader var, siden i Berlin, og tilsidst i Flensborg. (Suhm, nye danske Saml. I, ovenanfr. St.).

mars, hvor Russerne ligeledes vare komne til i sidste Øieblik, og endog havde villet tiltvinge sig Medbesættelsen paa de Danskes og øvrige Medforbundnes Afvisning. Til den Forudsætning, Frederik IV saaledes maatte gjøre om Czarens Stemning mod sig, tog han imidlertid intet Hensyn, og uagtet Czaren endnu yderligere havde lagt denne for Dagen ved at lade ham vente sex Uger paa sig til Mødet, fornyede han dog, da Czaren omsider d. 28 Mai indfandt sig i Hamborg, Tractaten om Landgangen i Sverig med ham d. 3 Juni paa den Maade, at Angrebet skulde ske i Ening af dem, og Czaren dertil medbringe 4000 Mand Ryttere og 20,000 Mand Fodfolk, som skulde overskibes fra Tydskland til Kjøbenhavn.

Af disse Tropper skulde Danmark overføre 30 Bataillioner Fodfolk eller 16,000 Mand, og et Rytterregiment eller 1000 Hestfolk, og da en Del af den danske Garnison i Pommern ogsaa skulde trækkes tilbage, havde den danske Regering til de Transportskibe, den kunde faae hos sig selv, endnu fragtet 60 preussiske. Løvenørn fik det byrdefulde Hverv, at skulle forestaae Indskibningen af disse Tropper, og beordredes d. 8 Juli til at afgaae til Pommern i den Anledning. Han skulde her først sørge for, at de prenssiske Transportskibe rigtig ankom, dernæst skulde han, hvis han traf Czaren der, paaskynde hans Troppers Afgang snarest muligt. Kort efter indfandt Czaren sig i Rostock, og efterat have ladet et Rytterregiment afmarschere gjennem Holsten, som han strax vilde have hos sig paa Sælland, indskibede han sig d. 14 Juli i Warnemünde til Kjøbenhavn, hvortil han ankom d. 17 Juli, efterat have gaaet i Land paa Falster, hvor han d. 15de var i Nykjøbing [1]). En Flaade af Galleier fulgte ham, hvorpaa hans Garde var, hvorom Løvenørn skriver d. 18 Juli fra Rostock, at han ved Czarens Afreise forestillede ham Umuligheden af, at denne kunde landsættes eller forpleies paa Falster [2]). Hvad Løvenørns Besørgelse af Indskibningen angik, da skriver Løvenørn først i August, at han vel vidste, at det var Hs. M.s Befaling, at de russiske og danske Transportskibe skulde følges ad, men at Russerne vistnok blive ved deres egen Inddeling, som de allerede har gjort, og lade sig ei, som de sige, gouvernere af os. D. 26 August foregik nu den første Indskibning fra

---

[1]) Czaren tog her ind i den paa Hjørnet af Langgade og Færgestræde beliggende gamle Gjæstgivergaard, hvis Gjæstestue endnu er bevaret fra den Tid med en deri ophængt Tavle, hvorpaa der staaer med malede Bogstaver: „Ihro Czariske Mayestæt zu Moscowien Peter Alexewitz hat hier gespeiset. Anno 1716 d. 15 July".

[2]) Løvenørns Indberetninger om Indskibningen af de russiske Tropper findes i det kgl. Bibliothek.

Stralsund, som skete paa preussiske Transportskibe med det jydske Rytterregiment, som havde staaet i Pommern, hvorved Løvenørn bemærker, at han aldrig har set et Regiment med mere Bagage og flere Kvinder end dette, og at han derfor paa sin Liste over det har gjort en særskilt Rubrik for Kvinder og Børn, i hvilken Anledning han tilføier: „det bedste er, at Russerne har ingen Kvindfolk at byde os med." To Dage forinden $\frac{13}{24}$ August havde Czaren fra Orlogskibet Ingermanland under Bornholm udfærdiget nedenstaaende Skrivelse baade paa russisk og tydsk til Løvenørn:

„Efterat den combinerede Flaade allerede en rum Tid har været udløbet i Søen, som forhaabeligt vil være Dem bevidst, saa vilde De bestræbe Dem for snarest muligt, og saa hurtigt det kan ske, at affærdige Transportskibene fra Stralsund til Rostock, paa det at Vort Infanterie kunde blive transporteret til Kjøbenhavn."

Med Indsendelsen af denne Skrivelse og sit Svar derpaa indberettede Løvenørn u. 29 Augnst fra Stralsuud, at „alle de der liggende Fartøier nu ere færdige baade inden og uden med Bror til at optage Heste og Folk." Men idet de preussiske Skibe nu vare istand til at afgaae derfra til Rostock, og de danske Transportskibe endnu ikke vare ankomne til Rostock, bemærker Løvenørn, da Vinden just er Nordvest og Skibene med det jydske Rytterregiment derfor have maattet gaae tilbage til Gellen: „Det er som Vorherre vilde bringe Skibene til at seile fra Kjøbenhavn, som Ingen kan begribe, hvor blive af, uden at Vinden er anderledes der end her." Transportflaaden fra Sælland var imidlertid bleven opholdt ved at man foruden de 80 Skibe, der vare bestemte til den, og som laae seilfærdige, vilde gjøre Anstalt til flere paa Grund af Løvenørns Indberetning om det store Tros, det russiske Infanteri førte med sig, som vilde gjøre at Hestene dertil ved de 30 Bataillioner i Forbindelse med Rytterregimentets vilde beløbe sig til et Antal af 4650 Stykker, hvortil der saa kom 1295 Vogne. Samme Dag som Løvenørn u. 29 August indsendte sin ovenstaaende Indberetning til Kjøbenhavn, havde Frederik IV imidlertid besluttet, at affende den færdige Transport af de 80 Skibe og ikke forsinke den længere efter de andre, og beordrede til den Ende Tordenskjold strax at afgaae med alle de ved Kjøbenhavn og Dragør seilfærdig liggende Transport Fartøier til Warnemünde, og der i Forening med Løvenørn „af yderste Evne at paadrive og besørge, at Troppernes Overførsel uden ringeste Forsinkelse maatte gaae for sig." Tordenskjold afgik øieblikkelig, og efterat have samlet de seilfærdige Transportskibe

ankom han d. 4 Septbr. med dem til Warnemünde[1]). Det russiske Infanteri, som skulde overføres fra Rostock, stod under Feltmarskal Zeremetof („Scherematiew") og Fyrsten af Repnin, General Anikit, af hvilke Zeremetof allerede d. 28 August var afgaaet fra Warnemünde med 10,000 Mand[2]). Den affendte Transportflaade var saaledes tilstrækkelig og d. 9 Septbr. om Aftenen var Indskibningen færdig. Løvenørn havde ventet, at kunne følge tilbage med Tordenskjold, og skriver d. 9 Septbr. til Wibe, at han „mener, at seile herfra iaften med al Transporten." Dette var imidlertid ikke sket, da det havde presset saaledes paa med Indskibningen, at han ikke engang havde faaet sin Indberetning affattet med Tordenskjold, hvorom han skriver d. 12 Septbr. fra Warnemünde, at Kongen vil have hørt af Commandør Tordenskjold, at de ikke have havt Tid til at afgive Raport „for den hurtige Embarqvering af Fyrst Repnins Division." Foruden det russiske Rytterregiment, der skulde overføres paa danske Skibe, ses det af et tidligere Brev fra Løvenørn, at der iforveien var afgaaet 4 russiske Rytterregimenter, nemlig det, der var afmarscheret forinden Czaren selv tog afsted, og 3 Rytterregimenter, der vare indskibede under General Bauer fra Travemünde. Der stod imidlertid endnu 2 russiske Rytterregimenter i Rostock, som Russerne ogsaa vilde have over, hvorom Løvenørn her skriver, at han af en russisk Fregat, som iforgaars afseilede fra Kjøbenhavn, og igaar ankom hertil, har hørt, at Hs. M. ogsaa har resolveret, at ville lade begge de her endnu værende russiske Dragon-Regimenter transportere over; men, hvis det skal ske, beder han, at Hs. M. vil lade dem transportere fra Travemünde, og ikke herfra, fordi der her en slet Red. — At Czar Peter skulde have stillet noget Forlangende til Frederik IV om at overføre disse Regimenter, er ikke sandsynligt, derimod kan det ikke betvivles, at Tordenskjold ved sin Ankomst har underrettet Frederik IV om, at de vare der, og at man ogsaa vilde have dem hertil, og at Kongen derefter skyndsomst har kaldt

---

[1]) C. P. Rothe, Tordenskjold, II, p. 89—90.

[2]) Capitain Peter Henry Bruce, der var Adjudant hos Feltmarskal Zeremetof og fulgte ham til Danmark, beretter i sin ovenanførte »Memoirs« London, 1782, at han d. 24 August kom med Feltmarskallen til Rostock og Dagen efter til Warnemünde, hvorfra de afseilede d. 28 August med 10,000 Mand, og Dagen efter d. 29 August ankom til Kjøbenhavn, og da han udtrykkelig bemærker, at Czaren samme Tid havde forladt den combinerede Flaade og var gaaet til Stralsund, og der havde indskibet Tropper, som han vendte tilbage med til Kjøbenhavn, og dette vides at være sket d. 1 Septbr. (Bussæus, Fr. IV's Dagregister, p. 172), ses det, at de her angivne Tidsbestemmelser ere efter den nye Tidsregning, der ellers blandes med den gamle hos denne Forfatter.

Løvenørn hjem med sin Tilkjendegivelse af, at han paa ingen Maade vilde have flere Russere herover. Løvenørns Indberetninger her standse med den oven anførte af 12 Septbr., og han maa saaledes strax efter dens Affendelse ifølge den modtagne Befaling have tiltraadt sin Tilbagereise over Land til Kjøbenhavn.

At Russerne ikke vilde møde med færre men flere Tropper til Landgangen end de skulde efter Tractaten, var der strax opstaaet Formodning om; og idet Løvenørn i sit første her berørte Brev fra Rostock af 18 Juli ogsaa berettede, at Russerne havde lagt Beslag paa Skibe paa Traven, tilføiede han derved, at kom disse til Rostock, saa troede han dem ikke paa et Haar, at de jo gik derfra med alt hvad de kunde føre. Og i et flg. Brev af 22 Juli, hvori han ytrede, at han troede, at de tog hele deres Cavalleri med sig, havde han udtalt sin Forbauselse over den Masse Proviant, de havde samlet i Rostock af Flæsk og Gryn og haardt Brød, af hvilket sidste de havde saameget, at han troede, det var nok baade for deres og vor Armee til en hel Campagne. Til den Frygt, man derfor i Kjøbenhavn iforveien havde havt for Russernes Ophold, og hvorfor det var befalet, at det russiske Rytteri skulde udskibes paa Den Hveen, som nu igjen var taget i dansk Besiddelse, og Fodfolket lægges i Leir ved Stranden udenfor Kjøbenhavns Østerport, var Frygten ogsaa kommen for Mængden af dem, og denne Frygt var naturlig voxet desto mere ved Troppernes Overføring, jo mindre man vidste Besked om Antallet af dem, der kom, kun at der ikke derved toges noget Hensyn til Tractatens Begrændsning. Men som der allerede her var gjort Anstalt til Landgangens Udførelse ogsaa fra russisk Side, og Frygten for de russiske Tropper baade i den ene og anden Henseende saaledes maatte lettes ved Udsigten til at komme af med dem, lod Frederik IV Czaren pludselig tilkjendegive sin Misfornøielse over hans tractatstridige Forhold her baade med sin Hær og Flaade, hvorhos han lod ham betyde, at deres fælles Operationer maatte være afhængige af, hvorvidt han holdt sig Tractaten efterrettelig. Det herom handlende Aktstykke, der viser hen til den Vending, som det hele Foretagende tog, og oplyser et Skridt, der ikke har været historisk bekjendt, foreligger for os i en Instrux, der findes blandt Løvenørns efterladte Papirer i det Kgl. Bibliothek, hvis Indhold vi nedenstaaende skulle gjengive i Oversættelse efter den tydske Text, der er aftrykt i Bilagene til dette Skrift.

Pro Memoria
over det, som paa Vore Vegne vil være at foredrage og declarere Czaren:

„Hans Stor-Czariske Majestæt vil være at forestille, hvorledes intet vilde være Hs. M. Kongen kjærere og behageligere, end efter de oprettede Conventioner at foretage operationerne mod den fælles Fjende, og under Guds Velsignelse og Bistand lykkelig at udføre dem; hvortil Hs. M. rettede alle sine Tanker og bestræbte sig efter yderste Kræfter. Men da saadant ikke vel anderledes stod til at udføre end ved nøie Efterlevelse af den tagne Aftale og de gjorte concerts, maatte det være Hs. M. desto sensiblere, at Han fast daglig maatte se og erfare, hvorledes man paa russisk Side gik bort derfra og handlede derimod, og dette saavel i de største og vigtigste som ringere Sager, saasom at man til exempel vilde lade hele den russiske Esqvadre komme tilbage mod conventionen —, og dette uden al Anmeldelse her, efter forhen holdt Krigsraad paa Flaaden —, under prætext af en ny proviantering, som dog allerede havde kunnet ske ved den endnu her sig befindende Transport, naar dette (var) saa høit nødigt. Ligemaade havde Hs. M. med stor Forbauselse maattet fornemme, at en Del af de russiske Dragoner var landet ved Corsør, istedenfor efter Aftale at gaae her forbi til Hveen („Wehn"), og da man i Begyndelsen havde villet undskylde dette med det haarde Veir i Søen, maatte Hs. M. med yderste Forundring nu ogsaa fornemme, at disse Skibe skulde gaae tilbage, for endnu at hente flere fra Heiligenhafen til Corsør, hvilket (var) en dessein, som vilde løbe lige mod conventionen. Og forhaabede man, at Hs. Czariske M. stillede de fornødne ordrer til, at ingen flere Skibe ladede med Folk skulde gaae andensteds hen end her forbi til Leiren, og Cavalleriet til Hveen, fordi Vidtløftigheder ellers vilde opstaae deraf, da man beordrer, ingen mere at komme i Land. Her havde man ikke taget ind i den anviste Leir, men i en egen selvvalgt, uden iforveien at anmelde det ringeste derom. Og som det vil forlyde, skulde man endnu være til Sinds, at lade nogle Tropper marchere til Heiligenhafen, for at transportere disse derfra, hvilket ikke alene vilde være mod conventionen, men hvorimod Hs. M. i sin Tid havde ladet protestere ved sin Geheimeraad Blome og Residenten Brandes i Lübeck, andre Poster nu at fortie. Hvorefter Hs. M. endnu engang bevidnede, at Han vilde efterkomme de gjorte conventioner i alt, men og ingenlunde var sindet at gaae bort fra dem; at det ei heller var Hans Skik („convenience") igjen at

gaae bort fra de engang tagne mesures, og at Han ventede lignende fra Hs. Stor=Czar. M., men i modsat Fald, — som man dog ikke vil haabe —, og da, (naar) man vilde fremture med deslige irregulaire Foretagender fra russisk Side, maatte Hs. M. declarere, at Han ingenlunde vilde taale saadant, men tage alle tjenlige mesures derimod."

Det Forbud, der her siges, i sin Tid at være nedlagt af Kongen i Lübeck mod de russiske Troppers Gjennemmarsch derfra ind i Holsten, maa være sket som en Følge af de Uordener, der paa denne havde fundet Sted med det første russiske Cavalleriregiment[1]), hvorfor ogsaa Bauers Regimenter indskibedes til Søs fra Travemünde, og de Tropper, som Russerne her anføres, at ville lade gaae til Heiligenhafen og derfra overskibe til Korsør, maa være begge de russiske Dragon=Regimenter, som Løvenørn omtaler, der endnu stode i Mecklenborg, og som man ad den Vei har villet have hertil.

Hvornaar nu denne Meddelelse er gjort Czaren, siges ikke. Men det er klart, at det er sket før d. 17 Septbr., da Czaren afslog Landgangen, idet der tales om de fælles Operationer som en endnu ikke hævet Forudsætning. Og da der af 16 Septbr. haves en Ordre til Vagtskibet i Beltet om at tage Stade ved Korsør, for at passe paa, at intet russisk Cavalleri der sættes i Land, som stemmer med det Forbud, der her siges, at blive udstedt derimod, og der ligeledes af samme Datum endnu haves en Ordre til Gyldenløve om at følge efter de russiske Skibe, som Kongen med stor Forundring har hørt, skulle forlade den forenede Flaade og søge Sundet, som ogsaa stemmer med Udtalelsen her om den russiske Eskadre, som paaankes, at komme tilbage under et dertil taget Paaskud, maa det antages, at Meddelelsen falder sammen med begge disse Forholdsregler; og altsaa er gjort Czaren d. 16 Septbr. Det var besluttet i et Møde fra begge Sider efter de russiske Troppers Ankomst, at Landgangen „skulde gaae for sig strax og uden Tidsspilde"[2]), men naar det hedder sig, at den var fastsat til d. 21 Septbr., da var dette alene fra Kongens Side, saa Tiden for Affeilingen endnu var ubestemt. Der skulde imidlertid holdes en »formel conference« mellem de danske og russiske Ministre og Generaler d. 17 Septbr., hvorpaa Spørgsmaalet herom da maatte afgjøres; og det var nu paa denne Conference, at Czaren lod den Erklæring afgive, at han af Hensyn til den sildige Aarstid

---

[1]) Vemmetoftes Historie, II, p. 101—2.
[2]) P. H. Bruce, Memoirs, p. 165—66.

ikke kunde deltage i Landgangen før til Foraaret. Denne Erklæring berørte ikke den Meddelelse, som Løvenørn før den havde gjort Czaren fra Kongen, og Kongen forbigik ligeledes Meddelelsen i sin Indsigelse mod Erklæringen. Da Kongen imidlertid offenlig vedblev at holde paa Landgangen, henstillede Czaren det til ham selv at foretage den, i hvilket Fald han vilde overlade ham det Hjælpecorps, der var bestemt i Tractaten ved Stralsund af et Rytterregiment og 15 Bataillioner Fodfolk, men „medens han til Foraaret vilde gaae ind paa alt, saa hverken kunde eller vilde han nu erklære sig til mere i denne Sag." Men dette afslog Frederik IV ved, da Czaren havde gjort 15 Bataillioner til sit yderste Tilbud, at forlange 28 Bataillioner, der mindst var Halvparten af hele Czarens Infanteri, som der ingen Tale kunde være om at faae. Og da nu Czaren ved sin Ambassadør d. 24 Septbr. havde givet en „rund" Afvisning paa dette Forlangende, men var villig til at lade sin Armee eller en Afdeling af den blive Vinteren over her, saa tilskrev Kongen Czaren d. 26 Septbr., at han efter Sagens Beskaffenhed nu ingen Tropper begjærede, men kun at Hs. Czar. M.s Tropper allesammen maatte blive borttransporterede af hans Lande. Deri indvilligede Czaren strax, og allerede fire Dage efter begyndte hans Tropper at indskibe sig, for at gaae tilbage til Mecklenborg. De maatte imidlertid blive liggende næsten en Maaned ved Kjøbenhavn for Vindnød indtil d. 23 October, da de med gunstig Vind afseilede til Warnemünde, hvorpaa Czaren fire Dage efter d. 27 October over Land ligeledes afreiste fra Kjøbenhavn.

Under 10de October 1716, medens Czaren endnu var i Kjøbenhavn, lod Frederik IV offenliggjøre en Fremstilling af Sammenhængen med Landgangens Opgivelse for, som det hedder, „at fri sig nu og i Fremtiden for al Mistanke og Bebreidelse"[1]). I denne Fremstilling afviser Kongen hovedsagelig Skylden fra sig, for at det varede saalænge, inden Admiral Gabel kom ned med Nordsø-Eskadren, og siger, at han ikke kunde nedkalde ham, inden Fjenden havde forladt Norge, men at han saasnart dette var sket, tilsendte Gabel „pressantes Ordres til at fremskynde sin Nedreise, saameget menneskeligt muligt og ikke at lade sig afholde af noget derfra uden Guds Magt," men at Vinden var Gabel imod, og at Czaren selv ikke vilde lade Overskibningen foregaae, inden Admiral Gabel kom herned, som ikke skete før i August. Og med Hensyn til den sildige Aarstid, som Czaren har paaskudt,

---

[1]) Theatrum Europæum, Tom. XXI, 1716, p. 477 b—479 a.

bemærker han, at denne Grund „kom ham saameget mere uventet", som Czaren ikke tidligere var fremkommen med den, og derved havde kunnet spare ham sine store Bekostninger, og at den ogsaa i sig selv var ugyldig, da Felttoget snart kunde have været afgjort med den store Magt, man havde, og Armeen tilmed baade kunde forsynes i Skaane, hvor der havde været en god Høst, og fra hans egne Lande, hvis det behøvedes. Han erklærer derfor, at hvad der har bevæget Hs. Czar. M. til denne Beslutning maa man „henstille til Gud og Tiden, som vil aabenbare alt."

Der foreligger saaledes to Aktstykker i denne Sag, Kongens hemlige Instrux til Løvenørn og hans offenlige Retfærdiggjørelse. Med Hensyn til den sidste maa det bemærkes, at Kongen deri fortier, at Czaren paaskød som sin Grund, at han ikke havde sørget for Proviant til Hæren og erklærede, at den havde burdet været forsynet dermed for en Maaned[1]).

Hvad dernæst den Paastand angaaer, at Czarens Afslag skulde være kommen uventet for Kongen, da indskrænkes Beviset derfor paa en paafaldende Maade til at gjendrive Grunden, hvorpaa Czaren har støttet sit Afslag, uden dermed at røre noget ved dette i sig selv. Og selv om man ikke vidste paa anden Maade, hvorledes Spørgsmaalet om Landgangen da stillede sig for begge Parter, maa det dog erklæres for en Umulighed, at Czarens Afslag kunde være Kongen en Overraskelse efter den Maade, hvorpaa de fælles Operationer i Instruxen træde tilbage for de Ankeposter, der fremdrages, og som kun i Czarens Øine kunde synes at være opsøgte, for at give Mistanken mod ham Luft, idet de ingen Betydning havde i det Øieblik, hvor disse Operationer skulde gaae for sig, og Kongen, naar der endnu havde været Tale om dem, og det for alt havde været ham magtpaaliggende at fremskynde dem, da nu, som før, vilde have holdt sine Ankeposter tilbage. Saalidt som det derfor kan tænkes, at Kongen, efter en saadan Mistillids Erklæring til Czaren, kunde forundre sig over, at Czaren ikke vilde indlade sig paa en Landgang med ham, ligesaa utænkeligt er det, at Kongen med en saadan Mistanke til Czaren enten skulde vove at gjøre Landgangen med ham i et fjendligt Land eller at gjøre den uden ham, naar han lod ham tilbage i sit eget. De Bestræbelser, som Frederik IV gjorde, for at bringe Czaren til at forandre sin Beslutning, som ogsaa den af ham uopfordret afgivne offenlige Retfærdiggjørelse for sig, kunne derfor kun være rettede paa, at bevare Skinnet

---

[1]) P. H. Bruce, Memoirs, p. 165—6.

for hans, — desto værre for hans Politik, — kun altfor sande „convenience ikke at gaae bort fra sine engang tagne messures", men han glemte i saa Henseende ved Retfærdiggjørelsen det gamle Ordsprog, at „den, der undskylder sig, beskylder sig."

Der er to Spørgsmaal, der maa besvares efter de foreliggende Omstændigheder med Hensyn til Czarens Stilling, det ene er, om han under sit Ophold her nærede fiendlige Hensigter mod Landet, som kun afværgedes ved den Aarvaagenhed, der udvistes mod ham; det andet, om han med den Krigsmagt, han førte hertil, virkelig tilsigtede et Angreb paa Sverig i Forening med Frederik IV, eller, uden at paatænke dette, kun var kommen hertil, for her at sætte sig fast. Hvad det første Spørgsmaal angaaer, da maa hertil svares, at der ikke er fremdraget en eneste Kjendsgjerning, for at Czaren har brugt sin Hær og Flaade, efter at hans hele Krigsmagt her var samlet, til at foretage noget fjendligt Skridt[1]). Og den Omstændighed, at Czaren ikke lod sig binde af Frederik IV's Bestemmelser eller af deres Overenskomster her med Hensyn til hans Flaade og Tropper, og at han, som der sagdes om ham, „saasnart han havde sat sin Fod i Land, optraadte som Mester og Herre"[2]), viser ikke, at han derfor vilde tage Landet, men kun, som Løvenørn skriver om Kongens Forskrifter for de russiske Transportskibe, at „Russerne blive ved deres Inddeling, og lade sig ei, sige de, gouvernere af os," hvad Czaren ikke lod sig af Nogen eller nogensteds. Og hvad de andre „Poster" angaaer, der tydes hen til i Instruxen, uden nærmere at berøres, men som vare i Folkemunde, da forklare de sig dels ligeledes af de Friheder, som Czaren tog sig i alle Forhold, dels af hans over al Maade herskende Forsigtighed, der lod ham stille de videst drevne Fordringer til sin egen Sikkerhed, som mindst skulde synes forstaaelige ved ham. Til

---

[1]) Capitain Peter Henry Bruce anfører ikke i sine »Memoirs« nogetsomhelst fjendligt Foretagende her af den russiske Hær og Flaade eller nævner med et eneste Ord, at Czaren her skulde have tilsigtet et Overfald, der ikke kom til Udførelse, og da Capitain Bruce havde Adgang til de bedste Oplysninger ikke blot som Adjudant her hos Feltmarskal Zeremetof, men ogsaa efter sine personlige Forbindelser som en Slægtning af de to i Rusland saa høitstillede Brødre, Generallieutenant Robert Bruce (ovnfr. p. 372) og Generalfelttøimester Grev Jakob David Bruce, har hans Taushed her desto større Betydning, der end mere forøges ved at intet Baand i saa Henseende hvilede paa ham fra russisk Side, da han skrev sine efterladte Livs Erindringer, eftersom han forlod den russiske Tjeneste, hvori han stod fra 1711—1724, og gik i den engelske, hvorfra han trak sig tilbage som Privatmand til Skotland, hvor han døde 1757.

[2]) Vemmetoftes Historie II, p. 103; p. 99.

hvilken Yderlighed man i sin Betagethed saaledes gik i det, man lagde ind i Czarens Handlinger uden nærmere Overveielse, navnlig uden Hensyn til hans Klogskab, der aldrig lod ham tabe Forholdene af Sigte, vise Beretningerne om hans Hensigt, at overrumple Garnisonen i Kjøbenhavn og paa Kronborg, der tillægges ham paa en Tid (3—4 August), da hans Hovedstyrke endnu var i Tydskland, og det ikke alene kunde vare længe inden den kom herover, men dette ogsaa ganske forhindres herfra, medens Kongens Hær derimod vel størstedelen da allerede var samlet paa Sælland[1]), og hvorved han saa dertil siges, at skulle være bleven overrasket fra at overrumple Kronborg, ved at overbevise sig om, at en Skildvagt, der i Krigstid stod foran en Fæstning, som kun laae en halv Mil fra Fjendens Land, havde — skarpt ladt Gevær.

Det første Spørgsmaal finder imidlertid sin fuldstændige Besvarelse i det andet, om Czaren virkelig tilsigtede en Landgang i Skaane med Frederik IV, thi, hvis saa, kan han ikke forinden have villet overfalde ham her. Og dette Spørgsmaal maa besvares ligesaa bekræftende for Czaren som for Frederik IV. Det hedder saaledes om det Felttog, Czaren herved ventede at komme til at gjøre, i et Formaningsbrev fra ham til sin Søn, Czarewitzen Alexi, der er dateret d. 26 August d. e. 5 Septbr. 1716[2]), og afsendt med Courer fra Kjøbenhavn: „Dersom I vil gjøre Eder dulig til Kronfølgen, da opsætter ikke Eders Hidreise længere end otte Dage, saa vil I endnu kunne komme tidsnok til at bivaane Operationerne i Campagnen". D. 13 Septbr. beseilede Czaren Kysten af Skaane, for at udse Pladsen til Landgangen, hvorefter hans Tropper begyndte Forberedelserne til Indskibningen for den, hvilke han lod vedblive uden at standse, til han d. 17 Septbr. frasagde sig Landgangen under Paaskydelse af, at der manglede Proviant til Hæren[3]).

Czarens Afslag maa saaledes fastholdes som et Omslag, der er indtraadt hos ham, og Forklaringen heraf saavelsom af Sammenhængen med Instruxen fører os atter i Frederik IV's Forviklinger tilbage til Gørtz. Gørtz var nemlig dengang om Vinteren 1716 bleven antaget af Karl XII til med uindskrænket Fuldmagt baade at styre Regeringen i Sverig og føre hans politiske Forhandlinger, uden derfor at skulle anses for at staae i svensk Tjeneste,

---

[1]) Vemmetoftes Historie II, p. 103; p. 99.
[2]) Theatrum Europæum, Tom. XXI, p. 463 b—464 a.
[3]) Peter Henry Bruce, Memoirs, p. 165—166.

og reiste derefter omkring paa egen Haand, for lønligt at drive Politik for ham, i hvilken Anledning han saa var kommen til Holland, hvorfra han derpaa i Egenskab af hollandsk Envoyé indfandt sig i Kjøbenhavn, hvor den hollandske Flaade havde begivet sig hen, som den engelske, for at hævde Sømagternes Politik med Hensyn til den paatænkte Landgang. Ved den Stilling, som Gørtz saaledes indtog, havde han naturlig Adgang til Slottet, og med Czaren, der boede faa Skridt fra dette, stod han i fortrolig Forbindelse. Da som han en Dag var paa Slottet, og just kom tilstede, — men neppe tilfældigt —, som Geheimeraad Wibe traadte ud af Conseilet, gik han hen til ham og gjorde det Spørgsmaal: „Agter den danske og russiske Armee iaar at gjøre Landgang i Skaane?“ og da Wibe bejaede dette, ytrede han, at det ikke blev til noget og sagde: „Jeg vædder 1000 Ducater derimod! Kortet er allerede forblandet, og der bliver intet af det hele, og det tjener Eder ikke“[1]). Gørtz overfører her Taskenspillerens Konst paa Politiken, som bød sig af sig selv for ham, og med en Aabenhed, der ogsaa kan høre blandt Trækkene ved denne, fremstiller han sig selv som den, der allerede har forblandet Kortet for den ene Forbundne, idet han med det samme begynder at forblande det for den anden. Det betvivles ikke, at Czaren istedenfor at lade sig bruge af Frederik IV til ved deres fælles Angreb paa Sverig at skaffe ham de gamle danske Provindser tilbage, selv vilde bruge Frederik IV til, om ikke at skaffe sig disse, saa noget af dem, navnlig Strækningen af Skaane langs Sundet, og at han til Erstatning derfor og for hvad han iforveien havde erobret fra Sverig, vilde forene sig med Karl XII, for at fratage Frederik IV Norge til ham; men at Sømagterne vilde modsætte sig enhver Forandring i disse Forhold baade for Danmarks og Sverigs Vedkommende, og at de, da Frederik IV's Planer vilde falde af sig selv, havde sendt deres Flaader hertil, for at forhindre Czarens, og bemægtige sig hans Flaade, saasnart han skred til Udførelsen af dem. At Gørtz ikke var bleven staaende ved, at forestille Czaren, hvor vovelig Landgangen saaledes vilde være for ham, men at han ogsaa havde indjaget ham Frygt for, at der truede hans Flaade en øieblikkelig Fare af den engelske, fremgaaer af det Krigsraad, der blev holdt paa den russiske Flaade, hvorefter den blev trukket bort fra de andre Flaader ind i Sundet, som kun kan være sket, for

---

[1]) Suhm, nye danske Samlinger, II, Eric Torm, p. 35: „Die Karte ist schon vermischt, und wird mit allen nichts aus, und es dienet euch nicht.“

at bringe den i Sikkerhed nærved de russiske Tropper, fordi den ikke ansaaes for betrygget, hvor den laae. Paa samme Maade kan ogsaa Instruxen til Løvenørn kun forstaaes saaledes, at Frederik IV, efterat være sat i Kundskab om Czarens Hensigter med sig ved Landgangen, og at Czaren nu havde opgivet Landgangen hos sig selv, om han end udvortes skjulte sin Beslutning derom ved ikke at standse sine Troppers Tilberedelser til Indskibningen, tillige er gjort bange af Gørtz for, hvad Czaren nu kunde faae i Sinde mod ham her, for ikke at have forspildt sit Tog, og at Instruxen saa er bleven vedtaget i et Statsraad om de Forholdsregler, hvormed den truer Czaren; hvad der end yderligere kan have bidraget til, at Czaren strax derefter gav en offenlig Erklæring om sin Opgivelse af Landgangen, for at have sin egen Stilling fri[1]).

Ved den Form, hvori Frederik IV forebragte Czaren sin Besværing over ham gjennem en Instrux, opnaaedes vistnok, at intet skriftligt Vidnesbyrd offenligt blev afgivet om dette Skridt, og at Kongens Erklæring, at Czarens Afslag kom ham uventet, ogsaa blev taget for gyldig, og som saadan er gaaet over i Historien fra hans Tid[2]). Men hvis Frederik IV derved stolede paa, at Tiden, der, som han haabede, engang skulde bringe Sammenhængen med Czarens Forhold i denne Sag for Lyset, ikke heri vilde gjøre det med hans, saa skuffede han sig med Hensyn til Løvenørn, der har bevaret Instruxen som et Bilag til sit Levnet og en Oplysning for Eftertidens Dom.

Hvorledes Løvenørn har været tilmode ved at se sit Arbeide med Overskibningen mer end spildt, ligesom han vel havde udført det, lader sig formode af den overordenlige Anstrengelse for ham, hvormed dette havde været forbundet, og hvorom han skriver i et af sine Breve: „jeg vilde være et lykkeligt Menneske, om Hs. M. vidste, med hvad Kjærlighed, Troskab, og ufortrødent Arbeide, jeg her gjør Hans Tjeneste.“ Derved blev det dog ikke for Løvenørn, men ved sin Hjemkomst skulde han endnu bruges til at tage dette Stød af hos Czaren, fordi man ikke vilde skrive, og netop havde ham til at bruge. Hvorledes Løvenørns Beretning til Kongen om denne For-

---

[1]) A. Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien, XX Delen, p. 35 slutter ogsaa sin Beretning om den paatænkte dansk-russiske Landgang med den Tilstaaelse: »för räddningen hafva vi att tacka Englands och Hollands mellankomst, samt Görtz och hans sluga och lyckade underhandlingar«.

[2]) A. Hojer, Friederich IV. I, p. 314.

handling med Czaren har været, vide vi ikke, men det er ikke til at tvivle om, at Czaren her, som ved den anden tidligere Leilighed, har sagt mere, end hvad Løvenørn „vilde og turde referere", med den Stemning, hvori Czaren maa have været over, at skulle opgive sine Planer med et Foretagende, hvorfor han havde sat saameget i Bevægelse, og hvorpaa han havde anvendt saa store Bekostninger.

Uagtet Frederik IV's og Czar Peters Forbund om den skaanske Landgang kun havde indbragt dem Beskæmmelse og spildte Bekostninger, dog fornemlig Frederik IV, og de begge under den ydre Høflighed skiltes ad som bittre Fjender, vedblev dog deres fælles Stilling til Sverig endnu derefter udvortes at holde dem sammen, men Forbindelsen mellem dem førtes nu ikke paa den Maade som før, og det Hverv, som Løvenørns Instrux her havde givet ham, er det sidste i Rækken af de russiske Forhandlinger, som vi se, at Løvenørn har været brugt til af Frederik IV. Et Par Aar efter traadte Freds Forhandlingerne med Sverig i deres Sted for Løvenørn, og havde det som oftest kun frembudt en „fortrædelig Materie", som Løvenørn skriver, at være Mellemmand mellem Frederik IV og Czar Peter, var det dog et endnu utaknemligere Hverv, Løvenørn fik ved Freds Underhandlingerne, fordi de Fordringer, Frederik IV her vilde have sat igjennem, vare saa uforenelige med den politiske Stilling, hvori han i Virkeligheden befandt sig.

Disse Freds Forhandlinger toge deres Begyndelse efter Karl XII's Død i Slutningen af 1718, og d. flg. 19 Febr. 1719 fik Løvenørn Ordre at gaae til Sverig, og der under andre offentligt angivne Hverv underhaanden forestille, hvorledes Frederik IV var villig til Fred, og gjerne vilde „unde" Dronning Ulrika Sverigs Throne, mod hendes Søstersøn den gottorpske Hertug Carl Frederik, naar han, foruden Krigs Omkostningerne, fik sine Erobringer eller hvad Sverig før havde taget fra Danmark, og Hertugen Erstatning i Sverig for hans inddragne Anpart af Slesvig. Om disse Betingelser vilde de Svenske ikke høre et Ord, og da ogsaa de Løvenørn befalede hemlige Underhandlinger vare blevne forstyrrede ved Tordenskjolds Indblanding i dem i et Brev til Grev Mørner[1]), forlod Løvenørn Stockholm efter en Indberetning derfra af 25 Mai. Han beordredes derefter strax u. 9 Juni at gaae til Hamborg, hvorhen Hertugen var taget fra Sverig, og nu tilbyde

[1]) A. Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien, 30 Del. p 90, Danska min. br. April 1719.

ham Kongens Medvirkning til hans Thronbestigelse i Sverig mod Dronning Ulrika paa de samme Vilkaar, kun at han saa selv gav Afkald paa sin Anpart af Slesvig. Dette vilde Hertugen ligesaalidt, og efter en Ordre fra Kongen af 5 Juli forlod Løvenørn saa Hamborg, og gik op til Norge, hvor han nu var hos Kongen under dennes Besættelse af Bohus Lehn, og fulgte ham d. flg. 18 August til Marstrand efter sammes Erobring af Tordenskjold. Imidlertid havde den engelske Konge Georg I d. forang. 22 Juli 1719 sluttet Freds Præliminairerne mellem England og Sverig, og tilbød nu under Frankrigs Medgaranti de øvrige krigførende Magter sin Freds Mægling, som Polen og Preussen ogsaa gik ind paa, men Frederik IV og Czaren afsloge. Men hvormeget Frederik IV end stred imod, at lade sig foreskrive en Fred af andre, og dertil at skulle se sine Fordringer begrændsede ved en fremmed Indblanding, nødtes han dog til at underkaste sig Mæglingen, da England i modsat Fald truede med, at ville understøtte Sverig med sin Flaade mod ham. Dette skete endnu i August, og da Mæglingen for det første gik ud paa en Vaabenstilstand, afsendtes Løvenørn til Stockholm, hvor Underhandlingerne derom skulde føres, og den engelske Regering havde derved selv ønsket, at disse herfra maatte overdrages til Løvenørn, der var vel set i Sverig. Efter betydelige Vanskeligheder lod Frederik IV Løvenørn omsider indgaae en Vaabenstilstand til Fredsforhandlingerne paa sex Maaneder, der her offenliggjordes den 30 October, og to Dage forinden den her skulde træde i Kraft, udnævntes Løvenørn d. 6 Novbr. 1719 fra Oberst til virkelig Generalmajor af Cavalleriet, hvortil han saaledes først forfremmedes syv Aar efter sin Afsked af Czarens Tjeneste.

Inden Freds Forhandlingerne kunde begynde mellem Parterne selv, maatte der skaffes et Grundlag for Fredsbetingelserne ved den engelske Mægling, til hvilken Ende den danske og svenske Regering maatte indsende deres Betingelser til den engelske Ambassadør Lord Carteret i Stockholm, der ledede Mæglingen, og som videre skulde forhandle derom med hver Regering for sig. Frederik IV's Betingelser lød som tidligere paa alle hans Erobringer med Erstatning af hans Krigs Omkostninger, men den engelske Ambassadør nægtede, at forelægge den svenske Regering dem, da Forhandlingerne dermed strax vilde være afbrudte. Herover beklagede Frederik IV sig u. 19 Decbr. 1719 til Kong Georg, men denne, der vidste, hvor aldeles Frederik IV var blottet for Midler til længere at føre

Krigen [1]), svarede u. 23 Febr. 1720, at han fuldkomment billigede, hvad Lord Carteret havde gjört, og udtalte ubetinget sin Harme over, at man havde kunnet komme frem med saadanne Fordringer, og sin Forventning, at Kongen vilde drage Nytte af hans Bestræbelser for ham, ved at holde sig til, hvad der var billigt. Hvorved han fremhævede det som Hovedsagen, at England og Frankrig garanterede Inddragelsen af den gottorpske Del af Slesvig, og at Sverig ogsaa var villigt til Anerkjendelsen heraf, samt at han, foruden andet, endnu vilde se, at faae Sverig til at frafalde sin Toldfrihed i Sundet. Vaabenstilstanden begyndte imidlertid stærkt at løbe mod Enden, og Løvenørn sendtes da d. 19 Marts atter til Stockholm, for at føre Freds Forhandlingerne, som den engelske Regering ligeledes havde ønsket ham til. Herom tilsendte Frederik IV Dagen efter d. 20 Marts Kong Georg sin Underretning, hvori det hedder: „Generalmajor Løvenørn, som jeg anden Gang efter Deres Begjæring sender til Stockholm, har jeg tilstillet Befaling, at han for Deres Skyld skal afstaae fra min hidtil gjorte Paastand, og kun skal paastaae de Punkter opfyldte, hvorom Deres Brev melder, samt og, at Bahus Lehn og Marstrand mig ganske overlades, da jeg allerede er i Besiddelse heraf" [2]). De Punkter, som Frederik IV nu opgav, vare de svensk-tydske Erobringer, hvorfor han vilde tage mod en Pengeerstatning, der saa skulde slaaes sammen med Krigs Omkostningerne, men videre havde den engelske Konges Brev ikke bevæget Frederik IV til at slaae af. Lord Carteret, der havde været i England, vendte i April tilbage og lagde Veien over Kjøbenhavn, men gjentog her for Kongen de engelske Betingelser som ufravigelige, og ved sin Ankomst til Stockholm forlangte han, at Løvenørn uden nogen Forandring skulde underskrive dem som Freds Præliminairer med Tilføielsen af Afkaldet paa Toldfriheden i Sundet, som de Svenske havde indrømmet. Dette kunde Løvenørn naturlig ikke, og han fik nu den pinlige Opgave, at skulle forelægge de forskjellige Paastande herimod, der gjordes af Kongen med Hensyn til de svenske Erobringer, medens han i sine Beretninger til Kongen maatte søge at bringe denne til at indse Nødvendigheden af at opgive dem, og Kongens Uvillie herimod var saa

---

[1]) Lord Mahon, History of England, 1713—1783, Leipzig, 1863, 1 vol. p. 269, notes: »S. M. Danoise — n'a pas un ducat pour defrayer ses besoins« (Craggs to Schaub oct. 13, 1719).

[2]) De tre her berørte Skrivelser mellem Frederik IV og Georg I findes hos N. D. Riegels, Fjerde Frederiks Historie II, p. 187—190.

stærk, at der u. 4 Mai udfærdigedes en Tilbagekaldelses-Skrivelse til Løvenørn, som han efter Omstændighederne kunde gjøre Brug af. Dertil kom det imidlertid ikke, da England lod Spørgsmaalet aabent om en mindre Pengeerstatning, og efterat Vaabenstilstanden var forlænget til d. 4de Juli, og Pengeerstatningen med den yderste Vanskelighed var drevet op til 600,000 Rdlr., samtykkede Frederik IV endelig i Freden under Umuligheden af, at faae andre Betingelser, hvorpaa Fredstractaten d. 14 Juni 1720 underskreves af de svenske Befuldmægtigede i Stockholm med Vedtagelse af de andre indrømmede Punkter. Carteret afreiste derpaa d. 24 Juni med Tractaten fra Stockholm tilligemed Løvenørn, og d. 29 Juni overbragte de begge Kongen den paa Frederiksborg, hvorpaa Løvenørn d. 3 Juli, Dagen før Vaabenstilstandens Udløb, efter Kongens Befaling underskrev den. Det varede imidlertid endnu til d. 23 Juli, inden den modtog Kongens Stadfæstelse.

Hermed endtes den nordiske Krig fra Frederik IV's Side, der aldrig skulde have været begyndt, og lededes paa en Maade, der gjentagne Gange bragte de forenede Riger i de farligste Stillinger, medens den udtømte deres Kræfter for uholdbare Erobringer og andre Staters Udvidelser. Freden, som tilveiebragtes, skete ved en Voldgifts Kjendelse af England, der kun meget uegenlig kan kaldes en Mægling, men ikke desto mindre var en Velgjerning, fordi den afskar Fordringer, der ikke vilde være blevne opfyldte, og det var umuligt længere at bære Krigens Byrder, og endnu ængsteligere at se dens Fortsættelse imøde med Udsigten til at staae ene. At England med en saadan Kraft tog sig af den, skyldes, næst Kong Georg, den Bestemthed og Iver, hvormed den unge Lord Carteret satte sin Regerings Politik igjennem i dette Spørgsmaal[1]). Og hvor lidt Freden end baade i Form

---

[1]) Lord Mahon, History of England, anfr. Udg., 1 vol., p. 368 betegner Lord Carteret i Anledning af Mæglingen som »a young statesmann of the highest promise«; og M. Rapin de Thoyras, Histoire d'Angleterre, Tom. XIII, p. 283 omtaler ham herved som »un homme d'un vrai mérite«, og som den, der forinden dette Hverv »s'etoit distingué par son zele a soutenir & a faire reussir les projets du Ministere«. — Aaret efter Freds Mæglingen blev Carteret ved den Anseelse, han nu havde vundet, første Statssecretair efter James Craggs, og var derefter i endel Aar Lord Lieutenant over Irland, selv blev han ved sin Moders Død 1744 Viscount og Earl of Granville, og benævnes fra nu af som Lord Granville; han døde som Ridder af Hosebaandet og Præsident i Geheimeraadet, og, hvad der saa end senere dadledes ved ham, tog han den Ros med sig i Graven, at have været „det bedste Hoved i England". ($1691\frac{2}{4}\frac{2}{4}-1763\frac{2}{1}$). Se »Collins Peerage of England«, sammes forskjellige Udgaver og Fortsættelse.

og Indhold var Frederik IV med, maatte han dog erkjende Lord Carterets Bestræbelser for den, og det Arbeide, som Løvenørn derved havde havt, hvad han da ogsaa lagde for Dagen i det ydre paa en kongelig Maade, ved at spænde en prægtig Kaarde fra sin Side og overrække Lord Carteret den med Tak, fordi han ikke mere behøvede den, samt forære ham et prægtigt Spænd Mohrenkopper, og give Løvenørn sit Billede kostbart besat med Diamanter. Men en større Paaskjønnelse modtoge Lord Carteret og Løvenørn i de forenede Rigers udelte Glæde, over dog at skulle se denne, som Frederik IV's samtidige Historieskriver siger, „temlig ulykkelige Krig ende med en ret fordelagtig og hæderlig Fred“[1]). Og hvorledes man erkjendte den Modstand, de begge derved havde havt at overvinde hos Frederik IV, vise Falsters Ord i hans Æresdigt til Løvenørn for Freden:

„Jeg vidste vel, at Du og Mylord Carteret,
om I end vare ei, dog burde være træt“[2]).

Hvorledes man i Sverig erkjendte Løvenørns Fortjenester af Freden fra dansk Side, viser et Brev til Løvenørn fra Dronning Ulrikas Ægtefælle, den svenske Kong Frederik, som ved den Opfordring, det tillige indeholder til Løvenørn om hans Virksomhed til Fredens Bevarelse, lader formode, at Frederik IV, om ikke i Gjerning, saa dog ved sin vedblivende Fortrydelse over dens Afgjørelses Maade, har givet Anledning til, at man i Sverig har frygtet for, at den igjen skulde blive brudt. Brevet, som er paa fransk, og hvis Text vi skulle meddele i Bilagene, er dateret Stockholm d. 21 October 1720, og lyder saaledes i Oversættelse[3]).

„Min Herre. Saasom den Iver og gode Idræt, som De saavel under Deres Ophold ved mit Hof, som efter Deres Tilbagekomst til Kjøbenhavn har ladet se, for at lette Gjenoprettelsen af det gamle Venskab og den gode Forstaaelse mellem Mig og Hs. M. Kongen, Deres Herre, har ladet Mig fatte en ganske særdeles Agtelse for Deres Person og Deres Fortjenester, saa har Jeg villet have den Fornøielse selv at udtrykke Dem denne ved disse Linier, og til samme Tid sige Dem, at Jeg derfor nærer den Erkjendtlighed mod Dem, der skyldes saa priselige Følelser og vel rettede An-

---

[1]) A. Hojer, Friederich IV, II, p. 21.

[2]) Paa samme Maade siger Thoyras i sin anfr. Histoire d'Angleterre, anfr. Sted om Frederik IV: »aprés des discussions infinies il se rendit aux instances des Mediateurs«.

[3]) Kgl. Bibliothek, Løvenørns Papirer.

strengelser. Hvad Jeg beder Dem om for Fremtiden er, at De med en lignende Bestræbelse vil rette Dem mod, at vedligeholde den gode Forstaaelse, der nu er kommen saa lykkelig istand, og som fremfor alt under de nærværende Omstændigheder er saa nødvendig og uundgaaelig til fælles Vel og Sikkerhed. Jeg skal forskylde Dem dette, og vil altid være ganske særdeles

Min Herre,
Deres meget velvillige
Friederich.

Hvad Løvenørn selv angik, da indtraadte der ved Freden et nyt Vendepunkt i hans Liv, idet han mod Slutningen af det følgende Aar afgik fra sin Stilling som Generaladjudant hos Frederik IV og ansattes som Envoyé extraordinaire ved det preussiske Hof, hvilken Post han efter nogle Aars Forløb ombyttede med Stiftamtmandsembedet i Aarhus, hvorfra han igjen gik tilbage til Berlin som Gesandt det sidste Aar Frederik IV levede.

III.

Løvenørns Virksomhed under hans første preussiske Gesandtskab, hans Breve fra hans Ophold som Stiftamtmand i Aarhus, Begivenhederne ved Hoffet i Berlin under hans andet Gesandtskab der, hans Stilling til disse, og til den preussiske Kongefamilie.

Løvenørn skriver i et af sine ovenfor berørte Breve om de Forretninger, han brugtes til som Generaladjudant, at han paa anden Maade kunde være Hs. M. til mere Nytte end ved disse, og hvormeget der end i den Henseende lagdes paa ham, var han dog saa heldig, at hans Brugbarhed ved Siden deraf ogsaa fik en bedre Anvendelse ved de politiske Forhandlinger, der overdroges ham, hvortil han havde et saa afgjort Kald. Men som han nu efter Freden var indskrænket alene til Tjenesten som Generaladjudant, og alt hvad der havde lagt Beslag paa denne under Krigen ogsaa var bortfaldt, tilbød der sig en ønskelig Leilighed for ham til en diplomatisk Ansættelse som dansk Gesandt ved det preussiske Hof efter Generalmajor Bendix von Meyer, der døde i Berlin d. 16 Novbr. 1721; og da Løvenørn ogsaa var bekjendt for den preussiske Konge fra Beleiringen af Stralsund, synes

Valget af ham til Meyers Eftermand strax at have været afgjort[1]). Men hvorvel Løvenørn allerede d. 5 Januar 1722 modtog sin Instrux, kom hans Afreise dog ikke til at gaae for sig før d. 19 Februar, og han forlod nu Kjøbenhavn med sin Familie, for at bosætte sig i Berlin, hvor han d. 15 Marts overtog Gesandtskabet, i Forbindelse med hvilket han d. flg. 16 April 1722 til den nye Dronning Anna Sophies Fødselsdag gjordes til hvid Ridder, ligesom hans Formand havde været.

Den danske Regerings Opmærksomhed var dengang hovedsagelig rettet paa det slette Forhold til Rusland, hvormed den var gaaet ud af Krigen, og som lagde sig for Dagen fra begge Sider, idet Frederik IV nægtede, at anerkjende Czarens Keisertitel, som han havde antaget efter de store Landafstaaelser fra Sverig ved Freden d. 10 Septbr. 1721, og Czaren optog Fordringen paa de slesvigske Besiddelser for Hertugen af Holsten-Gottorp, og med Magt vilde gjenindsætte ham i disse. Løvenørns Instrux gik derfor ud paa, at iagttage og modarbeide Czarens Planer i den Henseende, navnlig at forhindre, at Preussen ikke inddroges i disse. Det sidste frembød imidlertid ingen Vanskelighed for Øieblikket ved den preussiske Politiks Stilling til den engelske paa Grund af det dobbelte Giftermaal, der forhandledes mellem begge Kongehusene. Den preussiske Konge Frederik Vilhelm I var nemlig en Svigerson af Kong Georg I af England, hvis Datter Sophie Dorothea han havde agtet som Kronprinds 1706, og da de to ældste Børn af hans Ægteskab med hende, Prindsesse Sophie Frederike Vilhelmine f. 3 Juli 1709, og Prinds Frederik f. 24 Januar 1712, svarede i Alder til hendes Broders, Prindsen af Wales's ældste Søn, Hertugen af Glocester f. 31 Januar 1707 og hans anden Datter, Prindsesse Amalie f. 11 Juli 1711, tilbød der sig saaledes en Leilighed til to Ægteskaber indenfor Familien. Det var især det preussiske Hof, der var ivrigt for disse Forbindelser, Kongen dengang ikke mindre end Dronningen, og efterat det engelske Hof i 1722 havde været meget beskjæftiget hermed, kom Kong Georg det næste Aar 1723 om Somren fra England til Hannover, hvor først den preussiske Konge senere Dronningen indfandt sig hos ham desangaaende, og under et Ophold, som han saa en Tid derefter gjorde paa Charlottenburg ved Berlin fra 6—13 October, bleve Udkastene til begge Forbindelserne vedtagne og undertegnede d. 12 October, hvormed der ogsaa skulde forenes en Tractat om et fuldstændigt gjensidigt Forbund. Derpaa afreiste den engelske Konge igjen til Hannover,

[1]) Vemmetoftes Historie, II, p. 145.

hvor han d. 9 Nvbr. paa Jagtslottet Göhrde modtog Besøg paany af den preussiske Konge, som her tilbragte et Par Uger hos ham.

Under dette Ophold af Kong Georg i Hannover, som ganske optog det preussiske Kongehus og den preussiske Regering, affendtes Løvenørn som Gesandt fra Frederik IV til den engelske Konge, til hvilken Ende Løvenørn kaldtes fra Berlin til Kjøbenhavn, og modtog her d. 2 August 1723 sin Instrux om at gaae til Hannover, hvor den Hovedrolle, Kong Georg I da spillede i den europæiske Politik, flokkede de fremmede Ministre efter hans Ankomst ved hans Hof[1]). Ved denne Leilighed fik Løvenørn nu ogsaa Adgang til at blive bekjendt med det engelske Hof og den engelske Regering, hvilket han kunde saameget bedre, som Kong Georg havde taget Carteret tilligemed Townshend med sig fra England, begge Statssecretairer. Fra Hannover fulgte Løvenørn efter Kong Georg til Berlin, da denne afreiste til Charlottenburg, og tilbage efter ham til Hannover, hvor han blev til Kong Georg ved Aarets Udgang gik igjen med sit Hof til England[2]). Sammen med den Opmærksomhed Løvenørns Sendelse skulde være mod det engelske Hof, foranledigedes denne tillige ved Czarens Rustninger, og Kongens Ønske om den engelske Regerings Bistand baade mod Keiseren med Hensyn til Arvespørgsmaalet ved de plønske Besiddelser, og mod Holland med Hensyn til de udestaaende Subsidier derfra, ligeledes skulde Løvenørn iagttage alt hvad der angik Forhandlingerne om Forbundet mellem England og Preussen, til hvilken Ende han ogsaa fik Befaling at indberette nøiagtigt, hvad der var forefaldt ved Sammenkomsten mellem den engelske og preussiske Konge under det lange Besøg, denne da havde gjort paa Göhrde.

Ved Løvenørns Tilbagekomst fra Hannover til det preussiske Hof vare Forhandlingerne under hans Fraværelse aabnede mellem den danske og preussiske Regering i Anledning af det d. 11 Nvbr. 1721 forøvede Mord paa Besidderen af Grevskabet Ranzau i Holsten, som var sket paa Foranstaltning af dennes yngre Broder, som derved havde betjent sig af en Capitain Ditlev Prætorius, der var flygtet til Preussen, hvor han holdtes

---

[1]) Rap. de Thoyras, Histoire d'Angleterre, Tom. XIII, p. 283: »il fut complimenté par douze Ministres etrangers, qvi grossisoieut sa Cour«.

[2]) Thoyras, Angleterre, XIII, p. 493 beretter, at Kong Georg ankom d. 10 Januar 1724 (ny Stil) til London, efterat være opholdt 8—10 Dage i Holland for Modvind, og Løvenørn, som endnu ses d. 19 Dcbr. at have været i Hannover, bliver d. 27 Dcbr. tilskrevet fra Kjøbenhavn til Berlin, hvor han altsaa maa have været, da dette Brev indtraf der.

faſt paa Fæſtningen Spandau af den preusſiſke Konge, der ikke vilde udlevere ham, med mindre han fik ſex høie Karle derfor. Mod denne paafaldende Fordring gjorde Frederik IV Indſigelſer, og søgte at holde Karlene udenfor Sagen, men gav omſider efter, og af en Skrivelſe af 12 Septbr. 1724 til Løvenørn ſe vi, at Karlene ſkulde affendes til Søs til Stettin med det Mandſkab, der ſkulde bringe Fangen tilbage[1]). At Frederik IV her gav efter, ſkete utvivlſomt af Henſyn til det Andragende, Løvenørn allerede d. forang. 6 Juni havde havt til den preusſiſke Konge om, at haandhæve Danmarks Beſiddelſe af det gottorpſke Slesvig mod Czaren, ſom nu havde indgaaet paa den længſt af Görtz foreſlaaede Forlovelſe af hans Datter Prindſesſe Anna med den holſtenſk-gottorpſke Hertug Carl Frederik. Det var nødvendigt, at tilfredsſtille den preusſiſke Konges Lidenſkab for ſtore Soldater, naar man vilde have hans Biſtand for noget, og han ydede nu ogſaa Frederik IV det følgende Aar ſin Underſtøttelſe med Henſyn til Kravet paa Holland for de tilbageholdte Subſidier, hvorfor Løvenørn u. 29 Juli 1725 fik Paalæg om at takke ham.

Ved Siden af ſine offenlige Forhandlinger i diſſe Aar med den preusſiſke Regering, under dennes venſkabelige Stemning mod den danſke, var Løvenørn ogſaa kommen i et nøie perſonligt Forhold til den preusſiſke Konge-familie ſelv. Og ligeſom Løvenørns høie mandige Skikkelſe tilfredsſtillede Kongens Behag i den Henſeende, drog ogſaa Løvenørns aabne Væſen og klare Forſtand Kongen hen til ham, ſaa han ikke fandt mindre Fornøielſe i at tale med ham end at ſe paa ham. Hvortil endnu kom, at Kongen, hvor ſparſomlig og tarvelig han end ellers var for ſit eget Vedkommende, dog ſatte ſtor Pris paa Bordets Glæder, og da Løvenørn var en udmærket Vært, gjorde det, at Kongen gjerne var hans Gjæſt, hvorved Løvenørn ogſaa kom ham nærmere. Dette forhindrede dog ikke Dronningen fra, at ſkænke Løven-ørn ſin ſærdeles Tillid under de Lidelſer, hun udſtod i ſit Ægteſkab af Kongens Heftighed og Mistroiſkhed, og naar Løvenørn ſkattede hende ſaa høit, ſom alle hans Udtalelſer om hende vidne om, da viſer dette, at hvad hun end havde arvet af Welfernes Stolthed og Ærgjerrighed, der ſaa ſtærkt gjennemtrængte hendes Fader, vakte hun dog en levende Høiagtelſe for ſig ved ſine udmærkede Aandsgaver og ſit ædle velvillige Hjerte. Det Venſkab,

---

[1]) Prætorius henrettedes i Kjøbenhavn d. 27 Januar 1725.

hun viste Løvenørn, gjorde ham ogsaa til en Ven af hendes to ældste Børn, Kronprindsessen og Kronprindsen, og sammen dermed tillige af dem, der stode i særeget Forhold til hende og disse, saasom Grev Finckenstein, der var Kronprindsens Gouvernør, Sonsfeld, hvis Datter var Kronprindsessens Gouvernante og Familierne Camas og Morien, af hvilke Løvenørn, som ogsaa hans Kone, navnlig kom i Forbindelse med de to sidste.

Dette Forhold til Hoffet var ledsaget af ikke mindre behagelige Berøringer for Løvenørn udenfor det, men hvor tilfredsstillende hans Stilling end var ham i sig selv, blev den dog uholdbar for ham ved den Maade, hvorpaa den var aflagt efter de store Udgifter, der vare forbundne med den, og da det samme i en Række af Aar havde været Tilfældet med Løvenørns Reiser og Sendelser, var den Formue, han havde faaet med sin Kone, saaledes gaaet med, at der ikke kunde være Tale om, længer at blive ved med at kunne skyde til af sit Eget. Løvenørn havde derfor allerede i Foraaret 1725 set sig nødt til at andrage paa sin Tilbagekaldelse, og da hans Begjæring derom afsloges u. 15 Mai 1725, uden at hans Indtægter forhøiedes, besluttede han, at søge Stiftamtmandsembedet i Aarhus, da dette blev ledigt ved Geheimeraad Ludvig Plessens Afgang, der til Kongens Fødselsdag d. 11 October udnævntes til Medlem af Conseilet. Det lykkedes ogsaa Løvenørn, som da var kommen hertil, at opnaae dette, og u. 24 Novbr. 1725 udnævntes han til Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Havreballegaards og Stjernholms Amter i Geheimeraad Christian Ludvig v. Plessens Sted[1]). Løvenørn havde faaet Stiftamtmandsembedet med den Forpligtelse, at han tillige skulde vedblive sit Gesandtskab, men det Tilskud af Indtægter, som herved gaves ham, forslog ikke ved Udgifterne til dette, og u. 12 Decbr. udvirkede han et Rescript[2]) til ved sin Tilbagekomst til Berlin, at indrette sig til at fratræde Gesandtskabet, hvori det tillige hedder om den Audiens, som Kongen derved udbeder sig for ham, at han i Kongens Navn skal forsikkre den preussiske Regering om Kongens vedblivende Venskab, „saa meget det dependerer af ham". Løvenørn ankom d. 12 Januar 1726 igjen til Berlin, men da han mod Foraaret vilde afgaae, modtog han u. 2 April 1726 en Ordre til for det første at blive der til Udgangen af Juni „til videre nøie Jagttagelse", da Hs. M. finder det „uundgaaeligt nødvendigt", i hvilken Tid og „til han bliver tilbagekaldt" han daglig skal

[1]) Det kgl. Bibliothek.
[2]) Geheimearchivet.

nyde et særskilt Tillæg af 10 Rd. Kroner[1]). Grunden hertil laae i de daværende politiske Forhold; Keiserinde Catharina i Rusland havde nemlig efter Czar Peters Død d. 8 Febr. 1725 d. flg. 1 Juni fuldbyrdet Ægteskabet mellem sin Datter og Hertug Carl Frederik, og da hun ved Omstændighederne derefter var bleven forhindret fra strax at skride til Angrebet paa Danmark, havde hun saa i Foraaret 1726 paa det stærkeste rustet sig dertil, og Danmarks Stilling var nu saameget mere truet derved, som Rusland ikke alene allerede fra 1724 havde faaet Sverig i Forbund med sig, men ogsaa den tydske Keiser, der havde givet Hertug Carl Frederik Titel af kongelig Høihed, og laae i Strid med Sømagterne om Handelscompagniet i Ostende, hvortil endnu kom, at Preussen var bragt i et spændt Forhold til England over Udsættelsen af Afgjørelsen af de to Ægteskaber, som igjen maatte indvirke paa dets Stilling i det gottorpske Spørgsmaal. Under disse Omstændigheder var det England, hvortil Kongen desto stærkere maatte støtte sig, og med dette var Frankrig nu afgjort optraadt for en fælles Politik, og modtog Frederik IV's Henvendelser til sig med megen Imødekommen. Det var derfor ogsaa Frederik IV meget kjært, at Løvenørn i Berlin yderligere kunde virke for Frankrigs Tilnærmelse til Danmark ved det særdeles Venskab, hvori han var kommen til den derværende franske Gesandt, Grev Rottembourg[2]). Herved sattes Løvenørn ogsaa istand til at kunne give særegne Meddelelser om det franske Hofs Politik, og vi have et Par Breve til Løvenørn fra Oversecretairen i det tydske Cancelli Frands v. Hagen, der udtaler Kongens Paaskjønnelse af Løvenørs Bestræbelser her. I det første af

---

[1]) Geheimearchivet.

[2]) Conrad Alexandre, Greve af Rottembourg (ɔ: Rotenburg), hvis Fader Grev Nicolas Rottembourg kom fra Brandenborg i fransk Tjeneste, hvori han i høi Grad udmærkede sig ved sin Tapperhed, skrev sig til Rongemont og Moisseveaux i Elsas, og var født d. 26 Febr. 1685. Fra Brigadér i den franske Armee udnævntes han d. 25 Febr. 1721 til Envoyé extraordinaire ved det preussiske Hof, og affendtes derfra til Congressen i Cambray 1723 som Frankrigs Ambassadør, hvorefter han igjen i Juli 1725 vendte tilbage til Berlin som Minister plenipotentiaire, men tilbagekaldtes derfra 1727, og døde som Feltmarskal af den franske Armee i Paris 1735 d. 4 April, idet han paa Grund af sin svage Helbred kun oplevede en Alder af 51 Aar. Han var gift med Comtesse Jeanne Magdalene de Helmstadt, som han ægtede i April 1721, men mistede det følgende Aar nogle Maaneder, efterat hun havde født ham en Søn. I »Le grand Dictionnaire historique par Louis Moréri, Paris 1759«, hedder det om ham: »Mr. le comte de Rottembourg avoit rempli tous ses emplois, dont il avoit eté chargé, avec une capacité superieure, et il etoit pas moins habile dans les negociations, qve zelé pour la service du Roy«.

21 Mai 1726 forsikrer Hagen Løvenørn, at den danske Minister i Paris ikke skal faae det mindste at vide om det, som foregaaer mellem ham og Grev Rottembourg, og beder Løvenørn altid vedligeholde den gode Forstaaelse mellem dem til Gavn for Kongens Tjeneste[1]). I det andet af 8 Juni 1726 skriver v. Hagen, at Kongen har befalet, at bevidne Sin Tilfredshed over den Maade, hvorpaa Grev Rottembourg virker for den fælles Sag, og over den Fortrolighed, der er mellem Løvenørn og ham, og at Løvenørn paa en passende Maade kan udtale Kongens Forbindtlighed til Greven, og ganske forsikkre ham om Kongens Velvillie. Hvorhos det tilføies, at Hs. M. er meget fornøiet med det franske Hof og at dette er paalideligt i sine Forhandlinger med ham[1]).

Men ogsaa England handlede paalideligt med Kongen, og den store engelske Flaade, som i 1726 sendtes til Østersøen, afværgede det med saa ivrige Anstrengelser af Keiserinde Catharina forberedte Angreb paa Danmark af den russiske Flaade, som istedenfor at komme til Kjøbenhavn blev indespærret af den engelske, der i Forening med den danske lagde sig for den lille Ø Nargen i den finske Bugt, og blev liggende her saa længe, til Aarstiden forhindrede den russiske fra at løbe ud. Saalænge Faren stod paa, kunde Løvenørn imidlertid ikke undværes i Berlin, og vi se af en Sag, at Conferentsraad Amtmand Jørgen Grabow u. 12 Juli 1726 constitueredes, „til Generalmajor Poul Løvenørn kan tiltræde den ham confererede Stiftamtmands Post i Aarhus“[1]). Frederik IV's Stilling var imidlertid bleven saaledes, at han med Rolighed kunde se paa, at den Strid, der var opstaaet mellem den engelske og preussiske Konge over dennes Hvervinger i Hannover, nu gjorde Brudet fuldstændigt mellem dem, medens den tydske Keiser ved at give den preussiske Konge høie Soldater og begunstige hans Hvervinger, drog ham saaledes ind i sine Garn, at han d. 10 August 1726 indtraadte i Forbundet mellem Keiseren og Rusland. Som en Følge af dette Forbund forpligtede den preussiske Konge sig ogsaa til, at ville virke for de gottorpske Fordringer ved sine Forestillinger til Frederik IV, og i Tilfældet af, at det skulde komme til Krig om dem, at ville forholde sig neutral. Uden herved at indtage nogen fjendlig Stilling var den preussiske Konge dog udtraadt af det nærmere venskabelige Forhold til Frederik IV, og det var saaledes naturligt, at Frederik IV besvarede dette Skridt med, saa-

---

[1]) Geheimearchivet.

snart han kunde det, at tilbagekalde Løvenørn fra det preussiske Hof. Dette skete ogsaa en Maaned efter ved Rescript af 9 Septbr. 1726[1]), hvori det befales Løvenørn, at afskedige sig fra det preussiske Hof, da han vel kan undværes der, som Conjuncturene nu ere, og jo før jo hellere begive sig til sit Stiftamtmandsembede i Jylland. D. flg. 16 Septbr. beordredes han ved sin Afreise at medtage sine egne Udkast, Relationer og Protokoller, som det muligen kunde være farligt at udsætte for, at falde i uvedkommende Hænder, og ved sin Tilbagekomst at indlevere dem i det tydske Cancelli, hvorimod han skulde afgive de andre Papirer til Gesandtskabs Secretairen Schøller[1]). De af Løvenørn herefter til Schøller afgivne Documenter indbefattede et Tidsrum af 4 Aar og 7 Maaneder, hvori Løvenørns Gesandtskab havde varet, og gik fra 15 Marts 1722—16 October 1726[1]). Endnu d. 22 October fik Løvenørn et Hverv til den preussiske Konge fra Frederik IV[1]), idet der tilsendtes ham en Ordre fra v. Hagen, om at forestille den preussiske Konge, hvorfor Hs. M. ikke kan give Baron Götter Danebrogsordenen, som den preussiske Konge nu tredie Gang har begjært af ham. Hvilket Afslag vel skulde være en yderligere Tilkjendegivelse af Frederik IV mod den preussiske Konge, der ved sine her gjentagne Anmodninger havde vist, hvor lidt Vægt han fra sin Side lagde paa sit Forbund med Rusland med Hensyn til det gottorpske Spørgsmaal. Naar Løvenørn derefter havde sin Afskeds Audiens, vide vi ikke, men efter hans Ankomst fra Berlin til Hamborg, have vi to Breve, som ere skrevne derfra til hans Venner i Berlin i Anledning af hans Afreise, det ene til Morien af 19 Novbr., det andet til Grev Rottembourg af 22 Novbr.[2]). I sit Brev til Grev Rottembourg takker han denne for hans Venskab i al den Tid, han har nydt hans Selskab, beder ham hilse sin Søn, Familien Finckenstein og deres hjertegode Vens Sonsfeldts Datter, og udtaler det Haab, at hans Fraværelse ikke skal berøve ham sine Venner. Han tilføier, at han næste Søndag tiltræder Reisen til Kjøbenhavn, hvilken han imidlertid, som rimeligt var, maa have lagt over Aarhus, sit nye Stiftamtmands Sæde, da han ikke ankom til Kjøbenhavn før d. 9 Dcbr. 1726.

---

[1]) Geheimearchivet.
[2]) Det kgl. Bibliothek.

I Kjøbenhavn var allerede Grev Camilly ankommet som Frankrigs overordenlige Ambassadør d. 23 Septbr. 1726, og afsluttede her d. flg. 16 April 1727 den saa fordelagtige Alliancetractat for Danmark med Frankrig og England[1]), der i Forbindelse med Czarinde Katharinas bratte Død en Maaned efter, d. 17 Mai 1727, omsider skaffede de betrængte Riger en rolig udvortes Stilling, inden Frederik IV gik i Graven. At Løvenørn har været brugt ved Forhandlingerne om Alliancetractaten, var naturligt, og vi have ogsaa et Brev fra ham af 8 Juli, der viser, at han er i Kjøbenhavn, medens det første Brev, vi have set af ham fra Aarhus, er af 23 October[2]), og lader formode, at han først ved Efteraarets Begyndelse er flyttet over til sit Stiftamtmandskab i Jylland. Dette stemmer ogsaa med et Brev fra ham til Nyaar 1728 til Prindsen af Norborg[2]), hvori han skriver: „Jeg er allerede en Tid i mit Gouvernement, hvor jeg begynder at smage Behagelighederne af en Rolighed, der hidindtil næsten har været mig ubekjendt". Han tilføier derved, at det er hans eneste Ønske, at bevare sig en saa rar Stilling — »precieuse situation«.

Vi have flere Udkast, ved Siden af det ovenstaaende, til Breve fra Løvenørn her ved Nyaar 1728[2]), der give os et Indblik i den Omgangs Kreds i nærmere og fjernere Afstand, som Løvenørn havde i Aarhus, saasom hans tidligere Krigskammerat og Medadjudant hos Frederik IV, Grev Christian Friis, der var udtraadt af Krigstjenesten og nu levede paa Frisenborg, og hvem vi ovenfor have nævnet sammen med Løvenørn i Slaget ved Gadebusch, Geheimeraad Iver Rosenkrands til Rosenholm, som da var Stiftamtmand i Viborg, den senere saa bekjendte General-Admirallieutenant Grev Frederik Danneskjold til Marselisborg, som dengang var et Baroni, Geheimeraad og Jægermester Christian Rathlou paa Rathlousdal, og den rige Grev Christian Scheel paa Estrup, som ogsaa eiede Sostrup („Benzon"). Det er ved Løvenørns Deltagelse i Jagterne hos dem, at de omtales, og i det Jægerliv, hvori Løvenørn nu hensattes mellem dem, viser det sig, hvor ivrig navnlig Geheimeraad Rosenkrands drev dette, der med det berømte Navn, han har efterladt sig i Statstjenesten, og sine udmærkede Kundskaber ogsaa vedblev at bevare sin Kjærlighed til Jagten, da han som gammel levede paa Rosenholm[3]).

---

[1]) Vemmetoftes Historie II, p. 155.
[2]) Det kgl. Bibliothek.
[3]) Vemmetoftes Historie III, p. 72—73.

Løvenørn omtaler i et Par af disse Breve, hvoraf det ene er til Geheimeraad Wibe, Jagten paa Frisenborg, som han reiser til og kommer fra, og i et Brev, hvori han takker Rathlou for sit og sin Kones Ophold paa Rathlousdal, skriver han: „Jeg vendte igaar tilbage fra Rosenholm, for i dette Øieblik at gaae med Mr. de Rosenkrands til Jagt paa Sostrup, som har været udsat for min Skyld — »pour l'amour de moi«; i et andet Brev, der er skrevet til Rosenkrands til Svar paa et fra ham, siger han, at han modtog dette, ligesom han skulde gaae til Klapjagt hos Grev Danneskjold.

Løvenørn var, som her ses, gjennem sit Livs Stillinger ogsaa blevet Jæger, men hvormegen Pris han end med Rosenkrands kunde sætte paa Jagten, og paa en Omgang, der kjendte Verden, var det dem begge ikke nok paa den Maade at faae Tiden til at gaae udenfor en Embeds Virksomhed, der ikke optog dem, og ligesom det havde holdt saa haardt for Rosenkrands, at forlade sin Post i Kjøbenhavn som Præses i Kammercollegiet, for at gaae til Viborg[1]), saaledes afløstes ogsaa hos Løvenørn den Behagelighed, som den uvante Rolighed først havde været ham, snart af Længsel igjen efter hans tidligere Virksomhed og de Forbindelser, der vare knyttede for ham til denne. Der havde ogsaa været forhandlet med ham i Kjøbenhavn, inden han flyttede til Aarhus, om at han paa den ene eller anden Maade atter skulde overtage den, men Spørgsmaalet var bestandig stødt an paa det samme, at Frederik IV ikke vilde aflægge disse Poster saaledes, som Løvenørn maatte forlange, for at modtage dem, og saaledes hengik endnu halvtredie Aar for Løvenørn i Jylland, inden dette skete. I dette Tidsrum indeholde Løvenørns franske Breve til hans ovenanførte Venner i Berlin flere Oplysninger til hans Liv.

Han skriver saaledes i Fortrolighed til Camas d. 30 Januar 1728[2]): „Man har gjort mig den Ære at foreslaae mig, at gaae til Congressen i Cambray (Soissons?) som anden Befuldmægtiget og Vicekongen af Norge, Mr. Wibe, der altid har været mig en sand Ven — mon intime ami en tout temps —, skulde saa være første Befuldmægtiget". Og idet han bemærker, at han dertil havde svaret, at med tusinde Tak for denne Tillid havde han ikke saameget Sølv som Iver til sin Herres Tjeneste, tilføier han, at før denne Proposition havde man ogsaa sonderet ham, om han

---

[1]) Vemmetoftes Historie II, p. 147--8.
[2]) Det kgl. Bibliothek.

ikke vilde vende tilbage til Berlin, men hvormeget han end ønskede, at gjense sine Venner der, „har", skriver han, „min Pung ikke kunnet følge med mine Ønsker, og ladet mig afslaae denne Lykke".

Til Morien d. 17 Febr. 1728[1]): At han takker for hans Brev, som han igaar har forefundet, efter at være vendt tilbage fra Jagten paa Landet, og for Efterretningerne om hans Konges Fornøielser i Dresden, men at han ingen Ting har, som han herfra kan skrive om uden Jagten, som er fortræffelig, og maaske kunde drage ham herover; at han og hans Kone bede ham bevare sig i Dronningens og Kronprindsessens Naade, som de skatte saa høit.

Til Camas den 26 October 1728[2]): At han har været syg, og at hans Sygdom, som har siddet i hans ene Haand og Knæ, siges at være Reumatisme eller Gigt, men at den nu er i Haanden og foraarsager ham skærende Smerter, saa han ikke selv kan skrive, og at han derfor næste Aar vil foretage sig en Badereise, til hvis Virkning og Nydelse han glæder sig. Han fortsætter derpaa med Hensyn til det gjentagne Haab af Camas, om igjen at faae ham til Berlin: „det er sandt, og jeg tror, at have bemærket det for Dem før, at man ofte har gjort mig det Forslag, at vende tilbage til Dem, et Hverv, der vilde have ligesaamegen Ære som Fornøielse for mig, Spørgsmaalet er kun om, at have hvad man skal til at bære dem begge. Jeg har endnu ikke forglemt, hvad mine Gesandtskaber have kostet mig, Summen beløber sig — mellem Dem og mig — paa min Samvittighed til ikke mindre end 30,000 Rdlr. Dersom min Færd kunde retfærdiggjøre, hvad De siger mig paa den mest forbindtlige Maade af Verden, og hvad vore Ministre ogsaa sige mig, vil De tilstaae mig, min Herre, at det ikke er billigt, at jeg skal betale Ydelsen af den Dygtighed, man tillægger mig, med at ødelægge mine Anliggender, for at varetage min Fyrstes: kort, min Herre, indtil denne Time har jeg kun Ønsker at tilbyde Dem. Imidlertid er det morsomt, at al Verden i Kjøbenhavn, som hos Dem, skal gjøre mig den Ære at ansætte mig; det er ikkun Kongen og mig, som ikke tale derom"[3]). — Af et Brev fra Fru Løvenørn til Fru Morien af s. D., ses,

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

[2]) Geheimearchivet. Det bemærkes, at hvor ingen anden Kilde er anført for de fra nu af her følgende Breve, ere disse afskrevne af Geheimearchivets Samlinger til Løvenørns Historie.

[3]) »Il est vrai, et je crois Vous l'avoir marqvé, qve l'on m'a souvent fait la proposition de retourner chez Vous, emploi, qvi me ferait autant d'honneur qve de plai-

at Løvenørn havde ligget fem Uger, uden at kunne „røre Ben eller Arm", og at han slet ingen Brug havde af sin Haand endnu.

Da Løvenørn og hans Kone skreve disse Breve til Berlin, var totredie Del af Kjøbenhavn lagt i Aske ved den frygtelige Ildebrand, som der havde raset fra Onsdag Aften d. 20 October til Fredag Aften d. 22de, hvorved 60 Gader afbrændte med 1700 Vaaningshuse[1]). At Efterretningen derom endnu ikke d. 26 October var naaet til Aarhus, maa dels forklares af, at Byen holdtes indespærret under den og først aabnedes d. 23de, dels af at alle, da Branden var standset, vare saa betagne af den overvældende Nød og Forvirring, som nu forelaae. Løvenørns faa tilbageblevne Midler fra hvad, han havde tilsat ved sine offenlige Hverv, stod i Huse i Kjøbenhavn, som alle vare afbrændte, og idet han sammen med sin egen Ulykke ogsaa hørte, at hans Søn havde mistet den særskilte Formue, han havde fra sin Moders Familie, og at hans Kones Broder ligeledes var ødelagt, og Frygten for, at hans egen Lønning ogsaa vilde blive nedsat, endnu kom hertil, saa forøgedes Ulykken saaledes fra alle Sider for ham, og Trykket deraf maatte i Øieblikket virke saa meget stærkere paa ham ved hans egen pinlige Sygdom. Vi se hans Stemning derved af det nedenstaaende Brev, der affærdigedes af ham tre Dage efter det ovenanførte.

Til Camas d. 29 October 1728: „Siden Afgangen af mit Sidste, det er at sige siden i Tirsdags, er der indtraadt en saa forfærdelig Forandring i mine Anliggender ved Kjøbenhavns Ildebrand, hvorom Efterretningen uden Tvivl allerede vil være kommen til Dem, at jeg kan siges, at være ganske ødelagt. Af den Rest af Midler, jeg endnu havde reddet fra Skibbrudet, jeg mener, som var blevet mig tilbage fra mine Gesandtskaber, er der nu fuldstændigt intet tilbage for mig. Desforuden havde min Søn et Legat paa flere tusinde Daler, som en af mine Fættere havde gjort for

---

sir, il s'agit seulement d'avoir de qvoi soutenir l'un et l'autre, je n'ai pas encore oublié ce qve mes legations m'ont couté, la somme entre Vous et moi n'en monte en conscience pas a moins de 30 mille ecus. Si ma conduite pouvoit justifier ce qve Vous me dites, de la maniére du monde la plus obligeante, et qve nos Ministres m'ont dit aussi, Vous m'avoueres, Monsjeur, qv'il n'est pas juste, qve je dois païer de Contribution de la capacité, qv'on m'attribue, en ruinant mes affaires pour faire celles de mon Maitre: enfin, Monsjeur, jusqv'a cette heure je n'ai qve de voeux a Vous offrir. Cependant cela est plaisant qv'a Copenhague comme chez Vous tout le monde me fasse l'honneur de m'employer, il n'y a qve le Roy et moi qvi n'en parlons pas«.

[1]) Danske Samlinger II, Chr. Bruun, Kjøbenhavns Ildebrand 1728, p. 83.

ham, der er tabt. Endelig, min Herre, er der hverken min Svoger, som De har set i Berlin, eller nogen af Vore, som ikke helt er ødelagt. Der er ikke blevet mig mer tilbage i Verden end den Smule Møbler, som jeg har her, og det er at befrygte, at Kongen, som ikke længer kan trække sine Indtægter, formindsker vore Lønninger. Det er tungt, min Herre, at vide sig ødelagt med hele sin Familie og ulykkelig paa sine gamle Dage". — I et Brev til Fru Camas af flg. 3 Nvbr. forklarer Fru Løvenørn deres Stilling nærmere ved at bemærke, at det, som var blevet dem tilbage fra deres Gesandtskaber og Reiser, var sat i Huse i Kjøbenhavn.

For at hans Lønning ikke skulde blive afknappet for ham, skrev Løvenørn d. flg. 5 Nvbr. til Storkansleren Grev U. A. Holstein, og efterat have bemærket, at de Penge, han havde i de afbrændte Huse, vare bestemte til at betale hans Gjæld, beder han Storkansleren i Anledning af hvad man meddeler ham, at Kongen vil indskrænke Lønningerne, paa Grund af sit Venskab for ham at ville anvende sin Indflydelse, for at forhindre, at han ikke skal være i dette Tal, og at Hs. M. vil tage Hensyn til, at hans Gjæld, som nu ved Tabet alene bliver ham tilbage, er paadraget ham i Hs. M.s Tjeneste, hvorhos han tilføier, at de Midler, han har tabt, var Resten der endnu var ham tilbage af hans Kones Formue [1]).

Angaaende de fornyede indtrængende Forestillinger fra hans Venner i Berlin, om at han skal se igjen at komme dertil, gjentager han sine tidligere Ytringer til Camas i et Brev til Morien af 12 Nvbr. 1728, at der derved kun er Spørgsmaal om Pengene, men „de store Herrer holde ikke af, at give ud, de ville nok, at vi skulle varetage deres Anliggender, men de ville ikke varetage vore" [2]). Forøvrigt bevidner han, at han med Glæde vilde vende tilbage til et Hof, „hvor jeg", siger han, „har modtaget mere Gunst og Venskab end Nogen" [3]).

Det var ikke Løvenørns eget Tab, der havde forstemt ham saameget ved Ildebranden, og det var kun Frygten for Afdraget derefter i sin Lønning, hvori han nu ikke kunde taale nogen Formindskelse, som egenlig havde ængstet ham, men det var hans Søns og hans Svogers Tab. Hvad hans Søn imidlertid angik, da viste det sig ved Slutningen af Aaret, at han

---

[1]) »qvi me restoient encore du bien de ma femme«.

[2]) »les grands Seigneurs n'aiment point á depenser, ils veulent bien, qve nous fassions leurs affaires, mais ils ne veulent pas faire les nôtres«.

[3]) »ou j'ai reçu plus de grace et d'amitié qve personne«.

dog vilde beholde det meste af den Capital, der var skænket til ham, og for den betydelige Formue, som hans Kones Broder, Oberst Andreas Vinding, havde mistet ved Ildebranden, fik han en rigelig Erstatning i et Parti, som det lykkedes ham at gjøre ved Løvenørns Indflydelse med Datteren af den rige Landsdommer i Jylland, Matthias von Poulson til Bistrup. Om den Stemning, hvori Løvenørn som Følge heraf dog endte Aaret, oplyses vi i de to nedenstaaende Breve:

Til Grev Rottembourg skriver han saaledes d. 24 Dcbr. 1728, at hans Tab ikke er saa stort, som hans Venner have gjort det, at hans Søn redder største Delen af Sit, og hans Svoger ved hans Hjælp gjør et af de rigeste Partier i Landet, og snart kan have en 60,000 Rdlr., og han selv, da han ikke havde meget at tabe, ei heller taber meget. Men at det gjør ham alvorlig, at man siger, at Lønningerne skulle nedsættes, dog stoler han paa Forsynet, og — som Grund til at han lader det bero, uden personlig at henvende sig selv derom til Kongen, bemærker han —: „thi at erindre om vore ydede Tjenester er at fornærme dem, der daarligt have gjengjeldt disse“ [1]). Og at vente sig Lettelse af nogen anden Art — med Hensyn til de forskjellige Paalæg efter Branden —, siger han, er forgæves. Han slutter med at omtale, hvorledes han tænker, at gjenvinde sin Helbred i sin Haand.

Til Camas d. 31 Dcbr. 1728: At han er beskæftiget med at anbringe de stakkels Folk, man sender fra Kjøbenhavn i Provindsen, og faae Indsamlinger istand til Branden hos Adelen og Geistligheden; at hans Svogers store Tab vil dækkes ved et Parti paa 60,000 Rdlr.; at han selv, som havde mindre at tabe, har tabt, hvad han havde i nogle Huse, og at „Forsynet ikke har skabt ham til at dø rig“. Sluttelig omtaler han den preussiske Dronnings Fortræffelighed og Godhed, „hvis Magt Ingen mærkede uden af hendes Naade“, og beder Camas, at overgive Kronprindsen et indlagt Brev, der er et Svar paa et Brev fra ham. Vi kjende ikke dette Brev fra Kronprindsen til Løvenørn, som maa være skrevet i Anledning af Kjøbenhavns Ildebrand, for at bevidne Løvenørn sin Deltagelse, men vi have et andet Brev fra ham til Løvenørn af forang. 9 Mai, hvori han ytrer med Hensyn til Løvenørns Tjenester mod sig: „Jeg ønsker intet meer, end

---

[1]) »car de faire souvenir de nos services passées, c'est injure a ceux, qvi les ont mal recompensé«.

at kunne erkjende disse ganske i Gjerningen; hvor bedrøvelig er ikke den Erkjendtlighed, som kun lægger sig for Dagen med Ønsker, det er netop min, og jeg beder Dem nøies med den til den Time". Hvad Kronprindsen dengang skrev, kan han ved de nu foreliggende Omstændigheder kun desto stærkere her have gjentaget[1]).

Hvorvel Løvenørn, i det mindste om Foraaret derefter, igjen maa antages at have kunnet skrive, vedblev dog Ondet i hans Haand, og hans paatænkte Badereise skulde derfor gaae for sig. Vi have Udkastet til hans Ansøgning om Kongens Tilladelse til at han maa tage bort, for at bruge Brønden[2]). Hermed forbandt han imidlertid Ønsket om en længere Orlov, for efter Brønden at maatte gaae til Paris, hvorfra han kun var en Dags Reise, og hvor han haabede, at kunne erhverve sig Indsigter i de politiske Forhold, som kunde komme Kongens Tjeneste til Nytte. Der haves et Brev fra Løvenørn af 18 Marts 1729 til den gamle franske Sprogmester, Theaterdirecteuren René Montaigu i Kjøbenhavn, hvis Hjælp han under sit Ophold i Aarhus ses at have benyttet sig af ved sine franske Breve. I dette Brev, hvori Løvenørn beder Montaigu flittig at skrive sig til om, hvorledes han har det, siger han — paa dertil given Anledning —, at Montaigu ikke derved maa tale om sit Ønske at dø, thi „dette er et Æmne, som forøger min Misstemning, der er stor nok uden dette". Denne Misstemning laa naturlig i hans Sygdom, men i Forbindelse dermed utvivlsomt ogsaa i hans Uvished

---

[1]) Brevet findes i det kgl. Bibliotheks Samlinger til Løvenørn, og vi meddele her Texten saaledes som den er skrevet:

à Potsdam le 9 Maj 1728.

Monsjeur.

Je ne saurez trouver des expressions assez fortes, pour Vous marqver la joye, qve j'ai resenti en aprenent de Vous cheres nouvelles, c'est donc pour Vous faire souvenir de vostre meilleur ami, qve je Vous ecris, je Vous prie ne l'oubliez pas, dumoins il ne le merite nulement, car il s'interesse extremement a tout ce qvi Vous regarde, je ne saurez Vous arreter plus longtems, c'est moi cet ami, qvi Vous aime et a tant aimé depuis nostre premiére cognoisance je ne peu plus m'empêcher de Vous temoigner ma perpetuelle recognoisance, qve j'ai envers Vous de tout les bons offices, qve Vous m'avez rendu en particulier, je ne souhaite rien plus qve de les pouvoir recognoitre tout afait, qv'elle triste recognoisance, qve celle, qvi se fait avec des voeux, c'est la justement la miene, je Vous prie, contentes Vous en jusqv'a cette (?) heure, et soyez persvadé, qve je ne souhaite rien plus qve d'avoir le plaisir de Vous revoir et de pouvoir Vous assurer de bouche, qve je Vous aime et estime de tout mon coeur«.

Fréderic.

[2]) Det kgl. Bibliothek.

om, hvorledes det vilde stille sig med hans Ansøgning, navnlig med Hensyn til hans Reise fra Badet til Paris, hvorvidt han derved kunde faae en kgl. Mission, baade for Bekostningernes Skyld og for hans Optræden der. Og hertil turde vel de Ord sigte i Brevet om den Meddelelse, Montaigu har gjort ham: „Jeg beder Dem underrette mig om, af hvem De har hørt, at Dhrr. Reventlow og Plessen have talt med Kongen til min Gunst; dersom Tingen er sand, hvad saa end Følgen kan blive deraf, er den en ny Gjenstand for mig til Erkjendtlighed, — foruden det, at jeg aldrig har bedet Dem derom —, og hvorfor jeg bestandig vil være dem uendelig forbunden, thi de gode Hensigter af dem, som ville gjøre mig godt, have altid noget meget sødt og behageligt for mig, selv naar de ikke skulle lykkes“ [1]).

Løvenørn var endnu ikke tiltraadt sin Badereise d. 16 April 1729, thi af den Dag haves et Brev af ham fra Aarhus til Geheimeraad Rosenkrands, hvori han ogsaa omtaler sin Haands Tilstand. Men Reisen maa saa have gaaet for sig, og i Paris, hvortil han derefter er taget fra Badet, maa Grev Rottembourg da have opholdt sig, som først det næste Aar 1730 gik som Ambassadør til Spanien fra Frankrig. Og naar der siges, at Løvenørn ved sit Venskab med Grev Rottembourg kom i et saa personligt Forhold til Cardinal Fleury, at der deraf udviklede sig en fast Brevvexling mellem Løvenørn og Cardinalen, da vil det ligge nærmest, at henføre denne Forbindelse til dette Ophold af Løvenørn i Paris, hvor Løvenørn af sig selv maa være kommen i Berøring med Cardinalen, der da stod i Spidsen for Regeringen i Frankrig, og at antage, at den Beretning der haves om, at dette Forhold skulde være opstaaet, medens Løvenørn var sammen med Grev Rottembourg i Berlin, maa indskrænkes til den gunstige Modtagelse, som Løvenørn fandt hos Cardinalen i Paris paa Grund af Rottembourgs Omtale af ham i sine Indberetninger derfra, men at det først var her gjennem denne, at Løvenørn kom i det nærmere Forhold til Cardinalen selv [2]).

Hvad Badet selv angaaer, da havde det den heldigste Virkning paa Løvenørn, og han gjenvandt saaledes sin Førlighed i sin Haand, at vi ikke mere se ham hindret af dette Onde, eller høre det omtalt ved ham. Og

---

[1]) Danske Samlinger III, Chr. Bruun, den danske Skueplads i dens første Aar, p 40.

[2]) Pontoppidan, Gesta & Vestigia III, p. 489: »In aula — Berolinensi, — legato ibidem Gallico, Domino Rotenburgio, familiarius usus est Noster (Loevenoernius), qvo interprete, Procerum ille in Gallia apex Cardinalis de Fleury in continuum cum Nostro literarum descendit commercium«.

uden at vi vide nærmere om hans Ophold i Paris, eller om de Meddelelser, han derfra har været istand til at gjøre Regeringen, se vi, at Frederik IV det næste Foraar 1730 paa en smigrende Maade selv henvendte sig til ham, om at overtage Gesandtskabsposten igjen i Berlin, der ikke havde været besat siden hans Afgang, og at intet nu var til Hinder for Opfyldelsen af de Betingelser, som Løvenørn havde stillet ved den.

Hvor tidlig de herhen hørende Underhandlinger ere aabnede med Løvenørn, er os ubekjendt, men Tingen ses allerede at være afgjort forinden d. 31 Marts 1730, da der udstedtes en kgl. Beskikkelse for Kammerherre, Amtmand Klaus v. Reventlow, til at varetage Generalmajor Løvenørns Forretninger som Stiftamtmand under hans Fraværelse i „andre vore magtpaaliggende Forretninger“ [1]). Den flg. 10 April 1730 udfærdigedes Løvenørns Udnævnelse til at gaae som Envoyé til Hoffet i Berlin og s. D. ogsaa hans Instrux [1]). Den særegne Grund til Løvenørns Sendelse var den stedfindende Spænding mellem det engelske og preussiske Hof, hvori der ikke var indtraadt nogen Forandring ved Georg I's Død d. 22 Juni 1727, og som nu navnligen hidrørte fra den preussiske Konge. Denne Spænding havde, som ovenberørt, reist sig af de Forviklinger, der vare bragte ind i Spørgsmaalene om de yderligere Forbindelser, begge Kongehusene skulle indgaae, ved de dobbelte Gistermaale, der vare indledede mellem dem; og da Frederik IV efter sin politiske Stilling til det engelske Hof meget maatte ønske, at bidrage til at udjevne denne Spænding, kunde dette ikke ske bedre, end ved at give Løvenørn denne Sendelse. Det hedder derfor i Løvenørns Instrux efter det offenligt angivne Hverv, at Løvenørn ogsaa, ifølge hans „Kongen bekjendte Dexteritet“, paa bedste Maade skal holde Øie med alle andre Sager der ved Hoffet, som angaae Kongen og hans Interesse —, hvorunder disse Familiespørgsmaale netop hørte —, og med hver Post underrette Kongen om alt hvad der kan være ham nødigt og tjenligt at vide, hvorefter han forsikkres om Kongens Naade og Gunst. Samme Dag udfærdigedes ogsaa Løvenørns Creditiv til det preussiske Hof, hvori Frederik IV ligefrem siger, at han overdrager Løvenørn denne Sendelse, fordi han „med Sikkerhed

---

[1]) Geheimearchivet.

kan antage, at Løvenørn er en Personlighed, som ikke vil være Kongen ubehagelig".

Fjorten Dage efter, den 24de April 1730, ankom Løvenørn til Berlin, og den 26 April afsendte Løvenørn sin Anmeldelse til v. Hagen af sin Ankomst der iforgaars med Underretning om sit Besøg igaar hos de preussiske Ministre Borck og Knyphausen, og hvorledes Dronningen strax, saasnart han havde sat sin Fod paa Jorden, havde sendt sin Kammerherre, Hr. Brandt til ham med hendes naadigste Hilsen, og han selv havde henvendt sig om Audiens hos Kongen. D. 30 April anmelder han den gunstige Audiens, Kongen havde givet ham i Potsdam, og d. 3 Mai indsender han en udførlig Indberetning til Frederik IV selv om hvad, der var forefaldt ved Audiensen mellem Kongen og ham, hvorved han siger, at han ikke kan gjentage for Hs. M. „alle de naadige og forbindtlige Ting, som Kongen sagde mig ved denne Leilighed, saavel med Hensyn til min Person, som med Hensyn til min Tilbagekomst til sit Hof". Hvor personlig vel stemt den preussiske Konge ogsaa var blevet, ved igjen at have Løvenørn hos sig, viste hans Paalæg til Løvenørn, om at bevidne Frederik IV sit store Venskab, som han ledsagede med den Ytring, at „der gjennem Aarhundreder ikke havdes Exempel paa Uvenskab mellem det kgl. danske og det brandenburgske Hus, og at han ikke skulde være den første til at gjøre en Undtagelse".

I Begyndelsen af Marts 1730 var den engelske Gesandt du Burgai i Berlin bleven afløst af Ridder James Hotham, og man vidste, at Hensigten dermed af Kong Georg II var, at han nu vilde have Ægteskaberne afsluttede af sin Søn Prindsen af Wales med den preussiske Kronprindsesse, og sin Datter Prindsesse Amalie med den preussiske Kronprinds. D. 22 April indberettede Ridder Hotham til sit Hof, at han ved et Taffel hos den preussiske Konge var bleven forestillet for Kronprindsen, og u. 6 Mai, at han nu i en Audiens havde forebragt den preussiske Konge Forslagene til samtidig at afslutte begge Ægteskaberne saaledes, at baade de Fordele og den Frihed for Udgifterne ved de to nye Hofholdninger, som den preussiske Konge derved havde betinget sig, bleve indrømmede ham. Men i en Indberetning af 13 Mai skriver han, at den preussiske Konge nu gjør Indsigelser mod Ægteskabet for Kronprindsens Vedkommende, og idet han besværer sig over Kongens Vægelsindethed, siger han, at man ingen Mening kan have om noget ved et Hof, hvor „hverken Ministrene eller Kongen i tre Timer have et Sind", og u. 20 Mai udtaler han sig endnu mere misfornøiet med, at

der ikke er nogen Afgjørelse at faae med dette Hof[1]). Grunden til den preussiske Konges her nævnte Adfærd med Hensyn til disse Ægteskaber laae i den Modstand, hvormed disse mødtes af den over ham saa formaaende Minister, General Grumbkow, der arbeidede sammen med den tydske Keisers Gesandt ved Hoffet General Grev Seckendorf, for at drage Preussen fra England, og derved understøttede Keiserens Politik, at forhindre England, der havde Hannover i Tydskland, fra ogsaa at skulle faae fast Fod i Preussen, i hvilken Hensеende Grumbkow baade vidste, at vække Kongens Skinsyge og Frygt for disse Partier ved at forestille ham, at hans Børn derved vilde blive uafhængige af ham og han komme under deres Formynderskab, der da var ensbetydende med Englands, og at navnlig Kronprindsen saaledes vilde voxe ham over Hovedet, hvis Modstand mod ham allerede nu maatte forklares af det hemlige Tilhold, han havde for sine Planer ved det engelske Hof. Idet Hotham i sine Indberetninger udtaler sin Misfornøielse over Forhandlingernes Gang, giver han ogsaa Grumbkows Indflydelse paa Kongen især Skylden derfor[1]), og han maa derefter af sit Hof være bleven bemyndiget til at forlange Grumbkows øieblikkelige Bortfjernelse, som han nu ses at have opstillet som en ufravigelig Betingelse for Forhandlingernes Fortsættelse. — Vi have en umiddelbar Kilde til vor Kundskab om disse Ægteskabsforhandlinger, og om Hothams Optræden i sidstnævnte Hensеende, i de Memoirer, som den preussiske Kronprindsesse har efterladt sig som Markgrevinde af Baireuth, og i Begyndelsen af dette Aarhundrede ere blevne udgivne[2]). Hvad der betegner disse Memoirer ved Siden af den skarpe Forstand og den udprægede Charakter, der sammen med en høi Grad af aandelig Begavelse gaaer igjennem dem, er den uforbeholdne Maade, hvorpaa Forfatterinden deri fremstiller Begivenhederne og Forholdene i sin egen Familie, og gjengiver de Omstændigheder, der fandt Sted i denne, som efterlode saa sørgelige uudslettelige Indtryk hos hende. Og idet hun ogsaa omtaler Løvenørn i Forbindelse med nogle af disse, har det hædrende Vidnesbyrd, som hun giver Løvenørn, dobbelt Betydning fra hendes Pen, medens det tillige belyser

---

[1]) Fr. Raumer, Beiträge aus dem brittischen und französischen Reichsarchive, III, p. 499—512.

[2]) Memoires de Frederiqve Sophie Wilhelmine, Margrave de Bareith, Soeur de Frederic le Grand, depuis l'année 1706 jusqv'a 1742, ecrits de sa main. Memoirene, der først udgaves 1810, ere 1845 udkomne i en ny Udgave i Brunsvic, der her følges, og samtidig dermed i en tydsk Oversættelse af Th. Hell, begge i 2 Bind.

Løvenørns Forhold herved og giver os et Bidrag mere til de Livs Erindringer, der fulgte ham fra dette. Om den Maade, hvorpaa Spørgsmaalet om Grumbkows Bortfjernelse stillede sig med Hensyn til Kongen, der i sig selv dog ønskede Partierne, men svævede mellem sin Følelse i den Hensseende og den Mistanke, som Grumbkow havde indgydt ham derimod, meddeler Kronprindsessen os nedenstaaende Beretning om Kongen, der ikke vidste, hvad og hvem han skulde tro i denne Sag:

„Han aabnede da sit Hjerte," skriver hun, „for den danske Minister, Hr. Leuvener, en meget retsindig og ualmindelig begavet Mand, hvem han særdeles agtede. Hr. Leuvener, der vidste nøie Besked med Grumbkows og Seckendorfs Underfundigheder, tog ikke alene Ridder Hothams Parti, men meddelte ogsaa Kongen flere Enkeltheder, der vare istand til at hæve hans Tvivl. Han paaviste saa godt, hvad han havde fremført, at denne Fyrste overbeviist ved hans Tale lovede, at bortfjerne sin Yndling, ligesaasnart mit Giftermaal maatte blive offenliggjort. Ridder Hotham, der underrettedes af Hr. Leuvener om denne Samtale, var ikke fyldestgjort dermed"[1]).

Hotham havde ikke engang været at formaae til, at indberette denne Indvilligelse af Kongen til det engelske Hof og forespørge, hvorvidt det vilde modtage den eller give Henstand, men blev ufravigelig staaende paa, at han havde Ordre til, at hans Fordring ubetinget skulde efterkommes. Denne bydende Optræden kastede igjen Kongen tilbage til hans Modstand, og u. 24 Mai skriver Løvenørn hertil, at det er forbudt Kronprindsen, at tale med andre fremmede Ministre end ham og Seckendorf, som da er sket med Hensyn til Hotham; og idet Løvenørns Bestræbelser, for at bringe en Overenskomst tilveie, vare umuliggjorte ved den Maade, hvorpaa Hotham, som Prindsessen beretter, tog sin Fordring som et Æres Spørgsmaal for det engelske Folk, bemærker Løvenørn i sin Skrivelse, at Hotham „tilvisse har en

---

[1]) I Vol. p. 198: »il ouvroit son coeur à Mr. de Leuwener, ministre de Danemarc, très hônnete homme, qvi avoit infinement d'esprit, et qv'il estimoit beaucoup. Mr. de Leuwener, qvi etoit au fait des magnigances de Grumckow et de Seckendorff, pris non seulement le parti du chevalier Hotham, mais informa encore le roi de plusjeurs particularités, capables de lever ses doutes. Il demontra si bien ce qv'il avoit avancé, qve ce prince, convaincu par son discours lui promit d'eloigner son favori dés qve mon mariage seroit rendu public. — Le chevalier Hotham, instruit par Mr. de Leuwener de cette conversation, n'en fut point satisfait.«

altfor stor Portion af den engelske Opbrusning for en Minister"[1]). Ogsaa paa Kronprindsen ses Hotham, at have trængt ind med utidige Fordringer med Hensyn til hans Ægteskab med den engelske Prindsesse, thi Løvenørn skriver, at Kronprindsen vilde give alle Garantier for sig i saa Henseende, „naar blot Ridder Hotham vilde give Tid med Forhandlingen"[2]).

Hermed indtraadte der nu en Standsning en Maanedstid i Sagens videre Gang i Anledning af den glimrende Lystleir, som Kong August af Polen holdt i Juni Maaned i Sachsen i Nærheden af Mühlberg ved Radowitz og Risa, hvortil Kongen af Preussen afreiste d. 30 Mai tilligemed Kronprindsen, som begge vare indbudne dertil. Paa Kongen af Danmarks Vegne bivaanede Generalmajor Schulenburg den tilligemed Løvenørn. Løvenørn anmeldte sin Afreise dertil d. 28de Mai, og tog til Risa, medens Schulenburg tog til Radowitz, hvor den polske Konge havde sit Kvarter, til hvem han overbragte et Brev fra Frederik IV, hvorom han u. 11 Juni indberettede, at Kongen af Polen meget naadig havde modtaget samme, og erkyndiget sig om Hs. M.s Sundhed. Løvenørns første Indberetning fra Risa affendte han d. 9 Juni med Planer over Kongen af Polens Kvarter i Leiren ved Radowitz, Troppernes Bevægelse og Egnen; hvorefter der endnu fulgte en anden Indberetning af ham sammesteds fra af 17 Juni. Kongen af Preussen og Kronprindsen vendte d. 2 Juli tilbage fra Leiren, og d. 5 Juli affendte Løvenørn igjen sin Indberetning til von Hagen fra Berlin med sin Anmeldelse om, at han for to Dage siden var kommen dertil, efterat have gjort en lille Udflugt om ad Dresden paa Tilbagereisen fra Leiren, hvis Slutning han nu meddelte. Hele den sachsiske Armee havde været tilstede ved denne Leir, hvis Evolutioner og Maneuvrer ere beskrevne af den berømte Ridder Follard, og hvor alt havde været af en saadan Pragt og Overdaadighed, at denne Leir sagdes langt at have overgaaet Skuet af Ludvig XIV's Lystleir i sin Tid.

Ridder Hotham og den engelske Gesandtskabssecretair Capitain Guy Dickens havde ogsaa været tilstede ved Leiren, og efter Tilbagekomsten optoges igjen Forhandlingerne mellem Kongen og Hotham. Hotham var imidlertid kommen i Besiddelse af en Del Breve, som Grumbkow havde skrevet til den preussiske Resident Reichenbach ved det engelske Hof, og som

---

[1]) »a certainement une trop grande portion de la vivacité anglaise pour un ministre.«

[2]) »si chevalier Hotham vouloit seulement trainer la negociation.«

ved Siden af, at de blottede Grumbkows ærefløse Fremfærd, viste de Intriger, han spillede mod Ægteskaberne udenfor Berlin, og de Midler, hvorved han søgte at føre Kongen bag Lyset i den Henseende. Disse Breve vilde Hotham nu forelægge Kongen til Støtte for sin Ret til at faae Grumbkow bortfjernet som en Hindring for Ægteskaberne, og udbad sig i den Anledning en hemlig Audiens. Men forinden havde den keiserlige Gesandt General Seckendorf en Samtale med Kongen, der gik ud paa, at han skulde søge sin Støtte i den tydske Keisers Venskab, og i sine egne tro Tjenere, der med Keiseren advarede ham mod det engelske Hof, med hvilket Kronprindsen drev sine Forbindelser saa vidt, at han paa egen Haand gav det alle Forsikkringer om sit Ægteskab uden Hensyn til, at dette beroede paa Kongen. Under Indtrykket af disse Forestillinger hos Kongen foregik nu Audiensen med Hotham, der førte til det Optrin, som tilintetgjorde begge Ægteskaberne.

Audiensen gik for sig d. 10 Juli, og der havde derefter været lagt saa stærkt Beslag paa Løvenørn, at han beordrede Gesandtskabs Secretairen, Cancelliraad John, d. 12 Juli at skrive hertil paa sine Vegne. Efter Forklaringen om, at Beretningen afgives i Ministerens Fraværelse, som denne Morgen Kl. 7 har været kaldt til Kongen af Preussen, hvor han er endnu, og at Ministeren har været hver Dag hos Kongen af Preussen fra Morgen til Aften og neppe har havt en Part af Natten for sig selv, hedder det i Brevet: „Disse idelige Sammenkomster med Kongen af Preussen vedrøre alle en Begivenhed, som er forefaldt iforgaars Morges med Ridder Hotham, idet denne Fyrste ved en altfor stærk Opbrusning kastede et originalt Brev for hans Fødder fra Hr. Grumbkow til Hr. Reichenbach, som Ridder Hotham havde Ordre fra Kongen, Sin Herre, at skulle nedlægge i Hs. Preussiske M.s egne Hænder. Ridder Hotham har taget denne Sag paa saa høi en Tone, at han har villet reise endnu samme Dag, uden at tage Afsked, men Hr. Generalen har standset ham lige til i Dag. Jeg ved vel, at han igaar aftes mistvivlede om en Udjevning af denne Sag, men jeg er uvidende om, hvorledes det er gaaet denne Morgen“ [1]).

---

[1]) »tous ces freqvents entretiens avec le Roi de Prusse regardent un incident, qvi est arrivé a Sa Majesté avant hier au matin avec le Chevalier Hotham, Ce Prince par une vivacité trop fort, ayant jetté a ses pieds une lettre en original de Mr. de Grumkow a Mr. de Reichenbach, qve le Chevalier Hotham avoit ordre du Roi, Son maitre, de remettre en mains propres de Sa Majesté Prussienne. Le Chevalier Hotham a pris cette affaire sur un ton si haut, qv'il a voulu partir le même jour

Vi skulle hertil føie Kronprindsessens Fremstilling af denne Begivenhed, der viser til hvilken Yderlighed, det herved var gaaet fra Kongens Side, og endnu værre kunde have gaaet fra Hothams Side, naar Kongen var blevet et Øieblik længer efter den Maade, hvorpaa Hotham havde faaet Brevet tilbage. Vi se tillige af Prindsessens Fremstilling, hvorledes Kongen, da han igjen var bleven rolig, erkjendte den Fornærmelse, han havde tilføiet Hotham som den engelske Konges Affending, og tyede til Løvenørn, hvem Hotham ogsaa strax havde meddelt det Forefaldne og hvad han i sin Forbittrelse igjen kunde have gjort. Og de Forsøg, der gjordes paa at forsone Hotham og faae ham til at blive og tage mod en Afbigt, vise, hvorledes Løvenørn efter Audiensen havde kunnet været optaget Nat og Dag, som Gesandtskabs Secretairen ovenfor beretter. — Vi bemærke, at Prindsessen henlægger Audiensen til d. 14 Juli, men da hun senere har forfattet sine Livs Erindringer hovedsagelig efter Hukommelsen, forklarer denne og lignende Feiltagelser i Begivenhedernes Tidsfølge sig naturlig deraf. Hun skriver [1]):

„Dagen efter, den 14 Juli, havde Ridder Hotham Audiens efter sin Tour. Efterat have forsikkret Kongen, at hans Hof indvilligede Ham fuldstændigen alt det, som Han havde ønsket, overgav han Ham Grumbkows Breve, idet han tilføiede, at han ikke tvivlede paa, at Kongen efter Læsningen af dem vilde lade ham falde; at det ene Brev vel forelaae i Chiffre, men at man havde fundet Folk, der nok vare istand til at opløse Chiffrene. Kongen tog imod dem med en rasende Mine, kastede dem for Næsen af Hr. Hotham, og løftede Benet, som for at give ham et Spark. Dog besindede han sig, og gik ud af Kamret, uden at

---

encore sans prendre çongé; mais Mr. le General l'a arreté jusqv' aujourd'hui. Je sçais bien qve hier au soir il désespéroit du Raccommodement de cette affaire, mais j'ignore comment est allée ce matin.«

Berlin ce 12 Jnillet 1730.

John,
conseiller de la chancellerie.

[1]) »Le lendemain ce 14 Juillet le chevalier Hotham eut audience à son tour. Aprés avoir assuré le roi, qve sa cour lui accordoit entiéremont tout ce qv'il avoit souhaité, il lui remit les lettres de Grumckow, ajoutant, qv'il ne doutoit point, qve le roi ne l'abandonnat dés qv'il en auroit fait la lecture; qv'a la verité l'une etoit en chiffres, mais qv'on avoit trouvé des gens assez habiles pour les dechiffrer. Le roi les prit d'un air furieux, les jetta au nez de Mr. Hotham et leva la jambe comme pour lui donner un coup de pied. Il se ravisa pourtant, et

sige ham noget, kastende Døren med Heftighed i efter sig. Den engelske Minister trak sig tilbage ligesaa rasende som Kongen. Saasnart han var kommen hjem, sendte han Bud til den danske og hollandske Minister*), hvilke han fortalte det som nylig var foregaaet. Hans engelske Aand viste sig ved denne Leilighed; han sagde disse Herrer, at, dersom Kongen var forblevet et Øieblik længer, saa havde han tilsidesat Ærbødigheden mod ham, og selv givet sig Opreisning. Da hans Egenskab af Minister var krænket ved denne Forhaanelse, erklærede han dem, at hans Forhandling var endt, og stod paa, at reise den følgende Dag ved Morgengry. — Kongen havde paa sin Side en heftig Anger derover, og i Fortvivlelse over sin Hidsighed tog Han sin Tilflugt til den danske og hollandske Minister, og bad dem, at bevirke sin Udsoning med den engelske; Han overdrog dem at gjøre sine Undskyldninger til den sidste for den Forseelse, Han var kommen til at begaae, og forsikkrede dem, at, hvis han vilde forblive, skulde Han bestræbe sig for, at bringe ham til at glemme den, ved kun at give ham Aarsag til Tilfredshed. Hele Dagen gik med Gaaen og Kommen, uden at kunne erholde noget af Hr. Hotham, der forblev urokkelig paa sin Bortreise. — Da Hans (Kongens) Urolighed tog til, som Dagen forløb, gav Han endelig de ovennævnte Ministre i Hverv, at tilbyde ham en formelig Æreserklæring i deres Nærværelse. Hr. Leuvener underrettede min

---

sortit de la chambre sans lui rien dire, jettant la porte aprés lui avec emportement. Le ministre anglois se retira aussi furieux qve le roi. Dés qv'il fut chez lui, il fit appeler ceux de Danemarc et de Hollande, aux qvels il conta ce qvi venoit de se passer. Son genie anglois parut dans cette circonstance; il dit a ces Mrss, qve si le roi etoit resté un moment de plus, il lui auroit manqvé de respect et se seroit donné satisfaction. Son caractére de Ministre ayant eté violé par cette insulte, il leur declara, qve sa negociation etant finie. Il pretendoit partir le jour suivant de grand matin. — Le roi de son côté en avoit un cuisant repentir. Au désespoir de son emportement il eut recours aux ministres de Danemarc et Hollande, et les pria de faire son racommodement avec celui d'Angleterre; il les chargea de faire ses excuses à ce dernier de la faute qv'il venoit de commettre, les assurant, qve, s'il vouloit rester, il tâcherait de la lui faire oublier, en ne lui donnant qve des sujets de satisfaction Tout le jour se passoit en allées et venues, sans pouvoir rien obtenir de Mr. Hotham, qvi resta inebranlable sur son départ. Son inqvietude s'augmentant a mesure, qve le jour se passoit, il donna enfin commission aux ministres surmentionés de lui offrir une reparation en forme en leur presense. Mr. de Leuwener en avertit mon frére,

*) General Ginchel.

Broder derom, og besvor ham at skrive en Billet til den engelske Minister, for at overtale ham til at modtage denne Udvei." — Prindsessen beretter nu ogsaa, at Kronprindsen, efterat have talt med Dronningen, skrev til Hotham, at „da Jeg af Hr. Leuvener har hørt min Faders, Kongens Hensigter, tvivler jeg ikke om, at De vil føie Dem efter hans Ønsker"[1]). Men hvor indtrængende Kronprindsen end bad Hotham at blive, af Hensyn til Følgerne af hans Bortreise for hans og hans Søsters Lykke og til den Spaltning, der vilde opstaae mellem Kongehusene, frugtede det intet, og Hotham svarede Kronprindsen, at da der ikke her handledes om hans egen Sag, men „den Beskæmmelse, der er vederfaret mig, angaaer Kongen, min Herre, kan jeg ikke rette mig efter Deres Kgl. Høiheds Ønsker"[2]).

I Slutningen af Juli Maaned var den preussiske Konge fraværende, der var afreist til Ansbach, og Dronningen holdt i den Tid Hof paa Lystslottet „Monbijou", som hun selv havde ladet bygge, der laae i en Forstad af Berlin, og ogsaa paa det prægtigste var indrettet af hende, saa det svarede til sit Navn[3]). Her under Kongens Fraværelse var det første Gang efter Løvenørns Ankomst, at Dronningen kunde føre en længere uhindret Samtale med ham, og hvorledes hun ogsaa ved denne, som Kronprindsessen ovenfor skriver om Kongen, „aabnede sit Hjerte" til at betro Løvenørn sine Sorger, ses af, hvad Løvenørn siger i sin Indberetning af 30 Juli, at Dronningen under hans Samtale der med hende „fortalte ham alle de Krænkelser, hun har prøvet siden hans Bortreise fra dette Hof, og i Sørgeleshed i det sidste Aar". Og da han ikke kan skrive herom, beder han, at maatte komme til Kongen, idet han da mundligt skal be-

---

et le conjura d'ecrire un billet au ministre anglois, pour lui persvader d'accepter cet expedient.«

[1]) »Ayant appris par Mr. de Leuwener les intentions du roi, mon pére, je ne doute pas, qve Vous ne Vous rendiez a ses desirs.«

[2]) »Mais l'affront, qve je viens de recevoir, regardant le roi, mon maitre, je ne puis me rendre aux desirs de vôtre Altesse royale«

[3]) Kronprindsessen bemærker i sine Memoirer under Aaret 1718, at Slottet havde et Galleri af Porcellain og alle Værelserne vare beklædte med Speile, og at Czar Peter, da han i 1717 med Czarinden vendte tilbage fra Holland over Berlin, bad Kongen om, at maatte bo der for at være i Forstaden udenfor Berlin, da han „hverken elskede den store Verden eller Ceremonier", og der kunde have sin Frihed, hvilket Kongen ogsaa saae sig nødt til at indrømme til Dronningens store Harme, der lod sine Møbler tage bort derfra, og alt sætte til Side, som kunde itubrydes. Men da Czaren efter to Dages Ophold igjen tog bort, og Dronningen kom derhen, var „alt saa ruineret, at Dronningen fast maatte lade det hele Hus bygge op paany (indvendig)".

rette Hs. M. alt om dette Hof baade i Almindelighed og om de huslige Anliggender.

De Krænkelser, som Dronningen led ved Kongens Hidsighed og Mistænkelighed, der ansporedes af Grumbkow, og som havde foranlediget saa mange pinefulde Optrin for hende i det sidste Aar, hidrørte ikke blot fra hendes Iver for de engelske Partier, men ogsaa fra Forholdet mellem Kongen og Kronprindsen, der bestandig forværredes, og hvori Kongen baade gjorde hende og Kronprindsessen til Medskyldige. Men bag de Lidelser, som Dronningen her fortroede til Løvenørn, og hvad hun og Kronprindsessen havde udstaaet for Kongens Ophidselse paa Kronprindsen, stod der hos dem begge dengang en endnu større Frygt for Kronprindsens Beslutning ved Flugt at unddrage sig Kongens Behandling, og den Ubesindighed, hvormed Rygtet herom begyndte at komme ud, lod ingen Tvivl tilbage for deres Angst, om at dette Skridt ogsaa vilde blive gjort med den samme Tilsidesættelse af alle Hensyn til Følgerne, som det var besluttet med. Og som Løvenørn faa Dage efter denne Samtale med Dronningen var afreist, forefaldt der ved en Concert hos Dronningen paa Monbijou i den Anledning en Ordvexling mellem Kronprindsessen og Kronprindsens Fortrolige, den unge Lieutenant Katt, som Kronprindsessen har meddelt, og som vedrørte Løvenørn [1]).

Katt forsikkrede derved, at han havde fraraadt Kronprindsen at flygte, og nægtet, at ville deltage med ham deri; og at Kronprindsen ikke vilde foretage nogen Flugt uden ham, derfor, sagde han, „svarer jeg Dem med mit Hoved“ [2]). Dertil ytrede Kronprindsessen, der ikke stolede paa ham: „Jeg ser det allerede rokke paa Deres Skuldre, og hvis De ikke snart ændrer Deres Færd, vilde jeg nok kunne komme til at se det ved Deres Fødder“ [3]). Og da Prindsessen derefter bebreidede ham, at han bragte hendes Broders Planer ud mellem Folk, og betroede hvemsomhelst hans Hemligheder, svarede han: „Jeg kan sværge Dem, Madame, at jeg ikke har talt til nogen anden om det, som angik Kronprindsen end til Hr. Leuvener, men

---

[1]) Memoirs, I vol, p. 217.

[2]) »Je Vous reponds sur ma tête «

[3]) »Je la vois déja branler sur vos epaules, et si Vous ne changez bientôt de conduite, je pourrois bien la voir a vos pieds.«

det er ingen mistænkelig Person, og jeg tror ikke, at Dronningen finder noget at udsætte derpaa"[1]).

Den 31 Juli affendtes der en Kgl. Befaling fra Gottorp til Løvenørn, om der at indfinde fig hos Kongen. Denne Befaling mødtes saaledes med den Foreſtilling, ſom Løvenørn ſelv havde gjort derom i ſin Indberetning Dagen før fra Berlin. Løvenørn fik Ordren 5 Auguſt, og ſvarede ſtrax, at han havde modtaget Hs. M.s Befaling af 31te f. M. om ufortøvet at begive ſig til Slesvig, og at han i Henhold hertil afreiſer, og ſkal ile Nat og Dag til Hs. M.s Fødder. Han tog bort endnu ſamme Dag, og 6 Auguſt tilſkriver Geſandtſkabs Secretairen, Cancelliraad John, ham fra Berlin.

Løvenørn afreiſte ikke ene fra Berlin, men ſammen med Kongens og Dronningens Livlæge, Dr. Stahl, ſom man utvivlſomt efter hans Forſlag nu havde ønſket at faae, om der var menneſkelig Redning for Frederik IV, ſom det ogſaa maa have været ved hans Indflydelſe, at der blev tilſtaaet Stahl Tilladelſe til at reiſe. Frederik IV, hvis Svaghed allerede fra Foraaret 1730 havde viſt ſig meget betænkelig, og ikke lod nogen Tvivl om hans ſnart foreſtaaende Endeligt hos hans Nærmeſte[2]), var nemlig bragt til Gottorp Slot ved en overanſtrengende Reiſe, ſom han d. 19 Juli havde tiltraadt fra Kjøbenhavn over Vallø, hvor hans ſvage Kræfter havde faaet deres ſidſte Stød. Vallø Slot var nemlig dengang fuldført til et Enkeſæde for Dronning Anna Sophie i de 3 ſtore derværende Fløie, hvoraf ogſaa den gamle Hovedfløi, der helt var bleven ſtaaende, indvendig havde undergaaet en fuldſtændig Omdannelſe. Og da Kongen nu overalt vilde beſe den tilkommende Beboelſe for Dronningen efter ham, og hans Bryſt navnlig led ved Trapperne, ſom han ſkulde op og nedad, udmattedes han aldeles efter nogle Timer ſaaledes at have været i Bevægelſe[3]). Han vilde imidlertid at Reiſen ſkulde fortſættes, men da han d. 29 Juli havde naaet Gottorp, kom han ikke længer, og to Dage efter ſkreves der ſaa til Løvenørn, der derpaa, ſom anført, 5 Aug. afreiſte fra Berlin med Dr. Stahl til ham. Stahls Midler ſkaffede ham i Begyndelſen

---

[1]) »Je puis Vous jurer, Madame, qve je n'ai parlé qv'a Mr. de Leuwener de ce, qvi concernoit le prince royal, ce n'est point un personnage suspect, et je ne crois pas, qve la reine y trouve a redire.«

[2]) Vemmetoftes Hiſtorie II, p. 186--7.

[3]) A. Hoyer, Friederich IV, II., p. 297.

Lindring, men formaaede ikke at hæve Ondet, og da det indtraadte Tilbagefald viste Stahl, at han intet kunde udrette, og han selv ei heller kunde blive længer, forordnede han det nødvendige, om Kongen endnu kunde bringes tilbage, og afreiste derpaa med Løvenørn til Berlin, hvorfra Løvenørn d. 6 Septbr. indberetter, at han igaar aftes igjen er ankommen dertil. Den 10 Septbr. derefter tilsender Løvenørn Hagen Regningen paa Reiseomkostningerne for sig og Stahl frem og tilbage fra Berlin, hvorved han bemærker, at intet specielt er anført for Stahl, da denne stedse havde været med ham, og spist ved samme Bord og ligget i samme Hotel som han.

Samme Dag om Morgenen, som Løvenørn og Stahl afreiste fra Berlin, skete Kronprindsens mislykkede Forsøg paa at flygte til Frankrig mellem Heilbrunn og Mannheim paa hans Reise med Kongen, som derpaa nogle Dage efter lod ham sætte paa Fæstningen Wesel ved Rhinen, medens der indløb Ordre til at arrestere Katt i Berlin. Om begge Dele affendte Gesandtskabs Secretairen, Cancelliraad John, u. 19 August en kort Beretning fra Berlin, hvori der siges om Katt, at han arresteredes d. 16 August, som han vilde stige til Hest[1]). Hvorledes og hvor Kronprindsens Forsøg paa Flugten gik for sig, omtales ikke, men kun at han, efterat være bleven grebet deri, var bleven indsat paa den nævnte Fæstning, hvorom det hedder, at man Dagen efter den 17 August hørte, at Kronprindsen d. 12 August var arresteret i Wesel, for at have villet frelse sig til Frankrig med Keith, men at denne var flygtet til Holland. Hvorhos der tilføies med Hensyn til Kronprindsen, at „man her ikke er meget bestyrtet over denne Begivenhed“ [2]).

---

[1]) Kronprindsessen, der har nedskrevet Beretningen herom i sine Memoirer „efter hvad vi“, siger hun, „senere have erfaret“, fortæller med Hensyn til Katt, at Efterretningen om Kronprindsens Arrestation, som Dronningen ikke fik før den 16 August, og først Dagen efter d. 17 August blev bekjendt ved Hoffet, havde Grumbkow allerede faaet den 15de, og at Løvenørn, der „havde sine Spioner om ham“, var kommen til Kundskab derom, og øieblikkelig havde skrevet til Katt, at han maatte komme bort saa hurtig det var ham muligt, da han ustridigt vilde blive arresteret, og at Katt ogsaa benyttede denne Efterretning til at brænde sine Papirer, men sinkede sig ved at vente paa en Saddel, han havde bestilt med lønlige Gjemmer, og just havde faaet og lagt paa Hesten, da Vagten kom og greb ham, som han vilde sætte sig op. At John har været en nøie Bekjendt af Katt efter Løvenørns Forhold til Kronprindsen, falder af sig selv, og man har saaledes senere tillagt Løvenørn, hvad John her maa have gjort, idet man kun har vidst, at Katt blev advaret af det danske Gesandtskab, der gjennem sine hemlige Forbindelser var bleven underrettet om Meddelelsen til Grumbkow.

[2]) »on n'est pas fort étonné ici de cet evenement«.

Den 10 Septbr. tilsendte Løvenørn Frederik IV en udførlig Beretning om, hvorledes det var gaaet ham med den preussiske Konge efter sin Tilbagekomst, ledsaget af Meddelelser om Dronningen, Kronprindsessen, og om Kronprindsen, der allerede forinden hans Ankomst var henbragt fra Wesel til Fæstningen Mittenwald sex Mile fra Berlin. Vi gjengive nedenstaaende Hovedindholdet af denne Beretning i Oversættelse, idet vi skulle meddele den franske Text dertil i Bilagene.

„Sire!

Med sidste Post har jeg underrettet Hr. von Hagen om min Ankomst hertil, og at jeg havde skrevet til Hs. M. Kongen af Preussen, for at faae at vide, naar det vilde behage Ham at se mig. Desaarsag har Hr. de Borck iforgaars opsøgt mig, og sagt mig med et Smil, at han kom, for at lade mig se, hvad Kongen havde svaret ham paa mit Brev, og paa det, som Hr. de Borck havde skrevet til Ham, for at melde Ham min Ankomst. Kongens Ord vare: „„Borck skal sige von Løvenørn, Jeg har altid holdt ham for min gode Ven, men nu ikke, efterat Katt og Fritz have udsagt, at han har vidst, hvad de havde for, og at den sidste havde sagt ham det paa Fyrst Gallitzkins Festin; havde han som min Ven sagt mig det dengang, saa vilde denne ulykkelige Sag ikke være sket““. Ministeren har til samme Tid lykønsket mig med, at man gik ind paa en Forklaring, efterdi han vidste af sin egen Erfaring, at dette var et sikkert Tegn paa, at man havde Lyst til at udsone sig. Jeg begyndte derefter at spørge ham, hvad han vilde have gjort, om han havde befundet sig i mit Sted, og om han troede, at jeg vilde have kunnet røbe Prindsen, uden at begaae en Handling, som den ganske Jord vilde have været i sin Ret til at bebreide mig. Han svarede mig meget aabent, at jeg ikke havde gjort andet end hvad enhver hæderlig Mand vilde have gjort i lignende Fald, og at han skulde sige det samme til Kongen, dersom Han talte med ham derom. Derefter bad jeg ham, at bevidne Hs. M., at jeg var pinlig berørt af, at erfare, at Han troede, at have Grund til at være misfornøiet med mig, men da jeg var overbevist om, at Hans Kgl. Billighed ikke tillod Ham, at dømme Nogen uden at høre ham, saa haabede jeg, at Han ved Sin Ankomst hertil nok vilde tilstaae mig et Par Minuter til at retfærdiggjøre mig, og at jeg ikke behøvede mere, for ganske at overbevise Ham om min Uskyldighed og om Rigtigheden af min Adfærd.

I Virkeligheden, Sire, er jeg overbevist om, at Hans preussiske Majestæt, som i denne Aften eller imorgen tidlig vil være her, ikke vil tøve med at erkjende, at jeg ikke har kunnet handle anderledes, end jeg har gjort i den omhandlede Sag, og at det ikke vil være mig vanskeligt, at faae Ham til at indse, at, om Han end havde erfaret det af mig, vilde Han dog ikke have vidst, at anvende andre Midler, end dem Han for Tiden har grebet til at anvende; og (det er klart,) at Han ikke har været underrettet derom ved andre Steder [1]). Imidlertid ser jeg deraf, at Kronprindsen har sagt, at have talt med mig om denne Sag hos Fyrst Gallitzkin, at han ikke har sagt det altsammen, eller ogsaa at hans Hukommelse har gjort ham en Buk, efterdi han ingensinde har talt med mig derom uden ved Leiren i Sachsen. — Jeg tvivler ikke om, at Hs. Pr. M., saasnart det er kommen til en Forklaring for mig med Ham, jo igjen vil skænke mig sin Gunst og leve med mig som ellers. Det er ikke saaledes med Ridder Hotham og Capitain Guy-Dickens, mod hvilke Hs. M. er i en saa stor Vrede, at Han ikke formaaer at nævne dem uden at give dem de allerforfærdeligste Tillægsord. Thi Kronprindsen ligesom ogsaa Lieutenant Katt have udsagt, at Ridder Hotham havde Kundskab om deres Plan, og at det var for at vide Kongen af Stor-Brittaniens Hensigter desangaaende, at Capitain Guy-Dickens havde gjort Reisen til London fra den sachsiske Leir i afvigte Juni Maaned. Kongen af Preussen er afgjort af den Mening, at de have ansporet Prindsen i denne Plan. Alligevel have begge til samme Tid tilstaaet, at Hs. Britanniske M. ikke paa nogensomhelst Maade har villet gaae ind derpaa. — — — (Efter en Udtalelse om Stillingen fortsættes nu): Kort, det er mig umuligt, Sire, rigtig at give Deres M. et Begreb om den Opløsning, hvori Alle befinde sig. Dronningen spiser ikke i flere Dage, og gjør intet uden at græde; hun er bleven som et Skelet. Kronprindsen har været saa frygtelig behandlet af sin Fader, Kongen, at Han har revet størstedelen af Haarene af ham, og at han endnu bærer Mærker deraf. Den ældste Prindsesse har, paa lidt nær, prøvet samme Behandling ved Kongen af Preussens Ankomst til denne By, og man tror, at hun maaske ikke var sluppet levende fra hans Hænder, hvis ikke Overhofmesterinden, Fru Kamecke, tilsidst havde havt Mod til at kaste sig imellem dem, og det uagtet Kongen ikke har andre Ting imod hende, end at hun ikke havde sagt Ham, hvad hendes Broder sagde hende, da han reiste,

---

[1]) d. e. at det skulde være sagt mig ved nogen anden Leilighed.

at „„hun maaske ikke saasnart vilde se ham igjen, han maatte gaae derfra, thi han kunde ikke længer holde det ud"". Da Dronningen ikke er til at nærme sig under disse sørgelige Omstændigheder, har jeg overdraget Fru Kamecke, at bringe Hende Ds. M.s Bevidnelser, og at aflægge Hende tusinde Taksigelser, fordi Hun for sit Vedkommende ogsaa har villet tillade Hr. Stahl at opholde sig saa længe hos Ds. M. Og denne Dame har bragt mig til Svar, at Dronningen var bedrøvet over, ikke at have havt en bedre Leilighed til at bevise Ds. M. det Venskab, Hun har for Sammes Person, og at Hun ønskede, at Hun uopholdeligen maatte erfare Ds. M.s fuldkomne Helbredelse.

Berlin d. 10 Septbr. 1730.

Sire,
Deres Majestæts
aller=underdanigste, =lydigste, og =troeste
Undersaat og Tjener
P. de Løvenørn".

Af Løvenørns Indberetning til von Hagen fra Berlin den 13 September meddele vi nedenstaaende Enkeltheder om Kongens videre Medfart med Kronprindsen, og anføre den franske Text dertil i Bilagene:

„Ikke et af Prindsens musikalske Instrumenter er undgaaet hans Faders Kongens Vrede, idet de alle ere blevne sønderbrudte eller traadte ned for Fode af Hs. M. Hans musikalske Papirer ere blevne fordømte til Ilden; hans Heste satte ud af Kongens Stalde, der har taget tre af de bedste af dem, de andre ere bragte hertil, for at blive solgte. Hans Regiment er givet til Prinds Wilhelm, Hs. M.s næstældste Søn, man har berøvet ham Kongens Regiments Uniform, som han bar i Egenskab af Oberstlieutenant ved dette Regiment. Kort, der foregaaer hver Dag Ting, der ere utrolige selv for dem, der se dem, og al Verden har Taarerne i Øinene og Smerten i Hjertet undtagen Kongen af Preussen, Grumbckow og Seckendorf. Dronningen er snarere død end levende, og Prindsessen holder endnu Sengen for de Mishandlinger, hun har udstaaet."

Dagen efter d. 14 Septbr. skulde Kongen af Preussen komme til Berlin, og Løvenørn skrev nu et Brev til ham paany om en Audiens, hvilket Borck skulde afgive til ham, naar han kom, og hvori Løvenørn udbad sig, at maatte retfærdiggjøre sig for Kongen, da Hs. M. Kongen af Danmark ellers maatte sende en anden, hvis han var Kongen ubehagelig. Borck

overleverede ogsaa Kongen Brevet ved hans Ankomst, men han tilbagesendte det med Paategningen, at han ingen Tid havde:

„Ich habe nicht Zeitt."

Fr. Wilhelm.

Den 17 Septbr. indberetter Løvenørn til von Hagen, at Kongen af Preussen vedbliver med sin Kulde imod ham, og at Meningen maa være, at han ingen fremmed Minister vil se, indtil Sagen med Prindsen er afgjort, og at Løvenørn ogsaa saa længe vil holde sig i Stilhed, og være i Quarantainen med dem. Der blev imidlertid Anledning til et Par personlige Henvendelser fra begge Sider, idet den preussiske Konge s. D. lod Løvenørn anmode om, at skrive til Frederik IV, at han meget ønskede, at faae nogle hvide islandske Falke tilsendte, og Løvenørn d. 20 Septbr. udbad sig en Kvittering af den preussiske Konge for de 6000 Rd., som Hs. M. Kongen af Danmark havde givet til Gjenopbyggelsen af den afbrændte St. Petri Kirke i Berlin[1]). Den flg. 24 Septbr. affendte Løvenørn igjen en Indberetning til von Hagen, hvori han skriver, at de fremmede Ministre ikke endnu maa komme til den preussiske Konge, men at Løvenørn har været blandt dem af disse, som han har tilstillet den Forklaring, han har ladt affatte angaaende Tildragelserne med Kronprindsen, og at Borck har sagt ham, at dette var et Tegn paa, at Kongen var overbevist om hans Uskyldighed. Hermed var Sagen afgjort i sig selv, idet Kongen derved havde tilkjendegivet, at han nu ikke længer antog, at Løvenørn havde været med at tilskynde Kronprindsen til hans Flugt, og af den Grund havde fortiet Kronprindsens Planer dertil for ham. Den engelske Capitain Guy Dickens, der efter Hothams Bortreise var blevet tilbage som Resident i Berlin, skriver i en af sine Indberetninger derfra i October til det engelske Hof[2]), at den

[1]) St. Petri Kirke afbrændte i Berlin, ligesom dens Opførelse med store Bekostninger fra Kongens Side var ved at være fuldendt, anden Pindsedag d. 29 Mai 1730 om Aftenen Kl. 8—9, Dagen før Kongen reiste til den sachsiske Leir ved Mühlberg. Det høie smukke Taarn paa den, hvorved Stilladset endnu stod, antændtes af Lynilden, som tre Gange efter hverandre under et forfærdeligt Uveir slog ned i dette. Med Kirken brændte 44 Huse, som stode omkring den. Kongen af Polen gav Sten fra Brudene ved Pirna til dens Gjenopførelse, den preussiske Konge 30,000 Thlr., hvorhos han forlangte af en rig Mand, der havde laant Kronprindsen en 4—5000 Kroner, at han til Straf derfor nu skulde laane ham 100,000 Kroner til Kirkens Bygning.

[2]) Fr. Raumer, Beiträge aus dem brittischen u. französischen Reichsarchive, III, p. 542-3.

danſke Geſandt, General „Løwenhorn", ſom han kalder Løvenørn, har fortalt ham; hvorledes Kronprindſen lider under Savnet af det Allernødvendigſte til ſit Legems Pleie, og ikke engang maa faae en Kam til ſin Brug, at han ikke er barberet, ſiden han blev fængslet, at han ſelv maa gjøre Ild hos ſig, og at man ikke indrømmer ham, hvad der tilſtaaes ſelv den ſimpleſte og værſte Forbryder, men at Løvenørn, hvorvel han ikke tror, at Kronprindſen nogenſinde igjen kommer paa fri Fod, fordi Kongen vil frygte for, hvad han saa vil gjøre ham, dog ikke mener, at Kongen vil lade ſin Søn henrette, da Følgerne deraf ville afſkrække ham derfra. Det ſamme gjentager Løvenørn i en Indberetning hertil af 4 October, hvori han ſkriver, at det er ham bekjendt, at den preusſiſke Konge har ſagt, at han ikke vilde „udgive anden Del af Czarewitzen, men lade ſin Søn afthygge ſin Forbrydelſe i Fængslet". Løvenørn bemærker derhos om den preusſiſke Konge, hvad der var naturligt efter det fortſatte Raſeri, hvori han havde været, at han „klager over, at hans Blod er i en ſaa kogende Tilſtand, at Hovedet er nærved at vende ſig paa ham".

Den preusſiſke Konge Frederik Vilhelm havde ſom Kronprinds havt Amtet Wuſterhauſen med det derværende ſkjønne Slot, en tre—fire Mil ſydlig for Berlin ved den ſaa kaldte „Wendiſke" Spree, og nærede en ſærdeles Forkjærlighed for dette Sted, hvor han almindelig tilbragte en ſyv—otte Uger af Aaret fra Slutningen af Auguſt eller Begyndelſen af September først med Agerhønſejagten og ſiden med de ſtore Parforcejagter af Hjorter med Hunde, der her holdtes til Heſt i det med en Omkreds paa flere Mile indelukkede Hegn, hvori der daglig jagedes en Hjort fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 1—2 om Eftermiddagen, og den indløbne døde Hjort derefter bragtes op til Slottet, og udſkares i Kongens Paaſyn til de omkring den forſamlede Hunde. Dronningen med Børnene og Hoffet vare da her og desforuden en ſtor Mængde Indbudne. Heri gjorde Begivenhederne med Kronprindſen ingen Forandring, og Dronningen maatte ligefuldt være med ſom ellers. Løvenørn kom herud i den ſidſte Halvdel af October og tilbragte nogle Dage her, hvorved han først ſaae Dronningen efter ſin Tilbagekomſt. Han ſkriver derom til von Hagen d. 21 October, da han igjen er vendt tilbage til Berlin: „Dronningen er ikke til at gjenkjende, — og i de faa Dage, jeg har været paa Wuſterhauſen, er der ikke gaaet en eneſte, uden at der er ſagt hende en Haardhed"; hvorpaa han tilføier: „den arme Fyrſtinde ſendte om Natten ſin Kammertjener til mig paa Wuſter-

hausen, for at faae at vide, hvad Forhaabninger, jeg havde med Hensyn til de nærværende Omstændigheder. Jeg lod hende give til Svar, at kun Gud alene kunde vide med Vished, hvad der vilde komme ud deraf". — Løvenørns Svar tilkjendegav tydeligt nok, at der af Kongens Udtalelser ikke kunde drages noget Haab om Prindsens Frigivelse, og at han ingen anden Trøst kunde give Dronningen end henvise hende til Gud ligeoverfor de menneskelige Bestemmelser.

Da Løvenørn skrev dette Brev, levede Frederik IV ikke mere, som efterat han under store Vanskeligheder var bragt saavidt paa Tilbageveien fra Gottorp til Kjøbenhavn, at man havde naaet Odense med ham, døde der Natten til den 12 October 1730. Og med sit Ophold her paa Wusterhausen afskedigede Løvenørn sig fra det preussiske Hof, hvorefter han den 24 October afreiste fra Berlin til Kjøbenhavn. Ved Frederik IV's Død og Christian VI's Thronbestigelse var den Kreds af Mænd kommen ind i Regeringen, til hvilke Løvenørn stod i det nøieste Forhold, og med den Maade, hvorpaa den nye Regering var forberedt[1]), og Ivar Rosenkrands strax bleven Medlem af den, kan det neppe antages, at Løvenørn under sit maanedslange Ophold paa Gottorp med Stahl har været udenfor dens Forhandlinger, og at det var uventet for ham, da han forlod Berlin, at han istedenfor Dronning Anne Sophies slægfrede Halvbroder, General Rewenfeld, faa Dage efter sin Ankomst til Kjøbenhavn d. 6 Nvbr. 1730 af Christian VI udnævntes til Overkrigssecretair over Hæren og Flaaden. Hvorledes Løvenørn var skilt fra den preussiske Konge ved sin Afsked med ham i Wusterhausen, og denne, uagtet han nu kjendte Kronprindsens Fortrolighed med Løvenørn, dog ganske havde faaet sin gamle Tillid igjen til Løvenørn, have vi et Bevis paa ved Løvenørns offenlige Tilbagekaldelse fra sin Post i Berlin i den Skrivelse, som han derefter u. 26 Dcbr. 1730 modtog fra Kongen af Preussen, hvori denne, næst at bevidne Løvenørn sin særdeles Glæde over hans Lykke og Forfremmelse, og sit oprigtige Ønske, at han daglig maa tiltage deri, forsikrer ham om, at han altid skal bevare ham den uforanderlig naadigste Yndest, hvormed han stedse har været ham vel bevaagen.

---

[1]) Vemmetoftes Historie II, p. 186—187.

IV.

Christian VI's store Yndest for Løvenørn, og de Beviser, han uafbrudt gav Løvenørn paa denne. Den fortsatte Forbindelse mellem Løvenørn og det preussiske Hof. Løvenørns Død, hans personlige Forhold, og Egenskaber.

Christian VI betalte den Gjeld, som hans Fader havde efterladt ham for de Tjenester, Løvenørn havde ydet, og hvad Kongen af Preussen ovenfor havde ønsket Løvenørn, at han daglig maatte forøges i Lykke og Forfremmelse, gik ogsaa paa den Maade i Opfyldelse, at Løvenørn under Christian VI steg Trin for Trin til den høieste Udmærkelse. Først blev han nogle Maaneder efter sin Ansættelse som Overkrigssecretair udnævnt til Geheimeraad d. 12 Marts 1731, et halvt Aar efter satte Kongens Godhed ham istand til at kjøbe Bregentved, hvorved Kongen vel ei blot vilde forøge hans udvortes Anseelse, men ogsaa tog Hensyn til hvad han havde tilsat ved sine offenlige Hverv i Udlandet. Det næste Aar blev han derpaa d. 28 Nvbr. 1732 gjort til Generallieutenant af Cavalleriet paa Dronning Sophie Magdalenes Fødselsdag, og nogle Aar senere d. 30 Mai 1738 til General af Cavalleriet, og endelig det følgende Aar 1739 ligeledes paa Dronningens Fødselsdag d. 28 Nvbr. udnævnt til Ridder af Elefanten, samme Aar havde han ogsaa modtaget Dronningens Orden. — Det sidste Afsnit af Løvenørns Liv, hvori han indtraadte med Christian VI's Thronbestigelse, var saaledes i rigt Maal fuldt af ydre Ære og Gunst for ham.

Paa Løvenørns Stilling som Overkrigssecretair skulle vi ikke gaae nærmere ind, men bemærke kun med Hensyn til Forordn. af 5 Febr. 1733 om Landmilitsens Gjenindførelse med nogle Forandringer som Landeværn, at den ikke kan antages, at være udgaaet fra Løvenørn efter hans nøie Forhold til Ministeriet, som gjorde saa stærk Modstand mod den; og i sin Bestyrelse af Hæren roses Løvenørn for den Orden, der var i denne, som han ogsaa berømmes for den Nøiagtighed, Disciplin, og gode Tone, som han indførte i Tjenesten. Hvad Flaaden derimod angik, blev Grev Frederik Danneskjold til Marselisborg, hidtil Deputeret i Søkrigscommissariatet, u. 23 Nvbr. 1735 Overkrigssecretair over den istedenfor Løvenørn, som i Virkeligheden allerede var afgaaet fra den d. forang. 26 Marts. Grunden hertil var Kongens Overbevisning om Nødvendigheden af, at Flaaden kom i en fagkyndig Mands

Hænder, og hvorvel de Omstændigheder, hvorunder denne bibragtes Kongen, vare ubehagelige for Løvenørn, som havde afvist de Anker over Arbeidet paa Holmen, som Danneskjold først paatalte for ham, inden han indgav dem til Kongen, og Løvenørn og Danneskjold, der hidtil havde staaet paa en god Fod til hinanden, derefter bleve Uvenner, saa gjorde hverken den Yndest, som Danneskjold fra nu af erhvervede sig hos Christian VI for sine Fortjenester af Flaaden, noget Afbræk i Kongens Forhold til Løvenørn, ikke heller led Løvenørn derved noget Skaar i sin Anseelse paa den Post, der blev tilbage for ham, hvori han var saa fuldkommen inde [1]).

Striden mellem den preussiske Konge og hans Søn Kronprindsen fik en anden Udgang, end der endnu var Haab til, da Løvenørn forlod sin Post i Berlin, og som hverken bevirkedes ved at den preussiske Konge i sig selv forandrede sig, eller ved at han ved andre Hoffers Forestillinger bragtes til at udsone sig med sin Søn, hvorved han tvertimod kun mere tirredes, idet Forholdet mellem ham og hans Søn maatte være andre ligesaa uvedkommende, som det slette Forhold havde været mellem hans Svigerfader den afdøde Kong Georg I, og dennes Søn, Kong Georg II, der var forbudt at komme til Hoffet i sin Faders Tid, og bestandig maatte opholde sig borte fra dette i Richmond [2]). Men den Vending, Sagen tog, skyldtes Kronprindsen selv, i hvis Anskuelser der foregik en fuldstændig Forandring om den udvortes Maade, hvorpaa han burde stille sig til Kongen, og hos hvem der i det Hele brød en anden Natur frem, der gjorde det beregnende

---

[1]) Om denne Forandring ved Flaadens Bestyrelse henvises til Danske Magazin 3 R. 3 B. p. 40—41, og H. G. Garde, den dansk-norske Sømagt fra 1700—1814, p. 201; og om Forholdet derved mellem Løvenørn og Danneskjold til H. Treschow, Grev Frederik Danneskjold-Samsøs Levnets Beskrivelse p. 21., og K. Teisen, Bidrag til Frederik Greve af Danneskjold-Samsøs Historie, Danske Samlinger, 2 R. 2 B. 3 H. p. 122.

[2]) Der forelaae ogsaa et nærliggende Exempel paa en lignende Ufordragelighed i den preussiske Kongefamilie selv, idet den nuværende Konges egen Fader, Frederik I, efter hvem Kronprindsen var opkaldt, havde levet i en saadan Strid med sin Fader, at han var flygtet fra ham til Hoffet i Cassel, og Fader og Søn først ved det Casselske Hofs Mægling igjen bleve forligte. Og det var vel i Erindring om den Rolle, det Casselske Hof herved havde spillet i Familiestridighederne i det preussiske Kongehus, at den svenske Konge Frederik af Hessen Cassel, som der berettes (Fr. Raumer, Beiträge III, 537), skrev til den preussiske Konge Frederik Vilhelm for hans Søn, men blev kort afvist med sin Forbøn, idet den svenske Gesandt fik hans Brev igjen med Paategningen „sendes tilbage" — reponatur.

til det bestemmende for hans Forhold. Kronprindsens herved fremkaldte Frigivelse skete som en Overraskelse for Kronprindsessen, der efter Opgivelsen af Forbindelsen med Prindsen af Wales ifølge Kongens Villie blev gift med en Brodersøn af den danske Dronning Sophie Magdalene, den daværende Arveprinds til Markgrevskabet Baireüth, med hvem hun havde Bryllup d. 19 Novbr. 1731, og ved det Bal, som blev givet den flg. 23 Novbr. i Anledning af Bryllupet, blev hun beredt den Glæde, at Broderen, som hun hængte ved med den største Kjærlighed, havde faaet sin Frihed til dette, og at hun pludselig der saae ham, uden at vide noget herom. Sammen med Friheden gav Kongen nogle Dage senere Kronprindsen sin Uniform og Kaarde tilbage, og overdrog ham et Infanteriregiment i Byen Ruppin otte Mile fra Berlin, som fra nu af blev Kronprindsens egenlige Opholdsted. I det næste Aar 1732 indgik Kronprindsen den af Kongen for ham besluttede Forbindelse med en brunsvigsk Prindsesse, fordi han ikke, som han sagde, vilde paadrage sig Kongens Unaade, der havde bragt saa mange Lidelser over ham. Kronprindsen var imidlertid alt for lidt i sig selv efter Kongens Hoved, til at han skulde synes om ham, og da den eneste offenlige Berøring, der nu fandt Sted mellem dem, var Regimentet, naar det skulde monstres, maatte Kronprindsen se, at skaffe sig store Karle til det, naar han vilde undgaae Udbrudet af Kongens indre Misfornøielse med sig. Og ligesom han før havde benyttet Løvenørns Bistand i sine Anliggender, da Løvenørn var i Berlin, søgte han derfor ogsaa nu at drage Nytte af den Stilling, Løvenørn indtog over den dansk-norske Hær, til at recrutere sig fra den med høie Folk; og hvor stort et Krav, han i den Henseende stillede til Løvenørns Tjenstagtighed mod sig, fremgaaer ikke blot af den Uleilighed, disse gjentagne Anmodninger voldte Løvenørn, men ogsaa af de Vanskeligheder, Løvenørn havde dermed. Der foreligger et betydeligt Antal franske Breve fra Kronprindsen til Løvenørn herom, der tage deres Begyndelse nogle Maaneder, efterat Kronprindsen havde faaet Regimentet [1]). Vi skulle imidlertid ikke her opholde os ved disse Breve i deres Helhed, men kun gjengive nogle mere betegnende Ytringer i dem, som vi tage fra det sidste Aar 1739, fordi dette tillige er Aaret før Frederik Vilhelms Død, og vi deraf se, at om Kronprindsen end tvang sig og underkastede sig Kongen, blev Bitterheden dog den samme mod

[1]) Brevene fra det preussiske Hof til Løvenørn findes i det Kgl. Bibliotheks Samlinger.

ham i hans Indre. Vi anføre de fremdragne Steder i Overſættelſe med den tilſvarende Text nedenunder, ſom den foreligger fra Kronprindſens Haand.

Saaledes ſkriver Kronprindſen d. 3 Febr. 1739 i Anledning af et Par Karle, der forhandles om at hverve: „De kan ikke tro, hvorledes ſlige Bagateller kunne indvirke paa min Stilling“ [1]). Og i Anledning af de Vanſkeligheder, ſom opſtode ved, at den af Kronprindſen hertil ſendte Hvervings Officer vilde tage diſſe Karle af Heſtgarden, ſkriver han u. 25 Febr. 1739: „det er hverken ham eller mig, ſom ere umættelige, men det er Kongen, ſom er det, og, ſom ved Revuen ikke ſpørger, om vi have faaet Tilladelſe til at indrullere, men ſkælder uden videre over, at vi ikke have Recruter. Det er for at værge mit Legem, at jeg beſværer Dem, men jeg ved ikke, hvad jeg ſkal gjøre: man maa drikke ſit Aarhundredes Urimelighed, ſiden man er deri. Jeg har ſkrevet til Kongen, Deres Herre, med Henſyn til de to Folk af Heſtgarden, jeg har ikke vidſt, at det var en Helligdom det Regiment, og jeg har aldeles ikke (forinden) været underrettet om Sagen ſelv, alligevel er jeg fuldkommen overbevist om, at diſſe ſtore Folk ikke kunne have nogen ſæregen Fornøielſe for en Fyrſte ſaa oplyſt ſom Kongen, Deres Herre“ [2]). Kronprindſen fik da ogſaa Lov til at tage begge Heſtgardiſterne, og u. 2 Mai 1739 ſkriver han til Løvenørn, at han ſkriftligt har takket Kongen derfor, og i Anledning af de Tjeneſter, ſom han i diſſe Sager har anmodet Løvenørn om, og Løvenørn ydet ham, tilføier han: „Vi ere paa en Galei og man maa ro; Arbeidet bliver vanſkeligere Dag for Dag, og den, ſom mangler Biſtand af Venner, trækker ſig daarlig ud af Sagen. Jeg kan imidlertid forſikre, at de Fornøielſer, De har gjort mig ved ſaamange Leiligheder, ikke ere ſaaede i en utaknemlig Jordbund, og at det kun vil afhænge af Dem, at

---

[1]) »Vous ne sauriez croire, combien de pareilles bagatelles peuvent influer sur mon sort«.

[2]) »ce n'est lui ni moi, qvi Somes insasiables, mais c'est le Roy, qvi l'est, et qvi a la revue ne demande point, Si nous n'avons pas obtenu permission d'enrouller, mais qvi gronde Simplement Sur ce qve Nous n'avons point de recrues, c'est à mon corps defendant, qve je Vous importune, mais je ne Saurois qve faire, il faut boire l'iniqvité de Son Siecle, puisqv'on y est. J'ai ecrit au Roy, Votre Maitre, au Sujet de ces deux hommes de la guarde à cheval, je n'ai Su, qve c'etoit un Sanctuaire ce regiment, je n'ai point eté au fait, toute fois sage bien, qve ces grandes hommes ne peuvent faire guerre de plaisir a un Prince aussi ecleré qve l'est le Roy, Votre Maitre«.

sætte det Venskab, jeg har for Dem, paa lignende Prøver"[1]). Og idet han erkjender den Andel, Løvenørns personlige Indflydelse har havt i, at han har faaet disse Karle, skriver han igjen u. 7 Mai 1739: „Jeg vil tildels skylde Dem hele den gode Modtagelse, som de smukke Recruter ville forhverve mig, hvilke De har skaffet mig"[2]). Hvorhos han forsikrer i Anledning af en Officer, der ogsaa paa hans Anmodning er bleven ansat her ved Løvenørns Hjelp, med Hensyn til sin Erkjendtlighed: „Jeg haaber, at jeg skal overbevise Dem om denne, og at i det mindste Jeg skal give en Gjendrivelse paa det, man almindelig paastaaer om Fyrsternes Utaknemlighed"[3]).

Vi føie hertil et Par Ord, som Kronprindsen d. 4 Juli 1739 sendte Løvenørn tilbage med hans Søn, der da havde været i Berlin:

„Min kjære Ven. Jeg kan ikke se Deres Søn afreise, uden at bebyrde ham med et Brev til Dem, og bede Dem modtage en Tobaksdaase med mit Portrait, som ved sit Omfang vil være lettere at føre, end det, jeg sendte Dem for nogle Aar siden. Jeg haaber, det vil lade Dem gjenerindre en Ven, som elsker og agter Dem, saameget det er muligt.

Forblivende stedse

Min kjære General,

Deres meget tro velvillige Ven

Frederik"[4]).

Til dette lille Portrait og det større tidligere af Kronprindsen

---

[1]) »Nous Somes dans une Gallere, et il faut ramer, ouvrage devient a la verité plus difficile de jour en jour, et qvi manqve du Seconrs d'amis se tire mal d'affaire. Je puis Vous assurer cependant, qve les plaisirs, qve Vous m'avez fait en tans occasions, ne sont point Seméz Sur un terrain ingrat, et qv'il ne dependera (qve) de Vous de mettre l'amitié, qve j'ai pour Vous, aux memes Epreuves«.

[2]) »Je Vous devrez en partie tout le bon acoeuil, qvi me procureront les belles Recrues, qve Vous m'avez fait avoir«.

[3]) »J'éspere, qve je Vous en Convainqverai, et qve dumoins je donnnerai un dementi a ce qv'on debit Vulgairement de L'ingratitude des princes«.

[4]) »Mon cher ami. Je ne saurois voir partir votre fils sans le charger d'une lettre pour Vous, et sans Vous prier d'accepter mon portrait en tabatiére, qvi par Son Volume sera plus portatif, qve celui, qve je Vous ai envoyé passé qvelqves années; j'éspere, qv'il Vous fera resouvenir d'un ami, qvi Vous aime et estime autant qv'il est possible.

Etant a jamais, Mon cher General, Votre trés fidellement affectioné ami

Frederic«.

indskrænke de Beviser sig, hvilke vi vide, at Løvenørn har modtaget af Kronprindsen paa hans Erkjendtlighed, som Løvenørn ikke kom til at sætte paa nogen haandgribeligere Prøve. Men naar Kronprindsen idelig i sine Breve, lige fra det første, vi her have anført, som han skrev til Løvenørn i Aarhus, beklager sig over, at han kun kan vise sin Erkjendtlighed i Ord, og henviser til den Tid, da han vil blive istand til, at lægge den for Dagen i Gjerninger, da siger hans Søster aabent i sine anførte Livs Erindringer, at blandt de mange Klager, der strax kom frem mod ham efter hans Regerings Tiltrædelse over, hvorledes man havde skuffet sig med Hensyn til hans Tænkemaade, var ogsaa den, at han tog saa lidt Hensyn til at belønne dem, der havde vist ham Hengivenhed som Kronprinds, hvad da ogsaa hans egen Kulde mod hende nokſom udviste [1]). Og har Christian VI troet, at have gjort sig ham forbunden som Kronprinds, og han selv ogsaa i sine Breve til ham stærkt betonet sin Forbindtlighed og sin Agtelse for hans oplyste Grundsætninger, er der ikke Spor deraf i den Maade, hvorpaa han senere omtaler Christian VI som Regent i sin Fremstilling af sin Regering og sin Tid. Fra denne Side ere Brevene fra Frederik II af Preussen som Kronprinds til Løvenørn et Bidrag mere til at blotte den indre Rod, som hans politiske Upaalidelighed havde, idet han ikke alene i dem giver saa store Anvisninger paa sin Erkjendtlighed, og saa rundelig betaler Tjenester med disse, saalænge de ere det billigste Betalingsmiddel, men ogsaa uden al Opfordring deri forkynder sig selv som den, der engang skal afgive et Mønster blandt Fyrsterne paa Taknemlighed.

Fra den preussiske Prindsesse Marie Dorothea af Kurland, der var gift med Kongens Broder, Prinds Albert Frederik, forefindes der et Par Breve til Løvenørn af 29 October og 31 Decbr. 1731 angaaende et ungt Menneske, som Løvenørn paa hendes Anmodning havde skaffet en Plads ved Hoffet. Det sidste Brev indeholder tillige en Anthydning af den Forbindelse, hvori Fru Løvenørn ogsaa stod til Medlemmerne af den preussiske Kongefamilie, idet Prindsessen slutter det med en Efterskrift, hvori det hedder:

---

[1]) Memoirs Tom. II, p. 294. »Les uns«, siger Kronprindsessen, nu Markgrevinde af Baireuth, »se plaignoient du peu d'egard, qv'il avoit de recompenser ceux, qvi lui avoient eté attachés comme prince royal, d'autres de son avarice, qvi surpassoit, disoit on, celle du feu roy« &c. &c. Og hun tilføier: »plusjeurs circonstances, aux qv'elles j'avois eté presente, me firent ajouter foi a ces rapports«.

„Tør jeg bede Dem forsikre Deres Fru Gemalinde om mit meget ømme Venskab“ [1]).

Af de tydske Breve, som foreligge i disse Aar fra Kongen af Preussen til Løvenørn, meddele vi nedenstaaende, som Kongen ligeledes af 4 Juli 1739 tilskrev Løvenørn med hans Søn ved dennes Afreise fra Berlin. Den unge Løvenørn, der var Capitain i den danske Flaade og nogle Aar havde været i fransk Tjeneste, maa efter Kongens Ytringer i Brevet under dette Besøg ved det preussiske Hof have faaet den brandenborgske røde Ørns Orden, hvoraf han ses at have været Ridder. Efter Løvenørns Rang nu kalder Kongen ham Baron:

„Velbaarne, Besynderlig kjære Hr. General Baron von Løvenørn!

Jeg har rigtig erholdt Sammes Skrivelse af 16 Juni, og den deri saa særdeles bevidnede Hengivenhed og Hans bestandige Erindring har været mig høist behagelig. Da Jeg nu i Betragtning af Hr. Generalen som Min gamle Ven har givet Sammes Søn Beviser paa Min Bevaagenhed, har det i Synderlighed glædet Mig derved, at Jeg i ham har fundet en rigtig artig og vel skikket ung Cavaler, som her har havt alle Folks Bifald, hvorfor Jeg gjør mig det sikkre Haab, at han vil træde i sin Faders prise-lige Fodspor. Iøvrigt er Jeg

altid med saa stor Agtelse som Gunst
Sammes meget velvillige Ven
Fr. Wilhelm. R.“ [2]).

---

[1]) »oserai je Vous prier d'assurer Madame, Votre epouse, de mon amitié bien tendre«. Prindsessen underskriver sig til Løvenørn:

Votre Affectionée
servante et amie
Marie Dorothée, Princesse de Prusse.

[2]) „Wohlgeborner besonders lieber Herr General, Baron von Löwenörn!

Ich habe dessen Schreiben vom 16 Junii wohl erhalten, und ist mir die darinnen so ausnehmend bezeugte affection und Sein beständiges andencken höchst angenehm gewesen. Da Ich nun in consideration des Herren Generals, alß Meines alten Freundes, dessen Sohn marqven von Meiner Gewogenheit gegeben, so hat mich dieses insonderheit dabey erfreuet, daß Ich an Ihm einen recht artigen und wohl geordneten jungen cavalier gefunden, der aller Welt approbation hieselbst gehabt, daher Ich mir die sichere Hoffnung mache, Er werde in des Vaters löbliche Fußtapffen treten. Uebrigens bin Ich allezeit mit so großer

estime alß propension
Dessen Sehr affectionirter Freund
Fr. Wilhelm. R.“

At Løvenørn ikke heller blev uden Anmodning fra den preussiske Konge om Recruter, falder af sig selv, men at ogsaa de preussiske Stuterier dengang fik Hopper herfra, ses af et Brev fra Kongen til Løvenørn et Par Maaneder senere af flg. 11 Septbr., der handler om et Fripas, som Løvenørn har skaffet Kongen for 200 Stodhopper, der skulde udføres herfra.

Et halvt Aar efter dette Brev døde Løvenørn til hans Konges og Fædrelands Sorg d. 27 Februar 1740 i Kjøbenhavn i hans kraftige Manddoms Alder endnu ikke 54 Aar gammel. Hans Død fremkaldtes ved en smertelig indre Svulst[1]), uden at vi vide om denne pludselig havde udviklet sig, eller det var af Spirerne til den at han allerede led i Efteraaret 1738, da Christian VI i Anledning af hans Udnævnelse til Medlem af Slotsbygningscommissionen d. 30 October omtaler hans Sygdom, som han haaber ikke vil være af stor Betydenhed. Hvorlænge han laae syg forinden han døde, er os ligeledes ubekjendt, men allerede i Begyndelsen af Maaneden se vi, at han ikke kunde befatte sig med Forretninger, thi der haves en Contract angaaende Bregentved af forang. 5 Februar, der paa Grund af hans Sygdom er paategnet ikke at være underskrevet af ham men af hans Søn. Christian VI besøgte ham paa sit Dødsleie, og da han her blandt andet spurgte ham, om han ingen Naade havde at udbede sig, skal Løvenørn, der altid tænkte saa lidt paa sig selv og var saa fuld af Paaskjønnelse af andre mod sig, have svaret Kongen, at han intet ønskede for sin egen Person, men vilde derimod anbefale sin Secretair, der længe havde tjent ham med Troskab, til Kongens Bevaagenhed[2]). D. 8 Marts underskrev Kongen Ordrerne for Løvenørns Begravelse[3]), som derefter foregik d. 12 Marts i Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor han nedsattes i Vindingernes Gravsted, og om hans Jordefærd hedder det, at den gik for sig med et særdeles glimrende og høi-

---

[1]) Pontoppidan, Gesta III, p. 490: »fatalis morbus, qvem exulceratione qvadam vesicæ contraxerat«.

[2]) Bernt Moe, Tidskrift for den norske Personalhistorie, 1 Række, Christiania 1840--46, p. 236. Den her omhandlede Secretair hed Thomas Bukjer, og døde som Justitsraad og Krigsbogholder i Christiania, hvortil han i Henhold til Løvenørns Bøn allerede blev udnævnt d. flg. 23 Juni 1740; han havde en Søn, Poul, der var opkaldt efter Løvenørn, og en Datter, Anna Catharina, der blev gift med Digteren Johan Hermann Wessel.

[3]) J. Møller, Mnemosyne, III., p. CCXXXVI.

tideligt Optog under Drøn af Kanonernes Skydning[1]). Sin Gravskrift havde Løvenørn villet skulle være[2]):

»Magnus fui aliorum non mea opinione,
Magnus non fui, sed ero, ubi ero cum Deo«.

d. e.

Jeg var stor efter andres Formening ikke min,
Jeg var ikke stor, men jeg bliver det, naar jeg bliver med Gud.

General Løvenørns Død blev ikke blot i Danmark, men ogsaa i Sverig modtaget med Beklagelse. Christian VI lod den tilmelde den russiske Regering, i hvis Tjeneste han havde været, og den unge Løvenørn anmeldte den selv til Kongen og Kronprindsen af Preussen, foruden til andre fyrstelige Personer, som hans Fader havde staaet i Forbindelse med. Kong Frederik Vilhelm ytrede i sit Gjensvar til Sønnen af 11 Marts, at han ved hans Faders Død havde tabt en „god Ven", condolerede ham oprigtigt, og ønskede ham Guds Trøst, og at Kongen af Danmark vilde lade den Naade, han havde næret for Faderen, bære Frugter for Sønnen og de øvrige Paarørende. Kronprindsen, hvis Svar er af s. D., tilføiede under den formelle Condolation, hans Secretair havde affattet, en egenhændig Efterskrift med disse Ord: „Jeg er bleven ganske betagen over Hr. Løvenørns Død; De taber en Fader, men jeg taber ligesaameget og mere end De, thi jeg taber i ham en sand Ven."[3]). Her havde Leiligheden været for Kronprindsen, til at bevidne, at det ikke skulde være glemt mod Sønnen, hvad han saa tidt havde forsikkret Faderen om, og det saameget mere, som „den Time", hvortil han saa stærkt havde henvist for de Tjenester, han fik, nu nærmede sig med synlige Skridt, idet man forudsaae hans Faders Død som nær forestaaende, der ogsaa indtraf d. flg. 31 Mai, men vel ogsaa just derfor har Kronprindsen ikke et Ord derom; derimod kan han ikke, selv med Faderens Død nu for Die, holde sit Nag tilbage til ham, og det behersker ham saa stærkt, at fordi han ikke mister en Ven ved at miste sin Fader, og derfor siger, at han her har tabt mest, saa glemmer han, at den, han saaledes vil trøste, havde været

---

[1]) Pontoppidan, Marmora Danica, Tom. II p. 292: »splendidissima solemni exeqviarum pompa, horrisonâqve tormentorum explosione tumulo illatus«.

[2]) Pontoppidan, Gesta III, p. 490

[3]) »J'ai eté bien mortifié de la Mort de Monsjeur de Løwenørn, Vous perdez un pére, mais je perds autant, et plus qve Vous, car je perds en lui un veritable ami«.

saa lykkelig, ikke at have kjendt til den sørgelige Forskjel mellem en Fader og en sand Ven.

Da Løvenørn døde, havde han nogle Aar været Enkemand, idet hans Hustru Ingeborg Dorothea Vinding allerede bortfaldtes fra ham d. 28 Januar 1734 i Kjøbenhavn; hun var født d. 13 Juni 1686, altsaa kun et Par Maaneder yngre end Løvenørn, og opnaaede saaledes ikke en Alder af 48 Aar. Af sit Ægteskab med hende havde Løvenørn kun to Børn, Sønnerne Frederik, født 6 Januar 1715, og Poul, født 19 Dcbr. 1718, af hvilke den sidste døde i Berlin 1723. Sønnen Frederik Løvenørn, der d. 28 Januar 1735 var blevet Capitain i Flaaden, blev af Christian VI, for ogsaa derved at lægge sin Erkjendtlighed for Dagen af hans Fader, endnu inden dennes Begravelse d. 4 Marts 1740 gjort til Commandør Capitain, og siden samme Aar, da han ønskede at udtræde af Flaaden, udnævnt til Deputeret i Sø-Generalkrigscommissariatet d. 18 Nvbr. 1740 efter afgangne Etatsraad Krag, hvorefter der u. flg. 2 Dcbr. blev tillagt ham Etatsraads Rang. Han ægtede d. 4 Nvbr. 1740 Frederikke Sophie von Holsten, en Datter af Oberst Holsten til Holstenhus og Langesø, og døde som Conferentsraad og Amtmand over Andvorskov og Korsør Amter d. 31 Juli 1774.

Forinden vi her forlade Løvenørns Familieforhold, er der et Spørgsmaal, der vedrører disse, som vi nærmere skulle belyse, og som har saameget større Krav paa at fremdrages, fordi det med al den Ubestemthed, hvormed det følger Løvenørns Historie, dog er det, som fortrinsvis fastholdes om Løvenørns Liv. Ved Siden nemlig af det Sagn, vi ovenfor have anført om, hvorledes Løvenørn som Student gik fra en Prædiken i Norge over en Pige, han saae i Kirken, og derved bragtes til at opgive den geistlige Vei, haves der et endnu mere romantisk Sagn om den Maade, hvorpaa Løvenørn blev hjulpet til at komme til Rusland, og hans senere Ægteskab indledt. Der fortælles nemlig, at da Løvenørn, fuld af Ønsket om at forsøge sin Lykke i Rusland og de Hindringer, der stillede sig derimod, en Dag gik med et Par formuende adelige Skolekammerater, der vare blevne Studenter med ham fra Horsens, og de kom forbi den rige Etatsraad Vindings Hus, hvor hans smukke Datter just sad ved Vinduet, pegede den ene af Kammeraterne op paa hende, og sagde, at kunde han faae hende til at give sig et Kys i deres Paasyn, vilde de hjælpe ham, som saa ogsaa skete, og at Løvenørns Forbindelse med Ingeborg Dorothea Vinding udsprang herfra. Sagnet er

vistnok eventyrligt, men Virkeligheden slynger sig saa eventyrlig gjennem Løvenørns Liv, at det fra den Side ikke staaer i Modstrid med dette. Og ligesom et Sagn som dette ikke opstaaer af sig selv, saaledes har det ogsaa den indre Sandsynlighed for sig baade med Hensyn til Kammeraterne, hvorfra Bétingelsen kom, og til Løvenørns smukke Person, som end mere kunde bringe dem paa den Spøg, hvortil de knyttede deres Løfte om at hjælpe ham; og med den medfødte Frimodighed, der laae hos Løvenørn, lader det sig vel forene, at han virkelig er gaaet op til Jomfru Vinding, og har forebragt hende sit Andragende ved Vinduet, saa hans Kammerater have set ham der; men naar Sagnet ogsaa gaaer et Skridt videre, end Sandsynligheden kan følge det, og lader Løvenørn faae sit Andragende opfyldt, saa kan Bekjendtskabet ligefuldt, fordi dette ikke skete, have havt den Betydning, som tillægges det, og Vennerne være tilfredsstillede, der vel ogsaa havde hjulpet ham, om han ikke var gaaet ind paa Spøgen. Og naar Løvenørn, som ovenfor er sagt, fik Penge af en Mand i Jylland til sin Udrustning til Reisen, da udelukker ikke von Westens Hjelp til at betale hans Gjeld, at han kun er kommen ud af denne ved det Tilskud dertil, som han har faaet paa den her omhandlede Maade.

Hvad Løvenørns Forlovelse med Jomfru Vinding angaaer, da findes der blandt hans efterladte Papirer i det Kgl. Bibliothek et Udkast af ham til et Tjenestebrev til den vedkommende Minister, der giver os en aldeles nøiagtig Underretning herom. Brevet er dateret Kjøbenhavn d. 19 April 1712, og indeholder først en Anmeldelse af en Suplik fra „Madam Sal. Etatsraad Vindings", som er medgivet det, og som Løvenørn er anmodet af hende om at overskikke Hs. Excellence, da hun selv er sengeliggende formedelst Sorg og Svaghed, og derved, næst at formelde hendes underdanigste Respect, bede Hs. Excellence have den store Godhed, derpaa at forhverve Hs. Kgl. Ms. Resolution. Hvorefter Løvenørn saa fortsætter:

„Naadige Herre, jeg har tillige ei hermed skullet efterlade underdanigst at berette, at førend jeg reiste efter Artilleriet, jeg da begjærede Jomfru Vindings Haand af hendes sal. Fader, og som det mig af den sal. Mand førend hans Død blev tilsagt, saa har jeg ogsaa siden min Hjemkomst faaet hendes Moders og hendes egen Confirmation derpaa, dog ei publiqve, og med de Conditioner, at Bryllupet ei sker førend Krigen er tilende. Baade Jomfru Vinding og jeg recommandere os da begge i Eders Excellences

contiuerende Naade og Protection i det Haab, at Eders Excellence bliver begges Fader istedenfor den døde".

I et følgende Tjenestebrev af 23 April 1712 gjentager Løvenørn Madam Vindings Bøn til Ministeren for hendes Suplik, der maa have angaaet et tilgodehavende Pengekrav hos Kongen, som hun beder om at faae udbetalt, og idet Løvenørn fra hende hertil skal paakalde Ministerens Bistand, tilføier han: „Naadige Herre, hjælp og lidt for min Skyld".

Etatsraad Poul Vinding døde d. 27 Marts 1712, og da Kongens Ordre til Løvenørn, om at gaae ned med Fregatterne fra Kjøbenhavn til Korsør, for at indtage det dertil overskibede Artilleri fra Pommern er, som vi have set, udstedt i Kolding d. forang. 21 Marts, kan det ikke antages, at Løvenørn har faaet den saa tidlig, at han har kunnet være færdig til at afgaae med Skibene før d. 26 Marts, og det bliver altsaa ved sin Afsked med Vinding Dagen før hans Død, at Løvenørn har faaet Løfte af ham om hans Datters Haand.

At Løvenørn ikke ogsaa strax henvendte sig til Jomfru Vindings Moder om hendes Samtykke til Forbindelsen, men først gjorde det efter sin Tilbagekomst fra Korsør med Artilleriet, hvorom han indberettede u. 8 April, kunde vel hidrøre fra den Skynding, som Løvenørn da havde, for at komme bort, men maa dog sandsynligere forklares af, at Formuen, Vinding havde, var kommen ind med hende, og at hun ikke var for et Parti mellem sin Datter og en Officer, og at det derfor var nødvendigt, at Vinding paa sit Yderste formaaede hende dertil, som hun da ogsaa bag efter kun samtykkede deri paa den Betingelse, at Forlovelsen ikke skulde være offenlig d. e. at der for det første ikke maatte foregaae nogen Trolovelse, og at de ikke maatte blive gifte før Krigen var forbi, hvad der dog, som vi have set, skete to Aar efter under de Udsigter, man da mente, at have til Fred. Hvad Spørgsmaalet dernæst angaaer, om denne Forbindelse har staaet for Løvenørn i Rusland og er udsprunget af det Tilknytningspunkt, som Sagnet har opbevaret for den, da lader det sig ikke nægte, at Tanken derom vel kan have havt sin Andel i Løvenørns langvarige Bestræbelser, for at skaffe sig den Sendelse fra Menzikow til Frederik IV, der førte ham igjen til Kjøbenhavn som Czarens Generaladjudant, og at den store Glæde, Løvenørn senere paa Reisen udtaler over, at Vanskelighederne med Passet overvindes, og de Anstrengelser han gjør derfor, paa den Maade ogsaa kunne have havt en personlig Grund, som de da ei heller fuldt lade sig forklare uden en saadan. At Løvenørn

som en fattig Student, der tilmed strax forlod Universitetet, var ukjendt i de rige og ansete Professorfamilier i Kjøbenhavn, inden han gik til Rusland, maa forudsættes efter hans Forhold, og naar han ikke heller kunde bringes i nogen Forbindelse med disse ved de fornemme Officerkredse, hvortil han var henvist som Generaladjudant, der hørte til Hoffet, og i Frederik IV's Tid saa godtsom udelukkende bestod af Tydskere, kan han ikke antages, at være kommen i Vindings Hus, uden ved at han udtrykkelig har søgt, at skaffe sig Adgang dertil. Da han friede til Jomfru Vinding havde han kun været otte Maaneder i dansk Tjeneste som Generaladjudant og af disse havde han tilbragt mere end de sex ved Armeen i Felten, og neppe under idelige Afbrydelser været mere end sex Uger i Kjøbenhavn, som sammen med hans Sendelse der for to Aar siden som Czarens Generaladjudant, var alt det længere Ophold, han der havde havt, og Forbindelsen har saaledes været afgjort i saa kort Tid fra hans Side, at Beslutningen derom vel kunde ligge før hans Hjemkomst hertil.

Christian VI havde allerede u. 15 Juni 1731 udstedt sit Forsikringsbrev til Løvenørn paa Bregentved, for at Bregentved maatte overlades ham saaledes, som det 1718 var solgt til hans Fader af Admiral Gabel, mod at Løvenørn derfor betalte 25,000 Rdlr. Kroner, og efterat de 15,000 Rdlr. heraf vare indbetalte d. flg. 21 August, havde Løvenørn, som anført, d. 14 Septbr. 1731 faaet Skøde paa Bregentved af Kongen, idet de øvrige 10,000 Rdlr. skulde henstaae rentefrit til den næstk. 11 Juni 1732, og under flg. 20 Juni kvitteredes for samme, hvormed altsaa Løvenørns Mellemværende med Kongens Kasse for Kjøbet af Bregentved var afgjort[1]). Frederik IV havde givet 50,000 Rdlr. Kroner til Gabel for Bregentved, og Kongens aabenlyse Gave til Løvenørn ved Kjøbet af Bregentved bestod saaledes i, at Bregentved overlodes Løvenørn for halv Pris. Kongen er saaledes gaaet ud fra, at Løvenørn, naar han fik Bregentved paa disse Vilkaar, selv vilde være istand til at udrede denne Kjøbesum, hvad Løvenørn imidlertid aldeles ikke var efter det nøie Bekjendtskab, vi have til hans Formues Omstændigheder af hans ovenfor berørte Breve efter Kjøbenhavns Ildebrand, hvorefter han siger, at han nu kun eiede sin Gjeld. Men kan der ei heller tvivles om, at det ikke er faldt Løvenørn ind, at ville have et Gods, hvortil

---

[1]) Bregentveds Archiv.

han ei havde Midlerne, og binde sig til en Eiendom, hvis Bygninger krævede saa betydelige Bekostninger, naar de igjen skulde indrettes til en tilfredsstillende Beboelse for en Besidder, efterat de nu i over tolv Aar havde været belagte med Cavalleri-Officerer og Menige, og maa Tilbudet om Kjøbet af Bregentved for den fastsatte Sum være gjort Løvenørn af Kongen selv, og dette antages at være sket efter Plessernes og Iver Rosenkrands's Forestilling derom til Kongen, saa turde ogsaa Kongens Godhed mod Løvenørn ved disses Medvirkning have strakt sig til den Maade, hvorpaa Løvenørn efter Overdragelsen har fyldestgjort Pengebetingelserne, og Kongen saaledes, naar han ikke vilde, at Løvenørn skulde forgjældes ved hans Gave, være bragt til at gjøre Gaven helt ud, og de enstemmige Beretninger, der haves om, at Løvenørn fik Bregentved ved Christian VI's Gavmildhed [1]), være rigtige, hvorvel dette offenligt kun tildels synes at være sket [2]). Derimod se vi, at Løvenørn to Maaneder efter sit Skøde paa Bregentved u. 26 Novbr. 1731 afkjøber Kongen en betydelig Del Rytterigods, til at afrunde Godsbesiddelsen til Bregentved, hvorfor han skulde betale noget over 7000 Rdlr., som skulde staae til næstk. Juni Termin, og at disse skulde tilsvares, viser den Rente, der skulde erlægges af dem indtil Betalingen. Og det maa have været dertil og til Bygningsarbeiderne paa Bregentved, som der strax maatte tages fat paa, at Løvenørn i Begyndelsen af det næste Aar 1732 u. 4 Januar og 6 Februar fik et Laan i Bregentved paa 15,000 Rdlr. af Geheimeraad Frederik Gram, der hefstede endnu ved Løvenørns Død, men ogsaa er det eneste Laan, som Løvenørn optog paa Bregentved [3]). Vi skulle ikke paa dette Sted opholde os ved de Forbedringer og Forskjønnelser, som Løvenørn nu i Løbet af de næste tre Aar fuldendte ved Bregentved, men bemærke kun om Hovedbygningen, at han paa Forsiden af den nordre Fløi i Midtergavlen over Indgangen under sit der anbragte Vaaben lod sætte sit latinske Valgsprog som Ridder:

»Domine, Qvid Tibi Retribuamus«?

d. e.

Herre, hvad skulle vi yde Dig til Gjengjeld?

---

[1]) Pontoppidan, danske Atlas, Tom. III, p. 71, Hofman, danske Adelsmand, III, Løvenørn, p. 215.

[2]) Naar Christian VI fra først af havde tænkt, at Løvenørn ikke kunde modtage Bregentved uden til fuld Gave, kan det ikke forklares, hvorfor han solgte det til halv Pris, da han saa ligesaa godt kunde have ladt Kjøbesummen lyde paa den fulde Værdi, naar han alligevel underhaanden vilde liqvidere den.

[3]) Bregentveds Archiv.

og i det nye Kapel, som han der lod indrette og hvortil Indgangen førte op, satte han i Bagggrunden ovenover Alteret som Svar herpaa et Hjerte, der fra hver Side holdes af en Haand, og bærer Omskriften:

»Domine, Hoc Tibi Retribuamus«.

d. e.

Herre, dette skulle vi yde Dig til Gjengjæld,
o: et trofast og ærligt Hjerte.

Ovenover Døren til Indgangen anbragte han en Sten med følgende Indskrift i forgyldte Bogstaver:

»Fortunante Deo ter optimo maximo,
Indulgente Augustissimo Monarcha, Christiano Sexto,
Paullus Löwenörn & Ingeburgis Dorothea Winding
Prædium Bregentved obtinuerunt,
& solerti cura instauraverunt«.
1735 [1]).

d. e.

Ved den almægtige algode Guds Lykke,
og af den ophøiede Eneherres Christian VI's Gunst
erholdt Poul Løvenørn og Ingeborg Dorothea Vinding
Herresædet Bregentved,
og istandsatte det med al tænkelig Omhu.
1735.

Det er klart, at Løvenørn her med Flid ikke bruger et Ord, der rent ud betegner, at han skulde have faaet Bregentved som en Gave af Kongen, men derimod det her med „Gunst" gjengivne Udtryk, som lader Gavens Omfang ubestemt, og saaledes viser, at der i den Henseende har hvilet et Baand paa ham fra Kongen.

I den smukke Skikkelse, hvori Bregentved nu stod, nød Løvenørn en Ære, der havde meget at sige af Christian VI, idet Kongen tog ud til ham paa Bregentved, hvilket Besøg han, som der siges „imodtog med al den Erkjendtlighed og Pragt, som kan have Sted ved saadan en Leilighed" [2]).

Saa stor Pragt, Dronning Sophie Magdalene end omgav Christian VI med paa de kongelige Slotte, havde den smukke Indretning af Bregentved dog tiltalt ham meget, og det Indtryk, han tog med sig fra dette Besøg paa Bregentved, fik en afgjørende Betydning for Bregentveds senere Besiddelse. Dronning Sophie Magdalene havde nemlig en flere Aar yngre

---

[1]) Hofman, Fundationer. Tom. VII, p. 501.
[2]) Hofman, danske Adelsmænd, III, Løvenørn, p. 215.

Søster, Prindsesse Sophie Caroline, der i en Alder af sexten Aar 1723 blev gift i andet Ægteskab med den af sine Tractter med sine Undersaatter og Staden Embden bekjendte Fyrste Georg Albert af Østfriesland, der døde 1734, og efterlod Fyrstendømmet til sin Søn af første Ægteskab, Carl Ezard, som samme Aar blev gift med sin Stifmoders Broderdatter, men døde uden Arvinger efter sig til Fyrstendømmet d. 25 Mai 1744 i en Alder af otte og tyve Aar efter længere Svaghed. Fra hans Faders Død havde Enkefyrstinden opholdt sig i Danmark hos sin Moder, den gamle Markgrevinde af Baireuth, der døde paa Fredensborg d. 23 August 1737, og da hun var almindelig afholdt ligesom hendes Moder, og Christian VI gjerne saae hende her, var hendes Ophold ogsaa bleven forlænget efter Moderens Død. Hun synes imidlertid, at være vendt tilbage, da Christian VI af Hensyn til Fyrstens Forhold mod hende og Landets Stilling efter hans Død, besluttede at tilbyde hende en selvstændig Beboelse her. Denne Beslutning havde Kongen just taget i de Dage, Løvenørn døde, og da han nu syntes, at Bregentved kunde afgive et passende Opholdsted for Fyrstinden, blev Schulin, som dengang ogsaa var Assessor i Conseilet, og var Kongens Betroede i alle særegne Forretninger, d. 1 Marts 1740 beordret at træde i Underhandlinger med den unge Løvenørn om Kjøbet af Bregentved, at dette ikke skulde blive solgt til Lerche, ved hvem der maa menes den daværende Generallieutenant Christian Lerche, som et Par Aar senere kjøbte Østrupgaard ved Kallundborg, og her oprettede Grevskabet Lerchenborg. Det hedder i Kongens Brev herom til Schulin:

— — „Iøvrigt melde Vi Ham, at Vi gjerne vilde se en accurat Tegning af Bregentved. Salig General Løvenørn maa vel have (havt) en saadan; Vi skulle strax sende den tilbage, naar Vi have brugt den. Vi have nemlig Lyst til at afkjøbe den unge Løvenørn dette Gods, dels af Naade for hans Fader og Sammes tro Tjeneste (paa det at det unge Menneske kunde komme ud af sin Gjeld), dels fordi det er et artigt Hus, paa hvilket Dronningens Fru Søster, Enkefyrstinden af Østfriesland, kunde bo. Dronningen har vel underrettet Ham om, at Vi have resolveret, at tildele denne gode Fyrstinde en Bolig i Vort Land, eftersom Fyrsten af Østfriesland just ikke altid er artig mod hende, og man heller ikke kan vide, hvo der efter Hertugens Død bliver Herre af Fyrstendømmet. Vi ville give Løvenørn 60,000 Rdlr. for dette Gods, som det er, og udbetale det i tre Aar, hvert Aar med 20,000 Rdlr., saaledes at den første Termin bliver 11 Dcbr. Altsaa vil Han nok sørge for, at Lerches Handel om dette Gods ikke bliver

affluttet. Skulde den unge Løvenørn forlange at beholde et eller andet Møbel fra Bregentved, fordi det har tilhørt hans Moder, da accordere Vi det, naar det ikke er for mange, og naar det specificeres. Vi forvente herpaa snart hans Svar tilbage tilligemed Tegningen" [1]).

Schulin fik strax Tegningen over Bregentved, og sendte den til Kongen, der svarede ham Dagen efter d. 2 Marts: „Den Os tilsendte Plan af Bregentved sende Vi Ham herved tilbage, at levere den til Løvenørn. Vi finde den smuk, men eftersom Husets indvendige Indretning ikke deraf kan ses, bliver det bedst, at Han beordrer Capitain Egtved i Vort Navn at reise til Bregentved, for at optage en accurat Grundtegning af Huset selv, alle dets Etager og Sidebygningerne. Men Hovedspørgsmaalet er, om den unge Løvenørn vil og kan sælge Godset for de 60,000 Rdlr. og paa de Conditioner, som Jeg igaar skrev" [1]).

Efterat den kongelige Architekt, Capitain Egtved, derpaa havde været ude paa Bregentved, og optaget Tegningen over Husets Indretning og samme var indsendt d. 22 Marts med en Fortegnelse over alt Bohavet, indgaves u. 26 Marts en lignende over hvad der vedkom Bedriften, og da Vanskelighederne vare hævede for Løvenørn med at modtage Afbetalingen i tre Aar, som var Hovedspørgsmaalet for Kongen ved de Udgifter, han endnu vilde have at afholde fra Opførelsen af Christiansborg Slot, overdrog Commandør Løvenørn Hs. M. u. 6 April Bregentved Gaard og Gods „for den Pris, som derpaa efter allernaadigste Villie maa sættes", kun at han henstillede, om det Udlæg maatte godtgjøres ham, som han nu havde maattet udrede til Gaardens og Bøndernes Vaarsæd. Inden Kongen endnu havde læst Memorialen herom, havde han selv forhøiet Kjøbesummen til 65,000 Rdlr., og efterat Løvenørn derpaa d. 20 April ogsaa havde indsendt Jordbogen, udfærdigedes nu Kjøbecontracten d. 27 April i Overensstemmelse med Kongens Tilbud og med Forbehold for Løvenørn af de enkelte Møbler han ønskede at have af sin Moders, hvorpaa Bregentved saa igjen for 65,000 Rdlr. skødedes til Hs. M., der ogsaa bevilligede, at ville afholde alle Omkostningerne ved Salget [2]).

Vi have meddelt disse Forhandlinger om Salget af Bregentved, fordi de endnu høre ind under Poul Løvenørns Historie, idet der ingen Tvivl

---

[1]) J. Møller, Mnemosyne III, p. CCXXXII—CCVL.
[2]) Bregentveds Archiv.

kan være om, at den unge Løvenørn ikke havde givet sig til at handle om Bregentved, ligesaasnart hans Fader havde lukket sine Øine, hvis dette ikke havde været en Pligt mod hans Faders Navn og sidste Villie, som det var ham en Samvittigheds Sag øieblikkelig at opfylde. Og naar Kongen omtaler den unge Løvenørns Gjeld, og dette dog kun kan forstaaes om den løse Gjeld, der nu er gaaet over paa ham fra hans Fader, og her paa Grund af den store personlige Tillid til denne har været saa bethydelig, uden at der var nogen Sikkerhed derfor, saa falder Salget af Bregentved sammen med hans Faders Omsorg for, at Alt hvad han skyldte paa Tro og Love, strax maatte blive betalt efter ham, saa han ingen Gjeld tog med sig i Graven. Og vilde Løvenørn ikke, at dette skulde ske ved at optage nye Prioriteter i Bregentved, men at Bregentved strax skulde afhændes, da kunde han ogsaa kun derved dog bevare sin Søn nogen Formue efter sig, saaledes som Tiderne vare, og som de bestandig forværredes. At Bestemmelsen om Salget ikke er taget uden Kongens Vidende og hans Billigelse af Grunden derfor, falder af sig selv ved den Maade, hvorpaa Løvenørn var kommen til Bregentved, og fremgaaer ogsaa af Kongens ovenanførte Ord om, at Kjøbet tillige skal være en Naades Bevisning mod den afdøde Løvenørn, som det da kun kunde blive ved at Kongen vilde give en høiere Betaling for Bregentved end nogen anden, for at Løvenørns Bestemmelse derved desto bedre kunde opfyldes. Det er tidligt her bemærket i Løvenørns Liv, hvor forunderligt Omstændighederne deri støde sammen, for at fremme hans Planer; det samme fulgte ham ogsaa udover hans Død ved denne Bestemmelse, idet Kongens Beslutning at tilbyde Enkefyrstinden en fast Bolig her, traf sammen med Løvenørns Død og hans Villie, at Bregentved derefter skulde sælges, og den Tanke, som saa derved opstod hos Kongen, om at kjøbe Bregentved til Fyrstinden strax maatte iværksættes, da der allerede havde meldt sig en anden Kjøber. Ved denne Skynding af Kongen blev Handelen om Bregentved afsluttet, inden de Hindringer endnu vare opstaaede, der kort efter maa være komne frem mod Udførelsen af den her lagte Plan for Fyrstinden, thi de Udkast, som Kongen strax havde ladet gjøre til Indretningen og Tilbygningen paa Bregentved til Fyrstindens Beboelse, bleve lagte hen, uden at der engang begyndtes paa Noget derved; og Fyrstinden, som den 16 August 1740 fik Sommerbolig paa Fredensborg Slot og siden paa Sorgenfri, medens hun om Vinteren boede i Kjøbenhavn i Palæet bag Slottet, levede her til sin Død d. 7 Juni 1764, men fik hverken Bregen-

tved eller kom til at tage Ophold paa Bregentved. At det var Dronningen, der forhindrede, at Planen blev udført, kan der ikke være Tvivl om efter det skriftlige Bevis, der er bragt for Dagen paa Dronningens Misfornøielse med at Søsteren var her, og hendes Skinsyge paa Kongens Venskab for hende [1]). Bregentved forblev saaledes staaende hen uden nogen Bestemmelse til Christian VI's Død, da Frederik V efter sin Thronbestigelse d. 20 Septbr. 1746 skænkede det til Overhofmarskal Adam Gottlob Moltke, og det, efterat have gaaet frem og tilbage mellem de sidste to Konger og private Eiere, nu kom i en rolig Besiddelse [2]).

---

[1]) Det hedder saaledes i en udateret Memorial fra Christian VI til Dronningen, der sættes til efter 1742: „Meine liebe Königin, haben mir zu verschiedenen mahlen gesagt, Sie wolten, daß Ihre Schwester, die fürstin, hier auß dem lande weg währe und wieder in Ostfrießland säße". Hvisaarsag Kongen kun ønsker rigtig at vide Dronningens Villie, da han, for igjen at faae Dronningens „zutrauen und ganzes herz" m. m. saa vil sige Fyrstinden, at hun maa tage bort, omendskønt det derved „chagrinerer" ham, at han bliver Skyld i de forøgede Ubehageligheder, hun vil faae, naar hun igjen kommer tilbage. (Dansk Maanedskrift 1865 p 57—58). Saavel Kongens Ytring i dette Brev som i hans første Brev til Schulin om Kjøbet af Bregentved forudsætter mod den almindelige Antagelse en midlertidig Afbrydelse i Fyrstindens Ophold her efter hendes Moders Død.

[2]) Det er bekjendt, at en omstreifende Eventyrerske, der kaldte sig Anna Sophia Magdalena Frederica Ulrica, i Christian VII's Tid udgav sig for en Datter af Christian VI og Enkefyrstinden af Østfriesland, og at alt, hvad hun fremførte til Begrundelse derfor, blev fundet fuldstændigt opdigtet af den desangaaende over hende nedsatte Commission, og at hun som Følge deraf i Henhold til Commissionens Indstilling ved en kgl. Ordre af 15 Juni 1770 blev indsat paa Livstid i Møens Tugthus, hvor hun var i 34 Aar, og hvorfra hun begravedes d. 28 Januar 1804, efterat hendes Straf her gjentagne Gange var formildet, saa at hun tilsidst havde havt en aarlig Pension paa 100 Rdlr., og levet for sig selv paa fri Fod i Fængslet, kun at hun bestandig maatte bo der. Denne Formildelse tilstodes hende navnlig ved et Kgl. Rescript af 6 August 1783 dels som en Følge af hendes Svaghed og spinkle Legems Bygning, dels fordi det var klart, at hun havde sat sig sine Opdigtelser saaledes i Hovedet, at hun selv troede paa dem. Rescriptet fremkaldtes ved en Ansøgning af hende om Benaadelse, og ved den Forklaring af hende selv, som i den Anledning paany æskedes om hendes Levnets Omstændigheder, og er lagt til Grund for Fremstillingen om hende hos Riegels (Smaaskrifter III, p. 294—8) og efter ham hos Paludan (Møens Beskrivelse II, p. 360—3), fremkom hun ogsaa med den Paastand til Bevis for sin Herkomst, at hun havde været i Besiddelse af et Gavebrev paa Bregentved, som i 1766 efter Christian VII's Thronbestigelse var overgivet til Grev Frederik Danneskjold, der igjen havde leveret det til en Prinds, hvorved det var gaaet tabt for hende. Dette Foregivende var hun ikke kommet med for Commissionen, da Danneskjold først var død noget efter dennes Slutning d. 18 Juli 1770, og hun aldrig ved Hovedpunkterne, hun angav for Commissionen, paaberaabte sig levende Vidner, med hvis Erklæringer hendes Udsagn kunde sammenholdes, men alene afdøde, hvoraf hun anførte Christian VI, Fyrstinden af Østfriesland, Frederik V, og fornemlig den her i Christian Carl Gabels Historie omtalte Enkegrevinde

Hvor kort Navnet Løvenørn end er knyttet til Bregentved, er Bregentved dog det eneste Sted i vort Fædreland, der bevarer Mindet om

---

Schack, der fik Gabels Godser, Giesegaard, Ottestrup og Spanager, og afgik ved Døden d. 28 Septbr. 1760. Hun forklarede nemlig, at hun efter sin Fødsel først skulde være bragt til en Skovfogeds Hus ved Fredensborg, hvor Christian VI havde set til hende, og saa derefter være kommen til Grevinde Schack, af hvem hun var bleven opdragen, og i hvis Hus Frederik V oftere havde besøgt hende, men at hun forresten ganske var bleven holdt for sig selv der, og havde havt en Maske for sit Ansigt, naar hun reiste med Grevinden, og at hun saa i en Alder af en atten—nitten Aar eller noget yngre var bleven bortført fra en af Grevindens Gaarde paa Landet; men noget nærmere kunde Commissionen ikke faae hende til at sige til Oplysning enten om det ene eller det andet, idet hun bestandig svarede, at videre kunde hun ikke erindre, eller at hun var holdt i Uvidenhed om det. Commissionen skaffede imidlertid Oplysning om, at der aldrig hos den af hende angivne Skovfoged havde været et saadant Barn eller at Christian VI havde været der, at Frederik V ligeledes aldrig havde været i Grevinde Schacks Hus i Kjøbenhavn, og at Grevindens forrige Godsinspectør og Betjente aldrig havde hørt eller set noget til et Barn eller en saadan kvindelig Person paa Grevindens Gaarde, end sige at en saadan skulde være bortført fra Giesegaard eller nogen af de andre. Og hvad hendes Beviser angik, som hun skulde havde havt for sin fyrstelige Fødsel, men som hun sagde, alle vare hende frastjaalne, da nævnte hun, som anført, ikke Gavebrevet paa Bregentved for Commissionen, men derimod en Seddel, hvilken hun ikke omtalte i sin senere Forklaring, som hun i Januar 1763 skulde have faaet af Fyrstinden i dennes Palæ i Kjøbenhavn, da hun henvendte sig til hende, som hun kun havde gjort den eneste Gang, og hvori Fyrstinden havde erkjendt hende for sit Barn, men da Commissionen spurgte hende ud om de nærmere Omstændigheder derved, kunde hun ikke sige andet til Bevis for, at hun nogensinde havde været i Palæet, end at man gik derind gjennem en Port. Og mod hendes Angivelse, at hun fra sin Fødsel havde været i Besiddelse af Juveler paa et Par Portraiter af Christian VI og Fyrstinden og paa et Smykke fra dem til en Værdi af 30 à 40,000 Rdlr., bevistes det, at hun tidligere for Retten kun havde angivet Værdien heraf til 240 à 270 Rdlr. Hun var kommen i Juni Maaned 1761 til Kjøbenhavn med en norsk Student Kirchow, der i 1760 var truffet sammen med hende i Holland, hvor hun da havde været i den ynkeligste Forfatning, og efter Forbindelsen med ham var det, at hun optraadte som den ommeldte Prindsesse, hvad hun ogsaa i en Ansøgning til Kongen af 19 Mai 1767 erklærede sig for, og i senere Ansøgninger havde gjentaget med Forlangende om at legitimere sig for en Commission, som saa et Par Aar efter nedsattes over hende, hvoraf den daværende Generalprocurør, den saa berømte og ansete Retslærde, Henrik Stampe, var Medlem, der har meddelt Commissionens Forhandlinger med hende i sine udgivne „Erklæringer", VI B. p. 214—239. Alt hvad det lykkedes Commissionen at faae oplyst om hendes Liv, før hun kom i Forbindelse med Kirchow, indskrænkede sig til, at hun var kommen til Holland fra Norge, hvortil hun var bragt i 1759 af en Skipper fra Danmark, og at hun havde hjulpet sig omkring i Norge ved at indbilde dem, der toge sig hende an, navnlig Skippere og Værtshusfolk, snart, at hun var en Datter af en Oberst, snart at hun var en adelig Frøken af høi Stand. Derimod lykkedes det ikke Commissionen at bringe nogensomhelst Oplysning tilveie om hendes Levnets Omstændigheder her i Danmark udenfor hendes egne Forklaringer, og hvor haandgribeligt disse end viste sig at være sammenlavede uden mindste Kjendskab enten til Personer

Poul Løvenørn, og naar dette skyldtes den Forskjønnelse, han der foretog, ligger ogsaa Løvenørns personlige Forhold til Bregentved saa godtsom alene deri, thi selv kan han kun meget lidt have opholdt sig der, idet hans Stilling til Kongen og Beskaffenheden af hans Forretninger af sig selv bandt ham til Kjøbenhavn. Men hertil kom endnu den Omstændighed, at hans Hustru Ingeborg Dorothea Vinding bortkaldtes fra ham mere end et Aar før Bregentved blev færdigt, og den Indskrift, han anbragte paa Bregentved om den Bestræbelse og Omhu, hvormed det var istandsat, var utvivlsomt ikke til Ære for ham selv, der holdt saa lidt af at roses, og mindst forkyndte sin egen Ros, men alene til Ære for hende, der ikke opnaaede, at se det fuldendt, hvori hun havde havt saamegen Andel; og jo stærkere Erindringen om hans afbrudte huslige Liv derved maatte træde frem for ham paa Bregentved, desto mindre maatte han drages til, at tage derud uden nogen særegen Anledning, end sige til længere at opholde sig der. Og da Ubehagelighederne med Arbeidet paa Holmen ogsaa indtraf samme Aar, Bregentved blev færdigt, og Flaaden gik ud af hans Bestyrelse og underlagdes Grev Danneskjolds, og hans Søn vel hovedsagelig som Følge heraf forlod Landet, for at tage Tjeneste i den franske Flaade, var dennes personlige Forhold til Bregentved ligeledes afbrudt, og baade ved Fader og Søn maatte det samme saaledes gjøre sig gjeldende ved deres Beslutning om at afhænde det. I Kjøbenhavn efterlod Løvenørn sin Søn den Gaard, han der beboede paa Kjøbmagergade, og da denne Gade ogsaa var blandt de afbrændte ved Kjøbenhavns store Ildebrand, har Gaarden sandsynlig været opført af Løvenørn paa Grunden af Huse, han her havde havt. I denne Gaard stod Løvenørns Bibliothek, der først kan være samlet af ham, efterat han under Christian VI var kommen i en rolig Stilling, og uden at vi kjende nærmere til dets Indhold, have vi en Beretning af Langebek om en temlig stor haandskreven Bønnebog paa Pergament fra 1497, der havde været i det, og helt igjennem var paa dansk, hvilken en Priorinde i Maribo Kloster, Søster Anna Brade (Brahe) havde ladet udføre [1]). I sit Værelse her, hvor Løvenørn tog mod Fremmede, havde han en stor Mængde

---

eller Steder, er det ikke blot mærkeligt, at hun aldrig selv røbede noget, der kunde lede hen paa hendes virkelige Livsforhold, men at der ei heller, omendskjønt hun hørte hjemme her, kunde findes Nogen, der kjendte hende. I begge disse Henseender er hun saaledes ikke mindre gaadefuld end den bayerske Kaspar Hauser (1828—33).

[1]) Suhm, nye danske Samlinger, IV, p. 98—9.

Malerier, som den saa bekjendte svenske Statsmand og Diplomat, Grev Carl Gustav Tessin (1695—1770) ogsaa nævner ved sin Omtale af Løvenørn i sine efterladte Dagbogs Optegnelser [1]). Men naar han, som selv var en Konstkjender, deri siger om Løvenørn: „aldrig har Nogen havt en større Mængde slette Malerier i sit Kabinet, eller en bedre Vin i sin Kjelder“ [2]), da turde denne Samling af Malerier her vel hovedsagelig have været Familiebilleder, som Fru Løvenørn har havt fra sin Faders lærde Slægt eller sin Moders rige Hjem, og i saa Fald har det intet forunderligt ved sig, om de ikke vare Konststykker og Løvenørn dog holdt dem i Ære. Hvad den Berømmelse derimod angaaer, som Grev Tessin giver Løvenørns Vinkjelder, da var Løvenørn ikke mindre bekjendt for sin gode Mad paa sit Bord end sin gode Vin, og holdt for sig selv paa begge Dele, som Tessin ogsaa siger, at han „satte Pris paa Bordets Nydelser og forstod sig paa et godt Maaltid“, og idet Tessin derved betegner Løvenørn som „den personificerede Glæde“, og saaledes fremdrager det Løvenørn medfødte muntre Sind, viser han tillige, hvorledes det ene i den Henseende stemte med det andet hos ham [3]). Og endnu inden Løvenørn var kommen til Berlin, og havde deltaget i Frederik Vilhelms rundelige Taffler, naar han vilde se sig selv og sine Venner til Gode, og selv vundet den preussiske Konges Anerkjendelse for sit Bord, var hans Kjøkken her saa bekjendt, at det var en Anbefaling til den Kgl. Families Kjøkken, at komme fra hans [4]). Om Grunden hertil allerede var lagt hos Løvenørn i Menzikows Hus, hvis Anretning skal have været saa udsøgt, og om den er bleven videre udviklet hos ham ved hans Samliv med Lord Carteret, der var en stor Kjender og Ynder af Bordet, er os ubekjendt, men hvorfra det saa end kom, blev Løvenørns gjæstfrie Hus ham derved meget dyrt, og hans Husholdning kom til at koste ham mer, end han selv erkjendte, at den burde [4]). Det samme gjaldt imidlertid tildels om Løvenørn, som der saa træffende blev sagt om Tordenskjold af hans Moder, og — som der endnu med større Ret kunde siges om Admiral

---

[1]) Tessin och Tessiana: »Anecdoter och Reflexioner samlade utur framled. Riks-Rådet Grefve C. G. Tessins Egenhändige Manuscripter«. Stockholm, 1819.

[2]) »Jamais personne n'a eu une plus grande qvantité de mauvais tableaux dans son Cabinet, ni de meilleur vin dans sa cave«. (p. 309).

[3]) »Il aimait à-tabler et se connoissoit en bonne chére. Enfin! c'etoit la joye personnifiée (ſſtds).

[4]) Bemmetoftes Hiſtorie II, p. 143—5.

Gabel —, at „han ingen Bogholder var“ [1]). Og det var i den Henseende Løvenørns Beroligelse, som vi ovenfor have set, da ogsaa den sidste Rest af hans Kones Formue gik tabt ved Kjøbenhavns Ildebrand, at Gud ikke havde bestemt ham til at dø rig.

Løvenørns Liv falder i en Tid, hvor de indre Forhold ved de nordiske Hoffer vare spaltede i Partier, om end mindre og anderledes i Kjøbenhavn end i Stockholm. Og hvor langt Løvenørn end var efter sin Natur fra at være Partimand, kunde han dog efter hele sin personlige Anskuelse og sine Venskabs Forbindelser ikke undgaae, at komme ind i Partistillingen under Frederik IV, og vi have i Begyndelsen af hans Historie set, hvorledes Fjendskabet mellem Biskop Deichmann og Geheimeraad Wibe og Løvenørns Venskab igjen med Wibe har bragt Biskop Deichmans Søn, Carl Deichmann, til i sine Optegnelser om sin Fader, at henkaste en ærerørig Beskyldning mod Løvenørn for den Maade, han som Student kom til Rusland paa. Deichmann har endvidere en Fortælling om en Ytring af Frederik IV om Løvenørn, som han ogsaa har fundet burde fremdrages, og som faldt en Dag under Stralsunds Beleiring, da Løvenørn stod bag Kongen og en Kugle fra Fæstningen fløi hen imod dem, hvorved Kongen, som aldrig bukkede sig for nogen Kugle, idet Løvenørn gjorde det, vendte sig og spurgte: „hvad det var for en H....., der stødte ham“? Og om Løvenørns Omgang, medens han var Stiftamtmand i Jylland, siger han, at Løvenørn „var stændig blandt den store Adel, der saae ham altid over Skuldrene, og antog ham for grov i sin Opførsel“; og han tilføier derved om Løvenørn, at han „var meget rundtalende, og siges, at have lastet Hoffets sparsomlige Levnet med Andet mere, saa at Kongen blev ham koldsindig“. Hvorimod han bemærker, at Løvenørn besad Christian VI's Naade i saa høi Grad, at han „bød de Mægtige Spidsen og omsider triumpherede over dem, og at Landmilicens Aftakkelse gav ham dertil god Anledning“; at han imidlertid „fandt en stor Antagonist i Danneskjold, men dog conserverede sig i Kongens Naade til sin Død“ [2]).

Hvad det her anførte angaaer, da skulle vi ikke betvivle Historien fra Stralsund. Og at Frederik IV ikke bukkede sig for nogen Kugle, vel i sin Egenskab af Konge, stemmer med den Betydning, han tillagde sit Blik

---

[1]) Bernt Moe, Tidskrift for den norske Personalhistorie I R., 1840—6, p. 149.
[2]) Meddelelser fra det norske Rigsarchiv, I B. 1 H., p. 24.

paa Soldaterne, at det skulde være et Bevis paa Kjækhed, at kunne udholde det. Men ligeoverfor det her anthydede Ord „Halunk", som Kongen saaledes har brugt i sin Vrede over denne Berøring med sig, vilde det have været fornuftigt, ogsaa med Forskjellen mellem Frederik IV's lille Person og Løvenørns store, om Kongen havde bukket sig for Kuglerne ligesom Løvenørn, og idet Tildragelsen maa være sket, da Løvenørn allerførst i Felten gjorde Tjeneste som Generaladjudant hos Frederik IV, eftersom Løvenørn forregnede sig med, at Kongen vilde gjøre den samme undgaaende Bevægelse som han, viser det, at Czaren, som Løvenørn kom fra, ingen Undtagelse kjendte med Hensyn til Kuglerne mellem sig og andre. Hvad Beskyldningen dernæst angaaer om den Beskaffenhed, det skulde have med den Omgang af Adelige, som Løvenørn havde i Jylland, da var denne Omgang, ogsaa affet fra det personlige Forhold, hvori Løvenørn stod til de to betydeligste Mænd af dem, ingen anden, end den Løvenørn en Række af Aar havde levet i, og mindst var der da noget Spring mellem Kredsen der og den, hvorfra Løvenørn kom i Berlin, og dernæst var det ikke Løvenørn, der søgte dem, men omvendt dem, der søgte Løvenørn, og til at Løvenørn skulde lade sig se over Skuldrene eller træde paa Foden af Nogen, dertil havde han levet formeget i Verden, og var formeget i sig selv, og hvor langt Løvenørn end var fra al Indbildning om egen Storhed, som den ovenanførte Gravskrift af ham selv nokſom udviser, saa taalte han dog i dette Punkt Intetsomhelst af Nogen, og skildres netop i et Æreminde, der udkom ved hans Død, som „stolt mod dem, der mente, at være hans Overmænd, men venlig mod sine Ligemænd og mild mod sine Undergivne" [1]); og med Hensyn til den Opførsel, der hører hjemme i saadanne Kredse, da havde Løvenørn, endnu før han kom til Berlin, hele den Optræden, der betegner den uddannede Verdensmand [2]). At Løvenørn var „rundtalende", indrømme vi, naar derved forstaaes hans Aabenhed i sine Ytringer, hvor det kun gjaldt ham selv og hans personlig Overbevisning, men han havde ikke været saa udmærket, som han var i Statssager og Forhandlinger, naar det blot havde været hans Fremstillings Gave, hvorom der herved var Tale, og han ikke ogsaa ved disse i en sjelden Grad havde forstaaet at tie og tale. Og hvorvel vi intet nærmere vide om de Ting, han her siges at have dadlet Hoffet for under Frederik IV, give hans Udtalelser i hans

---

[1]) Æreminde nedlagt paa General Løvenørns Kiste d. 10 Marts 1740. (Det Kgl. Bibl.).
[2]) Vemmetoftes Historie II, p. 143—5.

her meddelte Breve ingen Grund til at tvivle om Rigtigheden heraf, som vi ogsaa af dem tydelig se Kulden mellem Frederik IV og ham; men naar dette anføres til Løvenørns Dadel, er det tvertimod et Bevis paa hans mandige og uafhængige Charakter, der ikke tillod ham at holde Sandheden tilbage, og allerede tidlig i hans Historie træder saa stærkt frem hos ham i hans djærve Optræden mod Menzikow, hvor store Hensyn, der end her laae paa ham. Og hvorvel Løvenørn steg til den høieste Ære under Christian VI, var det dog ikke Kongens Hædersbevisninger, der gave ham sin Plads blandt Landets bedste og anseteste Mænd, men han indtog denne forinden, og da disse ved Christian VI kom ind i Regeringen, kaldte Kongen ogsaa ham til sig som den, der stod dem nærmest. Derimod tvivle vi ikke om, at mange siden boiede sig for Løvenørn, der ikke havde gjort det før, kun at han ikke, som der siges, „thriumpherede over dem ved Landmilicens Aftakkelse", thi den var ophævet (30 Octbr. 1730), inden Løvenørn endnu fik sin Udnævnelse af Christian VI til Overkrigssecretair.

Der er neppe nogen Dansk, der i Løvenørns Stilling har efterladt sig et hæderligere Navn i Udlandet for sig og sit Folk end han, eller været mere vel set, end han var, ved de Hoffer, hvortil han sendtes, og i de Kredse, hvormed han der kom i Forbindelse. Vi have set en Række Vidnesbyrd derom fra det preussiske Hof, med hvilket han kom i den længste og nærmeste Berøring, og vi skulle overfor disse ogsaa noget nærmere omtale hans personlige Stilling i sit Fædreland og hans Forhold til sit eget Hof. Der siges om ham, at han altid med Glæde fremdrog sin Herkomst, og ytrede megen Erkjendtlighed mod dem, der havde været ham behjælpelige, til at gjøre sin Lykke [1]). Han bevidner ogsaa i et af sine ovenfor anførte Breve sin Erkjendtlighed mod andre, selv naar han blot saae, at de vilde ham vel, uden at deres Hensigter kom ham til Gavn, og det Valgsprog, han tog som Ridder og anbragte over Bregentved, viser, at han ikke glemte sin Fødsel, og gav Gud Æren for, hvorledes han var kommen frem fra den. Her kjende vi Ingen, der har hjulpen ham frem fra først af, og al vor Kundskab til hans Forbindelser i hans Ungdom i Hjemmet indskrænker sig til hans Forhold til von Westen, som han senere mindedes paa en saa smuk Maade for denne. Men i Rusland vide vi af ham selv, at han gjorde sin Lykke ved Menzikows Bistand, hvis Yndest han erhvervede sig, og naar

---

[1]) Hofman, danske Adelsmænd, III, Løvenørn, p. 216.

Menzikow saaledes er den eneste af hans Velgjørere, som vi med Bestemthed kjende, da se vi ikke alene af hans Breve til Menzikow, hvorledes han bevidner ham sin Taknemlighed, men vi have ogsaa hans egne Ord for, hvorledes han altid havde taget Menzikow i Forsvar mod andre indtil Sammenstødet med ham i Pommern for Kongens Tjenestes Skyld. Og hvis Løvenørn ikke dog bestandig havde bevaret en Erkjendtligheds Følelse for, at det var i Rusland at han havde grundlagt sin Lykke, vilde Christian VI neppe have ladet hans Død tilmelde det russiske Hof, og han selv ei heller ladet det første Slag, hvori han deltog, anbringe under sit Billede. Det var imidlertid ikke blot sine Velgjørere, som Løvenørn følte Taknemlighed mod, men ogsaa sine Undergivne for hvad, de havde været ham i deres Tjeneste, og naar hans eneste Bøn paa hans Yderste til Christian VI var for hans Secretair, og han sluttede sit Liv med det Vidnesbyrd, han derved gav sig, da kjende vi gjennem en lang Række Aar hans Tænkemaade fra den Side af den Godhed, han udviste mod René Montaigu, som han fra 1714 ses at være kommen i Forbindelse med og paa forskjellig Maade at have benyttet, og af hvem flere Breve ere os bevarede, der vise den Støtte og Trøst, som Løvenørn var for ham i hans fortrykte Stilling, som vi ogsaa af et Brev fra Løvenørn til ham se, hvorledes Løvenørn ydede ham sin Hjelp som en Ven, der kun beklagede, at han ikke kunde hjelpe, som han gjerne vilde [1]). Man omtaler Løvenørns Forbindelse med de Lærde her i Landet, og, uden at kjende nærmere dertil i det Enkelte, faae vi et Indblik i dette Forhold af et Brev, der haves fra Løvenørn til Falster, som er skrevet i Kjøbenhavn d. 31 October 1719, altsaa Dagen efter Offenliggjørelsen af Vaabenstilstanden med Sverig [2]). Anledningen til dette Brev var, at den daværende theologiske Professor Lintrup havde overrakt Løvenørn nogle udgivne Skrifter af Falster tillige med et Brev fra ham, og da Falster, der dengang kun var Conrector ved Ribe Skole, ønskede en anden Ansættelse til Forbedring i sine ringe Indtægter, havde Falsters Ven Lintrup henvendt sig til Løvenørn om hans Understøttelse dertil, som Falster tillige selv havde gjort i sit Brev. Hvorfor

---

[1]) Danske Samlinger III, Chr. Bruun, Oplysning om den danske Skueplads, p. 26—47.

[2]) Chr. Bruun, Falsteriana, p 127—8. Af Dateringen ses, at Løvenørn d. 31 Octbr. har været i Kjøbenhavn, og at Beretningen altsaa er urigtig hos Riegels om, at Løvenørn d. 3 Novbr. ankom fra Stockholm med Vaabenstilstanden. (Fjerde Frederik, II, p. 182).

Løvenørn ogsaa i sit Svar til Falster, næst at takke for de modtagne Skrifter, forsikrer Falster om sin Paaskjønnelse af hans videnskabelige Fortjenester, og sin Beredvillighed til alt, hvad han kan gjøre for ham, og skriver: „saavidt= som min ringe Credit strækker sig, kan I ikkuns frit disponere over mig, og jo før jeg i Gjerningen kan vise, jeg er Eders Ven, jo fornøieligere skal det være mig". Og hvad Sagen selv angaaer, da siger Løvenørn, at det endnu er hans Mening, — som da han talte med Biskop Thurah om, at han havde hørt, at Falster vilde være Præst —, at Falster „kunde tjene Gud og Landet ligesaavel ved Academiet som ved Prædikestolen", og at han med Fornøielse ser af Falsters Skrivelse, at Falsters Inclination kommer overens med hans Ønske. Falster havde tillige villet tilegne Løvenørn et Skrift, han stod i Begreb med at udgive, men dette beder Løvenørn maa bero af Grunde, som han mundligt vil forklare Falster, og bevidner Falster sin Tak og For= bindtlighed, ligesaa fuldt som det skete. Skriftet tilegnedes saa Geheimeraad Wibe, som vel ogsaa var det, som Løvenørn ønskede, hvorimod et følgende Skrift, der udkom et Par Aar senere, tilegnedes Løvenørn [1]). Hvor venlig Løvenørn, som der sagdes i Æremindet ved hans Død, har været mod sine Ligemænd, fremgaaer bedst af det Forhold, hvori han som Generaladjudant stod til Regimentscheferne, og som gjorde, at han ogsaa vedblev sin For= bindelse med dem, efterat han var traadt ud af Tjenesten, som vi se af de Breve, der foreligge i Udkast fra ham ved Begyndelsen af hans Ophold i Aarhus først paa Aaret 1728, til Brigader Kneyl, Oberstерne Reedtz, Am= thor, Numsen og Samnitz, af hvilke navnlig de to sidste fremtræde som hans særdeles Venner, med hvilke han ogsaa i Berlin har staaet i Brevvexling [2]). Og den Beretning vi have af ham selv om, hvorledes han skaffede Oberst Klepping Czarens Portrait i Greifswalde, viser, hvor uegennyttig og tjenst= villig han ogsaa var mod sine Kammerater, selv naar det, som her, gjaldt en Fordel, han kunde have gjort sig Haab om. Ved den Spaltning, som ind= traadte i den kongelige Familie mellem Frederik IV og hans Søskende, Prinds Carl og Prindsesse Sophie Hedevig, ved Comtesse Reventlows Op= høielse fra Fyrstinde til Dronning, hørte Løvenørn til det Parti, som sluttede sig til Kongens Søskende og med dem til hans Børn, Kronprinds Christian

---

[1]) Vigilia prima Noctium Ripensium, sive Specimen Annotationum in A. Gellium, Hafniæ, 1721.

[2]) Det kgl. Bibliothek.

og hans Søster. Ikke desto mindre stod Løvenørn fra sine Gesandtskaber og diplomatiske Forhandlinger i et særdeles godt Forhold til Storkansleren, Grev U. A. Holstein, til hvis Venskab for sig han ogsaa tyede efter Kjøbenhavns Ildebrand, for at afværge, at hans Lønning skulde blive nedsat af Kongen. Og som et Bevis paa den Opmærksomhed, som Løvenørn var Gjenstand for fra Storkanslerens Hus, se vi, da Dronning Anna Sophie d. 16 Febr. 1728 var nedkommen med en Søn, og Grev Christian Danneskjold, der var gift med Storkanslerens Broderdatter, var død Dagen efter i Kjøbenhavn af Kopper, at Storkanslerens Søn, den unge Grev Frits Holstein, strax tilmeldte Løvenørn begge disse Efterretninger, hvorpaa vi have Løvenørns Svar igjen til denne fra Aarhus d. 20 Febr. 1728 [1]), der er skrevet ligesom han her modtaget Brevet, og slutter med, at Løvenørn beder sig anbefalet til begge hans „værdige Forældre", hvorved vi erindres om den Anerkjendelse, der ydes Storkanslerinden, af dem, der kjendte hende nærmere. At ogsaa Dronningens Broder, Grev Chr. Reventlow, uden nogen Foranledning dertil fra Løvenørn selv, understøttede Løvenørns da omhandlede Sag med Kongen, have vi ovenfor set. Den Velynder, som Løvenørn imidlertid længst havde havt her blandt Rigets ansete Mænd, og som han selv kalder sin „inderlige Ven den hele Tid", var Geheimeraad Ditlev Wibe, til hvem ogsaa de fleste Breve- haves fra Løvenørn, og der kan neppe være Tvivl om, at det skyldtes det Indtryk, Løvenørn havde gjort paa Wibe, og Wibes Indflydelse dengang paa Frederik IV, at Løvenørn i saa høi Grad udmærkedes ved sin Sendelse hertil fra Menzikow, og at Kongen saaledes bragtes til at anstrenge sig, for at faae Løvenørn i sin Tjeneste fra Czarens, og skulde nogen derfor nævnes efter Menzikow, der væsenligen har grebet ind i Løvenørns Liv, maa det forsaavidt være Wibe. Men hvorvel dette Venskabsforhold mellem Løvenørn og Wibe bevaredes uforandret, indskrænkedes det dog tidligt hovedsageligt til deres indbyrdes Brevvexling, idet Wibe 1714 blev Amtmand i Gottorp, og da han i 1721 aftraadte fra denne Post, under 2 Dcbr. udnævntes til Statholder i Norge, hvor han var henimod ti Aar, til han d. 5 Novbr. 1731 afgik ved Døden i Christiania. Wibe hørte til Prinds Carls og Prindsesse Sophie Hedevigs Venner, og Løvenørn maatte saaledes af sig selv ved ham komme i Forbindelse med Prindsen og Prindsessen, og her i den Kreds, der samledes om dem, fandt

---

[1]) Det kgl. Bibliothek.

Løvenørn nu de tre Mænd, hvis Venskab blev det betydningsfuldeste for ham, og mellem hvis hædrede Navne hans eget er indflettet, nemlig Iver Rosenkrands, Christian Ludvig Plessen, og hans Broder, Prinds Carls Overkammerherre, Carl Adolf Plessen. Vi have et Brev fra Løvenørn til Prinds Carls Hofmarskal Bülow af 21 Dcbr. 1721 efter Løvenørns Udnævnelse til Gesandt ved Hoffet i Berlin, der udtaler Løvenørns store Hengivenhed for Prindsen og Prindsessen, og viser os hans Forbindelse med Carl Plessen [1]). Senere efter hans Ankomst til Aarhus som Stiftamtmand se vi der en levende Samfærdsel mellem ham og Iver Rosenkrands. Det er ogsaa fra dette Ophold af Løvenørn, at vi have et Par Vidnesbyrd om Løvenørns Forbindelse med Ludvig Plessen, det ene fra Løvenørns Side i et Brev, han skrev til Ludvig Plessen fra Aarhus d. 2 Dcbr. 1728 [2]), hvori han udtaler sin Glæde over, at denne undgik den almindelige Ulykke ved Kjøbenhavns Ildebrand, det andet fra Ludvig Plessens Side i hans Henvendelse til Kongen for Løvenørn i Begyndelsen af det næste Aar. Men Samlivet for Løvenørn med disse Mænd udviklede sig først, da Christian VI samlede dem alle fire om sin nye Throne, og dette Samliv, der talte den lærde Hans Gram i sin Midte, bevarede sig mellem ham og dem, saalænge de levede, uden at det berørtes af de Forandringer, som paa Grund af Dronning Sophie Magdalenes Indflydelse indtraadte i Plessernes Stilling til Kongen, og bevirkede deres Afgang fra Ministeriet [3]).

Om Løvenørns Forhold til Prinds Carl og hans Søster skulle vi endnu tilføie, at ligesom Ludvig Plessen ved deres Indflydelse maa antages at være kommen ind i Conseilet 1725 [4]), skyldtes det sandsynligt ligeledes dem, at Løvenørn fik Stiftamtmandsembedet i Aarhus efter ham, og Løvenørn var ogsaa neppe kommen tilbage fra Berlin til Kjøbenhavn i Dcbr. 1726, før han var ude paa Vemmetofte hos Prindsen og Prindsessen [4]). Hvad Løvenørns Stilling derimod angaaer i det vigtigste Forhold for ham, nemlig til Kong Frederik IV selv, da nød Løvenørn vel i rigt Maal al den Anerkjendelse, der kan ligge i den Brug, der gjøres af En, men fordi Frederik IV tog den mest udstrakte Tjeneste af Løvenørn og ikke havde nogen anden, som derved kunde erstatte ham, var Løvenørn dog altfor dansk en Charakter, til at Frederik IV

---

[1]) Vemmetoftes Historie II, p. 144—5.
[2]) Det kgl. Bibliothek.
[3]) Vemmetoftes Historie III, Carl Adolf Plessens Liv, p. 70—5.
[4]) Vemmetoftes Historie II, p. 153—5.

skulde synes om ham, thi den Selvstændighed, som Frederik IV hadede hos den gamle danske Adel, kom ikke mindre frem hos Løvenørn, der var udgaaet af det menige danske Folk. Og naar Frederik IV i fuldkommen Overensstemmelse med Frederik Gabels Lære satte Souverainitetens Bevarelse og Udøvelse som Hovedsagen ved Regeringen for sin Søn i sit Testament, og fremdrog Admiral Christen Thomesen Sehested som et Exempel paa den gamle danske Adels Surdeig, hvilken en dansk Konge for alt skulde vogte sig for, da var den jydske Borgermandsson, Poul Løvenørn, for at blive ved Kongens Udtryk, ganske af samme Kaliber og Surdeig, som Christen Sehested og begge Juelerne, som Kongen siger, ikke ere bedre end Sehested, hvormeget de end kunne forstille sig [1]). Hvad Kongen nemlig mener med de Beskyldninger, som han overdænger Sehested med, for at være et „raffinert, malicieust og intrigant Menneske“ [1]), finde vi Oplysning om i en Opskrift af Sehested, der viser, hvorledes han er bleven behandlet af Frederik IV for sine store ydede Tjenester, uden hvilke det mer end en Gang vilde have set daarligt ud for Frederik IV, og han til Løn derfor hverken har faaet, hvad der tilkom ham, eller modtaget Erstatning for hvad, han har udlagt, og saa tilsidst er bleven givet en Ansættelse udenfor Landet, fordi man vilde have ham herfra [2]). Og har Sehested uforbeholdent sagt det høit, som han nedskrev, og derved paadraget sig de anførte Beskyldninger af Kongen, fordi han ikke med Taushed har stukket Kongens Behandling til sig, saa var dette ikke mindre Tilfældet med Løvenørn, der allerede det første Aar, efterat han med Czarens Orlov gjorde Tjeneste her som Generaladjudant, erklærede, som vi have set, at fik han ikke sin Lønning, hvoraf han endnu ikke havde modtaget det mindste, saa maatte han forlange sin Dimission, for igjen at gaae i Czarens Tjeneste, thi uden Gage var det umuligt at tjene. Og som Løvenørn ogsaa i sit Brev til Storkansleren fra Aarhus lader Kongen høre, at han har paadraget sig sin Gjeld for hans Tjeneste, siger han aabent i sine Breve fra Aarhus til Berlin med Hensyn til Kongen, at han slet har belønnet hans Tjenester, og ladet ham betale Ydelsen af den Dulighed, man tillægger ham, med at tilsætte sin egen Formue, og hele Løvenørns Ophold i Aarhus, hvorunder der forhandles med ham, om at gaae til Udlandet igjen,

---

[1]) Dansk Maanedskrift, 1865, I, p. 51—7, J. H. Bang, Auszug der Regjerungs Regeln, welche S. K. M. Friederich IV seinem Sohne, Christian VI, hinterlassen.

[2]) Danske Samlinger, III, p. 272—4; Chr. Bruun, Admiral Christian Thomesen Sehesteds Fremstilling af den Løn, han høstede for sin Virksomhed i Statens Tjeneste.

er kun en fortsat Kamp mellem Kongen og ham, hvori han ikke vil lade sig byde de Betingelser derfor, som Kongen vil give, fordi han ikke vil leve paa en Fod der, som er uforenelig med de Krav, der gjøres til en saadan Stilling mellem andre. Naar der hertil endnu siges, som oven anført, at Løvenørn „lastede Hoffets sparsomlige Levnet med Andet mere", da førte Frederik IV sin Hofholdning paa samme Maade, som han lønnede, og det „Andet mere", som Løvenørn lastede, var, at Løvenørn hørte til dem, der ikke lagde Dølgsmaal paa deres Forargelse over Kongens ægteskabelige Liv mod Dronning Louise. At Frederik IV ikke desto mindre tilsidst maatte give efter for Løvenørns Betingelser, og selv henvende sig til ham, om at gaae til Berlin igjen, viser, hvor uundværlig Løvenørns Person var for Øiemedet med denne Sendelse. Til Christian VI blev Løvenørns Forhold nu det omvendte af hvad det havde været til hans Fader, og havde Frederik IV ikke paaskjønnet Løvenørn, gjorde han det desto mere, og naar Løvenørn er den eneste af de Mænd, som Christian VI begyndte sin Regering med, hvis Forhold til ham blev uforandret, og mod hvem alt det Gode, der laae hos Christian VI, blev sig selv ligt til det sidste, da behøves der intet Vidnesbyrd om den Taknemlighed og Hengivenhed, hvormed Løvenørn skiltes fra sin kongelige Velgjører. At Christian VI uforstyrret kom til at bevare sit Venskab til Løvenørn, skyldtes den Gunst, hvori Løvenørn ogsaa stod hos Dronning Sophie Magdalena, der i Foraaret 1739 gav ham sin egen Orden, og paa hvis Fødselsdag d. følg. 28 Nvbr. Løvenørn modtog Elefantordenen. Den Undtagelse, som Dronningen her gjorde med Løvenørn fremfor alle andre Danske, vækker saamegen større Forundring, som der aldeles ingen personlig Overensstemmelse var mellem hende og mellem Løvenørn, der var en Fjende af al Forstillelse og oprigtig sagde sin Mening [1]), og hun ikke alene maatte finde sig i Løvenørns aabne Væsen, der stemte saa lidt med den forstenende Hoftone, hvori hun indhyllede sig selv og alt omkring sig, men endog taale hans uafbrudte Venskab og Forbindelse med Plesserne og Rosenkrands, som hun havde optændt Christian VI til et saa bittert Had imod. Naar hun imidlertid ikke desto mindre gjorde dette, og Løvenørn ogsaa holdt Rosenkrands fast paa sin Plads i Ministeriet, saa længe han levede, men Rosenkrands faldt, da han var død, maa Forklaringen af det Særsyn, som her møder os ved Dronning Sophie Magdalene, søges i Løvenørns personlige Bekjendt-

[1]) Hofman, danske Adelsmænd, III, Løvenørn, p. 216.

skaber og ansete Forbindelser saa godtsom med alle Europas store Hoffer, der gav ham et Stempel i hendes Øine, og vel ogsaa lod hende have en Brug af ham, der opveiede det andet. Men hvad der især herved maatte faae Betydning for hende, var Løvenørns nøie Forhold til det preussiske Hof; og da ogsaa den preussiske Kronprindsesse, der satte saa megen Pris paa Løvenørn, var bleven gift med hendes Brodersøn, og hendes Familie derved endnu mere inddraget i det preussiske Kongehus, faldt hendes Gunst mod Løvenørn saaledes sammen med hendes Hensyn til sine Egne.

Blandt de Navne, der mindes ved Jægerspris, staaer ogsaa Løvenørns paa en Sten i Slotshegningen ved Skoviderstien [1]). Men fra Stenen i den affides Lund har en Digter i vore Dage draget hans Navn frem i Sangen, og paa det Sagn, der knytter sig til hans Bortreise fra Fædrelandet og hans Ægteskab efter sin Hjemkomst, givet os et fuldt og levende Billede af hans Personlighed [2]). Og naar det hedder i det første Træk af dette:

„Han var en Svend saa sund og kraftig,
Som nogen af den jydske Rod",

da havde Løvenørn vistnok ogsaa baade legemlig og aandelig et Præg af den Landsdel, som han tilhørte fra Fødslen.

Vi have anført et Par Udtalelser af Grev Carl Gustav Tessin om Løvenørn, der haves paa fransk i hans Dagbogs Optegnelser, og vi meddele her i Oversættelse den Skildring af Løvenørn, hvortil disse knytte sig:

„Hr. de Løvenørn", hedder det, „General og Overkrigssecretair i Danmark, var en Mand, der selv havde gjort sin Lykke, stor, med en smuk Anstand, ligefrem, aaben, elskværdig, spøgefuld, og grundredlig. Han havde med Held opfyldt sin Sendelse ved Hoffet i Sverig 1720; besad Vid, Livfuldhed, den Tone og det Væsen, som hører til det gode Selskab" [3]).

---

[1]) Mindestenen staaer noget nord for den over Tormod Torfesen, og bærer Navnene „Holck, Adeler, Løvenørn". Af disse er Adeler den bekjendte Normand Cort Sivertsen Adeler, der vandt sin Anseelse i venetiansk Tjeneste mod Tyrkerne, og døde som dansk General-Admiral d. 5 Novbr. 1675. Holck er den som tydsk Greve d. 30 August 1633 afdøde Henrik Holck til Raunholt, der udmærkede sig ved sit Forsvar af Stralsund 1628, til hvis Undsætning mod Wallenstein Christian IV havde sendt ham, og som efter Freden i Lübeck gik i keiserlig Tjeneste, hvor han døde samme Aar, han var bleven optaget i Grevestanden. S. Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1856, C. F. Wegener, Historiske Efterretninger om Abrahamstrup, II, p. 214.

[2]) Carl Ploug, Samlede Digte, Kjøbenhavn, 1862, p. 479—492: „Et Kys".

[3]) Tessin och Tessiniana, p. 309: »Mr. de Löwenörn, Géneral & Secretaire d'etat du Dep. de la guerre en Danemarc, etoit homme de fortune, grand, de belle prestance,

Grev Tessin benyttede sig ved sine Optegnelser baade af det svenske og franske Sprog, og nedskrev disse, snart som Livet bragte ham dem, snart som Personer og Begivenheder igjen vendte tilbage i hans Erindring. Der findes saaledes ogsaa en anden Antegnelse af ham om Løvenørn, der er affattet paa svensk, og som Udgiveren har føiet til den franske. I denne dvæler Tessin alene ved det Grundtræk, der fra alle Sider i en saa sjælden Grad fremhæves ved Løvenørn, den Tillid til sin Redelighed og Retsindighed, som Løvenørns Blik indgød Enhver, og Tessins Udtalelse herom, som vi gjengive med hans egne Ord, er affattet med en Varme, der viser, hvor stærkt han selv har følt dette Indtryk. Han siger her om Løvenørn:

»Redligheten lyste ur hans qvicka ögon, och naturen hade den gången målat väl. Om den mannes uppsyn bedrager mig, säger Fielding i sin Portugisiska resa, så skrifver vår Herre ej en god och läslig hand« [1]).

Tessin omtaler Løvenørns Munterhed og Spøgefuldhed. Vi have tidligere her set et Træk deraf i de Løier, som der siges, at Løvenørn gjorde med Tordenskjold, da Tordenskjold ved Pommern blev trukket op af Vandet, uden at have faaet Daasen, som han var sprunget ud efter. Og vi have et Exempel herpaa af en anden Art, der viser os, hvor fint Løvenørn ogsaa forstod at spøge, og hvor let et Vers tillige kunde flyde ud af hans Pen. Løvenørn havde nemlig indgaaet et Væddemaal med Geheimeraad von Osten, hvorved den tabende skulde give den anden den bedste Bog, han havde i sit Bibliothek. Løvenørn tabte Væddemaalet, og lod da en Bog af rent Papir indbinde i Folio, og skrev saa et Vers foran i denne med sit Navn under. Beretningen herom tilligemed Verset er fundet i Vemmetofte Kloster, og, som Haandskriften viser, optegnet af Priorinde Anna Catharina Vincentina von der Osten, der døde 1780, og siden 1738 havde levet i Klosteret. Hvem det er af de forskjellige von Østener, der vare Geheimeraader, nævnes

---

rond, franc, aimable, jovial; & plein de probité. Il avoit rempli avec succés sa mission a la Cour de Svéde en 1720. Il avoit de l'esprit, de la vivacité, le ton & la façon de bonne compagne«.

[1]) The journal of a voyage to Lisbon by the late Henry Fielding, Esqv., London, 1755, p. 131: »Qvin the player, on taking a nice and severe survey of a fellow-commedian, burst forth into this exclamation: »»If that fellow be not a rogue, the Creator doth not write a legible hand««. Til dette Sted maa Tessin sigte, og, hvad der her siges om det slette Ansigt, overfører han saaledes paa det gode, idet det ene ligesaa vel som det andet maa være et Udtryk for det indre Menneske.

ikke, men da der her er Tale om hans Bibliothek sammen med Løvenørns, og det er kjendeligt, at de begge ere store Bogelskere, og Væddemaalet gjelder det, som Enhver af dem nødigst vil miste, kan der ikke være Tvivl om, at den her omhandlede von Osten er den for sit værdifulde Bibliothek med de bethydelige Samlinger til den danske og norske Adels Historie bekjendte August Vilhelm von Osten, der i Slutningen af Løvenørns Liv var Amtmand i Sorø. Vi skulle meddele Verset i Bilagene saaledes som det er skrevet med den dertil knyttede Antegnelse, og idet vi gjengive det her med den almindelige Retskrivning, slutte vi dermed Fremstillingen af Løvenørn:

Gak rene Bladebog, som Tryk og Pen har skaanet,
Og endnu intet har af Andres Hjerne laanet,
Gak til von Osten hen, fra Osten Visdom kom,
Von Ostens Visdom kan opfylde dine Rum,
Hans Læsning billig maa ved flere Bøger værnmes,
Ei flere Skrifter kan udi hans Hjerne gjemmes.
En Pung er bedst for den, som selv kan gjøre Guld,
Og rent Papir for den, som selv kan skrive fuld.
Mig synes, jeg alt ser, hvor dine Blade praler,
Hvert hjernespundet Ord og Mening Visdom taler,
De Lærdes Avind dig med Tiden møde vil,
Uskyldige Papir, hvad kan du vel dertil?
Min Pen, som smittet har den allerførste Side,
Undskyldte sig dermed, den kunde ikke lide,
At Andres Ærerim, som vistnok kommer til,
Den forekom. Farvel, mit Navn jeg skrive vil,

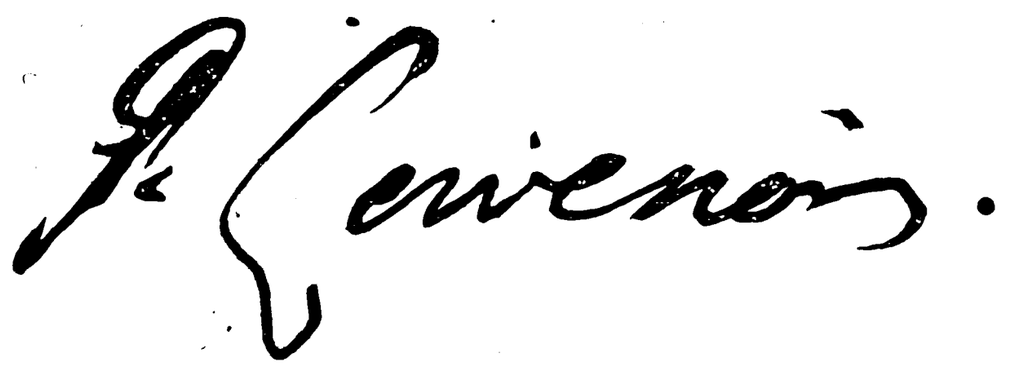

XXVIII.

Efterretninger om Bregentved Hovedgaard.

Bregentved, med hvis personlige Eieres Levnetsløb vi nu standse, har fra det først træder ind i Historien med disse til den Dag idag havt sin Hovedgaards Bygning paa dens nuværende Sted, uden at den har været flyttet, som der er antaget [1]). Det er derhos en Mærkelighed ved denne Bygning i historisk Henseende, ligeoverfor de andre gamle Herregaarde i vort Land, at den er naaet op til vor Tid fra Middelalderen, uden nogensinde at have været nedbrudt, for derefter helt paany at opføres fra Grunden af, men at den bestandig, idet den ogsaa har været skaanet for anden Ødelæggelse, kun har undergaaet Tidens Forandringer ved delvise Omdannelser og Udvidelser, hvorved dens Besiddere til enhver Tid have indrettet sig der, som de ønskede. Og selv med den udprægede Stil i Bygningens Hovedfaçade fra det forrige Aarhundrede er der endnu bevaret noget ved den i Anlægets Helhed, der minder om den lille Adelsgaard, der her i Middelalderen har staaet paa dens Grund, og fra hvilken den nuværende Hovedbygning med sine smukke Omgivelser er voxet op gjennem alle dens Forandringer i Tidens Løb.

At Navnet „Bregentved", — der ogsaa i Udtalen blev til Brentved, Brændtved, Breigentved, Breintved —, skreves oprindelig paa sin egen-

---

[1]) Danske Herregaarde, II, Bregentved.

lige Maade »Brægnethued«, have vi set ved Betegnelsen af Bregentveds første her anførte Eier, og under den tilsvarende engelske Form »Brackenthwaite« gjenfinde vi det blandt de danske Stednavne, der ere overførte til England [1]). Den første Del af Sammensætningen viser hen til den yppige Bregnevæxt, der her maa have været i Oldtiden, og den sidste Del er Stedbetegnelsen „Tved", der udledes af det angelsachsiske þwitan, þweotan, skære itu, og her maa være brugt med Hensyn til de Sør og Sænkninger, der gjennemskære Bakkedraget, paa hvis Skraaninger Markerne ligge [2]). Anvendelsen af Ordet Tved paa Stedforholdene her stemmer saaledes fuldkommen med Sprogbrugen i Folkevisen om „Langben Rise og Viderik Verlandsen", hvor Tved og Lide sættes som ensbetydende, og Viderik Verlandsen siger, idet han skal opsøge Langben Rise [3]):

v. 10. „I holder her alle Danner Kongens Mænd
op under disse grønne Tvede,
imedens jeg rider i Skoven frem,
jeg vil os Veien oplede".

Og derpaa, efterat have fældet Langben Rise, forstiller sig for Kongen, som om han havde været den slagne, og, efterat være vendt tilbage, sagt til sine Folk:

v. 46. „Her holder I, alle mine Staldbrødre gode,
alt under den grønne Lide,
Langben Rise haver mig slaget idag,
det er min største Kvide".

Af de Sør, hvormed Høidedraget her i Oldtiden var gjennemskaaret, gik de to, som begyndte vest for Hovedgaardens Grund, tidlig over til Engdrag, og kjendes kun under denne Betegnelse, den nordlige af dem under Navn af „Brennemae", og den sydlige under Navn af „Eilemae", i hvilke Navne Endelsen „Mae" eller „Mad", det gamle „Math", betyder

---

[1]) W. Worsaae, Meddelelser om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland, 1851, p. 97—98.

[2]) N. M. Petersen, Samlede Afhandlinger, I, danske og norske Stednavne, p. 156-172. I den af N. M. Petersen her givne Forklaring overføres vel Betydningen af Tved paa Land, der er indtaget til Dyrkning ved Afdrivning af Skov, og Tved stilles sammen med de Stedendelser, der betegner Skovrydning; men det turde ligge nærmere ved Ordets Grundbetydning, at forstaae Tved, som her forklaret, om et Agerland, der er afskaaret enten ved Vand eller Sænkninger, og snart kan springe frem som et Næs i Vandet, snart være, hvad der kaldes „et couperet Terrain" med vexlende Høider og Fordybninger.

[2]) Peder Syvs 200 Kæmpeviser, Udgaven af 1764.

Slet, Høslet, af det oldnordiske »má«, slaae [1]), hvormed det tydske „mähen" er beslægtet; hvorimod begge Forordene „Brenne" og „Eile" ere tagne af Planter, det første, der ogsaa forekommer forkortet til „Bren", — og ved den senere brede Udtale er bleven til „Brænde" —, af Bregne [1]), og det sidste af „Egle", der i Udtalen er bleven til „Eile", og er Egelurten, hvormed den fugtige Jordbund her da stærkt maa have været begroet [2]). I den østlige Del af Eilemae blev Søen imidlertid tilbage, der senere er bleven udvidet igjen over den største Del af dens gamle Leie, og om Søen i den nordlige Del af Brennemae vidner endnu den for sin smukke Beliggenhed der saa kaldte „Ulnemose" [3]). Eilemae grændsede mod Vest til Skov, og hele Brennemae slyngede sig gjennem et skovbegroet Høidedrag med indskaarne Sidedale. Østlig for Hovedgaardens Grund laae en tredie Sø, der holdt sig længe, og vedblev, efterat være tilgroet, at kaldes „den gamle Sø"; i dens Leie gaae nu de brede udgravede Vanddrag, som gjennemskære Parken ved Bregentved Have, og dens lille vestlige Arm, der løber nord om Hovedbygningen, er endnu bevaret som Sø. Den fjerde Sø, som var den dybeste, og har holdt sig uforandret som Sø, er den sydost for Hovedgaardens Grund beliggende Ulse Sø, der bærer sit Navn efter den hosliggende Kirkeby. Til disse Søer kom endnu den af Admiral Gabel igjen udgravede Sø, som efter ham benævnes „Gabels Sø", og ligger i nogen Frastand nord for den gamle Sø i den Sænkning, hvorfra Markerne hævede sig til de to tidligere her liggende smaa Byer, Pederstrup og Holte.

Hvad nu Beliggenheden angaaer af Hovedgaardens tre gamle Marker til de her nævnte Søer, da have vi saa godtsom strax med Hovedgaarden Vished for, at den har havt Mark mellem Gammel Sø og Gabels

---

[1]) N. M. Petersen, Samlede Afhandlinger I, p. 152. 172.

[2]) I Videnskabernes Selskabs danske Ordbog anføres „Egelurt", som det danske Navn paa »Lysimachia nummularia«, der er en Plante med smaa tynde krybende Stengler, fingerrunde modsatte Blade og smaa gule Blomster. Om dens Forekomst siger Joh. Lange i sin Haandbog i den danske Flora, 1 Afdel. p. 184, at den findes „ikke sjælden paa Enge, ved Randen af Veie, og i fugtige Skove", og „især meget hyppig i det sydlige Sjælland, Fyen, samt Øerne".

[3]) Navnet, der i Skrivemaaden efter den senere Udtale er gaaet over til „Onde Mose", ligesom „Brennemae" er gaaet over til „Brændemae", og derved bleven udsat for en ligesaa begrebløs Mistydning som dette, kommer af „unne", „unde", der i Udtalen er bleven til „onne", onde", og nu hedder „ynde", det isl. »una«, hvoraf »unad«, Behag, Lyst, »unaðs syn«, et yndigt Syn, »unaðs vist«, et behageligt, fornøieligt Opholdsted. Ordets Betydning er saaledes smuk, lystelig.

Sø nordoſt til Holte Bys Marker, og har den ene af dens Marker ligget her, maa vi ſøge de to andre Marker paa de ſydlige og nordlige Skraaninger mod Eilemae [1]). Paa Skraaningerne mod Ulſe Sø ved dennes nordlige Side mellem den og Gammel Sø laae derimod Landsbyen Lille Bregentved med ſine tre ſmaa Marker. Disſe Skraaninger, der udgjorde Markerne til Byen og Hovedgaarden, vare ſaaledes „grønne Tvede og Lider", men ligeſom med Søerne er der ogſaa i Tidens Løb foregaaet en Forandring med disſe, idet den ſtørſte Del af Strækningen mellem Ulſe og Gabels Sø nu er bevoxet med Træer, der indeſlutte Dyrehaven og Lyſtſkoven til Bregentved. Der er imidlertid bevaret os et levende Vidnesbyrd om, at den Befolkning, der boede her i den hedenſke Tid, fandt Marker for ſig, hvor der nu er Skov, i de Gravhøie, den har opkaſtet og endnu findes her dels mod Ulſe Sø, dels med Udſigt mod Gammel Sø [2]). Saxe beretter nemlig i den ottende Bog af ſin Danmarks Krønike ved Slutningen af Kong Snies Regering, at hvor der — allerede i hans Tid — nu var Skove omkring Stenhøie og Stendyſſer, der havde der i Oldtiden været aabne Marker og

---

[1]) Begge de her liggende Marker bære ogſaa gamle nordiſke Navne, den ſydlige af „Koldinghus Marken", den nordlige af „Froſte Marken". Den første efter et Hus, ſom igjen har ſit Navn af „Kolding" d. e. Kolling, af Endelſen „ing", Vang, Vænge, Mark, og „Kolle, Kulle, Kul, det isl. kollr, en Spids, Top, hvoraf Kulshøiene ved Vordingborg og Kullen i Skaane; Benævnelſen angiver ſaaledes ſelv Markens Beliggenhed. Og hvad Ordet „Froſt, Froſte" angaaer, hvorefter den anden Mark og det hosliggende „Froſtehus" benævnes, og ſom møder os i Landsbyen Froſt ved Veile, i Froſte-Den med Froſte-Thinget i Norge, og i Froſte-Herred i Skaane, da maa det forklares af Perſonnavnet „Fro" og Endelſen „Sted", der ſammentrækkes til Froſt, Froſte. Det ſamme er ogſaa Tilfældet med det gl. nord. »staðir«, ſom ſes af Bo-ſted »bú-staðir«, der i norſke Stedendelſer er bleven til »búst« (N. M. Peterſen, Saml. Afhandl., I, Stednavne, p. 159), og viſer, hvorledes »Fro-staðir« er bleven til »Frost, Frosta«.

[2]) Gravhøiene i Bregentved Dyrehave omtales af Profeſſor Nyerup i hans Afhandling om Tryggevælde Runeſtenen, og den Underſøgelſe, ſom han i Aaret 1809 fra 7—9 Septbr. foretog af „Keiſehøien" i Haarlev Sogn, hvorfra Runeſtenen var taget. Afhandlingen er indført i 5 Aarg. af Skandinav. Literatur Selſkabs Skrifter p. 404—447, og Nyerup bemærker deri p. 407—8, ved at nævne Gravhøiene paa Tryggevælde Mark, at „der ligeledes i Bregentved Dyrehave ſes ogſaa ikke faa af ſamme Art". Underſøgelſen af Høien beretter Nyerup, at han foretog i Forening med daværende Høieſterets Aſſeſſor Grev V. Moltke efter Foranſtaltning af Geheimeraad, Ordenskansler, Grev Moltke til Bregentved. Og da Grev Joachim Godſke Moltke dengang havde ſin faſte Bolig paa Bregentved, og Grev Vilhelm Moltke deltog i Undersøgelſen med Nyerup, har Nyerup ſandſynligt lagt Veien over Bregentved, og ved ſamme Leilighed gjort ſig bekjendt med Gravhøiene i Dyrehaven der.

Vange [1]). Den Forandring, der her er sket, kan ogsaa historisk paavises, idet den falder sammen med Nedlæggelsen af Bondebyen Bregentved, hvorved dennes Marker gjordes til Hovedgaardens tredie Mark, og den Mark, som Hovedgaarden havde mellem Gammel Sø og Gabels Sø igjen blev indtaget til Skov; hvoraf dog senere den nærmest til Byerne Pederstrups og Holtes Marker stødende Del atter er bleven afdrevet. Denne Skov, der benævntes „Lunden", bestemtes til en Lystskov, og det Navn, den fik, var en Forkortelse af det gamle Navn „Rosenslund", hvorunder Lystskoven besynges i Folkevisen.

Bondebyen Lille Bregentved bestod af 5 Gaarde i den Tid, vi kjende den. Den skiltes fra Hovedgaardens Grund ved en Mølle, som laae tæt sønden for denne ved Afløbet af „Eilemae", og hvis Nedfalds Vand nu danner Vandfaldet i Bregentved Have. Den første Angivelse, vi have om Bregentved, betegner den kun som en Landsby, men dermed udelukkes ikke, at der jo fra først af ogsaa kan have været en „Basegaard" der, som har været beboet af „frelse" Mænd, uden at udskilles fra Byen, og at det er derfra, at Hovedgaarden er udgaaet, saa at dens Oprindelse kan være ligesaa gammel som Byens, medens dens Udvikling til Hovedgaard over Byen og dens dertil svarende Bygninger gjerne kunne tilhøre en Tid, der ikke ligger langt tilbage fra Begyndelsen her af dens Historie med Olaf Grubbe, hvis Levetid kun angives for os ved hans Sjælegaver i 1382 [2]). Nogle Aar forinden se vi, at Conrad Moltke har eiet Gods i Hasle, og ved Midten af Aarhundredet, at Ficke Moltke har eiet Gods i Freerslev, og naar vi her have sluttet Fremstillingen af Bregentveds Besiddere med Bregentveds Overgang i Moltkernes Eie, træffe vi saaledes Slægten Moltke i Besiddelse af Gods omkring Bregentved, før vi med nogen Tidsangivelse kunne nævne Bregentveds første Eier. Af de to her anførte Moltker mageskiftede Conrad Moltke 1376 sit Gods i Hasle By til Biskop Niels (Jepsen) i Roskilde [3]), og Ficke Moltke 1357 sit Gods i Freerslev By til Skovklosteret ved Næstved; og efter hvad Roskilde Bispestol iforveien eiede i Hasle By [4]), fik Bispestolen sandsynlig nu ved Mageskiftet med Conrad Moltke

---

[1]) Vemmetoftes Historie I, p. 2, hvor der omtales et Par af Vemmetoftes Skove med Gravhøie i.

[2]) Om „Basegaard" eller „Basebol" henvises til Vemmetoftes Historie I, p. 190. 221.

[3]) Ældste danske Archivregistraturer, III, p. 332.

[4]) Scriptores rerum Danicarum, Tom. VII, p. 52—3; registrum redituum ad episcopum Roskildensem c. a. 1370; hvorefter Bispestolen ved den Tid eiede en Hovedgaard i Hasle By og Landbo med 24 Trer Jord o: Bøndergods af 24 smaa Gaarde.

sit Gods affluttet der. Hermed forbandt Roskilde Bispestol ogsaa Pederstrup og Holte Byer [1]), og Bregentved Hovedgaard var saaledes omringet af Bispestolens Gods i alle disse tre Byer, da Oluf Grubbe besad den; og i Freerslev By havde den Skovklosteret til Nabo, som ved den Sjælegave, Klosteret havde faaet af Fru Sophie Tuwo Rinebæksdatter, og ved Mageskiftet med Ficke Moltke var største Lodseier der.

Hvad de nærmest følgende Eiere af Bregentved angaaer efter Oluf Grubbe, da havde Fru Bodil, som alt anført, en Sag med Byen Holte om Gjerdet mellem dens Mark og den dertil stødende Mark af Bregentved Hovedgaard, hvori hun fik et Vidnebrev af Sællandsfars Landsthing d. 14 Juni 1414, for at Holte By skulde være halvt med Bregentved om Gjerdet, fordi „Holte Mark ligger paa den ene Side og Bregentved Mark paa den anden Side", og at to „Tinghøringe" (Stokkemænd) retlig havde skiftet og skjelnet halvt Gjerde mellem Bregentved og Holte, og Mærke tilsat, hvilket til Holte hørte at lukke, og hvilket til Bregentved. Vi have ogsaa anført, at Byen Stenkelstrup i Terslev Sogn, der bestod af 7 Gaarde, og hvoraf senere Hovedgaarden Sophiendal er grundlagt fra Bregentved, allerede under Laurids Eriksen Bydelsbach ses at have været forenet med Bregentved Hovedgaard. Laurids Eriksen besad dengang disse 7 Gaarde i Stenkelstrup som Pantegods tilligemed 2 G. i Tjæreby, ligeledes i Terslev Sogn, og i Kongsted Sogn 4 G. i Eskildstrup med Eskildstrup Mølle samt 2 G. i Hyllede, foruden mere Jord, og de til dette Pantegods hørende Skove. Dette Pantegods gjorde en anden Adelsmand ham vel stridigt, der ogsaa formente, at have Ret til gjøre Udlæg i det, men Laurids Eriksen modsatte sig dette med Magt, og den herover opstaaede Strid afgjordes først under Hr. Niels Pedersen Gyldenstjerne, der var bleven Eier af Pantegodset sammen med Bregentved, og fik en kgl. Retterthingsdom af 6 Juli 1450, for at der ikke kunde gjøres Udlæg i dette Pantegods, med mindre det først blev indløst.

I Mourits Nielsen Gyldenstjernes Tid have vi en Optegnelse af 17 August 1494 over Inventariet paa Bregentved. Optegnelsen er forfattet i to Afskrifter, hvoraf Mourits Nielsen fik den ene, og den nye Foged paa

---

[1]) Efter Reformationen ses Kronen at være i Besiddelse af Holte og Pederstrup Byer, som maa forklares af, at de have været Bispegods, der ligesom det tilstødende Bispegods i Høsten By har ligget under Bispestolens Lehn Thureby, som ved Reformationen blev et Kronlehn.

Bregentved, Hans Baggi, den anden [1]). Med Hensyn til Bygningerne bemærke vi herved, at der af Borggaardsbygningen kun i Forbigaaende nævnes Stegerset og Binghuset, hvori Bingen eller Rummet til Melet var. Og idet vi gjengive Optegnelsen fuldstændig nedenunder, skulle vi her kun fremhæve nogle Enkeltheder af den. Der anføres saaledes en stor Mulling, 6 nye „Herrefade" (Herremandsfade) og 6 gamle, 4 nye røde „Knabefade" (Svendefade) og 10 gamle; af røgede Sulvarer 12 Faarekroppe, 116 Sider Flæsk, 1 Kokrop og 10 Gæs; af Malt anføres der 6 Pund Havremalt; til Meieriet 1 Kjerne, 24 Melkebøtter, og 4 Spande, og ved disse og en derefter anført Sennopskværn nævnes ogsaa det til Afstraffelse brugte Halsjern med Lænken, som altsaa maa have været anbragt i Nærheden heraf i Borggaarden. Af Avlsredskaber anføres 2 Vogne med Tømme og Sele og deres Redskab, et godt Par nye Seler, og 3 Plove med Jern og Redskab, samt 4 Høleer; af Besætning 27 Malkekøer, 4 Kvier og 1 Ko, der er udleiet, 22 Øxen, som have draget, 5 Stude, som ikke have draget, 4 smaa Ungnød, 60 Geder og 2 Bukke, 56 Kid, 50 Faar og Lam med Vædderen, 40 gamle Svin, foruden Grise og Ungsvin, 14 Øg unge og gamle, 4 Vognheste, 1 Stodhest, 7 Plage og 6 Føl, der vare med Øgene, og 26 Gaardgæs [2]).

---

[1]) Danske Magazin III R., III B. p. 283: „Inventarium paa Bregentved, som Hans Baggi annammede d. 17 August 1494. Meddelt af Kall-Rasmussen. — Den her nævnte Hans Bagge var endnu Foged paa Bregentved i Aaret 1503 (Vemmetoftes Historie I, p. 27—8.

[2]) „Item 18 Dyner onde og gode, 6 Par Lagener smaa og grove, 12 Sengeklæder, nye og gamle, 3 Hoveddyner, 2 Læderlagener, 2 Skinddækkener, en Bryggerkedel paa 3 Tønder, 3 Ølkar, det ene er i Binghuset, 28 Øltønder og 6 Fade, 1 Saae, 1 Tragt, 1 Øse, 7 hele Gryder og 4 brudne store og smaa, 1 lille Kedel, 1 brudden med 2 Jernfødder, 1 Kedel med Greb paa til $1\frac{1}{2}$ Spand Vand, 3 Kaalgryder, som Hans (Bagge) skal have fra Kallundborg, 1 Kedel paa $\frac{1}{2}$ Tønde, 2 gamle Tinkander, 3 Staalskeer, 1 Kokkekniv, 2 Flaaknive, 1 stor Mulling, 2 Brandjern (ɔ: Ildragere), 1 Bradspyd (ɔ: Stegespyd), 1 Rist, 1 gammelt Skab i Stegerset, 3 Duge store og smaa, 3 Haandklæder, 6 nye røde Herrefade og 6 gamle, 4 nye røde Knabefade og 10 gamle, 4 nye røde Tallerkener og 13 gamle, item fem brudne Fade til Gammelmad (ɔ: Saltmad), 1 stor Skaal og 6 smaa Skaale, 2 Kander med Pibe i, 12 Faarekroppe, 116 Sider Flæsk, 1 Kokrop, 10 Gæs, $1\frac{1}{2}$ Tønde Smør af Avlen, $\frac{1}{2}$ Td. Bremer Salt, 3 Pund Mel og 2 Skp. mere, 3 Pund Rug og 6 Skp., 6 Skp. Byg, 16 Td. Havre, 6 Td. Havremalt, 1 Kjerne, 24 Melkebøtter, 4 Spande, 1 Sennopskværn, 1 Halsjern med Lænken, 3 Lysestager, 3 Naver, 3 Øxer, 1 Tjærekniv, 2 Spigerbor, 4 Høleer onde og gode, 1 Kiste og 1 Ørk (ɔ: Ark, en større Kiste, begge til at gjemme det ovenanførte Linned og Sengetøi i), 2 Vogne med Tømme og Seler og deres Redskab, 3 Plove med Jern og Redskab, $1\frac{1}{2}$ c. Staal i et Staalfad, 2 St. Hamp, 80 Skp. Humle, 27 Malkekøer, 4 Kvier, 1 Ko, som Bo Truelsen har i Leie, 22 Øxner, som

Af denne Fortegnelse ses det store Forraad af Sulvarer, som Mourits Nielsen ogsaa havde paa Bregentved, og at hans Sulkammer her, om det end ikke kunde sammenlignes med Sulkamret hos ham selv hjemme paa Aagaard, dog ogsaa viste baade hans Rigdom og hans Forsynlighed. At man dengang har brugt Havre til at brygge Øl af til almindelig Brug, fremgaaer af det her anførte Havremalt, som er den eneste Slags Malt der nævnes, og er en særegen Oplysning, der her gives. Og hvad det angaaer, at der kun haves 2 Vogne og 2 Par Arbeidsheste til Gaarden samt 4 Høleer, da hidrører dette fra, at baade Slaaningen og Indagningen ved Høhøsten og Kornhøsten udførtes ved Hoveri, hvorimod Pløiningen besørgedes af Hovedgaardene selv, og medens dette er sket ved de her anførte Trækstude og Plove, stemme de 3 Plove med den Størrelse af 3 Bøndergaarde, som vi maa tillægge Hovedgaarden. Hovedspørgsmaalet ved Gaarden er imidlertid Besætningen, og idet vi efter Opgivelsen her af den faae det Indtryk, at Gaarden har været i en særdeles god Stand under Mourits Nielsen, se vi, at Kvægbesætningen har bestaaet af ligemange Kør og Stude, nemlig 31 Stk. af hver Slags gamle og unge tilsammen, at der har været en Svinehjord til Gaarden af 40 gamle Svin, foruden alle de unge Svin og Grisene, en Gaaseflok paa 26 gamle Gæs, som aarlig skulde holdes til Yngel, et Stuteri paa 14 Hopper og en Hingst med 7 Plage og 6 Føl, og at Besætningen endelig af Geder har bestaaet af 60 Modergeder og 2 Bukke med 56 Kid, og at der dertil har været en Faareflok paa 50 Moderfaar og ligesaamange Lam, tilligemed en Vædder [1]).

Vi have en Meddelelse om Besætningen paa det nærliggende gamle Gisselfeld en sexten—sytten Aar senere af 2 Febr. 1511 [2]), som tilbyder en meget oplysende Sammenligning med den her foreliggende. Vi se nemlig deraf, at denne Gaard dengang, inden den endnu flyttedes og med dens daværende Tilliggende, har havt til sin Besætning: 26 Plovstude, 2 Studlinge, 27 Kør, 47 Faar og Vædderе, 47 Geder og Bukke, 4 Arbeids-

---

draget have, 5 Stude, som ikke have draget, 4 smaa Ungnød, 60 Geder og 2 Bukke, 56 Kid, 50 Faar og Lam med Vædderen, 40 gamle Svin, foruden Grise og Ungsvin, 14 Øg unge og gamle og 1 Stodhest, 4 Vognheste, 7 Plage, 6 Føl, (som) ere med Øgene, 26 Gaardgæs".

[1]) Der staaer i Fortegnelsen „50 Faar og Lam", men at dette maa forstaaes om 50 af hver Slags, fremgaaer af, at Lammene aldrig paa Fortegnelserne over Besætningerne slaaes sammen med Faarene, men tælles for sig, ligesom ogsaa Antallet af Kiddene her er anført ved Siden af Antallet af Gederne.

[2]) F. Rasmussen, Optegnelser om Gisselfeld, p. 339—40.

heste, 2 smaa Foler og 3 Arbeidsøg. Undtages Stutteriet paa Bregentved og hvad der der opgives om Holdet af gamle Svin og Gaardgæs, hvorom intet er anført ved Gisselfeld, er der her den mærkeligste Overensstemmelse mellem Besætningerne paa begge disse Gaarde, idet Antallet af Kør og Stude, Faar og Geder saagodtsom er ens, hvorved det maa erindres, at der paa Grund af Aarstiden ved Fortegnelsen fra Gisselfeld ikke kan være Tale om Lam og Kid, da disse ikke endnu ere faldne. Vi faae heraf Indtrykket ikke blot af samme Drift ved disse Gaarde, men ogsaa af samme omtrentlige Størrelse; og det Forhold, vi her se, mellem Geder og Faar, hvoraf der holdes ligemange af hver Slags paa Gisselfeld, men Gederne endnu have nogen Overvægt paa Bregentved, kunne vi betragte som det almindelige i Landet ved Slutningen af Middelalderen [1]).

Sammen med denne Beskrivelse over Indbo og Besætning paa Bregentved i 1494 ses det ogsaa, at Mourits Nielsen har eiet noget af Byen „Torop" (Søtorup), hvorved Gisselfeld laae, og hvor St. Sevrens Gilde var, som hans Fader betænkte i sit Testament.

I det aabne Brev, som Hertug Albrecht og Grev Christoffer faa Dage efter Slaget ved Oxnebjerg lod udgaae til Borgere og Bønder i Sælland d. 15 Juni 1535, foreholdes der dem den Ulykke, de vilde rammes af, hvis Hertug Christian og Herremændene igjen kom til Regimentet, „besynderlig fordi," som der siges, „den meste Del af Eder i det forgangne Aar haver brændt deres Gaarde og Slotte af, byttet og parteret deres Bohave og Kvæg". [2]). Blandt de Gaarde, hvormed det sidste vides at være sket, var Gisselfeld, der blev overfaldt af Næstved Borgere, som efter Kjøbenhavns Overgivelse (29 Juli 1536) ogsaa stevnedes for det Kvæg, som de der havde taget [3]). Gisselfelds daværende Eier Johan Oxe fandt til

---

[1]) Saaledes var der i Besætningen paa Saltø („Solte") d. 6 April 1486: 24 Geder og 20 gamle Faar; paa Nyborg Slots Ladegaard d. 26 Juli 1523: 52 Geder med 10 Kid, og 58 Faar med 5 Lam; og tilsammen paa begge Ladegaardene til Nykjøbing Slot d. 25 Mai 1526: 62 Geder med 20 Kid, og 42 Faar med 8 Lam; og d. 2 Mai 1531: 66 Geder med 12 Kid, og 56 Faar med 30 Lam. (Danske Magazin, 4 R., 2 B. 1 H., Nogle Inventarier fra Aarene 1486—1534, p. 3—11). Som et Exempel paa Gedens store Overvagt, ogsaa paa Sælland, længere tilbage i Middelalderen henvises til Høistrup i Stevns, hvor der i Dronning Margrets Tid holdtes 150 Geder, men ingen Faar. (Vemmetoftes Historie I, p. 190).

[2]) Hvitfeldt, folio II, p. 1447—49.

[3]) Danske Magazin III R., VI B. p. 35, hvor Axel Brahes Stevning anføres til Næstved Borgere „derfor, at de toge 12 Oxener og 4 Foler paa Gisselfeld". Da de ikke

samme Tid sin Død paa sin Gaard Nielstrup i Lolland mod Borgere og Bønder der (24 Dcbr. 1534) [1]), og det var saaledes ikke at undre over, at hans Gaard her paa Sælland ei heller gik fri. Dette var derimod Tilfældet med Bregentved, hvad enten det maa tilskrives Stemningen mod Predbjørn Podebusk, der da paa sin Hustrus Vegne var Bregentveds Eier, eller vel snarere Anders Billes Beskyttelse efter den Stilling, han endnu indtog til de Grevelige ved Udgangen af 1534 og Begyndelsen af det følgende Aar. Da Sælland siden besattes af de danske Tropper med Hertug Christian, og baade Anders Billes og hans Broders Eiendomme her bleve beslaglagte, havde Predbjørn Podebusk faaet et Beskærmelsesbrev for Bregentved, som var givet hans Foged Anders Simonsen der, for at afværge, at der ingen Overlast skete mod Gaarden af disse [2]).

Paa Predbjørn Podebuskes Vegne haves der en Sag i 1539 angaaende en Gaard i Freersley, hvori den ovennævnte Foged paa Bregentved, Anders Simonsen, fik et Sognevidne af Freersley Kirkegaard, for at den omtvistede Gaard i 40 Aar havde svaret til „den Mand, som Gisselfeld havde", og siden til Hr. „Pritbern" (Predbjørn Podebusk). Dette Sognevidne afgaves af Præsten Peder Nielsen i Freersley og to andre Mænd i Sognet, hvoraf den ene boede i Freersley By, og den anden i det nu forsvundne „Nychstrup" (Nystrup?), hvis Marker skulle være indtagne under den i Sognet liggende Holtegaard [3]).

Den udførligste Kundskab til Bregentved i den ældre Tid skylde vi Bent Bille, der ved Tokkeskiftet efter sin Mormoder paa sine egne og Søskendes Vegne havde Bregentved fra 1545—1555.

Da Bent Bille ikke havde Bregentved til fast Besiddelse, men kun midlertidig, til det endelige Skifte blev opgjort mellem alle Fru Ane

---

tiltales for mere, og der ved en Gaard, der stod ubeboet som Gisselfeld dengang, kun kunde være Tale om Værdi ved Besætningen, maa Fogeden antages, enten at have bragt det øvrige af den i Sikkerhed, eller faaet dem til, at lade sig affinde med hvad de toge.

[1]) Hvitfeldt, folio II, p. 1423.

[2]) Danske Magazin, III R., V B. p. 59: „Item (til) Anders Simonsen („Symenssen") Hr. Predbjørns Foged paa „Brendtved" Gaard et Protectorium paa Gaard og Gods." Efter det her i „Tegnelserne" forangaaende Datum er Beskærmelses Brevet udfærdiget i Nyborg 1535 d. 30 Juni, „Onsdagen efter Kanuti".

[3]) Geheimearchivet.

Mouritsdatters Arvinger, var det nødvendigt, at han optog en Fortegnelse over Indboet og Besætningen paa Gaarden, der igjen skulde tilsvares, som ogsaa skete strax efter hans Tiltrædelse af Bregentved Palmesøndag d. 29 Marts 1545 [1]). Denne Fortegnelse tager sin Udgang fra Bryggerset i Borggaarden, hvor Bryggerkedelen var, ved hvilken Bent Bille bemærker, at hans „Fader sendte den did (for) 20 Aar siden", hvoraf vi maa slutte, at hans Fader, Hr. Anders Bille, som ogsaa anført, har havt Bregentved i Forlehning paa sin Hustrus Fru Pernilles Vegne, og muligen faaet denne Forlehning 1526 og endnu havt den til sit Fangenskab af Lybekkerne. Efter at Bent Bille saaledes har bemærket, at Bryggerkedelen ikke hører til Gaardens Inventarium, gaaer han fra Bryggerset til Stegerset, og nævner senere Melkehuset og „Fruerstuen", hvormed Stuehuset betegnes, og med disse fire Huse faae vi saaledes de Bygninger, hvoraf Borggaarden hovedsagelig maa have bestaaet. Borgstuen nævnes ikke, og have Svendene spist og opholdt sig der, hvor Kanderne og Stobene befandtes, saa have de siddet i Stegerset paa gammel Vis ved Arnen. Ved Gaarden anføres en Fiskerbaad og en Ege, som altsaa holdtes til Brug i de omliggende Søer; og som en Følge af det slettere Forhold til Bønderne ved Borgerkrigen er det tidligere Halsjern med Lænken nu bleven forøget med „Bolten", d. e. Stokken, hvori Fangerne spændtes. Blandt Bohavet ses et Par Messing Lysestager, et Par Bækkener (de gamle „Mullinger") til Hændernes Vaskning ved Bordet før Spisningen, en Bordkrands, hvorpaa Fadet sattes med Maden, syv Stole med Læne, saakaldte „Bagstole", en Foldestol, et gammelt Foldebord og en lille „Skive" (rundt Bord). Hvorhos der anføres „fem gamle Dræt, som intet due" og „tre gamle Hynder"; og den Tilstand, hvori Dræterne her ere til Beklædningen af Fruerstuens Vægge, og de nu gamle Hynder, der findes til at lægge paa de tre Bænke om Bordet i denne, erindre om, at det nu næsten er hundrede Aar, siden Niels Pedersen Gyldenstjerne levede og døde paa Bregentved, og siden der har været nogen Eier af Bregentved, der har havt fast Bopæl der, og samlet Gjæster om sig der til nogen Festlighed; og havde Fru Ermegard Bille ogsaa i den sidste Krigs Slutning boet der med sin Faders smaa Børn og sin egen lille Søn, var det under Forhold, hvor det kun gjaldt for hende og dem om at faae et Sted at være i Sikkerhed paa. Hermed stemmer det nu ogsaa, at der ingen „Herrefade" anføres paa

---

[1]) Geheimearchivet.

Fortegnelsen, som Eieren brugte til sig og sine Gjæster, men kun „Knabefade“ og „Knabestobe“ til Svendene. Og kun et Par Skiveduge [1]), et finere Lagen, et Nyrnbergsk Sengeklæde, et Tæppe, og en „blaadigtens“ (Olmerdugs) Dyne vise hen til, at der nu og da er kommen Nogen til Gaarden for Tilsynets Skyld. At vi spore den mellemliggende Krigstid paa denne Fortegnelse, sammenholdt med den tidligere fra 1494, der nu ligger 50 Aar tilbage, er naturligt. Men naar der dengang langt ude paa Somren var et Forraad paa Bregentved af 116 Sider Flæsk, 12 Faarekroppe, 1 Kokrop og 12 Gaasekroppe, og der nu i Begyndelsen af Foraaret kun er 21 Sider Flæsk, 1 Faarekrop, og 1 Gaasekrop, da er denne Forskjel saa stor, at den, selv om vi antage det for givet, at det hele Forraad er bleven udtømt i den sidste Borgerkrig, kun kan vidne om Tilstandens Tilbagegang, naar der tages Hensyn til den Pris, man satte paa den Slags Forsyning, og hvormed man her endnu ti Aar efter Krigens Ophør var saa ringe afslagt. Denne Tilbagegang træder imidlertid endnu mere betegnende frem ved Besætningen, der nu bestaaer af 2 gamle Heste, 10 Øg, 2 Foler, 1 Føl, 25 Kør og Kvier, 2 Tyre, 8 Plovstude, 4 smaa Studlinge, 6 Kalve, 60 Faar, og 40 Svin store og smaa, som giver mod Besætningen for 50 Aar siden: 15 Heste af alleslags mod 32; 37 Kvæghøveder af alleslags, foruden Kalve og Tyre, mod 62; 40 Svin store og smaa mod 40 gamle Svin foruden Ungsvin og Grise; og 60 Faar mod 60 Geder og 50 Faar. Besætningen er saaledes næsten sunket ned til det halve, Hestetillægget er borte, hele den store Gedeflok ligeledes, og Intet kommen isteden; og idet denne Gaard hverken har ligget ved Krigsskuepladsen, eller været plyndret, eller solgt, men har været i den samme Families Eie, kan den saameget bedre give et Indtryk af Landets Tilbagegang i det mellemliggende Tidsrum [2]).

---

[1]) Forskjellen mellem en „Borddug“ og en “Skivedug“ turde muligen ligge i, at Borddugen var meget større og hængte ned for Siderne og Enderne, medens at Skivedugen blot bedækkede Bordets Flade eller Skive.

[2]) Det herom af Bent Bille udstedte Document lyder saaledes: „Anno 1545 Palme Søndag annammede (jeg) Bent Bille dette efterskrevne Boskab og Kvæg paa Bregentved: Først udi **Bryggerset** en Bryggerkedel, som min Fader sendte did 20 Aar siden, 3 Ølkar, 1 Øse og 1 Tragt; udi **Stegerset** („Sterzet“) 6 Gryder, 1 Haandpande, 2 Kedler, 1 Tinkande, 4 store Knabestobe, 14 smaa Stobe, 2 Pibekander, og 1 stor Trækande, 1 Morter, 1 Rost, 2 Naver, 2 Spigerbor, 1 Humlehakke, 2 Buløxer, 2 Hundelænker, 3 Pund Uld, 24 Øltdr, 1 Fad til Øl, 3 Høleer, 1 Skærekniv, 1 Sav,

Det vilde have været oplysende, om vi ogsaa havde havt nogen Opgivelse fra det nærliggende gamle Gisselfeld, der kunde sammenholdes med den tidligere derfra, og have tjent til en Sammenligning her med denne. Der foreligger imidlertid ingen saadan; derimod have vi en Meddelelse om den nye Gisselfeld Hovedgaard saaledes, som den var efter Peder Oxes Død, der viser, at medens Gedeholdet paa Bregentved var ophørt i 1545, bestod det endnu i 1577 i fuld Kraft der, svarende til Faareholdet, og at der af begge fandtes en Flok paa 54 Geder med Bukke og 51 Faar med Lam [1]).

Fra det næste Aar haves af 1 August 1546 et Landsthingsvidne af Sællandsfarslandsthing, for at Landsthingsskriveren der paa ærlige og velbyrdige Svend Bent Billes og hans Søskendes Vegne lod læse et gammelt Pergamentsbrev af samme Landsthing angaaende det Skjel, som Fru Bodil d. 14 Juni 1414 havde faaet opsat mellem Bregentved og Holte Marker, og hvorved Bregentved og Holte skulde være halvt om Gjerdet, hvilket nu atter skulde sættes i Kraft. Det følgende Aar fik Bent Bille Tønsberg Lehn, og da han nu som Følge deraf ikke kunde føre Tilsyn med Bregentved, og skulde op til Norge for at overtage Lehnet, besluttede han, at forpagte Gaarden fra sig, til hvilken Ende han bortfæstede den til tvende Mænd af Navn Christjern Thomessen og Albert Tydsker, som saa d. 10 Juni 1547 fik Fæstebreve paa Bregentved. De skulde hver have ligemeget af Gaarden og fik hver særeget Fæste for sig. Den samlede Vinter- og Vaarsæd, som de modtoge med Gaarden, var lagt med 8 Pund og 10

---

3 Par Plovjern, 2 Jernvægge, 3 Laase, 2 Hestebrænder (til at indbrænde Hestene i Skoven), 1 Kar-jern, 2 Lysestager af Jern, 1 Jernskuffe, 2 Høtyve, 1 Bolt, 1 Halsjern, 1 Spade, 1 Tørvejern (til at danne Tørv med), 4 Seler, 2 Tømmer, 1 Vogn, 2 gamle Heste, 4 Bordduge, 2 Skiveduge, 1 Lagen af . . . Lærred, 1 Nyrnbergsk Sengeklæde, 1 Teppe, 5 gamle Dræt, som duer intet, 3 gamle Hynder, 2 Bækkener, 2 Lysestager af Messing, 1 Bordkrands; paa **Fruerstuen 1** blaadigtens Dyne, 2 Hoveddyner, 1 gammelt Foldebord, 1 liden Skive, 1 Foldestol, 7 Bagstole, 6 Kister, 9 graa Sengedyner, 8 Par Lagener onde og gode, 18 Sengeklæder, 5 Kornsække, 16 Knabefade, 20 Tallerkener; 8 Plovstude, 25 Kør og Kvier, 2 Tyre, 4 Studlinge, 6 Kalve, 60 Faar, 10 Øg, 1 Føl, 2 Foler, 40 Svin store og smaa, 1 Brandtyve (tvegrenet Ildrage), 1 Bradsped; udi **Melkehuset** 1 Kjerne, 16 Sibøtter, 1 Flødebøtte, 4 Spande, 1 Saa, 2 gamle Skabe, 2 Sold, 1 Skeppe, ½ Skeppe, 1 Fdkr, 1 „Drefftrug" (Dryptrug ved Brygning?) 1 Ølkar, 1 Pibekar (Kar af Pibestager) til Mel, 1 Deigtrug, 1 Si; 1 Fiskebaad, 1 Ege; 1 Læst Rug og Mel, 1 Læst Byg og Malt, 2 Td. Havre, 21 Sider Flæsk, 1 Faarekrop, 1 Gaasekrop, ½ Td. og ½ Frdg. Smør". Documentet er paategnet: „her findes Bregentveds Inventarium, som jeg annammede det paa Gaarden 1545".

[1]) F. Rasmussen, Gisselfeld, p. 340.

Skp. Rug, 7 Pund og 12 Skp. Byg, 3 Pund og 1 Td. Havre, hvoraf hver igjen skulde tilsvare sin Halvpart ved Aftrædelsen. Landgilden, der skulde ydes af hele Gaarden bestod af 10 Pund Rug og 10 Pund Byg og 2 Fjerdinger Smør, hvoraf Halvparten faldt paa hver. Af Besætning lod han følge med Gaarden: 6 Plovstude, 15 Kør, 50 Faar med 38 Lam, 32 Svin og 7 Øg. Af Plovstudene skulde der aarlig svares ham 6 Skilling af hver Stud, og det første Aar 2 Fjerdinger Smør af Køerne, og af Faarene 3 Fjerdinger Ost d. e. $5\frac{1}{4}$ ℔, af Svinene det halve af Ynglen, for Hestene anføres intet. Med Gaarden fulgte ogsaa forskjellige Redskaber, hvoraf han, siden han fik Gaarden, havde anskaffet noget af nyt, saasom et Par Høleer, Torneknive, og Kornsække, en Spade, Kjerne og Si, en „færdig Vogn med alt sit Redskab, der tilhør, Sele, Halskobbel og Tømme, som godt er", en „gild Flaske" (dygtig Træflaske), gode Sibøtter og gode Øltønder. Det tilstodes begge Fæstere i Forening, at maatte „nyde (nytte) Gaardens Humlehave og Abildhave" til deres Behov, mod at de lægge Gjerder derom og holde dem i den Stand, de ere. Ogsaa maatte begge Fæsterne bruge Fiskeriet ved Gaarden, dog at de ikke „forfiske Søerne uden til deres lempelige Næring deraf". Fæstebrevene ere for begge til Vitterlighed underskrevne af Fogeden paa Skjoldenæsholm (Skjoldenæs) og Degnen i Hasle, den sidste som Bent Billes Befuldmægtiget, og den første som Befuldmægtiget for Bent Billes Morbroder, Hr. Mourits Olsen Krognos [1]).

---

[1]) Vi gjengive her Fæstebrevene, kun med Forkortelse i noget af det medfølgende Inventarium:

„Aar 1547 d. 10 Juni annammede Christjern Thomessen og Albert Tydsker Bregentved Gaard og dette Efterskrevne, Kvæg og Boskab og Kornsæd, af mig Bent Bille med saadant Forord og Vilkaar, som denne uskaarne Skrift indeholder og udviser. Først fik Christjern Thomessen 4 Pund 5 Skp. Rugsæd, $3\frac{1}{2}$ Pund 6 Skp. Bygsæd, $1\frac{1}{2}$ Pund og $\frac{1}{2}$ Td. Havresæd, der skal han give mig igjen ligesaameget Korn for, som saaet blev, og skal han give mig deraf sin Part 5 Pund Rug og Byg og 1 Frdg. Smør til Landgilde om Aaret. Og haver jeg ladt ham — — — 4 Plov Stude, der skal han give mig $1\frac{1}{2}$ Mark af om Aaret, 8 Kør, der skal han give mig 1 Frdg. Smør af det første Aar, 25 gamle Faar og 19 Lam, der skal han give mig $1\frac{1}{2}$ Frdg. Oste af det første Aar, 16 Stk. Svin, der skal han give mig saamange Svin igjen og Halvgrøden deraf, imeden han bruger dem, — — —, 2 nye Høleer, 2 nye Torneknive, en ny Spade, en færdig Vogn med alt sit Redskab, der tilhør, Sele, Halskobbel og Tømme, som godt er, en god Sengedyne, en gil Flaske, en ny Kjerne, 16 gode Sibøtter, $1\frac{1}{2}$ Læst gode Øltønder, en ny Si, 2 nye Kornsække, gaaer 16 Skp. Korn i, — — —, 4 Øg. — Dette Efterskrevne fik Albert Tydsker: først 4 Pund 5 Skp. Rugsæd, $3\frac{1}{2}$ Pund 6 Skp. Bygsæd, $\frac{1}{2}$ ($1\frac{1}{2}$) Pund og $\frac{1}{2}$ Td. Havresæd, der skal han

Af de anførte Betingelser ses det, at der skal svares Ost af Faarene, som viser Faareostens Betydning dengang og hvad Udslag denne har gjort i Beregningen af Udbyttet af Faarene. Heraf forklares tillige det store Misforhold, som saa ofte træder frem mellem Antallet af Faar og Lam, idet man ikke har villet have Lammene til at leve, for paa den Maade at bruge Melken af Faarene. Det ses ligeledes, at Landgilden i Korn her har staaet i Forhold til Udsæden, og at Afgiften i Smør af Jorden altsaa har været for Græsningen. Og tage vi den foreliggende Opgivelse af Størrelsen af de to besaaede Marker, hvori Havren har fuldstændiggjort hvad der manglede i enhver ved Besaaningen med de to andre Sædearter, og forudsætte vi, at den tredie Mark har svaret i Størrelse til dem, ville de tre Marker, der dengang have ligget til Bregentved Hovedgaard, omtrentlig kunne sættes til 40 Td. Bygsæde hver [1]).

Som Foged benyttede Bent Bille Degnen i Hasle Lasse Laurids, der underskrev Fæstebrevene paa Bregentved. Han findes et Par Aar efter u. 22 August 1549, at have faaet et Vidnebrev af Ringsted Herredsthing paa velbyrdige Mands Bent Billes Vegne, for at den ene af de to Fæstere af Bregentved, Albert, haver „forarget samme Gaard den Stund, han haver boet i den, og ødelagt den til 24 Mark danske Penninge med Humlehave, Abildhave og alle Husene“ [2]). Ogsaa ses han i 1551 at have sendt Bent Bille Korn ind til Kjøbenhavn, hvoraf ogsaa fra Bregentved

---

give mig saameget Korn igjen for, som saaet blev, og skal han give mig deraf sin Part til Landgilde 5 Pund Rug og Byg og 1 Frdg. Smør om Aaret. Og dertil haver jeg ladt ham — — — 7 Kør, der skal han give mig 1 Frdg. Smør af det første Aar, 25 Faar og 19 Lam, der skal han give mig 1½ Frdg. Oste af det første Aar, 16 St. Svin, der skal han give mig saa mange Svin igjen, og Halvgrøden deraf, imeden han bruger dem, — — —, 1 Par Plovstude, der skal han give mig 12 Skilling af om Aaret, 3 Øg.

Item skal forn. Christjern og Albert nyde Humlehave og Abildhave til deres Behov med saa Skjæl, de lægge Gjerder derom og holde dem ved den Mag, de ere, og skulle de (ikke) forfiske Søerne uden til deres lempelige Næring deraf.

Her overværendes denne Contract, der hun blev gjort

Anders Severinsen, Foged paa Skjoldenæs. Laurids, Degnen af Hasle.

[1]) Hermed kan den nuværende Størrelse ikke sammenholdes af de samme Marker, da en stor Del af disse ved Foden af Skraaningerne den Tid maa have været Eng, og der ogsaa dengang pløiedes uden om alle Fordybninger, Forhøininger og Stenlag, der fandtes i Markerne, foruden at der senere fra Skov kan være bleven lagt noget til, hvorpaa det gamle Navn er overført.

[2]) Geheimearchivet.

Mølle; ligeledes u. 1 Novbr. s. A., da Bent Bille stod i Begreb med at reise op til Norge, at have sendt ham en Kiste ind til Kjøbenhavn fra Bregentved med Dækketøi og Sengetøi, blandt hvilket vi gjenfinde det Nyrnbergske Sengeklæde og den blaadigtens Dyne [1]).

Vi have ovenfor i Oluf Mouritsens Historie omtalt den Strid, der udbrød mellem ham og hans Fætter Peder Oxe paa Gisselfeld om en Gaard ved Bregentved, og afgjordes ved et Forlig mellem dem af Kongen selv d. 22 Januar 1567. Den her omtvistede Gaard laae ved Ulse Sø i Lille Bregentved, og Kongen forligte dem saaledes om den, at Oluf Mouritsen og hans Arvinger til evig Tid skal have benævnte Gaard, men Peder Oxe maa fiske lade i den Sø, (som) for fornævnte By Lille Brendtved ligger, forsaavidt fornævnte Gaards Grund løber paa samme Sø" [1]).

Oluf Mouritsens Morgengave til Fru Anne Hardenberg d. 11 Januar 1573 bestod af Bregentved Hovedgaard, 3 G. i Lille Bregentved, der hver give 1 Pund Byg i Skyld aarligen og Bregentved Mølle, der giver 7 Pund [1]). At der her, som allerede tidligere, kun omtales 3 G. i Lille Bregentved, maa hidrøre fra, at de to andre laae øde, og da der her endnu kun nævnes den gamle Vandmølle ved Bregentved syd for Hovedgaarden, men den anden nord for denne ogsaa anføres i Christoffer Gøyes Skøde af Bregentved til Sten Brahe, maa den sidste være anlagt af Christoffer Gøye i de mellemliggende Aar, hvori han eiede Bregentved efter Oluf Mouritsens Død.

Christoffer Gøyes Skøde paa Bregentved til Sten Brahe af 31 Marts 1581 er det første Skøde, vi have ved Bregentved [2]). Heri sælger, sköder og afhænder Christoffer Gøye strax fra sig og sine Arvinger „først", som han siger, „min Sædegaard Brendtvedt med Gaardsens Avl og Fiskeri og Gaardsens rette Enemærke, og med min Part udi Bygningen og min kjære Søsters, Fru Helvegs, Mogens Gøyes, Part udi samme Bygning, som jeg af min kjære Svoger Mogens Gøye kjøbt og betalt haver". Hermed fulgte 2 Møller, som laae ved Gaarden og skyldte aarlig 7 Pund Mel, og 5 G. i Lille Brendtvedt, som skyldte 1 Pund Byg hver, men hvoraf de

---

[1]) Geheimearchivet.

[2]) Bregentveds Archiv. Skødet er udstedt paa „Gundersley" (Gundersleyholm) og medunderskrevet af Mogens Gøye til Bollerup, og Falck Gøye til Skjersøgaard; det er paategnet at være læst paa Sællandsfarslandsthing 1582 d. 14 Marts.

2 vare øde. Og iøvrigt af Gods i Hasle By 8 G., hvoraf 1 øde, Freerslev By 3 G., Stenkelstrup 3 G., og Tjæreby 4 G., hvoraf „Afkegaarden" øde; til disse 18 G., hvoraf Bregentved Hovedgaards Besiddelse efter Reformationen af det omliggende Gods navnlig begyndte med de 8 G. i Hasle, kom endnu 10 Strøgaarde, der vare omspredte i Byerne, Dalby-Borup, Drustrup, Endersley, Fløiterup (Vollerslev S.), Viverup, Kongsted, Hyderup, Roholte, og Hyllede; og en Skovpart i 2 Enemærker til Eskildstrup. Foruden Lille Bregentved kjøbte Sten Brahe saaledes 28 G. med Bregentved Hovedgaard, hvortil kom nogle Gadehuse og en Gaard endnu i Freerslev, som Sten Brahe tilbyttede sig med Christoffer Gøyes Enke, Fru Berete Bølle, saa han der fik 4 G. I Laasebrevet, som Sten Brahe 1592 erhvervede paa dette Gods, betegnes de to Møller ved Gaarden som Vandmøller, og Gaardene i Lille Bregentved som Gaardsæder, og anføres da som 4, foruden et Gadehus, idet Sten Brahe i Mellemtiden af de to øde Gaarde havde gjort en større, hvis Bygninger han havde opført, og et Hus, som han havde bygget til Skytten [1]).

Det omliggende Gods til Bregentved forøgede Sten Brahe ved et Mageskifte med Kronen af 20 Juli 1607 med 1 Gaard i Høstentorp i Freerslev S., og de 2 G., hvoraf Pederstrup bestod, der ligeledes laae i Freerslev S., samt de 4 G. af Byen Holte i Dalby Sogn, af hvilke dog den ene længe havde ligget ubebygget og været delt mellem flere Brugere. Af Gaarden i Høstentorp svaredes der aarlig 1 Td. Smør, af de andre sex Gaarde 1 Pund Rug af hver [1]). Disse 7 G. laae dengang under Roskilde Kapitel til Lønningen af Slotspræsteembedet i Kjøbenhavn, og vare givne dertil af Kronen d. 7 Juni 1572 istedenfor det andet dertil henlagte Gods, som Kronen da havde mageskiftet [2]). I Bytte herfor afstod Sten Brahe, foruden Gaarden i Fløiterup, 7 G. i Stevns, der alle svarede mellem 2 og 3 Pund Korn, og hvoraf der til nogle vare „skjønne Skovlodder af Eg og Hasel". Den Vanskelighed, det maa have havt med at faae dette Gods, og den Pris som Sten Brahe satte paa at skaffe Bregentved det, bragte ham saaledes til at betale dette Mageskifte baade med langt mere og bedre Gods.

Vi have i Sten Brahes Historie omtalt det Lysthus eller Sommerhus, som han byggede paa Bregentved med den saa eiendommelige Indskrift, og

---

[1]) Bregentveds Archiv.
[2]) Geheimearchivet.

i Forbindelse hermed er der ogsaa en Forandring, der er foretaget med Hovedgaardens Tilliggende og Omgivelse, som vi ligeledes maa tilskrive ham, og ikke hans Søn, der maatte sælge den for Gjeld, og som kun kan tænkes som fremmed for Gaarden i den Tid, han havde den. Vi maa nemlig antage, at „Lunden" ved Bregentved, som vi ovenfor have omtalt, ogsaa er bleven anlagt af Sten Brahe paa Hovedgaardens tredie Mark, der stødte op til Byen Holtes Marker, og at Landsbyen Lille Bregentved, der efter Begyndelsen af Sten Brahes Tiltrædelse af Bregentved ikke forekommer mere, sammen dermed er bleven nedlagt, og dens Jord igjen indtaget til Hovedgaarden istedenfor den afgaaede Mark.

Det Gods i Nærheden af Bregentved, som vi efter Sten Brahes Død finde i hans Arvingers Besiddelse, maa i hans Tid have været forenet med Hovedgaarden. Største Delen deraf forblev imidlertid ved Gaarden, som tilfaldt hans Søn Erik Brahe, der efter nogle Aars Forløb igjen maatte sælge Gaard og Gods til sin Søsters Mand Falck Gøye, som atter solgte det til Frederik Urne. Falck Gøyes Skøde paa Bregentved til Frederik Urne er udstedt i Kjøbenhavn d. 23 Juni 1630, og medunderskrevet af Falck Lykke til Bollerup og Mogens Sehested til Holmegaard. Det Gods, som i Skødet solgtes med Bregentved, bestod foruden de 2 dertil liggende Møller af 35 G., hvoraf 6 i Hasle By med 4 Gdh., 4 i Stenkelstrup med 1 Gdh., 4 i Holte, 3 i Høstentorp, 4 i Viverup, 3 i Olstrup, 2 i Borup, 2 i Kongsted By, 2 i Skoverup (Ulse S.), 1 i hver af Byerne Tjæreby, Tersley, Troelstrup, Jenstrup, og Skovthorup (Kongsted S.). Byen Lille Bregentved, som nu første Gang ikke mere forekommer i Skøderne paa Bregentved, ses saaledes, som ovenanført, nu at være nedlagt under Hovedgaarden, ligeledes ses 2 af G. i Hasle at være afløste af 4 Gdh. Som Falck Gøye solgte Bregentved maa han have faaet det af Erik Brahe, og denne igjen arvet det fra sin Fader. Blandt det fraskilte Gods, som Erik Brahes Brødre havde faaet, var ogsaa de 2 G., hvoraf Pederstrup bestod, som vare tilfaldte Otto Brahe, der solgte dem igjen til Frederik Urne d. 14 August 1630 et Par Maaneder efter hans Kjøb af Bregentved [1]); og d. 7 October 1634 fik Frederik Urne Laasebrev paa sit ovennævnte Skøde paa Bregentved Gaard og Gods tilligemed begge Gaardene i Pederstrup [1]).

---

[1]) Bregentveds Archiv.

Frederik Urne er den første af Bregentveds ældre Eiere, hvis Besiddelse har havt en større blivende Indflydelse paa Hovedgaarden, og som i den Henseende kan siges at have lagt Grunden til den i sin nuværende Skikkelse. Vi skulle her efter Tidsfølgen meddele de Documenter, vi have om hans Erhvervelser til Gaarden, hvilke ved Siden af hans Paapasselighed herpaa skyldtes den Omstændighed at han var istand til at benytte sig af de derfor gunstige Forhold ved at have Penge til at betale med i Tider, hvor Andre søgte at sælge[1]). Han fik saaledes af Emmicke Sparre til Johnstrup (nu Juellund til Giesegaard) d. 7 Febr. 1635 Skøde paa 1 G. i Olstrup og 1 G. i Skoverup (begge under Gisselfeld Birk[2]); d. 1 Dcbr. 1636 Skøde af Jomfru Beate Gøye af Thureby paa 2 G. i Hesselberg, Førslev S., og 1 G. og 1 Bol i Høstentorp under Thureby Birk[3]); d. 28 April 1638 Skøde af Fru Margrete Krabbe, sal. Ditlev Holcks til Eskildstrup paa 1 G. i Høstentorp[4]); d. 17 Septbr. 1646 Skøde af Fru Regitze Grubbe, sal. Alexander Rabe von Papenheims til Snedinge Gaard (nu under Holsteinborg) paa 4 G. og 4 Gdh. i Ølby, Høvelse S., Ramsø Herred[5]); d. 26 Mai 1647 Skøde af Sten Brahes Søn, Jørgen Brahe til Hvedholm, paa 4 G. i Tersløv S., hvoraf 1 G. i Stenkelstrup og 1 G. i Tjæreby, „Askegaarden", der fremdeles laae øde, som da Sten Brahe kjøbte den[6]).

Til disse enkelte Kjøb, som han gjorde, hvor han kunde, føiede han nu i 1648 det betydelige Kjøb, som især var af Vigtighed for Hovedgaarden baade med Hensyn til dens Gods og til dens Skove, idet han udkjøbte de andre Lodseiere af Hasle By, og erhvervede sig den i Sognet beliggende Særskov foruden Bondeskoven til Byen, og sammen dermed tillige

---

[1]) De herhen hørende Documenter ere afskrevne af Bregentveds Archiv.

[2]) Skødet er udstedt paa Johnstrup, og medunderskrevet af Christian Grubbe til Lystrup og Otto Gøye til Thureby.

[3]) Medunderskrevet af Jfr. Beates Brødre, Eskild Gøye til Broholm og Falck Gøye til Hvidkilde, og udstedt paa Lindbjerggaard ved Varde, som tilhørte Jens Juel, der døde s. A. og var gift med Jfr. Beates Søster, Fru Ida Gøye, hos hvem hun da opholdt sig.

[4]) Udstedt paa Eskildstrup og medunderskrevet af Otto Gøye til Thureby og Rønnov Bille til Sandbygaard ved Ringsted.

[5]) Udstedt paa Snedinge og medunderskrevet af Hr. Christoffer Urne til Aasmark (Knuthenborg) og Frands Lykke til Overgaard.

[6]) Udstedt i Kjøbenhavn og medunderskrevet af Gregers Krabbe til Thostelund (ved Hobro) og Hr. Frederik Reedtz til Thygestrup (Kongsdal).

tilkjøbte sig de 3 G. med deres Skovtilliggende, der laae mellem Stenkelstrup og Freerslev, og da udgjorde Byen Ded [1]). Herom afsluttede han to Kjøb, det første med Niels Krabbe til Skellinge i Skaane, der eiede 2 G. under Ringsted Herred i Hasle By, som havde Skov til 111 Svins Olden og 1 H. sstds., og 1 G. i Ded med Skov til 108 Svins Olden og 1 Gdh. sstds., samt 1 G. i den hosliggende By Kværede ligeledes i Terslev Sogn med Skov til 72 Svins Olden; hvilket Gods Niels Krabbe d. 11 Juli 1648 solgte og tilskødede Frederik Urne, som sammen dermed tillige fik Stede af ham paa hele Kjulerup By i Bjeverskov S., der bestod af 9 G., 3 Gdh. og 1 Vandmølle med tilhørende Hestemølle, som Frederik Urne ligeledes havde afkjøbt ham. Det andet Kjøb af Frederik Urne var med hans Fætter Peder Grubbe til Lystrup, en Søn af Christian Grubbe og en Sønnesøn af Frederik Urnes Morfader, Kansleren Eiler Grubbe. Han tilskødede Frederik Urne d. 11 Novbr. 1648 med sin og sin „kjære Husfrues fri Villie og velberaad Hu" det Gods, han havde i Hasle By og Sogn, som bestod af 12 G. med Skov paa 144 Svins Olden, hvoraf 70 kom paa Byens Østermark, 38 paa dens Vestermark og 36 paa dens Søndermark, og til Gaardene 14 Gdh., hvoraf 6 havde gjort Arbeide, samt 4 Husmænd i en øde Gaard. Disse Gaarde og de dermed følgende Husteder og Skove laae alle under Gisselfeld Birk, som ogsaa det i Sognet beliggende Skovindelukke „Sørenemærket Harsleff Oren" — Hasle Urne, der sammen dermed afhændedes, „saaledes som det nu indgrøftet, gjerdet og indhegnet er i alle Maader" [2]). Endvidere tilskødedes der Frederik Urne 2 G. og 2 Gdh., som

---

[1]) Byens Navn, der senere blev til „Ød", og hvoraf „Ødemarkshuset" endnu haves, skreves som her Ded eller Dedt d. e. D-ed, D-edt, og kommer af Endelsen „ed, wed, it, with, Ved, Skov, og Mandsnavnet Aage, Oge, Ove, der sammentrækkes til „D", saaledes som det nuværende D-rup ved Ringsted i 1370 skrives Dghe-rup.

[2]) Den her i „Harsleff Oren" optagne Skrivemaade af „Harsleff" for Hasle, der endnu vedblev i længere Tid, er ikke hjemlet ved ældre Documenter; men forsaavidt den skal være en Formening om Navnets oprindelige Form, der ikke kjendes, og Bynavnet derved udledes af Mandsnavnet hár, var dette vel muligt, og Kjødstaden Hasle paa Bornholm skal saaledes oprindelig have hedt „Harslef". Men da den her omhandlede Bys Navn ved Tiden 1370 ikke blot skrives Hasle og Haslæ (Scr. VII, 52, 117, 124), men ogsaa „Haßle", som i Conrad Moltkes Mageskifte med Roskilde Bispistol af 1376, bliver det sandsynligere, at der her foreligger en Sammendragning af Mandsnavnet „Hathe", som ogsaa findes i den nærliggende By „Had-strup" (Hathes-torp), og som i den gamle By, „Hathæ-løsæ" i Stro Herred er bleveo til det nuværende „Harløse"; hvorledes Endelsen „leff, lewæ" kan gaae over til „le, lø", viser Navnet „Val-lø", hvis oprindelige Form er „Val-lewe". Hvad Benævnelsen „Oren" derimod angaaer, der senere skrives „Ourne", og paa Kortet til Gisselfeld af F. Rasmussen har

Peder Grubbe havde i Ded med Skov paa 120 Svins Olden i Deds Nordmark, Vestermark og Vaasemark, samt Byens Hestehave og Skov paa Overdrevet [1]).

Det Skovdrag, hvorigjennem Brennemaes Engslet slynger sig, og som laae mellem denne og Hasle Bys Østermark og hørte til Byen, kaldtes „Østerskoven", ligesom det hosliggende Skovhus, som Frederik Urne nu ogsaa fik, kaldtes „Østerskovshuset", og med de Skovlodder, som Frederik Urne her iforveien besad fra de otte gamle Gaarde i Hasle By, som Sten Brahe havde kjøbt med Bregentved, kom han nu i Besiddelse af hele denne Skov, der stødte op til Hovedgaarden. Og hvad Hasle Urne angaaer, som ikke var Bondeskov, og kjøbtes af ham udenfor denne, da havde den sandsynlig været et særskilt Indelukke, der havde ligget til den gamle Hovedgaard i Hasle By, der nævnes i 1370 ved Hasle Lehn til Roskilde Bispestol [2]). At de 12 G. af Peder Grubbes og de dermed følgende Huse i Hasle By laae under Gisselfeld Birk, medens hele Hasle By tidligere havde ligget under Ringsted Herred og de øvrige Gaarde i Byen fremdeles laae under dette, maa forklares af den Birkeret, som Peder Oxe d. 22 Mai 1567 fik for sit Gods i Braaby, Ulse, Hasle, Vesteregede og Toksværd Sogne [3]), og af at de her anførte Gaarde og Huse havde hørt til de 17 G. i Hasle By, som Peder Oxe bl. a. m. mageskiftede sig til med Kronen d. 10 Novbr 1573 [4]), og som ved Arven efter ham igjen udskiltes fra Gisselfeld [3]); ligesom ogsaa Hasle Urne som Peder Oxes Eiendom maa være kommen ind under Gisselfeld Birk, og efter hans Død have fulgt med Arveparten af Gaardene. Og naar der her er kommen 14 Huse til, medens der er 5 Gaarde mindre, da maa Husene hidrøre fra, at disse Gaarde var nedlagte, hvoraf nogle nylig synes at være det, eftersom der bemærkes ved 8 af Husene, at disse dengang ikke havde gjort Arbeide. At Peder Grubbe anfører i Skødet, at han har

---

Formen „Orned", og hvori „Or" ogsaa ses at være udtalt „Ør" af det derved liggende Skovhus, kaldet „Ørehus", som Frederik Urne ogsaa fik, da have vi sandsynlig baade Grundformen og Grundbetydningen af Ordet i det isl. »örendi«, hvorved oprindelig forstaaes noget, som er afsluttet, saa Ordet selv er det gamle Udtryk for et Indkast, Indelukke, hvad man senere kaldte et „Særenemærke", og Harslef Oren eller Hasle Urne kun vil sige Hasle Indelukke eller indkastede Skov.

[1]) Skødet er udstedt paa Lystrup, og medunderskrevet af Frederik Urnes Broder, Sigvard Urne til Raarup (Kathrinebjerg) og Vincents Bille til Valdbygaard (Juellinge).

[2]) I Skødet angives ikke Størrelsen af Hasle Urne, men u. 31 August 1662 findes den at være ansat til 204 Svins Olden (Geheimearchivet).

[3]) F. Rasmussen, Gisselfeld, p. 67. 78. [4]) Ryge, Peder Oxe, p. 432.

folgt sit Gods i Hasle By med sin Hustrus fri Villie og velberaad Hu, viser at Godset har været hendes, og dette maa saaledes have været en Arvepart i hendes Slægt efter Peder Oxe[1]).

Endelig kjøbte Frederik Urne endnu 1 G. til Bregentved i Skuderløse By, Testrup S., hvorpaa han d. 10 Juli 1656 fik Skøde af Rigets Marsk, Anders Bille til Damsbo ved Faaborg[2]).

At Frederik Urne d. 1 Mai 1649 fik Kgl. Tilladelse til at faae forskjellige Retter Fisk af de Kgl. Fiskerier og Stykker Vildt af den Kgl. Vildtbane, og at dette var til hans Datters forestaaende Bryllup med Ove Juel, have vi anført i hans Historie, og gjentage det kun her, fordi man paa de her omhandlede Fisk, som man har ment maatte være til at sætte ud, uden anden Hjemmel og uden at ændse det medfølgende Vildt, har bygget den Slutning, at de store Fiskedamme ved Bregentved skulde være anlagte af Frederik Urne[3]).

Over Portfløien til den indre Borggaard paa Bregentved stod endnu i 1761 Frederik Urnes og Fru Karen Ahrenfelds Navne og Vaabener[4]), og denne Fløibygning maa saaledes have hidrørt fra dem i sin daværende Skikkelse. I Aaret 1657 omtales Kapellet paa Bregentved, hvori en Datter af Ove Juel døbtes d. 25 Septbr.[5]). Og da Kapellet ses at have været i den store nordre Bygning, hvor det endnu er kun paa et andet Sted i den, maa denne Bygning ligeledes være opført af Frederik Urne, og dens Høide sættes i Forbindelse med dens kirkelige Bestemmelse, som var Hovedsagen ved den, hvorfor ogsaa Indretningen af Kapellet strax fuldførtes, hvad der var det eneste i den, som Frederik Urne fik færdigt inden sin Død, hvormed Bygningen ogsaa stod hen under hans nærmeste Efterfølgere, uden at der blev videre foretaget ved det Indvendige.

Af Frederik Urnes Enke, Fru Karen Ahrenfeld, haves der en Jordbog over Bregentved Gods fra 1 Mai 1660—1 Mai 1661, der viser

---

[1]) Peder Grubbe var gift med Fru Magdalene Friis, en Datter af Tønne Friis til Hesselagergaard og Fru Anne Podebusk og en Stifdatter af Fru Lene Barnekow, hvis Farmoder var en Søster af Peder Oxe.

[2]) Udstedt i Kjøbenhavn, og medunderskrevet af Hr. Niels Krabbe til Skellinge og Mogens Rosenkrands til Glimminge.

[3]) Danske Herregaarde II, Bregentved.

[4]) Hofman, danske Fundationer, Tome VII, Ringsted Herred, p. 501.

[5]) Historisk Tidskrift, 3 R. 3 B., 1862—4, Ove Juels Dagbog, p. 556.

os Godsets Tilstand efter Krigen [1]). Deri opføres 19 Gaarde som forarmede, der ikke kunne udgive deres Landgilde, nemlig 4 i Hasle By, 3 i Hesselberg, 1 i Terslev By, 3 i Tjæreby, 1 i Holte, 2 i Dalby B., 1 i Dalby-Borup, 1 i Drustrup, og 3 i Stenkelstrup, hvorhos der tillige bemærkes ved Stenkelstrup, at der desforuden er 3 øde G. i den, saa at der (af de oprindelige 7 G. i den) nu kun er 1 G. ved Magt. At disse Gaarde ere øde d. e. at Bygningerne paa dem ere nedfaldne og ikke igjen opførte, kan imidlertid ikke tilskrives Krigen, og er ogsaa kun en Oplysning, der tilføies videre om Byen. Det her anførte Antal af forarmede Gaarde efter Krigen vil, som anført, kunne sættes til henimod en Trediedel af Godset.

Af det nærmest liggende Gods til Bregentved var der ved Frederik Urnes Død kun Freerslev By tilbage, som ikke hørte til Hovedgaarden. Denne By, der ogsaa senere af Sten Brahe helt maa have været forenet med Bregentved, hvorvel vi kun have Oplysning om de 4 G., han eiede i den, var efter Sten Brahes ældste Søn, Otto Brahe, der arvede Næsbyholm og Tersløsegaard, tilligemed Tersløsegaard tilfaldt hans Datter Fru Margrete Brahe, der ægtede Bjørn Ulfeld til Raabeløv, og da deres eneste Søn og Arving, Christoffer Ulfeld, var død ugift som ungt Menneske, var Arven efter ham gaaet tilbage til hans Faders Slægt, af hvilken hans Farbroder Ebbe Ulfeld fik Raabeløv, hans ene Farsøster Fru Edele Ulfeld, gift med Rigsadmiralen Henrik Bjelcke, Tersløsegaard, og den anden Fru Beate Ulfeld, gift med Henrik Lindenow, Strøgodset, hvoriblandt Freerslev By. Henrik Lindenow, der skrev sig til Øveds Kloster i Skaane, solgte nu igjen Freerslev By til Fru Karen Ahrenfeld, hvorpaa han u. 11 Juni 1665 udstedte sit Skøde til hende, som u. flg. 17 Juni fik en Paategning af Henrik Bjelcke, for at han frafaldt den Indsigelse, han havde gjort mod at Henrik Lindenow opbar Pengene for Salget [2]). I Skødet betegnes Freerslev By som tilfaldt Henrik Lindenow i Arv (paa sin Hustrus Vegne) efter Christoffer Ulfeld og hidtil at have svaret under Tersløsegaard; Byen bestod da af 12

---

[1]) Geheimearchivet, topogr. Saml.

[2]) Udstedt i Kjøbenhavn, og medunderskrevet af Otto Lindenow til Øveds Kloster og Laurids Lindenow til Oregaard. Den sidste maa være Henrik Lindenows Farbroder Laurids Hansen Lindenow, den første hans Brodersøn Otto Ottesen Lindenow, hvis Fader ogsaa var Medeier i Øveds Kloster, som Sønnen igjen er bleven efter ham.

G. og 1 Mølle med et Skovtilliggende af 240 Svins Olden, hvormed endnu fulgte 1 G. paa 50 Svins Olden i Byen Høsten i Dalby Sogn [1]).

Efter dette Kjøb var det nu, at Fru Karen Ahrenfeld delte Godset til Bregentved, og af hvad, der laae nord for Bregentved, oprettede en ny ufri Hovedgaard, hvortil hun henlagde Byerne Pederstrup, Holte, Freersley, Høstentorp, Ød og Stenkelstrup, og det hun eiede af Høsten og Kværede. De to første Byer Pederstrup og Holte nedlagdes til Marker for den nye Gaard, hvis Bygninger opførtes ved Ulnemose nedenfor Bakkeskraaningerne til Pederstrup By, hvorefter Hovedgaarden ogsaa først kaldtes „Pederstrup", men siden efter hende selv fik Navnet „Ahrenfeldsborg". For denne Forandring og Iværksættelsen af denne Bygning have vi ingen Tidsangivelse, men maa, som anført i Fru Karen Ahrenfelds Historie, baade sætte Dannelsen af den nye Hovedgaard og Opførelsen af dens Bygninger i Aarene fra 1665—1668 [2]). Den her af Fru Karen Ahrenfeld nu udførte Plan var vistnok rigtig med Hensyn til Benyttelsen af Godset, men ved det forangaaende Kjøb af Freersley By, der rent udbetaltes af hende, og de Omkostninger, der maatte medgaae ved et saa uberegneligt Foretagende for hende, var hun, som vi have set, kommen i en saadan Gjeld paa egen Haand, at Ove Juel, da den kom for Dagen og hendes Creditorer vilde skride ind, besluttede at tage Bregentved med det nu dertil tilbageblevne Gods for Belobet af Gjelden, og derved reddede Ahrenfeldsborg for hende [3]).

---

[1]) Den her forekomne Form af denne Bys Navn, som endnu er den brugelige, er ogsaa den rigtige; hvorimod Formen „Høysteen", som anføres i Pontoppidans danske Atlas, III, 1767, p. 92, er en Forklaring af den første Del af Navnet, men en fuldstændig Forvanskning af den sidste Del baade med Hensyn til Form og Begreb, idet Endelsen her ikke har nogensomhelst Forbindelse med Steen. Navnet er nemlig sammensat af Forordet „Høw" en Høi, og Endelsen „stathæ", et Sted, og „Høw-stathæ" er bleven til „Høw-stæ, Hø-stæ, Hø-ste, ligesom ovenfor Fro-stathæ er bleven til Fro-stæ, Fro-ste, og paa samme Maade, som Præstegjeldet „Froste" i nordre Throndhjems Amt senere er bleven til det nuværende „Frosten" (J. Kraft, historisk topographisk Haandbog over Norge, 1845—48, p. 595), er ogsaa her et „n" tilskudt i Udtalen, og „Hø-ste" bleven til „Hø-sten".

[2]) Danske Herregaarde, II, Bregentved, beretter, at Frederik Urne oprettede Ahrenfeldsborg Gaard og gav den sin Kones Navn, men Gaarden hed ved sin Oprettelse ikke Ahrenfeldsborg men Pederstrup, og baade i Fru Karen Ahrenfelds oven anførte Jordbog efter Krigen fra Mai 1660—Mai 1661, og i en følgende Indberetning af 31 August 1662 over Skovene til Bregentved, anføres saavel de 2 Byer, Holte og Pederstrup, hvoraf Gaardens Marker oprettedes, som alle de Byer, der henlagdes til den, som endnu liggende til Bregentved Hovedgaard 4 Aar efter Frederik Urnes Død.

[3]) Historisk Tidskrift, 3 R., 3 B., Ove Juels Dagbog, p. 616.

Fru Karen Ahrenfelds Skøde paa Bregentved til Ove Juel er udstedt i Kjøbenhavn d. 3 October 1668, og medunderskrevet af hendes Broder Mogens Ahrenfeld til Rugaard og hendes afdøde Mands Svoger Preben von Ahnen til Fosnæs (en adelig Sædegaard i Norge mellem Drammen og Laurvig), som var Befalingsmand over Nordlandene, og gift med Frederik Urnes Søster, Fru Else Urne [1]). Bregentved Hovedgaard med Møllerne anføres i Skødet til 72 Td. Hartkorn, og Ove Juel ansætter selv Gaard og Gods ialt til en 500 Td. Hartkorn [2]). Det nu tilliggende Gods, som solgtes med Bregentved, bestod af 42 Gaarde foruden Husene og Skovene, hvoraf 19 G. med 28 H. i Hasle By samt Byens Skove og Hasle Urne, 4 G. i Hesselberg, 6 G. med 6 H. i Tersløv By, 3 G. i Tjæreby, 3 G. i Ulse-Olstrup, 2 G. i Skoverup, og 5 enkelte G. i Troelstrup, Dalby By, Dalby-Borup, Jenstrup og Drustrup.

Ove Juel foretog aldeles ingen Forandring ved Bregentved Hovedgaard og Gods i de 14 Aar, han var Eier deraf, og ganske som han havde kjøbt Bregentved af Fru Karen Ahrenfeld solgte han Bregentved igjen til Frederik Gabel, kun at der derved anføres 20 G. i Hasle By istedenfor 19, som maa hidrøre fra, at den ene G. var forbigaaet ved hans Kjøb. Ove Juels Skøde paa Bregentved til Frederik Gabel, som da var Etatsraad, er udstedt i Mai 1682, uden at den aabne Plads til Dagens Datum deri er tilføiet, og paategnet som læst og protocolleret ved Sællandsfarslandsthing d. flg. 7 Juni 1682. Det er udfærdiget i Kjøbenhavn, og medunderskrevet af Otto Krabbe til Holmegaard, Amtmand over Tryggevelde og Møens Amter, og Holger Parsberg til Eskjær, Landsdommer i Sælland [1]).

Frederik Gabel arvede Bavelse efter sin Fader, der døde d. 13 October 1673 [3]). Men da han ikke alene kaldte sig „Arveherre" til Bavelse, men ogsaa til Bregentved, maa Bregentved være gaaet ind under hans Kones Arv. Han forenede igjen Ahrenfeldsborgs Eiendom med Bregentved,

---

[1]) Bregentveds Archiv.

[2]) Historisk Tidskrift, 3 R., 3 B., Ove Juels Dagbog, p. 616.

[3]) Christoffer Gabels Dødsdag, der ellers kun kjendes tilnærmelsesvis (ovnfr. p. 297), er meddelt af Conferentsraad Wegener i hans Skrift om Abrahamstrup blandt de flere Oplysninger, som der findes til vor Personalhistorie i de Levnets Antegnelser, der ledsage Afbildningerne af Mindestenene ved Jægerspriis, hvoraf der ogsaa er en for Christoffer Gabel. S. Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1855, Historiske Efterretninger om Abrahamstrup af C. F. Wegener, p. 200—201.

hvorom der vel ingen Tidsangivelse foreligger, men da han ikke skrev sig til Ahrenfeldsborg 1682 ved sit Skøde paa Bregentved, og der derimod haves et samlet Godsregnskab til Bregentved og Ahrenfeldsborg for 1685—86[1]), maa begge Godser da have været forenede, og Frederik Gabel saaledes have faaet Ahrenfeldsborg kort efterat han havde faaet Bregentved, og sandsynlig kjøbt det af en af sin Kones Brødre, der har besiddet det i Mellemtiden fra Fru Karen Ahrenfelds Død d. 9 Juni 1673, thi Ove Juel havde allerede det foregaaende Aar d. 21 Marts 1672 nogle Dage efter sin Kones Begravelse holdt Skifte med sine Børn efter deres Moder, og derved ganske overladt dem deres Mødrenearv, da han ikke, som han siger, vilde „mynde" med dem d. e. gaae i Arv med dem i denne[2]). Foreningen af Ahrenfeldsborg med Bregentved fik imidlertid en væsenlig Betydning for Bregentved som Hovedgaard, idet Frederik Gabel besluttede, at nedbryde Bygningerne igjen paa Ahrenfeldsborg og lægge dens Marker og Gods til Bregentved, til hvilken Ende han u. 27 Juli 1689 erhvervede sig en kgl. Bevilling, for at maatte faae Ahrenfeldsborgs ufrie Jorder gjorte til fri Hovedgaardstaxt med alle dertil hørende Friheder og Benaadninger, og forene dem som saadanne med Bregentveds mod en Betaling af 30 Rdlr. for hver Tønde ufrit Hartkorn. I Forbindelse hermed fik Bregentved Hovedgaard en endnu yderligere Udvidelse ved en Forøgelse med ufrit Jord, idet de 3 G. i Stenkelstrup, som i Jordbogen for 1660—1661 anføres som forarmede nu ogsaa vare blevne øde, og da der af den første af de øde G. var gjort et Gdh. og dens Lodder dengang lagte til de andres, bestod Byen nu af 5 øde G., 1 Gdh., og 1 G. ved Magt, den samme som nævnes i Jordbogen for 1660. Da de 5 G. saaledes laae hen uden Bygninger og Fæstere, søgte Frederik Gabel om, at maatte indtage dem til Hovedgaarden som ufri Jord, hvilket ogsaa tilstodes ham i samme Bevilling mod en Betaling af 20 Rdlr. for hver Td. Hartkorn, hvortil de vare ansatte efter den nye Matricul[3]). I Aarene 1693—1697 ses ogsaa den sidst tilbageblevne Gaard at være bleven øde, og hele Stenkelstrup var nu taget ind til Hovedgaarden[4]).

Efterat Frederik Gabel saaledes havde tilkjøbt sig Hovedgaardstaxt paa Ahrenfeldsborgs Jorder, skaffede han dem ogsaa frie for Kirke-

---

[1]) Geheimearchivet.
[2]) Historisk Tidskrift, 3 R. 3 B., Ove Juels Dagbog, p. 627.
[3]) Bregentveds Archiv.
[4]) Geheimearchivet.

tienden og foreløbig for Kongetienden ved et Mageskifte d. flg. 16 October 1689 med Overkammerjunker Adam Levin Knuth, som s. A. d. forang. 13 Marts 1689 havde kjøbt Gisselfeld af Grev Schacks Arvinger[1]), og d. flg. 19 Marts havde faaet et kgl. Gavebrev paa Freerslev og Hasle Kirker. Da nemlig Holte Bys Jorder, der før havde ligget i Dalby Sogn, ved Hovedgaardens Oprettelse vare komne ind under Pederstrups, der laae i Freerslev Sogn, og Kirken her tilhørte Overkammerjunker Knuth, der ogsaa havde Sognets Kongetiende i Fæste, afstod Frederik Gabel de 3 G., Bregentved eiede i Skoverup, til Gisselfeld, mod at den nye Hovedgaardstaxt paa Ahrenfeldsborgs Jorder blev fri for Tienden til Freerslev Kirke, og saalænge Kongetienden af Freerslev Sogn var fæstet af nogen Eier af Gisselfeld, ogsaa for denne, og at de Jorder, Freerslev Kirke havde inde paa Ahrenfeldsborgs forrige Marker, og hvad Jord nogen Bonde og Tjener under Gisselfeld der havde, indlemmedes i disse. Desforuden vedtoges ved dette Mageskifte, at Frederik Gabel ligeledes skulde have Landgilden af 1 G. i Høstentorp, som tilhørte Freerslev Kirke, samt 2 smaa Gaardsæder i Tjæreby, mod derfor at afstaae den Gaard, Bregentved eiede i Troelstrup, til Gisselfeld, dog med Forbehold af Jagtretten paa den, der fremdeles skulde blive ved Bregentved, og endelig at Gisselfeld skulde give Afkald paa sin Part i Ulse Sø mod at Bregentved derfor igjen gav Afkald paa sin Part i Nielstrup og Troelstrup Sør. Mageskiftet skulde strax træde i Kraft, og d. 1 Mai 1690 udfærdigedes Frederik Gabels Skøde paa det. I Overenskomsten om Mageskiftet betegnes Overkammerjunker Knuth som Amtmand over Kjøbenhavns Amt, og Frederik Gabel som Etatsraad og Amtmand over Sorø og Ringsted Amter samt Færøerne[2]).

Hvad Præstetienden og Offeret derimod angik, som skulde svares til Sognepræsten i Ulse, hvortil Freerslev var annecteret og som ikke kunde afkjøbes, mente Frederik Gabel, at han efter den Forandring, der nu var foregaaet med Ahrenfeldsborg og dens Jorder, ikke var bunden til den tidligere Accord om det Vederlag, der skulde ydes derfor. Og da han derfor negtede at yde dette, indgav Præsten omsider en Besværing herover, som foranledigede, at der nedsattes en Commission, der u. 24 Mai 1695 afgav den Kjendelse, at Bevillingen ikke vedrørte disse Afgifter, hvilken Kjendelse derpaa, efterat være indanket af Gabel, stadfæstedes ved en Høiesteretsdom af

---

[1]) Rasmussen, Gisselfeld, p. 146.

[2]) Bregentveds Archiv.

4 August 1696; dog bestemtes tillige herved, at Vederlaget skulde fastsættes en Gang for alle til et bestemt aarligt Beløb af Stiftamtmanden og Biskopen, der tillige skulde afgjøre den Erstatning, der tilkom Præsten for Afgifterne i den Tid, han ikke havde opbaaret den, som var fra 6 August 1689. Herefter blev saa det næste Aar u. 11 Marts 1697 Godtgjørelsen sat af Commissionen for Mellemtiden til 150 Rdlr. og det aarlige Vederlag til Præsten for Fremtiden til 30 Rdlr., og 10 Rdlr. til Degnen. Hvilken Ansættelse derpaa, efterat være indanket af Gabel, stadfæstedes ved en Høiesteretsdom af 26 April 1699, der tillige paalagde Gabel Processens Omkostninger [1]).

Medens Forholdene til Hovedgaarden med Ahrenfeldsborg og Stenkelstrup bleve ordnede i Frederik Gabels Velmagt, greb i de sidste Aar af hans Liv den usle Tilstand i Landboforholdene saaledes om sig paa Bregentved Gods, at Ridefogeden i en Erklæring af 1702 beskriver hele Godset som „forarmet og moxen ruineret“ [2]).

Som en Følge af Gjelden i hans Faders Bo maatte Christian Carl Gabel kjøbe Bregentved af Boet ved offenlig Auction d. 28 Febr. 1709; men det varede en fire — fem Aar, inden han saae sig istand til at skaffe sig Skødet paa den, der først udstedtes til ham d. 9 Dcbr. 1713 af Commissairene i Boet, Cancelliraad Ernst og Assessor Siedenborg. Kjøbesummen, hvorfor han som høistbydende ved Auctionen havde faaet Tilslag, beløb sig til 51,728 Rdlr. 3 Mk. 15½ Sk., og det samlede Hartkorn til noget over 532 Td., hvoraf 98 Td. 5 Skp. 2 Fdk. Hovedgaardstaxt, Ager- Eng- Mølle- og Skovskyld. Prisen var beregnet til 86 Rdlr. for Td. Hartkorn med et Tillæg af 20 Rdlr. paa Td. Hovedgaardstaxt, og til 4000 Rdlr. for Hovedgaardens Bygninger. Bøndergodset, som medfulgte, bestod foruden Huse af 74 Gaarde, hvoraf Hasle 24 G. 16 H., Hesselberg 4 G., Byen Tersløv 6 G. 9 H., Tjæreby 4 G. 2 H., Hadstrup (Tersløv S.) 1 G. 1 H., Kværrede 2 G., Ved 3 G. 2 H., Høstentorp 7 G. 1 H.,

---

[1]) Geheimearchivet. Processens Omkostninger skulde betales med 30 Rdlr. til den da afgaaede Sognepræst til Ulse—Freerslev, Jens Pæregaard, og til hans Eftermand, den for sit ulykkelige Endeligt bekjendte Clemens Mulvad, der indebrændte ved Præstegaardens Ildebrand d. 20 April 1717, hvorved han fandtes liggende i Porten med Portnøglen.

[2]) Geheimearchivet.

Freerslev By 12 G. 1 Mølle 8 H., Høften 3 G. 2 H., Viverup 3 G. 2 H., Dalby By, Jenstrup, Borup, Drustrup og Rode hver 1 G. Hvortil kom Stenkelstrup By, hvis Jorder brugtes under Hovedgaarden [1]).

At Christian Carl Gabel efter Seiren ved Femern blev Viceadmiral, og foruden anden videre Naadesbevisning af Kongen, ogsaa fik Halvparten af Dregaard, og derefter skrev sig til denne Gaard under Navn af „Gabelslykke" have vi ovenfor set i hans Historie. Og da Kongen ved et Mageskifte med General Frands Joachim Dewitz til Frederiksgave og Hindsgavl havde Brug for endel „Reluitions" Gods, der laae under Gabelslykke, afstod Admiral Gabel dette Gods til Kongen mod Vederlag i Hovedgaardstaxt, til hvilken Ende han d. 26 October 1716 fik kgl. Bevilling paa, at maatte indtage 63 Td. 3 Skp. 3 Fdk. Hartkorn Bøndergods under Bregentveds Hovedgaardstaxt, og derpaa nyde alle Sædegaards Rettigheder med Undtagelse af Tiendepligten, der fremdeles skulde paahvile Hartkornet. Herved fik nu 15 Bøndergaardes Jorder Hovedgaardstaxt, nemlig de 7 G. af Stenkelstrup, hvis Jorder vare nedlagte under Hovedgaarden, og stode i Matriculen for Hartkorn Ager og Eng 28 Td. 6 Skp. 1 Fdk. og Skovskyld 2 Td. 3 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., de 3 G., hvoraf Byen Ved bestod med Hartkorn Ager og Eng 11 Td. 6 Skp. 2 Alb. og Skovskyld 7 Skp., Gaarden i Hadstrup med Hartk. 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. Ager og Eng og Skovskyld 1 Fdk. 2 Alb., og de 4 G. i Hesselberg med Hartk. Ager og Eng 19 Td. 7 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb. [2]).

Da Admiral Gabel kort efter solgte Bregentved til Frederik IV, kom han ikke til at nedlægge mere af dette Hartkorn, end hvad der allerede var nedlagt, og med Undtagelse af Stenkelstrup Jorder, fik Hovedgaardstaxten saaledes ingen videre Anvendelse af ham, end at Skatterne hævedes af de Bøndergaarde, hvorpaa den var givet, til Indtægt for Hovedgaarden, og Fæsterne vedbleve i dem.

---

[1]) Bregentveds Archiv.

[2]) Bregentveds Archiv. Da de 7 Gaarde i Stenkelstrup her anføres under de tidligere Fæsteres Navne, hvormed de vare betegnede i Matriculen, gjengive vi disse: 1) Bo Olsen, Hrtkr. Ager 4 Td. 2 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 1 Skp. 2 Fdkr.; 2) Peder Hansen Kolding, Hrtk. A. 4 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 2 Alb.; 3) Jens Madsen, Hrtk. A. 4 Td. 2 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 2 Alb.; 4) Hans Hansen Kilde, Hrk. A. 4 Td. 3 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 2 Alb.; 5) John Pedersen, Hrtkr. A. 4 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 2 Alb.; 6) Laurids Andersen, Hrtk. A. 3 Td. 7 Skp. 2 Fdkr. 1 Alb., Skovsk. 2 Alb.; 7) Christen Iversen, Hrtkr. A. 3 Td. 7 Skp. 3 Fdkr., Skovsk. 2 Alb.

Om Beskaffenheden af Bregentved Gods og Admiral Gabels Forhold til det have vi nogle Oplysninger i en Besvarelse af Ridefogeden Mogens Hachsen til Vedtegnelserne ved hans Regnskab fra 1714—1717 [1]). Denne Besvarelse viser os, hvorledes den Tilstand nu var taget til, hvori Godset var paa Frederik Gabels Tid, og hvorledes det dengang efterhaanden kom til at se ud paa de Godser, der, som her, vare overladte til sig selv, hvor Eieren var i Gjeld, og, uden at have noget at sætte til af, selv behøvede hvad han kunde faae. Han skriver saaledes, at han ved Tiltrædelsen af sin Tjeneste „annammede den halve Del af Godset ubesat og i slet Tilstand af Bygning og Dyrkning", og at „$\frac{1}{3}$ af Godset var øde", at der var Bønder, der „hverken havde Kør, Fæ, Faar, Svin end ikke en Høne ved deres Boliger", og om Tilstanden hos Bønderne efter den store Misvæxt i 1714 siger han, at „havde jeg sat Tærskere paa deres Lader efter Høsten og taget det aftærskne Korn, saa havde hver Mand løbet fra deres Gaard". Og hvad Admiral Gabels Forhold til Godset angik, forklarer han med Hensyn til at hans Regnskaber ikke aarligt vare blevne aflagte, at han i Decbr. 1715 havde villet indlevere sine Regnskaber, men at der svaredes ham, at „det havde ingen Hast og kunde bero til Hs. Excell. kom ud til Godset", men Hs. Excell. kom ikke formedelst Tjenesten i $\frac{3}{4}$ Aar, og velbaarne Frue undskyldte sig med, at hun „ikke befattede sig med hendes Mands Sager i hans Fraværelse", og saaledes blev Regnskabet liggende, til det begjæredes i Januar 1717. Han bemærker derhos om sin Stilling til Godsets Tilstand, at der altid svaredes ham, naar han vilde tale derom, at Hs. Excell. „vel vidste, at Godset var slet, hvor ofte Bønderne end havde været assisterede med Hjælp, og at han derfor vilde skille sig ved Godset paa hvad Maade det skete".

Frederik IV's Ønske, at kjøbe Bregentved, for at indlemme det i Rytterdistricterne, kom saaledes Admiral Gabel meget beleiligt, og Underhandlingerne om Kjøbet afgjordes i Marts 1718 [2]). Kongen havde sendt to Commissairer derud, for at bese Gaarden til dens Bestemmelse, og paa deres Bemærkninger desangaaende af 17 Marts, der navnlig angik nogle Udsættelser ved Bygningens Tilstand, svarede Gabel, der allerede dengang

---

[1]) Geheimearchivet.

[2]) De her følgende Oplysninger om Frederik IV's Kjøb af Bregentved ere hentede fra Geheimearchivet.

havde kjøbt Enggaard (Gyldenſten) af Geheimeraad Ehrenſchilds Enke, at han dyrt har kjøbt og betalt Mad^me Ehrenſchild hendes Gods, men maa ſelv reparere ſamme Gaard paa ſin Bekoſtning, og forventer ogſaa, at Hs. M. ſaadant vil gjøre ved Bregentved, og tage det ſom det er; og hvis noget Inventarium paa Bregentved kunde behage Hs. M., ſkulde det gjerne uden nogen videre Betaling være til tro Tjeneſte, iligemaade 140 Egeplanker, og 100 Td. Kalk, ſom der kan forblive paa Stedet til Hs. M.s Tjeneſte, at han „og ei er capabel til at marchandere med ſin Herre og Konge, ſom desforuden alt, hvad jeg eier, tilhører". Herpaa ſvarede Kongen u. næſtflg. 23 Marts, at han „i alle Maader var fornøiet med denne Erklæring, og at de Deputerede for Finanſerne ſkulde gjøre Anſtalt til, at de 50,000 Rdlr. i danſke Kroner kunde vorde udbetalte for Bregentved". Den følg. 5 April begav Commisſionen ſig derpaa ud til Bregentved, for at annamme og beſigtige ſamme med Skove og Gods. Commisſionens fuldſtændige Indberetning om Gaarden og Godſet, ſaaledes ſom ſamme modtoges fra Admiral Gabel, er førſt ſluttet med Aarets Udgang d. 30 Dcbr. 1718. I denne anføres ſom brugt under Bregentveds Hovedgaardstaxt 1) Gaardens gamle Hovedgaardstaxt 44 Td. 6 Skp. 1 Fdk. Ager og Engs Hartkorn, med 9 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovſkyld, ſamt af Øſterſkovs Skiftet i Hasle Bys Østermark 1 Td. 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartk. Ager og Eng*), 2) Ahrenfeldsborgs Hovedgaardstaxt 35 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 2½ Alb. Hartk. Ager og Eng med 2 Td. 3 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Skovſkyld, 3) Stenkelſtrups Hovedgaardstaxt 28 Td. 6 Skp. 1 Fdk. Hartk. Ager og Eng med 2 Skp. 2 Fdk. Skovſkyld.

Græsning og Høſlet i Hovedgaardens Marker og Skove anſlaaes tilſtrækkelige for 252 Heſte.

Af Huſene tæt ved Gaarden anføres de 2 Vandmøller, ſom haves af ſamme Fæſter, den ſtore Mølle paa 32 Fag Hus og den lille paa 3 Fag Hus, og desforuden Hollænderhuſet ved Bregentved og den nye Kro paa 20 Fag Hus, der maa have været opført af Admiral Gabel, da det ikke nævnes i Skødet til ham. De andre Huſe, der ſærſkilt anføres, ere Froſtehuſet, Holtehuſet, Piberhuſet, Lillemarkshuſet, Kilderishuſet, Koldinghuſet, Urne

*) Dette Skifte til Hovedgaarden, ſom ligger udenfor dens gamle Taxt, men er kommen til Hovedgaarden før Frederik Gabels Tid, maa antages, at være forenet med den af Frederik Urne.

(„Durne") Huset, Urne Hollænderhus paa 10 Fag, Nordskovshuset, Stenkelstrup Raahus (Leddehus), Stenkelstrup Hollænderhus paa 15 Fag, Skyttehuset, Hestehavehuset, og Overdrevshuset ved Hestehaven.

Over Gaardens Bygninger giver Commissionens Indberetning en nøiagtig Beskrivelse, hvoraf ses, at Borggaarden bestod af 4 Længer og Ladegaarden af 3 Hovedlænger med 3 mellem dem liggende Huse.

I **Borggaarden:**

1. Den nordre Længe. Den bestaaer af 2 Stokværk, i det nederste af disse er Kirken, som findes i den vestre Ende, og har 10 dobbelte Vinduer og et Plankegulv, deri et Alter af Sten, en Prædikestol, en Læsepult og et lille Positiv; i den modsatte østre Ende en Stue med aaben Skorsten, 8 dobbelte Vinduer, og et Gulv af Astrag [1]), mellem denne Stue og Kirken en Gang af Brædder med 6 dobbelte Vinduer og indenfor den 4 Kamre paa 2 Vinduer hvert, hvoraf det ene Kammer, som er nærmest Astrag-Stuen, ligeledes har Astrag Gulv og aaben Skorsten som denne, men de 3 andre ingen Skorsten, og kun i det ene af dem er der Bræddegulv, i de to andre Murstensgulv. For alle Vinduerne i det nederste Stokværk er der Jernstænger. Fra det nederste Stokværk føre 2 italienske Trapper, 22 Trin høie, op til det øverste Stokværk. I det øverste Stokværk er en Sal i den vestre Ende ovenover Kirken, kaldet „Kirkesalen", den har 12 dobbelte Vinduer, aaben Skorsten og Gulv af Astrag, i den modsatte østre Ende, ligesom nedenunder, en Stue med 8 dobbelte Vinduer, aaben Skorsten og Gulv af Ler og Astrag, og mellem Kirkesalen og denne Stue ligeledes en Gang med dobbelte Vinduer og Bræddegulv og indenfor den 3 Kamre, hvert med 2 dobbelte Vinduer, og istedenfor det fjerde Kammer et Trapperum op til Loftet, i Kamret nærmest Kirkesalen er Gulvet ogsaa af Astrag, i de andre af Brædder.

2. Den østre Længe. Deri „den store Taffelstue" med aaben Skorsten og en Kamin af udhugget Sten, malet og forgyldt, 12 dobbelte Vinduer, Flisegulv, og Loftet ziret med 12 Skilderier i fastgjorte, panelede Rammer; „den lille Taffelstue" med aaben Skorsten og en Kamin udhugget

---

[1]) Astrag af det tydske Aestrich forklares i Molbechs Glossarium som et Gulv enten af Smaasten og Fliser (Mosaik) eller af haard Gipskalk, her sandsynlig det sidste. Det var gjerne i Ruder eller Tærninger, hvilke da ved Gipskalken maa være dannede ved indtrykte Kvadrater, medens Kalken endnu var vaad.

i Sten, malet og forgyldt, 4 dobbelte Vinduer, Flisegulv, og Panel forneden anstrøget med Ansigtsfarve; „et lille Contor" med 2 dobbelte Vinduer og et enkelt; en lille Gang ud til Haven med Flisegulv; „den grønne Stue" med aaben Skorsten og en lille Kamin, 2 dobbelte Vinduer, Brædde-gulv, og malet Panelværk, hvori en Alkove; Gangstuen med 4 dobbelte Vinduer, og Ammestuen. I Gangen til Stuerne 4 dobbelte Vinduer og Flisegulv, og fra den en „italiensk Trappe" op til „Fruens Gemak", hvori en aaben Skorsten med en lille Kamin, Brøddegulv, og malet Gesims („Genister") med forgyldte Lister, derved en Stue med en Alkove malet og forgyldt, Brøddegulv, og 4 dobbelte Vinduer med Jernstænger og Vindues-laager (Skodder); en Gang til Kjøkkenet med 2 dobbelte Vinduer og Flisegulv; Kjøkkenet med en Vindueskarm med 10 smaa og store Vinduer, Gulvet af Astrag og Fliser, og fra Kjøkkenet en Dør til Vasserhuset.

3. Den søndre Længe. Deri „det blaae Kammer" med 4 dobbelte Vinduer og Gulv af Astrag; „Guldlæders Stuen" med Panelrammer anstrøgne og forgyldte, en Kamin af sort udhugget Sten paa nogle Steder forgyldt, og Gulvet af brune og graa Fliser; Fadeburet over Borggaards Porten med 6 dobbelte Vinduer og Gulv af Astrag; en Gang til Lofterne med 2 Døre, og en Gang ved Trappen med en Dør; „det gamle Foged-kammer" med 3 Vinduer og Gulv af Mursten.

4. Den vestre Længe. I den søndre Ende et lille Kammer med 2 dobbelte Vinduer og Murstens Gulv; en Gang med aaben Skorsten; et andet lille Kammer ligeledes med 2 dobbelte Vinduer og Murstens Gulv; „Stuen" d. e. Borgstuen med 4 dobbelte Vinduer og Murstens Gulv; en lille Gang med 2 smaa Vinduer og Murstens Gulv; Kjøkkenet med aaben Skorsten, 2 Bagerovne, 2 gamle smaa Vinduer, Gulv af Graasten, og en Dør til Borggaarden; Bryggerset med aaben Skorsten, en Kølle, 6 enkelte Vinduer, og Gulv af Ler og Sten. I den sydvestre Ende af denne Længe en Hestestald med 12 Spiltoug med behørige Krybber, Hækker, Opstandere og Rækværk, og i Stalden et lille Kammer med aaben Skorsten, et gammelt Vindue og Graastens Gulv.

Hvad de her beskrevne Bygninger angaaer, maa Opførelsen af Port-fløien og Kirkelængen, som ovenfor bemærket, føres tilbage til Frederik Urnes og Fru Karen Ahrenfelds Tid, og den sidste antages, at staae i den samme Tilstand, hvori den har været ved Frederik Urnes Død, uden indvendig at være bleven færdig, idet der endnu ikke er opsat en eneste Kamin i den ved de aabne

Skorstene, og der ikke engang er en Laas men kun en Haspe paa Døren til Salen over Kirken. At Værelserne her hovedsagelig have været bestemte for Gjæster, kan der ikke tvivles om, og naar der i Synsforretningen siges, at det store Astrag Værelse forneden i den østre Ende ligeoverfor Kirken benyttedes af Ridefogeden, og det lille Kammer nærmest Kirken af Ladefogeden, da maa dette have hidrørt fra, at der i Admiral Gabels Tid var Forpagter paa Bregentved, og at disse, for at gjøre Plads andensteds, vare lagte derover. Og med Hensyn til Loftets Udsmykning i den store Taffelstue er der endnu bevaret os Exempel paa denne Skik, der her vel først er opkommen i Frederik III's Tid, saaledes at pryde Loftet med Skilderier, der indsattes i Rammer, som vare udspændte paa dette [1]).

Til Beskrivelsen af Borggaarden føies der den Anmærkning: „Men forbenævnte Værelser og Logementer (Kirken undtagen) blev efter Hs. Kgl. M.s Anordning forandret og indrettet til Logementer for Obersten over det Ringstedske og Stevnsherredske Regimentes Cavalleri item Regimentets Stab og andre Officerer ved de tvende Compagnier Ryttere, som i Barakkerne, udi Ladegaarden opbyggede, forlagte vorde".

I **Ladegaarden** foruden Hønsegaarden:

1. Den østre Længe paa 41 Fag med 52 Kobaase og 2 Halvporte. 2. Ladelængen paa 40 Fag med 8 Halvporte. 3. Den vestre Længe paa 47 Fag med 45 Kobaase, i den Indkjørselsporten til Ladegaarden, der bestaaer af 2 Halvporte. Hertil de 3 Mellembygninger, Forpagterens Stald med 10 Spiltoug, Ridehuset paa 10 Fag, og Melkehuset paa 5 Fag med Skorsten og 2 Hængevinduer.

Herved bemærkes: „Disse forskrevne Huse vare Haandværksfolkene i Værk med, nogle deraf at nedbryde og nogle at forandre, og i alt deraf igjen at opbygge og indrette Barakker og Hestestalde for de 2 Compagnier Ryttere og Heste med deres Officerers og Regimentets Stabs Heste".

Med denne saaledes foretagne Omdannelse af Indretningen af Bygningerne og den dermed følgende Benyttelse af Hovedgaardens Tilliggende

---

[1]) Efter hvad, der er berettet Forfatteren, findes en lignende Loftsudsmykning paa den gamle Sal i det nuværende Frøken Kloster i Roskilde.

til Hestehold stod Bregentved nu hen i Ryttertiden uden nogen Forandring ved Godset med Undtagelse af, at de 3 Gaarde i Ved nedlagdes til Forøgelse af Stenkelstrup Marker; forøvrigt gik Gaarden med Marker, Skov, og Gods ganske over til Løvenørn fra Christian VI, saaledes som Frederik IV havde faaet den.

Christian VI's Skøde paa Bregentved til Løvenørn er, som anført, af 14 Septbr. 1731; det er udstedt paa Fredensborg Slot med Kongens Underskrift og Segl, og contrasigneret af Christian Ludvig Plessen. Det hedder deri af Kongen:

„At, som Vi ved Vores allernaadigste Resolution af 15 Juni indeværende Aar 1731 haver bevilliget, at Vores Geheimeraad og Overkrigssecretair, Os Elskelige Høiædle og Velbaarne Hr. Poul de Løvenørn maatte overlades Bregentved Hovedgaard og Gods under det Tryggeveldske Regiments District, saaledes som Vores Hr. Fader, salig og høilovlig Ihukommelse, sig det af nuværende Stiftamtmand Geheimeraad v. Cabel haver tilforhandlet, imod at han derfor 25,000 Rigsdaler Kroner betalte, de 15,000 Rdlr. til 11 Juni næstafvigte, og de 10,000 Rdlr. til 11 Juni 1732, dog uden Rente deraf at svare; Saa efterdi de bemeldte 15,000 Rdlr. allerede udi Vores Zahlkammer ere blevne betalte efter Kammerraad og Kasserer Jens Adslevs derfor udgivne og i Vores Rentekammer indleverede Kvittering af Dato 21 August næstafv., og bemeldte Os Elskelige Hr. Poul de Løvenørn for de øvrige 10,000 Rdlr., som til 11 Juni 1732 skal betales, haver til forn. Vores Rentekammer ligeledes indleveret sin allerunderdanigste Forsikkring, som igjen for samme 10,000 Rdls. Betaling til bemeldte 11 Juni 1732 omvexles og hannem tilstilles, altsaa skødes og afstaaes, som Vi ogsaa ved dette Vort aabne Brev fra Os og Vore kgl. Successorer i Regeringen skøde og afhænde til bem. Vores Ghrd. og Overkrigssecretair Hr. Poul de Løvenørn og hans Arvinger bem. ham ved forn. Vor allern. Resol. overdragne Bregentved Gaard og Gods, som Vores salige Hr. Fader sig samme af Stiftamtmand Ghrd. von Gabel haver tilforhandlet". Den samlede Eiendom af Gaard og Gods var altsaa saaledes som den havde været, da den solgtes efter Frederik Gabel kun med den Forandring i Forholdet, at de 63 Td. 3 Skp. 3 Fdkr. Hartkorn af Bøndergodset vare blevne Hovedgaardstaxt, og Hovedgaardstaxten derefter 144 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 2½ Alb. Ager og Eng, 12 Td. 7 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Skovskyld, og 5 Td. Mølleskyld, og Hartkornet paa Bøndergodset 358 Td. 2 Fdkr. Ager og Eng, 7 Td. 1 Skp. Skovskyld og

5 Td. Mølleskyld. Skødet bærer bag paa følgende Paategning med Christian VI's Underskrift, dateret Frederiksborg Slot d. 20 Juni 1732, og contrasigneret af Chr. L. Plessen: „Eftersom Os Elskel. Vores Geheimeraad og Overkrigssecretair Poul de Løvenørn de udi dette ham allernaadigst meddelte Skøde anmeldte 10,000 Rdlr. Kroner, hvorfor han ved bemeldte Skødes Udfærdigelse sin Forskrivning udgav, nu udi Vores Zahlkammer haver erlagt efter Vores Kammerraad og Kasserer Os Elskelige Jens Adslevs derfor til Vores Rentekammer indleverede Kvittering af 16 hujus, og derved samme sin forhen givne Forskrivning igjen indfriet, Saa ville Vi derefter for bemeldte 10,000 Rdlrs Betaling ham have allernaadigst kvitteret".

Det ovenanførte Bøndergods, som Løvenørn modtog med Bregentved, fik en meget stor Tilvæxt et Par Maaneder efter ved en ny Kgl. Bevilling af 12 Novbr. 1731 paa 204 Td. 2 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn Ager og Eng og 4 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld, ligeledes af det Tryggeveldske Ryttergods, som Christian VI endvidere tillod maatte overlades til Løvenørn, hvorved Godset til Bregentved udvidedes med 34 Gaarde foruden de dermed følgende Huse, hvoraf 8 G. 1 H. i Tjæreby, 6 G. 2 H. i Tersley By, 7 G. 5 H. i Førsley By, 7 G. i Simmendrup By (Førsley S.), 5 G. 1 H. i Dalby-Borup, og 1 G. i Jenstrup. Hvilket Gods solgtes Løvenørn for 7172 Rdlr. 8 Sk., som han d. flg. 17 Novbr. indgav sin Forsikkring for til næstk. 11 Juni 1732 skulde blive indbetalte med 5 p. c. Rente, og hvorpaa han saa modtog Skøde med Christian VI's Underskrift, dateret Frederiksborg Slot d. 26 Novbr. 1731, og contrasigneret af Chr. L. Plessen. Løvenørn indfriede imidlertid sin Forskrivning herpaa nogle Uger efter, og Skødet er bag paa forsynet med Kongens Kvittering dateret Frederiksberg Slot d. 21 Januar 1732 for at ovenmeldte 7172 Rd. 8 Sk. u. 31 Dcbr. 1731 ere indbetalte til Kammerraad og Kasserer Jens Adslev i det Kgl. Zahlkammer.

Til disse Gaarde kom endnu 1 G. i Tjæreby og 1 G. i Simmendrup, som Løvenørn u. forang. 2 Novbr. 1731 havde kjøbt af Overkammerherre Carl Adolf Plessen.

U. 22 Dcbr. 1734 udstedtes et Mageskiftebrev mellem Løvenørn og Lieutenant Ove Thott til Eskildstrup, hvorefter Bregentved fik Themstrup Skov og Indelukke fra Eskildstrup mod igjen at afstaae til Eskildstrup den vestre Del af Hasle Nordskov; og u. 7 Septbr. 1735 thinglæstes en Over-

enskomst mellem Løvenørn og Capitain i Søetaten Nicolai Espen Poulsen til Egede om at sætte et lige Stengjerde paa 70 Favne mellem Bregentveds Marker og Markerne til Byen Baberup under Egede Gods istedenfor det hidtil værende Risgjerde, hvorved Bregentved fik endel Jord i Midten fra Baberup, og Baberup noget ved Enderne fra Bregentved. Overenskomsten var indgaaet d. 13 Januar 1734, men da Capitain Poulsen døde det næste Aar, trak dens Udførelse ud, og kom først istand under den følgende Eier af Egede Oberstlieutenant Benfeldt til Lystrup, som d. 8 Juni 1746 afgav en Erklæring tilligemed den daværende Amtmand Conferentsraad von der Lühe paa Kongens Vegne som Eier af Bregentved, for at bemeldte Overenskomst nu var opfyldt, og det Stengjerde, som var opsat, skulde være et gyldigt Skjel mellem Bregentveds og fornævnte Egede Gods. U. 9 April 1735 haves et Mageskifte af Løvenørn om nogle Huse i Viverup og Dalby ligeledes med Capitain Poulsen.

Løvenørn holdt et Meieri paa Bregentved af 200 Kør med 4 Tyre, der ved hans Død, vel som tidligere, var bortforpagtet paa 3 Aar mod 4 Rd. 3 Mk. hver Ko eller 9 Rd. hver Baas; med Forpagtningen fulgte et Hollænderhus ved Gaarden og et ved Hasle Urne, frit Brændsel, et aarligt Deputet af 10 Td. Rug, 10 Td. Byg, 30 Td. Havre, og Tilladelse til selv at maatte holde 8 Kør, 10 Bæster, 30 Faar og 20 Svin; de Kør, der døde af sig selv eller vare golde (ikke bleve med Kalv), skulde Løvenørn erstatte inden 14 Dage, men det paalagdes nøie at passe paa, hvilke Kør der ikke kunde taale Græsset i Urnen, at de betimelig kunde tages derfra, og der skulde aarlig fra Forpagtningen indsættes 8 Kvier og 2 Tyrekalve i Besætningen. Driverne maatte tilholdes ikke at kyse Dyrene i Skovene eller jage efter dem, og Gødningen maatte ikke opsamles for Staldøren, men skulde strax bringes paa Møddingen; endelig paalagdes det ikke at gaae med Lys i Husene uden i forsvarlige Løgter, og forbødes, — hvad der maa have været Anledning til —, at ryge Tobak i Laden eller Udhusene, og fyre med Gevær. Forpagtningscontracten fornyedes d. 5 Febr. 1740 paa 3 Aar fra næstk. 1 Mai, og det er ved den Leilighed, at vi først blive bekjendte med General Løvenørns Sygdom inden hans Død, idet hans Søn har sluttet den nye Contract paa Bregentved med følgende Anteegning: „formedelst min Faders Upasselighed og Sygdom haver jeg denne Contract efter Ordre paa hans Vegne skullet underskrive, og til Stadfæstelse forsegle".

F. de Løvenørn.

Udenfor den Besætning, som fulgte med Forpagtningen af Meieriet, havde Løvenørn forbeholdt at have 6 Kør, 30 Faar og 30 Svin, og der var saaledes 214 Kør, 60 Faar og 60 Svin ved Gaarden, hvortil endnu kom de Kreaturer, som fødedes paa den for Fæsterne af Bregentved og Freerslev Møller. Af Heste holdt Løvenørn selv 4 Materialheste, 3 Jagtheste, og et Stuteri, der ved hans Død bestod af 4 Hingste, 5 Hopper, og 8 Plage, hvorved man af Hingstenes Antal ser, at de have været anskaffede for Godsets Skyld, hvoraf man ogsaa kan forklare sig, at der var norske Hingste, for at de skulde svare til den daværende lille Landrace, og det efter Behandlingen dengang af Bønderhestene kom an paa at gjøre dem saa haardføre som muligt. Om dette Stuteri, som om hvad der ellers fulgte med Gaarden ved Salget, faae vi Kundskab i den Indberetning desangaaende, som afgaves til Kongen d. 26 Marts 1740. Vi se ogsaa Markernes Størrelse af denne, idet Vintersæden deri berettes at have været 87 Td. 5½ Skp., og der siges, at Vaarsæden skal lægges med 80 Td. Byg og 100 Td. Havre; men naar der derved tilføies, at hele Vaarsæden maa indkjøbes til Gaarden, og at der, paa Grund af Misvæxten det foregaaende Aar og den strenge Vinter, vil behøves til Saaningen paa Godset en Forstrækning af 200 Td. Byg og 230 Td. Havre, og af 50 Td. Rug til Sommersøden, da maatte et saadant Aar nok end mere kunde bringe Løverørn til at ville, at hans Søn strax skulde se, at komme af med Bregentved. Forøvrigt viser Fortegnelsen os, hvor fuldstændig Gaarden var forsynet af Løvenørn med alle Slags Redskaber, der hørte til Brandvæsenet, Skovbrug, Tækning, Stenarbeide, Jagt, Fiskeri, kort til alt hvad der kunde komme for ved Gaarden i Løvenørns Tjeneste, saaledes bl. a. en Kobbersprøite med 12 Læderspande, Brandhager og en Brandøxe, 2 store Skovsave, 2 Jern-Rævesaxe, en Mængde Fiskeredskaber af Sættegarn, Ruser, Ketsere og Vodde; som vi ogsaa se af den, hvorledes Fiskerierne ere til Gaarden, der drives i Gabels Sø, Mollesøen, Knappedammen, Lindeparken, og Fugleparken, af hvilke der er Karudser i de 3 sidste, og i Gabels Sø, som skal løbe ud til Michaelis 1740, er der i 1737 sat 2000 Karper og 4000 Karudser, og Mollesøen, som skal udfiskes i 1741, er besat i 1738 med 1000 Karper og 1500 Karudser; om Ulse Sø hedder det, at „den er en stor Sø med en Mængde af Gjeder, Brasen, Skaller, og Aborrer".

Avlingen af Bregentved var ogsaa bortforpagtet, men vi vide ikke, hvad der skulde svares af den, og se kun, at Christian VI paa den

derom gjorte Foreſtilling u. 12 April 1740 bevilliger, at Forpagteren bliver ved Gaarden paa ſamme Conditioner ſom forhen, ligeſom ogſaa at Enken, der har Hollænderiet, beholder det paa de af hende indgaaede Vilkaar. Som Følge af denne dobbelte Forpagtning vedkom Løvenørns Folkehold paa Bregentved ikke Gaardens Drift, og beſtod, foruden en Husholderſke med 2 Stuepiger, af en Ridefoged, en Ladefoged, ſom Løvenørn ogſaa lønnede, og en Udridder, en Gartner og Gartnerdreng, en Skytte og Jægerdreng, ſamt 3 Staldkarle til Stutteriet. At Løvenørn holdt 3 Jagtheſte paa Bregentved, have vi ovenfor ſet, og har han ogſaa i de ſenere Aar kun ſjældent været paa Bregentved, kan det dog ikke feile med hans Kjærlighed til Jagten, at han er kommen derud til den.

Efter den Beſkrivelſe, vi have over Bregentved fra Admiral Gabels Tid, hidrøre ingen af Hovedbygningerne i Borggaarden fra Løvenørn, men vare der alle forinden, og kan Løvenørn ogſaa ved Ladegaardens Omdannelſe igjen til Meierihold og Avling have opført noget af nyt, er det dog Moltkerne, der efterhaanden have bebygget og indrettet hele Ladegaardens Grund, paa hvilken der med Undtagelſe af Kornladen nu ingen Avlshuſe findes. De ſtore Bekoſtninger, ſom Løvenørn ſatte paa Bregentved, vare ſaaledes væſenlig til Iſtandſættelſen af Gaarden, Indretningen og Udſtyringen af den, ſamt til Udgifterne ved Kvægholdet og Stutteriet, og ikke til Opførelſen af nye Huſe paa den, ſom han ogſaa ved ſin Inſkrift paa Bregentved kun betegnede, at Gaardens Bygninger ved ham havde undergaaet en omhyggelig Hovedforbedring [1]).

---

[1]) Som her er viſt, havde Bregentved kun tilhørt Kronen i 13 Aar, da Løvenørn fik det, nemlig fra 1718—1731, men efter Meddelelſerne om Bregentved i „Danſke Herregaarde", II, ſkulde Kronen dengang have havt det henimod 71 Aar, nemlig omtrent fra 1663—1734, i hvilket Aar Chriſtian VI der ſiges, at have forœret det til Løvenørn. Der vides ſaaledes intet deri om Ove Juels, Frederik Gabels, og Chriſtian Carl Gabels Beſiddelſe af Bregentved, ei heller om, at det kjøbtes af Frederik IV for 50,000 Kroner, hvorimod det formenes, at Bregentved er bleven ſaa aldeles ødelagt i den ſvenſke Krig med Karl Guſtav, at det ſom Følge af Godſets Forarmelſe er bleven inddraget under Kronen af Frederik III formedelſt Gjeld af Skatter, hvorved der, — hvad der imidlertid turde trænge til nærmere Begrundelſe —, henviſes til mangfoldige andre Godſer i Landet, ſom det ſamme dengang ſkulde være ſket med. Men idet Rækken af de private Eiere af Bregentved ſaaledes der afbrydes med Fru Karen Ahrenfeld, og først igjen optages med Poul Løvenørn, ſker dette ogſaa baade med Hensyn til Tiden og Maaden uden Kjendſkab til Løvenørns Skøde paa Bregentved; og den derefter følgende Beretning, at Løvenørn har opført „endel af de vidtløftigtige Bygninger" paa Bregentved, er ogſaa kun en Formodning, der uden nærmere Oplysninger alene

Den Bygning paa Bregentved, hvorpaa Løvenørn anvendte mest, var Kirkelængen, hvori kun Kapellet var færdigt fra Frederik IIrnes Tid og alle de andre Værelser endnu henstode i raa Tilstand efter ham. Hele den indvendige Indretning her fuldførte nu Løvenørn paa det smukkeste, og hvorvel han derved tillige foretog sig en betydelig Omdannelse af den, forblev dog den gamle Grundform forneden, uden at det derved gjorde nogen Forandring, at han omgjorde det gamle Kapel til et Værelse, og derfor indrettede et nyt Kapel ovenover dette i den tidligere saa kaldte „Kirkesal". I dette smukke lyse Kapel, der uden nogen væsenlig Forandring er bevaret fra ham, lod han Gulvet belægge med sorte og hvide Marmorsten, og idet Vægge, Loft, Prædikestol, Alter og Orgel bære Præget af hele den Tids Stil, se vi her den da herskende Brug af Stukken og Smagen i dens konstneriske Anvendelse. At det var over Indgangen til denne Bygning, at Løvenørn satte sin Indskrift om Bregentved og ovenover denne igjen i Frontispicen sit Valgsprog, og det dertil hørende Svar inde i Kapellet over Alteret, alle 3 paa Latin, have vi set i hans Liv, og vi tilføie her kun ved Kapellet, at hans Vaaben stod over hans Stol i dette, og var indlagt i Sten foran Alteret.

Af den Beskrivelse over Indretningen og Udstyringen af Bregentved, som d. 22 Marts 1740 indsendtes til Christian VI, ses det, at der til Kapellet medfulgte 2 store Alterlysestager af hvidt forsølvet Metal, en Kalk og Disk af forgyldt Sølv med Løvenørns Vaaben, en Vinkande af forgyldt Sølv med tilhørende Fad, et rødt Fløils guldgalloneret Alterklæde med Løvenørns Navnechiffer broderet i Guld og Aarstallet 1736, en Messehagel med Crucifix paa, og en Alterskamle, begge ligeledes af rødt guldgalloneret Fløil, og en Messeserk og Alterdug af fint Lærred med Kniplinger. Hvad Udsmykningen af Værelserne angaaer, skulle vi anføre Beskrivelsen af enkelte af disse. I det store Værelse i Kirkelængen, som stødte op til Gangen til Stolen i Kapellet, vare Væggene beklædte med 6 store fastgjorte Malerier i forgyldte og forsølvede Rammer med Billedskjærer Arbeide, og over Kaminen var der ligeledes et tilsvarende Maleri, foran den var et Skærmbræt, hvorpaa Lysthaven ved Bregentved var afmalet, og paa Murpillerne mellem Vin-

---

er bygget paa Løvenørns Indskrift om Bregentveds Istandsættelse; og, naar det her videre hedder, at Løvenørn anbragte sit latinske Valgsprog, »Domine, Qvid Tibi retribuamus«? ud til Haven paa Bregentved, da er dette ligeledes en Feiltagelse, idet det var anbragt ind mod Gaarden paa den samme Bygning, hvori han besvarede Spørgsmaalet.

duerne 2 store »trumeaux« med forgyldte og forsølvede billedskaarne Rammer om, i hvilke der var 9 Speilglasruder i hver, og 2 mindre (»trumeaux«) med samme Slags Rammer og 4 Speilglasruder i hver, desforuden et stort høit Speil med forgyldt Ramme og en »éspece« af Krone ovenover, 3 aflange Borde med Plader af norsk Marmor og 8 Tabouretter betrukne med rødt Damask. Af Stuerne i denne Længe nedenunder var en Stue beklædt med blaat chinesisk lakeret Betræk, i den var der en Seng med blaat Damaskes Omhæng og et hvidt Atlaskes Tæppe over, 12 høiryggede Stole med blaat Damaskes Sæde, 2 „nymodige" Commoder med forgyldte Fødder og italienske Marmorplader, m. m.; et andet Værelse her var betrukket med Guldlæder, et tredie med gult chinesisk malet Lærred med Sølv i, i dette var der en Thronseng paa hvide forsølvede Løvefødder med brandgult vatteret Silkemors Omhæng, et Tæppe af samme Slags og 6 Stole med Overtræk ligeledes af samme Slags, m. m. I den østre Længe var et Værelse betrukket med rødt Damask, en Seng med Omhæng af samme Slags, 2 nye Lænestole, 2 Kanapéer og 8 nye Stole med samme Betræk, endvidere 2 Speile, hvoraf det ene var indmuret over Kaminen, og et fastgjort Marmorbord à console; et andet Værelse her, — og vel Spisesalen —, var betrukket med forgyldt blaat voxet Lærred, i dette var der 2 store firkantede Speile med forgyldte udskaarne Rammer, 12 forgyldte Læderstole, et forgyldt Bord med en forgyldt Ørnefod med 2 forgyldte Gueridoner til, et aflangt Skænkebord, et ovalt Spisebord, 4 Glaslysearme, og foran Kaminen et malet Skærmbræt med en Devise.

Af løse Møbler og Møbelgjenstande omtales bl. a. et rundt Spillebord overtrukket med grønt Klæde, et kantet rødt-gult-sortbroget Thebord, nogle Damaskes Overtræk til Sæder og Ryg, der vare guldgallonerede og til at binde fast paa Stolene, flere Spisebord af forskellig Form. Hvad de gamle Kaminer angaaer, da maa de antages at være gaaede i Stykker ved Nedtagelsen, thi der nævnes flere udhugne Sten til Kaminer, der ere blevne hensatte, hvoraf nogle med Billedhugger Arbeide, ogsaa nævnes en rund Kugle til en gammeldags Kamin. Ligeledes nævnes der forskjellige hensatte Stykker af en Prædikestol, en Altertavle og et Orgelværk, der vise, at intet af det gamle Kapel er bleven brugt i det nye.

Til Haven ses Løvenorn, som ovenanført, at have holdt en Gartner og Gartnerdreng, og af løse Gjenstande, der fulgte med den, nævnes, foruden Haveredskaber, 2 store Laurbærtræer, der „staae i deres Gallerier",

samt 4 mindre og 60 Stenkrukker, der maa have været til sjældnere Blomster eller Planter, som skulde opstilles ude i Haven. Over Haven selv haves ingen Beskrivelse, men uden at den har udmærket sig ved Datidens Havekonst, vilde Løvenørn ikke have ladet den afmale til at pryde Stadsværelset paa Bregentved.

Den 27 April afsluttedes, som vi have set, Kjøbecontracten om Bregentved, men først d. sig. 22 Juni 1740 fik Christian VI Skødet paa Bregentved af Commandør Frederik Løvenørn, som er udstedt i Kjøbenhavn, og til Vitterlighed medunderskrevet af Etatsraad, Præsident i Kjøbenhavn Braem og Justitsraad, Justitiarius i Høiesteret, Diderik Seckmann.

Bregentved-følgtes med samme Hovedgaardstaxt, som da Løvenørn fik Gaarden, nemlig 144 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 2½ Alb. Ager og Eng, 12 Td. 7 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Skovskyld, 5 Td. Mølleskyld, fordelte paa den gamle Hovedgaardstaxt, Østerskovskiftet, det forrige Ahrenfeldsborg, Stenkelstrup, Ded, Gaardene i Hesselberg og Gaarden i Hadstrup, i hvilken Henseende Løvenørn ingen anden Forandring havde gjort end at forandre de 4 Gaarde i Hesselberg til 3, hvis Brugere ligesom Fæsteren af Gaarden i Hadstrup fremdeles svarede deres Skatter til Bregentved. Bondergodset, der, da Løvenørn modtog Bregentved, bestod af 358 Td. 2 Fdkr. Hrtkr. Ager og Eng, 7 Td. 1 Skp. Skovskyld og 5 Td. Mølleskyld, var ved hans store Tilkjøb af det Tryggevældske Rytterqods forøget med 204 Td. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hartkorn Ager og Eng, 4 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Skovskyld, hvortil endnu kom de 2 G., som Løvenørn havde kjøbt af Overkammerherre Plessen, og det samlede Hartkorn Bøndergods, som Løvenørn derved efterlod sig til Bregentved, og nu følgtes med Bregentved igjen til Kongen, udgjorde 576 Td. 5 Skp. 2 Fdkr. Ager og Eng, 12 Td. 5 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Skov- og Mølleskyld, deraf kom paa Bøndergodset i Ringsted Amt 461 Td. Hrtk. Ager og Eng, 12 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Skov- og Mølleskyld, og paa Bøndergodset i Tryggevelde Amt 115 Td. 5 Skp. 2 Fdk. Hartkorn Ager og Eng, og 4 Skp. Skovskyld. Til Bøndergodset i Ringsted Amt hørte: 25 G. 12 H. i Hasle By, 13 G. 1 Vandmølle 8 H. i Freersley By, 13 G. 3 H. i Tjæreby, 7 G. 1 H. i Høstentorp, 2 G. i Kværede, 12 G. 3 H. i Tersley By, 7 G. 5 H. i Førsley By, 6 G. i Simmendrup. Til Bøndergodset i Tryggevelde Amt hørte: 2 G. i Byen Dalby, 2 G. i Rode, 6 G. 1 H. i Dalby-Borup, 2 G. 1 H. i Jenstrup, 2 G. 2 H. i Viverup, 1 G. 1 H. i Drustrup. Ved nogle af Gaardene havde Løvenørn forstørret

dem ved at indskrænke deres Antal, saaledes ved Gaardene i Simmendrup By, som derved hver vare blevne over 8 Td. Hartkorn.

Den samlede Indtægt af dette Bøndergods til Bregentved opgives af Commandør Løvenørn i Skødet til 368 Rd. 9¼ Skilling Pengeafgift, Kornafgift 28 Td. Rug, 460 Td. Byg, 243 Td. 7¼ Skp. Havre, og Ydelser 108 Lam, 108 Gæs, 93 Par Høns, 1¼ Frd. Smør.

*

* *

Vi afslutte de oven givne Meddelelser om Bregentved Hovedgaard med nogle Oplysninger om den senere Ordning, der er indtraadt i enkelte her omhandlede Forhold af særegen Betydning ved den. Saaledes forenede A. G. Moltke Hasle og Freerslev Kirker med Bregentved, som Ove Juel saa indtrængende havde ansøgt Kongen i sin Tid om at faae tilkjøbs, da de gaves til Grev Schack som Besidder af Gisselfeld, hvorunder de saa derefter vare blevne, og med dette vare gaaede over i det her oprettede Klosters Besiddelse. Hasle Kirke kjøbtes af Geheimeraadinde Ahlefeld, der var forlehnet med Gisselfeld paa Livstid ved sit tidligere Ægteskab med den afdøde Stifter af Klosteret, og tilskødedes Overhofmarskal Moltke af Geheimeraadinden d. 19 August 1747, efter at hun u. forang. 21 Juni havde erhvervet en Kgl. Bevilling til at den maatte sælges fra Klosteret, og derefter u. flg. 2 Juli faaet de Danneskjoldske Agnaters Samtykke til Salget [1]). Flere Aar senere kjøbtes Freerslev Kirke af den daværende Overdirector for Gisselfeld Kloster, Geheimeraad Grev Frederik Christian Danneskjold, Director i General Postamtet, som u. 11 Dcbr. 1762 udstedte sit Skøde paa den til Overhofmarskal Grev Moltke, og derved i Skødet forudskikkede den ham af 19 Juni 1761 givne Kgl. Bevilling til Afhændelse af en Del af Gisselfeld Klosters Gods,

---

[1]) Det dertil af disse paa tydsk udstedte Samtykke lyder saaledes:

„Demnach unsere frau Mutter u. Groß-frau Mutter, Ihre Hochgnaden Bedencken tragen ohne unsere Meinung einzuholen dem herrn Overhofmarschall Moltke die Harslefer Kirche zu verkaufen, worinn das Ihm von K. Mayestæt geschenckte Gut Bregentved liegt, weil Sie selbst nebst Ihrem herren Gemahl nur Gisselfeldt ad dies vitæ besitzet, so, dieweil die Kauffumme dem Gute Gisselfeldt zum besten u. dessen conservation gebraucht werden soll, erklären wir endesbenannte, daß wir, so viel uns angeht, nichts gegen diese alienirung haben, und geben unserer frau Mutter u. Groß-frau Mutter sattsame Volmacht hiedurch diesen Verkauf nebst Ihrem Gemahl mit dem herren Oberhofmarschall aufs convenableste zu schließen".

Sonderburg, 2 Juli 1747.

F. Danneschjold Samsø, U. A. Danneschjold Samsø, F. C. Danneschjold Samsø.

hvori Freerslev Kirke var særlig medoptaget [1]). Det om Salget afsluttede Kjøbebrev var forinden Skødets Udstedelse u. 30 Juli 1762 confirmeret af Kongen, og Kjøbesummen for Kirken og det med den afhændede Gods ansat til 1600 Rdlr. god dansk Mønt af Baron Rosenkrands til Friherskabet Rosenlund og Major Peter West til Tybjerggaard, der som uvillige Mænd paa Klosterets Vegne vare tiltagne til at bestemme Salgsprisen. Kirken selv stod paa Grund af den ringe Tiende af det lille Sogn kun for 11 Td. 1 Skp. Hartkorn, men den havde et meget betydelige Jordegods, hvoraf det undtoges fra Salget, som den eiede i Herluf Magle og Kongsted Sogne samt i Dalby Sogn paa Rode Mark, om hvis Størrelse og Beskaffenhed intet oplyses, ligesom der ei heller anføres noget om, hvormeget den havde

---

[1]) Bevillingen lyder saaledes:

„Vi Frederik V o. s. v. gjøre vitterligt, at eftersom Os Elskelige Hr. Frederik Christian Greve af Danneschjold og til Grevskabet Samsø, Ridder, Vor Geheimeraad, Kammerherre, Directør ved Vort General Postamt, for Os haver allerunderdanigst andraget, at Gisselfeldt Kloster i Vort Land „Sædland" eier en anselig Del Strøgods i Kjøbenhavns, Roskilde, Vordingborg og Tryggevelde Amter, beløbende til 333 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, hvilket er Klosterets Hovedgaard saa langt fraliggende, at deraf hverken til Hoveri eller i desligeste Maader kan haves den vedbørlige Fordel og Indtægt, som ske burde, og siden det ligger saa vidt adspredt i 10 Kirkesogne og i 16 Byer eller Steder, 2—3—4—5 og indtil 6 Mile fra Hovedgaarden Gisselfeldt, ei heller dermed kan haves saa god og nøiagtig Tilsyn, som behøves, for at faae de aarlige Revenner, og de dertil udfordrede nødvendige Forstrækninger indbrevne; Desaarsag bemeldte Hr. Greve F. Chr. Danneschjold o. s. v. allerunderdanigst haver andraget, at, som Klosteret vel skal kunne undvære bemeldte Strøgods, og dog ligefuldt blive ved Magt og Stiftelsen bestaae efter Forfædrenes Anordninger, Vi da allernaadigst ville tillade, at han fra Klosteret maatte afhænde bemeldte Strøgods for rede Penge uden Ansvar eller Tiltale enten af dem af hans Familie, som nu lever, eller hans Efterkommere i Klosterets Direction, Thi have vi allernaadigst bevilliget og tilladt forn. Grev Danneschjold maa ifølge Forordningen om Landvæsenets Forbedring og til Fællesskabets Ophævelse uden Ansvar og Tiltale i alle Maader nu eller i Fremtiden for bemeldte Kloster afhænde og til de største paagrændsende Lodseiere efter bedste Accord og uvilligekyndige Landmænds Sigende forrede Penge bortsælge forskrevne Strøgods i forbem. Amter beliggende, som efter den af ham indleverede og vedlagte Specification beløber sig til = 333 Td. 5 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, saavelsom ogsaa den bem. Kloster tilhørende Frerslev Kirke, hvorefter den om Kjøbet og Conditionerne forfattende Forretning til Vores allernaadigste approbation skal indsendes, og siden derpaa til vedkommende af bem. Ghrd. Grev Danneschjold udstedes behørige og lovlige Skjøder". Hvorhos det slutteligen forbydes Conventualinderne herimod at gjøre nogen Indsigelse, som ogsaa Panthaverne og Creditorerne, da „de for bem. Strøgodses som ogsaa Freerslev Kirkes Afhændelse indkommende Kjøbesummer skal, forsaavidt samme kunne tilstrække, alene anvendes til at betale Gjældsfordringer, som efter adskillige Commissions Domme af Gisselfeldt Kloster skal erlægges og udredes".

havt i Ahrenfeldsborgs Marker, som tidligere var solgt fra den, eller i Oeds og Hadstrups Marker, men kun siges i Kjøbebrevet, at der ogsaa sammen dermed afstaaes, hvad Kirken kunde have pretension paa i Markerne fra Ahrenfeldsborg, Oed, og Hadstrup. Det i Skødet opgivne Gods, som fulgte med Kirken, laae i Freerslev, Hasle, og Terslev Byer, og bestod i Freerslev By af en Lod i Freerslev Bys „Bjergs- og Kirkemark" paa 1 Td. 5 Skp. Hartkorn Ager, og i Hasle By af en Lod i Hasle Bys „Sandagermark" paa 1 Td. 3 Skp. 3 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn Ager, og af en Part i Hasle Bys „Øster Tykkeskov" paa 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld [1]). Til disse 3 Td. 1 Skp. 2 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn i Freerslev og Hasle Byer kom 13 Td. 6 Skp. 1 Fdkr. Hartkorn i Terslev By, som vare fordelte paa 3 Gaarde med 7 Td. 2 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn Ager og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld paa den ene, og 3 Td. 2 Skp. 2 Alb. Hartk. Ager og 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskyld paa hver af de to andre. Heraf var den største øde og ligeledes den ene af de mindre; den første var udleiet til Præsten i Terslev, den sidste til Kromanden der; med Gaardene fulgte 3 Huse paa de øde Gaardspladse [2]).

Med dette Kjøb af Freerslev Kirke forbandt A. G. Moltke tillige en anden Plan, hvis Udførelse ogsaa var bevilliget ham ved Kongens Confirmation af Kjøbebrevet. Det hedder nemlig i Kjøbebrevet: „Men siden Kjøberen agter i sin Tid, eller, saasnart det efter Omstændighederne kan lade sig gjøre, at combinere den ham tilhørende Hasle Kirke tilligemed sammes Sogn med den ham nu overladende Freerslev Kirke og af begge at danne et Kald, og det er afsluttet saaledes, at Præsten og Degnen i Ulse Sogn skulle afstaae bemeldte Freerslev Sogn imod Broby Kirke og Sogn, som nu er Annex til Hasle, saa at Hasle og Freerslev herefter som et Kald blev Grev-

---

[1]) Hasle Bys „Øster Tykkeskov" eller Skovtykke maa have ligget i den nordlige Ende af Østerskoven omkring Brennemae, og være det nu saakaldte „Flæsketykke", der tidligere sandsynlig har været en fælles Skov, og det senere saa forvanskede Navn for den smukke her beliggende Skovholm vilde saaledes være en Sammentrækning af „Flædeskovstykke".

[2]) Det betydelige og vidt omspredte Altergods, som denne lille Kirke har havt, kunde baade skyldes Skovklosteret og personlige Gaver i og udenfor Sognet. Hvem Kirken har været indviet til, vides ikke; men ved den Udvidelse og smukke Istandsættelse, som Grev F. Moltke i 1867 foretog af Kirken, fandtes der i dens gamle Stenalter to smaa Blyreliquieæsker, den ene med nogle Benstumper og Stykker Silketøi under en midt i Overfladen anbragt glat Kalksten, omtrent 8 Tommer i Firkant („Sepulcralsten"); den anden dybere nede, ogsaa henimod Midten, ligeledes med smaa Stykker Silketøi. (Aarbøger for nord. Oldk. og Hist., 1868, II H., p. 81, C. Engelhardt om det nordiske Musæums Tilvækst 1863—67, p. 150).

skabet Bregentved alene tilhørende, Ulse og Broby Gisselfeld Kloster alene, saa indgaaer og samtykker jeg Grev Danneskjold paa Klosterets Vegne denne Forandring, om Hs. Høigrevel. Excell. Hr. Ghrd. Grev Moltke dertil kan udvirke Deres Kongl. Mayestæts allernaadigste Tilladelse og Samtykke".

Nogle Maaneder efter Kjøbebrevets Confirmation af Kongen paa Freerslev Kirke sluttede Grev Moltke u. 8—13 October 1762 en Contract med Præsten Jakob Nørager i Ulse om Aftrædelsen af Annexgaarden i Freerslev, hvilken Contract derpaa det følgende Aar, da den skulde træde i Kraft, forinden ligeledes confirmeredes af Kongen u. 15 April 1763. Ifølge denne Contract afstod Sognepræsten Annexgaarden til Michaelis s. A. mod at han fra den Tid opbar en aarlig Godtgjørelse i Penge og Brændsel og hævede fremdeles de 3 Tiender af Gaarden, saalængesom Freerslev Sogn vedblev at være annecteret til Ulse Sogn, men naar den paatænkte Forandring skete, og Freerslev Sogn blev Annex til Hasle Sogn, og Broby Sogn igjen annecteret til Ulse Sogn, skulde denne Refusion aldeles ophøre. Annexgaarden, som var Sognets gamle Præstegaard fra den catholske Tid, havde 2 smaa Huse, og stod for 2 Td. 7 Skp. 3 Fdk. Hartk. Ager og 2 Skp. Skovskyld, og med den fulgte tillige en Jordlod paa 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hrtkr. Ager, og en Skov paa 20 Svins Olden med 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Skovskyld, og 2 derved liggende Huse. Skoven kaldtes „Præsteskoven", fordi Præsterne til Sognet havde havt Brugen af den, og laae i Freerslev Bys lange „Snage" [1]); og Jordlodden kaldtes af samme Grund „Præstegaardens Tillæg", og laae i den Freerslev By tilhørende „Tvings Mark" [2]). Baade Jordlodden og Skovlodden vare optagne i Kjøbebrevet om Freerslev Kirke, og det hedder deri om Skovlodden, at den tilhører Kirken ifølge Landmaalingen, men da de blot ere nævnte i Skødet paa Kirken og ikke optalte med Hartkornet i dette, som derimod er Tilfældet i Contracten om Annexgaarden, hvor deres Hartkorn er lagte til dennes, maa de, hvad der ogsaa er rimeligt, senere være erkjendte for, at have været Gaver fra den catholske Tid til Præsteembedet selv.

Planen med at dele Bregentved i 2 Hovedgaarde optog A. G. Moltke igjen, men paa en anden Maade end tidligere, idet han udskilte Stenkelstrups

---

[1]) Snage, Snave, det islandske snagi en Knag, betegner en fremspringende Kant af en Skov.

[2]) At Skovklosteret ogsaa havde Gods i Tving i Freerslev Sogn er ovnfr. anført p. 6, og den her nævnte Lod kunde saaledes hidrøre fra dette.

og Deds Marker fra Hovedgaarden, og af deres Hovedgaardstaxt og Hovedgaardstaxten paa Bondegaarden i Hadstrup, som nu nedlagdes, oprettede en særskilt Hovedgaard under Navn af Stenkelstrup, men senere af Sophiendal, da han havde faaet den istand, og efterat den første af Ladegaards Bygningerne var opført i 1761, ses Gaarden med det nye Navn Sophiendal i 1767 at staae færdig med den holstenske Drift i fuld Gang paa den, og de saa længe udyrkede og øde Jorder bleve nu Mønstret her i Landet paa de store Fordele for Agerbruget af denne Drifts Indførelse [1]). Sammen dermed indtog Moltke den største Del af Freerslev Overdrev under Gaarden, i hvilken Anledning der u. 9 Dcbr. 1770 sluttedes en Overenskomst af ham om den Refusion, som deraf skulde ydes Præst og Degn fra næstk. 1 Mai 1771, hvilken Overenskomst senere u. 20 Febr. 1782 modtog kgl. Stadfæstelse. Af Overdrevet udtog Moltke først Lodderne til 2 Bøndergaarde, hvis Bygninger han opførte paa dette, og hvorpaa han satte 2 Fæstere, hvis Gaarde vare afbrændte i Freerslev By, og hvis Marker han gav Byen til Erstatning for Overdrevet. Den Forøgelse, som Sophiendal derved modtog af Overdrevet, udgjorde 70 Td. Land, og synes nærmest at være sket, for at faae Overdrevet opdyrket, da „samme Jord", hedder det, „var saa oversaaet med Sten, at det ansaaes umuligt, at den nogensinde kunde blive Sædland, naar den fremdeles blev Bønderne tilhørende".

Hvad Hovedgaardstaxten angaaer, som Admiral Gabel havde faaet paa Hesselberg By, og hvis Hartkorn udgjorde 19 Td. 7 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., da henstod den i henved 100 Aar efter hans Tid uden at komme til nærmere Anvendelse, indtil der u. 1 Marts 1820 erhvervedes Kgl. Bevilling til at maatte overføre den paa ligesaameget Hartkorn af Leirstofte og Frøslev Byer i Stevns under Bregentved Grevskab. Dette skete i Anledning af den der oprettede Avlsgaard Mariehøi, af hvis Hartkorn en Del derved frigjordes.

Da det gamle Bregentveds Historie først afsluttes med Oprettelsen af Grevskabet under dets Navn, og dette foruden Bregentved og de af dens Hovedgaardstaxt oprettede Gaarde, Sophiendal og hvad der deraf hviler paa Mariehøi, bestaaer af Thurebyholm, Juellinge, Alslev og Tryggevelde, saa tilføie vi, at A. G. Moltke, efterat Frederik V u. 20 Septbr. 1746 havde skænket ham Bregentved, det følgende Aar d. 27 Septbr. 1747 tilkjøbte sig

---

[1]) Vemmetoftes Historie III, p. 183.

Thurebyholm, 1750 d. 22 Febr. Juellinge, og 1751 d. 11 Dcbr. Alslev og Tryggevelde. Thurebyholm, der var Ryttergods, kjøbtes af Kronen, og Juellinge tilligemed Frøslev, Hellested og Karise Kirker kjøbtes af General Admirallieutenant Grev Frederik Danneskjold, hvem Christian VI d. 4 August 1735 havde skænket det paa hans og Hustrus Levetid, men som allerede d. 11 Juni 1737 havde erhvervet sig Kongens Indvilligelse til at maatte optage et Laan paa denne Overdragelse, og derpaa u. 3 Februar 1750 havde faaet Kgl. Tilladelse til at maatte sælge Gaard og Gods som sin Eiendom. Tryggevelde og Alslev, der u. 15 Juli 1748 af Kongen vare tilskødede Krigsraad Peter Johansen Neergaard som Høistbydende ved den over dem d. 20 Novbr. 1747 afholdte offenlige Auction, og hvorfor denne igjen ved en betydelig Sum i Bytte u. 31 Marts 1751 havde faaet Svenstrup Hovedgaard paa Sælland af Stiftamtmand Grev Frederik Dertzen, tilkjøbte Moltke sig samtidig hermed af Grev Dertzen, saaledes at de tilskødedes ham umiddelbart af Neergaard. A. G. Moltke var d. 31 Marts 1750 optaget i Grevestanden, men ved Erhvervelsen af Alslev og Tryggevelde indlemmedes ogsaa disse i Grevskabet Bregentved.

Bilag.

1.

Hr. Niels Pedersen (Gyldenstjerne) til Aagaards Testament 13 Januar 1456*).

In nomine domini amen. Cum nihil est cercius morte et nihil incercius hora mortis, tunc ego Nicolaus Petri, miles, do et ordino testamentum meum in hunc modum.

Primo, faræ myn læyærstædh i sortebrødræ closter i Næstwedh myn hæst ok myt harnisk,
Item, priæræn i samme stædh myn solfskedh,
Item, hwær præst i samme stædh jjjj grot ok hwær wngbroder jj grot,
Item, grabrødre i samme stedh j lodig mark,
Item, sanctæ Pædhærs Kirke ok sanctæ Mortæns Kirke i samme stædh hwær jjj solidos grossorum,
Item, thæn hælyans hws og sanctæ Joriæn i samme stædh hwær jjj solidos grossorum,
Item, fattikt falk i samme stædh een tønne oll, c brødh ok een bastuægang,
Item, myn sagnækirke i Haslæ j lodig mark,
Item, sangnæpræstæn i sammæ stædh jj winterlinge,
Item, dyægnæn i sammæ stædh een koo,
Item, Wlsø kirke jj solidos grossorum, item præsten i sammæ stædh myn gra kiortiil,
Item, Fredersløff kirkæ jj solidos grossorum, item Bröby kirke jj skilling grot,
Item, sancti Lucii kirke i Roskille j lodig mark,

---

*) Testamentets Indhold, som er fortløbende i Originalen, er her adskilt og afdelt efter Enkelthederne.

Item, ſortæbrødræ cloſter i ſammæ ſtædh jjj ſkilling groth, ok hwær præſt jj ſkilling, adh the hawe myk i thørre bøcær,
Item, grabrødræ i ſammæ ſtædh jj ſkilling grot,
Item, sancti Dionysii kirke i ſammæ ſtædh jj ſkilling grot,
Item, war frwæ kirke i Køhenhawen j lodig mark,
Item, grabrødræ i ſammæ ſtædh jj ſkilling grot,
Item, hwær kirke i ſamme ſtædh j ſkilling grot,
Item, sanctæ Gertrudis capællæ i Køge j ſkilling grot,
Item, sancti Nicolaus ibidem j ſkilling grot,
Item, tiil Anwortſkaw jjj ſkilling grot,
Item, Hælſynggøre kirke og hwært cloſter i ſammæ hwært thørre j ſkilling grot,
Item, Markiæ ſangnækirke i Skane jj ſkilling grot,
Item, domkirken i Lwndh j lodig mark,
Item, Alſtædhe kirke jj ſkilling grot, item Lillæ Alſtædhe kirke jj ſkilling grot,
Item, Wiærſtædhe kirke jj ſkilling grot,
Item, Ingæſtoftæ kirke i Lalandh jj ſkilling grot,
Item, Mariæbo cloſter thæn jordh, ſam iæk hawer i pant af Porſſ, them adh hawæ ſa længæ thet loſæs aff for^de cloſter.
Item, Wabenſtædhe kirke jj ſkilling grot, item Saſkøbing kirke jj ſkilling grot,
Item, tiil Kættrop kirke i Hanæherret j folæ,
Item, her Mattis, præſt i ſamme ſtædh, een brwn læidæſk kiortiil wnderfodræd met ræffſkiin,
Item, hwær kirke i Hanæherret j ſkilling grot,
Item, tiil Børløm domkirke j lodig mark,
Item, Waſterwigh cloſter j lodig mark,
Item, sancti Johannis cloſter i Nykøbing i Morſſe j lodig mark,
Item, ſortæbrodræ kloſter i Wyburg, ſam myne farælræ ligge, j lodig mark,
Item, domkirkæn i ſammæ ſtædh j lodig mark,
Item, grabrødre ok sancti Johannis cloſter i ſammæ ſtædh, hwær thørre jj ſkilling grot,
Item, fatikth falk i ſammæ ſtæd c c tønne øll ok een tønne øll tiil ſkolæn i ſamme ſtædh,
Item, Maryæagræ een folæ ſa god ſam x mark,
Item, grabrødræ cloſter i Alæburg ok hwar kirke i ſammæ ſtædh hwær j ſkilling grot,
Item, Dækloſter j lodig mark, ok hwær præſt i ſammæ ſtædh jjjj grot, item i ſamme ſtædh Jomfrw Kirſtinæ Clawæſdatter x alnæ ſort medelbuſkeſt,
Item, sancti Joſt vi pund Bywgh ok præſtæn i ſammæ ſtædh j ſkilling grot,
Item, domkirken i Aars j lodig mark, ok hwær kirke og cloſter i ſammæ ſtædh j ſkilling grot,
Item, sancti Johannis cloſter i Horſnis jj ſkilling grot ok hwær kirke ok cloſter i ſamme ſtædh j ſkilling grot,
Item, grabrødræ kloſter i Rannærſſ jj ſkilling grot ok hwar kirke i ſamme ſtædh j ſkilling grot,
Item, war frwæ i Brøſtænbro j ſkilling grot,
Item, ſortæbrødre cloſter i Wadlæ ok kirken i ſamme ſtædh hwar j ſkilling grot,
Item, sanctæ Seuerin i Ridhe jj ſkilling grot.

Item, myn kære søn Mauricio min sølsnap ok een gwlring,
Item, myn kære søsterson her Erik Eriksøn tresintywæ libeske gillenn aff thæn swm gwl, sam iæk sek Aræl Mækelbæk adh gemæ i Alæborgh, ok thersare skall forde her Erik ængæn wpbærelse kræwæ aff myne arwinge sare the jjjj læster korn, sam iæk skwllæ hannwm ok hans broder wdlæggæ, sam the skriftær wdwisæ, ther wi hawe pa bægge sidher,
Item, myn kære søsterson Pær Eriksou myn bæstæ sølssstob,
Item, her Axæl Lawessøn een sølssstob ok een gwlring,
Item, hedherlik sadher met gwd her Olaff Daa, byscop i Roskille, een sølsstob,
Item, myn kære sæddære her Per Eriksøn een sølssskall,
Item, her Knwdh Hinriksøn een sølssskall,
Item, hans kære hwssrw frw Hillæborg een gwlring,
Item, myn kære søster frw Annæ, her Hinrik Knwdssøns esterlewerske, een gwlring,
Item, hænnæ kære datter frw Sophiæ een sølsskeed,
Item, gywer iæk myn kære søster her Niels Eriksøns hwssrw frw Mættæ een sølsskall,
Item, hænnæ kære datter iomfrw Ingærd een pærlækranz,
Item, myn kære søster frw Hæbælæ, her Per Eriksøns hwssrw, een sølsskeedh,
Item, her Engelbret eet dywrshorn beslawæ ok forgilt,
Item, her Knwdh Trwedsøn een solæ aff Markiæ stodh,
Item, Jæp Hinriksøn een solæ i samme stædh,
Item, Holger Hinriksøn ok een solæ i samme stæd,
Item, Aghæ Tulessøn ok Jep Tulessøn hwær een solæ,
Item, søster Elseff Eriksdatter vii alne kwlsætter, grat.

Item, gywer iæk myne kære swene, sam myk hawe troleg tyænt,
først, Anders Tomessøn een solæ,
Item, Jens Kiid min grastindzkabe,
Item, gywer iæk ok wnner myn swen Lasse Fowedh i hans dawe Ellekærgaardh, sam ligger i Gislømherret i Hymmersisl, hwilken iæk hawer langge hyæt ham sare sin langhe tro tyænestæ; willæ myne arwinge thet æy tiilstædhe, tha skwle the købe forde gaar aff hannwm sare xl mark,
Item, gywer iæk myn soweth Trwels Laurensøn i Brægntwedh myn gra kabe, hættæ ok hosser ok troyæ,
Item, Per kællerswen i samme stæd een winterling,
Item, myn swen blaman xx mark sare jj aars tyænestæ,
Item, myn sowedh Jes Stalswen i Marchiæ j solæ,
Item, Tilløs, myn sowed i Ingestoftæ, j par øxæn,
Item, sancti Severini Gillæ i Tordrop j skilling grot,
Item, her Pædher i Tærsløss eet par hossær.

Hwilket forschrewen testament iæk befaler myn kære søsterson her Erik Eriksøn ok her Axæl Lawessøn, thet the thet saa forestaae, sam the willæ answaræ sare thæn almæktheste gwdh, i himmelrige ær. Gywet ok gjort forde testamentum wnner war herres aar m. c. d. l. v. i., tywennedaw iulæ

wnner meth inſeyle met flere godhe mændz inſeylæ, ſam ær her Erik Erikſøn, riddere, her Olaff, præſt i Haſlæ, her Bæyæn, præſt i Wlſø, ok Trwels Laurænſſøn, ſowet i ſamme ſtædh. &.

2.

Oluf Stigſens Optegnelſe om Bryllupet paa Bollerup.

Thette efterſkreffne haffwer ieg Oluf Stigſſøn koſthet po myn Dotther Magdelenæ med hynnes Brøllop.

Primo, viii Alne gøllen Samit, hwer Allen x Rhinſke Gyllen, oc et Korther for $2\frac{1}{2}$ Gyllen,
Item, x Alne røtt Floeyell, Allen vi Marck,
Item, xvi Alne ſwortt Floeyell, Allen vi Marck,
Item, tw Temmer Hermelynd, hver Temmer for x Marck,
Item, viii Alnæ gwlt Damaſk, Allen jjj Marck,
Item, $7\frac{1}{2}$ Allen ſwortt Floeyell, Allen vi Marck, thet kam po thet gwllæ Damaſk,
Item, x Alnæ gröntt Engelſt aff thet beſtæ, Allen jjj Marck mynne jjjj ſk. till et Par Klædher,
Item, xvi Marck for Forett, ther kom wndher næden,
Item, x Alne røtt Engelſt, Allen jjj Marck mynne jjjj ſk. till et Par Klædher, xxvi Marck Foret under kjortelen oc Kaaffuen,
Item, $5\frac{1}{2}$ Allen gwlt Damaſk, Allen jjj Marck, thet kom po en blaa Kiortill,
Item, vi Alne till en grøn Kiortell, Allen jjj Marck mynne jjjj ſk.,
Item, en anden grøn Kiortell kom vi Alne till, Allen jjj Marck mynne jjjj ſk.,
Item, v Alne till en rød Kiortell med Hermelyn, Allen jjjj ſk. grot,
Item, jjjj Alne grønt Lwndeſt till en Wndher kiortell, Allen jjj Marck jjjj ſk.,
Item, v Alne Floeyell, alnen $4\frac{1}{2}$ Marck,
Item, et Hoffuet=Gwll, en Kædhe, et Halſſbond, oc et Span, thet bewiſſe ſegh ſelff;
Item, xvi Alne Sindal, Allen vi ſk.,
Item, xxvii Alne Perller, for wden the Perller i hynnes Kiortell, the xxvii Alne ſtod Lx Marck, the komme po Magdalenes Perlle=Hwæ oc Tyge Bradis Skiortte=Lad,
Item, Tønnes Perleſtycker xii Marck for Perlle-Hwen, for Gerninghen,
Item, Tønnes Perleſtycker viii Marck for Gerningen for thet Skiorth=Lad till Tyge Bradis Skiortte.
Item, xxxii Indzer Gwlld, hver Indze jjj Marck aff the xviii Indzer: Aff the xiiii Indzer hver Indze iii Mark mynne iiii ſk.,
Item, Tønnes Perleſticker iiii ſk. for hwert Lad aff the xv Skiorther,
Item, vi Indzer Perler po hynnes Perlle=Kiortell, hver Indze xxx Marck aff the iiii Indzer. Item aff the andre xxvi Marck,
Item, xxxvi Marck for Gerninghen,
Item, vi Lod forgylt Sølff, Lodet iii Marck,
Item, vi Alne Klæde i then Kiortell Perllernæ ſydher po, Allen xxvi ſk.,

Item, ii Indzer Perller po hennes Boylle oc Byndicke, then ene Indze xxviii Marck, then anden wor hennes Modhers,
Item, ix Marck for Gerninghen,
Item, x Alne Lærett, Allen 2 Marck i to Brødlops Skiorther,
Item, viii Skiorther, v Alne i hwer Skiortæ, Allen xviii sk. Penninge,
Item, v Skiorther, v Alne i hver Skiorthe, Allen xiiii sk. Penninge,
Item, vi Skiorther, v Alne i hwer Skiorthe, Allen v sk. Penninge,
Item, 1½ Pund Silke for xv Marck,
Item, et Stycke Leysk till hennes Karm oc Dreng oc Pige, for xxx Marck,
Item, iiii Alne røtt Leysk, Allen xxiiii sk. till hennes Dreng ther bort løff,
Item, xx Marck for hynnes Karm oc 2 Sydher Flesk,
Item, Malleren xvi Marck oc 2 Sydher Flesk,
Item, Smeden xvi Marck oc 2 Sier Flesk,
Item, Remesnieren xx Marck,
Item, Remesnier Swennæ vi sk.,
Item, Smede Swennæ iiii sk.,
Item, en Marck till Fracth offuer mett Karmen,
Item, ix Marck for Knapenæ po Karmen,
Item, 2 graa Hestæ for Karmen, the ære icke regnett wed Penninge.

Kosthen til Brøllopæt.

Primo, vi Lesther tyst Øll, Lesten x Rinske Gyllen,
Item, iiii Ammer Rinsk Win, xx Marck hwer Amme, then fierde sik Tyge Brade,
Item, v Ammer Frengs Win, hwer Amme xvii Marck,
Item, 2 Fad Emstøll, hwer Fad xvii½ Marck,
Item, 3 Fad, hwer Fad xiii½ Marck,
Item, 3 Fad Prysing, hwertt Fad viii Marck af Matz Skrædher po Falstherbo,
Item, 2 Tønner Hamborg Øll, Tønnen vi Marck,
Item, xii Tønner Mød bode til Kosthen oc till Stegersset, Tønnen viii Marck,
Item, viii Pund Mell i smott Brød; 2 Pund Hwede,
Item, Mester Kocken xx Marck, item the andre Kocke x Marck,
Item, Baswnernæ xx Marck, item Tromslawernæ vi Marck,
Item, Hans Wost x Marck for han blende Klarethe,
Item, Tønnes Perlestycker x Marck for Retthernæ han giorde, oc for Blwss, oc for annet sino Tingeste han giorde, oc for Windw han giorde po Sallen,
Item, x Marck for Hwedbrød og Pessuerkage oc Løg aff Oluff Laffuerberg,
Item, 2 Tønner Begher af Oluff Lawerberg, Tønnen v Marck,
Item, 2 Tønner Begher af Morthen Kæmer i Malmøæ, Tønnen v Marck,
Item, iiii Tønner Ødick, Tønnen iii Marck,
Item, ½ Tønne skertt Honig for v Marck,
Item, v Pund Wox, Pundet vi Marck.

Brøgninghen oc Beckt.

Primo, en halff Lest Malt i wor Frwe Uge Nativitatis,
Item, then Wge ther nest efter ½ Lest Malt, 2 Pund Mell,

Item, then Wge ther neſt ½ Leſt Malt oc 2 Pund Mell,
Item, then Uge ther neſt ½ Leſt Malt, iiii Pund Mell,
Item, 2 Tønner Oll, item 2 Tønner Syllð, item iiii Tønner Torſk,
Item, iii Tønner Smør til Smørſlaw, item iii Tønner Smør til Stegerſſet oc till Wdſpisning,
Item, vi Pund Mell til ſmott Brød oc Kagher,
Item, kom til Yſted iiii Pund Malt, ſom Garden lod brøge,
Item, xL Fløcke Fleſk, item iiii Ko=Kroppæ røget, item xL røget Faar,
Item, x Øxen til ferſk Mad oc Grønſalt, ther aff bleff v ſalthet x Dage for Brøllopet till grøn Salt Mad; item Lx Lam, Lamet iiii ſk.,
Item, viii Wordher Kabelaw, hwer Worde xiiii ſk.; item v Wordher Laugher, Worden 2 Marck,
Item, xii Worder Kwlmwll, Worden xii ſk.,
Item, xii Marck for Flyndher; item 2000 Spidfiſk, hwert Hwndert iiii ſk.,
Item, 1 Tønne Lax x Marck,
Item, bleff forett 900 Skepper Haffre.

Thette fick myn Dotther Magdelenæ hiem till Beſkaff met ſig.

Primo, iii Herre Senghe,
Item, iii Par Hollandz Lærits Laghen,
Item, ii Flamſke Sengklæder, item et engelſk Sengklæde, item Lerlaghen,
Item, iii ſtore Bwlſther Dyner; item iii Hoffuet Dyner,
Item, et Par Silke Sperlaghen; item et Par Silcke Laghen till en Seng,
Item, en rød Damaſk Hoffuet Dynæ ſticket med Gwll,
Item, ii røde Pwdher af Dammaſk ſtikket met Guld,
Item, ii røde oc blaa Dretther omkring hennes Frue=Stue met Guldſkind ſticket,
Item, et ſydh Bonit till Borffuerſtwen; item iiii Bencke=Dyner,
Item, xii ny flamſke Høndher oc Bencke Klæde omkring hennes Fruеſtue,
Item, Bencke Klædher till Borgeſtwen,
Item, en Silcke ſyd Dwgh; item ii Silke ſyd Haudklæde; item et blaat ſywd Handklede,
Item, iii ſtore Herre Teppet,
Item, xi Par Swennæ Laghen; item xvii ny Senge Dyner till Swennæ Senge,
Item, iii lange hwide Dwgæ,
Item, x Grydher; item en ſtor Merther; item ii ſtore Liwſſe Stage,
Item, en ſtor Mwlln.

Hoffuet=Gullet ſtor 200 Gyllen,
Gwldkædhen Lx Gyllen,
Item, thet Halsband ſtor xxx Gyllen,
Item, thet Span ſtod Lx Gyllen.

3.

Oluf Stigsens Vidnebrev af 20 October 1501 om at han med Trethylter Ed fralagde sig og flere Erkebiskop Birgers Beskyldning for Forræderi mod Kong Hans paa Sølvedsborg forrige Fastelavn 1500.

„Wii efterschrewne Hæning griis kanick i Roskiild, Jachim Geed, Oluff Kalff, tørbørn Laurensß wæbnere, mesther Hinrick oc Søwren Iwde, borgere i Lantzkrone, gøre alle wittherlig met thette worth opne breff, at aar effther gwtz byrd twsend fem Hundreth paa thet førstæ then onsdag, som the ellefwe twsende Jomfrwers affthen paa fald, tha wore wij her paa Raadhwsset i Køhenhaffn oc søwe oc hørde, ath welbirdig man Hr. Oluff Stigsß, riidhere gaff Lag met tree tylther eed lagfaste men, gessme men oc gylde, betidelig dagh. Huilken lag for^ne Her Oluff stigsß sade, ath han hade forplictet seg for wor kæriiste nadige Herre for^ne Lag at gyffue for en seyn, som erchebiscopen skulle tillag hanum met flere gode mæn, ath han oc the skulle wæræt paa syllesborig nw faste laghen næst forleden wār eth aardh, oc wæret i forbwnd oc Raad paa wor kæriiste nadige Herris argeste oc wærste. Huilket for^ne Her Oluf stigsß skellige oc klarlige affworde som en danneman met tree tylther eedh effther Hans forplictelse, som forschrenffet staar, ath han ther Inthet war skyldig wtj i nogher mode. At for^ne Hr. Oluf Stigsß saa i alle mode worde seg som forschreffuet staar; Thet witne wij met wore Intzegle hengendes næder for thette worth opne Breff, Thij wij wore hans Laghøringe tiill for^ne Laffwe. Giffuet oc schreffuet i Køhenhaffn aar oc Dugh, som forschreffuet staar".

4.

Christian IV's Befaling af 28 Juni 1632 om det Tilhold, der skal gives Fru Karen Sehested angaaende Hofjunkernes Omgængelse paa Hørsholm med Kongens unge Døttre.

„Hvorefter Friederich Urne og Doctor Christian sig haver at rette.

Eftersom jeg er atwaret, at siden denne hofmesterinde haver været til hoffue, da haver hun altiid udj min fraværelse nesten hver Maaltid haft nogle af hofjunckerne til Bords med Børnene, saa og sted, at de have med Børnene gaaet op og neder udj Stuven saa at herremændene haver haft armen om dennem, naar de saaledes Spatseret haver, thill hvilket jeg slet intet haver bestilnet hende. De tree Ældste ere solde saa dyre, som de kunde gielde, og haffwer med ingen, uden med dennem som de ere overladte til, at talle, hvad de andre udaf herremændenes omgiængelse kand lære, er heel let at giette. Hvorfore J hende sligt skal foreholde, paa det der skall intet udj min fraværelse anstiftes et nyt collegium paa hørsholm af det selskab hjemme er. Haver hun for sin persohn med nogen at talle, da haver hun dertil Leilighed nok Morgen, Middag og Aften, naar Børnene ere udj Skoele, saa at hun haver intet Behof, at lade herremændene løbe neder udj Børnenes Kammer som der siges thit paa frederichsborg at wære skeet. At hun skulde

thencke, at mig dermed noget thiennt er, at hun kand holde pigerne noget bedre udj tømme end dend giorde, som var for hende, og interim vænne Børnene til at discourrere med hver herremand, thet tør hun slet intet thencke, thi dertil hafwer jeg ingen hofmesterinde Behof".

Vale af Triggewelde d. 28 Juni 1632.

5.

Christian IV's Befaling til Frederik Urne af 3 April 1641 om at fremvise Stenen med hans Navn i Frederiksborg Indelukke som ‚St. Mortens'.

„Du skalt lade Greve Waldemar Christian forstaae Dig af mig at være befallet, at viise hannem noget i Diurehaugen; naar hand nu gaar eller Rider med dig, da skalt du viise hannem den Steen, som ligger ved dend Vej, som gaar bag ud fra dend liden Stald hen til den liden Ladegaard, udj hvilken Steen er huggen et Sædde, herhos skal berettes, at samme Steen der hen er lagt Mortens Dag i det Aar, som paa Stenen huggen er, item, at Mesteren, som hug Sedet i Steennen, heed Morten, hvis Naufn ogsaa findes paa Steennen. Saa fremt nu Greven vil vide Aarsagen, hvorfor samme Steen hannem viises, da kand du hannem svare, dig det at være ubevidst".

friederichsburg d. 3 Aprilis 1543.

6.

Christian Carl Gabels Epitaphium i Bramminge Kirke.

Epitaphiet er opstillet ved den nordre Side i Kirken tæt indenfor Døren, og er, som berettet, udført i Marmor med Gabels Brystbillede paa en Piedestal $3\frac{1}{2}$ Al. høi. Paa Piedestalen staaer med forgyldte Bogstaver:

„Paa Bramminge Kirkegaards Nordøst Side
Er i Grundmuret Begravelse nedsat
Det Forkrænkelige af den Salige
Herre Christian Carl von Gabell
Til Bramminge,
Ridder, Kongl. Mays. Geheimeraad, Stiftsbefalingsmand over
Ribe Stift og Amtmand over Riberhuus Amt,
Fød i Kjøbenhavn 1679 Mortens Aften.
2de Gange gift
Først med Frue Frederica Amalia Schultz,
Som ved Ham fødte 8 Børn, i Herren hensovede,
Siden med Frue Anna Benedicta Steensen,
Som med Ham levede uden Livsarvinger,
Døde i Ribe, den første 1731, den anden 1756,
Begge i Graven hos ham nedsatte".

Herefter følger saa Beretningen om hans Livsstillinger og hans Søseir over de Svenske, hvorpaa det hedder om hans Endeligt:

„Døde saa mæt af Dage
Paa sit Herresæde Bramminge
den 3die August 1748.

De Egenskaber, der tillægges ham paa Epitaphiet, have vi alle anført i hans Liv, at han var

„gudfrygtig, retsindig, beleven, from, mandig, tro".

Og med Hensyn til hans Omhu for Kirker, Skoler, og Hospitaler, skulle vi endnu tilføie fra hans tidligere Tid, at han i 1721 skænkede en Klokke til Faringløse Kirke, som er Annex til Nordrup, i hvis Sogn Giesegaard ligger, og at han d. 1 Juli 1723 oprettede en Skole i Bjeverskov By [1]). I sit Testament af 3 October 1755 søgte hans Enke, Fru Anna Benedicte Stensen, at drage Omsorg for Vedligeholdelsen efter hendes Død af hans Begravelse paa Bramminge Kirkegaard, at den skulde „smukt renholdes", og hver Uge feies, og at Træerne bleve passede, der vare plantede om hans Grav, og andre indsatte i deres Sted, der gik ud [2]).

7.

Frederik IV's Instrux til Løvenørn i Kjøbenhavn 1716 om hans Besværinger her over Czar Peter.

„Pro Memoria was dem Czaren unseret wegen vorzutragen und zu declariren wehre.

S. Groß Czarische Maytt. würde vorzustellen seyn, wie Ihr. Maytt. dem Könige nichts lieber und angenehmer seyn würde, als nach den errichteten conventionen die operationes gegen dem Gemeinen feindt vorzunehmen, undt unter Gottes Seegen undt Beystandt glücklich hinauszuführen, wohin Sie alle Dero Gedancken richteten und nach eusserstem kräften Sich bestrebeten, allein weil solches nicht woll anders auszuführen stunde, als durch genaue nachlebung der gemeinen Abrede und gemachten concerts, So wehre es Seiner Maytt. umb so viehl sensibler, daß Sie fast täglich sehen und erfahren müsten, wie man Russischer Seiten davon abging undt dem entgegen handelte, und dieses so woll in den grösten und wichtigsten alß geringeren Sachen, alß da man zum Exempel die gantze Russische Esqadre gegen die convention zurück kommen lassen unter dem prætext der neuen proviantirung, so doch durch die itzo hier sich befindende transport schon hatte geschehen können, da es so hoch nötig, und dieses ohne alle anzeige allhier, nach vorher

---

[1]) Hofman, Fundatser, VII, p. 504; VIII, p. 367—70. Gabels Fundats for Skolen i Bjeverskov er 15 Nvbr. 1735 bekræftet af Enkegrevinde Schack, som Eierinde nu af Gabels Godser her, saa Processen mellem Gabel og Grevinden (ovnfr. p. 347—8) idetmindste for disses Vedkommende allerede dengang har været afgjort.

[2]) Hofman, Fundatser, IV, p. 513—14.

gehaltenen Kriegs Raht auf der Flotte. Imgleichen hatte Se Maytt. mit großen Befremden vernehmen müßen, daß ein theil der Russischen Drägonen zu Corseur angelandet an Statt hier vorbey der abrede gemes nach Wehn zu gehen, und da man im Anfang dieses mit dem harten Wetter in der See entschuldigen wollen, müssen Ihr. Maytt. mit eusserstен Verwunderung anjetzo vernehmen, daß diese Schiffe zurück gehen solten umb noch mehrere von Heiligenhafen nach Corseur über zu holen, welches ein dessein so gerade der convention entgegen lieffe; und verhoffe man daß Se Czaarische Maytt. die vonnöthenen ordre stelleten, daß keine mehrere Schiffe mit Volck beladen anders wohin gehen würden, als hier vorbey nach dem Lager und die cavallerey nach Hveen, weillen sonsten viele weitläuftigkeiten daraus entstehen würden, den man beordert keine mehr an Land kommen zu lassen; hier hat man das angewiesene Lager nicht sondern ein selbst eigen erwehltes bezogen, ohne das geringste davon anzuzeigen, und wie verlauten wolle, nehre man noch Sinnes einige Trouppes nacher Heiligenhafen marchiren zu lassen, welches nicht alleine gegen die convention, sondern worgegen der Zeit schon, auch noch neulich, Ihr. Maytt. durch Dero Geheimen Raht Blomen und Residenten Brandis in Lübeck protestiren lassen, andere pöste anitzo zu geschweigen, welchem nach Se Maytt. hiedurch nochmalen bezeugten, daß Sie den gemachten conventionen in allem nachkommen wolte, aber auch keines weges davon abzugehen gesonnen, noch es Dero convenience von den einmahl genommenen mesures wieder abzugehen, ein gleiches aber auch von S. Groß. Czaarischen Maytt. erwarteten, wiedrigen falls aber, so man doch nicht hoffen wollte, und da man mit dergleichen irregulairen Vornehmen Russischer Seite fortfahren wolte, Se Maytt. hiedurch, obwoll ungern, declariren müsten, daß Sie solches keinesweges zugeben konten, sondern dagegen alle diensame mesures nehmen werden".

8.

Kong Frederik af Sverigs Skrivelse til Løvenørn af 21 Octbr. 1720.

Monsjeur. Comme le zele et la bonne intention, qve Vous avés fait paroitre aussi bien pendant votre sejour a ma Cour qv'aprés votre retour a Copenhague pour faciliter le retablissement de l'ancienne amitié et de la bonne intelligence entre moi et Sa Maysté le Roy, votre Maitre, m'a fait concevoir pour votre Personne et pour vos merites une estime trés particulaire; Je me suis voulu donner le plaisir de Vous la marqver moi même par ces lignes, et de Vous dire en même tems, qve je Vous en ai la reconnaissance, qve meritent des sentimens si louables et des peines si bien employées. Ce qve Je Vous demande pour l'avenir est de Vous employer avec une semblable application a bien entretenir la bonne intelligence, qvi vient d'etre si heureussement retablie, et qvi est, sur tout dans les presentes conjonctures, si necessaire et indispensable pour le bien et la sureté commune. Je Vous en tiendrai compte et seray toujours fort particuliérement

Monsjeur
Vostre trés affectioné
Friederich R.

à Stockholm
ce 21- Octobre 1720.

9.

Løvenørns Indberetning til Frederik IV af 10 September 1730, om at Kongen af Preussen har nægtet, at give ham Audiens ved hans Tilbagekomst til Berlin fra Slesvig.

„Sire.

Par l'ordinaire dernier j'ai mandé a Mr. le Secretaire von Hagen mon arrivée ici, et qve j'avois ecrit a Sa Majesté le Roi de Prusse pour sçavoir, qvand il lui plairoit de me voir. Sur qvoi Mr. de Borck m'est venu trouver avant hier, et m'a dit en riant, qv'il alloit me faire voir ce qve le Roi lui avoit repondu sur ma lettre et sur ce qve Mr. de Borck lui avoit ecrit, pour lui notifier mon arrivée. Les paroles du Roi etoient: „Borck soll von Lövenørn sagen, Ich habe ihn allezeit für meinen guten freund gehalten, aber nun nicht, nachdem Katte und Fritz haben außgesaget, daß er gewüst hätte, was sie vorgehabt haben, und daß der letztere es ihm gesagt hätte auf fürst Gallitzkins Festin, hatte er als mein freund mir es dazumahlen gesaget, so wäre diese unglückliche affaire nicht geschehen." — Le Ministre m'a feçilité en meme temps, puisqv'il sçavait par sa propre experience, qve c'etoit une marqve assurée, qv'on avoit envie de se racommoder. J'ai commencé la dessus par lui demander ce qv'il avoit fait s'il s'etoit trouvé en ma place, et s'il croyoit, qve j'aurois peu déceler le Prince sans commetre une action, dont toute la Terre auroit eté en droit de me blamer. Il m'a repondu fort naïvement, qve je n'avois fait qve ce qve tout honnête Homme auroit deu faire en pareille rencontre, et qv'il diroit la même chose au Roi, s'il lui en parloit. Aprés cela je lui prié de temoigner Sa Majesté, qve j'etois sensiblement touché d'apprendre, qv'Elle croyoit avoir raison d'être mécontente de moi, mais comme j'etois persvadé qve Son Eqvanimité Royale ne Lui permettoit pas de condamner sans l'ecouter, j'espérois qv'a Son arrivée ici Elle voudroit bien m'accorder une couple de minutes pour me justifier, et qv'il me ne m'en falloit pas davantage pour le convaincre entiérement de l'innocence et de la droiture de ma conduite. Effectivement, Sire, je suis persvadé qve Sa Majesté Prussienne, qvi sera ce soir ou demain matin ici ne tardera pas a reconnoitre, qve je n'ai pas peu agir autrement, qve j'ai fait dans l'affaire en qvestion, et qv'il ne me sera pas difficile de lui faire comprendre qve, qvoiqv'Elle l'eut apprise de moi, Elle n'y auroit sçu apporter d'autres remedes qve ceux qv'Elle Vient d'y employer a present, qv'Elle n'a eté informée par d'autres endroits. En attendant je vois (de) ce qve le Prince Royal a dit de m'avoir parlé de cette affaire ches le Prince Gallitzkin, qv'il n'a pas tout dit ou qve sa memoire lui a fait faux bond, puisqve (il) ne m'en a jamais parlé qv'au camp de Sachsen. Je ne doute pas dés qve je me serai expliqvé avec Sa Majesté Prussienne Elle ne me rendre Ses bonnes graces, et ne vive avec moi comme a l'ordinaire. Il n'en est pas du même du Chevalier Hotham et du Capitaine Gui-Dickens, contre lesqvels Sa Majesté est dans une si grande colére, qv'Elle ne scauroit les nommer sans leur donner les Epithetes les plus mortifiants. Car le Prince Royal aussi bien qve le Lieutenant Katte ayant deposé, qve Chevalier Hotham avoit eu connaissance de leur dessein, et qve c'etoit pour sçavoir les intentions du Roi de la Grande Bretagne la

dessus, qve le Capitaine Guidickens avoit fait le voyage á Londres du Camp de Saxe dans le mois de Juin passé; Le Roi de Prusse est absolument dans l'opinion, qv'ils ont fortifié le Prince dans ce dessein. Cependant l'un et l'autre ont avoué en même temps, qve Sa Majesté Britanniqve n'y a voulu entrer en façon qvelconqve. — — — Enfin, Sire, il m'est impossible de bien representer a Votre Majesté la desolation, ou tout le monde se trouve ici. La Reine ne mange pas plusjeurs jours et ne fait qve pleurer etant faite comme un Sqvelette. Le Prince Royale a esté si terriblement traité par le Roy son Pére, qv'il luy a arraché la plupart des cheveux et qv'il en porte encore les marqves. La Princesse ainée a essuyé a peu prés le même traitement a l'arrivée du Roy de Prusse en cette ville, et l'on croit, qv'elle ne seroit peut-etre pas echappée vivante de ses mains, si la grande Gouvernante Madame de Kamecke n'avoit enfin eu le courage du se jetter entre d'eux, qvoiqve le Roy n'ait autre chose contre elle, si non qv'elle ne lui a pas redit ce qve son frére luy a dit en partant: „daß Sie Ihn vielleicht nicht ſo bald wiederſehen würde, Er müße davon gehen, denn Er könne es nicht länger aushalten".

Comme la Reine n'est pas a approcher dans ses tristes circonstances, j'ai chargé Madame de Kamecke de lui faire les compliments de Votre Majesté et de lui rendre mille graces de Sa part de ce qv'Elle a bien voulu permettre à Mr. Stahl de s'arreter si long temps auprés de Votre Majesté, et cette Dame m'a rapportée en Reponse, qve La Reine etoit fachée de n'avoir pas eu une meilleure occasion pour temoigner a Votre Majesté l'amitié, qv'Elle a pour Sa Personne, et qv'Elle souhaittoit d'apprendre incessament l'entier retablissement de Votre Majesté.

Sire
de Votre Majesté
le trés humble trés obeissant
et trés fidele sujet et serviteur
P. de Løvenørn".

Berlin le 10me Septembre 1730.

10.

Løvenørns Skrivelſe til von Hagen af 13 September 1730 om, hvorledes den preusſiſke Kongebar ſig ad med hvad der tilhørte Kronprindſen.

— — — „Pas un des instruments de Musiqve du Prince est echappé a la colére du Roi, son Pére, touts ayant eté brisés ou foulés aux pieds par Sa Majesté. Les Papiers de Musiqve ont eté condamnés au feu. Ses chevaux mis hors des Ecuries du Roy, qvi en a pris trois des meilleurs, les autres ont eté menés ici pour etre vendus. Son Regiment est donné au Prince Guillaumé, second fils de Sa Majesté, on lui a oté l'Uniforme du Regiment du Roi, qv'il portoit en qvalité de Lieutenant colonel de ce Regiment, et on lui a fait prendre un Casaqve verte. Enfin il passe

tous les jours choses ici, qv'etant incroyables a ceux mêmes, qvi les voyent, et tout le monde a les larmes aux yeux et le douleur dans le coeur excepté le Roy de Prusse, Grumkow et Seckendorf. La Reyne est plutôt morte qve vive et la Princesse garde encore le lit des mauvais traitements, qv'elle a essuyés".

11.

Priorinde A. C. V. Oftens Optegnelfe af Løvenørns Vers til Geheimeraad Often:

„Eet Vers:

Som Sl. General Løvenørn har offereret Geheime Raad von Osten i anledning Af et Vedde-Maal, fom de har giort imellem fig felv indbyrdes, paa den Maade, at den tabende fkulde give den vindende dend befte Bog han havde i fit Bibliotheqve, og da General Løvenørn tabte, lod han indbinde Een reen Blade Bog in Folio og foran i Bogen fkrev dette Vers.

Gack reene Blade Bog, fom tryk og Pen har fkaanet,
og endnu intet har af Andres hjerne laanet,
Gak til von Osten hen, fra Osten Viisdom Kom,
von Ostens Viisdom kand opfylde dine Rom,
Hans Læsning billig maae ved fleere Bøger vænnes,
Ey fleere fkriffter kand udj hans hierne giemmes,
Een Pung er beft for dend, fom felv kand giøre Guld,
og reent Papier for dend, fom felv kan fkrive fuld.
Mig fynes ieg alt feer, hvor dine Blade Praler,
hvert hierne Spundet Ord og mening Viisdom taler,
De Lærdes avind dig med tiiden møde vil,
uffyldige Papiir, hvad kand du dog dertil?
Min Pen, fom fmittet har den Allerførfte Siide
undfkyldte fig dermed, den kunde icke liide,
at andre ære Riim, fom vift nok kommer til,
Den forekom, Far vel, mit Naun jeg fkrive vil

H. Løvenørn.

Register.

Aagaard, Hvdg., 7—9, 26—7, 35—40, 127.
Abrahamstrup Lehn, 225—7.
Afbigt i Kirken for Drab 32.
Ahnen, von, Iver 307, Preben 522.
Ahrenfeld, Axel til Basnæs 245, Hans til Rugaard 230.
Fru Karen *Frederik Urne til Bregentved 230, 342—6, 519—22.
Ahrenfeldsborg, Hvdg., 245, 521, 523—5.
Alexi, Czarewitz af Rusland 432.
Anikit, Fyrste af Repnin, russisk General 415.
Anna, Prindsesse af Danmark, Christian III's Datter *Kurfyrst August af Sachsen 145, 158, 179—80.
Anna, Prindsesse af Danmark, Frederik II's Datter *Kong Jakob af Skotland 209.
Anne Sophie, Prindsesse af Danmark, Frederik III's Datter *Kurfyrst Johan Georg III af Sachsen 265.
Anne Sophie, Comtesse Reventlow, Frederik IV's anden Dronning 377, 411, 431, 456.
Anthonius, St., hans Kloster i Præstø 4, 128.
Apraxin, Russisk General-Admiral 359.
Arel Mæklebæk, Borger i Aalborg 1456 12.
Banner, Anders Nielsen til Kokkedal 34, 36.
Fru Kirstine Eriksdatter af Asdal *Poul Laxmand, 88, 90, 96.
Barfred, 31—32.
Bauer, Slesviger, russisk Generallieutenant 402, 415.
Bavelse, Hvdg., 90; 307, 410—12.
Begravelse, Skikke og Bestemmelser derved, 33, 181—2, 217, 245, 272.
Beldenak, Jens Andersen, Biskop 92, 95.
Bjelcke, Henrik Admiral, til Tersløsegaard 520.
Fru Margrete Turesdatter *Mourits Nielsen Gyldenstierne til Bregentved 26, 37, 40, 113; Hr. Ture Turesen til Kraagerum 26, 82.
Bild, Ewert til Raunholt 190.
Bille, Hr. Anders til Damsbo, Marsk, 519.
Hr. Anders til Søholm, Marsk, 111—27, 141.
Fru Ane *Knud Sparre 119—21, 137.
Hr. Bent til Egede 102.
Bent til Bregentved 128—142, 507—513.
Fru Clara *Jakob Sparre 127.
Fru Ermegard *Hr. Jørgen Podebusk 128, 135—7, 141.

Frands Lehnsmand paa Silkeborg 134.
Hr. Hans til Egede 131—2.
Hans af Søholm 138—9, Knud RR. 141; Ove Biskop 136, 141; Rønnov af Sandbygaard 516; Fru Sissel *Niels Parsberg 134; Sten til Alinde 84, Torben af Søholm 138—9.
Birger Gunnersen, Erkebiskop af Lund 84—5, 92, 95, 113—4.
Birket d. e. Kjøbenhavns Birk, dets Lehn 100, 110.
Bjørn, Bjørn Andersen til Stenalt, er med ved Mordet paa Poul Laxmand, men deltager ikke i det 87—8.
Bodil, Frue til Bregentved, 5, 503.
Bollerup, Hvdg., 41, 75—6, 107, 110, 117, 190, 203.
Bommerling von, Burchard 135.
Boned, Beklædning til Vægge 70.
Braye, Hr. Axel til Krogholm 41, 75, 82.
Fru Barbara *Stig Olsen 76, 77.
Fru Birgitte *Frederik Reedtz 222.
Erik til Bregentved 222—3.
Fru Helveg *Falck Gøye 222; Hr. Jørgen til Tostrup 206; Jørgen til Hvedholm 215, 222, 516; Fru Margrete *Bjørn Ulfeld ; Hr. Otto til Knudstrup 163, 206, 222; Otto til Næsbyholm 222, 515, 520; Fru Sophie *Jørgen Lunge 222.
Fru Sophie, den lærde * 1) Otto Thott til Eriksholm 2) Erik Lange 214—5, 236.
Sten til Bregentved 202—3, 205—22, 514—5.
Hr. Tyge til Tostrup 41, 47, 57—60, 75, 99, 116—9.
Tyge, Astronom, til Knudstrup 210—4, 218, 219—20.
Bramminge, Hvdg., 337, 347—8, 553—4.
Bregentved, Hvdg., 1, 5, 6, 10, 128, 139, 152—5, 171, 182—5, 190, 203—4, 206, 218, 220—3, 230, 476—84, 498—545.
Brestenbro, Vor Frue Kapel der, 17—18.
Brock, Axel Lagesen 10, 12, 20, 29, Eske (I) 8, Eske (II) 218, Lage 7, Niels 109, 122, 123.
Brokkenhus, Frands, Feltherre 162.
Brostorp, Johan, Erkebiskop i Lund 84.
Bruce, Jakob David, Greve, russisk Generalfelttøimester 421.
Peter Henry, russisk Capitain, 412, 415, 421.
Robert, russisk Generallieutenant 372, 421.
Bryllup, 42—75, 175, 181, 230.
Bryske Anton, Rigskansler, til Langesø 137, 141.
Bukjer, Thomas, Krigssecretair 471.
Bülow, Generalmajor, Amtmand 410—12. Kammerjuncker 307.
Bydelsbach, Hr. Engelbreth Albrechtsen til Torbenfelle 12, 14—5.
Hr. Erik til Bregentved 3—5.
Laurids Eriksen til Bregentved 5—7.
Fru Mette *Hr. Mogens Gøye 144.
Bølle, Fru Birgitte til Orebygaard *Christoffer Gøye 162, 203—5, Erik til Tersløsegaard 175.

Calnein, Henrik Ernst, Stiftamtmand 356.
Camilly, Greve, fransk Ambassadør 438.
Carl Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp 342, 425—6, 431, 433.
Carl Rudolf, Hertug af Würtemberg, dansk General 461—2.
Carteret, John, Lord, engelsk Ambassadør og Fredsmægler 428—9, 432, 485.
Catharina I, Russisk Keiserinde 435—6, 438.
Charlotte Amalia, Christian V's Dronning 265, 297.
Christian II, 56, 103—6.
Christian III, 108, 123—6, 131—2, 145—6, 159.
Christian IV, 212—3, 219, 224—9, 232, 242.
Christian V, 206—9, 291—6.
Christian VI, 464—5, 471, 476—7, 478—82, 494.
Christian, Prinds, udvalgt Konge 45, 59, 209, 224, 242.
Christiansdal, Dalum Kloster, Hvdg., 224, 344.

Daa, Oluf, Biskop 12, 14—5.
Dalin. Morten Bertelsen, Inspector 220.
Danneskjold-Samsø, Greve, Christian 491.
Frederik, General-Admirallieutenant 438, 464—5, 488, 545.

Danneskjold-Samsø, Frederik Christian 540-1.
Deichmann, Bartholomæus, Biskop, 328—33, 335—6.
Carl 354, 486—8.
Dewitz, Franz Joachim til Frederiksgave og Hindsgavl, dansk General 397—8, 526.
Dickens, Guy, Capitain, engelsk Gesandtskabssecretair i Berlin 459, 461-2.
Dionysius, St., hans Kirke i Roskilde og Billede i Krogstrup 17, 568.
Dolgorucki, Fyrste, russisk Ambassadør i Kjøbenhavn 364, 366—7.
russisk Generallieutenant 401—2.
Dorothea, Christian I's Dronning 28—9.
Christian III's Dronning 176—7.
Drabsfager, deres Afgjørelses Maade i Middelalderen 33—4, 92—3, 113—4.
Drefeld, Gjordsen, Gjord Nielsen til Gjersnæs og Peder Styge 90, 91.
Drik, Overhaandtagelsen deraf i sidste Halvdel af 16 Aarh. 176—7.
Dynekilen, Erobringen der 1716 af den svenske Skærgaardsflaade 316—8.

Ehrenschild, Ghrd., til Enggaard (Gyldensten) 528.
Ehrenstein, Secretair hos den svenske Konge Karl X 256.
Eichstedt, Valentin, afgaar som Overkrigssecretair 319.
Eisinga von, Lucia *Erik Brahe til Bregentved 223.
Elisabeth, Prindsesse af Danmark, Datter af Kong Hans, *Markgreve Joachim af Brandenborg 27, 115.
Epitaphier, nederlandske her i sidste Halvdel af 16 Aarh. 204.

Falster, Christian, Rector i Ribe 338—40, 347—9, 489—90.
Femern, Slaget 1715 i Farvandet der 309—15, 407.
Flemming, Herman, til Bavelse 90.
Flemming, Jakob Heinrich, Greve, sachsisk Generalfeltmarskal 384, 397—8, 403—5.
Fleury, Cardinal, Premierminister i Frankrig 445.
Frederik I, 104, 105, 144, 145.
Frederik II, 67—68, 159—63, 166, 174—5, 206—7, 213.
Frederik III, 250—9, 263—6, 282—96.
Frederik IV, 284, 291, 299—303, 312, 318—20, 322—6, 329—34, 350, 358—446, 456, 463, 492—4.
Frederik af Hessen-Cassel, Konge i Sverig 429—30, 465.
Frederik, Kronprinds af Preussen, siden Frederik II, 431, 443—4, 446—63, 465—9, 472—3.
Frederik Vilhelm I, Konge af Preussen, 409, 431—7, 446—64, 470, 472.
Frederikke Sophie Vilhelmine, Kronprindsesse af Preussen, formælet Markgrevinde af Baireuth, 431—40, 448-9, 452—6, 459—60, 466, 469.
Frederiksborgs Slots Lehn 225.
Frederiksholms Grevskab 307, 410—12.
Freerslev S. og K., 6, 245, 268, 502—3, 507, 520, 540—3.
Friis, Christen, Kansler 211—2, 230.
Christian, Greve til Frisenborg, Adjudant hos Frederik IV 397, 438.
Jep, Biskop i Børglum, 34, 38.
Johan, Kansler, 135, 137, 141, 157.
Fru Magdalene *Peder Grubbe 519.
Tønne til Hesselagergaard 519.

Gabel, Christian Carl til Bregentved 307--49, 485-6, 525—8.
Christian Carl (II) 339.
Christoffer til Bavelse, Rentemester, 264--6, 282—3, 286—297, 306, 522.
Fru Ermegard Margrete *Vincents Bude 307, Fru Ernestine Margrete *Grev O. D. Schack 347.
Frederik til Bregentved 282—307, 493, 522-525.
Frederik Vilhelm 307, 328—9; Fru Ovidia *Iver von Ahnen 307. Valdemar 287, Valdemar (II) 307.
Gadebusch, det derved 1712 leverede Slag 396—7.
Gallofkin, Greve, russisk Storkansler 375, 405.
Georg I, Konge af England 426—8, 431—2, 446, 465.
Georg II, Konge af England 446—7, 459, 465.
Gersdorf, Jaachim, Rigshofmester 358—9.

Gertrud, St., hendes Kapel i Kjøge og hendes Gilde i Helsingør og Helleſted 17.
Gilder, de catholſke Gildeforeninger, deres almindelige Beſkaffenhed, Skovkloſterets Virkſomhed for Oprettelſer af dem 19—20.
Gisſelfeld, Hvdg., 145, 243—4, 268, 301, 505—7, 510.
Grabow, Jørgen, Amtmand, 436.
Griffenfeld, Peter Schumacher, Greve, 271, 293--6, 298.
Grot, er Mønten her i 1456 10, 47.
Grubbe, Chriſtian til Lyſtrup 516, Eiler, Kansler 164, 223. Erik til Tjæle og hans berygtede Datter Maren 271.
Fru Margrete *Knud Urne 223.
Oluf til Bregentved 1—3.
Palle til Høgſted 180. Peder til Lyſtrup 517—9. Fru Regitze til Snedinge *Alexander Rabe von Papenheim 516.
Grumbkow, General, preusſiſk Statsminiſter 448, 451, 457, 460.
Gyldenløve, Greve, Ulrik Chriſtian, General-Admiral 301—2, 305—6, 320—2, 367, 381.
Ulrik Frederik, Statholder i Norge, 266—8, 271, 306.
Gyldenſtjerne, Abraham Eriksen, Poul Laxmands Svigerſøn 84, 88, 90, 98, 106.
Fru Ane Mouritsdatter til Bregentved *1) Oluf Stigſen, 2) Predbjørn Podebuſk 25, 36--7, 40—1, 77, 99—100, 101—28, 129, 139, 143, 148—9, 154—5.
Erik til Tim, og Erik Eriksen 98, Knud Henriksen og Henrik Knudsen, Niels Eriksen og Peder Eriksen 12—13.
Jørgen Provſtevicar 137, 141;
Fru Kirſtine Eriksdatter *Anders Nielsen Banner 36, Knud forhen catholſk Biſkop 109, 127, 143. Mogens til Stjernholm, Admiral 140—1.
Mourits Nielsen til Bregentved 25—41, 82, 89, 100—1, 503—5.
Hr. Niels Pederſen til Bregentved 7—25.
Hr. Peder Nielsen til Aagaard 7.
Fru Sibylle *Eſkild Gøye 152, 179.
Gynther, Greve af Schwarzburg 207—8.
Gørz, Baron, Georg Heinrich 339—401, 422—3.
Gøye, Albert til Krænkerup 145, Jfru Beate Henriksdatter paa Lindberggaard 516.
Fru Birgitte *Herluf Trolle 146, 159—6, 161, 164—4, 170, 175—9, 183—199.
Chriſtoffer til Bregentved 162, 165, 168—9, 184—5, 189—92, 202—5.
Fru Ellinetil Bregentved *1) Mourits Olſen 2) Vincents Juel 124, 145, 147—56, 157—9, 165, 183, 188.
Eſkild til Gundersløvholm 153, 185; Eſkild til Broholm 516, Falck (I) til Skjærsø 170, 179, 190, 204, Falck (II) til Skjærsø 222—3, Falck (III) til Hvidkilde 516; Fru Helveg *1) Otto Gyldenſtjerne, 2) Mogens Gøye 184, 187, 190, 203. Fru Ida *Jens Juel 516; Mogens til Vollerup 513.
Mogens til Bremervold 192, 202, 206.
Hr. Mogens til Krænkerup, Rigshofmeſter 108, 124, 144—5.
Otto til Thurebyholm 516.

Hack, Niels, til Hækkeberg 84—5, 113—6.
Hagen von, Frands, Udenrigsſecretair 435—7, 447, 457, 460—1.
Hallard, russiſk General 402.
Halsnæs Lehn, 100, 110.
Halſted Kloſter, (Juellinge), dets Lehn 229.
Hans, Konge, 28, 35, 75, 88—98, 105, 112—5.
Hardenberg, Fru Anne til Bregentved *Oluf Mouritſen 166—70, 171—82. Corfits til Skjoldemoſe 166; Erik til Thorslunde 175, Fru Helveg *Erik Roſenkrands 151, 180; Fru Margrete *Palle Grubbe 180.
Haſe, Hr. Knud Truidſen, 13, 40, 110.
Hasle, Kirke og By, 154—5, 246, 268, 514—19, 525, 540.
Heide, Slaget der, 159.
Hemmingſen, Niels, Dr., Profeſſor og Præſt 71—2, 157—9, 163—4, 171, 207, 217.
Hemmingſted, Slaget der, 28.
Herlufsholms Skole, 165—7, 182—201.
Herregaard, Mandtal 1499 paa en Herregaard i Jylland 39.

Holck, Fru Ane *Verner Parsberg 134, Hans til Barritskov 215, Henrik til Raunholt, Greve, 495; Fru Kirstine *1) Hans Krafse, 2) Sten Brahe 215.
Holstein Christian Frederik 329, Johan Ludvig 339, Ulrik Adolf, Greve, Storkansler 328, 335, 402, 442, 491.
Holsten, Fru Sophie Frederikke *Frederik Løvenørn 473.
Holstenhus (Findstrup) Hvdg. 134, 344, 473.
Hotham, James, Ridder, engelsk Gesandt i Berlin 447—54.
Hoyersworth, Hvdg., Frederik IVs Taffel der efter Stenbocks Overgivelse 401—3.
Huguetan, Jean Henry, Greve af Gyldensten 348.
Hvidtfeldt, Arild 196, 198—9; Iver 308, 359.
Høg, Erik til Bjørnholm 271, Hr. Niels til Eskiær 103.

Indskrift, af Sten Brahe paa Næsbyholm 220—1.
Inqvisitions Commissionen under Frederik IV 330—4.
Johan, Prinds, Christian III's Søn 45, 177.
John, Cancelliraad, dansk Gesandtskabssecretair i Berlin 456—7.
Jordbog, Fru Elline Gøyes 148.
Juel, Jost, Gesandt siden Viceadmiral 315, 373.
Jens til Lindberggaard 516, Vincents af Hesselmed 153.
Juel o: Juul, Axel til Villestrup 247, Axel til Kattrup 270, Christian, Baron af Rysensten 272; Fru Dorthe *1) Iver Krabbe 2) Erik Høg 271; Frederik til Villestrup, Etatsraad 272, Ifr. Ingeborg Kirstine trolovet med Marcus Gøye 271—2; Fru Maren *Erik Grubbe 271, Fru Merete Marie *en Foged 272.
Ove til Bregentved 246—282.
Tønne til Søgaard, Verner og Vincents 270.
Julen, til den hører Drikkehornet endnu i 1534, 23.

Kaas, Niels Landsdommer 1471 i Jylland 34.
Kaas, Niels Rigsforstander, Kansler, 209—10.
Kabel, Lyder 6.
Kalf (Kall), Henrik og Jes 34.
Karen Andersdatter (Wincke), Moder ved Christian IV til Hans Ulrik, forlehnet med Hveen 235.
Karl X Gustav, Konge af Sverrig 256—263.
Karl XII, Konge af Sverig, 308, 315—8, 324, 356—7, 407—10.
Karm, bespærret Fruevogn, Udhængsvogn, Beskaffenheden med den 64—68.
Karsholm, Hvdg., 75—6, 117.
Kirke, Runebogstaver i en Kirke paa Stoledøre fra Midten af 16 Aarh. 155.
Kjættrup Kirke i Han-Herred, sammes store Godstilliggende 37—8.
Kjøbenhavn 12, 100, 131, 136, 243, 253—4, 263, 290, 410, 416, 422, 471 ɔc.
Klaret, og andre Liqveurer i Fortiden 45.
Klausholm, Hvdg., 145, 149, 153, 167—8, 170.
Klepping, Oberst, 382—3.
Klitgræs ved Vesterhavet, forbydes 1542, at oprykkes for Sandflugtens Skyld 144.
Kneyl, Brigadér, 406, 490.
Koch, Oluf, Præst, reformertsindet 217.
Kongeloven, Grunden til at Frederik III ikke kundgjorde den 291—300.
Koretschy, Generalmajor, Chef for et polsk Regiment i svensk Tjeneste 259—62.
Krabbe, Iver til Thorstedlund 271, Fru Margrete til Eskildstrup *Ditlev Holck 516, Hr. Niels til Skellinge 517, Otto Statsminister til Holmegaard 365.
Krafse, Hans til Egholm 215.
Krognos, Stiisen, Stigsen, 75, 180.
Fru Ane *Klaus Podebusk 109, 117, 119, 127, 143, 167, 191.
Fru Magdalene *Tyge Brahe til Tostrup 41, 75, 99, 116.
Fru Mette *Holger Rosenkrands 146, 149—51.
Hr. Mourits Olsen til Bregentved 100, 107, 117, 142—6.
Oluf Mouritsen til Bregentved 149—53, 157—176, 185—7.

Oluf Stigsen, den Rige til Vollerup 76.
Hr. Oluf Stigsen til Bregentved 41, 42—75, 75—83, 83, 100, 109—11.
Fru Pernille *Hr. Anders Bille til Søholm 109, 111—4, 117, 120—2, 128—9.
Stig Olsen 76, Stig Olsen (II) 39, 100.
Stig Pedersen 76.
Kronborg, Lehnet der 225, Brauden 1629 af Slottet 228—9.
Krummedige, Hr. Henrik 115.
Kruse, Tyge til Stenalt 237; Ulrik Christian Oberst 365.
Kvædie, Hilsen 5.

Landgang, om den paatænkte dansk-russiske Landgang i Sverig og de Czar Peter tillagte Planer mod Kjøbenhavn og Kronborg 412—425.
Lang, Jep og Peder, deres Proces med Oluf Stigsen 78—82.
Lange, russisk Oberst af dansk Fødsel 353—4.
Laxmand, Fru Else *Abraham Eriksen Gyldenstjerne 88, 98, 106.
Hr. Poul til Valden, Rigshofmester 83—97.
Leionhufwud (Løwenhaupt), svensk General 356—7, 403.
Leonore Christine, Christian IV's Datter, Grevinde Ulfeld 236, 238, 297.
Lerche, Christian, Generallieutenant 479.
Lerup Præstegaard i Han-Herred, de lange Retsstride om den 30—33.
Liesna, det der i 1708 leverede Slag 356.
Lindenow, Christian til Østergaard 243, Henrik og Otto til Øvedskloster, og Laurids til Oregaard 520.
Lodehat, Peder Jensen, Biskop 4.
Lunge, Jørgen til Odden, Rigsmarsk 222.
Lykke, Fru Ane *Hr. Anders Bille til Søholm 125, Falck til Vollerup 515, Frands til Overgaard 516.
Kai til Gisselfeld 243—4, 264.
Lyskander, Klaus Kristoffersen, M. 217.
Lysthus, Sten Brahes paa Bregentved 218.
Løvenbalck, Erik Eriksen og Peder Eriksen 10, 12.
Erik til Aunsberg, den sidste, 103.
Løvendal, Baron, Carl og Valdemar 271.
Løvenørn, Frederik, 418, 470, 473, 479—80, 534, 539—40.
Poul til Bregentved 350—497, 532—9.

Markie, Hvdg., 7, 11, 13, 111—2, 126—7.
Marschall, svensk Generallieutenant 408.
Marstrand, sammes Erobring 1719, 324.
Marsvin, Fru Ellen *Ludvig Munck 224, 240.
Jørgen til Dybæk 187, 192—3, 195—6, 202.
Menzikow, Alexander, Prinds, russisk Generalissimus 355—76, 379, 381, 383—7, 391, 393 398, 401—5, 485.
Moltke, Adam Gottlob, Greve 482, 540—5.
Cort, Ewert, Ficke og Henning 2, 502—3.
Fru Jytte *Klaus Podebusk 101.
St. Mortens Sten, en Betegnelse af Christian IV for Stenen med hans Navnetræk i Indelukket ved Frederiksborg 239.
Mullen, Molling, Vaskebækken 70—1.
Munck, Fru Ane *Henrik Knudsen Gyldenstjerne 13, Fru Ingerd *Hr. Poul Laxmand 88.
Iver, Biskop 104—6.
Fru Kirstine *Christian IV 224, 239—42.
Mogens Landsdommer 105; Fru Pernille *1) Lage Brock 2) Niels Pedersen Gyldenstjerne 7, 8.
Møens Tugthus, en foregiven Prindsesse der 482—4.

Nabe, Drikkekar af Sølv, 12, 21.
Nansen Borgermester i Kjøbenhavn, 286—90.
Narren, Grunden til Betegnelserne for Narren hos de forskjellige Folk 73.
Norges Slotslov af Frederik IV 301.
Nostitz, Baron, russisk Generallieutenant 360.
Næsbyholm, Hvdg., 156, 202, 215—6, 220—1, 307, 410—12.
Næstved, Byens Anseelse i Middelalderen 16.

Occhino, Bernhard, Generalvicar for Capucinerordenen 147.

Oertzen, Frederik, Greve, 545.
Oregaard, (Gabelslykke), Hvdg. 270, 345. 526.
Orseide 324.
Osten, August Vilhelm von der, Amtmand 497.
Ottestrup, Hvdg. 270, 345.
Otto Ludvig, Ringreve 242.
Oxe, Albert til Nielstrup 187, 196.
Hr. Johan til Nielstrup 506–7.
Peder, Rigshofmester, til Gisselfeld 145, 165—6, 187—194, 202, 510.
Fru Pernille *Otto Rud 168, 170.
Oxenstjerna, Greve, svensk Rigsmarskal 254, 260.

Palladius, Biskop 146–7.
Parsberg, Fru Else *Lars Ulfeld 241, Hr. Holger til Eskjær 522.
Fru Ingeborg *Iver Juel 244, 269—70.
Niels til Vreilev Kloster 134, Hr. Tønne til Harrested 109, Verner til Harrested 134.
Paven, de forskjellige Dele til hans Kirketjeneste 248—9.
Perewolotzky, Capitulationen der 357, 403.
Perlehue og Perlekjole 54.
Pesten, med andre ondartede Sygdomme her i 16 Aarh. 124, 137, 146, 152, 156, 164, 167, 170.
Peter I, russisk Keiser 356—9, 371, 373–6, 381—9, 392, 394—5, 398—9, 405, 408, 412—15, 417—25, 431, 433, 435.
Petri Kirke, St., i Berlin, sammes Brand 1730, 461.
Plessen, Carl Adolf, Overkammerherre, 492, 533.
Christian Ludvig, Finantsminister 492.
Podebusk, Fru Ane *Hr. Holger Gregersen Ulfstand 109, Fru Ingeborg *Hr. Tønne Parsberg 109, 123, Fru Lytte *1) Niels Brock 2) Knud Gyldenstjerne 109, 123, 167; Hr. Jørgen til Svenstrup 108, 123, Hr. Klaus til Vosborg 101; Hr. Klaus til Kjørup 108—9, 123; Mourits til Kjørup 190–1.
Hr. Predbjørn til Bregentved 100—9, 116–23.
Fru Sophie *Hr. Albert Jepsen 101, 109, 123; Fru Vibecke *Ewert Bild 190—1.
Præstø, en adelig Gaard fritages der 1406 af Borgerne for Byskat 4—5.
Pultawa, Slaget der 1709, 357, 402.

Randulf, Toldskriver, Christian IV's Dom over ham 235—6.
Ranzau, Christian, Baron 324, Daniel Feltherre 161—2, Johan Feltherre 103.
Ravensberg, Hr. Albert Jepsen til Ellingegaard 109, 126; Johan Jepsen, Biskop 92, 95, 109.
Reberg, Henrik, 6.
Reedtz, Frederik til Thygestrup 222, Peder Kansler til Thygestrup 268.
Reichenbach, Preussisk Gesandt i London 450–1.
Resen, Hans Poulsen, Professor 217, dennes Søn Hans Hansen og hans Søn Peder Hansen 199.
Riber, Mester Thomassen 139.
Rom 1638: En keiserlig Ambassadørs Pragt ved hans Indtog og senere Audiens hos Paven; Pavens Taffel med ham 277—8. Vaticaner Palladset med Bibliotheket, Sacristiet, det Sixtinske Kapel, Haven Belvedere, de derværende berømte Antiker, Kvirinalet med Kapellet og Pladsen foran med de antike Heste 278–80. De private Palladser og Villaer d'Aldobrandino, Farnese, Barberini, Medici og Borghese med deres Statuer, Malerier og videnskabelige Samlinger 280—1. St. Peter og de andre 6 Basilicaer, Kirkerne Maria rotunda og Ara Coeli, Kapellet Scala Santa, de store arkitektoniske Antiqvititeter, og Capitolium med de dertil hørende Konstskatte 281—2.
Rosenkrands, Fru Birgitte *Sten Brahe til Bregentved 202, 215, 222.
Byrge til Ottestrup 270, Erik Ottesen Hofmester 90, 102, Erik til Kjærstrup 151, 180, Erik Stiftamtmand i Aarhus 269; Gunde til Vindinge 273.
Holger til Boller og Rosenvold 146, 150, 152—3, 186, 188.

Rosenkrands, Iver Statsminister 438—9, 445, 463, 492—4.
Jørgen Rigsforstander 168, 186, 209—10.
Fru Mette *Peder Oxe 193—4.
Mogens til Glimminge 519.
Fru Vibecke *Predbjørn Podebusk 101.
Rosenslund, Lystskov, 63.
Roskilde Fred 1658, hvorledes den bragtes istand 253—7.
Rostgaard, Frederik, Geheimearchivar 299—300, 331—2.
Rostrup, Jens til Selleskovgaard 215; Fru Sophie *1) Mads Sandberg 2) Sten Brahe til Bregentved 215.
Rottembourg, C. A. Greve, fransk Gesandt i Berlin 435—7, 443.
Rud Otto (I) 112, Otto (II) 168.
Runer, Runeskriftens Gjenoplivelse ved Reformationen 138—41, 154—5.
Rønnov, Joachim, Biskop 129.

Sandberg, Mads til Lystrup (Løistrup) 215.
Sandemænd i Jylland bruges ogsaa som Nævn 37.
Schack, Greve, Feltmarskal 268, 287, 290.
Enkegrevinde Anne Sophie f. Ranzau 346—8, 482—3.
Schindel, Charlotte Helene Grevinde af Frederiksholm 307, 410—412.
Scholten, Jobst, dansk General, 364, 367, 398, 402.
Schult, Diderik, til Christiansdal 283—4.
Fru Frederikke *Christian Carl Gabel 337.
Jørgen til Findstrup 283—4.
Seckendorf, Greve, General, den tydske Keisers Gesandt i Berlin 448—9, 451, 460.
Sehested, Christen Thomesen, Admiral 410, 493.
Hannibal, Greve, Storskatmester 260—1, 283, 286—90.
Fru Karen *Tyge Kruse, Hofmesterinde 237—8; Mogens til Holmegaard 515.
Sigbrits Gaard ved Helligaands Muren i Kjøbenhavn bærer 1572 endnu Navnet efter hende 202.
Sippel, en kvindelig Hovedpynt, som det synes, af en sølvforgyldt Top 118.
Sjælemesser, hvorledes disse holdtes i Klostrene for dem, der særlig skulde udmærkes 119.
Skarlagen og Skarlagens Skind 56.
Skjorte, Linned-Skjortens Indførelse. Fæstemøens Skjorte til Fæstemanden ved Trolovelsen og hendes Perlelad til denne ved Bryllupet, samt hendes Skjorter til Brudeførerne og Brudesvendene 58—61.
Skram, Hr. Peder til Urup; et Spørgsmaal ved Beretningen om hans Begravelse med Hensyn til den Formening, at der deraf skulde fremgaae, at Ridderens Livhest fulgte efter hans Lig ind i Kirken 181.
Skueretter, Beskaffenheden med dem 45—6.
Skødning med Jord til Thinge 29, 30, og mundligt uden Jord 186, 188.
Snapsthing, Bestemmelsen for dets Afholdelse i Jylland ved Herredsthing og Viborg Landsthing 128.
Sogn, Kirkesogne annecterede i den catholske Tid 30—1.
Sone, nødvendig for den Dræbte, for at han kunde komme i sin Grav fra „Myrderbaaren" 97.
Sophie Abelsdatter, Peter Børtings, hendes Forhold med Hensyn til Kai Lykkes Brev 264.
Sophie Amalie, Frederik III's Dronning; Fremdragelsen af Kai Lykkes Brev nærmest rettet mod hende 264; hendes Misfornøielse for sig selv med Kongeloven og Fjendskabet mellem hende og Christoffer Gabel 291—7.
Sophie Caroline, Prindsesse af Baireuth, formælet Fyrstinde af Østfriesland 479, 482—3.
Sophie Dorothea, Prindsesse af Hannover, formælet med Kong Frederik Vilhelm I af Preussen 431, 433, 440, 443, 454—5, 459—60, 462—3.
Sophie Elisabeth, Christian IV's Datter, *Christian Penz, Grevinde, 72, 238.
Sophie Hedevig, Prindsesse af Danmark 491—2.
Sophie Magdalene, Christian VI's Dronning 482, 492, 494—5.
Sophie Tuwo Rinebæksdatter, Frue 6.

Sortebrødregaard i Næstved 25, 179.
Sorø Klosterkirke, en Gave af 1382 til dens Fuldendelse efter Branden 1247, 2.
Sparre, Aage Tulesen og Jep Tulesen 13, Aage Jepsen, Erkebiskop 120.
Emmicke til Johnstrup (Fuellnnd) 516, Jakob til Svanholm 127, Knud til Klogerup 119—21, 131.
Stahl, Livlæge hos den preussiske Konge Frederik Vilhelm og hans Dronning 456—7, 460.
Stenbock, Magnus, Greve, svensk Feltmarskal 377, 385, 392—403.
Stensen, Fru Anna Benedicte *1) Generallieutenant Chr. Ranzau-Friis 2) Christian Carl Gabel 337—8, 340—5.
Strangesen, Ebbe, Poul Laxmands Morder, Lehnsmand paa Drum 86—7, 91, 95.
Hr. Strange Nielsen til Nørholm, Lehnsmand paa Drum 34, 36, 86.
Styge, Niels, Biskop i Børglnm 103—4.
Svane, Biskop, 286—90, 339.

Temmer, 4 Dæger, 54.
Terlon, fransk Affending hos Karl X, 258.
Terløsegaard, Hvdg. 175, 216, 222, 520.
Tessin, C. G., Greve, svensk Statsmand 487, 495—6.
Testament, Bestemmelserne derfor i den catholske Tid 20, 24.
Torbenfelle (Frydendal), Hvdg., 14, 145.
Tordenskjold, Peter Wessel, 310, 315, 316—26, 408, 412, 415, 425.
Torsesen, Tormod, Norges Historiograph, 303—6, 495.
Trolle, Herluf, til Herlufsholm, Admiral, 146, 153, 165, 183, 199.
Niels, til Trolleholm 5.
Tønningen, dens Capitulation 1714 405-7.
Ulfeld, Fru Beate *Henrik Lindenow 520, Bjørn Ulfeld til Raabeløv 520, Corfits, Greve, 249, 254—5, 271; Fru Edele *Henrik Bjelcke 520, Lars til Egeskov 271, Lars Commandør 315.
Ulfstand, Holger Gregersen, Gregers Holgersen og Holger Gregersen (II) 109; Jep Henriksen og Holger Henriksen 13.
Urne, Jomfru Ane trolovet med Christian Lindenow 243, Christoffer til Aasmark 516, Fru Else *Preben von Ahnen 522.
Frederik til Bregentved 223—242, 515—19.
Fru Helle *1) Frands Ranzau 275, Jørgen til Alslevgaard, Rigsmarsk 225, 227, 230, 231, 241.
Fru Kirstine *Ove Juel til Bregentved 230, 250—1, 271—2.
Fru Merete *Rabe von Schildern 275; Sigvard til Raarup 518; Sophie, Moder til Løvendalerne 271.

Valdemar Christian, Greve, 229.
Vellingk, Morits, Greve, svensk Statholder i Bremen 398.
Venstermand, Morten, 174—5.
Villestrup, Hvdg., 247, 270, 275.
Vinding, Andreas Oberst 443.
Fru Ingeborg Dorothea *Poul Løvenørn 407, 469—70, 473—6, 478.
Poul Etatsraad 407, 475.
Vindinge, Hvdg., (Fjurendal) 273.
Vinterstod, Christian IV's ved Frederiksborg 227.
Vormordsen, Frands, Superintendent 129, 137.

Wachtmeister, Greve, Hans, svensk General-Admiral 308.
Karl Hans, svensk Schoutbynacht 308—314, 320, 341—2.
Wenßin, Lorents 224.
Wesselowsky, russisk Secretair 360, 373.
Westen von, Thomas 351—4.
Westphalen, dansk Gesandt i Petersborg 331—2, 336.
Wibe, Ditlev 329, 354, 376, 381—9, 393, 396, 414, 415, 423, 439, 490—1.
Wulff, Commandant i Tønningen 406.
Wusterhausen, preussisk Jagtslot 462.

Zeremetof, russisk Feltmarskal 415.
Zoëga, Matthias Adolf, Hofmester, 247—8, 274.

Rettelser og Tillæg.

Side.

17. Efterat Anm. 1, og det dertil i Texten sigtende var rentrykt, har Forf. set, at St. Dionysius opføres blandt Sognekirkerne i Roskilde af H. Knudsen, Danmark i Middelalderen 1 H. p. 11, hvorved Meyers Beskrivelse af Roskilde er lagt til Grund ved Siden af Behrmanns.

37, nederste L. og følgende øverste, „og at Mourits Nielsen ei heller senere har givet noget til denne Kirke, fremgaaer af", læs: og at Mourits Nielsen ei heller har givet noget til denne Kirke, fremgaaer ogsaa af.

57. Til Perlehuen maa henføres de sex Lod forgyldt Solv, der kjøbtes med Perlerne, og maa have været til det gamle Nakkestykke, der dog som en Undtagelse beholdtes ved den nye Hue.

62. L. 24 fra oven, „Saddel og Sølv" læs: Saddel af Solv.

171. L. første, »sito, sito, sito« læs: sito, sito, sitissime.

183. L. 13 fra oven, „deres Bestaaen" læs: dens Bestaaen.

192. L. 8 fra neden, „Albert Gøye" læs: Albert Oxe.

213. I dansk Folkekalender for 1869 (24—43) har C. E. Secher givet en velskreven Skildring af Christoffer Valkendorf, der ligeledes fastholder, at Tyge Brahes Behandling hovedsagelig maa tilskrives Christian IV selv, men med Hensyn til Christoffer Valkendorf tillægger det her omhandlede Brev fra Tyge Brahe til ham en større Betydning, end vi have kunnet, til at gjendrive Beretningerne om Christoffer Valkendorfs Uvillie mod Tyge Brahe, uden at det derfor nægtes, at Rentemesteren nok fra sin Side kunde være mod Udgifterne til ham.

292. L. nederste, „hvad han vilde" læs: hvad hun vilde.

349. Som et Bevis paa, at man ogsaa i Egnen om Bramminge har sat Pris paa Gabels Minde, og at have en Erindring om ham, kan den Kakkelovn betragtes, der er opsat paa Nørholm, og om hvilken der berettes, at den skal være brugt af Gabel i hans Orlogstjeneste, og altsaa af ham selv er bragt til Bramminge, hvorfra den saa er kommen til Nørholm, der ligger en 3 Mile nordlig for Bramminge. Kakkelovnen, der bærer Christian V's Navnetræk, er helt af Jern med fire Jernfødder og et opretstaaende Jernrør foroven, der ender i en Messing Kugle, og viser selv ved sin Form hen til den Plads, den engang har havt i en Skibskahyt, idet den bestaaer af en meget bred og lav Tromle, der er henved fire Alen i Omkreds, og neppe halv saa høi som Omkredsen.

366, Anm. [1]) L. 4 fra oven, »idiomati«, læs: idiomate.

436, Anm. [1]) L. 2 fra oven, »grossisoieut« læs: grossisoient

499. Anm. [1]). „W. Worsaae" læs: J. J. A. Worsaae.